

STANISŁAW BOŻYK, JAROSŁAW MATWIEJUK

**PRAWO
KONSTYTUCYJNE
I ADMINISTRACYJNE**

PODSTAWOWE AKTY NORMATYWNE

STANISŁAW BOŻYK, JAROSŁAW MATWIEJUK

PRAWO KONSTYTUCYJNE I ADMINISTRACYJNE

PODSTAWOWE AKTY NORMATYWNE

Temida2

Białystok 1995

~~biблиотека~~
55017

SPIS TREŚCI

© Copyright by TEMIDA 2

Wydanie pierwsze

Opracowanie graficzne okładki
i układ typograficzny:
Jerzy Banasiuk,
Krzysztof Kruszewski

Redaktor techniczny: Jerzy Banasiuk

229807

ISBN 83-86137-19-3

BIBLIOTEKA GŁÓWNA
Uniwersytetu w Białymstoku

FUW0061724

Wydawca:

TEMIDA 2

Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa
Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku
Przy współpracy i wsparciu finansowym Wydziału Prawa
Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku

M-286/95

15,00

Wprowadzenie	5
1. Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym	7
2. Przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 1952 r. utrzymane w mocy na podstawie art. 77 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym	15
3. Ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej	22
4. Uchwała Zgromadzenia Narodowego z dnia 22 września 1994 r. - Regulamin Zgromadzenia Narodowego dla uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej	24
5. Uchwała Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 18 stycznia 1994 r. - Regulamin Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego	30
6. Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim	33 ✓
7. Ustawa z dnia 28 lipca 1990 r. o partiach politycznych	37 ✓
8. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. - Prawo o stowarzyszeniach (wyciąg)	38
9. Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. - Prawo o zgromadzeniach (wyciąg)	43
10. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (wyciąg)	46
11. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o referendum	53 ✓
12. Ustawa z dnia 28 maja 1993 r. - Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej	60
13. Ustawa z dnia 10 maja 1991 r. - Ordynacja wyborcza do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej	85
14. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. - Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej	88 ✓
15. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 listopada 1990 r. - Regulamin Senatu	112 ✓
16. Ustawa z dnia 31 lipca 1985 r. o obowiązkach i prawach posłów i senatorów	123
17. Ustawa z dnia 30 grudnia 1950 r. o wydawaniu Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski"	128
18. Ustawa z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej	129
19. Ustawa z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym	140
20. Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 31 lipca 1985 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym	146
21. Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu	152

22. Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 6 lipca 1982 r. w sprawie regulaminu czynności Trybunału Stanu	153
23. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich	156
24. Ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli	159
25. Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (wyciąg)	174
26. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 marca 1995 r. w sprawie trybu zgłaszania kandydatów oraz powoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji	176
27. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 września 1994 r. w sprawie zasad zgłaszania kandydatów oraz powoływania i odwoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji	177
28. Uchwała nr 20 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 1991 r. w sprawie regulaminu prac Rady Ministrów	178
29. Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych	182
30. Ustawa z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym	200
31. Ustawa z 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym	208
32. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego	217
33. Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji	246
34. Ustawa z dnia 20 grudnia 1989 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa	273
35. Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o Prokuraturze	275
36. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. - Ordynacja wyborcza do rad gmin	289
37. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym	305
38. Ustawa z dnia 11 października 1991 r. o referendum gminnym	318
39. Ustawa z dnia 22 marca 1990 r. o terenowych organach rządowej administracji ogólnej	323
40. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (wyciąg) ..	330
41. Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (wyciąg)	332
42. Ustawa z dnia 5 grudnia 1983 r. o stanie wyjątkowym (wyciąg)	334
43. Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej (wyciąg)	336

WPROWADZENIE

Niniejszy zbiór aktów normatywnych stanowi rozszerzoną wersję opracowania "Podstawowe źródła do nauki polskiego prawa konstytucyjnego", które ukazało się w 1993 r. Różni się on od poprzedniego wydania głównie tym, że znalazły się w nim także podstawowe źródła do nauki polskiego prawa administracyjnego. Zbiór ten zawiera w pierwszej kolejności akty rangi konstytucyjnej: ustawę konstytucyjną z 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (określaną potocznie jako "Mała Konstytucja") oraz ustawę konstytucyjną z 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zamieszczono także utrzymane w mocy przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 22 lipca 1952 r. Oprócz aktów konstytucyjnych zbiór zawiera akty rangi ustawowej (lub niższej) regulujące m.in. podstawowe prawa i wolności obywateli wraz z gwarancjami ich realizacji, instytucje demokracji bezpośredniej, zasady oraz tryb przeprowadzania wyborów, system organów państwowych, ustrój organów administracji i postępowanie administracyjne a także stany nadzwyczajne.

W porównaniu z poprzednim zbiorem tekstów zwiększono wyraźnie (ze względu na potrzeby dydaktyczne) liczbę aktów prawnych, które opublikowano w całości. Część publikowanych aktów normatywnych uzupełniono przypisami, mającymi na celu wyjaśnienie ewentualnych wątpliwości przy lekturze tych aktów. Dotyczy to w pierwszej kolejności aktów uchwalonych przed 1989 r., które nie były później nowelizowane i tym samym zawierają niekiedy anachroniczne sformułowania, jak też zmienianych wielokrotnie, jednak nie opublikowanych dotychczas w postaci tekstu jednolitego.

Potrzeba publikacji niniejszego wyboru źródeł jest obecnie w pełni uzasadniona. Od chwili ukazania się poprzedniego wydania tego zbioru nastąpiły liczne zmiany w istniejącej regulacji prawnej instytucji z zakresu prawa konstytucyjnego i administracyjnego (m.in. została uchwalona nowa ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli). Także prace nad przygotowaniem jednolitego projektu nowej ustawy zasadniczej nie zostały jeszcze zakończone, sądzić więc należy, że konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej będzie uchwalona nie wcześniej, niż w pierwszej połowie 1996 roku. Dodatkowym argumentem przemawiającym za celowością wydania tego opracowania jest brak w pełni aktualnego i powszechnie dostępnego wyboru źródeł do nauki polskiego prawa konstytucyjnego i administracyjnego.

Wybór źródeł z zakresu prawa konstytucyjnego i administracyjnego przeznaczony jest dla studentów wydziałów prawa i administracji. Ma on przede wszystkim na celu ułatwienie przygotowania się do ćwiczeń i zajęć seminaryjnych, studenci są bowiem zmuszeni najczęściej do korzystania z aktów normatywnych rozproszonych w pojedynczych numerach "Dziennika Ustaw" i "Monitora Polskiego". Zawarty w tym zbiorze materiał normatywny będzie jednocześnie cenną pomocą dla studentów studiów stacjonarnych i zaocznych przygotowujących się do egzaminów z prawa konstytucyjnego i z prawa administracyjnego.

Wybór źródeł uwzględnia stan prawny na dzień 30 września 1995 r.

Stanisław Bożyk i Jarosław Matwiejuk

1
USTAWA KONSTYTUCYJNA

z dnia 17 października 1992 r.

**o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej
oraz o samorządzie terytorialnym**

(Dz.U. Nr 84, poz. 426 i z 1995 r, Nr 38, poz. 184)

W celu usprawnienia działalności naczelnych władz Państwa, do czasu uchwalenia nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi się, co następuje:

ROZDZIAŁ 1

Zasady ogólne

Artykuł 1

Organami państwa w zakresie władzy ustawodawczej są Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej, w zakresie władzy wykonawczej - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, w zakresie władzy sądowniczej - niezawisłe sądy.

Artykuł 2

1. Posłowie i senatorowie, osoby wchodzące w skład Rady Ministrów oraz inne osoby pełniące urzędy lub funkcje publiczne w Państwie określone w ustawie konstytucyjnej, nie mogą prowadzić działalności nie dającej się pogodzić ze sprawowaniem mandatu, urzędu lub funkcji w zakresie i pod rygorami określonymi w ustawie.

2. Osoby, o których mowa w ust. 1, na początku i na końcu kadencji lub przed objęciem stanowiska i po jego opuszczeniu składają oświadczenie o swoim stanie majątkowym.

ROZDZIAŁ 2

Sejm i Senat

Artykuł 3

1. Sejm składa się z 460 posłów wybieranych w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, proporcjonalnych, w głosowaniu tajnym.

2. Senat składa się ze 100 senatorów wybieranych w województwach na okres kadencji Sejmu w wyborach wolnych, powszechnych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym.

Artykuł 4

1. Kadencja Sejmu trwa 4 lata od dnia wyborów.

2. Kadencja Sejmu rozpoczyna się w dniu pierwszego posiedzenia i trwa do czasu zebrania się posłów na pierwszym posiedzeniu Sejmu następnej kadencji.

3. Prezydent zarządza wybory do Sejmu i Senatu w dzień wolny od pracy, przypadający w ciągu miesiąca poprzedzającego upływ kadencji.

4. Sejm może zostać rozwiązany mocą własnej uchwały podjętej większością 2/3 głosów ustawowej liczby posłów.

5. Prezydent może rozwiązać Sejm w wypadkach określonych w niniejszej ustawie, po zasięgnięciu opinii Marszałka Sejmu i Marszałka Senatu.

6. Od dnia rozwiązania Sejmu, mocą własnej uchwały lub zarządzeniem prezydenta, Sejm nie może uchylać zmian ustaw konstytucyjnych ani ordynacji wyborczych, a także ustaw o zmianie ustawy budżetowej oraz ustaw wywołujących zasadnicze skutki finansowe dla budżetu państwa.

7. W razie rozwiązania Sejmu mają zastosowanie postanowienia ust. 2. Rozwiązanie Sejmu oznacza równoczesne rozwiązanie Senatu.

8. Prezydent zarządza wybory do Sejmu i Senatu w dzień wolny od pracy, przypadający nie wcześniej niż w 2 miesiące i nie później niż w 3 miesiące od dnia ogłoszenia uchwały Sejmu lub zarządzenia prezydenta o rozwiązaniu Sejmu.

Artykuł 5

O ważności wyborów oraz ważności wyboru posła, wobec którego zgłoszono protest, rozstrzyga Sąd Najwyższy.

Artykuł 6

Poseł jest reprezentantem całego Narodu, nie jest związany instrukcjami wyborców i nie może być odwołany.

Artykuł 7

1. Poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za działania wynikające z wykonywania mandatu ani w czasie trwania mandatu, ani po jego wygaśnięciu, chyba że narusza dobra osobiste innych osób.

2. Poseł nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani aresztowany lub zatrzymany bez zgody Sejmu,

wyraźonej większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Artykuł 8

Mandatu posła nie można łączyć z mandatem senatora, a także z funkcją sędziego Trybunału Konstytucyjnego, sędziego Trybunału Stanu, sędziego Sądu Najwyższego, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, ambasadora oraz wojewody.

Artykuł 9

1. Sejm obraduje na posiedzeniach.
2. Pierwsze posiedzenie nowo wybranego Sejmu zwołuje Prezydent w ciągu 30 dni od dnia wyborów.

Artykuł 10

1. Sejm wybiera ze swego grona Marszałka, wicemarszałków oraz komisje.
2. Marszałek i wicemarszałkowie tworzą Prezydium Sejmu. Prezydium zwołuje posiedzenia Sejmu i kieruje jego pracami.
3. Kadencja Marszałka i wicemarszałków Sejmu wygasa z chwilą zebrania się Sejmu nowej kadencji.

Artykuł 11

Sejm może powołać komisję dla zbadania określonej sprawy z prawem przesłuchiwania w trybie Kodeksu postępowania karnego osób przez nią wezwanych.

Artykuł 12

1. Obrady Sejmu są jawne. Sejm może uchwalić tajność obrad bezwzględna, większością głosów, jeżeli wymaga tego dobro Państwa.
2. Prezes Rady Ministrów, członkowie Rady Ministrów oraz ministrowie stanu w czasie posiedzenia Sejmu mogą zabierać głos poza kolejnością mówców zapisanych do głosu, ilekroć tego zażądata.

Artykuł 13

Sejm uchwała ustawy większością głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów, chyba że ustawa konstytucyjna stanowi inaczej. W tym samym trybie Sejm podejmuje inne uchwały, jeżeli przepisy ustaw i uchwał Sejmu nie stanowią inaczej.

Artykuł 14

Szczegółową organizację i tryb pracy Sejmu określa regulamin uchwalany przez Sejm

Artykuł 15

1. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi i Radzie Ministrów.
2. Rada Ministrów zgłaszając projekt ustawy przedstawia jej skutki finansowe oraz załącza projekty podstawowych aktów wykonawczych.
3. Prawo wnoszenia poprawek do projektów ustaw w trakcie ich rozpatrywania przez Sejm przysługuje wnioskodawcy, posłom i Radzie Ministrów. Marszałek Sejmu może z własnej inicjatywy, a także na wniosek Rady Ministrów odmówić poddania pod głosowanie poprawki, która uprzednio nie była przedłożona komisji.
4. Wnioskodawca może wycofać projekt ustawy w toku postępowania legislacyjnego w Sejmie do czasu zakończenia procedury pierwszego czytania projektu. W razie wycofania projektu Sejm podejmuje decyzję o dalszym toku postępowania.

Artykuł 16

1. Rada Ministrów, w uzasadnionych wypadkach, może określić wniesiony przez siebie projekt ustawy jako pilny, z wyjątkiem projektów ustaw konstytucyjnych, ustawy budżetowej, ustaw podatkowych, ustaw dotyczących wyboru prezydenta, Sejmu, Senatu oraz organów samorządu terytorialnego, ustaw regulujących ustroj, właściwość i zasady funkcjonowania organów państwa oraz samorządu terytorialnego, a także kodeksów.
2. Regulamin Sejmu określa odrębności w postępowaniu ustawodawczym w sprawie projektu pilnego.
3. Marszałek Sejmu odmawia poddania pod głosowanie poprawki dotyczącej projektu pilnego, która uprzednio nie była przedłożona komisji.
4. W postępowaniu w sprawie ustawy pilnej terminy określone w art. 17 ust. 2 oraz w art. 18 ust. 2 ulegają skróceniu do 7 dni.

Artykuł 17

1. Ustawę uchwaloną przez Sejm Marszałek Sejmu przekazuje Senatowi.
2. Senat może w ciągu 30 dni ustawę przyjąć lub wprowadzić do jej tekstu poprawki albo ją odrzucić. Jeżeli Senat w ciągu 30 dni od dnia przekazania nie podejmie stosownej uchwały, ustawę uważa się za przyjętą.
3. Poprawki Senatu pociągające za sobą obciążenie budżetu Państwa wymagają wskazania źródeł pokrycia.
4. Uchwałę Senatu odrzucającą ustawę lub poprawkę zaproponowaną w uchwale Senatu uważa się za przyjętą jeżeli Sejm nie odrzuci jej bezwzględną większością głosów.

Artykuł 18

1. Przyjętą przez Sejm i Senat ustawę Marszałek Sejmu przedstawia prezydentowi do podpisu.
2. Prezydent podpisuje ustawę w ciągu 30 dni od dnia przedstawienia i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
3. Prezydent może odmówić podpisania ustawy i z umotywowanym wnioskiem przekazać ją Sejmowi do ponownego rozpatrzenia. Po ponownym uchwaleniu ustawy przez Sejm większością 2/3 głosów Prezydent w terminie 7 dni podpisuje ustawę i zarządza jej ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, chyba że zgodnie z ust. 4 wystąpi do Trybunału Konstytucyjnego.
4. Przed podpisaniem ustawy Prezydent może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją. Wystąpienie Prezydenta do Trybunału Konstytucyjnego wstrzymuje bieg terminu przewidzianego do podpisania ustawy. Prezydent nie może odmówić podpisania ustawy, którą Trybunał Konstytucyjny uznał za zgodną z Konstytucją.

Artykuł 19

1. W sprawach o szczególnym znaczeniu dla Państwa może być przeprowadzone referendum.
2. Referendum ma prawo zarządzić:
  - 1/ Sejm, uchwałą, podjętą bezwzględną większością głosów, lub
  - 2/ Prezydent, za zgodą Senatu podjętą bezwzględną większością głosów.
3. Jeżeli w referendum wzięła udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania, wynik referendum jest wiążący.
4. Zasady i tryb przeprowadzenia referendum określa ustawa.

Artykuł 20

Dochody i wydatki Państwa na rok kalendarzowy określa ustawa budżetowa. W szczególnych wypadkach dochody i wydatki Państwa w okresie krótszym niż rok może określać ustawa o prowizorium budżetowym.

Artykuł 21

1. Rada Ministrów jest obowiązana przedłożyć Sejmowi projekt ustawy budżetowej w terminie umożliwiającym jej uchwalenie przed rozpoczęciem roku budżetowego, a w szczególnych wypadkach przed końcem pierwszego kwartału roku. Termin ten oraz warunki, jakim powinien odpowiadać projekt budżetu, określa ustawa.
2. Senat może podjąć uchwałę o przyjęciu lub wprowadzeniu poprawek do ustawy budżetowej uchwalonej przez Sejm w ciągu 20 dni od dnia przekazania jej Senatowi.

3. W razie nieuchwalenia ustawy budżetowej lub ustawy o prowizorium budżetowym, Rada Ministrów prowadzi gospodarkę finansową na podstawie przedłożonego projektu ustawy.

4. Jeżeli ustawa budżetowa nie zostanie uchwalona w ciągu 3 miesięcy od dnia złożenia Sejmowi projektu odpowiadającego wymaganiom prawa budżetowego, Prezydent może rozwiązać Sejm.

Artykuł 22

1. Rada Ministrów jest obowiązana przedłożyć Sejmowi sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej oraz sprawozdania z wykonania innych uchwalanych przez Sejm planów finansowych Państwa w terminie 6 miesięcy po zakończeniu roku budżetowego.

2. Sejm dokonuje oceny wykonania ustawy budżetowej oraz innych planów finansowych Państwa w terminie 2 miesięcy od dnia otrzymania sprawozdania i podejmuje uchwałę w przedmiocie absolutorium, po wysłuchaniu opinii Najwyższej Izby Kontroli przedstawionej przez jej Prezesa.

3. W razie nieotrzymania absolutorium Rada Ministrów podaje się do dymisji.

Artykuł 23

1. Sejm może ustawą podjętą bezwzględną większością głosów upoważnić Radę Ministrów, na jej umotywowany wniosek, do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy.

2. Ustawa o upoważnieniu Rady Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy określa przedmiot regulacji oraz okres obowiązywania upoważnienia.

3. W czasie obowiązywania ustawy o upoważnieniu Rady Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy inicjatywa ustawodawcza w zakresie, o którym mowa w ust. 2, przysługuje wyłącznie Radzie Ministrów.

4. Ustawa nie może upoważnić Rady Ministrów do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy dotyczących zmiany Konstytucji, wyborów Prezydenta, Sejmu, Senatu oraz organów samorządu terytorialnego, budżetu Państwa, wolności i praw osobistych obywateli, ich wolności i praw politycznych oraz praw i obowiązków wynikających ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, a także zgody na ratyfikację umów międzynarodowych, o których mowa w art. 33 ust. 2 niniejszej ustawy.

5. Prezydent podpisuje przedstawione mu przez Radę Ministrów rozporządzenie z mocą ustawy i zarządza jego ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

6. Przed podpisaniem Prezydent może wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności rozporządzenia z mocą ustawy z Konstytucją.

7. Prezydent może odmówić podpisania rozporządzenia z mocą ustawy i w ciągu 14 dni zwrócić je Radzie Ministrów.

Zwrócone przez Prezydenta rozporządzenie z mocą ustawy Rada Ministrów może wnieść do Sejmu w postaci projektu ustawy.

Artykuł 24

1. Sejm może podjąć uchwałę o stanie wojny jedynie w razie dokonania zbrojnego napadu na Rzeczpospolitą Polską albo gdy z umów międzynarodowych wynika konieczność wspólnej obrony przeciw agresji, a gdy Sejm nie obraduje, o stanie wojny postanawia Prezydent.

2. Warunki i skutki prawne oraz tryb wprowadzenia stanu wojny określa ustawa.

Artykuł 25

1. Poseł może zgłosić interpelację lub zapytanie do Prezesa Rady Ministrów lub poszczególnych jej członków.

2. Interpelację składa się na piśmie, a odpowiedź na nią powinna być udzielona w terminie 21 dni. W razie gdy odpowiedź na interpelację nie zadowala składającego, może on wystąpić do Marszałka Sejmu o dodatkową odpowiedź, a także o udzielenie jej na posiedzeniu Sejmu.

3. Zapytania są zgłaszane ustnie, na każdym posiedzeniu Sejmu i wymagają one bezpośredniej odpowiedzi.

4. Szczegółowe zasady składania interpelacji i zapytań oraz udzielania na nie odpowiedzi określa regulamin Sejmu

Artykuł 26

Do Senatu i senatorów stosuje się odpowiednio art. 5-10 i art. 12-14.

Artykuł 27

W wypadkach wskazanych w ustawie konstytucyjnej Sejm i Senat obradujące wspólnie pod przewodnictwem Marszałka Sejmu tworzą Zgromadzenie Narodowe.

ROZDZIAŁ 3

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

Artykuł 28

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jest najwyższym przedstawicielem Państwa Polskiego w stosunkach wewnętrznych i międzynarodowych.

2. Prezydent czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, stoi na straży suwerenności i bezpieczeństwa Państwa, nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium oraz przestrzegania umów międzynarodowych.

Artykuł 29

1. Prezydent jest wybierany przez Naród.

2. Prezydent wybierany jest w wyborach powszechnych, równych i bezpośrednich, w głosowaniu tajnym, bezwzględnie większością ważnie oddanych głosów.

3. Jeżeli żaden z kandydatów nie uzyska większości bezwzględnej, 14 dnia po pierwszym głosowaniu przeprowadza się drugą turę głosowania. Biorą w niej udział dwaj kandydaci, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów w pierwszej turze i nie wycofali swojej kandydatury. Za wybraną uważa się osobę, która uzyskała większą liczbę ważnie oddanych głosów.

4. Prezydent jest wybrany na lat pięć i może być ponownie wybrany tylko jeden raz.

5. Prezydentem może być wybrany każdy obywatel polski, który ukończył 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych.

6. Kadencja Prezydenta liczy się od dnia objęcia przez niego urzędu.

7. Wybory Prezydenta zarządza Marszałek Sejmu nie wcześniej niż na cztery miesiące i nie później niż na trzy miesiące przed upływem kadencji urzędującego Prezydenta, a w razie opróżnienia urzędu Prezydenta - nie później niż w czternastym dniu po opróżnieniu urzędu, wyznaczając datę wyborów przypadającą w ciągu dwóch miesięcy od dnia zarządzenia wyborów. Wybory odbywają się w dniu wolnym od pracy.

Artykuł 30

1. Prezydent obejmuje urząd po złożeniu wobec Zgromadzenia Narodowego przysięgi następującej treści:

" Obejmując z woli Narodu urząd Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej uroczystie przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji, będę strzegł niezłomnie godności Narodu, niepodległości i bezpieczeństwa Państwa, a także, że dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem".

Przysięga może być również złożona z dodaniem słów

"Tak mi dopomóż Bóg".

2. Objęcie urzędu przez Prezydenta wybranego przed upływem kadencji dotychczasowego Prezydenta następuje następnego dnia po upływie kadencji urzędującego Prezydenta.

Artykuł 31

Prezydent nie może piastować żadnego innego urzędu ani być posłem czy senatorem.

Artykuł 32

1. Prezydent sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie stosunków zagranicznych.

2. Prezydent mianuje i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli Rzeczypospolitej Polskiej w innych państwach oraz przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowa-

nych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych innych państw.

3. Kontakty z innymi państwami, a także z polskimi przedstawicielami dyplomatycznymi za granicą odbywają się za pośrednictwem ministra właściwego w zakresie spraw zagranicznych.

Artykuł 33

1. Prezydent ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, o czym zawiadamia Sejm i Senat.

2. Ratyfikacja i wypowiedzenie umów międzynarodowych dotyczących granic Państwa, sojuszów obronnych oraz umów pociągających za sobą obciążenia finansowe Państwa lub konieczność zmian w ustawodawstwie wymaga upoważnienia wyrażonego w ustawie.

Artykuł 34

Prezydent sprawuje ogólne kierownictwo w dziedzinie zewnętrznego i wewnętrznego bezpieczeństwa Państwa. Organem doradczym Prezydenta w tym zakresie jest Rada Bezpieczeństwa Narodowego.

Artykuł 35

1. Prezydent jest najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Prezydent w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej mianuje i zwalnia Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, a na wniosek Ministra Obrony Narodowej mianuje i zwalnia zastępców Szefa Sztabu Generalnego, dowódców rodzajów Sił Zbrojnych oraz dowódców okręgów wojskowych.

3. Prezydent na okres wojny mianuje i zwalnia Naczelnego Wodza.

Artykuł 36

1. W razie zagrożenia zewnętrznego Państwa Prezydent może wprowadzić stan wojenny na części lub całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także ogłosić częściową lub powszechną mobilizację.

2. Organizację władz Państwa na czas stanu wojennego i inne skutki prawne wprowadzenia stanu wojennego określa ustawa.

Artykuł 37

1. Prezydent może wprowadzić na czas określony, nie dłuższy niż 3 miesiące, stan wyjątkowy na części lub całym terytorium Państwa, jeżeli zagrożone zostało jego wewnętrzne bezpieczeństwo lub w razie klęski żywiołowej. Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko raz na okres nie dłuższy niż 3 miesiące za zgodą Sejmu.

2. Sejm nie może być rozwiązany w czasie trwania stanu wyjątkowego, a jego kadencja nie może zakończyć się wcześniej niż po upływie 3 miesięcy od zakończenia stanu wyjątkowego.

3. W okresie trwania stanu wyjątkowego nie mogą być zmieniane ustawy konstytucyjne ani ordynacje wyborcze.

4. Szczegółowe warunki, skutki prawne oraz tryb wprowadzenia stanu wyjątkowego określa ustawa.

Artykuł 38

1. Prezes Rady Ministrów informuje Prezydenta o podstawowych problemach będących przedmiotem pracy Rady Ministrów.

2. W sprawach szczególnej wagi dla Państwa Prezydent może zwoływać posiedzenia Rady Ministrów i im przewodniczyć.

Artykuł 39

Prezydent może zwracać się z orędziem do Sejmu lub do Senatu. Orędzia nie czyni się przedmiotem debaty.

Artykuł 40

Prezydent występuje do Sejmu z wnioskiem o powołanie lub odwołanie Prezesa Narodowego Banku Polskiego.

Artykuł 41

Prezydent nadaje obywatelstwo polskie i zwalnia z obywatelstwa polskiego.

Artykuł 42

Prezydent powołuje sędziów na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.

Artykuł 43

Prezydent stosuje prawo łaski.

Artykuł 44

Prezydent nadaje order i odznaczenia.

Artykuł 45

1. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień Prezydent wydaje rozporządzenia i zarządzenia.

2. Prezydent wydaje zarządzenia w zakresie wykonywania swoich ustawowych uprawnień.

Artykuł 46

Akty prawne Prezydenta dla swojej ważności wymagają kontrasygnaty Prezesa Rady Ministrów albo właściwego ministra, którzy sprawę przedkładają Prezydentowi.

Artykuł 47

Przepis art. 46 nie dotyczy:

- 1/ zwoływania pierwszego posiedzenia nowo wybranego Sejmu i Senatu
- 2/ rozwiązywania Sejmu,
- 3/ zarządzenia wyborów do Sejmu i Senatu,
- 4/ inicjatywy ustawodawczej,
- 5/ podpisywania i odmowy podpisywania ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy,
- 6/ zwracania się do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie zgodności ustawy lub rozporządzenia z mocą ustawy z Konstytucją,
- 7/ desygnowania Prezesa Rady Ministrów i powoływania Rady Ministrów w pełnym składzie,
- 8/ przyjmowania dymisji Rady Ministrów i powierzania jej pełnienia obowiązków,
- 9/ zwoływania posiedzeń Rady Ministrów,
- 10/ wstępnego wniosku o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu,
- 11/ występowania z wnioskami o przeprowadzenie kontroli przez Najwyższą Izbę Kontroli,
- 12/ powoływania i odwoływania Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego i prezesów Sądu Najwyższego,
- 13/ uprawnień Prezydenta, o których mowa w art. 19 ust. 2 pkt. 2, w art. 39-44 i art. 48.

Artykuł 48

1. Prezydent może powołać ministrów stanu do reprezentowania go w sprawach związanych z wykonywaniem jego uprawnień.

2. Organem wykonawczym Prezydenta jest Kancelaria Prezydenta. Prezydent nadaje statut Kancelarii oraz powołuje i odwołuje jej Szefa.

Artykuł 49

1. Opróżnienie urzędu Prezydenta przed upływem kadencji następuje wskutek:

- 1/ śmierci,
- 2/ zrzeczenia się urzędu,
- 3/ uznania przez Zgromadzenie Narodowe trwałej niezdolności do sprawowania urzędu ze względu na stan zdrowia uchwałą podjętą większością co najmniej 2/3 głosów, w

obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego.

4/ złożenia z urzędu orzeczeniem Trybunału Stanu.

2. W razie gdy urząd Prezydenta jest opróżniony - do czasu objęcia urzędu przez nowego Prezydenta, a także gdy Prezydent tymczasowo nie może sprawować urzędu, zastępuje go Marszałek Sejmu, gdy zaś ten nie może tych funkcji wykonywać - Marszałek Senatu.

3. Osoba zastępująca Prezydenta nie może rozwiązać Sejmu.

Artykuł 50

1. Prezydent za naruszenie Konstytucji lub ustaw oraz za popełnienie przestępstwa może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przed Trybunałem Stanu.

2. Postawienie Prezydenta w stan oskarżenia może nastąpić uchwałą Zgromadzenia Narodowego, podjętą większością co najmniej 2/3 głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego na wniosek co najmniej 1/4 ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

3. Z chwilą postawienia Prezydenta w stan oskarżenia sprawowanie przez niego urzędu ulega zawieszeniu. Art. 49 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 4

Rada Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej

Artykuł 51

1. Rada Ministrów prowadzi politykę wewnętrzną i zagraniczną Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Rada Ministrów kieruje całością administracji rządowej.

Artykuł 52

1. Rada Ministrów podejmuje decyzje we wszystkich sprawach polityki Państwa, których ustawa konstytucyjna lub inna ustawa nie zastrzegły dla Prezydenta albo innego organu administracji państwowej bądź samorządu.

2. Rada Ministrów w szczególności:

- 1/ zapewnia wykonanie ustaw,
- 2/ wydaje rozporządzenia z mocą ustawy, z zachowaniem warunków określonych w art. 23 niniejszej ustawy,
- 3/ kieruje, koordynuje i kontroluje pracę wszystkich innych organów administracji państwowej, ponosząc za ich pracę odpowiedzialność przed Sejmem,
- 4/ chroni na podstawie ustaw interesy Skarbu Państwa,
- 5/ sporządza projekt budżetu i innych planów finansowych Państwa oraz po uchwaleniu przez Sejm kieruje ich wykonaniem,

6/ sprawuje w granicach i formach określonych w ustawie konstytucyjnej i innych ustawach nadzór nad samorządem terytorialnym oraz innymi postaciami samorządu,

7/ utrzymuje stosunki i zawiera umowy z rządami innych państw oraz z organizacjami międzynarodowymi,

8/ zapewnia bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne Państwa.

Artykuł 53

1. Radę Ministrów (Rząd) tworzą:

1/ Prezes Rady Ministrów - jako jej przewodniczący,

2/ wiceprezesa Rady Ministrów,

3/ ministrowie,

4/ przewodniczący określonych w ustawie komisji i komitetów sprawujących funkcje naczelnych organów administracji państwowej, powołani w trybie art. 57-62.

2. W razie niepowołania wiceprezesa Rady Ministrów obowiązki jego może pełnić jeden z ministrów.

3. Rada Ministrów działa kolegialnie. Organizację i tryb jej pracy określa ustawa.

Artykuł 54

1. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień Rada Ministrów wydaje rozporządzenia.

2. Rada Ministrów podejmuje uchwały w zakresie wykonywania swoich konstytucyjnych uprawnień.

Artykuł 55

1. Prezes Rady Ministrów kieruje pracami Rady Ministrów oraz koordynuje i kontroluje pracę poszczególnych ministrów.

2. Prezes Rady Ministrów jest zwierzchnikiem służbowym wszystkich pracowników administracji rządowej.

3. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień Prezes Rady Ministrów wydaje rozporządzenia.

Artykuł 56

1. Minister kieruje określonym działem administracji państwowej. Zakres działania ministra określa ustawa.

2. Minister kieruje określonym działem administracji państwowej przy pomocy sekretarza stanu i podsekretarza stanu, powoływanych przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra.

3. W celu wykonania ustaw i na podstawie udzielonych w nich upoważnień minister wydaje rozporządzenia i zarządzenia.

4. Rada Ministrów na wniosek Prezesa Rady Ministrów może uchylić rozporządzenie lub zarządzenie ministra.

Artykuł 57

1. Prezydent desygnuje Prezesa Rady Ministrów, a na jego wniosek powołuje Radę Ministrów w składzie zaproponowanym przez Prezesa Rady Ministrów, w ciągu 14 dni od pierwszego posiedzenia Sejmu lub przyjęcia dymisji Rady Ministrów. Powołanie przez Prezydenta Prezesa Rady Ministrów następuje wraz z powołaniem Rady Ministrów.

2. Prezes Rady Ministrów, najpóźniej w ciągu 14 dni od dnia powołania przez Prezydenta, przedstawia Sejmowi program działania Rady Ministrów z wnioskiem o udzielenie votum zaufania. Sejm uchwała votum zaufania bezwzględną większością głosów.

Artykuł 58

W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie art. 57, Sejm, w ciągu 21 dni, wybiera Prezesa Rady Ministrów oraz proponowany przez niego skład Rady Ministrów bezwzględną większością głosów. Prezydent powołuje tak wybrany Rząd i odbiera od niego przysięgę.

Artykuł 59

W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie art. 58, Prezydent powołuje Prezesa Rady Ministrów, a na jego wniosek Radę Ministrów w trybie art. 57, z tym że Sejm uchwała votum zaufania większością głosów.

Artykuł 60

W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie art. 59, Sejm, w ciągu 21 dni, wybiera Prezesa Rady Ministrów oraz proponowany przez niego skład Rady Ministrów większością głosów. Prezydent powołuje tak wybrany Rząd i odbiera od niego przysięgę.

Artykuł 61

Wniosek dotyczący powołania Ministrów Spraw Zagranicznych, Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych Prezes Rady Ministrów przedstawia po zasięgnięciu opinii Prezydenta.

Artykuł 62

W razie niepowołania Rady Ministrów w trybie art. 60, Prezydent rozwiązuje Sejm albo w ciągu 14 dni powołuje, na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy, Prezesa Rady Ministrów i Radę Ministrów. Jeżeli przed upływem tego terminu Sejm nie uchwali votum zaufania dla tego Rządu lub nie uchwali votum nieufności w trybie art. 66 ust. 4, Prezydent rozwiązuje Sejm.

Artykuł 63

Prezes Rady Ministrów i ministrowie składają przysięgę wobec Prezydenta następującej treści:

"Obejmując urząd Prezesa Rady Ministrów (ministra) uroczyście przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji, a dobro Ojczyzny oraz pomyślność obywateli będą dla mnie zawsze najwyższym nakazem".

Przysięga może być również złożona z dodaniem słów "Tak mi dopomóż Bóg".

Artykuł 64

Prezes Rady Ministrów składa Prezydentowi dymisję Rządu w razie:

- 1/ ukonstytuowania się nowo wybranego Sejmu,
- 2/ rezygnacji przez Radę Ministrów albo przez Prezesa Rady Ministrów z dalszego pełnienia funkcji.
- 3/ nieudzielenia przez Sejm wotum zaufania Radzie Ministrów,
- 4/ uchwalenia przez Sejm wotum nieufności.

Artykuł 65

1. W razie gdy Prezes Rady Ministrów złożył dymisję Rządu z powodów, o których mowa w art. 64 pkt 1-3, Prezydent przyjmuje dymisję.

2. Przyjmując dymisję Rządu Prezydent powierza mu do czasu powołania nowej Rady Ministrów sprawowanie obowiązków.

Artykuł 66

1. Sejm może uchwalić Radzie Ministrów wotum nieufności bezwzględną większością głosów.

2. Wniosek o wotum nieufności może być zgłoszony przez co najmniej 46 posłów i poddany głosowaniu nie wcześniej niż po upływie 7 dni od daty jego zgłoszenia.

3. W razie nieuchwalenia wotum nieufności powtórny wniosek w tej sprawie może być zgłoszony po upływie 3 miesięcy od daty głosowania poprzedniego wniosku. Termin ten nie ma zastosowania, jeżeli z wnioskiem takim wystąpi co najmniej 115 posłów.

4. Sejm uchwalając wotum nieufności może jednocześnie dokonać wyboru nowego Prezesa Rady Ministrów, powierzając mu misję utworzenia Rządu, w trybie określonym w art. 58.

5. Jeżeli Sejm uchwalił wniosek o wotum nieufności nie dokonując jednocześnie wyboru Prezesa Rady Ministrów, Prezydent przyjmuje dymisję Rządu albo rozwiązuje Sejm.

Artykuł 67

1. Sejm może uchwalić wotum nieufności poszczególnemu ministrowi. Przepisy art. 66 ust. 1-3 stosuje się odpowiednio.

2. Minister, wobec którego Sejm uchwalił wotum nieufności, składa dymisję, a Prezydent ją przyjmuje.

Artykuł 68

1. Minister może złożyć rezygnację z dalszego pełnienia funkcji, składając dymisję Prezesowi Rady Ministrów.

2. Na wniosek Prezesa Rady Ministrów Prezydent może dokonywać zmian na stanowiskach poszczególnych ministrów.

Artykuł 69

1. Wojewoda jest organem administracji rządowej oraz przedstawicielem Rady Ministrów w województwie.

2. Tryb powoływania i odwoływania, a także zakres działania wojewodów określa ustawa.

ROZDZIAŁ 5

Samorząd terytorialny

Artykuł 70

1. Samorząd terytorialny jest podstawową formą organizacji lokalnego życia publicznego.

2. Jednostki samorządu terytorialnego posiadają osobowość prawną jako istniejące z mocy prawa wspólnoty mieszkańców danego terytorium.

3. Przysługujące jednostce samorządu terytorialnego prawo własności i inne prawa majątkowe stanowią mienie komunalne.

4. Podstawową jednostką samorządu terytorialnego jest gmina. Pozostałe rodzaje jednostek samorządu terytorialnego określa ustawa.

Artykuł 71

1. Samorząd terytorialny wykonuje w ramach ustaw istotną część zadań publicznych, z wyłączeniem zadań zastrzeżonych ustawowo do kompetencji administracji rządowej.

2. Jednostki samorządu terytorialnego wykonują przysługujące im zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców.

3. W zakresie uregulowanym ustawami jednostki samorządu terytorialnego wykonują zadania administracji rządowej. W tym celu zostają wyposażone w odpowiednim środki finansowe.

4. Jednostki samorządu terytorialnego realizują zadania za pośrednictwem swoich organów stanowiących i wykonaw-

czych, swobodnie określając w granicach ustaw swoje struktury wewnętrzne.

Artykuł 72

1. Wybory do organów stanowiących samorządu terytorialnego są powszechne, równe i odbywają się w głosowaniu tajnym.

2. Mieszkańcy mogą podejmować rozstrzygnięcia w drodze referendum lokalnego. Warunki i tryb przeprowadzenia referendum lokalnego określa ustawa.

Artykuł 73

1. Dochodami jednostek samorządu terytorialnego są dochody własne tych jednostek, subwencje i dotacje.

2. Źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zadań publicznych są gwarantowane ustawowo.

Artykuł 74

Nadzór nad działalnością jednostek samorządu terytorialnego określa ustawa.

Artykuł 75

Zasady zrzeszania się jednostek samorządu terytorialnego oraz reprezentowania ich interesów wobec władz państwowych określa ustawa.

ROZDZIAŁ 6

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 76

Przepis art. 8 nie dotyczy osób, które objęły stanowiska przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy.

Artykuł 77

Traci moc Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36, z 1980 r. Nr 22, poz. 81, z 1982 r. Nr 11, poz. 83, z 1983 r. Nr 39, poz. 175, z 1987 r. Nr 14, poz. 82, z 1988 r. Nr 19, poz. 129, z 1989 r. Nr 19, poz. 101 i Nr 75, poz. 444, z 1990 r. Nr 16, poz. 94, Nr 29, poz. 171 i Nr 67, poz. 397, z 1991 r. Nr 41, poz. 176 i Nr 119, poz. S14 oraz z 1992 r. Nr 75, poz. 367), z tym że pozostają w mocy przepisy rozdziałów 1, 4, 7 z wyjątkiem art. 60 ust. 1, rozdziałów 8, 9 z wyjątkiem art. 94 oraz rozdziałów 10 i 11.

Artykuł 78

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

2

PRZEPISY KONSTYTUCJI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 22 lipca 1952 r.

utrzymane w mocy na podstawie art. 77 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym

ROZDZIAŁ 1

Podstawy ustroju politycznego i gospodarczego

Artykuł 1

Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Artykuł 2

1. W Rzeczypospolitej Polskiej władza zwierzchnia należy do Narodu.

2. Naród sprawuje władzę przez swych przedstawicieli wybieranych do Sejmu i Senatu; sprawowanie władzy następuje także poprzez wyrażanie woli w drodze referendum. Zasady i tryb przeprowadzania referendum określa ustawa.

Artykuł 3

1. Przestrzeganie praw Rzeczypospolitej Polskiej jest podstawowym obowiązkiem każdego organu państwa.
2. Wszystkie organy władzy i administracji państwowej działają na podstawie przepisów prawa.

Artykuł 4

1. Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli Rzeczypospolitej Polskiej w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa.
2. O sprzeczności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznej orzeka Trybunał Konstytucyjny.

Artykuł 5

Rzeczpospolita Polska gwarantuje udział samorządu terytorialnego w sprawowaniu władzy oraz swobodę działalności innych form samorządu.

Artykuł 6

Rzeczpospolita Polska gwarantuje swobodę działalności gospodarczej bez względu na formę własności; ograniczenie tej swobody może nastąpić jedynie w ustawie.

Artykuł 7

Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia oraz poręcza całkowitą ochronę własności osobistej.

Wyłączenie jest dopuszczalne wyłącznie na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem.

Artykuł 8

Sily Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej stoją na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego, jego bezpieczeństwa i pokoju.

ROZDZIAŁ 4

Trybunał Konstytucyjny, Trybunał Stanu, Najwyższa Izba Kontroli, Rzecznik Praw Obywatelskich, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji

Artykuł 33a

1. Trybunał Konstytucyjny orzeka o zgodności z Konstytucją ustaw i innych aktów normatywnych naczelných oraz centralnych organów państwowych, a także ustala powszechnie obowiązującą wykładnię ustaw.
2. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności ustaw z Konstytucją podlegają rozpatrzeniu przez Sejm.

3. Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją lub ustawami innych aktów normatywnych są wiążące. Trybunał Konstytucyjny stosuje środki potrzebne dla usunięcia tej niezgodności.

4. Członków Trybunału Konstytucyjnego wybiera Sejm spośród osób wyróżniających się wiedzą prawniczą.

5. Członkowie Trybunału Konstytucyjnego są niezawisli i podlegają jedynie Konstytucji.

6. Właściwość, ustrój i postępowanie Trybunału Konstytucyjnego określa ustawa.

Artykuł 33b

1. Trybunał Stanu orzeka o odpowiedzialności osób zajmujących określone w ustawie najwyższe stanowiska państwowe za naruszenie Konstytucji i ustaw.

2. Trybunał Stanu może orzekać o odpowiedzialności karnej osób pociągniętych do odpowiedzialności określonej w ust. 1 za przestępstwa popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem.

3. Trybunał Stanu jest wybierany przez Sejm spoza jego grona i na okres jego kadencji.

4. Przewodniczącym Trybunału Stanu jest pierwszy prezes Sądu Najwyższego.

5. Sędziowie Trybunału Stanu są niezawisli i podlegają jedynie ustawom.

6. Właściwość, ustrój i postępowanie Trybunału Stanu określa ustawa.

Artykuł 34

1. Najwyższa Izba Kontroli powołana jest do kontroli działalności gospodarczej, finansowej i organizacyjno-administracyjnej organów administracji państwowej oraz podległych im przedsiębiorstw i innych jednostek organizacyjnych z punktu widzenia legalności, gospodarności, celowości i rzetelności.

2. Najwyższa Izba Kontroli może również przeprowadzać kontrole organizacji i związków spółdzielczych, organizacji społecznych oraz jednostek gospodarki nieuspołecznionej w zakresie określonym w ustawie.

Artykuł 35

1. Najwyższa Izba Kontroli podlega Sejmowi.

2. Najwyższa Izba Kontroli przedstawia Sejmowi uwagi do sprawozdań Rady Ministrów z wykonania narodowego planu społeczno-gospodarczego i analizę wykonania budżetu państwa.

3. Najwyższa Izba Kontroli przedstawia corocznie Sejmowi sprawozdanie ze swej działalności.

Artykuł 36

1. Prezesa Najwyższej Izby Kontroli powołuje i odwołuje Sejm za zgodą Senatu.

2. Najwyższa Izba Kontroli działa na zasadach kolegiatności. Organizację i sposób działania Najwyższej Izby Kontroli określa ustawa.

Artykuł 36a

1. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na straży praw i wolności obywateli określonych w Konstytucji i innych przepisach prawa.

2. Rzecznika Praw Obywatelskich powołuje Sejm za zgodą Senatu na okres czterech lat.

3. Sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich określa ustawa.

Artykuł 36 b^{la}

1. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji stoi na straży wolności słowa, realizacji prawa obywateli do informacji oraz interesu społecznego w radiofonii i telewizji.

2. Członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji powołują Sejm, Senat i Prezydent.

3. Na podstawie ustaw i w celu ich wykonania Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wydaje rozporządzenia i uchwały.

4. Zasady powoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz jej organizacji i sposób działania określa ustawa.

ROZDZIAŁ 7

Sąd i Prokuratura

Artykuł 56

Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują: Sąd Najwyższy, sądy powszechne i sądy szczególne.

2. W sprawach o wykroczenia orzekają kolegia do spraw wykroczeń.

3. Ustrój, właściwość i postępowanie sądów oraz kolegiów do spraw wykroczeń określają ustawy.

Artykuł 57

Sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 58

(uchylony)²

Artykuł 59

1. Rozpoznawanie i rozstrzyganie spraw w sądach odbywa się z udziałem ławników ludowych, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie.

2. Przy rozstrzyganiu spraw w sądach ławnicy ludowi mają równe prawa z sędziami.

3. Ławnicy ludowi pochodzą z wyboru. Zasady i tryb wyboru ławników sądów powszechnych i szczególnych oraz ich kadencję określa ustawa.

Artykuł 60

1. (uchylony)³

2. Sędziowie są nieusuwalni, z wyjątkiem przypadków określonych w ustawie.

3. Uprawnienia, skład i sposób działania Krajowej Rady Sądownictwa określa ustawa.

Artykuł 61

1. Sąd Najwyższy jest naczelnym organem sądowym i sprawuje nadzór nad działalnością wszystkich innych sądów w zakresie orzekania.

2. Tryb wykonywania nadzoru przez Sąd Najwyższy określa ustawa.

3. (uchylony)⁴

4. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego jest powoływany spośród sędziów Sądu Najwyższego oraz odwoływany przez Sejm na wniosek Prezydenta, a prezesa Sądu Najwyższego - przez Prezydenta.

Artykuł 62

Sędziowie są niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Artykuł 63

1. Rozpoznawanie spraw przed wszystkimi sądami Rzeczypospolitej Polskiej odbywa się jawnie. Ustawa może określić wyjątki od tej zasady.

2. Oskarżonemu poręcza się prawo do obrony. Oskarżony może mieć obrońcę z wyboru lub z urzędu.

Artykuł 64

1. Prokuratura strzeże praworządności oraz czuwa nad ściganiem przestępstw.

2. Prokuratura podlega Ministrowi Sprawiedliwości, który sprawuje funkcje Prokuratora Generalnego.

3. Tryb powoływania i odwoływania prokuratorów oraz zasady organizacji i postępowania organów prokuratury określa ustawa.

ROZDZIAŁ 8

Podstawowe prawa i obowiązki obywateli

Artykuł 67

1. Rzeczpospolita Polska umacnia i rozszerza prawa i wolności obywateli.

2. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa bez względu na płeć, urodzenie, wykształcenie, zawód, narodowość, rasę, wyznanie oraz pochodzenie i położenie społeczne.

3. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej powinni rzetelnie wypełniać swoje obowiązki wobec Ojczyzny i przyczyniać się do jej rozwoju.

Artykuł 68

Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają prawo do pracy, to znaczy prawo do zatrudnienia za wynagrodzeniem według ilości i jakości pracy.

Artykuł 69

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają prawo do wypoczynku.

2. Prawo do wypoczynku zapewniają pracownikom: ustawowe skrócenie czasu pracy przez urzeczywistnienie ośmiodziesiętnego dnia pracy oraz krótszego czasu pracy w przypadkach przewidzianych ustawami, ustawowo określone dni wolne od pracy, coroczne płatne urlopy.

3. Organizacja wczasów, rozwój turystyki, uzdrowisk, urządzeń sportowych, domów kultury, klubów, świetlic, parków i innych urządzeń wypoczynkowych stwarzają możliwości zdrowego i kulturalnego wypoczynku dla coraz szerszych rzesz ludu pracującego miast i wsi.

Artykuł 70

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawo do ochrony zdrowia oraz do pomocy w razie choroby lub niezdolności do pracy.

2. Coraz pełniejszemu urzeczywistnieniu tego prawa służą:

1/ rozwój ubezpieczenia społecznego na wypadek choroby, starości i niezdolności do pracy oraz rozbudowa różnych form pomocy społecznej,

2/ rozwój organizowanej przez państwo ochrony zdrowia oraz podnoszenie poziomu zdrowotnego ludności, bezpłatna pomoc lekarska dla wszystkich ludzi pracy i ich rodzin, stałe polepszanie warunków bezpieczeństwa, ochrony i higieny

pracy, szeroko rozwinięte zapobieganie chorobom i ich zwalczanie, opieka nad inwalidami,

3/ rozbudowa szpitali, sanatoriów, ambulatoriów, ośrodków zdrowia i urzędzeń sanitarnych.

Artykuł 71

Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają prawo do korzystania z wartości środowiska naturalnego oraz obowiązek jego ochrony.

Artykuł 72

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają prawo do nauki.

2. Prawo do nauki zapewniają w coraz szerszym zakresie:

1/ bezpłatne szkolnictwo,

2/ powszechne i obowiązkowe szkoły podstawowe,

3/ upowszechnianie szkolnictwa średniego,

4/ rozwój szkolnictwa wyższego,

5/ pomoc państwa w podnoszeniu kwalifikacji obywateli zatrudnionych w zakładach przemysłowych i innych ośrodkach pracy w mieście i na wsi,

6/ system stypendiów państwowych, rozbudowa burs, internatów i domów akademickich oraz innych form pomocy materialnej.

Artykuł 73

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają prawo do korzystania ze zdobyczy kultury i do twórczego udziału w rozwoju kultury narodowej.

2. Prawo to zapewniają coraz szersze: rozwój i udostępnienie ludowi pracującemu miast i wsi bibliotek, ksiązek, prasy, radia, kin, teatrów, muzeów i wystaw, domów kultury, klubów, świetlic, wszechstronne popieranie i pobudzanie twórczości kulturalnej mas ludowych i rozwoju talentów twórczych.

Artykuł 74

Rzeczpospolita Polska dba o wszechstronny rozwój nauki opartej na dorobku przodującej myśli ludzkiej i postępowej myśli polskiej - nauki w służbie narodu.

Artykuł 75

Rzeczpospolita Polska troszczy się o rozwój literatury i sztuki wyrażających potrzeby i dążenia narodu, odpowiadających najlepszym postępowym tradycjom twórczości polskiej.

Artykuł 76

Rzeczpospolita Polska zapewnia wszechstronną opiekę weteranom walk o wyzwolenie narodowe i społeczne.

Artykuł 77

Rzeczpospolita Polska szczególną opieką otacza inteligencję twórczą - pracowników nauki, oświaty, literatury i sztuki oraz pionierów postępu technicznego, racjonalizatorów i wynalazców.

Artykuł 78

1. Kobieta w Rzeczypospolitej Polskiej ma równe z mężczyzną prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego.

2. Gwarancje równouprawnienia kobiety stanowią:

1/ równe z mężczyzną prawo do pracy i wynagrodzenia według zasady "równa płaca za równą pracę", prawo do wypoczynku, do ubezpieczenia społecznego, do nauki, do godności i odznaczeń, do zajmowania stanowisk publicznych,

2/ opieka nad matką i dzieckiem, ochrona kobiety ciężarnej, płatny urlop w okresie przed porodem i po porodzie, rozbudowa sieci zakładów położniczych, żłobków i przedszkoli, rozwój sieci zakładów usługowych i żywienia zbiorowego.

3. Rzeczpospolita Polska umacnia w społeczeństwie pozycję kobiet, zwłaszcza matek i kobiet pracujących zawodowo.

Artykuł 79

1. Małżeństwo, macierzyństwo i rodzina znajdują się pod opieką i ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Rodziny o licznych potomstwie państwo otacza szczególną troską.

2. Obowiązkiem rodziców jest wychowywanie dzieci na prawych i świadomych swych obowiązków obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Rzeczpospolita Polska zapewnia realizację praw i obowiązków alimentacyjnych.

4. Dzieci urodzone poza małżeństwem mają te same prawa co dzieci urodzone w małżeństwie.

5. W trosce o dobro rodziny Rzeczpospolita Polska dąży do poprawy sytuacji mieszkaniowej, przy współudziale obywateli rozwija i popiera różne formy budownictwa mieszkaniowego, a szczególnie budownictwa spółdzielczego oraz dba o racjonalną gospodarkę zasobami mieszkaniowymi.

Artykuł 80

Rzeczpospolita Polska otacza szczególnie troskliwą opieką wychowanie młodzieży i zapewnia jej najszerze możliwości rozwoju oraz stwarza warunki do aktywnego udziału młodego pokolenia w życiu społecznym, politycznym, gospodarczym i kulturalnym, kształtując poczucie współodpowiedzialności młodzieży za rozwój Ojczyzny.

Artykuł 81

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej niezależnie od narodowości, rasy i wyznania mają równe prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Naruszenie tej zasady przez jakiegokolwiek bezpośrednie lub pośrednie uprzywilejowanie albo ograniczenie w prawach ze względu na narodowość, rasę czy wyznanie podlega karze.

2. Szerzenie nienawiści lub pogardy, wywoływanie waśni albo poniżanie człowieka ze względu na różnice narodowości, rasy czy wyznania jest zakazane.

Artykuł 82

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom wolność sumienia i wyznania. Kościół i inne związki wyznaniowe mogą swobodnie wypełniać swoje funkcje religijne. Nie wolno zmuszać obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych. Nie wolno też nikogo zmuszać do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych.

2. Kościół jest oddzielony od państwa. Zasady stosunku państwa do Kościoła oraz sytuację prawną i majątkową związków wyznaniowych określają ustawy.

Artykuł 83

Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom wolność słowa, druku, zgromadzeń i wieców, pochodów i manifestacji.

Artykuł 84

1. W celu rozwoju aktywności politycznej, społecznej, gospodarczej i kulturalnej Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom prawo zrzeszania się.

2. Organizacje polityczne, związki zawodowe, zrzeszenia pracujących chłopów, zrzeszenia spółdzielcze, organizacje młodzieżowe, kobiece, sportowe i obronne, stowarzyszenia kulturalne, techniczne i naukowe, jak również inne organizacje społeczne - skupiają obywateli dla czynnego udziału w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym i kulturalnym.

3. Tworzenie zrzeszeń i udział w zrzeszeniach, których cel lub działalność godzą w ustrój polityczny i społeczny albo w porządek prawny Rzeczypospolitej Polskiej, jest zakazane.

Artykuł 85

W Rzeczypospolitej Polskiej doniosłą rolę społeczną spełniają związki zawodowe, które są powszechną organizacją współuczestniczącą w kształtowaniu i realizacji zadań społeczno-gospodarczego rozwoju kraju; związki zawodowe reprezentują interesy oraz prawa ludzi pracy, są szkołą obywatelskiej aktywności i zaangażowania w budowie społeczeństwa obywatelskiego.

Artykuł 86

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej uczestniczą w sprawowaniu kontroli społecznej, w konsultacjach i dyskusjach nad wężłowymi problemami rozwoju kraju oraz zgłaszają wnioski.

2. Obywatele mają prawo zwracania się do wszystkich organów państwa ze skargami i zażaleniami.

3. Odwołania, skargi i zażalenia obywateli powinny być rozpatrywane i załatwiane szybko i sprawiedliwie. Winni przewlekania albo przejawiający bezduszny i biurokratyczny stosunek do odwołań, skarg i zażaleń obywateli pociągani będą do odpowiedzialności.

Artykuł 87

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom nietykalność osobistą. Pozbawienie obywatela wolności może nastąpić tylko w przypadkach określonych ustawą. Zatrzymany powinien być zwolniony, jeżeli w ciągu 48 godzin od chwili zatrzymania nie doręczono mu postanowienia sądu lub prokuratora o aresztowaniu.

2. Ustawa ochrania nienaruszalność mieszkań i tajemnicę korespondencji. Przeprowadzenie rewizji domowej dopuszczalne jest jedynie w przypadkach określonych ustawą.

3. Przepadek mienia może nastąpić jedynie w przypadkach przewidzianych ustawą, na podstawie prawomocnego orzeczenia.

Artykuł 88

Obywatele innych państw i bezpaństwowcy mogą korzystać z prawa azylu na zasadach określonych ustawą.

Artykuł 89

Obywatele polscy za granicą korzystają z opieki Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 90

Obywatel Rzeczypospolitej Polskiej jest obowiązany przestrzegać przepisów Konstytucji i ustaw oraz szanować zasady współżycia społecznego, wypełniać sumiennie obowiązki wobec państwa.

Artykuł 91

Każdy obywatel Rzeczypospolitej Polskiej obowiązany jest strzec własności społecznej i umacniać ją jako niewzruszoną podstawę rozwoju państwa, źródło bogactwa i siły Ojczyzny.

Artykuł 92

1. Obrona Ojczyzny jest najświętszym obowiązkiem każdego obywatela.

2. Służba wojskowa jest zaszczytnym obowiązkiem patriotycznym obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 93

1. Czujność wobec wrogów narodu oraz pilne strzeżenie tajemnicy państwowej jest obowiązkiem każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Zdrada Ojczyzny: szpiegostwo, osłabianie sił zbrojnych, przejście na stronę wroga - karana jest z całą surowością prawa jako najcięższa zbrodnia.

ROZDZIAŁ 9

Zasady wyborów do Sejmu i Senatu oraz Prezydenta

Artykuł 94

(uchylony)⁸

Artykuł 95

Prawo wybierania ma każdy obywatel, który ukończył lat 18, bez względu na płeć, przynależność narodową i rasową, wyznanie, wykształcenie, czas zamieszkiwania, pochodzenie społeczne, zawód i stan majątkowy.

Artykuł 96

Każdy obywatel może być wybrany do Sejmu i Senatu po ukończeniu 21 lat, jeżeli stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 5 lat.

Artykuł 97

Kobiety mają wszystkie prawa wyborcze na równi z mężczyznami.

Artykuł 98

Wojskowi mają wszystkie prawa wyborcze na równi z osobami cywilnymi.

Artykuł 99

Prawa wyborcze nie przysługują osobom ubezwłasnowolnionym prawomocnym orzeczeniem sądu z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego oraz osobom, które prawomocnym wyrokiem sądu zostały pozbawione praw publicznych lub wyborczych.

Artykuł 100

Kandydatów na posłów, senatorów oraz na Prezydenta zgłaszają organizacje polityczne i społeczne oraz wyborcy.

Artykuł 101

Posel i senator powinni zdawać sprawę wyborcom ze swojej pracy i z działalności organu, do którego zostali wybrani.

Artykuł 102

Sposób zgłaszania kandydatów i przeprowadzenia wyborów posłów, senatorów oraz Prezydenta określa ustawa.

ROZDZIAŁ 10

Godło, barwy, hymn i stolica Rzeczypospolitej Polskiej

Artykuł 103

1. Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu.

2. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony.

3. Hymnem Rzeczypospolitej Polskiej jest "Mazurek Dąbrowskiego".

4. Szczegóły określa ustawa.

Artykuł 104

Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej otaczane są czcią i podlegają szczególnej ochronie.

Artykuł 105

Stolicą Rzeczypospolitej Polskiej jest miasto bohaterskich tradycji Narodu Polskiego - Warszawa.

ROZDZIAŁ 11

Zmiana Konstytucji

Artykuł 106

Zmiana Konstytucji może nastąpić tylko w drodze ustawy, uchwalonej przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej większością co najmniej dwu trzecich głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

P R Z Y P I S Y

1/ Sformułowanie "narodowego planu społeczno-gospodarczego" jest nieaktualne.

1a/ Art. 36 b został wprowadzony w drodze ustawy o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 15 października 1992 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 23)

2/ Art. 58 został uchylony w drodze ustawy z dnia 19 kwietnia 1991 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 41, poz. 176).

3/ Przez art. 77 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426).

4/ W drodze ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. Nr 19, poz. 101).

5/ Pojęcie "lud pracujący miast i wsi" jest nieaktualnym określeniem podmiotu suwerenności (obecnie jest nim "naród").

6/ Zob. przypis 5.

7/ Obecne brzmienie art. 88 zostało wprowadzone ustawą z dnia 18 października 1991 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 119, poz. 514).

8/ Przez art. 77 ustawy konstytucyjnej wymienionej w przypisie 3.

3
USTAWA KONSTYTUCYJNA

z dnia 23 kwietnia 1992 r.

o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej
(Dz.U. Nr 67, poz. 336 i z 1994 r. Nr 61, poz. 251)

Artykuł 1

1. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej, uchwaloną przez Sejm i Senat połączone w Zgromadzenie Narodowe, przyjmuje Naród w drodze referendum konstytucyjnego.

2. Zwołanie Zgromadzenia Narodowego w celu przygotowania i uchwalenia Konstytucji zarządza Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu

3. Obradom Zgromadzenia Narodowego przewodniczy Marszałek Sejmu, którego zastępuje Marszałek Senatu.

4. Zasady i tryb działania Zgromadzenia Narodowego, zwołanego w celu uchwalenia Konstytucji, określa regulamin uchwalony przez to Zgromadzenie.

Artykuł 2

1. Prawo inicjatywy ustawodawczej w zakresie przedstawienia Zgromadzeniu Narodowemu projektu nowej Konstytucji przysługuje:

1/ Komisji Konstytucyjnej, utworzonej na podstawie niniejszej ustawy,

2/ grupie 56 członków Zgromadzenia Narodowego,

3/ Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Podmioty wymienione w ust. 1 pkt. 2 i 3 mają prawo wniesienia projektów nowej Konstytucji w terminie 6 miesięcy od dnia ukonstytuowania się Komisji Konstytucyjnej, o której mowa w ust. 1 pkt. 1.

Artykuł 2a

1. Inicjatywa ustawodawcza w zakresie przedstawienia Zgromadzeniu Narodowemu projektu nowej Konstytucji przysługuje również grupie obywateli, którzy dla swojego projektu uzyskają poparcie co najmniej 500 000 osób posiadających czynne prawo wyborcze do Sejmu.

2. Wykonanie inicjatywy ustawodawczej, o której mowa w ust. 1, jest dopuszczalne w terminie 3 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

Artykuł 2b

1. Zgłoszenia projektu, o którym mowa w art. 2a ust. 1, dokonuje na piśmie pełnomocnik, którym jest osoba wskaza-

na w pisemnym oświadczeniu pierwszych 15 wyborców, którzy udzielili poparcia projektowi Konstytucji.

2. Do zgłoszenia projektu Konstytucji załącza się wykaz obywateli popierających zgłoszenie, zawierający czytelne wskazanie imion, nazwisk, wieku, adresów zamieszkania i numerów dowodu osobistego lub paszportu osób, które udzielają poparcia, składając na wykazie własnoręczny podpis; każda strona wykazu powinna być opatrzona adnotacją: "Udzielam poparcia projektowi Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zgłaszanemu przez grupę obywateli, których pełnomocnikiem jest

....."

imię i nazwisko pełnomocnika

3. W razie uzasadnionych wątpliwości co do prawidłowości złożenia wymaganej liczby podpisów, o których mowa w art. 2a ust. 1, Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego zwraca się do Państwowej Komisji Wyborczej o stwierdzenie, najpóźniej w terminie 7 dni, czy jest złożona ustawowo wymagana liczba podpisów.

4. Jeżeli po przeprowadzeniu postępowania, o którym mowa w ust. 3, prawidłowo złożona liczba podpisów popierających projekt jest mniejsza niż ustawowo wymagana, Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego odmawia przyjęcia projektu Konstytucji. Uchwałę w tej sprawie wraz z uzasadnieniem doręcza się niezwłocznie pełnomocnikowi.

5. Uchwała, o której mowa w ust. 4, może być przez pełnomocnika zaskarżona do Sądu Najwyższego w terminie 3 dni od daty doręczenia. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w terminie 7 dni w postępowaniu nieprocesowym w składzie 3 sędziów. Od postanowienia Sądu Najwyższego nie przysługuje środek prawny.

Artykuł 2c

1. Zasady, na których opierać się ma Konstytucja, mogą być poddane pod referendum.

2. Zasady, przedmiot oraz tryb przeprowadzania referendum określa ustawa.

Artykuł 3

1. Po zebraniu projektów Konstytucji Sejm przeprowadza debatę na temat zasadniczych kwestii ustrojowych wskazanych przez Komisję Konstytucyjną.

2. Komisja Konstytucyjna może w każdym czasie wystąpić do Sejmu z wnioskiem o debatę na temat wybranych zagadnień konstytucyjnych.

Artykuł 4

1. Tworzy się Komisję Konstytucyjną Zgromadzenia Narodowego, zwaną dalej "Komisją Konstytucyjną", w której skład wchodzi 46 posłów wybranych przez Sejm i 10 senatorów wybranych przez Senat.

2. Komisja Konstytucyjna wybiera ze swojego składu przewodniczącego Komisji i zastępcę przewodniczącego, z których jeden jest posłem, a jeden jest senatorem.

3. W posiedzeniach Komisji Konstytucyjnej uczestniczą z prawem przedkładania wniosków upoważnieni przedstawiciele Prezydenta, Rady Ministrów oraz Trybunału Konstytucyjnego.

4. Komisja Konstytucyjna uchwała regulamin swojej pracy.

Artykuł 5

1. Komisja Konstytucyjna podejmuje uchwały większością głosów w obecności co najmniej połowy jej członków, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3.

2. Przyjęcie przez Komisję projektu Konstytucji wnoszonego z inicjatywy własnej następuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy jej członków.

3. Przyjęcie przez Komisję sprawozdania o skierowanych do niej przez Zgromadzenie Narodowe projektach, zawierającego projekt Konstytucji w formie tekstu jednolitego, następuje większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy jej członków.

Artykuł 6

Zgromadzenie Narodowe po przeprowadzeniu w pierwszym czytaniu debaty może projekt Konstytucji odrzucić lub skierować do Komisji Konstytucyjnej.

Artykuł 7

1. Drugie czytanie obejmuje:

1/ przedstawienie Zgromadzeniu Narodowemu przez Komisję Konstytucyjną sprawozdania zawierającego projekt Konstytucji w formie tekstu jednolitego,

2/ przeprowadzenie debaty oraz zgłaszanie poprawek do projektu,

3/ głosowanie.

2. Zgromadzenie Narodowe może zwrócić Komisji Konstytucyjnej przedstawione przez nią sprawozdanie, określając jednocześnie termin złożenia dodatkowego sprawozdania.

3. Przyjęcie poprawek oraz uchwalenie Konstytucji w drugim czytaniu następuje większością 2/3 głosów w obecności

co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego.

4. W razie nieuchwalenia Konstytucji w drugim czytaniu, Zgromadzenie Narodowe może przekazać projekt ponownie do Komisji Konstytucyjnej.

Artykuł 8

1. Konstytucję uchwaloną w drugim czytaniu Marszałek Sejmu jako Przewodniczący Zgromadzenia Narodowego przesyła Prezydentowi oraz zarządza podanie jej do wiadomości publicznej.

2. Zgromadzenie Narodowe rozpatruje Konstytucję w trzecim czytaniu, jeżeli Prezydent, w ciągu 60 dni od dnia przesłania Konstytucji, zgłosi do jej tekstu propozycje zmian. Przyjęcie zgłoszonych przez Prezydenta propozycji zmian następuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

3. Uchwalenie Konstytucji w trzecim czytaniu następuje większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 9

1. Prezydent zarządza poddanie Konstytucji pod referendum w ciągu 14 dni od daty jej uchwalenia przez Zgromadzenie Narodowe w trzecim czytaniu, a w razie niezgłoszenia propozycji zmian w terminie, o którym mowa w art. 8 ust. 2 - w ciągu 14 dni od upływu tego terminu.

2. Prezydent wyznacza datę przeprowadzenia referendum na dzień wolny od pracy, przypadający w okresie nie dłuższym niż 4 miesiące od dnia zarządzenia referendum.

Artykuł 10

1. Prawo do udziału w referendum przysługuje każdemu obywatelowi Rzeczypospolitej Polskiej, który ma czynne prawo wyborcze do Sejmu.

2. W referendum obywatele w drodze głosowania, na urzędowych kartach do głosowania, wypowiadają się za lub przeciw poddanej pod referendum Konstytucji.

3. Tryb przeprowadzenia referendum konstytucyjnego określa ustawa.

Artykuł 11

1. Przyjęcie w referendum Konstytucji następuje wówczas, gdy opowiedziały się za nią większość biorących udział w głosowaniu.

2. Prezydent podpisuje przyjętą w referendum Konstytucję i zarządza jej niezwłoczne ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 12

1. Zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36, z 1980 r. Nr 22, poz. 81, z 1982 r. Nr 11, poz. 83, z 1983 r. Nr 39, poz. 175, z 1987 r. Nr 14, poz. 82, z 1988 r. Nr 19, poz. 129, z 1989 r. Nr 19, poz. 101 i Nr 75, poz. 444, z 1990 r. Nr 16, poz. 94, Nr 29 poz. 171 i Nr 67, poz. 397 oraz z 1991 r. Nr 41, poz. 176 i Nr 119, poz. 514) dokonywane są w trybie art. 106 tej Konstytucji.

2. Przepisy Konstytucji, o której mowa w ust. 1, uznaje się za przepisy tymczasowe.

Artykuł 12a

Projekty konstytucji wniesione na podstawie i w trybie niniejszej ustawy podlegają rozpatrzeniu przez Komisję Konstytucyjną Zgromadzenia Narodowego bez względu na to, w której kadencji Sejmu i Senatu zostały zgłoszone.

Artykuł 13

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

4

UCHWAŁA ZGROMADZENIA NARODOWEGO

z dnia 22 września 1994 r.

Regulamin Zgromadzenia Narodowego dla uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. Nr 54, poz. 453)

ROZDZIAŁ I

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Na podstawie art. 1 ust. 4 ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 67, poz. 336 oraz z 1994 r. Nr 61, poz. 251), zwanej dalej "ustawą konstytucyjną" uchwała się regulamin Zgromadzenia Narodowego dla uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zwany dalej "regulaminem".

2. Regulamin określa zasady i tryb działania Zgromadzenia Narodowego zwołanego w celu przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 2

1. Zwołanie Zgromadzenia Narodowego w celu przygotowania i uchwalenia Konstytucji zarządza Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu.

2. Zgromadzenie Narodowe obraduje na posiedzeniach.

3. Przedmiotem obrad Zgromadzenia są wyłącznie sprawy związane z przygotowaniem i uchwaleniem Konstytucji.

Artykuł 3

1. Organami Zgromadzenia Narodowego są:

- 1/ Marszałek Sejmu,
- 2/ Komisja Konstytucyjna powołana na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy konstytucyjnej, o której mowa w art. 1 ust. 1,
- 3/ Konwent Seniorów Zgromadzenia Narodowego, zwany dalej "Konwentem Seniorów",
- 4/ Komisja Regulaminowa Zgromadzenia Narodowego, zwana dalej "Komisją Regulaminową".
  2. W wypadkach określonych w regulaminie Marszałek Sejmu działa w porozumieniu z Marszałkiem Senatu.
  3. W skład Konwentu Seniorów wchodzi:
    - 1/ członkowie Prezydium Sejmu,
    - 2/ członkowie Prezydium Senatu,
    - 3/ przewodniczący i zastępca przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej,
    - 4/ przewodniczący lub wiceprzewodniczący klubów parlamentarnych (poselsko-senatorskich) oraz klubów poselskich i senatorskich, a także przedstawiciele porozumień poselskich i senatorskich, jeżeli reprezentują co najmniej 15 członków Zgromadzenia Narodowego nie zrzeszonych w klubach,
    - 5/ przewodniczący Komisji Regulaminowej.
  4. Konwent Seniorów zwołuje Marszałek Sejmu z własnej inicjatywy, z inicjatywy Marszałka Senatu lub przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej, na wniosek klubu lub porozumienia reprezentowanego w Konwencie, albo na

wniosek grupy co najmniej 30 członków Zgromadzenia Narodowego.

5. W posiedzeniu Konwentu Seniorów uczestniczą z głosem doradczym Szef Kancelarii Sejmu i Szef Kancelarii Senatu. Marszałek Sejmu może zaprosić na posiedzenie Konwentu także inne osoby, a w szczególności przedstawicieli wnioskodawców, o których mowa w art. 7.

Artykuł 4

Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu powołuje 16 sekretarzy Zgromadzenia Narodowego: 11 spośród sekretarzy Sejmu i 5 spośród sekretarzy Senatu.

ROZDZIAŁ 2

Tryb uchwalenia konstytucji

Artykuł 5

Zgromadzenie Narodowe uchwała Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej w dwóch czytaniach, a w razie zgłoszenia przez Prezydenta do tekstu Konstytucji uchwalonej w drugim czytaniu propozycji zmian - w trzech czytaniach. Postępowanie skrócone jest niedopuszczalne.

Artykuł 6

1. Przedmiotem pierwszego czytania są wszystkie projekty Konstytucji wniesione zgodnie z przepisami ustawy konstytucyjnej.

2. Wnioskodawca może wycofać projekt Konstytucji do czasu zakończenia pierwszego czytania.

3. Marszałek Sejmu zarządza doręczenie projektów Konstytucji członkom Zgromadzenia Narodowego co najmniej na 7 dni przed pierwszym czytaniem. Projekty przesyła się także Prezydentowi, Prezesowi Rady Ministrów oraz Prezesowi Trybunału Konstytucyjnego.

Artykuł 7

1. Pierwsze czytanie obejmuje przedstawienie projektów Konstytucji przez wnioskodawców, pytania członków Zgromadzenia Narodowego i odpowiedzi wnioskodawców oraz debatę w sprawie ogólnych zasad projektów.

2. O kolejności przedstawiania projektów Konstytucji w pierwszym czytaniu decyduje kolejność ich wniesienia.

3. W wypadku nieobecności przedstawiciela wnioskodawcy Marszałek informuje o przedłożeniu danego projektu Zgromadzeniu Narodowemu zgodnie z przepisami ustawy konstytucyjnej.

4. Po wyczerpaniu listy mówców mogą przemawiać tylko przedstawiciele wnioskodawców.

5. Pierwsze czytanie kończy się skierowaniem projektów Konstytucji do Komisji Konstytucyjnej, chyba że w związku

ze zgłoszonym wnioskiem dany projekt został przez Zgromadzenie Narodowe odrzucony.

6. Uchwałę w sprawie odrzucenia projektu podejmuje Zgromadzenie Narodowe bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

Artykuł 8

1. Komisja Konstytucyjna przedstawia Zgromadzeniu Narodowemu sprawozdanie o skierowanych do niej projektach, zawierające projekt Konstytucji w formie tekstu jednolitego.

2. Wnioski i propozycje poprawek odrzucone przez Komisję, po ich zgłoszeniu w formie pisemnej, na żądanie wnioskodawców zamieszcza się w sprawozdaniu jako wnioski mniejszości. Wniosek mniejszości dotyczący konkretnego przepisu lub jego części powinien zawierać wynikające z tego wniosku konsekwencje dla tekstu projektu Konstytucji.

Artykuł 9

1. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie sprawozdania Komisji Konstytucyjnej i doręczenie go członkom Zgromadzenia Narodowego co najmniej na 14 dni przed drugim czytaniem.

2. Sprawozdanie Komisji przesyła się także Prezydentowi, Prezesowi Rady Ministrów, Prezesowi Trybunału Konstytucyjnego oraz przedstawicielom wnioskodawców, którzy zgłosili projekty Konstytucji, nie będącym członkami Zgromadzenia Narodowego, jeżeli wniesiony przez nich projekt nie został w pierwszym czytaniu odrzucony.

3. Marszałek Sejmu zarządza podanie sprawozdania Komisji Konstytucyjnej do wiadomości publicznej.

Artykuł 10

1. Drugie czytanie obejmuje:

1/ przedstawienie Zgromadzeniu Narodowemu sprawozdania Komisji Konstytucyjnej,

2/ przeprowadzenie debaty oraz zgłaszanie poprawek do projektu Konstytucji,

3/ głosowanie.

2. Poprawki, o których mowa w ust. 1 pkt 2, po ich ustnym zgłoszeniu przedstawia się Marszałkowi w formie pisemnej, z uwzględnieniem konsekwencji przyjęcia poprawki dla innych przepisów projektu. Poprawki mogą zgłaszać członkowie Zgromadzenia Narodowego oraz przedstawiciele wnioskodawców, o których mowa w art. 9 ust. 2.

3. Zgromadzenie Narodowe może zwrócić Komisji Konstytucyjnej przedstawione przez nią sprawozdanie, określając jednocześnie termin złożenia dodatkowego sprawozdania. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie dodatkowego sprawozdania i doręczenie go członkom Zgromadzenia Narodowego. Przepis art. 9 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

4. W wypadku zgłoszenia w drugim czytaniu poprawek przekazanie do Komisji Konstytucyjnej jest obligatoryjne. Rozpatrzenie sprawozdania Komisji Konstytucyjnej na posiedzeniu Zgromadzenia Narodowego może nastąpić nie wcześniej niż po upływie 7 dni od daty przekazania.

5. Jeżeli sprawozdanie nie zostało zwrócone Komisji Konstytucyjnej, Zgromadzenie Narodowe może przystąpić do głosowania niezwłocznie po zakończeniu debaty.

Artykuł 11

1. Porządek głosowania jest następujący:

1/ głosowanie poprawek do poszczególnych artykułów, przy czym w pierwszej kolejności głosuje się poprawki, których przyjęcie lub odrzucenie rozstrzyga o innych poprawkach,

2/ głosowanie projektu w całości w brzmieniu zaproponowanym przez Komisję wraz z przyjętymi poprawkami.

2. Wnioski mniejszości przedstawione w sprawozdaniu Komisji Konstytucyjnej traktuje się na równi z poprawkami.

3. Wniosków o odrzuceniu w całości projektu Konstytucji w drugim czytaniu nie poddaje się pod głosowanie.

4. Nie poddaje się pod głosowanie poprawki, która nie została przedłożona w formie pisemnej zgodnie z art. 10 ust. 2.

5. Marszałek może zarządzić odroczenie głosowania nad całością projektu Konstytucji na czas potrzebny do stwierdzenia przez Komisję Konstytucyjną, czy wskutek przyjętych poprawek nie zachodzą sprzeczności między poszczególnymi przepisami.

Artykuł 12

Przyjęcie poprawek oraz uchwalenie Konstytucji w drugim czytaniu następuje większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 13

1. W razie nieuchwalenia Konstytucji w drugim czytaniu, Zgromadzenie Narodowe może przekazać projekt ponownie do Komisji Konstytucyjnej.

2. W razie przekazania projektu Konstytucji ponownie do Komisji następuje ponowne przeprowadzenie drugiego czytania zgodnie z przepisami ustawy konstytucyjnej i regulaminu Zgromadzenia Narodowego. Art. 8 i art. 9 regulaminu stosuje się odpowiednio.

Artykuł 14

Marszałek Sejmu przesyła Prezydentowi, potwierdzony swoim podpisem, tekst Konstytucji uchwalony w drugim czytaniu oraz zarządza podanie go do wiadomości publicznej.

Artykuł 15

1. W wypadku zgłoszenia przez Prezydenta do tekstu Konstytucji propozycji zmian Marszałek Sejmu kieruje te propozycje do Komisji Konstytucyjnej oraz zarządza ich drukowanie i doręczenie wszystkim członkom Zgromadzenia Narodowego. Art. 9 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

2. Propozycje, o których mowa w ust. 1, powinny uwzględniać konsekwencje ich przyjęcia dla tekstu Konstytucji.

Artykuł 16

1. Komisja Konstytucyjna przedstawia Zgromadzeniu Narodowemu sprawozdanie o propozycjach Prezydenta, w którym przedstawia wnioski o ich przyjęcie lub odrzucenie.

2. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie sprawozdania Komisji i doręczenie go członkom Zgromadzenia Narodowego co najmniej na 7 dni przed trzecim czytaniem. Art. 9 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 17

1. Trzecie czytanie obejmuje:

1/ przedstawienie sprawozdania Komisji Konstytucyjnej,

2/ przeprowadzenie debaty,

3/ głosowanie.

2. Po wyczerpaniu listy mówców może przemawiać tylko upoważniony przedstawiciel Prezydenta oraz sprawozdawca Komisji Konstytucyjnej.

Artykuł 18

1. Głosowanie poszczególnych propozycji Prezydenta odbywa się oddzielnie.

2. Przyjęcie propozycji Prezydenta następuje bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

3. Marszałek może odroczyć głosowanie nad całym tekstem Konstytucji na czas potrzebny do stwierdzenia przez Komisję Konstytucyjną, czy wskutek przyjętych propozycji nie zachodzą sprzeczności pomiędzy poszczególnymi przepisami.

4. Uchwalenie Konstytucji w trzecim czytaniu następuje większością 2/3 głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków Zgromadzenia.

Artykuł 19

Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Prezydentowi, potwierdzony swoim podpisem, tekst Konstytucji uchwalony w trzecim czytaniu.

ROZDZIAŁ 3

Organizacja posiedzeń Zgromadzenia Narodowego

Artykuł 20

Posiedzenia Zgromadzenia Narodowego odbywają się w terminach ustalonych przez Marszałka Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu.

Artykuł 21

1. Porządek dzienny posiedzenia ustala Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu i przedstawia go do zatwierdzenia Zgromadzeniu Narodowemu. Przy ustalaniu porządku dziennego Marszałek Sejmu i Marszałek Senatu biorą pod uwagę wnioski Komisji Konstytucyjnej i opinię Konwentu Seniorów.

2. Z zastrzeżeniem art. 6 ust. 3 oraz art. 9 ust. 1, o dacie i porządku dziennym posiedzenia Marszałek Sejmu zawiadamia członków Zgromadzenia Narodowego oraz przedstawicieli wnioskodawców, o których mowa w art. 9 ust. 2, a także Prezydenta, Prezesa Rady Ministrów, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Trybunału Konstytucyjnego, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich i Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, najpóźniej na 7 dni przed planowanym posiedzeniem.

3. Wnioski w sprawie zmiany porządku dziennego może zgłaszać Komisja Konstytucyjna, a także grupa co najmniej 15 członków Zgromadzenia Narodowego. Wnioski zgłasza się na piśmie co najmniej na 24 godziny przed rozpoczęciem posiedzenia.

4. Wnioski, o których mowa w ust. 3, opiniuje Konwent Seniorów. O wnioskach nie uwzględnionych przez Marszałka Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu rozstrzyga Zgromadzenie Narodowe przy zatwierdzaniu porządku dziennego posiedzenia.

5. W wyjątkowych wypadkach - po rozpatrzeniu sprawy przez Konwent Seniorów, Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu może z własnej inicjatywy lub na pisemny wniosek Komisji Konstytucyjnej albo grupy co najmniej 15 członków Zgromadzenia Narodowego zaproponować zmianę porządku dziennego również w toku posiedzenia Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 22

1. Prezydent Rzeczypospolitej uczestniczy w posiedzeniach Zgromadzenia Narodowego według własnego uznania.

2. Wstęp na salę posiedzeń Zgromadzenia Narodowego przysługuje przedstawicielom wnioskodawców, o których mowa w art. 9 ust. 2. Mogą oni uczestniczyć w debatach Zgromadzenia, nie biorąc jednak udziału w głosowaniu.

3. Prawo wstępu na salę posiedzeń mają również upoważnieni przez Marszałka pracownicy Kancelarii Sejmu i Kancelarii Senatu.

Artykuł 23

1. Posiedzenia Zgromadzenia Narodowego są jawne. Wnioski o uchwaleniu tajności obrad są niedopuszczalne.

2. Jawność posiedzeń zapewnia się w szczególności przez:

1/ wcześniejsze informowanie opinii publicznej o posiedzeniach Zgromadzenia Narodowego,

2/ umożliwienie prasie, radiu i telewizji sporządzania sprawozdań z posiedzeń Zgromadzenia Narodowego,

3/ umożliwienie publiczności obserwowania obrad Zgromadzenia Narodowego z galerii w sali posiedzeń Zgromadzenia, na zasadach określonych przez Marszałka Sejmu w przepisach porządkowych.

3. Na galerii w sali posiedzeń Zgromadzenia Narodowego rezerwuje się stałe miejsca dla Prezydenta Rzeczypospolitej oraz ministrów stanu, a także dla członków Rady Ministrów nie wchodzących w skład Zgromadzenia Narodowego, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Trybunału Konstytucyjnego, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich i Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Artykuł 24

1. Marszałek czuwa nad przestrzeganiem w toku obrad niniejszego regulaminu oraz powagi i porządku w sali posiedzeń Zgromadzenia Narodowego.

2. Marszałek może zwrócić uwagę członkowi Zgromadzenia Narodowego, który w swoim wystąpieniu odbiega od przedmiotu obrad określonego w porządku dziennym, przywołaniem "do rzeczy". Po dwukrotnym przywołaniu "do rzeczy" Marszałek może odebrać przemawiającemu głos.

3. Marszałek ma prawo przywołać członka Zgromadzenia Narodowego "do porządku", jeżeli zakłóca on porządek obrad.

4. Marszałek ma prawo przywołać członka Zgromadzenia Narodowego "do porządku z zapisaniem do protokołu", jeżeli dopuścił się on ciężkiego naruszenia porządku obrad.

5. Marszałek ma prawo podjąć decyzję o wykluczeniu członka Zgromadzenia Narodowego z posiedzenia, jeżeli zakłóca on nadal porządek obrad i na tym samym posiedzeniu został już przywołany "do porządku z zapisaniem do protokołu".

6. Członek Zgromadzenia Narodowego ukarany wykluczeniem z posiedzenia może wystąpić do Marszałka Sejmu o ponowne rozpatrzenie sprawy. Sprawę opiniuje Komisja Regulaminowa. Decyzja Marszałka Sejmu podjęta w porozumieniu z Marszałkiem Senatu jest ostateczna. O decyzji Marszałek powiadamia Zgromadzenie Narodowe.

7. Przepisy ust. 2-4 stosuje się odpowiednio także do przedstawicieli wnioskodawców, o których mowa w art. 9 ust. 2.

Artykuł 25

1. Z przebiegu posiedzenia Zgromadzenia Narodowego sporządza się protokół oraz sprawozdanie stenograficzne, które stanowią jedyne urzędowe stwierdzenie przebiegu obrad.

2. Członek Zgromadzenia Narodowego oraz każdy uczestnik posiedzenia biorący udział w dyskusji może autoryzować swoje wystąpienie, wprowadzając poprawki redakcyjne, nie później niż w 24 godziny od czasu wygłoszenia przemówienia.

3. Każdy uczestnik posiedzenia Zgromadzenia Narodowego może w ciągu 7 dni od zakończenia posiedzenia zgłosić zastrzeżenia lub poprawki do sporządzonego protokołu. O przyjęciu lub odrzuceniu poprawek Zgromadzenie rozstrzyga na najbliższym posiedzeniu zwykłą większością głosów bez dyskusji. Protokół, do którego nie wniesiono zastrzeżeń oraz poprawek, uważa się za przyjęty.

4. Protokół z ostatniego posiedzenia Zgromadzenia Narodowego odczytuje Marszałek lub sekretarz odpowiedzialny za jego sporządzenie, przed zamknięciem posiedzenia. Protokół uważa się za przyjęty, jeżeli nie zgłoszono do niego zastrzeżeń lub poprawek. O przyjęciu lub odrzuceniu poprawek Zgromadzenie rozstrzyga zwykłą większością głosów bez dyskusji.

5. Przyjęcie protokołu potwierdza podpisem Marszałek oraz prowadzący protokół sekretarz posiedzenia. Protokół, opatrzony pieczęcią Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przechowywany jest w archiwum Sejmu.

6. Drukowanie sprawozdań stenograficznych zarządza Marszałek Sejmu.

Artykuł 26

1. Marszałek Sejmu może zarządzić skreślenie ze sprawozdania stenograficznego zwrotów ubliżających powadze Zgromadzenia Narodowego albo sprzecznych ze ślubowaniem poselskim lub senatorskim.

2. Członek Zgromadzenia Narodowego lub inny mówca może zwrócić się do Marszałka Sejmu o ponowne rozpatrzenie sprawy określonej w ust. 1. Sprawę opiniuje Komisja Regulaminowa. Decyzja Marszałka podjęta w porozumieniu z Marszałkiem Senatu jest ostateczna.

3. W razie skreślenia, o którym mowa w ust. 1 i 2, w aktach archiwum Sejmu zachowuje się jeden egzemplarz pełnego tekstu stenogramu.

Artykuł 27

W sprawach posłów i senatorów nie uczestniczących w posiedzeniach Zgromadzenia Narodowego lub jego organów

stosuje się odpowiednio przepisy regulaminu Sejmu lub regulaminu Senatu.

ROZDZIAŁ 4

Obrady i głosowanie

Artykuł 28

1. Obradami Zgromadzenia Narodowego kieruje Marszałek Sejmu lub w jego zastępstwie Marszałek Senatu, przy pomocy dwóch sekretarzy Zgromadzenia Narodowego.

2. Marszałek przedstawia Zgromadzeniu Narodowemu do zatwierdzenia ustalony porządek dzienny posiedzenia oraz wnioski w sprawie zmiany porządku dziennego zgłoszone w trybie art. 21 ust. 3.

Artykuł 29

1. Marszałek udziela głosu w sprawie objętej porządkiem dziennym posiedzenia.

2. Członkowie Zgromadzenia Narodowego, którzy zamierzają wziąć udział w dyskusji nad określonym punktem porządku dziennego, zapisują się do głosu u sekretarza Zgromadzenia Narodowego, który prowadzi listę mówców.

3. Marszałek udziela głosu według kolejności zapisu. Po wysłuchaniu opinii Konwentu Seniorów Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu może ustalić inną kolejność mówców.

Artykuł 30

1. Przemówienia członków Zgromadzenia Narodowego w dyskusji nie mogą trwać dłużej niż 10 minut, z wyjątkiem wystąpień w imieniu klubów, kół i porozumień reprezentowanych w Konwencie Seniorów, które nie mogą przekraczać 20 minut. Po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu może ustalić inny czas przemówień i przedstawić do zatwierdzenia Zgromadzeniu Narodowemu.

2. Ograniczenia czasowe, o których mowa w ust. 1, nie dotyczą:

1/ przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej lub zastępcy przewodniczącego,

2/ przedstawicieli wnioskodawców w pierwszym czytaniu,

3/ sprawozdawcy Komisji Konstytucyjnej w drugim i trzecim czytaniu.

3. W debacie nad daną sprawą członek Zgromadzenia Narodowego może zabrać głos tylko dwa razy. Powtórne przemówienie nie może trwać dłużej niż 5 minut.

4. O przedłużeniu czasu przemówienia lub udzieleniu głosu dodatkowo decyduje Marszałek.

5. Członek Zgromadzenia Narodowego, który nie wziął udziału w dyskusji, ma prawo złożyć w trakcie jej trwania sekretarzowi Zgromadzenia prowadzącemu listę mówców podpisany przez siebie tekst wystąpienia dotyczący danego punktu porządku dziennego. Wnioski i poprawki zawarte w tym wystąpieniu traktuje się jak wypowiedziane w dyskusji.

Artykuł 31

Przepisy art. 29-30 odnoszące się do członków Zgromadzenia Narodowego stosuje się odpowiednio także do przedstawicieli wnioskodawców, o których mowa w art. 9 ust. 2.

Artykuł 32

1. Marszałek udziela głosu poza porządkiem dziennym posiedzenia lub w związku z dyskusją jedynie dla zgłoszenia wniosku formalnego lub sprostowania błędnie rozumianego lub nieściśle przytoczonego stwierdzenia mówcy.

2. Wnioski formalne mogą dotyczyć wyłącznie spraw będących przedmiotem porządku dziennego i przebiegu posiedzenia.

3. Do wniosków formalnych zalicza się wnioski o:

1/ przerwanie lub odroczenie posiedzenia,

2/ odroczenie dyskusji,

3/ przejście do porządku dziennego,

4/ odesłanie do Komisji Konstytucyjnej,

5/ zmianę porządku dziennego,

6/ zmianę w sposobie przeprowadzenia głosowania.

4. Wniosek, o którym mowa w ust. 3 pkt 5, musi być przedstawiony w trybie art. 21 ust. 5.

5. Zgromadzenie Narodowe rozstrzyga o wniosku formalnym po wysłuchaniu wnioskodawcy i ewentualnie jednego przeciwnika wniosku.

6. Wystąpienia poza porządkiem dziennym nie mogą trwać dłużej niż 5 minut.

7. O wniosku formalnym, o którym mowa w ust. 3 pkt 2, Zgromadzenie Narodowe rozstrzyga zwykłą większością głosów obecnych członków Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 33

Z zastrzeżeniem art. 7 ust. 4 oraz art. 17 ust. 2, po wyčerpaniu listy mówców może przemawiać jedynie sprawozdawca, a następnie marszałek zamyka dyskusję.

Artykuł 34

1. Po zamknięciu dyskusji marszałek oznajmia, że zgromadzenie narodowe przystępuje do głosowania. od tej chwili można zabierać głos tylko dla zgłoszenia lub uzasadnienia wniosku formalnego o sposobie lub porządku głosowania, i

to jedynie przed wezwaniem członków Zgromadzenia Narodowego przez marszałka do głosowania.

2. Głosowanie jest jawne i odbywa się przez:

1/ podniesienie ręki przy równoczesnym wykorzystaniu urządzenia do liczenia głosów,

2/ podniesienie ręki i obliczenie głosów przez sekretarzy,

3/ użycie kart do głosowania podpisanych imieniem i nazwiskiem członków zgromadzenia narodowego (głosowanie imienne).

3. O przeprowadzeniu głosowania imiennego decyduje zgromadzenie narodowe na wniosek marszałka lub na pisemny wniosek poparty przez co najmniej 30 członków zgromadzenia.

4. Wyniki głosowania ogłasza marszałek. w wypadku głosowania imiennego wyniki głosowania marszałek ogłasza na podstawie protokołu przedstawionego przez sekretarzy Zgromadzenia Narodowego dokonujących obliczenia głosów.

5. Wyniki głosowania są ostateczne i nie mogą być przedmiotem dyskusji, z zastrzeżeniem art. 35.

Artykuł 35

1. W razie, gdy wynik głosowania budzi uzasadnione wątpliwości, zgromadzenie narodowe, na pisemny wniosek co najmniej 30 członków zgromadzenia, po wysłuchaniu opinii komisji regulaminowej, może postanowić o powtórzeniu głosowania.

2. Wniosek może być zgłoszony wyłącznie na posiedzeniu, na którym odbyło się głosowanie.

3. Przepisy ust. 1 i 2 nie dotyczą głosowania imiennego.

Artykuł 36

1. Zgromadzenie narodowe podejmuje uchwały zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków zgromadzenia, jeżeli przepisy ustawy konstytucyjnej i niniejszego regulaminu nie stanowią inaczej.

2. W wypadku niemożności podjęcia uchwały, o której mowa w ust. 1, Marszałek Sejmu odracza obrady, określając jednocześnie termin ich wznowienia.

ROZDZIAŁ 5

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 37

Komisja Zgromadzenia Narodowego powołana do przygotowania projektu regulaminu Zgromadzenia Narodowego z chwilą uchwalenia regulaminu staje się Komisją Regulaminową Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 38

1. Marszałek Sejmu w porozumieniu z Marszałkiem Senatu dokonuje wykładni regulaminu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej.

2. W sprawach nie uregulowanych niniejszą uchwałą stosuje się odpowiednio przepisy regulaminu Sejmu.

Artykuł 39

W czasie pierwszego posiedzenia Zgromadzenia Narodowego ograniczenia terminu zgłaszania wniosków, o którym mowa w art. 21 ust. 3, nie stosuje się.

Artykuł 40

Czynności techniczne i kancelaryjne związane z obsługą Zgromadzenia Narodowego wykonuje Kancelaria Sejmu.

Artykuł 41

1. W wypadku uchwalenia Konstytucji w trzecim czytaniu, Marszałek Sejmu, po przyjęciu protokołu z ostatniego posiedzenia, stwierdza zakończenie działalności Zgromadze-

nia Narodowego zwołanego w celu przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

2. W razie niezgłoszenia przez Prezydenta propozycji zmian do tekstu Konstytucji w terminie określonym w art. 8 ust. 2 ustawy konstytucyjnej zakończenie działalności Zgromadzenia Narodowego, o którym mowa w ust. 1, następuje z mocy prawa.

Artykuł 42

Zmiana niniejszej uchwały może nastąpić na wniosek Marszałka Sejmu zgłoszony w porozumieniu z Marszałkiem Senatu, na wniosek Komisji Konstytucyjnej, Komisji Regulaminowej lub co najmniej 30 członków Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 43

1. Uchwała wchodzi w życie z chwilą podjęcia.
2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

5

UCHWAŁA KOMISJI KONSTYTUCYJNEJ ZGROMADZENIA NARODOWEGO

z dnia 18 stycznia 1994 r.

Regulamin Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego (M.P. Nr 8, poz. 62)

Na podstawie art. 4 ust. 4 ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 67, poz. 336), Komisja Konstytucyjna Zgromadzenia Narodowego uchwała, co następuje:

Artykuł 1

Pracami Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, zwanej dalej "Komisją Konstytucyjną", kieruje przewodniczący Komisji, a z jego upoważnienia - zastępca przewodniczącego Komisji, wybrani zgodnie z postanowieniami art. 4 ust. 2 ustawy konstytucyjnej o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zwanej dalej "ustawą konstytucyjną".

Artykuł 2

1. Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej przedstawia plan pracy Komisji, który uchwała Komisja.

2. Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej ustala terminy i proponuje porządek dzienny posiedzeń Komisji, czuwa nad przygotowaniem posiedzeń i dostarczeniem członkom Komisji materiałów do obrad oraz wykonuje inne czynności związane z pracami Komisji.

Artykuł 3

Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej może zwoływać zespół konsultacyjny złożony z osób desygnowanych przez kluby i koła parlamentarne z członków Komisji Konstytucyjnej. Zespół jest ciałem opiniodawczym zapewniającym współdziałanie klubów i kół parlamentarnych w organizacji prac Komisji.

Artykuł 4

1. Ustanawia się następujące podkomisje stałe Komisji Konstytucyjnej:

1/ redakcyjną, zagadnień ogólnych i przepisów wprowadzających Konstytucję,

2/ podstaw ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego,

3/ zagadnień systemu źródeł prawa,

4/ organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i samorządu terytorialnego,

5/ instytucji ochrony prawa i organów wymiaru sprawiedliwości,

6/ praw i obowiązków obywateli.

2. W razie potrzeby Komisja Konstytucyjna może utworzyć inne podkomisje stałe lub zespoły robocze.

3. Członek Komisji Konstytucyjnej może być członkiem nie więcej niż dwóch podkomisji stałych.

4. Przewodniczącego oraz członków podkomisji wybiera Komisja Konstytucyjna. Propozycje w tej sprawie przedstawia Komisji Konstytucyjnej przewodniczący Komisji po zasięgnięciu opinii zespołu konsultacyjnego.

5. Podkomisje pracują w granicach przedmiotu określonego przez Komisję Konstytucyjną i składają jej sprawozdanie z wykonania wyznaczonych zadań.

Artykuł 5

1. Posiedzenia Komisji Konstytucyjnej odbywają się w terminach ustalonych przez samą Komisję, przez przewodniczącego Komisji lub w terminach określonych w żądaniu przedstawionym przez co najmniej 1/4 ogólnej liczby członków Komisji.

2. O terminie i proponowanym porządku dziennym posiedzenia Komisji powiadamia się członków Komisji, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Radę Ministrów i Trybunał Konstytucyjny oraz Marszałka Sejmu i Marszałka Senatu. Termin ten podawany jest również do wiadomości posłów i senatorów.

3. W zawiadomieniach o posiedzeniu Komisji podaje się, czy przewidziane jest przeprowadzenie na tym posiedzeniu głosowań odnoszących się do treści projektu Konstytucji.

Artykuł 6

Posiedzenia Komisji Konstytucyjnej są jawne.

Artykuł 7

1. W posiedzeniach Komisji Konstytucyjnej uczestniczą, obok członków Komisji, upoważnieni zgodnie z art. 4 ust. 3 ustawy konstytucyjnej przedstawiciele Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Rady Ministrów oraz Trybunału Konstytucyjnego.

2. W przedmiocie usprawiedliwiania nieobecności i nakładania kar za nieusprawiedliwioną nieobecność w stosunku do posłów stosuje się przepisy regulaminu Sejmu, a w odniesieniu do senatorów - przepisy regulaminu Senatu.

3. W posiedzeniach Komisji mogą uczestniczyć bez prawa udziału w głosowaniu posłowie i senatorowie, nie będący członkami Komisji.

4. W posiedzeniach Komisji mogą uczestniczyć także inne osoby zaproszone przez przewodniczącego lub zastępcę przewodniczącego Komisji w celu udzielenia informacji i wyjaśnień lub przedstawienia opinii.

Artykuł 8

1. Na posiedzenie Komisji zaprasza się przedstawicieli partii politycznych nie reprezentowanych w Sejmie i Senacie, związków zawodowych i organizacji społeczno-zawodowych o zasięgu ogólnokrajowym, a także przedstawicieli kościołów i związków wyznaniowych w celu przedstawienia opinii.

2. Listę podmiotów, o których mowa w ust. 1, ustala przewodniczący Komisji i przedstawia ją do zatwierdzenia Komisji Konstytucyjnej.

Artykuł 9

Przedmiotem obrad Komisji Konstytucyjnej są sprawy objęte ustalonym porządkiem dziennym posiedzenia, przedstawione w materiałach rozesłanych, najpóźniej w terminie 7 dni przed posiedzeniem, osobom wymienionym w art. 7 ust. 1.

Artykuł 10

Poprawki do projektu Konstytucji zgłasza się na piśmie w odpowiedniej formie przewodniczącemu Komisji Konstytucyjnej. Głosowanie nad poprawkami zgłoszonymi w toku posiedzenia odbywa się na następnym posiedzeniu. W wyjątkowych wypadkach przewodniczący Komisji może dopuścić głosowanie poprawek na tym samym posiedzeniu.

Artykuł 11

1. Posiedzenia Komisji Konstytucyjnej odbywają się w obecności co najmniej 1/3 liczby członków, a uchwały podejmowane są w obecności co najmniej połowy jej członków.

2. Komisja Konstytucyjna podejmuje uchwały większością głosów w obecności co najmniej połowy jej członków, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4.

3. Przyjęcie przez Komisję projektu Konstytucji wniesionego z inicjatywy własnej następuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy jej członków.

4. Przyjęcie przez Komisję sprawozdania o skierowanych do niej przez Zgromadzenie Narodowe projektach, zawierającego projekt Konstytucji w formie tekstu jednolitego, następuje większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy jej członków.

5. Dodatkowe sprawozdanie Komisji, o którym mowa w art. 7 ust. 2 ustawy konstytucyjnej, uchwała się w trybie ust. 2.

6. Odrzucone przez Komisję Konstytucyjną wnioski i propozycje poprawek mogą być - na żądanie zgłoszone przez co najmniej pięciu członków Komisji - przedstawione w sprawozdaniu Komisji Zgromadzeniu Narodowemu jako wnioski mniejszości.

7. Z przebiegu każdego posiedzenia Komisji sporządza się protokół i biuletyn, stosując odpowiednio przepis art. 92 regulaminu Sejmu.

Artykuł 12

1. Posiedzenia podkomisji Komisji Konstytucyjnej odbywają się w terminach wynikających z planu pracy Komisji, ustalonych przez samą podkomisję, jej przewodniczącego lub przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej.

2. Posiedzenia podkomisji i podejmowanie uchwał odbywa się w obecności co najmniej 1/3 jej członków. W sprawozdaniu podkomisji, na żądanie jej członka, zamieszcza się rozwiązania wariantowe zgłoszone na piśmie w odpowiedniej formie. Do posiedzeń podkomisji stosuje się odpowiednio przepisy art. 5 ust. 2, art. 7 ust. 1 i 4 oraz art. 11 ust. 7.

3. Podkomisje mogą odbywać posiedzenia wspólne.

Artykuł 13

1. Komisja Konstytucyjna przyjmuje zestawienie zasadniczych kwestii ustrojowych lub wybranych zagadnień konstytucyjnych, które w myśl art. 3 ustawy konstytucyjnej mają być przedmiotem debaty sejmowej, oraz wyznacza w tej sprawie sprawozdawcę Komisji.

2. Przyjęte zestawienie przewodniczący Komisji Konstytucyjnej przedkłada Marszałkowi Sejmu w celu wniesienia pod obrady Sejmu.

Artykuł 14

1. Komisja Konstytucyjna może powołać zespół stałych ekspertów Komisji.

2. Podkomisja może powołać zespół stałych ekspertów podkomisji.

3. Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej lub przewodniczący podkomisji może powoływać doraźnie ekspertów do opracowania poszczególnych zagadnień.

4. Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej określa obowiązki i uprawnienia ekspertów.

Artykuł 15

Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej może - z własnej inicjatywy lub na wniosek Komisji albo podkomisji - występować do organów i instytucji państwowych, organizacji społecznych, instytucji naukowych i innych o przygotowanie materiałów, informacji, ekspertyz oraz o udział w posiedzeniach Komisji lub podkomisji, może organizować lub współorganizować dyskusje, konferencje naukowe, sympozja, wydawnictwa, a także inspirować przeprowadzanie potrzebnych badań opinii społecznej.

Artykuł 16

1. Zadania organizacyjno-techniczne związane z działalnością Komisji Konstytucyjnej, w tym prowadzenie sekretariatu, wykonuje Kancelaria Sejmu.

2. Przewodniczący Komisji Konstytucyjnej może wyznaczyć osobę odpowiedzialną w ramach Kancelarii Sejmu za zapewnienie właściwej organizacji informowania społeczeństwa o pracach Komisji.

3. Kancelaria Sejmu przechowuje wszystkie dokumenty, materiały informacyjne, korespondencję, jakie będą powstawać w związku z działalnością Komisji i jej podkomisji. Stanowią one odrębny zespół archiwalny.

Artykuł 17

W sprawach nie unormowanych niniejszym regulaminem stosuje się odpowiednio przepisy regulaminu Sejmu.

Artykuł 18

Zmiana niniejszej uchwały może nastąpić na wniosek co najmniej pięciu członków Komisji Konstytucyjnej.

Artykuł 19

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 20

Traci moc uchwała Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego z dnia 13 stycznia 1993 r. - Regulamin Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 21

Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

6 USTAWA

z dnia 15 lutego 1962 r.

o obywatelstwie polskim
(Dz.U. Nr 10, poz. 49)

Artykuł 6

1. Dziecko rodziców, z których jedno jest obywatelem polskim, drugie zaś obywatelem innego państwa, nabywa przez urodzenie obywatelstwo polskie. Jednakże rodzice w oświadczeniu złożonym zgodnie przed właściwym organem w ciągu trzech miesięcy od dnia urodzenia się dziecka mogą wybrać dla niego obywatelstwo państwa obcego, którego obywatelem jest jedno z rodziców, jeżeli według prawa tego państwa dziecko nabywa jego obywatelstwo.

2. W braku porozumienia między rodzicami każde z nich może zwrócić się w ciągu trzech miesięcy od dnia urodzenia się dziecka o rozstrzygnięcie do sądu.

3. Dziecko, które nabyło obywatelstwo obce zgodnie z ust. 1 lub 2, nabywa obywatelstwo polskie, jeżeli po ukończeniu szesnastu lat, a przed upływem sześciu miesięcy od dnia osiągnięcia pełnoletności złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia.

Artykuł 7

1. Zmiany w ustaleniu osoby albo obywatelstwa jednego lub obojga rodziców podlegają uwzględnieniu przy określeniu obywatelstwa dziecka, jeżeli nastąpiły przed upływem roku od dnia urodzenia się dziecka. Trzymiesięczny termin określony w art. 6 ust. 1 i 2 liczy się od dnia, w którym zmiana została ustalona.

2. Zmiany w ustaleniu osoby ojca, wynikające z orzeczenia sądu wydanego na skutek powództwa o zaprzeczenie ojcostwa lub o unieważnienie uznania, podlegają uwzględnieniu przy określeniu obywatelstwa dziecka, chyba że osiągnęło ono już pełnoletność. Jeżeli dziecko ukończyło szesnaście lat, zmiana obywatelstwa może nastąpić jedynie za jego zgodą.

Artykuł 8

1. Cudzoziemcowi można na jego wniosek nadać obywatelstwo polskie, jeżeli zamieszkuje w Polsce co najmniej pięć lat.

2. W przypadkach szczególnie uzasadnionych można cudzoziemcowi nadać na jego wniosek obywatelstwo polskie, chociażby nie odpowiadał on warunkom określonym w ust. 1.

ROZDZIAŁ 1

Obywatele polscy

Artykuł 1

W dniu wejścia w życie niniejszej ustawy obywatelami polskimi są osoby, które posiadają obywatelstwo polskie na podstawie dotychczasowych przepisów.

Artykuł 2

Obywatel polski w myśl prawa polskiego nie może być równocześnie uznawany za obywatela innego państwa.

Artykuł 3

1. Zawarcie związku małżeńskiego przez obywatela polskiego z osobą nie będącą obywatelem polskim nie powoduje zmian w obywatelstwie małżonków.

2. Zmiana obywatelstwa jednego z małżonków nie pociąga za sobą zmiany obywatelstwa drugiego małżonka.

ROZDZIAŁ 2

Nabycie obywatelstwa polskiego

Artykuł 4

Dziecko nabywa przez urodzenie obywatelstwo polskie, gdy:

1/ oboje rodzice są obywatelami polskimi albo

2/ jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie jest nieznanе bądź nie określone jest jego obywatelstwo lub nie posiada żadnego obywatelstwa.

Artykuł 5

Dziecko urodzone lub znalezione w Polsce nabywa obywatelstwo polskie, gdy oboje rodzice są nieznanі bądź nieokreślone jest ich obywatelstwo lub nie posiadają żadnego obywatelstwa.

3. Nadanie obywatelstwa polskiego może być uzależnione od złożenia dowodu utraty lub zwolnienia z obywatelstwa obcego.

4. Nadanie obywatelstwa polskiego obojgu rodzicom rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską.

5. Nadanie obywatelstwa polskiego tylko jednemu z rodziców rozciąga się na dzieci, jeżeli:

1/ pozostają wyłącznie pod jego władzą rodzicielską albo

2/ drugie z rodziców jest obywatelem polskim lub

3/ drugie z rodziców wyraziło zgodę przed właściwym organem³ na nabycie przez dziecko obywatelstwa polskiego.

6. Dzieciom pozostającym pod opieką obywatelstwo polskie może być nadane jedynie za zgodą opiekuna wyrażoną w odpowiednim oświadczeniu złożonym przed właściwym organem⁴ po uprzednim zadośćuczynieniu wymogom właściwego prawa obcego.

7. Nadanie lub rozciągnięcie nadania obywatelstwa polskiego na dzieci, które ukończyły szesnaście lat, następuje jedynie za ich zgodą.

Artykuł 9

1. Może być uznana za obywatela polskiego osoba o nieokreślonym obywatelstwie lub nie posiadająca żadnego obywatelstwa, jeżeli zamieszkuje w Polsce co najmniej pięć lat.

2. Uznanie za obywatela polskiego następuje na wniosek osoby zainteresowanej.

3. Uznanie za obywatela polskiego rozciąga się na dzieci uznanego, jeżeli zamieszkują w Polsce.

4. Przepisy art. 8 ust. 4-7 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 10

1. Cudzoziemka, która zawarła związek małżeński z obywatelem polskim, nabywa obywatelstwo polskie, jeżeli w ciągu trzech miesięcy od dnia zawarcia małżeństwa złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem⁵ i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia.

2. Przyjęcie oświadczenia może być uzależnione od złożenia dowodu utraty lub zwolnienia z obywatelstwa obcego.

Artykuł 11

1. Kobieta, która utraciła obywatelstwo polskie przez nabycie obywatelstwa obcego wskutek zawarcia małżeństwa z cudzoziemcem lub w związku z zawarciem takiego małżeństwa, odzyskuje obywatelstwo polskie, jeżeli po ustaniu tego małżeństwa lub jego unieważnieniu złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem⁶ i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia.

2. Przyjęcie oświadczenia może być uzależnione od złożenia dowodu utraty lub zwolnienia z obywatelstwa obcego.

Artykuł 12

1. Osoby przybywające do Polski jako repatrianci nabywają obywatelstwo polskie z mocy prawa.

2. W rozumieniu niniejszej ustawy repatriantem jest cudzoziemiec narodowości lub pochodzenia polskiego, który przybył do Polski z zamiarem osiedlenia się na stałe, uzyskując na to zezwolenie właściwego organu polskiego.

3. Przez repatriację nabywają obywatelstwo polskie również dzieci repatriantów, pozostające pod ich władzą rodzicielską. Jednakże w przypadku, gdy repatriantem jest tylko jedno z rodziców, dziecko nabywa obywatelstwo polskie jedynie za zgodą drugiego z rodziców wyrażoną w odpowiednim oświadczeniu złożonym przed właściwym organem polskim.⁷

4. Dzieci pozostające pod opieką nabywają obywatelstwo polskie przez repatriację, jeżeli dokonały jej za zgodą opiekuna wyrażoną w odpowiednim oświadczeniu złożonym przed właściwym organem polskim⁸.

5. Nabycie obywatelstwa polskiego w myśl ust. 3 i 4 przez dziecko, które ukończyło szesnaście lat, może nastąpić jedynie za jego zgodą.

6. Osoba, która utraciła obywatelstwo polskie nabyte przez repatriację, nie może w tym trybie nabyć go ponownie.

ROZDZIAŁ 3

Utrata obywatelstwa polskiego

Artykuł 13

1. Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych obywatel polski może nabyć obywatelstwo obce jedynie za zezwoleniem właściwego organu polskiego na zmianę obywatelstwa. Nabycie obywatelstwa obcego pociąga za sobą utratę obywatelstwa polskiego.

2. Zezwolenie na zmianę obywatelstwa udzielone rodzicom rozciąga się na dzieci pozostające pod ich władzą rodzicielską.

3. Zezwolenie na zmianę obywatelstwa udzielone jednemu z rodziców rozciąga się na dzieci pozostające pod jego władzą rodzicielską gdy drugiemu z rodziców nie służy władza rodzicielska lub nie jest ono obywatelem polskim albo - będąc obywatelem polskim - wyrazi przed właściwym organem⁹ zgodę na zmianę obywatelstwa dzieci.

4. W przypadku, gdy drugie z rodziców będąc obywatelem polskim sprzeciwia się zmianie obywatelstwa dzieci lub gdy porozumienie się rodziców napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, każde z rodziców może zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu.

5. Zezwolenie na zmianę obywatelstwa rozciąga się na dzieci, które ukończyły szesnaście lat, jedynie za ich zgodą.

Artykuł 14

Obywatelka polska, która:

1/ w myśl prawa obcego nabyła obywatelstwo obce wskutek zawarcia małżeństwa z cudzoziemcem lub w związku z zawarciem takiego małżeństwa bądź

2/ posiadając obywatelstwo obce nabyła wskutek zawarcia małżeństwa z obywatelem polskim lub w związku z zawarciem takiego małżeństwa obywatelstwo polskie, po czym małżeństwo to ustało lub zostało unieważnione i osoba ta w myśl prawa obcego posiada obywatelstwo obce, traci obywatelstwo polskie, jeżeli złoży odpowiednie oświadczenie przed właściwym organem polskim¹⁰ i organ ten wyda decyzję o przyjęciu oświadczenia.

Artykuł 15

1. Obywatel polski, który przebywa za granicą, może być pozbawiony obywatelstwa polskiego, jeżeli:

1/ naruszył obowiązek wierności wobec Rzeczypospolitej Polskiej,

2/ działał na szkodę żywotnych interesów Rzeczypospolitej Polskiej,

3/ nielegalnie opuścił obszar Rzeczypospolitej Polskiej po dniu 9 maja 1945 r.,

4/ odmówił powrotu do Polski na wezwanie właściwego organu państwowego,

5/ uchyla się od wykonania obowiązku wojskowego przewidzianego przez prawo polskie,

6/ skazany został za granicą za przestępstwo stanowiące zbrodnię pospolitą również w rozumieniu prawa polskiego lub jest recydywistą,

2. W razie niemożności doręczenia orzeczenia o pozbawieniu obywatelstwa polskiego do rąk osoby, której to orzeczenie dotyczy, lub jeżeli odmawia ona przyjęcia takiego orzeczenia, wywieszenie orzeczenia o pozbawieniu obywatelstwa polskiego w lokalu właściwego polskiego urzędu konsularnego w ciągu dni czterech następuje jego doręczenie.

ROZDZIAŁ 4

Właściwość organów

Artykuł 16

1. O nadaniu, zezwoleniu na zmianę i pozbawieniu obywatelstwa polskiego orzeka Rada Państwa¹¹.

2. Zezwolenie na zmianę obywatelstwa polskiego następuje na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, a pozbawienie obywatelstwa polskiego - na wniosek Ministra Spraw Zagranicznych.

3. Rada Państwa¹² może upoważnić Ministra Spraw Zagranicznych do udzielania zezwoleń na zmianę obywatelstwa polskiego osobom zamieszkałym za granicą, jak również wyrazić zgodę na przekazanie przez Ministra Spraw Zagranicznych decyzji w tych sprawach kierownikom niektórych urzędów konsularnych.

4. Podanie o nadanie obywatelstwa polskiego oraz o zezwolenie na zmianę obywatelstwa polskiego osoby zamieszkałej w Polsce wnoszą do organów do spraw wewnętrznych prezydium powiatowych rad narodowych¹³, a zamieszkałe za granicą - do polskich urzędów konsularnych.

Artykuł 17

1. O uznaniu za obywatela polskiego orzeka organ do spraw wewnętrznych prezydium wojewódzkiej rady narodowej.¹⁴

2. W sprawach określonych w art. 6 ust. 3, art. 10, 11 i 14 orzekają:

1/ organ do spraw wewnętrznych prezydium wojewódzkiej rady narodowej¹⁵ - w stosunku do osób zamieszkałych w Polsce,

2/ polski urząd konsularny - w stosunku do osób zamieszkałych za granicą.

3. Oświadczenia o wyborze obywatelstwa obcego (art. 6 ust. 1) oraz o wyrażeniu zgody na nabycie lub zmianę przez dzieci obywatelstwa polskiego (art. 8 ust. 5 pkt. 3 i ust. 6, art. 12 ust. 3 i 4 oraz art. 13 ust. 3) przyjmuje:

1/ organ do spraw wewnętrznych prezydium powiatowej rady narodowej¹⁶ od osób zamieszkałych w Polsce,

2/ polski urząd konsularny od osób zamieszkałych za granicą.

4. Posiadanie i utratę obywatelstwa polskiego stwierdza organ do spraw wewnętrznych prezydium powiatowej rady narodowej.¹⁷

5. W sprawach przekazanych do rozstrzygnięcia sądowi (art. 6 ust. 2 art. 13 ust. 4) orzeka sąd polski. Rzeczowo właściwym jest sąd powiatowy¹⁸, działający jako władza opiekuńcza. Miejscową właściwość sądu określa się według miejsca zamieszkania dziecka w Polsce, a jeśli nie ma ono miejsca zamieszkania w Polsce - według miejsca jego pobytu w Polsce. W braku tych podstaw właściwym jest Sąd Powiatowy dla m. st. Warszawy¹⁹.

Artykuł 18

1. O miejscowej właściwości organu do spraw wewnętrznych prezydium rady narodowej²⁰ stanowi kolejno: miejsce zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, miejsce jej pobytu, wreszcie miejsce jej ostatniego zamieszkania lub pobytu. W braku jakiegokolwiek z tych podstaw właściwy jest organ do spraw wewnętrznych Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy²¹, gdy orzekanie należy do organu sto-

pnia wojewódzkiego (art. 17 ust. 1 i ust. 2 pkt 1), bądź organ do spraw wewnętrznych Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej Warszawa-Śródmieście²², gdy orzekanie należy do organu stopnia powiatowego (art. 17 ust. 3 pkt 1 i ust. 4)²³,

2. O właściwości miejscowej urzędu konsularnego (art. 17 ust. 2 pkt 2 i ust. 32) stanowi miejsce zamieszkania osoby, której postępowanie ma dotyczyć, a w braku miejsca zamieszkania - miejsce pobytu.

3. Przepisy niniejszej ustawy dotyczące organów do spraw wewnętrznych prezydiów wojewódzkich rad narodowych stosuje się odpowiednio do organów do spraw wewnętrznych prezydiów rad narodowych miast wyłączonych z województw, a przepisy dotyczące organów do spraw wewnętrznych prezydiów powiatowych rad narodowych - do organów do spraw wewnętrznych prezydiów rad narodowych miast stanowiących powiaty i dzielnicowych rad narodowych miast wyłączonych z województw²⁴.

ROZDZIAŁ 5

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 19

Osoby, które nabyły obywatelstwo polskie na podstawie art. 2a i 3 ust. 2 ustawy z dnia 20 stycznia 1920 r. o obywatelstwie Państwa Polskiego (Dz.U. Nr 7, poz. 44 z późniejszymi zmianami), nie są obywatelami polskimi, jeżeli posiadają obywatelstwo państwa obcego i zamieszkują za granicą.

Artykuł 20

Traci moc ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r., o obywatelstwie polskim (Dz.U. Nr 4, poz. 25).

Artykuł 21

Ustawa wchodzi w życie po upływie sześciu miesięcy od dnia ogłoszenia²⁵.

P R Z Y P I S Y

1/ Aktualnie jest to rejonowy organ rządowej administracji ogólnej. Wynika to z przepisu art. 5 pkt 11 ustawy z dnia 17 maja 1990 r. o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 34, poz. 198 z późniejszymi zmianami).

2/ W tym wypadku organem właściwym jest wojewoda. Zob. § 2 pkt 29 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie określenia zadań i uprawnień należących do powiatowych rad narodowych i naczelników powiatów, które przejmują wojewódzkie rady narodowe i wojewodowie (Dz.U. Nr 17, poz. 94) oraz art. 53 ust. 1 ustawy z dnia 22 marca 1990 r. o terenowych organach rządowej administracji ogólnej (Dz.U. Nr 21, poz. 123 i z 1991 r. Nr 75, poz. 328).

3/ Zob. przypis 1.

4/ Zob. przypis 1.

5/ Zob. przypis 2.

6/ Zob. przypis 2.

7/ Zob. przypis 1.

8/ Zob. przypis 1.

9/ Zob. przypis 1.

10/ Zob. przypis 2.

11/ Uprawnienie to przysługuje obecnie Prezydentowi RP.

12/ Zob. przypis 11.

13/ Obecnie - do rejonowych organów rządowej administracji ogólnej.

14/ Decyzje w tym zakresie podejmuje obecnie wojewoda.

15/ Obecnie - wojewoda.

16/ Obecnie - rejonowy organ rządowej administracji ogólnej.

17/ Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy wymienionej w przypisie 1 uprawnienie to należy obecnie do wojewody.

18/ Obecnie - sąd rejonowy.

19/ Zgodnie z art. 45 ustawy z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz.U. Nr 16, poz. 91) jest to obecnie sąd rejonowy właściwy dla dzielnicy Warszawa-Śródmieście.

20/ Obecnie - organu rządowej administracji ogólnej.

21/ Obecnie - wojewoda warszawski.

22/ Rejonowy organ rządowej administracji ogólnej właściwy dla dzielnicy Warszawa-Śródmieście.

23/ Aktualnie kompetencja ta należy do wojewody.

24/ Sformułowanie ust. 3 jest nieaktualne ze względu na zniesienie w 1975 r. wymienionych tu jednostek podziału administracyjnego (miast wyłączonych z województw oraz miast stanowiących powiaty).

25/ Ustawa została ogłoszona w dniu 21 lutego 1962 r.

7 USTAWA

z dnia 28 lipca 1990 r.

o partiach politycznych (Dz.U. Nr 54, poz. 312)

Artykuł 1

Partia polityczna jest organizacją społeczną występującą pod określoną nazwą, stawiającą sobie za cel udział w życiu publicznym, w szczególności przez wywieranie wpływu na kształtowanie polityki państwa i sprawowanie władzy.

Artykuł 2

1. Członkami partii politycznych mogą być obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, którzy ukończyli 18 lat.

2. Partia polityczna nie może posiadać jednostek organizacyjnych w zakładach pracy ani w Siłach Zbrojnych.

Artykuł 3

Nazwa i symbole partii politycznej, zgłoszone w sposób przewidziany w art. 4, korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla dóbr osobistych.

Artykuł 4

1. Partia polityczna uzyskuje osobowość prawną z chwilą zgłoszenia jej do ewidencji prowadzonej przez Sąd Wojewódzki w Warszawie.

2. Zgłoszenie powinno zawierać nazwę i siedzibę partii oraz sposób wyłaniania organu upoważnionego do reprezentowania partii przy czynnościach prawnych. Może zawierać również wzór symbolu (symboli) partii.

3. Zgłoszenie powinno zawierać także imiona, nazwiska i adresy oraz podpisy co najmniej 15 osób posiadających pełną zdolność do czynności prawnych. Trzy spośród nich dokonują zgłoszenia osobiście, przyjmując odpowiedzialność za prawdziwość danych zawartych w zgłoszeniu.

4. Poświadczenie zgłoszenia jest dowodem nabycia osobowości prawnej.

5. Partia polityczna powinna zgłaszać do ewidencji imiona, nazwiska i adresy osób wchodzących w skład organu, o którym mowa w ust. 2.

6. Ewidencja partii politycznych jest jawna. Każdemu przysługuje prawo otrzymania uwierzytelnionych odpisów i wyciągów z tej ewidencji.

Artykuł 5

1. Trybunał Konstytucyjny wydając, na skutek przedstawienia Sądu Wojewódzkiego w Warszawie lub na wniosek Ministra Sprawiedliwości, orzeczenie o sprzeczności celów lub działalności partii politycznej z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, może zalecić wprowadzenie w określonym terminie stosownych zmian do statutu lub programu partii.

2. Jeżeli działalność partii politycznej zmierza do zmiany przemocą konstytucyjnego ustroju Rzeczypospolitej Polskiej lub wyraża się organizowaniem przez władze partii stosowania przemocy w życiu publicznym, Minister Sprawiedliwości wystąpi do Trybunału Konstytucyjnego o zakaz jej działalności.

3. Prawomocne orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o zakazie działalności partii politycznej powoduje wykreślenie jej z ewidencji.

4. W razie wykreślenia partii politycznej z ewidencji, o której mowa w art. 4 ust. 1, lub wydania zakazu jej działania, a także na skutek rozwiązania się partii, partia podlega likwidacji. Do postępowania likwidacyjnego stosuje się odpowiednio przepisy rozdziału 5 ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. - Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 20 poz. 104 i z 1990 r. Nr 14, poz. 8).

Artykuł 6

1. Środki majątkowe partii politycznej dla realizacji jej celów mogą pochodzić ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z majątku i dochodów z działalności gospodarczej, a także z ofiarności publicznej.

2. Działalność gospodarcza może być prowadzona przez partię wyłącznie w formie spółdzielni i udziału w spółkach.

3. Partie polityczne nie mogą korzystać z jakiegokolwiek wsparcia rzeczowego i pomocy finansowej od osób zagranicznych w rozumieniu prawa dewizowego i osób prawnych z wyłącznym udziałem podmiotów zagranicznych.

4. Korzyści majątkowe uzyskane w wyniku naruszenia zakazu określonego w ust. 3 podlegają w całości przepadkowi na rzecz Skarbu Państwa.

8
USTAWA

z dnia 7 kwietnia 1989 r.

Prawo o stowarzyszeniach
(Dz.U. Nr 20, poz. 104 i z 1990 r. Nr 14, poz. 86) (Wyciąg)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Obywatele polscy realizują prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach, zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej oraz porządkiem prawnym określonym w ustawach.

2. Prawo zrzeszania się w stowarzyszeniach może podlegać ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo ochrony praw i wolności innych osób.

3. Stowarzyszenia mają prawo wypowiedania się w sprawach publicznych.

Artykuł 2

1. Stowarzyszenie jest dobrowolnym, samorządnym, trwałym zrzeszeniem o celach niezarobkowych.

2. Stowarzyszenie samodzielnie określa swoje cele, programy działania i struktury organizacyjne oraz uchwała akty wewnętrzne dotyczące jego działalności.

3. Stowarzyszenie opiera swoją działalność na pracy społecznej członków; do prowadzenia swych spraw może zatrudniać pracowników.

Artykuł 3

1. Prawo tworzenia stowarzyszeń przysługuje obywatelom polskim mającym pełną zdolność do czynności prawnych i nie pozbawionym praw publicznych.

2. Małoletni w wieku od 16 do 18 lat, którzy mają ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą należeć do stowarzyszeń i korzystać z czynnego i biernego prawa wyborczego, z tym że w składzie zarządu stowarzyszenia większość stanowić muszą osoby o pełnej zdolności do czynności prawnych.

3. Małoletni poniżej 16 lat mogą za zgodą przedstawicieli ustawowych, należeć do stowarzyszeń według zasad określonych w ich statutach, bez prawa udziału w głosowaniu na walnych zebraniach członków oraz bez korzystania z czynne-

go i biernego prawa wyborczego do władz stowarzyszenia. Jeżeli jednak jednostką organizacyjną stowarzyszenia zrzesza wyłącznie małoletnich, mogą oni wybierać i być wybierani do władz tej jednostki.

Artykuł 4

1. Cudzoziemcy mający miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mogą zrzeszać się w stowarzyszeniach, zgodnie z przepisami obowiązującymi obywateli polskich.

2. Cudzoziemcy nie mający miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mogą wstępować do stowarzyszeń, których statuty przewidują taką możliwość.

Artykuł 5

1. Stowarzyszenia międzynarodowe mogą być tworzone na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej według zasad określonych w ustawie.

2. Stowarzyszenia mogą należeć do organizacji międzynarodowych na warunkach określonych w ich statutach, jeżeli nie narusza to zobowiązań wynikających z umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną.

Artykuł 6

1. Tworzenie stowarzyszeń przyjmujących zasadę bezwzględnego posłuszeństwa ich członków wobec władz stowarzyszenia jest zakazane.

2. Nikogo nie wolno zmuszać do udziału w stowarzyszeniu lub ograniczać jego prawa do wystąpienia ze stowarzyszenia. Nikt nie może ponosić ujemnych następstw z powodu przynależności do stowarzyszenia albo pozostawania poza nim.

Artykuł 7

1. Przepisom ustawy nie podlegają:

1/ organizacje społeczne działające na podstawie odrębnych ustaw lub umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną,

2/ kościoły i inne związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne,

3/ organizacje religijne, których sytuacja prawna jest uregulowana ustawami o stosunku państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych, działające w obrębie tych kościołów i związków,

4/ komitety powstające w celu przygotowania wyborów do Sejmu i Senatu oraz rad narodowych i innych organów samorządu, jeżeli są one przeprowadzane na podstawie ustaw lub zarządzeń władz - od dnia zarządzenia wyborów do ukończenia czynności wyborczych,

5/ partie polityczne.

2. Do organizacji, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i 3, w sprawach nie uregulowanych odrębnie stosuje się przepisy ustawy.

Artykuł 8

1. Stowarzyszenie podlega rejestracji, o ile przepisy ustawy nie stanowią inaczej.

2. Rejestracja stowarzyszenia należy do właściwego ze względu na siedzibę stowarzyszenia - rejestrowego sądu wojewódzkiego, zwanego dalej "sądem rejestrowym".

3. Stosowanie wobec stowarzyszenia środków określonych w ustawie należy do właściwego ze względu na siedzibę stowarzyszenia sądu wojewódzkiego, zwanego dalej "sądem".

4. Do postępowania sądowego w sprawach rozpoznawanych przez sąd rejestrowy lub sąd stosuje się przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, ze zmianami wynikającymi z niniejszej ustawy.

5. Nadzór nad działalnością stowarzyszenia należy do właściwego, ze względu na siedzibę stowarzyszenia, terenowego organu administracji państwowej o właściwości szczególnej w sprawach społeczno-administracyjnych stopnia wojewódzkiego, zwanego dalej "organem nadzorującym".²

6. Przepisy ustawy nie naruszają uprawnień prokuratora wynikających z innych ustaw.

ROZDZIAŁ 2

Tworzenie stowarzyszeń

Artykuł 9

Osoby w liczbie co najmniej piętnastu, pragnące założyć stowarzyszenie, uchwalają statut stowarzyszenia i wybierają komitet założycielski.

Artykuł 10

1. Statut stowarzyszenia określa w szczególności:

1/ nazwę stowarzyszenia, odróżniającą je od innych stowarzyszeń, organizacji i instytucji,

2/ teren działania i siedzibę stowarzyszenia,

3/ cele i sposoby ich realizacji,

4/ sposób nabywania i utraty członkostwa, przyczyny utraty członkostwa oraz prawa i obowiązki członków,

5/ władze stowarzyszenia, tryb dokonywania ich wyboru, uzupełniania ich składu oraz ich kompetencje,

6/ sposób reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych, a także warunki ważności jego uchwał,

7/ sposób uzyskania środków finansowych oraz ustanawiania składek członkowskich,

8/ zasady dokonywania zmian statutu,

9/ sposób rozwiązywania się stowarzyszenia.

2. Stowarzyszenie, które zamierza tworzyć terenowe jednostki organizacyjne, jest obowiązane określić w statucie strukturę organizacyjną i zasady tworzenia tych jednostek.

3. Osoba prawna może być jedynie wspierającym członkiem stowarzyszenia.

Artykuł 11

1. Najwyższą władzą stowarzyszenia jest walne zebranie członków. W sprawach, w których statut nie określa właściwości władz stowarzyszenia, podejmowanie uchwał należy do walnego zebrania członków.

2. Statut może przewidywać zamiast walnego zebrania członków zebranie delegatów lub zastąpienie walnego zebrania członków zebraniem delegatów, jeżeli liczba członków przekroczy określoną w statucie wielkość. W takich przypadkach statut określa zasady wyboru delegatów i czas trwania ich kadencji.

3. Stowarzyszenie jest obowiązane posiadać zarząd i organ kontroli wewnętrznej.

Artykuł 12

Komiteta założycielski składa do sądu rejestrowego wniosek o rejestrację wraz ze statutem, listę założycieli, zawierającą imiona i nazwiska, datę i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania oraz własnoręczne podpisy założycieli, protokół z wyboru komitetu założycielskiego, a także informację o adresie tymczasowej siedziby stowarzyszenia.

Artykuł 13

1. Wniosek o zarejestrowanie stowarzyszenia sąd rejestrowy rozpoznaje niezwłocznie, a rozstrzygnięcie powinno nastąpić nie później niż w ciągu 3 miesięcy od dnia złożenia wniosku.

2. Sąd rejestrowy doręcza organowi nadzorującemu odpis wniosku o rejestrację wraz z załącznikami wymienionymi w

art. 12. Organ ten ma prawo wypowiedzieć się w sprawie wniosku w terminie 14 dni licząc od dnia jego doręczenia, a także przystąpić, za zgodą sądu, do postępowania jako zainteresowany.

Artykuł 14

Sąd rejestrowy odmawia zarejestrowania stowarzyszenia, jeżeli nie spełnia ono warunków określonych w ustawie.

Artykuł 15

1. Sąd rejestrowy przed wydaniem postanowienia o zarejestrowaniu stowarzyszenia, jeżeli uzna za niezbędne dokonanie dodatkowych ustaleń, wyznacza w tym celu posiedzenie wyjaśniające.

2. Na posiedzenie wyjaśniające sąd rejestrowy wzywa uczestników postępowania.

Artykuł 16

Sąd rejestrowy wydaje postanowienie o zarejestrowaniu stowarzyszenia po stwierdzeniu, że jego statut jest zgodny z przepisami prawa i założyciele spełniają wymagania określone ustawą.

Artykuł 17

1. Stowarzyszenie uzyskuje osobowość prawną i może rozpocząć działalność z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o zarejestrowaniu.

2. Wpisanie stowarzyszenia do rejestru stowarzyszeń następuje po uprawomocnieniu się postanowienia o zarejestrowaniu stowarzyszenia.

3. O wpisaniu stowarzyszenia do rejestru stowarzyszeń sąd rejestrowy zawiadamia założycieli oraz organ nadzorujący, przesyłając jednocześnie temu organowi statut.

Artykuł 18

1. Wpisowi do rejestru, o którym mowa w art. 17 ust. 2, podlegają:

- 1/ nazwa i siedziba stowarzyszenia oraz teren działalności,
- 2/ data wpisu do rejestru,
- 3/ cele stowarzyszenia i sposoby ich realizacji,
- 4/ imiona i nazwiska członków komitetu założycielskiego,
- 5/ dane dotyczące składu zarządu i adresu stowarzyszenia,
- 6/ dane dotyczące sposobu reprezentowania stowarzyszenia oraz zaciągania zobowiązań majątkowych.

2. Wpisowi do rejestru stowarzyszeń podlegają także postanowienia sądu o zastosowaniu wobec stowarzyszenia środ-

ków przewidzianych w ustawie oraz o ustanowieniu kuratora lub wyznaczeniu likwidatora.

3. Rejestry stowarzyszeń są jawne i dostępne dla osób trzecich. Każdemu przysługuje prawo otrzymania uwierzytelnionych odpisów i wyciągów z tych rejestrów.

4. Minister sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa wzór i sposób prowadzenia rejestru stowarzyszeń.

Artykuł 19

1. Zarząd stowarzyszenia wpisanego do rejestru jest obowiązany, najpóźniej w ciągu miesiąca od jego wyboru, zawiadomić sąd rejestrowy i organ nadzorujący o swoim składzie, miejscu zamieszkania członków, a także wskazać adres siedziby stowarzyszenia.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do zmian w składzie zarządu i adresie siedziby stowarzyszenia.

Artykuł 20

1. Zarząd terenowej jednostki organizacyjnej stowarzyszenia jest obowiązany, w terminie 14 dni od chwili jej powołania, zawiadomić o tym organ nadzorujący właściwy ze względu na siedzibę tej jednostki, podając skład zarządu i adres siedziby jednostki, oraz doręczyć statut stowarzyszenia.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio w razie zmian w składzie zarządu i adresie siedziby terenowej jednostki organizacyjnej stowarzyszenia oraz w statucie stowarzyszenia.

Artykuł 21

Zarząd stowarzyszenia ma obowiązek niezwłocznie zawiadomić sąd rejonowy o zmianie statutu. W sprawie wpisania do rejestru zmiany statutu stowarzyszenia stosuje się odpowiednio zasady i tryb przewidziane dla rejestracji stowarzyszenia.

Artykuł 22

1. Stowarzyszenia w liczbie co najmniej trzech mogą założyć związek stowarzyszeń. Założycielami i członkami związku mogą być także inne osoby prawne, z tym że osoby prawne mające cele zarobkowe mogą być członkami wspierającymi.

2. Do związków, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy.

Artykuł 23

(uchylony)

Artykuł 24

(uchylony)

ROZDZIAŁ 3

Nadzór nad stowarzyszeniami

Artykuł 25

Organ nadzorujący ma prawo:

- 1/ żądać dostarczenia przez zarząd stowarzyszenia, w wyznaczonym terminie, odpisów uchwał walnego zebrania członków (zebrania delegatów),
- 2/ przeglądać w lokalu stowarzyszenia, w obecności przedstawiciela władz stowarzyszenia, dokumenty związane z jego działalnością oraz sporządzać z nich notatki, odpisy i wyciągi,
- 3/ żądać od władz stowarzyszenia niezbędnych wyjaśnień.

Artykuł 26

W razie niezastosowania się stowarzyszenia do wymagań określonych w art. 25, organ nadzorujący nakłada na stowarzyszenie grzywnę w wysokości jednorazowej nie wyższej niż 50 000 złotych. Od grzywny można zwolnić, jeżeli po jej wymierzeniu stowarzyszenie niezwłocznie zastosuje się do wymagań organu nadzorującego. Stowarzyszenie, w terminie 7 dni, może wystąpić do sądu o zwolnienie od grzywny.

Artykuł 27

Organem nadzorującym terenową jednostkę organizacyjną stowarzyszenia jest organ określony w art. 8 ust. 5, właściwy ze względu na siedzibę tej jednostki.

Artykuł 28

W razie stwierdzenia, że działalność stowarzyszenia jest niezgodna z prawem lub narusza postanowienia statutu (...) organ nadzorujący, w zależności od rodzaju i stopnia stwierdzonych nieprawidłowości, może wystąpić o ich usunięcie w określonym terminie, udzielić ostrzeżenia władzom stowarzyszenia, wystąpić do sądu o zastosowanie środka określonego w art. 29.

Artykuł 29

1. Sąd, na wniosek organu nadzorującego lub prokuratora, może:

- 1/ udzielić upomnienia władzom stowarzyszenia,
- 2/ uchylić niezgodną z prawem lub statutem uchwałę stowarzyszenia,
- 3/ rozwiązać stowarzyszenie, jeżeli jego działalność wykazuje rażące lub uporczywe naruszanie prawa albo postanowień statutu i nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem.

2. Sąd rozpoznając wniosek, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 może na wniosek lub z własnej inicjatywy wydać zarządzenie tymczasowe o zawieszeniu w czynnościach zarządu stowarzyszenia, wyznaczając przedstawiciela do prowadzenia bieżących spraw stowarzyszenia.

3. Rozpoznając wniosek o rozwiązanie stowarzyszenia, sąd może zobowiązać władze stowarzyszenia do usunięcia nieprawidłowości w określonym terminie i zawiesić postępowanie. W razie bezskutecznego upływu terminu, sąd na wniosek organu nadzorującego lub z własnej inicjatywy, podejmie zawieszono postępowanie.

Artykuł 30

1. Jeżeli stowarzyszenie nie posiada zarządu zdolnego do działań prawnych, sąd, na wniosek organu nadzorującego lub z własnej inicjatywy, ustanawia dla niego kuratora.

2. Kurator jest obowiązany do zwołania w okresie dłuższym niż 6 miesięcy walnego zebrania członków (zebrania delegatów) stowarzyszenia w celu wyboru zarządu.

Do czasu wyboru zarządu kurator reprezentuje stowarzyszenie w sprawach majątkowych wymagających bieżącego załatwienia.

3. Wynagrodzenie kuratora pokrywa się z majątku stowarzyszenia.

Artykuł 31

Na wniosek organu nadzorującego sąd wydaje postanowienie o rozwiązaniu stowarzyszenia, w razie gdy:

- 1/ liczba członków stowarzyszenia zmniejszyła się poniżej liczby członków wymaganych do jego założenia,
- 2/ stowarzyszenie nie posiada przewidzianych w ustawie władz i nie ma warunków do ich wyłonienia w okresie nie dłuższym niż rok.

Artykuł 32

Postanowienie o zastosowaniu środka określonego w art. 29 ust. 1 i art. 31 sąd, w składzie jednego sędziego jako przewodniczącego oraz dwóch ławników, wydaje po przeprowadzeniu rozprawy.

ROZDZIAŁ 4

Majątek stowarzyszenia

Artykuł 33

1. Majątek stowarzyszenia powstaje ze składek członkowskich, darowizn, spadków, zapisów, dochodów z własnej działalności, dochodów z majątku stowarzyszenia oraz z ofiarności publicznej.

2. Stowarzyszenie, z zachowaniem obowiązujących przepisów, może przyjmować darowizny, spadki i zapisy oraz korzystać z ofiarności publicznej.

Artykuł 34

Stowarzyszenie może prowadzić działalność gospodarczą, według ogólnych zasad określonych w odrębnych przepisach. Dochód z działalności gospodarczej stowarzyszenia służy realizacji celów statutowych i nie może być przeznaczony do podziału między jego członków.

Artykuł 35

Stowarzyszenie może otrzymać dotację według zasad określonych w odrębnych przepisach.

ROZDZIAŁ 5

Likwidacja stowarzyszeń

Artykuł 36

1. W razie rozwiązania się stowarzyszenia na podstawie własnej uchwały, likwidatorami stowarzyszenia są członkowie jego zarządu, jeżeli statut lub, w razie braku odpowiednich postanowień statutu, uchwała ostatniego walnego zebrania członków (zebrania delegatów) tego stowarzyszenia nie stanowi inaczej.

2. W razie rozwiązania stowarzyszenia przez sąd, zarządza on jego likwidację, wyznaczając likwidatora.

Artykuł 37

1. Obowiązkiem likwidatora jest przeprowadzenie likwidacji w możliwie najkrótszym czasie, w sposób zabezpieczający majątek likwidowanego stowarzyszenia przed nieuzasadnionym uszczupleniem.

2. Likwidator w szczególności powinien:

1/ zawiadomić sąd o wszczęciu likwidacji i wyznaczeniu likwidatora, z podaniem swego nazwiska, imienia i miejsca zamieszkania, jeżeli nie zachodzą warunki określone w art. 36 ust. 2,

2/ dokonywać czynności prawnych niezbędnych do przeprowadzenia likwidacji, podając do publicznej wiadomości o wszczęciu postępowania likwidacyjnego,

3/ po zakończeniu likwidacji zgłosić sądowi wniosek o wykreślenie stowarzyszenia z rejestru stowarzyszeń.

3. Jeżeli likwidacja nie zostanie zakończona w ciągu roku od dnia jej zarządzenia, likwidatorzy przedstawiają przyczyny opóźnienia sądowi, który w razie uznania opóźnienia za usprawiedliwione przedłuża termin likwidacji lub zarządza zmianę likwidatorów.

Artykuł 38

Majątek zlikwidowanego stowarzyszenia przeznaczają się na cel określony w statucie lub w uchwale walnego zebrania członków (zebrania delegatów) o likwidacji stowarzyszenia. W razie braku postanowienia statutu lub uchwały w tej sprawie, sąd orzeka o przeznaczeniu majątku na określony cel społeczny.

Artykuł 39

Koszty likwidacji pokrywa się z majątku likwidowanego stowarzyszenia, a w razie nieposiadania majątku przez likwidowane stowarzyszenie, koszty likwidacji pokrywa się ze Skarbu Państwa.

ROZDZIAŁ 6

Stowarzyszenie zwykłe

Artykuł 40

1. Uproszczoną formą stowarzyszenia jest stowarzyszenie zwykłe, nie posiadające osobowości prawnej.

2. Osoby w liczbie co najmniej trzech, pragnące założyć stowarzyszenie zwykłe, uchwalają regulamin działalności, określając w szczególności jego nazwę, cel, teren i środki działania, siedzibę oraz przedstawiciela reprezentującego stowarzyszenie.

3. O utworzeniu stowarzyszenia zwykłego jego założyciele informują na piśmie właściwy, ze względu na przyszłą siedzibę stowarzyszenia, organ nadzorujący, podając dane, o których mowa w ust. 2.

Artykuł 41

1. Sąd rejestrowy, na wniosek organu nadzorującego lub prokuratora, może zakazać założenia stowarzyszenia zwykłego, jeżeli nie spełnia ono warunków określonych w art. 16. Art. 14 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

2. Jeżeli w ciągu 30 dni od dnia uzyskania informacji o założeniu stowarzyszenia zwykłego nie zakazano jego działalności, może ono rozpocząć działalność.

Artykuł 42

1. Stowarzyszenie zwykłe nie może:

1/ powoływać terenowych jednostek organizacyjnych,

2/ łączyć się w związki stowarzyszeń,

3/ zrzeszać osób prawnych,

4/ prowadzić działalności gospodarczej,

5/ przyjmować darowizn, spadków i zapisów oraz otrzymywać dotacji, a także korzystać z ofiarności publicznej.

2. Stowarzyszenie zwykle uzyskuje środki na swoją działalność ze składek członkowskich.

Artykuł 43

W sprawach nie uregulowanych odmiennie w tym rozdziale do stowarzyszenia zwykłego stosuje się odpowiednio przepisy ustawy, z tym że:

1/ nie stosuje się przepisów art. 9-13, art. 14 ust. 1, art. 17-20, art. 22-24, art. 27, art. 30 i art. 31 pkt 2,

2/ ilekroć w ustawie jest mowa o statucie, należy przez to rozumieć regulamin stowarzyszenia zwykłego.

ROZDZIAŁ 7

Przepisy szczególne, zmiana przepisów obowiązujących oraz przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 44

1. Ograniczenia we wstępowaniu żołnierzy w czynnej służbie wojskowej i junaków odbywających zasadniczą służbę w obronie cywilnej oraz funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa³ i Milicji Obywatelskiej⁴ do stowarzyszeń, a także uczestniczenia w ich działalności, określają odrębne ustawy⁵.

2. Działalność stowarzyszeń na terenach i w obiektach znajdujących się w zarządzie lub użytkowaniu organów wojskowych albo resortu spraw wewnętrznych wymaga zezwolenia, odpowiednio, Ministra Obrony Narodowej lub Ministra Spraw Wewnętrznych albo organów przez nich określonych.

/.../

Artykuł 52

1. Działające w dniu wejścia ustawy w życie stowarzyszenia zarejestrowane i stowarzyszenia wyższej użyteczności stają się stowarzyszeniami w rozumieniu jej przepisów. Statuty tych stowarzyszeń, stanowiące podstawę ich działania, zachowują moc z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Tracą moc postanowienia statutów stowarzyszeń, o których mowa w ust. 1, sprzeczne z przepisami ustawy.

/.../

P R Z Y P I S Y

1/ Zgodnie z obowiązującymi obecnie ordynacjami wyborczymi są to komitety powstające w celu przygotowania wyborów do Sejmu i Senatu oraz wyboru Prezydenta, a także komitety wyborcze stworzone w wyborach do rad gmin i innych organów samorządowych.

2/ "Organem nadzorującym" jest wojewoda.

3/ Obecnie - funkcjonariuszy Urzędu Ochrony Państwa.

4/ Obecnie - Policji.

5/ Zob. przepisy m.in. ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1992 r. Nr 4, poz. 16), ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U. Nr 30, poz. 180 z późniejszymi zmianami) oraz ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. Nr 30, poz. 179 z późniejszymi zmianami)

9

USTAWA

z dnia 5 lipca 1990 r.

Prawo o zgromadzeniach
(Dz.U. Nr 51, poz. 297) (Wyciąg)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Każdy może korzystać z wolności pokojowego zgromadzenia się.

2. Zgromadzeniem jest zgrupowanie co najmniej 15 osób, zwołane w celu wspólnych obrad lub w celu wspólnego wyrażenia stanowiska.

Artykuł 2

Wolność zgromadzania się podlega ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do ochrony bez-

pieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo praw i wolności innych osób.

Artykuł 3

1. Prawo organizowania zgromadzeń przysługuje osobom mającym pełną zdolność do czynności prawnych, osobom prawnym, innym organizacjom, a także grupom osób.

2. W zgromadzeniach nie mogą uczestniczyć osoby posiadające przy sobie broń, materiały wybuchowe lub inne niebezpieczne narzędzia.

Artykuł 4

Przepisy ustawy nie dotyczą zgromadzeń:

- 1/ organizowanych przez organy państwa lub organy samorządu terytorialnego,
- 2/ odbywanych w ramach działalności Kościoła Katolickiego, innych kościołów oraz związków wyznaniowych,
- 3/ związanych z wyborami władz państwowych i samorządowych.

ROZDZIAŁ 2

Postępowanie w sprawach zgromadzeń

Artykuł 5

Postępowanie w sprawach dotyczących zgromadzeń należy do zadań zleconych organów gminy.

Artykuł 6

1. Zgromadzenia organizowane na otwartej przestrzeni dostępne dla nieokreślonych imiennie osób, zwane dalej "zgromadzeniami publicznymi", wymagają uprzedniego zawiadomienia organu gminy właściwego ze względu na miejsce zgromadzenia.

2. Jeżeli zgromadzenia organizowane są w pobliżu siedzib przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych, misji specjalnych i organizacji międzynarodowych korzystających z immunitetów i przywilejów dyplomatycznych, organ gminy zawiadamia właściwego komendanta policji oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

3. Rada gminy może określić miejsce, w których organizowanie zgromadzeń publicznych nie wymaga zawiadomienia.

Artykuł 7

1. Organizator zgromadzenia publicznego zawiadamia organ gminy w taki sposób, aby wiadomość o zgromadzeniu dotarła nie później niż na 3 dni, a najwcześniej 30 dni przed datą zgromadzenia.

2. Zawiadomienie powinno zawierać następujące dane:

- 1/ imię, nazwisko, datę urodzenia i adres organizatora oraz nazwę i adres osoby prawnej lub innej organizacji, jeżeli w jej imieniu organizuje on zgromadzenie,
- 2/ cel i program oraz język, w którym będą porozumiewać się uczestnicy zgromadzenia,
- 3/ miejsce i datę, godzinę rozpoczęcia, planowany czas trwania, przewidywaną liczbę uczestników oraz projektowaną trasę przejścia, jeżeli przewiduje się zmianę miejsca w czasie trwania zgromadzenia,
- 4/ określenie planowanych przez organizatora środków służących zapewnieniu pokojowego przebiegu zgromadzenia oraz środków, o których dostarczenie zwraca się do organu gminy.

Artykuł 8

Organ gminy zakazuje zgromadzenia publicznego, jeżeli:

- 1/ jego cel lub odbycie sprzeciwiają się niniejszej ustawie lub naruszają przepisy ustaw karnych,
- 2/ odbycie zgromadzenia może zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach.

Artykuł 9

1. Decyzja o zakazie zgromadzenia publicznego powinna być doręczona organizatorowi w terminie 3 dni od dnia zawiadomienia, nie później jednak niż na 24 godziny przed planowanym terminem rozpoczęcia zgromadzenia.

2. Odwołanie wnosi się w terminie 3 dni od dnia doręczenia decyzji.

3. Wniesienie odwołania nie wstrzymuje wykonania decyzji.

4. Decyzję wydaną w wyniku rozpatrzenia odwołania doręcza się organizatorowi w terminie 3 dni od dnia otrzymania odwołania.

Artykuł 10

1. Zgromadzenie publiczne powinno mieć przewodniczącego, który otwiera zgromadzenie, kieruje jego przebiegiem oraz zamyka zgromadzenie.

2. Przewodniczącym jest organizator zgromadzenia, chyba że powierzy on swoje obowiązki innej osobie albo uczestnicy zgromadzenia za jego zgodą wybiorą innego przewodniczącego.

3. Przewodniczący odpowiada za zgodny z przepisami prawa przebieg zgromadzenia i podejmuje w tym celu przewidziane w ustawie środki.

4. Przewodniczący ma prawo zażądać opuszczenia zgromadzenia przez osobę, która swoim zachowaniem narusza przepisy ustawy albo uniemożliwia lub usiłuje udaremnić zgromadzenie. W razie niepodporządkowania się żądaniu,

przewodniczący może zwrócić się o pomoc do policji lub straży miejskiej.

5. Jeżeli uczestnicy zgromadzenia nie podporządkują się zarządzeniom przewodniczącego wydanym w wykonaniu jego obowiązków lub gdy przebieg zgromadzenia sprzeciwia się niniejszej ustawie albo narusza przepisy ustaw karnych, przewodniczący rozwiązuje zgromadzenie.

6. Z chwilą rozwiązania lub zamknięcia zgromadzenia jego uczestnicy są obowiązani bez nieuzasadnionej zwłoki opuścić miejsce, w którym odbywało się zgromadzenie.

Artykuł 11

1. Organ gminy może delegować na zgromadzenie swoich przedstawicieli.

2. Organ gminy na wniosek organizatora zapewnia w miarę potrzeby i możliwości ochronę policyjną w trybie przepisów ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. Nr 30, poz. 179), służącą stosownemu przebiegowi zgromadzenia, oraz może delegować na zgromadzenie swojego przedstawiciela.

3. Delegowani przedstawiciele organu gminy, przybywając na zgromadzenie, są obowiązani okazać swoje upoważnienia przewodniczącemu zgromadzenia.

Artykuł 12

1. Zgromadzenie może być rozwiązane przez przedstawiciela organu gminy, jeżeli jego przebieg zagraża życiu lub zdrowiu ludzi albo mieniu w znacznych rozmiarach lub gdy narusza przepisy niniejszej ustawy albo przepisy ustaw karnych, a przewodniczący, uprzedzony o konieczności rozwiązania zgromadzenia, zabrania się to uczynić.

2. Rozwiązanie zgromadzenia na podstawie ust. 1 następuje przez wydanie decyzji ustnej, poprzedzonej tnykrotnym ostrzeżeniem uczestników zgromadzenia o możliwości jego rozwiązania, a następnie ogłoszonej przewodniczącemu w obecności zgromadzonych, której nadaje się rygor natych-

miastowej wykonalności. Decyzję tę doręcza się organizatorowi na piśmie w terminie 24 godzin od jej podjęcia.

3. Organizatorowi oraz uczestnikowi zgromadzenia przysługuje prawo odwołania się od decyzji w sprawie rozwiązania zgromadzenia w terminie 3 dni od dnia rozwiązania zgromadzenia; przepis art. 9 ust. 4 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 13

W sprawach zgromadzeń wojewoda przekazuje skargę do Naczelnego Sądu Administracyjnego w terminie 3 dni od jej wniesienia, a sąd wyznacza rozprawę nie później niż w terminie 7 dni od dnia wniesienia do niego skargi, chyba że zachodzą przeszkody formalne.

ROZDZIAŁ 3

Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe

././

Artykuł 17

W sprawach uregulowanych ustawą, nie zakończonych przed dniem jej wejścia w życie, stosuje się przepisy niniejszej ustawy.

Artykuł 18

Traci moc ustawa z dnia 29 marca 1962 r. o zgromadzeniach (Dz.U. Nr 20, poz. 89, z 1971 r. Nr 12, poz. 115, z 1982 r. Nr 14, poz. 113, z 1985 r. Nr 36, poz. 167 oraz z 1989 r. Nr 20, poz. 104 i Nr 29, poz. 154).

Artykuł 19

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

10
USTAWA

z dnia 17 maja 1989 r.

o gwarancjach wolności sumienia i wyznania

(Dz.U. Nr 29, poz. 155, z 1990 r. Nr 51, poz. 297, Nr 55, poz. 321 i Nr 86, poz. 504, z 1991 r. Nr 95, poz. 425 oraz z 1993 r. Nr 7, poz. 34) (Wyciąg)

DZIAŁ I

Wolność sumienia i wyznania

Artykuł 1

1. Rzeczpospolita Polska zapewnia każdemu obywatelowi wolność sumienia i wyznania.

2. Wolność sumienia i wyznania obejmuje swobodę wyboru religii lub przekonań oraz wyrażania ich indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie.

3. Obywatele wierzący wszystkich wyznań oraz niewierzący mają równe prawa w życiu państwowym, politycznym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym.

Artykuł 2

Korzystając z wolności sumienia i wyznania obywatele mogą, w szczególności:

1/ tworzyć kościoły i inne związki wyznaniowe oraz należeć lub nie należeć do nich,

2/ zgodnie z zasadami swojego wyznania uczestniczyć w czynnościach i obrzędach religijnych oraz wypełniać obowiązki religijne i obchodzić święta religijne,

3/ głosić swoją religię lub przekonania,

4/ wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem w sprawach religii,

5/ zachowywać milczenie w sprawach swojej religii lub przekonań,

6/ utrzymywać kontakty ze współwyznawcami, w tym uczestniczyć w pracach organizacji religijnych o zasięgu międzynarodowym,

7/ korzystać ze źródeł informacji na temat religii,

8/ wytwarzać i nabywać przedmioty potrzebne do celów kultu i praktyk religijnych oraz korzystać z nich,

9/ wytwarzać, nabywać i posiadać artykuły potrzebne do przestrzegania reguł religijnych,

10/ wybrać stan duchowny lub zakonny,

11/ zrzekać się w organizacjach świeckich w celu realizacji zadań wynikających z wyznawanej religii bądź przekonań w sprawach religii.

Artykuł 3

1. Uzewnętrznianie indywidualnie lub zbiorowo swojej religii lub przekonań może podlegać jedynie ograniczeniom ustawowym koniecznym do ochrony bezpieczeństwa publicznego, porządku, zdrowia lub moralności publicznej albo podstawowych praw i wolności innych osób.

2. Korzystanie z wolności sumienia i wyznania nie może prowadzić do uchylania się od wykonywania obowiązków publicznych nałożonych przez ustawy.

3. Ze względu na przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne obywatele mogą występować o skierowanie ich do służby zastępczej, na zasadach i w trybie określonych w ustawie o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Korzystanie z tego prawa wymaga złożenia oświadczenia w sprawie przekonań religijnych lub wyznawanych zasad moralnych.

Artykuł 4

1. Prawo określone w art. 2 pkt 2 oraz prawo do posiadania i korzystania z przedmiotów potrzebnych do uprawiania kultu i praktyk religijnych przysługują również osobom:

1/ pełniącym służbę wojskową lub zasadniczą służbę w obrobie cywilnej,

2/ przebywającym w zakładach służby zdrowia i opieki społecznej oraz dzieciom i młodzieży na krajowych koloniach i obozach organizowanych przez instytucje państwowe,

3/ przebywającym w zakładach karnych, poprawczych i wychowawczych oraz aresztach śledczych, ośrodkach przystosowania społecznego oraz schroniskach dla nieletnich.

2. Sposób realizacji uprawnień określonych w ust. 1 regulują odrębne ustawy oraz przepisy wydane na ich podstawie.

Artykuł 5

Obywatele mają prawo do swobodnego świadczenia na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych oraz instytucji charytatywno-opiekuńczych.

Artykuł 6

1. Nikt nie może być dyskryminowany bądź uprzywilejowany z powodu religii lub przekonań w sprawach religii.

2. Nie wolno zmuszać obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych ani do udziału w nich.

Artykuł 7

Cudzoziemcy przebywający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej korzystają z wolności sumienia i wyznania na równi z obywatelami polskimi.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do bezpaństwowców.

DZIAŁ II

Stosunek państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych

ROZDZIAŁ I

Przepisy ogólne

Artykuł 8

Kościoły i inne związki wyznaniowe w Polsce działają w konstytucyjnych ramach ustrojowych Rzeczypospolitej Polskiej; ich sytuację prawną i majątkową regulują odrębne ustawy.¹

Artykuł 9

1. W Rzeczypospolitej Polskiej stosunek państwa do wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych opiera się na poszanowaniu wolności sumienia i wyznania.

2. Gwarancjami wolności sumienia i wyznania w stosunkach państwa z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są:

1/ oddzielenie kościołów i innych związków wyznaniowych od państwa,

2/ swoboda wypełniania przez kościoły i inne związki wyznaniowe funkcji religijnych,

3/ równouprawnienie wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych, bez względu na formę uregulowania ich sytuacji prawnej.

Artykuł 10

1. Rzeczpospolita Polska jest państwem świeckim, neutralnym w sprawach religii i przekonań.

2. Państwo i państwowe jednostki organizacyjne nie dotują i nie subwencjonują kościołów i innych związków wyzna-

niowych. Wyjątki od tej zasady regulują ustawy lub przepisy wydane na ich podstawie.

Artykuł 11

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe są niezależne od państwa przy wykonywaniu swoich funkcji religijnych.

2. Kościoły i inne związki wyznaniowe oraz ich działalność podlegają ochronie prawnej, w granicach określonych w ustawach.

3. Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą składać wnioski do Trybunału Konstytucyjnego na zasadach i w trybie określonych w przepisach o Trybunale Konstytucyjnym.

Artykuł 12

1. Duchowni oraz osoby zakonne kościołów i innych związków wyznaniowych korzystają z praw i podlegają obowiązkom na równi z innymi obywatelami we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Są oni w ramach obowiązujących przepisów ustaw zwolnieni z obowiązków niemożliwych do pogodzenia z pełnieniem funkcji duchownego lub osoby zakonnej.

2. Osoby, o których mowa w ust. 1 mają prawo do noszenia stroju duchownego.

3. Sprawy ubezpieczeń społecznych duchownych reguluje odrębna ustawa.²

Artykuł 13

1. Majątek i przychody kościołów i innych związków wyznaniowych podlegają ogólnie obowiązującym przepisom podatkowym, z wyjątkami określonymi w odrębnych ustawach.

2. Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych są zwolnione od opodatkowania z tytułu przychodów ze swojej działalności niegospodarczej. W tym zakresie osoby te nie mają obowiązku prowadzenia dokumentacji wymaganej przez przepisy podatkowe.

3. i 4. (skreślone)

5. Dochody z działalności gospodarczej osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych oraz spółek, których udziałowcami są wyłącznie te osoby, są zwolnione od opodatkowania w części, w jakiej zostały przeznaczone w roku podatkowym lub w roku po nim następującym na cele kultowe, oświatowo-wychowawcze, naukowe, kulturalne, działalność charytatywno-opiekuńczą, punkty katechetyczne, konserwację zabytków oraz na inwestycje sakralne i inwestycje kościelne, których przedmiotem są punkty katechetyczne i zakłady charytatywno-opiekuńcze, jak również remonty tych obiektów.

6. Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych są zwolnione od opodatkowania i od świadczeń na fundusz gminny i fundusz miejski, od nieruchomości lub ich części, stanowiących własność tych osób lub używanych

przez nie na podstawie innego tytułu prawnego na cele niemieszkalne, z wyjątkiem części zajmowanej na wykonywanie działalności gospodarczej.

7. Wolne od opłat celnych są przesyłane z zagranicy dla osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych dary:

1/ przeznaczone na cele kultowe, charytatywno-opiekuńcze i oświatowo-wychowawcze,

2/ maszyny, urządzenia i materiały poligraficzne oraz papier.

Artykuł 14

1. Jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, władze kościoła lub innego związku wyznaniowego powiadają właściwy organ administracji państwowej o utworzeniu, zmianie nazwy, siedziby, granic lub połączeniu, podziale i zniesieniu diecezji (okręgów i porównywalnych jednostek organizacyjnych) oraz parafii (zborów, gmin i porównywalnych jednostek organizacyjnych).

2. Jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, władze kościoła lub innego związku wyznaniowego powiadają właściwy organ administracji państwowej o powołaniu i odwołaniu osoby będącej kierowniczym organem wykonawczym w kościele lub innym związku wyznaniowym.

3. Przepis ust. 2 stosuje się odpowiednio do jednostek organizacyjnych, o których mowa w ust. 1.

4. Jeżeli odrębna ustawa lub ratyfikowana umowa międzynarodowa nie stanowią inaczej, przed powołaniem na stanowiska, o których mowa w ust. 2 i 3, cudzoziemca, władze kościoła lub innego związku wyznaniowego winny się upewnić, czy Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań³ nie wyraża wobec tego zastrzeżeń. Niezgłoszenie zastrzeżeń w terminie trzydziestu dni od daty powiadomienia uważa się za wyrażenie zgody.

Artykuł 15

W sprawach, o których mowa w art. 14, właściwym organem administracji państwowej jest:

1/ odnośnie do jednostek organizacyjnych o zasięgu ogólnopolskim oraz obejmujących swoimi granicami teren przekraczający granice jednego województwa, a także stanowisk w tych jednostkach - Urząd do Spraw Wyznań.⁴

2/ w pozostałych przypadkach - terenowy organ administracji państwowej stopnia wojewódzkiego o właściwości szczególnej do spraw wyznań.⁵

Artykuł 16

1. Państwo współdziała z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w zachowaniu pokoju, kształtowaniu warunków rozwoju kraju oraz zwalczaniu patologii społecznych.

2. W celach, o których mowa w ust. 1, oraz do rozpatrywania problemów związanych z rozwojem stosunków między państwem a poszczególnymi kościołami i innymi związkami wyznaniowymi mogą być, na zasadach wzajemnego uzgodnienia, tworzone różne, w tym stałe formy współdziałania. Przepis ten nie narusza właściwości organów państwowych oraz organów kościołów i innych związków wyznaniowych.

Artykuł 17

Państwo współdziała z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w ochronie, konserwacji, udostępnianiu i upowszechnianiu zabytków architektury, sztuki i literatury religijnej, które stanowią integralną część dziedzictwa kultury.

Artykuł 18

Przepisy rozdziału 2 i działu III regulują stosunek państwa tylko do tych kościołów i innych związków wyznaniowych, których sytuacja prawna i majątkowa nie jest uregulowana odrębnymi ustawami.⁶

2. Przepisy rozdziału 2 określające uprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych mają jednakże zastosowanie do kościołów i innych związków wyznaniowych o ustawowo uregulowanej sytuacji wówczas, gdy odrębne ustawy określone w ust. 1 nie przewidują takich uprawnień.

ROZDZIAŁ 2

Działalność kościołów i innych związków wyznaniowych

Artykuł 19

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe korzystają na zasadach równouprawnienia ze swobody pełnienia funkcji religijnych.

2. Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności:

1/ określać doktrynę religijną, dogmaty i zasady wiary oraz liturgię,

2/ organizować i publicznie sprawować kult,

3/ udzielać posług religijnych, w tym osobom, o których mowa w art. 4, oraz organizować obrzędy i zgromadzenia religijne,

4/ rządzić się w swoich sprawach własnym prawem, swobodnie wykonywać władzę duchowną oraz zarządzać swoimi sprawami,

5/ kształcić i zatrudniać duchownych,

6/ realizować inwestycje sakralne i inne inwestycje kościelne,

7/ nabywać, posiadać i zbywać majątek ruchomy i nieruchomości oraz zarządzać nim,

8/ zbierać składki i otrzymywać darowizny, spadki i inne świadczenia od osób fizycznych i prawnych,

9/ wytwarzać i nabywać przedmioty i artykuły potrzebne do celów kultu i praktyk religijnych oraz korzystać z nich,

10/ nauczać religii i głosić ją, w tym za pomocą prasy, książek i innych druków oraz filmów i środków audiowizualnych,

11/ korzystać ze środków masowego przekazywania,

12/ prowadzić działalność oświatowo-wychowawczą,

13/ tworzyć i prowadzić zakony oraz diakonaty,

14/ tworzyć organizacje mające na celu działalność na rzecz formacji religijnej, kultu publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym i ich skutkom,

15/ prowadzić działalność charytatywno-opiekuńczą,

16/ zakładać, posiadać i poszerzać cmentarze grzebalne oraz zarządzać nimi,

17/ powoływać krajowe organizacje międzykościelne,

18/ należeć do międzynarodowych organizacji wyznaniowych i międzywyznaniowych oraz utrzymywać kontakty zagraniczne w sprawach związanych z realizacją swoich funkcji.

Artykuł 20

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą nauczać religii oraz wychowywać religijnie dzieci i młodzież, zgodnie z wyborem dokonany przez ich rodziców lub opiekunów prawnych.

2. Nauczanie religii dzieci i młodzieży jest wewnętrzną sprawą kościołów i innych związków wyznaniowych. Jest ono organizowane, zgodnie z programem ustalonym przez władze kościoła lub innego związku wyznaniowego, w punktach katechetycznych znajdujących się w kościołach, domach modlitw i innych pomieszczeniach udostępnionych na ten cel przez osobę uprawnioną do dysponowania nimi.

3. Nauczanie religii uczniów szkół publicznych może odbywać się również w szkołach na zasadach określonych w odrębnej ustawie⁷.

Artykuł 21

Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać i prowadzić szkoły oraz inne placówki oświatowo-wychowawcze i opiekuńczo-wychowawcze na zasadach określonych w ustawach.

Artykuł 22

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać i prowadzić, według samodzielnie ustalonych programów, szkoły duchowne i seminaria duchowne.

2. W zakresie realizacji programu szkół ogólnokształcących i uzyskiwania świadectw dojrzałości szkoły duchowne

wymienione w ust. 1 podlegają nadzorowi Ministra Edukacji Narodowej.

3. Tworzenie i prowadzenie szkół wyższych przez kościoły i inne związki wyznaniowe oraz tryb i zakres uznawania przez państwo stopni i tytułów naukowych nadawanych w tych szkołach regulują, na wniosek władz kościelnych, odrębne ustawy.

4. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać religijne instytuty naukowe i naukowo-dydaktyczne.

Artykuł 23

Zakres stosowania do nauczycieli i wychowawców oraz uczących się w szkołach, o których mowa w art. 21 oraz art. 22 ust. 3, uprawnień i świadczeń społecznych oraz nakładania obowiązków przewidzianych dla pracowników i uczniów w szkołach państwowych określa Minister Edukacji Narodowej w porozumieniu z władzami kościołów i innych związków wyznaniowych, chyba że przepis ustawy stanowi inaczej.

Artykuł 24

1. W celu realizacji działalności charytatywno-opiekuńczej kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo zakładać i prowadzić, na zasadach określonych w ustawach, odpowiednie instytucje, w tym zakłady dla osób potrzebujących opieki, szpitale i inne zakłady lecznicze, żłobki i schroniska dla dzieci.

2. Środki na realizację działalności charytatywno-opiekuńczej pochodzą w szczególności z:

1/ ofiar pieniężnych i w naturze,

2/ spadków, zapisów i darowizn krajowych i zagranicznych,

3/ dochodów z imprez i zbiórek publicznych,

4/ subwencji, dotacji i ofiar pochodzących od krajowych instytucji i przedsiębiorstw państwowych, społecznych, wyznaniowych i prywatnych,

5/ odpłatności za usługi świadczone przez instytucje charytatywno-opiekuńcze kościołów i innych związków wyznaniowych,

6/ dochodów instytucji kościołów i innych związków wyznaniowych.

Artykuł 25

1. W celu realizacji swoich funkcji kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo wydawania prasy, książek, druków oraz zakładania i posiadania wydawnictw oraz zakładów poligraficznych, z zachowaniem obowiązujących w tym zakresie przepisów prawa.

2. Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą organizować własny kolportaż prasy lub korzystać z pośrednictwa innej sieci kolportażu.

3. Dla realizacji postanowień ust. 1 kościoły i inne związki wyznaniowe mogą otrzymywać jako darowizny z zagranicy maszyny, urządzenia, materiały poligraficzne i papier.

4. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo do emitowania w radiu i telewizji programów religijno-moralnych, społecznych i kulturalnych, w sposób określony w porozumieniu między władzami danego kościoła lub innego związku wyznaniowego a jednostkami publicznej radiofonii i telewizji.

Artykuł 26

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe mają prawo organizowania i prowadzenia związanej z wypełnianiem swoich funkcji działalności kulturalnej i artystycznej.

2. Dla realizacji prawa, o którym mowa w ust. 1, kościoły i inne związki wyznaniowe mogą zakładać i prowadzić odpowiednie instytucje oraz dystrybucję i rozpowszechnianie filmów.

3. Korzystanie z praw, o których mowa w ust. 1 i 2, następuje bez obowiązku uzyskiwania zezwoleń i upoważnień, jeżeli działalność ta prowadzona jest na potrzeby realizacji zadań religijno-moralnych w sferze kultury. O podjęciu i prowadzeniu tej działalności władze kościoła lub innego związku wyznaniowego powiadamiają państwowy organ, właściwy do udzielania takich zezwoleń i upoważnień.

4. Dla realizacji postanowień ust. 1 i 2 kościoły i inne związki wyznaniowe mogą otrzymywać jako darowiznę z zagranicy urządzenia i materiały.

Artykuł 27

1. Działalność kościołów i innych związków wyznaniowych nie może naruszać przepisów ogólnie obowiązujących ustaw chroniących bezpieczeństwo publiczne, porządek, zdrowie lub moralność publiczną albo podstawowe prawa i wolności innych osób.

2. Korzystanie przez kościoły i inne związki wyznaniowe ze swobody działania odbywa się zgodnie z ogólnie obowiązującymi przepisami, chyba że ustawy stanowią inaczej.

Artykuł 28

1. W sprawach majątkowych kościoły i inne związki wyznaniowe działają poprzez swoje osoby prawne.

2. Osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych, ich organy, zakres kompetencji i sposób powoływania oraz reprezentacji określają statuty (prawo wewnętrzne, zwane dalej "statutami").

Artykuł 29

1. W stosunku do organizacji tworzonych na podstawie art. 19 pkt. 14, jeżeli nie mają osobowości prawnej, nie stosuje się Prawa o stowarzyszeniach. Natomiast przepisy ustawy o zgromadzeniach stosuje się do nich jedynie w zakresie

dotyczącym zebrań na drogach i placach publicznych oraz w pomieszczeniach użyteczności publicznej.

2. Organizacje, o których mowa w ust. 1, działają w ramach osób prawnych kościołów i innych związków wyznaniowych w których zostały powołane.

3. Władze kościołów i innych związków wyznaniowych czuwają nad zgodnością działania tych organizacji z ich celami religijnymi i moralnymi.

DZIAŁ III

Tworzenie kościołów i innych związków wyznaniowych

Artykuł 30

Prawo tworzenia kościołów i innych związków wyznaniowych jest realizowane przez złożenie w Urzędzie do Spraw Wyznań deklaracji oraz wpis do rejestru kościołów i innych związków wyznaniowych, zwanego dalej "rejestrem".

Artykuł 31

Prawo złożenia deklaracji, o której mowa w art. 30, przysługuje co najmniej 15 obywatelom polskim posiadającym pełną zdolność do czynności prawnych.

Artykuł 32

1. Deklaracja, o której mowa w art. 30, powinna zawierać:

- 1/ informację o podstawowych założeniach doktrynalnych wyznania,
- 2/ listę osób zgłaszających, zawierającą imiona i nazwiska, obywatelstwo, datę urodzenia, miejsce zamieszkania i własnoręczne podpisy,
- 3/ adres tymczasowej siedziby kościoła lub innego związku wyznaniowego,
- 4/ statut.

2. Statut powinien określać w szczególności:

- 1/ nazwę kościoła lub innego związku wyznaniowego różną od nazw innych organizacji,
- 2/ teren działania i siedzibę władz,
- 3/ cele działalności i zasady ich realizacji,
- 4/ organy i ich kompetencje,
- 5/ źródła finansowania,
- 6/ tryb dokonywania zmian statutu,
- 7/ sposób rozwiązania kościoła lub innego związku wyznaniowego i przeznaczenie pozostałego majątku.

3. Jeżeli kościół lub inny związek wyznaniowy przewiduje tworzenie jednostek organizacyjnych, zakonów lub diakonów mających osobowość prawną, w statucie powinny być określone nazwy, zakres uprawnień oraz zasady tworzenia, znoszenia i przekształcania tych jednostek oraz ich organy, zakres kompetencji, sposób powoływania i odwoływania tych organów.

4. Jeżeli kościół lub inny związek wyznaniowy stanowi część organizacji o zasięgu międzynarodowym, w statucie powinny być określone zakres i formy wzajemnych stosunków.

Artykuł 33

1. Jeżeli deklaracja, o której mowa w art. 30, nie zawiera wymaganych przez ustawę informacji Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań wyznacza trzydziestodniowy termin jej uzupełnienia, po którego upływie wydaje decyzję o odmowie przyjęcia deklaracji.

2. Jeżeli deklaracja, o której mowa w art. 30, zawiera postanowienia pozostające w sprzeczności z przepisami ustaw chroniących bezpieczeństwo publiczne, porządek, zdrowie lub moralność publiczną albo podstawowe prawa i wolności innych osób - Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań wydaje decyzję o odmowie przyjęcia tej deklaracji.

3. Decyzje, o których mowa w ust. 1 i 2, powinny być wydane w terminie dwóch miesięcy od daty zgłoszenia deklaracji. Od decyzji tych przysługuje prawo skargi do Naczelnego Sądu Administracyjnego w trybie przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego.

Artykuł 34

1. Jeżeli nie zachodzą okoliczności wskazane w art. 33, Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań³ wydaje, w terminie dwóch miesięcy od zgłoszenia deklaracji, decyzję o wpisie do rejestru.

2. Z chwilą wpisu do rejestru kościołów lub innych związków wyznaniowych uzyskuje, jako całość, osobowość prawną oraz korzysta z wszystkich uprawnień i podlega obowiązkowi określonym w ustawach.

3. Przepis ust. 2 stosuje się odpowiednio do jednostek organizacyjnych, zakonów i diakonatów, o których mowa w art. 32 ust. 3.

4. Do kościołów i innych związków wyznaniowych wpisanych do rejestru stosuje się odpowiednio przepisy art. 14 i 15.

Artykuł 35

Zmiany statutu kościoła lub innego związku wyznaniowego wpisanego do rejestru dokonuje się w trybie obowiązującym przy ich tworzeniu.

Artykuł 36

1. Wykreśleniu z rejestru podlega:

1/ kościół lub inny związek wyznaniowy, którego sytuacja prawna i majątkowa została uregulowana w odrębnej ustawie,

2/ kościół lub inny związek wyznaniowy, który zawiadomił Urząd do Spraw Wyznań o zaprzestaniu swojej działalności,

3/ kościół lub inny związek wyznaniowy, który nie przejawiał swojej działalności w okresie dwóch lat.

2. Wykreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji Ministra-Kierownika Urzędu do Spraw Wyznań.

3. W przypadku decyzji o wykreśleniu z rejestru z powodu zaprzestania przez kościół lub inny związek wyznaniowy działalności, Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań wyznacza likwidatora, stosując odpowiednio przepisy Prawa o stowarzyszeniach.

4. Przepis ust. 3 ma również zastosowanie, jeżeli zawiadomienie o zaprzestaniu działalności kościoła lub innego związku wyznaniowego nie określa likwidatora.

5. Jeżeli statut kościoła lub innego związku wyznaniowego nie stanowi inaczej, majątek pozostały po zakończeniu postępowania likwidacyjnego może być przeznaczony wyłącznie na cele charytatywno-opiekuńcze.

6. Od decyzji, o których mowa w ust. 2-4, przysługuje prawo skargi do Naczelnego Sądu Administracyjnego w trybie przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego.

Artykuł 37

Minister-Kierownik Urzędu do Spraw Wyznań³, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowe zasady i sposób prowadzenia rejestru, dane i informacje podlegające wpisowi, warunki udostępniania rejestru, wydawania wyciągów z rejestru oraz sposób wykreślenia kościoła lub innego związku wyznaniowego z rejestru.

Artykuł 38

Przepis niniejszego rozdziału stosuje się odpowiednio do krajowych organizacji międzykościelnych, jeżeli mają one mieć osobowość prawną. Do utworzenia takiej organizacji jest wymagana deklaracja podpisana przez władze co najmniej dwóch działających w Rzeczypospolitej Polskiej kościołów i innych związków wyznaniowych.

DZIAŁ IV

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 39

1. Zachowują moc przepisy statutów kościołów i innych związków wyznaniowych, o ile nie pozostają, w sprzeczności z przepisami niniejszej ustawy.

2. Do czasu wydania przepisów wykonawczych do ustawy pozostają w mocy przepisy dotychczasowe.

Artykuł 40

Kościół, których byt prawny był uregulowany przed dniem 6 sierpnia 1949 r. decyzjami Ministra Administracji Publicznej, zachowują swój dotychczasowy status prawny do czasu ustawowego uregulowania ich sytuacji prawnej.

Artykuł 41

1. Kościoły i inne związki wyznaniowe, które w dniu wejścia w życie ustawy miały uregulowany byt prawny na zasadach i w trybie określonym w 3, 4 i 7 rozporządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 6 sierpnia 1949 r. w sprawie wykonania dekretu z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów Prawa o stowarzyszeniach (Dz.U. Nr 47, poz. 358), podlegają wpisowi do rejestru z urzędu.

2. Kościoły i inne związki wyznaniowe działające w dniu wejścia w życie ustawy jako stowarzyszenia zwykłe, mogą nabyć posobowość prawną jeżeli spełnią wymagania określone w art. 30-32.

Artykuł 42

1. Osoby należące do kościołów i innych związków wyznaniowych, których święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, mogą na własną prośbę uzyskać zwolnienie od pracy lub nauki na czas niezbędny do obchodzenia tych świąt, zgodnie z wymogami wyznawanej przez siebie religii.

2. Osoby niepełnoletnie mogą korzystać z prawa określonego w ust. 1 na wniosek swych rodziców bądź opiekunów prawnych.

3. Zwolnienie od pracy, o którym mowa w ust. 1 i 2, może być udzielone pod warunkiem odpracowania czasu zwolnienia, bez prawa do dodatkowego wynagrodzenia za pracę

w dni ustawowo wolne od pracy lub pracę w godzinach nadliczbowych.

4. Minister Pracy i Polityki Socjalnej oraz Minister Edukacji Narodowej, w porozumieniu z Ministrem-Kierownikiem Urzędu do Spraw Wyznań³ w drodze rozporządzenia, określają szczegółowe zasady udzielania zwolnień, o których mowa w ust. 1 i 2.

/.../

Artykuł 45

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

P R Z Y P I S Y

1/ Ustawową regulację sytuacji prawnej i finansowej posiada w Polsce 10 kościołów i związków wyznaniowych, w tym zwłaszcza Kościół Katolicki - w drodze ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 29, poz. 154 z późniejszymi zmianami) oraz Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny - w drodze ustawy z dnia 4 lipca 1992 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz.U. Nr 66, poz. 287).

2/ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. Nr 29, poz. 156).

3/ Obecnie - Minister-Szef Urzędu Rady Ministrów.

4/ Obecnie - Urząd Rady Ministrów.

5/ Obecnie - Wojewoda.

6/ Przepisy rozdziału 2 i działu III odnoszą się do kościołów i związków wyznaniowych, które uznano na podstawie aktów administracyjnych lub które działały wcześniej na podstawie przepisów Prawa o stowarzyszeniach (jako stowarzyszenia zarejestrowane).

7/ Uczyniła to ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. Nr 95, poz. 425).

11 USTAWA

z dnia 29 czerwca 1995 r.

o referendum
(Dz.U. Nr 99, poz.487)

ROZDZIAŁ 1

Zasady ogólne

Artykuł 1

Ustawa reguluje zasady i tryb przeprowadzenia referendum, o którym mowa w art. 19 ustawy konstytucyjnej z 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. nr 84, poz.426 i z 1995 r. nr 38, poz. 184) oraz w art.2c i art.9-11 ustawy konstytucyjnej z 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. nr 67, poz.336 i z 1994 r. nr 61, poz. 251).

Artykuł 2

1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze głosowania, wyrażają swoją wolę co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy poddanej referendum.

2. Referendum polega na udzieleniu, na urzędowej karcie do głosowania, pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na postawione pytania albo na dokonaniu wyboru między zaproponowanymi wariantami rozwiązań.

Artykuł 3

1. W referendum mają prawo brać udział obywatele polscy posiadający prawo wybierania do Sejmu. Referendum nie przeprowadza się poza granicami państwa, z zastrzeżeniem art. 12.

2. Spis osób uprawnionych do udziału w referendum sporządza się i aktualizuje odpowiednio w trybie i na zasadach określonych w ustawie - Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 4

1. W sprawach, o których mowa w art. 19 ust.1 ustawy konstytucyjnej z 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, referendum ma prawo zarządzić:

1/ Sejm uchwałą podjętą bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, lub,

2/ Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej za zgodą Senatu podjętą bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.

2. Sprawa będąca przedmiotem referendum, o którym mowa w ust. 1, nie może być ponownie poddana pod referendum przed upływem 4 lat od dnia jego przeprowadzenia.

Artykuł 5

1. Sejm może postanowić o poddaniu określonej sprawy pod referendum z własnej inicjatywy, a także na wniosek Senatu, Rady Ministrów lub grupy obywateli. W przypadku gdy Sejm nie uwzględni wniosku o przeprowadzenie referendum, Marszałek Sejmu informuje o tym wnioskodawcę.

2. Wniosek o zarządzenie referendum powinien określać propozycje pytań lub wariantów rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum.

3. Sejm w uchwale o przeprowadzeniu referendum ustala treść pytań lub wariantów rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum.

4. Szczegółowy tryb podejmowania przez Sejm uchwały o przeprowadzeniu referendum, jak również rozpatrywania wniosków, o których mowa w ust.1, określa regulamin Sejmu.

Artykuł 6

1. Sejm może postanowić o poddaniu określonej sprawy pod referendum z inicjatywy grupy obywateli, którzy dla swojego wniosku uzyskają poparcie co najmniej 500 000 osób posiadających prawo wybierania do Sejmu. Referendum z inicjatywy grupy obywateli nie może dotyczyć wydatków i dochodów oraz obronności państwa, a także amnestii.

2. Zgłoszenia wniosku, o którym mowa w ust. 1, dokonuje na piśmie pełnomocnik, którym jest osoba wskazana w piśmnym oświadczeniu pierwszych 15 osób, które udzieliły poparcia wnioskowi.

3. Do zgłoszenia wniosku załącza się wykaz obywateli popierających zgłoszenie, zawierający czytelne wskazanie imion, nazwisk, wieku, adresów zamieszkania, serii i nume-

rów dowodów osobistych lub paszportów osób, które udzielają poparcia, składając na wykazie własnoręczny podpis. Wzór wykazu ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

4. W przypadku uzasadnionych wątpliwości co do prawidłowości złożenia wymaganej liczby podpisów w sposób, o którym mowa w ust. 3, Prezydium Sejmu zwraca się do Państwowej Komisji Wyborczej o stwierdzenie, czy jest złożona wymagana liczba podpisów.

5. Jeżeli po przeprowadzeniu postępowania, o którym mowa w ust. 4, prawidłowo złożona liczba podpisów popierających wniosek jest mniejsza niż ustawowo wymagana, Prezydium Sejmu odmawia przyjęcia wniosku. Uchwałę w tej sprawie wraz z uzasadnieniem doręcza się niezwłocznie pełnomocnikom.

6. Uchwała, o której mowa w ust. 5, może być przez pełnomocnika zaskarżona do Sądu Najwyższego w terminie 14 dni od daty doręczenia. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w terminie 30 dni w postępowaniu nieprocesowym, w składzie 3 sędziów. Od postanowienia Sądu Najwyższego nie przysługują środki prawne.

Artykuł 7

1. Prezydent przekazuje Senatowi projekt zarządzenia w sprawie przeprowadzenia referendum, zawierający treść pytań lub wariantów rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum, a także termin jego przeprowadzenia.

2. Senat w ciągu 14 dni od dnia przekazania projektu zarządzenia Prezydenta, o którym mowa w ust. 1, wyraża zgodę na przeprowadzenie referendum.

3. Szczegółowy tryb wyrażania przez Senat zgody, o której mowa w ust. 2, określa regulamin Senatu.

Artykuł 8

1. Uchwała Sejmu lub zarządzenie Prezydenta w sprawie przeprowadzenia referendum zawiera:

1/ podstawę prawną przeprowadzenia referendum,

2/ treść karty do głosowania,

3/ termin przeprowadzenia referendum,

4/ kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum.

2. Referendum wyznacza się na dzień wolny od pracy.

3. Uchwałę Sejmu lub zarządzenie Prezydenta, o których mowa w ust. 1, ogłasza się w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

4. Referendum przeprowadza się najpóźniej w 90 dni od dnia ogłoszenia uchwały lub zarządzenia, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 9

1. Wynik referendum jest wiążący, jeżeli wzięta w nim udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania.

2. Rozstrzygnięcie w referendum następuje, jeżeli:

1/ za jednym z dwóch przedstawionych rozwiązań opowiedziało się większość biorących udział w głosowaniu,

2/ za jednym z więcej niż dwóch rozwiązań opowiedziało się największa liczba biorących udział w głosowaniu.

Artykuł 10

Właściwe organy państwowe podejmują niezwłocznie czynności dla realizacji wyniku referendum poprzez wydanie aktów prawnych bądź podjęcie innych decyzji, nie później jednak niż w terminie 60 dni od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego o ważności referendum w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

ROZDZIAŁ 2

Referendum konstytucyjne

Artykuł 11

Referendum konstytucyjne, o którym stanowi ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1992 r. o trybie przygotowania i uchwalenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadza się na podstawie niniejszej ustawy, z zastrzeżeniem art. 12, 13 i 14.

Artykuł 12

1. Prawo udziału w referendum konstytucyjnym przysługuje każdemu obywatelowi Rzeczypospolitej Polskiej, który ma prawo wybierania do Sejmu.

2. Obywatele polscy przebywający poza granicami państwa i posiadający ważne paszporty biorą udział w referendum konstytucyjnym odpowiednio na zasadach określonych w ustawie - Ordynacja wyborcza do Sejmu.

Artykuł 13

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej zarządza poddanie konstytucji pod referendum w trybie określonym w art. 9 ustawy konstytucyjnej, o której mowa w art. 11.

2. Przyjęcie w referendum konstytucji następuje wówczas, gdy opowiedziało się za nią większość biorących udział w głosowaniu.

Artykuł 14

1. W przypadku określonym w art. 2c ustawy konstytucyjnej, o której mowa w art. 11, o przeprowadzeniu referendum postanawia Zgromadzenie Narodowe z inicjatywy 56 członków Zgromadzenia, jego Komisji Konstytucyjnej bądź na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. W razie gdy Zgromadzenie Narodowe nie uwzględni wniosku Prezydenta, przewodniczący Zgromadzenia Narodowego informuje o tym wnioskodawcę.

2. Przedmiotem referendum mogą być wyłącznie konkretne określone problemy lub rozwiązania projektu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Uchwałę w sprawie przeprowadzenia referendum Zgromadzenie Narodowe podejmuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby członków Zgromadzenia Narodowego.

4. Podejmując uchwałę w sprawie przeprowadzenia referendum Zgromadzenie Narodowe ustala jednocześnie treść pytań lub wariantów rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum. Szczegółowy tryb podejmowania przez Zgromadzenie Narodowe uchwały w sprawie przeprowadzenia referendum określa regulamin Zgromadzenia Narodowego.

5. Do referendum, o którym mowa w ust. 1, przepisy art. 8 i 9 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 3

Organy do spraw referendum

Artykuł 15

Referendum przeprowadzają:

1/ Państwowa Komisja Wyborcza powołana na podstawie przepisów ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu,

2/ wojewódzkie komisje do spraw referendum,

3/ obwodowe komisje do spraw referendum.

Artykuł 16

1. Państwowa Komisja Wyborcza zapewnia przygotowanie, organizację oraz przeprowadzenie referendum.

2. Do zadań Państwowej Komisji Wyborczej należy w szczególności:

1/ sprawowanie nadzoru nad przygotowaniem referendum oraz przestrzeganiem przepisów regulujących zasady i tryb przeprowadzenia referendum,

2/ wyjaśnianie treści pytań lub wariantów rozwiązań poddanych pod referendum,

3/ powołanie wojewódzkich komisji do spraw referendum i rozpatrywanie skarg na ich działalność oraz rozwiązanie wojewódzkich i obwodowych komisji do spraw referendum po wykonaniu ich ustawowych zadań,

4/ ustalenie wzoru urzędowych formularzy, druków, a także wzoru pieczęci wojewódzkich i obwodowych komisji do spraw referendum,

5/ ustalenie i podanie do wiadomości publicznej oraz ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej wyniku referendum,

6/ sporządzenie sprawozdania z przebiegu referendum i przedłożenie Sądowi Najwyższemu oraz organowi zarządzającemu referendum.

3. Państwowa Komisja Wyborcza podejmuje uchwały w zakresie wykonywania swoich ustawowych uprawnień.

Artykuł 17

1. Państwowa Komisja Wyborcza uchwała wytyczne wiążące komisje do spraw referendum niższego stopnia oraz udziela wyjaśnień organom administracji rządowej i samorządowej, a także podległym im jednostkom wykonującym zadania związane z przeprowadzeniem referendum.

2. Państwowa Komisja Wyborcza uchyla uchwały wojewódzkich komisji podjęte z naruszeniem prawa lub niezgodne z wytycznymi Państwowej Komisji Wyborczej i przekazuje sprawę właściwej komisji do ponownego rozpatrzenia.

3. Państwowa Komisja Wyborcza ustala regulaminy wojewódzkich i obwodowych komisji, określając w nich w szczególności:

1/ zasady i tryb pracy,

2/ sposób wykonania zadań,

3/ sposób sprawowania nadzoru nad przestrzeganiem niniejszej ustawy.

4. Państwowa Komisja Wyborcza może na czas przeprowadzenia referendum utworzyć swoją inspekcję i określić jej zadania.

Artykuł 18

Do zadań wojewódzkiej komisji do spraw referendum należy w szczególności:

1/ sprawowanie nadzoru nad przygotowaniem referendum na terenie województwa oraz przestrzeganiem przepisów niniejszej ustawy przez obwodowe komisje do spraw referendum,

2/ rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji do spraw referendum,

3/ zarządzenie druku obwieszczeń dotyczących referendum i dostarczenie ich obwodowym komisjom do spraw referendum,

4/ ustalenie zbiorczych wyników głosowania na obszarze województwa i przekazanie ich do Państwowej Komisji Wyborczej,

5/ zapewnienie, we współdziałaniu z właściwymi organami administracji rządowej oraz samorządowej, prawidłowego

przygotowania i przeprowadzenia referendum na obszarze województwa,

6/ wykonywanie innych zadań przewidzianych w ustawie lub zleconych przez Państwową Komisję Wyborczą.

Artykuł 19

1. W skład wojewódzkiej komisji do spraw referendum wchodzi 7-9 sędziów powoływanych na zasadach określonych przepisami ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, dotyczących okręgowych komisji wyborczych.

2. Do zasad działalności wojewódzkich komisji do spraw referendum stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, dotyczące okręgowych komisji wyborczych.

Artykuł 20

Do zadań obwodowej komisji do spraw referendum należy:

1/ przeprowadzenie głosowania w obwodzie,

2/ czuwanie w dniu referendum nad przestrzeganiem niniejszej ustawy w miejscu i czasie głosowania,

3/ ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich do publicznej wiadomości,

4/ przekazanie protokołu głosowania w obwodzie właściwej wojewódzkiej komisji do spraw referendum.

Artykuł 21

1. Obwodową komisję do spraw referendum w składzie od 5 do 7 osób powołuje zarząd gminy spośród osób uprawnionych do udziału w referendum, najpóźniej w 21 dniu przed dniem referendum. Sposób zgłaszania kandydatów oraz tryb powoływania obwodowych komisji określa Państwowa Komisja Wyborcza.

2. Do zasad działalności obwodowych komisji do spraw referendum stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, dotyczące obwodowych komisji wyborczych.

Artykuł 22

1. Organizacyjno-techniczne warunki wykonywania zadań związanych z przeprowadzeniem referendum przez Państwową Komisję Wyborczą i wojewódzkie komisje do spraw referendum zapewniają odpowiednio Krajowe Biuro Wyborcze i wojewódzkie biura wyborcze działające na podstawie przepisów ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu.

2. Obsługę i techniczno-materialne warunki pracy obwodowej komisji do spraw referendum zapewnia, jako zadanie zlecone gminie, wójt lub burmistrz (prezydent miasta).

3. Obowiązki przewidziane w ust. 2 w odniesieniu do obwodowych komisji powołanych w obwodach głosowania za

granicą i na polskich statkach morskich wykonują odpowiednio konsul i kapitan statku.

4. Organizacje polityczne i społeczne o zasięgu ogólnopolskim mają prawo delegować do komisji do spraw referendum wszystkich szczebli mężów zaufania w celu prowadzenia obserwacji przebiegu referendum. Przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 4

Głosowanie

Artykuł 23

1. Państwowa Komisja Wyborcza ustala wzór karty do głosowania w referendum.

2. Urzędowa karta do głosowania obejmuje:

1/ oznaczenie referendum i organu, który postanowił o jego przeprowadzeniu, oraz datę referendum,

2/ pytania albo warianty rozwiązania sprawy będącej przedmiotem referendum. Jeżeli referendum polega na udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie, na karcie do głosowania zamieszcza się również wyrazy "tak" i "nie", a gdy referendum polega na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami rozwiązań, przy każdym z wariantów umieszcza się po lewej stronie numer wariantu,

3/ pouczenie o sposobie głosowania.

3. W przypadku poddania pod referendum więcej niż jednej sprawy na karcie do głosowania zamieszcza się kolejno wszystkie postawione pytania lub warianty z zachowaniem wymagań określonych w ust. 2 pkt 2.

4. Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie. Na karcie do głosowania drukuje się odcisk pieczęci Państwowej Komisji Wyborczej.

5. Zasady sporządzania i tryb przekazywania kart do głosowania obwodowym komisjom do spraw referendum ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

Artykuł 24

1. Głosowanie przeprowadza się w obwodach głosowania utworzonych dla ostatnio przeprowadzonych wyborów do Sejmu.

2. W uzasadnionych przypadkach, na wniosek wójta lub burmistrza (prezydenta miasta), rada gminy może dokonać zmian w podziale na obwody głosowania lub ustalić inne siedziby obwodowych komisji do spraw referendum.

3. Przepis ust. 2 stosuje się odpowiednio do obwodów głosowania utworzonych za granicą i na polskich statkach morskich.

4. W sprawach, o których mowa w ust. 2 i 3, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, dotyczące zasad i trybu tworzenia obwodów głosowania.

Artykuł 25

1. Głosować można tylko osobiście.

2. Zasady oraz tryb przeprowadzenia głosowania określają odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu.

Artykuł 26

1. Głosujący udziela odpowiedzi na postawione pytanie w ten sposób, że stawia znak w kratce obok odpowiedzi pozytywnej "tak" lub obok odpowiedzi negatywnej "nie".

2. Głosujący dokonuje wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami w ten sposób, że stawia znak w kratce obok numeru wariantu, za którym się opowiada.

3. Znakiem, o którym mowa w ust. 1 i 2, są dwie przecinające się linie, których punkt przecięcia znajduje się w obrębie kratki.

ROZDZIAŁ 5

Ustalenie wyników głosowania i wyniku referendum

Artykuł 27

1. Niezwłocznie po zakończeniu głosowania obwodowa komisja do spraw referendum ustala liczbę nie wykorzystanych kart do głosowania i umieszcza je w zapieczętowanych pakietach.

2. Komisja ustala, na podstawie spisu uprawnionych do głosowania w referendum, liczbę osób uprawnionych do głosowania oraz liczbę osób, którym wydano karty do głosowania.

3. Przewodniczący, w obecności komisji, otwiera urnę, po czym komisja liczy znajdujące się w niej karty do głosowania.

4. Kart do głosowania przedartych całkowicie na dwie lub więcej części nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach, o których mowa w ust. 3.

5. Jeżeli liczba kart do głosowania w urnie przewyższa liczbę wydanych kart, komisja podaje w protokole przypuszczalną przyczynę tej niezgodności.

Artykuł 28

Nieważne są karty do głosowania inne niż urzędowo ustalone lub nie opatrzone pieczęcią obwodowej komisji do spraw referendum.

Artykuł 29

1. Po ustaleniu liczby ważnych kart do głosowania obwodowa komisja do spraw referendum ustala wyniki głosowania w obwodzie.

2. Za nieważny uznaje się głos, jeżeli na karcie do głosowania:

1/ znak, o którym mowa w art. 26 ust. 3, postawiono w obu kratkach odpowiadających odpowiedziom na postawione pytanie lub nie postawiono tego znaku w żadnej z kratek odpowiadających odpowiedziom na pytanie,

2/ znak, o którym mowa w art. 26 ust. 3, postawiono w kratkach odpowiadających dwóm lub więcej numerom wariantów albo nie postawiono tego znaku w żadnej z kratek odpowiadającej numerowi wariantu.

3. W razie poddania pod referendum więcej niż jednej sprawy (przedstawionej w formie pytania lub wyboru wariantu) komisja ustala wyniki głosowania oddzielnie dla każdego pytania lub wyboru wariantu.

4. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych pytań lub wariantów albo poczynienie innych dopisków nie wpływa na ważność głosu.

Artykuł 30

1. Obwodowa komisja do spraw referendum sporządza w dwóch egzemplarzach protokół głosowania w obwodzie, którego wzór ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

2. W protokole głosowania w obwodzie wymienia się liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ osób, którym wydano karty do głosowania,

3/ kart nieważnych,

4/ kart ważnych, czyli liczbę osób, które wzięły udział w głosowaniu,

5/ głosów nieważnych,

6/ głosów ważnych,

7/ głosów ważnych oddanych na poszczególne odpowiedzi postawionego pytania lub za wyborem określonego wariantu.

3. Przepis art. 29 ust. 3 stosuje się odpowiednio.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy jego sporządzeniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

5. Członkom komisji przysługuje prawo wniesienia do protokołu głosowania uwag z wymienieniem konkretnych zażądań.

6. Po sporządzeniu protokołu obwodowa komisja podaje niezwłocznie do publicznej wiadomości wyniki głosowania.

Artykuł 31

1. Przewodniczący obwodowej komisji do spraw referendum niezwłocznie przesyła do wojewódzkiej komisji do spraw referendum, w zapieczętowanej kopercie, jeden egzemplarz protokołu głosowania w obwodzie.

2. Tryb przekazywania protokołów, o których mowa w ust. 1, ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

3. Państwowa Komisja Wyborcza może określić zasady i tryb wcześniejszego przekazywania danych z protokołu za pośrednictwem sieci telekomunikacyjnej użytku publicznego lub elektronicznego przekazywania danych.

Artykuł 32

Po dokonaniu czynności wymienionych w art. 31 przewodniczący obwodowej komisji niezwłocznie przekazuje wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta) dokumenty z głosowania.

Artykuł 33

1. Niezwłocznie po otrzymaniu od wszystkich obwodowych komisji protokołów głosowania wojewódzka komisja do spraw referendum dokonuje sprawdzenia prawidłowości ustalenia wyników głosowania w obwodach. W razie stwierdzenia nieprawidłowości w ustaleniu wyników głosowania komisja zarządza ponowne ich ustalenie i powiadamia o tym Państwową Komisję Wyborczą.

2. Na podstawie protokołów głosowania w obwodach wojewódzka komisja ustala łączne wyniki głosowania w całym województwie i sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół zbiorczych wyników głosowania w województwie, którego wzór ustala Państwowa Komisja Wyborcza. W protokole wymienia się łączne dane, o których mowa w art. 30 ust. 2.

3. Przepisy art. 30 ust. 4-6 stosuje się odpowiednio.

4. Przewodniczący wojewódzkiej komisji przekazuje niezwłocznie Państwowej Komisji Wyborczej, w trybie art. 31 ust. 3, dane z protokołu dotyczące:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ kart nieważnych,

3/ kart ważnych (czyli liczby osób, które wzięły udział w głosowaniu),

4/ głosów nieważnych,

5/ głosów ważnych,

6/ głosów ważnych oddanych na poszczególne odpowiedzi postawionego pytania lub za wyborem określonego wariantu.

5. Protokół, o którym mowa w ust. 1, przewodniczący wojewódzkiej komisji przesyła niezwłocznie do Państwowej Komisji Wyborczej, w trybie przez nią ustalonym. Pozostałe dokumenty z przeprowadzonego referendum przechowuje kierownik wojewódzkiego biura wyborczego właściwego dla siedziby komisji.

Artykuł 34

1. Po otrzymaniu protokołów od wojewódzkich komisji do spraw referendum Państwowa Komisja Wyborcza dokonuje sprawdzenia prawidłowości ustalenia zbiorczych wyników głosowania w województwach.

2. W razie stwierdzenia nieprawidłowości w ustaleniu danych, o których mowa w ust. 1, Państwowa Komisja Wyborcza zarządza ponowne ustalenie tych danych.

3. Państwowa Komisja Wyborcza:

1/ ustala wynik referendum i sporządza protokół o wyniku referendum,

2/ przekazuje protokół wraz ze sprawozdaniem z przebiegu referendum Sądowi Najwyższemu oraz organowi, który zarządził referendum,

3/ podaje niezwłocznie wynik referendum do wiadomości publicznej i zarządza jego ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

ROZDZIAŁ 6

Ważność referendum

Artykuł 35

1. Przeciwko ważności referendum może być wniesiony protest ze względu na zarzut dopuszczenia się przestępstwa przeciwko referendum lub naruszenia przepisów niniejszej ustawy dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania lub wyniku referendum.

2. Jeżeli podstawę protestu stanowi zarzut popełnienia przestępstwa przeciwko referendum lub naruszenia przez Państwową Komisję Wyborczą przepisów niniejszej ustawy dotyczących ustalenia wyników głosowania i wyniku referendum, może go wnieść każda osoba uprawniona do udziału w referendum.

3. Protest przeciwko ważności referendum z powodu naruszenia przepisów niniejszej ustawy dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania w obwodzie lub województwie może wnieść osoba, której nazwisko w dniu głosowania było umieszczone w spisie uprawnionych do głosowania w tym obwodzie głosowania i województwie.

Artykuł 36

1. Protokół wnosi się na piśmie do Sądu Najwyższego od następnego dnia po dniu referendum, nie później jednak niż w 7 dniu od daty ogłoszenia wyniku referendum przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Do warunków i trybu wnoszenia protestu oraz sposobu jego rozpatrywania przez Sąd Najwyższy stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. Sąd Najwyższy rozstrzyga o ważności referendum, podejmując w tej sprawie uchwałę nie później niż w 60 dniu po dniu głosowania. Uchwałę o ważności referendum przedstawia się niezwłocznie organowi zarządzającemu referendum, ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej oraz przesyła Państwowej Komisji Wyborczej.

Artykuł 37

1. Uchwała Sądu Najwyższego o unieważnieniu głosowania w obwodzie jest niezwłocznie przekazywana Państwowej Komisji Wyborczej w celu skorygowania wyników głosowania i wyniku referendum. Przepis art. 34 ust. 3 stosuje się odpowiednio.

2. Unieważnienie głosowania w obwodzie powoduje, że przy ustalaniu wyniku referendum nie uwzględnia się liczby uprawnionych do głosowania oraz wyników głosowania w tym obwodzie.

3. Uchwałę Sądu Najwyższego, o której mowa w ust. 1, przedstawia się niezwłocznie organowi zarządzającemu referendum, podaje się do wiadomości publicznej i ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

ROZDZIAŁ 7

Kampania referendalna i finansowanie referendum

Artykuł 38

Kampania referendalna służy przedstawianiu i wyjaśnianiu odpowiednio przez organ zarządzający referendum i Państwową Komisję Wyborczą treści pytań i wariantów oraz problemów poddanych pod referendum, a także prezentowaniu stanowiska partii politycznych, organizacji społecznych oraz innych podmiotów w sprawie poddanej referendum.

Artykuł 39

1. Kampania referendalna rozpoczyna się z dniem ogłoszenia uchwały Sejmu, uchwały Zgromadzenia Narodowego lub zarządzenia Prezydenta o przeprowadzeniu referendum i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania.

2. Do kampanii referendalnej stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, dotyczące

prowadzenia kampanii wyborczej, z uwzględnieniem zmian wynikających z przepisów art. 40-43 niniejszej ustawy.

Artykuł 40

1. W programach publicznych i niepublicznych nadawców radiowych i telewizyjnych kampania referendalna prowadzona jest w sposób i na zasadach określonych przepisami o radiofonii i telewizji, z zastrzeżeniem ust. 2-4.

2. "Telewizja Polska - Spółka Akcyjna" i "Polskie Radio - Spółka Akcyjna", zwane dalej "Telewizją Polską" i "Polskim Radiem", obowiązane są w okresie od 20 dnia przed dniem referendum do nieodpłatnego rozpowszechniania w ogólnopolskich programach telewizyjnych i radiowych wyjaśnień Państwowej Komisji Wyborczej dotyczących kwestii prawnych zarządzanego referendum, w szczególności treści pytań lub wariantów rozwiązań, sposobu głosowania i jego skutków prawnych.

3. Wyjaśnienia, o których mowa w ust. 2, przedstawiane są w specjalnych audycjach referendalnych przygotowywanych przez Telewizję Polską i Polskie Radio, których łączny czas nie może być krótszy niż 3 godziny w Telewizji Polskiej i 4 godziny w Polskim Radiu.

4. Tryb postępowania w sprawie prowadzenia kampanii referendalnej w jednostkach publicznej radiofonii i telewizji określi, w drodze rozporządzenia, Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji.

Artykuł 41

Wydatki związane z organizacją przygotowań i przeprowadzeniem referendum pokrywane są z budżetu państwa.

Artykuł 42

1. Wydatki ponoszone przez partie polityczne, organizacje społeczne oraz inne podmioty w związku z referendum pokrywane są wyłącznie z ich źródeł własnych.

2. Do finansowania kampanii referendalnej partii, organizacji oraz innych podmiotów, o których mowa w ust. 1, nie stosuje się przepisów ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu, dotyczących organizowania zbiorów publicznych środków finansowych na cele wyborcze, sporządzania i publikowania sprawozdań finansowych o źródłach pozyskiwanych funduszy i poniesionych wydatkach oraz o prawie do otrzymania z budżetu państwa dotacji podmiotowej w związku z poniesionymi wydatkami na kampanię wyborczą.

ROZDZIAŁ 8

Przepisy szczególne i końcowe

Artykuł 43

1. W przypadku przeprowadzenia referendum w tym samym dniu co wybory do Sejmu i Senatu lub wybory Prezydenta:

1/ głosowanie przeprowadza się w obwodach głosowania utworzonych dla właściwych wyborów i na podstawie spisów wyborców sporządzonych dla tych wyborów,

2/ zadania wojewódzkich i obwodowych komisji wyborczych do spraw referendum wykonują odpowiednie komisje wyborcze powołane do przeprowadzania właściwych wyborów,

3/ do kampanii referendalnej stosuje się przepisy art. 40 ust. 2 i 3, art. 41 oraz art. 42 ust. 1.

2. Państwowa Komisja Wyborcza w przypadku, o którym mowa w ust. 1, w drodze uchwały, określi:

1/ szczegółowy sposób i tryb przygotowania i przeprowadzenia referendum oraz wyborów,

2/ zasady łącznego finansowania kampanii referendalnej oraz kampanii wyborczej.

3. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, w porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, w drodze rozporządzenia,

określi zasady i sposób łącznego prowadzenia kampanii referendalnej oraz kampanii wyborczej w programach radiowych i telewizyjnych.

Artykuł 44

W sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą stosuje się odpowiednio przepisy ustawy - Ordynacja wyborcza do Sejmu.

Artykuł 45

Traci moc ustawa z 6 maja 1987 r. o konsultacjach społecznych i referendum (Dz.U nr 14, poz. 83).

Artykuł 46

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

12

USTAWA

z dnia 28 maja 1993 r.

Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 45, poz. 205)

ROZDZIAŁ 1

Zasady ogólne

Artykuł 1

1. Wybory posłów na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej są powszechne, bezpośrednie, równe, proporcjonalne oraz przeprowadzane w głosowaniu tajnym.

2. Dniem wyborów jest dzień wolny od pracy przypadający w ciągu miesiąca poprzedzającego upływ kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej lub - w razie rozwiązania Sejmu - dzień wolny od pracy przypadający nie wcześniej niż 3 miesiące i nie później niż 4 miesiące od zakończenia kadencji Sejmu.

Artykuł 2

Do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej wybiera się posłów według zasady proporcjonalności w ten sposób, że:

1/ 391 posłów wybiera się z okręgowych list kandydatów na posłów w wielomandatowych okręgach wyborczych,

2/ 69 posłów wybiera się z ogólnopolskich list kandydatów na posłów.

Artykuł 3

1. W podziale mandatów w okręgach wyborczych uwzględnia się wyłącznie okręgowe listy kandydatów na posłów tych komitetów wyborczych, których listy otrzymały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów w skali kraju.

2. Okręgowe listy kandydatów na posłów komitetów wyborczych, o których mowa w art. 77 ust. 2 (koalicja wyborcza), uwzględnia się w podziale mandatów w okręgach wyborczych, jeżeli ich listy otrzymały co najmniej 8% ważnie oddanych głosów w skali kraju.

Artykuł 4

W podziale mandatów pomiędzy ogólnopolskie listy kandydatów na posłów uwzględnia się wyłącznie listy tych ko-

mitetów wyborczych, których okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały co najmniej 7% ważnie oddanych głosów w skali kraju.

Artykuł 5

1. Komitety wyborcze zarejestrowanych organizacji mniejszości narodowych mogą korzystać ze zwolnienia list tych komitetów z jednego z warunków, o jakich mowa w art. 3 ust. 1 albo w art. 4, jeżeli złożą Państwowej Komisji Wyborczej oświadczenie w tej sprawie najpóźniej w 5 dniu przed dniem wyborów.

2. Państwowa Komisja Wyborcza potwierdza niezwłocznie otrzymanie oświadczenia, o którym mowa w ust. 1. Oświadczenie jest wiążące dla komisji wyborczych.

Artykuł 6

Jeżeli warunku określonego w art. 3 ust. 1 lub ust. 2 nie spełnią okręgowe listy kandydatów na posłów żadnego komitetu wyborczego bądź któryś z wymienionych warunków spełniony zostanie przez listy kandydatów tylko jednego komitetu wyborczego, w podziale mandatów w okręgach wyborczych uwzględnia się listy kandydatów komitetów wyborczych, które otrzymały co najmniej 3% ważnie oddanych głosów w skali kraju. Listy koalicji wyborczych uwzględnia się, jeżeli otrzymały co najmniej 5% ważnie oddanych głosów w skali kraju.

Artykuł 7

1. Jeżeli warunku określonego w art. 4 nie spełni ogólnopolska lista kandydatów na posłów żadnego komitetu wyborczego, w podziale mandatów uwzględnia się wyłącznie listy tych trzech komitetów wyborczych, których okręgowe listy kandydatów na posłów, spełniając warunki określone odpowiednio w art. 3 lub w art. 6, otrzymały kolejno najwyższy procent ważnie oddanych głosów w skali kraju.

2. W razie spełnienia warunków określonych odpowiednio w art. 3 lub w art. 6 przez listy ogólnopolskie mniej niż trzech komitetów wyborczych, w podziale mandatów uwzględnia się ogólnopolskie listy kandydatów wyłącznie tych komitetów.

Artykuł 8

Każdy wyborca ma jeden głos.

Artykuł 9

Kadencja Sejmu trwa cztery lata od dnia wyborów.

Artykuł 10

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej zarządza wybory i wyznacza ich datę zgodnie z art. 1 ust. 2. Zarządzenie Prezydenta podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej najpóźniej w 5 dniu od dnia zarządzenia wyborów.

2. W zarządzeniu, o którym mowa w ust. 1, Prezydent po zasięgnięciu opinii Państwowej Komisji Wyborczej określa dni, w których upływają terminy wykonania czynności wyborczych przewidzianych w ustawie (kalendarz wyborczy).

Artykuł 11

1. W razie rozwiązania Sejmu przez Prezydenta lub mocą uchwały Sejmu, Prezydent najpóźniej w 5 dniu od dnia ogłoszenia postanowienia o rozwiązaniu Sejmu zarządza wybory do Sejmu i wyznacza ich datę zgodnie z art. 1 ust. 2. Zarządzenie Prezydenta podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej najpóźniej w 5 dniu od dnia zarządzenia wyborów.

2. Przepis art. 10 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 2

Prawa wyborcze obywateli

Artykuł 12

Prawo wybierania mają osoby posiadające obywatelstwo polskie, które w dniu wyborów mają ukończone 18 lat (czynne prawo wyborcze).

Artykuł 13

Nie mają prawa wybierania osoby:

- 1/ pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu,
- 2/ pozbawione praw wyborczych orzeczeniem Trybunału Stanu,
- 3/ ubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo prawomocnym orzeczeniem sądu z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego.

Artykuł 14.

Wybrany do Sejmu może być obywatel polski, któremu przysługuje prawo wybierania, jeżeli w dniu wyborów ma ukończone 21 lat i stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 5 lat (bierne prawo wyborcze).

ROZDZIAŁ 3

Rejestr i spis wyborców

Artykuł 15

1. Gmina prowadzi, jako zadanie zlecone, stały rejestr wyborców.

2. Rejestr wyborców służy do sporządzania spisów wyborców dla wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, dla

wyborów do Sejmu i do Senatu oraz do rad gmin, a także do sporządzania spisów osób uprawnionych do udziału w referendum ogólnokrajowym oraz lokalnym.

3. Rejestr wyborców udostępniany jest do wglądu w urzędzie gminy.

4. Wzór rejestru, sposób jego prowadzenia, aktualizacji i udostępniania określa Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Artykuł 16

1. Rejestr wyborców obejmuje osoby, którym przysługuje prawo wybierania, stale zamieszkałe na obszarze gminy.

2. W rejestrze wymienia się nazwisko i imiona, inuę ojca, datę urodzenia i adres zamieszkania wyborcy.

3. Wyborcy zameldowani na obszarze gminy na pobyt stały wpisywani są do rejestru z urzędu.

4. Wyborcy stale zamieszkali na obszarze gminy, bez zameldowania na pobyt stały, wpisywani są do rejestru, jeżeli złożą w tej sprawie w urzędzie gminy pisemny wniosek zawierający dane, o których mowa w ust. 2, wraz ze wskazaniem adresu zameldowania na pobyt stały poza obszarem gminy.

5. Decyzję o wpisaniu lub odmowie wpisania do rejestru osoby, o której mowa w ust. 4, wydaje wójt lub burmistrz (prezydent miasta) w terminie 3 dni od daty wniesienia wniosku, zapewniając niezwłoczne jej doręczenie wnioskodawcy.

6. O wpisaniu wyborcy do rejestru zawiadamia się urząd gminy właściwy ze względu na miejsce zameldowania wnioskodawcy na pobyt stały, w celu skreślenia go z rejestru wyborców.

7. Od decyzji w sprawie odmowy wpisania do rejestru wyborcy przysługuje prawo wniesienia skargi do właściwego sądu rejonowego. Przepisy art. 19 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 17

Osoby pozbawione prawa wybierania skreśla się z rejestru wyborców na podstawie zawiadomień sądów lub Trybunału Stanu, przekazywanych w trybie określonym przez Ministra Sprawiedliwości po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą.

Artykuł 18

1. Każdy może wnieść do urzędu gminy reklamację na nieprawidłowości w rejestrze wyborców, a w szczególności w sprawie:

1/ pominięcia wyborcy w rejestrze,

2/ wpisania do rejestru osoby, która nie ma prawa wybierania,

3/ niewłaściwych danych o osobach wpisanych do rejestru,

4/ objęcia rejestrem osoby, która nie zamieszkuje stale na obszarze gminy.

2. Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) obowiązany jest rozpatrzyć reklamację w terminie 3 dni od daty jej wniesienia i wydać decyzję w sprawie.

3. Decyzję, wraz z uzasadnieniem, doręcza się niezwłocznie wnoszącemu reklamację, a gdy dotyczy ona innych osób - również tym osobom.

Artykuł 19

1. Na decyzję nie uwzględniającą reklamacji lub powodującą skreślenie z rejestru wyborców wnoszący reklamację bądź osoba skreślona z rejestru może wnieść, w terminie 3 dni od daty doręczenia decyzji, skargę za pośrednictwem wójta lub burmistrza (prezydenta miasta) do właściwego miejscowo sądu rejonowego. Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) przesyła sądowi niezwłocznie skargę wraz z decyzją i aktami sprawy. Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) może też niezwłocznie zmienić lub uchylić swoją decyzję, jeśli uzna skargę w całości za słuszną.

2. Sąd rozpoznaje skargę w postępowaniu nieprocesowym, w składzie jednego sędziego, w terminie 3 dni od daty jej wniesienia. Odpis postanowienia sądu doręcza się osobie, która wniosła skargę, oraz wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta). Od postanowienia sądu nie przysługuje środek prawny.

Artykuł 20

1. Osoby, którym przysługuje prawo wybierania, wpisywane są do spisu wyborców.

2. Wyborca może być wpisany tylko do jednego spisu.

Artykuł 21

1. Spis wyborców sporządza się w urzędzie gminy najpóźniej na 14 dni przed dniem wyborów.

2. Spis sporządza się w 2 egzemplarzach oddzielnie dla każdego obwodu głosowania, według miejsca zamieszkania wyborców.

3. W spisie wymienia się dane, o których mowa w art. 16 ust. 2.

Artykuł 22

1. Wyborca przebywający czasowo na obszarze gminy na okres obejmujący dzień wyborów jest dopisywany do spisu wyborców na własny wniosek, wniesiony najpóźniej w 10 dni przed dniem wyborów.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do wyborcy nigdzie nie zamieszkałego, przebywającego na obszarze gminy.

Artykuł 23

1. Żołnierze odbywający zasadniczą lub okresową służbę wojskową oraz pełniący służbę w charakterze kandydatów na żołnierzy zawodowych lub odbywający ćwiczenia i przeszkolenie wojskowe, a także junacy odbywający zasadniczą służbę w obronie cywilnej poza miejscem stałego zamieszkania, są dopisywani na swój wniosek do wybranego przez nich spisu wyborców, sporządzonego dla miejscowości, w której odbywają służbę. Wniosek składa się między 21 a 14 dniem przed dniem wyborów.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do policjantów z jednostek skoszarowanych.

3. Dowódcy jednostek wojskowych, komendanci oddziałów obrony cywilnej i dowódcy jednostek policyjnych są obowiązani zapewnić żołnierzom, junakom i policjantom wykonanie uprawnień wynikających z przepisu ust. 1.

4. Minister Obrony Narodowej oraz Minister Spraw Wewnętrznych, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, określają sposób realizacji obowiązków dowódców, o których mowa w ust. 3.

Artykuł 24

1. Spis wyborców w szpitalach, zakładach pomocy społecznej oraz zakładach karnych i aresztach śledczych, a także w oddziałach zewnętrznych tych zakładów i aresztów sporządza się na podstawie wykazów osób, które będą w nich przebywać w dniu wyborów.

2. Wykazy osób, o których mowa w ust. 1, kierownicy jednostek przekazują do urzędu gminy najpóźniej w 10 dni przed dniem wyborów.

Artykuł 25

O dopisaniu do spisu wyborców osób, o których mowa w art. 22 ust. 1, art. 23 i art. 24, zawiadamia się urząd gminy właściwy ze względu na miejsce ich stałego zamieszkania.

Artykuł 26

1. Wyborca zmieniający miejsce pobytu otrzymuje na swoje żądanie - na podstawie rejestru wyborców, a wyborca dopisany do spisu - na podstawie spisu wyborców, zaświadczenie o prawie do głosowania w miejscu pobytu w dniu wyborów.

2. Urząd gminy skreśla ze spisu osoby, którym wydano zaświadczenie o prawie do głosowania oraz o których otrzymał urzędowe zawiadomienie o dopisaniu do spisu w innym obwodzie głosowania.

Artykuł 27

1. Spis wyborców jest udostępniany do wglądu w urzędzie gminy.

2. Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) powiadamia wyborców, w sposób zwyczajowo przyjęty, o sporządzeniu spisu wyborców oraz o miejscu i czasie jego udostępniania.

Artykuł 28

Na nieprawidłowości w spisie wyborców mogą być wnoszone reklamacje. Przepisy art. 18 i art. 19 stosuje się odpowiednio, z tym że terminy rozpatrzenia reklamacji i wniesienia skargi do sądu rejonowego wynoszą 2 dni.

Artykuł 29

Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, wzór spisu wyborców, sposób jego sporządzania i aktualizowania, wzór zawiadomienia o dopisaniu wyborcy do spisu w innym obwodzie głosowania oraz wzór zaświadczenia o prawie do głosowania.

Artykuł 30

1. Obywatele polscy przebywający za granicą i posiadający ważne polskie paszporty wpisywani są do spisu wyborców sporządzanego przez właściwego terytorialnie konsula Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Wpisu dokonuje się na podstawie zgłoszenia wniesionego przez zainteresowanego ustnie, pisemnie, telefonicznie, telegraficznie lub telefaksem. Zgłoszenie powinno zawierać nazwisko i imiona, imię ojca, datę urodzenia, miejsce pobytu wyborcy oraz numer ważnego polskiego paszportu, a także miejsce i datę jego wydania. Zgłoszenia można dokonać najpóźniej 3 dnia przed dniem wyborów.

3. Państwowa Komisja Wyborcza, po porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych, określa sposób sporządzania i aktualizacji spisu wyborców, o którym mowa w ust. 1.

4. Reklamacje w sprawie spisu wyborców dotyczącego osób, o których mowa w ust. 1, rozpatruje właściwy terytorialnie konsul. Od decyzji konsula w tych sprawach nie przysługuje środek prawny.

5. Do sporządzania spisu wyborców przebywających na polskich statkach morskich przepisy ust. 1-4 stosuje się odpowiednio, z tym że spis sporządza kapitan statku w sposób określony przez Państwową Komisję Wyborczą po porozumieniu z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej.

Artykuł 31

Spis wyborców przekazuje się w przeddzień wyborów przewodniczącemu obwodowej komisji wyborczej.

Artykuł 32

Obwodowa komisja wyborcza dopisuje do spisu wyborców w dniu wyborów:

1/ osobę przedkładającą zaświadczenie o prawie do głosowania, dołączając zaświadczenie do spisu,

2/ osobę pominiętą w spisie, jeżeli udokumentuje, iż stale zamieszkuje na terenie obwodu głosowania, a urząd gminy potwierdzi, iż nie otrzymał zawiadomienia o utracie przez nią prawa wybierania,

3/ obywatela polskiego stale zamieszkującego za granicą, na podstawie ważnego polskiego paszportu, odnotowując numer paszportu w rubryce spisu "uwagi".

ROZDZIAŁ 4

Głosowanie

Artykuł 33

Głosować można tylko osobiście.

Artykuł 34

Głosować może tylko wyborca wpisany do spisu wyborców, a także wyborca dopisany do spisu zgodnie z przepisami art. 32.

Artykuł 35

1. Głosowanie odbywa się w lokalu obwodowej komisji wyborczej bez przerwy, między godziną 6.00 a 22.00.

2. Głosowanie w obwodach głosowania za granicą odbywa się między godziną 8.00 a 20.00 czasu miejscowego. Jeżeli głosowanie miało być zakończone w dniu następnym po dniu wyborów w kraju, głosowanie przeprowadza się w dniu poprzedzającym dzień wyborów.

Artykuł 36

1. Przed rozpoczęciem głosowania obwodowa komisja wyborcza sprawdza, czy urna jest pusta, po czym zamyka ją i opieczętowuje pieczęcią komisji oraz ustala liczbę otrzymanych kart do głosowania.

2. Od chwili opieczętowania aż do chwili zakończenia głosowania urny otwierać nie wolno.

3. Od chwili rozpoczęcia głosowania aż do jego zakończenia w lokalu wyborczym powinny być obecne co najmniej 3 osoby wchodzące w skład obwodowej komisji wyborczej, przy czym jedną z nich powinien być przewodniczący lub jego zastępca.

Artykuł 37

1. Przed przystąpieniem do głosowania wyborca okazuje obwodowej komisji wyborczej dokument umożliwiający stwierdzenie jego tożsamości.

2. Wyborca wpisany do spisu wyborców, a nie posiadający dokumentu stwierdzającego jego tożsamość, może się po-

wołać na świadectwo dwóch wiarygodnych osób znanych członkom komisji.

3. Wyborca otrzymuje od komisji kartę do głosowania, potwierdzając jej otrzymanie własnym podpisem w rubryce spisu na to przeznaczonej.

4. Obwodowa komisja wyborcza wydaje karty do głosowania opatrzone dodatkowo jej własną pieczęcią.

Artykuł 38

Wyborca głosujący za granicą otrzymuje kartę do głosowania wyłącznie po okazaniu obwodowej komisji wyborczej ważnego polskiego paszportu.

Artykuł 39

1. Po otrzymaniu karty do głosowania wyborca udaje się do miejsca zapewniającego tajność głosowania, znajdującego się w lokalu wyborczym.

2. Na karcie do głosowania wyborca głosuje na określona listę kandydatów stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska jednego z kandydatów tej listy, przez a wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu.

3. Wyborca wrzuca do urny kartę do głosowania w taki sposób, aby strona zadrukowana nie była widoczna.

Artykuł 40

Wyborcy niepełnosprawnemu, na jego prośbę, może pomagać przy głosowaniu inna osoba, z wyłączeniem męża zaufania.

Artykuł 41

1. Głosowania przerywać nie wolno. Gdyby wskutek na zwyczajnych wydarzeń głosowanie było przejściowo uniemożliwione, obwodowa komisja wyborcza może je przerwać przedłużyć albo odroczyć do dnia następnego. Zarządzenie takie powinno być natychmiast podane do publicznej wiadomości i przesłane okręgowej komisji wyborczej, a także wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta).

2. W razie przerwania lub odroczenia głosowania, komisja opieczętowała wlot urny wyborczej i oddaje urnę na przechowanie przewodniczącemu. Przed ponownym podjęciem głosowania komisja stwierdza protokołarnie, czy pieczęcie zostały nie naruszone.

Artykuł 42

1. Zabrania się agitacji w dniu głosowania w lokalu wyborczym oraz na terenie budynku, w którym znajduje się lokal wyborczy.

2. W lokalu wyborczym umieszcza się tylko urzędowe obwieszczenia wyborcze, a w szczególności te, o których mowa w art. 86 i art. 93.

3. W lokalu wyborczym podczas wszystkich czynności obwodowej komisji wyborczej mogą przebywać mężowie zaufania na podstawie zaświadczenia wydanego im przez pełnomocnika, o którym mowa w art. 80 ust. 3.

Artykuł 43

Osobom uzbrojonym wstęp do lokalu wyborczego jest zakazany.

Artykuł 44

1. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej odpowiada za utrzymanie porządku i spokoju w czasie głosowania; w tym celu ma prawo żądać opuszczenia lokalu wyborczego przez osoby naruszające porządek i spokój.

2. Na żądanie przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej komendant właściwego komisariatu policji obowiązany jest zapewnić konieczną pomoc. W tym wypadku przepis art. 43 nie ma zastosowania.

ROZDZIAŁ 5

Okręgi wyborcze oraz obwody głosowania

Artykuł 45

1. W celu przeprowadzenia wyborów tworzy się wielomandatowe okręgi wyborcze, zwane dalej "okręgami wyborczymi".

2. W okręgach wyborczych wybiera się od 3 do 17 posłów.

3. Okręg wyborczy obejmuje obszar jednego województwa. W województwie warszawskim i województwie katowickim okręg wyborczy obejmuje część województwa, a granice tych okręgów wyborczych nie mogą naruszać granic gmin.

4. Podział na okręgi wyborcze i ustalenia liczby posłów w nich wybieranych dokonuje się według jednolitej normy przedstawicielstwa obliczanej przez podzielenie liczby mieszkańców kraju przez liczbę posłów wybieranych w okręgach wyborczych.

Artykuł 46

1. Podział na okręgi wyborcze, ich numery i granice oraz liczbę posłów wybieranych w każdym okręgu, a także siedziby okręgowych komisji wyborczych określa załącznik do ustawy.

2. Informację o okręgu wyborczym podaje się do wiadomości wyborcom danego okręgu wyborczego w formie obwieszczenia Państwowej Komisji Wyborczej najpóźniej w 52 dniu przed dniem wyborów. Druk i rozplakatowanie obwieszczeń zapewniają kierownicy właściwych wojewódzkich biur wyborczych.

Artykuł 47

1. Państwowa Komisja Wyborcza przedkłada Sejmowi wnioski w sprawie zmiany granic okręgów wyborczych i liczby posłów w nich wybieranych, jeżeli konieczność taka wynika ze zmian w zasadniczym podziale terytorialnym państwa lub zmiany liczby mieszkańców.

2. Wnioski, o których mowa w ust. 1, Państwowa Komisja Wyborcza przedkłada Sejmowi nie później niż na 9 miesięcy przed upływem kadencji Sejmu. Sejm dokonuje zmian w podziale na okręgi wyborcze nie później niż na 6 miesięcy przed upływem kadencji.

Artykuł 48

Głosowanie przeprowadza się w obwodach głosowania obejmujących od 500 do 3000 mieszkańców, utworzonych na obszarze gminy. W wypadkach uzasadnionych miejscowymi warunkami mogą być tworzone obwody głosowania obejmujące mniejszą lub większą liczbę mieszkańców.

Artykuł 49

1. Tworzy się obwody głosowania w szpitalach i zakładach pomocy społecznej, jeżeli przebywać w nich będzie w dniu wyborów co najmniej 50 wyborców.

2. Tworzy się obwody głosowania dla wyborców przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz w oddziałach zewnętrznych tych zakładów i aresztów. Nieutworzenie takiego obwodu może nastąpić wyłącznie w uzasadnionym wypadku na wniosek naczelnika zakładu karnego lub naczelnika aresztu śledczego.

Artykuł 50

1. Obwody głosowania tworzy na wniosek wójta lub burmistrza (prezydenta miasta) rada gminy, ustalając granice i numery obwodów oraz siedziby obwodowych komisji wyborczych.

2. Uchwałę w sprawach, o których mowa w ust. 1, przekazuje się niezwłocznie właściwej okręgowej komisji wyborczej.

Artykuł 51

1. Obwody głosowania dla obywateli polskich przebywających za granicą tworzy Minister Spraw Zagranicznych, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, wyznaczając siedziby obwodowych komisji wyborczych. Przepis art. 50 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

2. Obwody głosowania dla wyborców przebywających na polskich statkach morskich, które znajdują się w podróży na okres obejmujący dzień wyborów, tworzy Minister Transportu i Gospodarki Morskiej, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, na wniosek armatora zgłoszony najpóźniej w 30 dniu przed dniem wyborów. Obwody te tworzy się, jeżeli na statku przebywa co najmniej 15 wyborców i jeżeli istnieje możliwość przekazania właściwej komi-

sji wyborczej wyników głosowania niezwłocznie po jego zakończeniu. Przepis art. 50 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

3. Obwody głosowania, o których mowa w ust. 1, wchodzi w skład okręgu wyborczego właściwego dla gminy Warszawa-Śródmieście.

4. Obwody głosowania, o których mowa w ust. 2, wchodzi w skład okręgu wyborczego właściwego dla siedziby armatora.

Artykuł 52

1. Informację o granicach i numerach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych podaje do publicznej wiadomości, przez rozplakatowanie obwieszczeń, wójt lub burmistrz (prezydent miasta) najpóźniej w 35 dniu przed dniem wyborów.

2. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, w odniesieniu do obwodów głosowania utworzonych za granicą spoczywa na konsulach, z tym że wykonanie tego obowiązku powinno nastąpić najpóźniej w 21 dniu przed dniem wyborów.

3. O utworzeniu obwodu głosowania na polskim statku morskim kapitan statku powiadamia niezwłocznie wyborców.

ROZDZIAŁ 6

Komisje wyborcze

Artykuł 53

Wybory przeprowadzają:

- 1/ Państwowa Komisja Wyborcza,
- 2/ okręgowe komisje wyborcze,
- 3/ obwodowe komisje wyborcze.

Artykuł 54

1. Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych tracą członkostwo w komisji z dniem podpisania zgody na kandydowanie na posła.

2. Osoby wchodzące w skład komisji nie mogą pełnić funkcji pełnomocnika, o którym mowa w art. 80 ust. 3, oraz męża zaufania.

3. Osoby wchodzące w skład komisji nie mogą prowadzić kampanii wyborczej na rzecz list lub poszczególnych kandydatów na posłów.

Artykuł 55

1. Osobom wchodzącym w skład komisji wyborczych przysługują:

- 1/ diety i zwrot kosztów podróży,
- 2/ zryczałtowane diety za czas związany z przeprowadzeniem głosowania oraz ustaleniem wyników głosowania i wyni-

ków wyborów, na zasadach i w wysokości określonych przez Prezesa Rady Ministrów po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą.

2. W związku z wykonywaniem czynności, o których mowa w ust. 1 pkt 2, członkom komisji, z wyłączeniem Państwowej Komisji Wyborczej, przysługuje na okres do 3 dni bezpłatne zwolnienie od pracy, z zachowaniem prawa do wszystkich świadczeń jak za czas przepracowany.

3. Zasady i wysokość wynagrodzenia osób wchodzących w skład Państwowej Komisji Wyborczej określa Marszałek Sejmu.

Artykuł 56

Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych.

A. Państwowa Komisja Wyborcza

Artykuł 57

Państwowa Komisja Wyborcza jest stałym organem właściwym w sprawach przygotowania, organizacji i przeprowadzania wyborów.

Artykuł 58

Do zadań Państwowej Komisji Wyborczej należy w szczególności:

- 1/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem Prawa Wyborczego,
- 2/ podejmowanie działań organizacyjnych związanych z przygotowaniem i przeprowadzaniem wyborów,
- 3/ współdziałanie z właściwymi organami administracji rządowej i samorządowej w celu sprawnego przygotowania i przeprowadzenia wyborów,
- 4/ rozpatrywanie skarg na działalność okręgowych komisji wyborczych,
- 5/ rejestrowanie ogólnopolskich list kandydatów na posłów,
- 6/ ustalanie zbiorczych wyników głosowania na okręgowe listy kandydatów na posłów oraz stwierdzanie, które z tych list uczestniczą w podziale mandatów w okręgach wyborczych,
- 7/ ustalanie wyników wyborów posłów z ogólnopolskich list kandydatów na posłów,
- 8/ ustalanie wzorów urzędowych formularzy oraz druków wyborczych, a także wzorów pieczęci okręgowych i obwodowych komisji wyborczych,
- 9/ sprawowanie nadzoru nad prowadzeniem i aktualizowaniem rejestru wyborców oraz sporządzaniem spisów wyborców,
- 10/ ogłaszanie wyników wyborów do Sejmu,

11/ wydawanie posłom zaświadczeń o wyborze,

12/ przedkładanie Sejmowi do wiadomości sprawozdania z wyborów,

13/ powoływanie okręgowych komisji wyborczych oraz rozwiązywanie okręgowych i obwodowych komisji wyborczych po wykonaniu ich ustawowych zadań,

14/ rozpatrywanie okresowych informacji Krajowego Biura Wyborczego o zmianach w zasadniczym podziale terytorialnym państwa oraz o zmianach liczby mieszkańców w okręgach wyborczych,

15/ wykonywanie innych zadań określonych w ustawach.

Artykuł 59

1. Państwowa Komisja Wyborcza wydaje wytyczne wiążące komisje wyborcze niższego stopnia oraz wyjaśnienia dla organów administracji rządowej i samorządowej, a także podległych im jednostek wykonujących zadania związane z przeprowadzeniem wyborów.

2. Państwowa Komisja Wyborcza uchyla uchwały okręgowych komisji wyborczych podjęte z naruszeniem prawa lub niezgodne z wytycznymi Państwowej Komisji Wyborczej i przekazuje sprawę właściwej komisji do ponownego rozpoznania.

3. Państwowa Komisja Wyborcza ustala swój regulamin oraz regulaminy okręgowych i obwodowych komisji wyborczych, określając w nich w szczególności:

- 1/ zasady i tryb pracy,
- 2/ sposób wykonania zadań,
- 3/ sposób sprawowania nadzoru nad przestrzeganiem prawa wyborczego.

4. Państwowa Komisja Wyborcza może na czas wyborów utworzyć swoją inspekcję i określić jej zadania.

Artykuł 60

1. Państwowa Komisja Wyborcza określa zasady i sposób wykorzystywania elektronicznego systemu przesyłania i przetwarzania danych o wynikach głosowania i wynikach wyborów.

2. Minister Łączności, na wniosek Państwowej Komisji Wyborczej, określa zasady i warunki wykorzystywania dla celów wyborczych urządzeń i systemów telekomunikacyjnych, a także sieci telekomunikacyjnej użytku publicznego.

Artykuł 61

Państwowa Komisja Wyborcza jest uprawniona do używania pieczęci urzędowej w rozumieniu przepisów o pieczęciach państwowych. Średnica pieczęci wynosi 35 mm.

Artykuł 62

1. W skład Państwowej Komisji Wyborczej wchodzi:

1/3 sędziów Trybunału Konstytucyjnego wskazanych przez Prezesa Trybunału Konstytucyjnego,

2/3 sędziów Sądu Najwyższego wskazanych przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego,

3/3 sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego wskazanych przez Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego.

2. Osoby, o których mowa w ust. 1, powołuje w skład Państwowej Komisji Wyborczej Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Państwowa Komisja Wyborcza wybiera spośród siebie przewodniczącego i dwóch zastępców.

4. Skład Państwowej Komisji Wyborczej podaje się do publicznej wiadomości oraz ogłasza w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 63

1. Zmiany w składzie Państwowej Komisji Wyborczej następują wskutek:

- 1/ zrzeczenia się członkostwa,
- 2/ wniosku Prezesa, który wskazał sędziego jako członka komisji,
- 3/ wygaśnięcia mandatu członka Trybunału Konstytucyjnego lub ustania stosunku służbowego sędziego,
- 4/ śmierci.

2. Uzupełnienie składu Państwowej Komisji Wyborczej następuje w trybie przepisów o jej powołaniu.

B. Okręgowa komisja wyborcza

Artykuł 64

1. Do zadań okręgowej komisji wyborczej należy w szczególności:

- 1/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem prawa wyborczego przez obwodowe komisje wyborcze,
- 2/ rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji wyborczych,
- 3/ rejestrowanie okręgowych list kandydatów na posłów w okręgu wyborczym,
- 4/ zarządzanie druku obwieszczeń wyborczych i ich dostarczenia obwodowym komisjom wyborczym,
- 5/ ustalenie wyników głosowania i wyników wyborów posłów w okręgu wyborczym,
- 6/ zapewnienie we współdziałaniu z właściwymi organami administracji rządowej oraz samorządowej prawidłowego przygotowania i przeprowadzenia wyborów w okręgu wyborczym,
- 7/ wykonywanie innych zadań przewidzianych w ustawie lub zleconych przez Państwową Komisję Wyborczą.

2. Okręgowa komisja wyborcza może na czas wyborów utworzyć swoją inspekcję i określić jej zadania.

Artykuł 65

1. W skład okręgowej komisji wyborczej wchodzi 11-15 sędziów właściwych miejscowo sądów apelacyjnych, sądów wojewódzkich i sądów rejonowych, zgłoszonych przez Ministra Sprawiedliwości najpóźniej w 52 dniu przed dniem wyborów.

2. Państwowa Komisja Wyborcza powołuje w skład okręgowej komisji wyborczej osoby, o których mowa w ust. 1, najpóźniej w 48 dniu przed dniem wyborów.

3. Pierwsze posiedzenie komisji organizuje, z upoważnienia Państwowej Komisji Wyborczej, kierownik wojewódzkiego biura wyborczego właściwego dla siedziby komisji.

4. Komisja na swoim pierwszym posiedzeniu wybiera spośród siebie przewodniczącego i 2 zastępców.

5. Komisja powołuje na sekretarza komisji kierownika wojewódzkiego biura wyborczego lub osobę przez niego wskazaną. Sekretarz komisji uczestniczy w jej posiedzeniach z głosem doradczym.

6. Skład komisji podaje się niezwłocznie do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty.

Artykuł 66

1. Zmiany w składzie okręgowej komisji wyborczej następują wskutek:

- 1/ zrzeczenia się członkostwa,
- 2/ wniosku zgłoszonego przez Ministra Sprawiedliwości,
- 3/ ustania stosunku służbowego sędziego,
- 4/ śmierci.

2. Uzupełnienie składu komisji następuje w trybie przepisów o jej powołaniu.

C. Obwodowa komisja wyborcza

Artykuł 67

Do zadań obwodowej komisji wyborczej należy:

- 1/ przeprowadzenie głosowania w obwodzie,
- 2/ czuwanie w dniu wyborów nad przestrzeganiem prawa wyborczego w miejscu i czasie głosowania,
- 3/ ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich do publicznej wiadomości,
- 4/ przekazanie protokołu głosowania okręgowej komisji wyborczej.

Artykuł 68

1. Obwodową komisję wyborczą powołuje zarząd gminy spośród wyborców najpóźniej w 21 dniu przed dniem wybo-

rów, uwzględniając propozycje zgłoszone przez komitety wyborcze.

2. W skład komisji wchodzi od 5 do 9 osób.

3. Pierwsze posiedzenie komisji organizuje wójt lub burmistrz (prezydent miasta).

4. Komisja na swoim pierwszym posiedzeniu wybiera spośród siebie przewodniczącego i zastępcę.

5. Skład komisji podaje się niezwłocznie do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty.

Artykuł 69

1. Obwodowe komisje wyborcze dla obwodów głosowania utworzonych za granicą i na polskich statkach morskich powołują spośród wyborców odpowiednio konsulowie i kapitanowie statków.

2. Zasady, tryb i terminy powoływania tych komisji ustala Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu odpowiednio z Ministrem Spraw Zagranicznych oraz Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej.

Artykuł 70

Zmiany i uzupełnienia w składzie obwodowej komisji wyborczej następują w trybie przepisów o jej powołaniu.

D. Biura wyborcze

Artykuł 71

1. Organizacyjno-techniczne warunki wykonania zadań wyborczych zapewniają stałe:

- 1/ Krajowe Biuro Wyborcze,
- 2/ wojewódzkie biura wyborcze, działające przy urządach wojewódzkich.

2. Biura, o których mowa w ust. 1, realizują zadania wyborcze wynikające z niniejszej ustawy oraz innych ustaw.

Artykuł 72

1. Do zadań Krajowego Biura Wyborczego w szczególności należy:

- 1/ zapewnienie wykonania zadań i obsługa Państwowej Komisji Wyborczej,
- 2/ współdziałanie z naczelnymi i centralnymi organami administracji rządowej oraz innymi podmiotami w celu realizacji zadań wyborczych,
- 3/ podejmowanie działań organizatorskich zmierzających do sprawnego przygotowania i przeprowadzania wyborów,
- 4/ udzielanie informacji o przepisach prawa wyborczego,
- 5/ udzielanie informacji i pomocy, w zakresie swojej właściwości, w pracach podejmowanych przez organy Sejmu i Senatu,

6/ zapewnienie prawidłowego funkcjonowania systemu informatyki wyborczej.

2. Zasady organizacji i działalności Krajowego Biura Wyborczego określa statut nadany przez Marszałka Sejmu na wniosek Państwowej Komisji Wyborczej.

Artykuł 73

1. Kierownika Krajowego Biura Wyborczego powołuje i odwołuje Marszałek Sejmu na wniosek Państwowej Komisji Wyborczej.

2. Kierownik Krajowego Biura Wyborczego pełni funkcję Sekretarza Państwowej Komisji Wyborczej i uczestniczy w jej posiedzeniach z głosem doradczym.

3. Kierownik Krajowego Biura Wyborczego dysponuje wyodrębnionymi środkami finansowymi w budżecie państwa, w części dotyczącej Krajowego Biura Wyborczego.

4. Do Kierownika Krajowego Biura Wyborczego stosuje się przepisy dotyczące osób powoływanych na kierownicze stanowiska państwowe, a do pracowników Biura - przepisy ustawy o pracownikach urzędów państwowych, z uwzględnieniem ust. 5 i 6.

5. W odniesieniu do pracowników Krajowego Biura Wyborczego przepisy określone art. 2 pkt 1, art. 4 ust. 3 i art. 22 ust. 2 ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214, z 1984 r. Nr 35, poz. 187, z 1988 r. Nr 19, poz. 132, z 1989 r. Nr 4, poz. 24, Nr 34, poz. 178 i 182, z 1990 r. Nr 20, poz. 121, z 1991 r. Nr 55, poz. 234, Nr 88, poz. 400 i Nr 95, poz. 425 oraz z 1992 r. Nr 54, poz. 254 i Nr 90, poz. 451) wydaje Marszałek Sejmu.

6. Uprawnienia wynikające z art. 30 ust. 1 i z art. 31 ust. 1 ustawy, o której mowa w ust. 5, przysługują - w odniesieniu do pracowników Krajowego Biura Wyborczego - Kierownikowi Krajowego Biura Wyborczego.

Artykuł 74

1. Do zadań wojewódzkiego biura wyborczego w szczególności należy:

- 1/ zapewnienie wykonania zadań i obsługa okręgowej komisji wyborczej,
- 2/ współdziałanie z organami administracji rządowej i samorządowej w dziedzinie wykonania zadań wyborczych,
- 3/ organizowanie - zgodnie ze wskazaniem Państwowej Komisji Wyborczej - zastosowania elektronicznych technik obliczeniowych w czynnościach wyborczych,
- 4/ podejmowanie innych prac organizatorskich i analitycznych, wynikających z zakresu działania Państwowej Komisji Wyborczej i Krajowego Biura Wyborczego.

2. Zasady organizacji i działalności wojewódzkich biur wyborczych określa Kierownik Krajowego Biura Wyborczego w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw administracji

3. Zakres działania, tryb pracy i zasady współdziałania wojewódzkiego biura wyborczego z jednostkami organizacyjnymi urzędu wojewódzkiego określa statut biura, nadany przez wojewodę w porozumieniu z Kierownikiem Krajowego Biura Wyborczego.

Artykuł 75

1. Stosunek pracy z kierownikiem wojewódzkiego biura wyborczego nawiązuje i rozwiązuje wojewoda w porozumieniu z Kierownikiem Krajowego Biura Wyborczego.

2. Kierownik wojewódzkiego biura wyborczego odpowiada za działalność biura przed Kierownikiem Krajowego Biura Wyborczego.

3. Kierownik wojewódzkiego biura wyborczego dysponuje wydziałnymi środkami finansowymi z budżetu państwa, w części dotyczącej budżetu wojewody.

4. Do kierownika i pracowników wojewódzkiego biura wyborczego stosuje się przepisy ustawy o pracownikach urzędów państwowych dotyczące osób zatrudnionych w urzędzie wojewódzkim.

5. W rozumieniu przepisów ustawy, o której mowa w ust. 4, w odniesieniu do kierownika wojewódzkiego biura wyborczego kierownikiem urzędu jest wojewoda, a w odniesieniu do pracowników wojewódzkiego biura wyborczego - kierownik tego biura.

Artykuł 76

1. Obsługę i techniczno-materialne warunki pracy obwodowej komisji wyborczej zapewnia, jako zadanie zlecone gminie, wójt lub burmistrz (prezydent miasta).

2. Obowiązki przewidziane w ust. 1 w odniesieniu do komisji, o których mowa w art. 69, wykonują odpowiednio konsul i kapitan statku.

ROZDZIAŁ 7

Zgłaszanie list kandydatów na posłów

Artykuł 77

1. Prawo zgłaszania list kandydatów na posłów przysługuje partiom, organizacjom politycznym oraz społecznym, a także wyborcom. Czynności wyborcze w imieniu partii i organizacji politycznych oraz społecznych wykonują organy upoważnione do ich reprezentowania przy czynnościach prawnych. W wypadku wyborców czynności wyborcze w ich imieniu wykonują tworzone przez nich komitety wyborcze.

2. Partie i organizacje, o których mowa w ust. 1, mogą utworzyć koalicję wyborczą dla zgłoszenia wspólnych list kandydatów na posłów. Czynności wyborcze w imieniu koalicji wykonuje utworzony w tym celu komitet wyborczy.

3. Do komitetów wyborczych, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 28 lipca

1990 r. o partiach politycznych (Dz.U. Nr 54, poz. 312) - z wyjątkiem art. 4 - oraz przepisy innych ustaw dotyczące działalności partii politycznych.

4. W zakresie realizacji zadań wynikających z ustawy komitet wyborczy, o którym mowa w ust. 2, ma osobowość prawną.

5. Komitety wyborcze, o których mowa w ust. 1 i 2, rozwiązują podmioty, które go utworzyły, zawiadamiając o tym niezwłocznie Państwową Komisję Wyborczą.

6. Przez użyte w ustawie określenie "komitet wyborczy" rozumie się również statutowe organy partii i organizacji, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 78

1. Komitet wyborczy może zgłosić w każdym okręgu wyborczym po jednej okręgowej liście kandydatów na posłów, zwanej dalej "listą okręgową", oraz jedną ogólnopolską listę kandydatów na posłów, zwaną dalej "listą ogólnopolską".

2. Kandydować można w jednym okręgu wyborczym i z jednej listy okręgowej oraz z jednej listy ogólnopolskiej.

3. Nie można kandydować równocześnie do Sejmu i Senatu.

A. Zgłaszanie okręgowych list kandydatów na posłów

Artykuł 79

1. Lista okręgowa powinna być poparta podpisami co najmniej 3000 wyborców stale zamieszkałych w danym okręgu wyborczym.

2. Komitet wyborczy, który z zachowaniem wymogów określonych w ust. 1 zarejestrował listy okręgowe w co najmniej połowie okręgów wyborczych, uprawniony jest do zgłoszenia dalszych list bez poparcia zgłoszenia podpisami wyborców.

3. Obowiązek poparcia zgłoszenia listy okręgowej podpisami wyborców nie dotyczy komitetu wyborczego partii, organizacji lub koalicji wyborczej, która bezpośrednio poprzednich wyborach zgłosiła Prezydium Sejmu istnienie klubu liczącego co najmniej 15 posłów.

4. Zgłoszenie list okręgowych przez komitety wyborcze spełniające warunki, o których mowa w ust. 2 i 3, następuje na podstawie zaświadczenia Państwowej Komisji Wyborczej, wydanego na wniosek zainteresowanego komitetu wyborczego, złożony do 40 dnia przed dniem wyborów. Informacja, o jakiej mowa w ust. 3, Prezydium Sejmu przekazuje Państwowej Komisji Wyborczej w terminie 10 dni od dnia zarządzenia wyborów.

5. W razie rozwiązania Sejmu przepis ust. 3 stosuje się do komitetów wyborczych, które w dniu rozwiązania Sejmu spełniają warunek w nim określony.

Artykuł 80

1. Listę okręgową zgłasza się do okręgowej komisji wyborczej do 40 dnia przed dniem wyborów.

2. Liczba kandydatów na liście nie może być mniejsza niż 3 kandydatów i większa niż dwukrotność ogólnej liczby posłów wybieranych w danym okręgu wyborczym.

3. Zgłoszenia listy okręgowej dokonuje na piśmie pełnomocnik komitetu wyborczego lub upoważniona przez niego osoba, zwani dalej "pełnomocnikiem". Do zgłoszenia załącza się dokument stwierdzający powołanie pełnomocnika komitetu wyborczego, z podaniem jego nazwiska, imienia i dokładnego adresu, wydany przez komitet wyborczy.

4. Jeżeli zgłoszenia listy okręgowej dokonuje osoba upoważniona przez pełnomocnika komitetu wyborczego, przepis ust. 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 81

1. Zgłoszenie listy okręgowej powinno zawierać:

1/ nazwę komitetu wyborczego uwzględniającą nazwę, skrót nazwy i symbol graficzny partii lub organizacji tworzących dany komitet, z podaniem dokładnego adresu; w wypadku komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców należy podać również listę osób tworzących komitet wyborczy w liczbie nie mniejszej niż 15 osób oraz ich adresy,

2/ nazwiska, imiona, wiek, zawód i miejsce zamieszkania kandydatów, a w wypadku kandydatów komitetów wyborczych utworzonych przez wyborców - także przynależność do partii, których są członkami. Nazwiska kandydatów umieszcza się na liście w kolejności ustalonej przez komitet wyborczy.

2. W zgłoszeniu pełnomocnik może wskazać skrót nazwy komitetu wyborczego, którym należy oznaczyć zarejestrowaną listę na urzędowych obwieszczeniach oraz na karcie do głosowania.

3. Pełnomocnik może wnosić ponadto o oznaczenie w ramach listy poszczególnych kandydatów nazwą lub skrótem nazwy partii bądź organizacji popierającej danego kandydata (nie więcej niż 40 znaków drukarskich). Wniosek składa się łącznie ze zgłoszeniem listy.

4. W wypadku listy komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców poszczególni kandydaci powinni być oznaczeni nazwą lub skrótem nazwy partii, których są członkami. Przepis ust. 3 stosuje się odpowiednio.

5. Do zgłoszenia każdej listy należy dołączyć:

1/ uwierzytelniony wyciąg z ewidencji partii lub rejestru organizacji prowadzonych przez właściwy sąd, a w wypadku koalicji wyborczej oraz komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców - dokument stwierdzający utworzenie takich komitetów, podpisany przez 3 osoby przyjmujące odpowiedzialność za prawdziwość danych zawartych w tym dokumencie,

2/ wykazy podpisów wyborców popierających listę, obejmujące nie mniej niż 3000 podpisów, bądź zaświadczenie Państwowej Komisji Wyborczej, o którym mowa w art. 79 ust. 4,

3/ pisemne oświadczenie każdego kandydata o zgodzie na kandydowanie z danej listy okręgowej,

4/ pisemne oświadczenie każdego kandydata stwierdzające, czy był on funkcjonariuszem lub tajnym współpracownikiem Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego i Służby Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz wojskowych służb specjalnych, w szczególności: Informacji Wojskowej, Wojskowej Służby Wewnętrznej, Zarządu II Sztabu Generalnego Ludowego Wojska Polskiego i Zwiadu Wojsk Ochrony Pogranicza.

Artykuł 82

1. Nazwa, skrót nazwy i symbol graficzny komitetu wyborczego, o których mowa w art. 81, powinny różnić się dostatecznie od nazw, skrótów nazw i symboli graficznych innych konutetów wyborczych.

2. Jeżeli po przyjęciu zgłoszenia listy dokonane zostanie następne zgłoszenie zawierające tę samą lub niedostatecznie różniącą się nazwę bądź skrót nazwy komitetu wyborczego, komisja wyborcza uznaje to za wadę zgłoszenia i wyznacza termin 3 dni dla jej usunięcia. W wypadku nieusunięcia wady w terminie, komisja odmawia rejestracji listy.

3. Komisja wyborcza uznaje, w trybie ust. 2, za wadę zgłoszenia listy komitetu wyborczego, w którego nazwie nie uwzględniono nazwy i skrótu nazwy partii lub organizacji tworzących ten komitet.

Artykuł 83

1. Okręgowa komisja wyborcza niezwłocznie rejestruje listę okręgową zgłoszoną zgodnie z przepisami niniejszej ustawy, sporządzając protokół rejestracji. Po jednym egzemplarzu protokołu doręcza się pełnomocnikowi i przesyła Państwowej Komisji Wyborczej.

2. Jeżeli zgłoszenie ma wady, komisja wzywa pełnomocnika do ich usunięcia w terminie 3 dni. W wypadku nieusunięcia wady w terminie komisja odmawia rejestracji listy w całości lub co do poszczególnych kandydatów. W razie odmowy rejestracji w odniesieniu do niektórych kandydatów, listę - z zastrzeżeniem przepisów art. 80 ust. 2 - rejestruje się w zakresie nie objętym odmową.

3. Orzeczenia okręgowej komisji wyborczej, o których mowa w ust. 2 i art. 82 ust. 2 i 3, doręcza się niezwłocznie pełnomocnikowi. Od orzeczenia pełnomocnikowi przysługuje prawo odwołania do Państwowej Komisji Wyborczej, w terminie 3 dni od daty doręczenia. Od orzeczenia wydanego w wyniku rozpatrzenia odwołania nie przysługuje środek prawny.

Artykuł 84

1. Państwowa Komisja Wyborcza na podstawie protokołów rejestracji list okręgowych przyznaje w drodze losowania, najpóźniej w 35 dniu przed dniem wyborów, jednolity numer dla list tego samego komitetu wyborczego, zarejestrowanych w więcej niż jednym okręgu wyborczym. O terminie losowania zawiadamia się pełnomocników.

2. W losowaniu pierwszych numerów biorą udział listy komitetów wyborczych, o których mowa w art. 79 ust. 3, jeżeli zarejestrowały listy we wszystkich okręgach wyborczych. W drugiej kolejności losuje się numery dla list innych komitetów wyborczych, które zarejestrowały swoje listy we wszystkich okręgach wyborczych. W dalszej kolejności losowane są numery list pozostałych komitetów wyborczych.

3. Państwowa Komisja Wyborcza zawiadamia niezwłocznie okręgowe komisje wyborcze oraz pełnomocników o wylosowanych numerach list okręgowych.

Artykuł 85

1. Po otrzymaniu zawiadomienia, o którym mowa w art. 84 ust. 3, okręgowa komisja wyborcza, uwzględniając kolejność numerów list ustaloną w trybie art. 84, najpóźniej w 17 dniu przed dniem wyborów przeprowadza losowanie numerów dla list komitetów wyborczych, które zarejestrowały listy wyłącznie w danym okręgu wyborczym. O terminie losowania zawiadamia się pełnomocników.

2. Okręgowa komisja wyborcza zawiadamia niezwłocznie pełnomocników o wylosowanych numerach list okręgowych, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 86

1. Okręgowa komisja wyborcza zarządza wydrukowanie obwieszczenia o zarejestrowanych listach okręgowych, zawierającego informacje o ich numerach, nazwach i skrótach nazw komitetów wyborczych oraz dane o kandydatach zawarte w zgłoszeniach list.

2. Obwieszczenie, o którym mowa w ust. 1, przesyła się właściwemu kierownikowi wojewódzkiego biura wyborczego, który zapewnia jego druk i rozplakatowanie na obszarze okręgu wyborczego, najpóźniej w 8 dniu przed dniem wyborów. Jeden egzemplarz obwieszczenia przesyła się niezwłocznie Państwowej Komisji Wyborczej.

Artykuł 87

1. Okręgowa komisja wyborcza skreśla z zarejestrowanej listy okręgowej nazwisko kandydata na posła, który zmarł, utracił prawo wybieralności lub złożył oświadczenie na piśmie o wycofaniu zgody na kandydowanie.

2. Jeżeli skreślenie nazwiska kandydata z zarejestrowanej listy nastąpiło wskutek śmierci kandydata i powoduje, że na liście tej pozostaje mniej niż 3 kandydatów, komisja zawiadamia pełnomocnika o możliwości zgłoszenia nowego kandy-

Karty do głosowania**Artykuł 95**

Okręgowa komisja wyborcza po zarejestrowaniu list okręgowych zarządza wydrukowanie kart do głosowania i zapewnienia ich przekazanie obwodowym komisjom wyborczym w trybie określonym przez Państwową Komisję Wyborczą.

Artykuł 96

Na karcie do głosowania umieszcza się w kolejności wzrastającej oznaczenia list zarejestrowanych w danym okręgu wyborczym, zawierające numer listy oraz nazwę lub skrót nazwy komitetu wyborczego. Pod oznaczeniem każdej listy podaje się nazwiska i imiona wszystkich kandydatów zarejestrowanych na danej liście.

Artykuł 97

1. Na każdej karcie do głosowania zamieszcza się zwięzłą informację o sposobie głosowania.

2. Na karcie do głosowania drukuje się odcisk pieczęci właściwej okręgowej komisji wyborczej.

3. Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie. Wielkość i rodzaj czcionek powinny być jednakowe dla oznaczeń wszystkich list i nazwisk kandydatów.

4. Wzór karty do głosowania ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

Artykuł 98

Zasady sporządzania i tryb przekazywania kart do głosowania dla obwodów głosowania utworzonych za granicą, i na polskich statkach morskich ustala Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu odpowiednio z Ministrem Spraw Zagranicznych oraz Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej.

ROZDZIAŁ 9

Ustalenie wyników głosowania w obwodach głosowania**Artykuł 99**

Niezwłocznie po zakończeniu głosowania obwodowa komisja wyborcza ustala wyniki głosowania w obwodzie. Przy ustalaniu wyników głosowania mogą być obecni mężowie zaufania.

5. Na liście ogólnopolskiej powinno być zgłoszonych co najmniej 69 kandydatów.

6. Na liście mogą być zgłoszeni tylko kandydaci, którzy zostali zarejestrowani na listach okręgowych danego komitetu wyborczego. Przy nazwiskach kandydatów podaje się numery okręgów wyborczych, w których listy okręgowe zostały zarejestrowane.

Artykuł 92

1. Do zgłoszenia i rejestracji listy ogólnopolskiej stosuje się odpowiednio przepisy art. 83 ust. 1 i 2 i art. 87. Orzeczenie Państwowej Komisji Wyborczej może być przez pełnomocnika zaskarżone do Sądu Najwyższego w terminie 3 dni od daty doręczenia. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w terminie 3 dni w postępowaniu nieprocesowym, stosując odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego. Od postanowienia Sądu Najwyższego nie przysługuje środek prawny.

2. Jeżeli w wyniku postępowania, o którym mowa w ust. 1 oraz w art. 83 ust. 3, art. 89 ust. 3 i art. 90 ust. 3, komitet wyborczy spełni warunki uprawniające do zgłoszenia listy ogólnopolskiej, Państwowa Komisja Wyborcza przyjmuje zgłoszenie, tak jakby zostało wniesione w ustawowym terminie.

Artykuł 93

1. Po zarejestrowaniu list ogólnopolskich Państwowa Komisja Wyborcza podaje do publicznej wiadomości, w formie obwieszczenia, informację o zarejestrowanych listach ogólnopolskich, zawierającą ich numery, nazwy i skróty nazw komitetów wyborczych, ogólną liczbę kandydatów oraz dane o 69 kandydatach z każdej listy; numerem listy ogólnopolskiej jest numer listy okręgowej wylosowany w trybie, o którym mowa w art. 84.

2. Obwieszczenie, o którym mowa w ust. 1, podaje się do wiadomości publicznej najpóźniej w 8 dniu przed dniem wyborów, przez ogłoszenie go w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym, oraz dostarcza wszystkim obwodowym komisjom wyborczym.

D. Mężowie zaufania**Artykuł 94**

1. Pełnomocnik może wyznaczyć po jednym mężu zaufania do każdej obwodowej komisji wyborczej na obszarze okręgu wyborczego, w którym została zarejestrowana zgłoszona przez niego lista okręgowa.

2. Pełnomocnik wydaje mężom zaufania zaświadczenie według wzoru określonego przez Państwową Komisję Wyborczą.

4. Przyjęte arkusze wykazu podpisów komisja przechowuje w zabezpieczonych pakietach. Udostępnienie i rozprowadzenie pakietów może nastąpić wyłącznie dla potrzeb postępowania przed organami wymiaru sprawiedliwości, w obecności członka okręgowej komisji wyborczej; o terminie czynności zawiadamia się niezwłocznie pełnomocnika.

Artykuł 90

1. W razie uzasadnionych wątpliwości co do prawdziwości danych zawartych w wykazie podpisów bądź wiarygodności podpisów, okręgowa komisja wyborcza wstrzymuje rejestrację listy okręgowej i w sposób przez siebie ustalony dokonuje w terminie 3 dni sprawdzenia danych bądź wiarygodności podpisów, w oparciu o dostępne urzędowo dokumenty, w tym rejestry wyborców i urzędowe rejestry mieszkańców, a w miarę potrzeby również o wyjaśnienia wyborców. O wstrzymaniu rejestracji listy i wszczęciu postępowania wyjaśniającego zawiadamia się niezwłocznie pełnomocnika.

2. Jeżeli w wyniku przeprowadzonego postępowania ustalone zostanie, iż zgłoszona lista nie uzyskała poparcia ustawowo wymaganej liczby podpisów wyborców, komisja odmawia jej rejestracji i niezwłocznie zawiadamia o odmowie pełnomocnika.

3. Orzeczenie, o którym mowa w ust. 2, może być przez pełnomocnika zaskarżone do właściwego terytorialnie sądu wojewódzkiego w terminie 3 dni od daty doręczenia. Sąd wojewódzki rozpatruje skargę w terminie 3 dni w postępowaniu nieprocesowym, w składzie 3 sędziów. O terminie posiedzenia zawiadamia się okręgową komisję wyborczą i pełnomocnika. Od postanowienia sądu nie przysługuje środek prawny.

C. Zgłaszanie ogólnopolskich list kandydatów na posłów**Artykuł 91**

1. Listę ogólnopolską zgłasza się do Państwowej Komisji Wyborczej najpóźniej w 20 dniu przed dniem wyborów.

2. Do zgłoszenia listy ogólnopolskiej uprawniony jest komitet wyborczy, który zarejestrował listy okręgowe w co najmniej połowie okręgów wyborczych bądź spełnia warunki określone w art. 79 ust. 3.

3. Komitet wyborczy organizacji mniejszości narodowych uprawniony jest do zgłoszenia listy ogólnopolskiej, jeżeli zarejestrował listy okręgowe w co najmniej 5 okręgach wyborczych lub spełnia warunki określone w art. 79 ust. 3.

4. Zgłoszenia listy ogólnopolskiej dokonuje na piśmie pełnomocnik. W zgłoszeniu podaje się nazwę i adres komitetu wyborczego oraz nazwisko, imię i dokładny adres pełnomocnika.

data. Uzupelnienia listy dokonuje się najpóźniej w 10 dniu przed dniem wyborów.

3. Jeżeli skreślenie nazwiska kandydata z listy nastąpiło z innej przyczyny niż śmierć kandydata lub lista nie została uzupełniona z uwzględnieniem terminu, o którym mowa w ust. 2, a na liście pozostaje mniej niż 3 kandydatów, komisja unieważnia rejestrację tej listy. Od orzeczenia wydanego w tej sprawie nie przysługuje środek prawny.

4. W razie rozwiązania komitetu wyborczego, o którym mowa w art. 77 ust. 1 lub 2, okręgowa komisja wyborcza unieważnia rejestrację listy tego komitetu.

5. O skreśleniu kandydata i orzeczeniach, o których mowa w ust. 2-4, okręgowa komisja wyborcza zawiadamia niezwłocznie pełnomocnika i Państwową Komisję Wyborczą oraz wyborców.

B. Poparcie zgłoszeń okręgowych list kandydatów na posłów**Artykuł 88**

1. Wyborca może udzielić pisemnego poparcia więcej niż jednej liście okręgowej. Wycofanie udzielonego poparcia jest nieskuteczne.

2. Wyborca udzielający poparcia liście okręgowej składa podpis obok czytelnie wpisanego swojego nazwiska i imienia, adresu zamieszkania i numeru dowodu osobistego lub paszportu.

3. Wykaz podpisów powinien zawierać na każdej stronie nazwę komitetu wyborczego zgłaszającego listę, numer okręgu wyborczego, w którym lista jest zgłaszana, oraz podpis pełnomocnika.

4. Wzór wykazu podpisów wyborców określa Państwowa Komisja Wyborcza.

Artykuł 89

1. Okręgowa komisja wyborcza, przyjmując zgłoszenie listy okręgowej, w obecności pełnomocnika sprawdza prawidłowość złożenia wymaganej liczby podpisów wyborców. Arkusze wykazu podpisów komisja numeruje i opatruje każdy swoją pieczęcią oraz wydaje pełnomocnikowi pisemne potwierdzenie przyjęcia zgłoszenia.

2. Jeżeli prawidłowo złożona liczba podpisów wyborców jest mniejsza niż ustawowo wymagana, komisja odmawia przyjęcia zgłoszenia, wskazując stwierdzone wady, oraz zwraca pełnomocnikowi przedłożony wykaz podpisów.

3. Orzeczenie, o którym mowa w ust. 2, może być przez pełnomocnika zaskarżone do właściwego terytorialnie sądu wojewódzkiego w terminie 3 dni od daty doręczenia. Sąd wojewódzki rozpatruje skargę w terminie 2 dni w postępowaniu nieprocesowym w składzie 3 sędziów. Od postanowienia sądu nie przysługuje środek prawny.

Artykuł 100

1. Komisja ustala, na podstawie spisu wyborców, liczbę osób uprawnionych do głosowania oraz liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania.

2. Komisja ustala liczbę nie wykonanych kart do głosowania, a następnie karty te umieszcza w zapieczętowanych pakietach.

3. Przewodniczący w obecności komisji otwiera urnę wyborczą, po czym komisja liczy znajdujące się w niej karty do głosowania.

4. Kart do głosowania przedartych całkowicie na dwie lub więcej części nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach, o których mowa w ust. 3.

5. Jeżeli liczba kart do głosowania w urnie przewyższa liczbę wydanych kart, komisja podaje w protokole przypuszczalną przyczynę tej niezgodności.

Artykuł 101

Po ustaleniu liczby oddanych kart do głosowania obwodowa komisja wyborcza przystępuje do obliczania głosów oddanych na poszczególne listy okręgowe oraz na poszczególnych kandydatów z tych list.

Artykuł 102

1. Za nieważny uznaje się głos, jeżeli na karcie do głosowania postawiono znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska dwóch lub więcej kandydatów z różnych list lub nie postawiono znaku "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska żadnego kandydata z którejkolwiek z list.

2. Nieważne są karty do głosowania inne niż urzędowo ustalone lub nie opatrzone pieczęcią obwodowej komisji wyborczej.

3. Jeżeli na karcie do głosowania postawiono znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska dwóch lub więcej kandydatów z tej samej listy, to głos taki uważa się za ważny oddany na wskazaną listę okręgową z przyznaniem pierwszeństwa do otrzymania mandatu kandydatowi na posła, którego nazwisko na tej liście umieszczone jest w pierwszej kolejności.

4. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych numerów list i nazw lub nazwisk albo poczynienie innych dopisków nie wpływa na ważność głosu.

Artykuł 103

Obwodowa komisja wyborcza sporządza w dwóch egzemplarzach protokół głosowania w obwodzie.

Artykuł 104

1. W protokole głosowania w obwodzie wymienia się liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ wyborców, którym wydano karty do głosowania,

3/ oddanych głosów,

4/ głosów nieważnych,

5/ głosów ważnych,

6/ głosów ważnie oddanych na każdą z list okręgowych (łączna liczba głosów oddanych na kandydatów tej listy),

7/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z list okręgowych.

2. W protokole wymienia się ponadto liczbę otrzymanych i nie wykorzystanych kart do głosowania.

3. W protokole wymienia się czas rozpoczęcia i zakończenia głosowania oraz omawia zarządzenia i wydane decyzje, jak również inne istotne okoliczności związane z przebiegiem głosowania.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład obwodowej komisji wyborczej obecne przy jego sporządzaniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

Artykuł 105

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu obwodowa komisja wyborcza podaje do publicznej wiadomości wyniki głosowania na listy okręgowe, z uwzględnieniem danych, o których mowa w art. 104 ust. 1.

Artykuł 106

1. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej niezwłocznie przesyła do okręgowej komisji wyborczej w zapieczętowanej kopercie jeden egzemplarz protokołu głosowania w obwodzie.

2. Tryb przekazywania i przyjmowania protokołów, o których mowa w ust. 1, ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

3. Zasady i tryb przekazywania właściwej okręgowej komisji wyborczej wyników głosowania z obwodów głosowania, o których mowa w art. 51, ustala Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu odpowiednio z Ministrem Spraw Zagranicznych oraz Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej.

4. Państwowa Komisja Wyborcza może określić zasady i tryb wcześniejszego przekazywania danych z protokołu za pośrednictwem sieci telekomunikacyjnej użytku publicznego lub elektronicznego przesyłania danych.

Artykuł 107

1. Po wykonaniu czynności wymienionych w art. 106 przewodniczący obwodowej komisji wyborczej niezwłocznie przekazuje wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta) dokumenty z głosowania.

2. Dokumenty z obwodów głosowania za granicą i na polskich statkach morskich przechowują odpowiednio konsulowie i kapitanowie statków.

ROZDZIAŁ 10

Ustalenie wyników wyborów w okręgu wyborczym

Artykuł 108

1. Okręgowa komisja wyborcza na podstawie protokołów, o których mowa w art. 106 ust. 1, ustala wyniki głosowania na poszczególne listy okręgowe i sporządza w dwóch egzemplarzach protokół wyników głosowania w okręgu wyborczym.

2. Jeżeli właściwa okręgowa komisja wyborcza nie uzyska wyników głosowania w obwodach głosowania za granicą i na polskich statkach morskich w ciągu 36 godzin od zakończenia głosowania, o którym mowa w art. 35 ust. 1, głosowanie w tych obwodach uważa się za niebyłe. Fakt ten odnotowuje się w protokole wyników głosowania w okręgu wyborczym, z wymienieniem obwodów głosowania oraz ewentualnych przyczyn nieuzyskania z tych obwodów wyników głosowania.

3. W protokole wymienia się liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ wyborców, którym wydano karty do głosowania,

3/ oddanych głosów,

4/ głosów nieważnych,

5/ głosów ważnych,

6/ głosów ważnie oddanych na każdą z list okręgowych,

7/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z list okręgowych.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy jego sporządzaniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

5. Przy ustalaniu wyników głosowania i sporządzaniu protokołu mogą być obecni pełnomocnicy, którym przysługuje prawo wniesienia do protokołu uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów.

6. Przewodniczący okręgowej komisji wyborczej przekazuje niezwłocznie dane z protokołu dotyczące liczby głosów ważnych i głosów ważnie oddanych na każdą z list okręgowych oraz głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z tych list do Państwowej Komisji Wyborczej, w sposób przez nią ustalony, za pośrednictwem sieci telekomunikacyjnej użytku publicznego lub elektronicznego przesyłania danych.

7. Protokół, o którym mowa w ust. 1, przewodniczący okręgowej komisji wyborczej przesyła niezwłocznie do Państwowej Komisji Wyborczej w trybie przez nią ustalonym.

Artykuł 109

1. Państwowa Komisja Wyborcza na podstawie danych, o których mowa w art. 108 ust. 6, ustala wstępnie liczbę głosów ważnych oraz głosów ważnie oddanych na listy okręgowe poszczególnych komitetów wyborczych w skali kraju i listy, które spełniają warunki uprawniające do uczestniczenia w podziale mandatów w okręgach wyborczych. Informację o tym podaje się do publicznej wiadomości.

2. Po otrzymaniu protokołów wyników głosowania w okręgach wyborczych, Państwowa Komisja Wyborcza protokolarnie ustala zbiorcze wyniki głosowania na listy okręgowe w skali kraju i stwierdza, uwzględniając przepis art. 5 ust. 1, które listy spełniają warunki uprawniające do uczestniczenia w podziale mandatów w okręgach wyborczych, oraz zawiadamia o tym pisemnie okręgowe komisje wyborcze. Informację o tym podaje się do publicznej wiadomości.

Artykuł 110

1. Po otrzymaniu zawiadomienia, o którym mowa w art. 109 ust. 2, okręgowa komisja wyborcza dokonuje podziału mandatów pomiędzy uprawnione listy okręgowe w sposób następujący:

1/ liczbę głosów ważnie oddanych na każdą z tych list w okręgu wyborczym dzieli się kolejno przez: 1, 2, 3, 4 i dalej, aż do chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile wynosi liczba mandatów do rozdzielenia między listy,

2/ każdej liście przyznaje się tyle mandatów, ile spośród ustalonego w powyższy sposób szeregu ilorazów przypada jej liczb kolejno największych.

2. Jeżeli kilka list uzyskało ilorazy równe ostatniej liczbie z liczb uszeregowanych w podany wyżej sposób, a list tych jest więcej niż mandatów do rozdzielenia, pierwszeństwo mają listy w kolejności ogólnej liczby oddanych na nie głosów. Gdyby na dwie lub więcej list oddano równą liczbę głosów, o pierwszeństwie rozstrzyga liczba obwodów głosowania, w których na daną listę oddano większą liczbę głosów.

Artykuł 111

1. Mandaty przypadające danej liście okręgowej uzyskują kandydaci w kolejności otrzymanej liczby głosów.

2. Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało równą liczbę głosów uprawniającą do uzyskania mandatu z danej listy, o pierwszeństwie rozstrzyga kolejność umieszczenia ich nazwisk na liście.

Artykuł 112

Jeżeli w okręgu wyborczym pozostają mandaty nie obsadzone, wówczas o liczbę tych mandatów zwiększa się liczbę posłów wybieranych z list ogólnopolskich.

Artykuł 113

1. Po ustaleniu wyników wyborów w okręgu wyborczym okręgowa komisja wyborcza sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół wyborów posłów w okręgu wyborczym.

2. W protokole wymienia się liczbę posłów wybieranych w okręgu, a także liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ wyborców, którym wydano karty do głosowania,

3/ oddanych głosów,

4/ głosów nieważnych,

5/ głosów ważnych,

6/ głosów ważnie oddanych na każdą z list okręgowych,

7/ mandatów przypadających każdej liście,

8/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z list okręgowych oraz

9/ nazwiska i imiona wybranych posłów z każdej listy okręgowej.

3. W wypadku, o którym mowa w art. 112, w protokole podaje się również liczbę nie obsadzonych mandatów w okręgu.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy jego sporządzaniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

5. Przy ustalaniu wyników wyborów i sporządzaniu protokołu mogą być obecni pełnomocnicy, którym przysługuje prawo wniesienia do protokołu uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów.

6. Przepis art. 108 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 114

Okręgowa komisja wyborcza niezwłocznie podaje do publicznej wiadomości wyniki głosowania i wyniki wyborów w okręgu wyborczym, z uwzględnieniem danych, o których mowa w art. 109 ust. 2 i art. 113 ust. 2 i 3.

Artykuł 115

1. Przewodniczący okręgowej komisji wyborczej za pośrednictwem sieci telekomunikacyjnej użytku publicznego lub elektronicznego przesyłania danych przekazuje do Państwowej Komisji Wyborczej, w trybie przez nią ustalonym, dane z protokołu wyborów posłów w okręgu wyborczym.

2. Protokół, o którym mowa w art. 113, przewodniczący komisji przesyła w zapieczętowanej kopercie niezwłocznie do Państwowej Komisji Wyborczej, w trybie przez nią ustalonym. Pozostałe dokumenty z wyborów przechowuje kierownik wojewódzkiego biura wyborczego, właściwego dla siedziby komisji.

Artykuł 116

1. Po otrzymaniu protokołów, o których mowa w art. 115 ust. 2, Państwowa Komisja Wyborcza dokonuje sprawdzenia prawidłowości ustalenia wyników wyborów w okręgach wyborczych.

2. W razie stwierdzenia nieprawidłowości w ustaleniu wyników wyborów, Państwowa Komisja Wyborcza zarządza ponowne ustalenie tych wyników. Przepisy art. 110-115 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 11

Ustalenie wyników wyborów z ogólnopolskich list kandydatów na posłów.

Ogłoszenie wyników wyborów do Sejmu

Artykuł 117

Państwowa Komisja Wyborcza, po otrzymaniu protokołów od okręgowych komisji wyborczych oraz sprawdzeniu prawidłowości ustalenia wyników wyborów w okręgach wyborczych, stwierdza, uwzględniając przepis art. 5 ust. 1, które listy ogólnopolskie spełniają warunki uprawniające do uczestniczenia w podziale mandatów w myśl art. 4 albo art. 7.

Artykuł 118

1. Państwowa Komisja Wyborcza dokonuje podziału mandatów pomiędzy uprawnione listy ogólnopolskie, z uwzględnieniem art. 112, w sposób następujący:

1/ liczbę głosów ważnie oddanych na wszystkie listy okręgowe danego komitetu wyborczego dzieli się kolejno przez: 1, 2, 3, 4 i dalej, aż do chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile wynosi liczba mandatów do rozdzielenia między listy ogólnopolskie,

2/ każdej liście przyznaje się tyle mandatów, ile spośród ustalonego w powyższy sposób szeregu ilorazów przypada jej liczb kolejno największych.

2. Jeżeli kilka list uzyskało ilorazy równe ostatniej liczbie z liczb uszeregowanych w podany wyżej sposób, a list tych jest więcej niż mandatów do rozdzielenia, pierwszeństwo mają listy komitetów wyborczych, które w okręgach uzyskały więcej mandatów. Jeżeli listy dwóch lub więcej komitetów wyborczych uzyskały w okręgach równą liczbę mandatów, o pierwszeństwie rozstrzyga większa liczba głosów oddanych w całym kraju na listy danego komitetu wyborczego.

Artykuł 119

1. Mandaty przypadające danej liście ogólnopolskiej uzyskują kandydaci w kolejności umieszczenia ich nazwisk na

liście - z pominięciem tych kandydatów, którzy uzyskali już mandaty w okręgach wyborczych.

2. Jeżeli danej liście przypada większa liczba mandatów od liczby kandydatów, którzy mandaty mogą uzyskać, wówczas mandaty te przydziela się pozostałym listom w kolejności uzyskanych najwyższych ilorazów.

Artykuł 120

Państwowa Komisja Wyborcza sporządza protokół wyborów posłów z ogólnopolskich list kandydatów na posłów, w którym podaje:

1/ wykaz zarejestrowanych list ogólnopolskich,

2/ liczbę ważnie oddanych głosów na wszystkie listy okręgowe w kraju,

3/ liczbę ważnie oddanych głosów w kraju na listy okręgowe każdego komitetu wyborczego, który zarejestrował listę ogólnopolską, wraz z podaniem procentu, jaki liczba ta stanowi w stosunku do liczby głosów oddanych na wszystkie listy okręgowe w kraju,

4/ wykaz list ogólnopolskich, które uczestniczą w podziale mandatów,

5/ liczbę mandatów przydzielonych poszczególnym listom ogólnopolskim,

6/ nazwiska i imiona wybranych posłów z podaniem numerów i nazw list ogólnopolskich, z których je uzyskali, oraz numerów okręgów wyborczych, w których kandydowali.

Artykuł 121

1. Państwowa Komisja Wyborcza po sporządzeniu protokołu, o którym mowa w art. 120, podaje do publicznej wiadomości w formie obwieszczenia wyniki wyborów do Sejmu. W obwieszczeniu zamieszcza się podstawowe informacje zawarte w protokołach wyborów posłów w okręgach wyborczych oraz w protokole wyborów posłów z ogólnopolskich list kandydatów na posłów.

2. Obwieszczenie, o którym mowa w ust. 1, publikuje się niezwłocznie w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym oraz ogłasza się w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

3. Państwowa Komisja Wyborcza publikuje opracowanie statystyczne zawierające szczegółowe informacje o wynikach głosowania i wyborów do Sejmu.

4. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych, termin przechowywania oraz sposób przekazania do właściwego archiwum państwowego dokumentów z głosowania i z wyborów, o których mowa w art. 107 i art. 115 ust. 2.

Artykuł 122

Państwowa Komisja Wyborcza wydaje posłom zaświadczenia o wyborze.

Artykuł 123

Państwowa Komisja Wyborcza przedkłada Marszałkowi Sejmu oraz Sądowi Najwyższemu sprawozdanie z wyborów nie później niż 7 dnia po ogłoszeniu obwieszczenia, o którym mowa w art. 121 ust. 1.

ROZDZIAŁ 12

Ważność wyborów

Artykuł 124

1. Przeciwko ważności wyborów, ważności wyborów w okręgu lub wyborowi posła może być wniesiony protest z powodu dopuszczenia się przestępstwa przeciwko wyborom lub naruszenia przepisów niniejszej ustawy dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania lub wyników wyborów.

2. Jeżeli podstawę protestu stanowi zarzut popełnienia przestępstwa przeciwko wyborom lub naruszenia przez Państwową Komisję Wyborczą przepisów niniejszej ustawy dotyczących ustalenia wyników głosowania i wyników wyborów, może go wnieść każdy wyborca.

3. Protest przeciwko ważności wyborów w okręgu lub przeciwko wyborowi posła w okręgu wyborczym może wnieść wyborca, którego nazwisko w dniu wyborów było umieszczone w spisie wyborców w jednym z obwodów głosowania na obszarze danego okręgu wyborczego.

4. Prawo wniesienia protestu przysługuje również pełnomocnikowi komitetu wyborczego.

5. W razie wniesienia protestu przeciwko ważności wyborów, ważności wyborów w okręgu lub wyborowi posła, do czasu rozstrzygnięcia sprawy w sposób określony w art. 128, do posłów lub posła stosuje się przepisy o obowiązkach i prawach posłów.

Artykuł 125

1. Protest wnosi się na piśmie do Sądu Najwyższego najpóźniej w 7 dniu od daty ogłoszenia wyników wyborów przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski". Nadanie w tym terminie protestu w polskim urzędzie pocztowym jest równoznaczne z wniesieniem go do Sądu Najwyższego.

2. W odniesieniu do wyborcy przebywającego za granicą lub na polskim statku morskim wymogi wymienione w ust. 1 uważa się za spełnione, jeżeli protest został złożony odpowiednio właściwemu terytorialnie konsulowi lub kapitanowi statku. Wyborca obowiązany jest dołączyć do protestu zaświadczenie o ustanowieniu swojego pełnomocnika zamieszkałego w kraju lub pełnomocnika do doręczeń zamieszkałego w kraju, pod rygorem pozostawienia protestu bez biegu.

3. Wnoszący protest powinien sformułować w nim zarzuty oraz przedstawić lub wskazać dowody, na których opiera swoje zarzuty.

Artykuł 126

1. Sąd Najwyższy rozpatruje protest w składzie 3 sędziów w postępowaniu nieprocesowym, stosując odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, i wydaje opinię w formie postanowienia w sprawie protestu.

2. Opinia powinna zawierać ustalenia co do zasadności zarzutów protestu, a w razie potwierdzenia zasadności zarzutów - ocenę, czy przestępstwo przeciwko wyborom lub naruszenie przepisów niniejszej ustawy mogło mieć wptyw bądź miało wpływ na wynik wyborów.

3. Uczestnikami postępowania są z mocy ustawy wnoszący protest, przewodniczący właściwej komisji wyborczej lub jego zastępca i Prokurator Generalny.

Artykuł 127

1. Sąd Najwyższy pozostawia bez dalszego biegu protest wniesiony przez osobę do tego nie uprawnioną w myśl art. 124 ust. 2-4 lub nie spełniający warunków określonych w art. 125. Niedopuszczalne jest przywrócenie terminu do wniesienia protestu.

2. Sąd Najwyższy pozostawia bez dalszego biegu protest dotyczący sprawy, co do której w niniejszej ustawie przewiduje się możliwość wniesienia skargi lub odwołania do sądu lub do Państwowej Komisji Wyborczej przed dniem głosowania.

3. Jeżeli w proteście zarzucono popełnienie przestępstwa przeciwko wyborom, Sąd Najwyższy niezwłocznie zawiadamia o tym Prokuratora Generalnego.

Artykuł 128

1. Sąd Najwyższy w składzie całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, na podstawie sprawozdania z wyborów przedstawionego przez Państwową Komisję Wyborczą oraz opinii wydanych w wyniku rozpoznania protestów, rozstrzyga o ważności wyborów oraz ważności wyboru posła, przeciwko któremu wniesiono protest. W postępowaniu stosuje się odpowiednio art. 18 i 19 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 1990 r. Nr 26, poz. 153 i Nr 53, poz. 306 oraz z 1991 r. Nr 83, poz. 371, Nr 100, poz. 443 i Nr 113, poz. 491).

2. Rozstrzygnięcie, o którym mowa w ust. 1, Sąd Najwyższy podejmuje w formie uchwały nie później niż w 90 dniu po dniu wyborów na posiedzeniu z udziałem Prokuratora Generalnego i Przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej.

3. Sąd Najwyższy rozstrzygając o nieważności wyborów lub nieważności wyboru posła stwierdza wygaśnięcie mandatów w zakresie unieważnienia oraz postanawia o przeprowadzeniu wyborów ponownych lub o podjęciu niektórych

czynności wyborczych, wskazując czynność, od której należy ponowić postępowanie wyborcze.

4. Uchwałę Sądu Najwyższego przedstawia się niezwłocznie Prezydentowi i Marszałkowi Sejmu, a także przesyła Państwowej Komisji Wyborczej oraz ogłasza w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

5. Wygaśnięcie mandatów, o których mowa w ust. 3, następuje w dniu ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego.

Artykuł 129

1. W razie podjęcia przez Sąd Najwyższy uchwały, o której mowa w art. 128 ust. 3, wybory ponowne lub wskazane czynności wyborcze przeprowadza się w ciągu 3 miesięcy od dnia jej ogłoszenia, na zasadach i w trybie przewidzianych w niniejszej ustawie.

2. Zarządzenie Prezydenta o wyborach ponownych lub podjęciu wskazanych czynności wyborczych podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej najpóźniej w 10 dniu od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego, o której mowa w ust. 1.

3. Przepis art. 10 ust. 2 stosuje się odpowiednio, z tym że terminy wykonania czynności wyborczych mogą być krótsze od przewidzianych w niniejszej ustawie.

4. Głosowanie w wyborach ponownych przeprowadza się wyłącznie na terytorium kraju.

5. Wyniki wyborów ponownych i przeprowadzonych czynności wyborczych Państwowa Komisja Wyborcza podaje w obwieszczeniu, o jakim mowa w art. 121 ust. 1 i 2. W obwieszczeniu wymienia się ponadto osoby, które w wyniku wyborów ponownych lub przeprowadzonych czynności wyborczych utraciły mandat, ze wskazaniem numeru okręgu wyborczego oraz numeru i nazwy listy kandydatów.

6. Wygaśnięcie mandatów, o których mowa w ust. 5, następuje w dniu ogłoszenia obwieszczenia Państwowej Komisji Wyborczej w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

7. Obwieszczenie, o którym mowa w ust. 5, przesyła się niezwłocznie Marszałkowi Sejmu.

Artykuł 130

W razie podjęcia przez Sąd Najwyższy uchwały o nieważności wyborów i jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski", przepis art. 11 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 13

Wygaśnięcie mandatu posła i uzupełnienie składu Sejmu

Artykuł 131

1. Wygaśnięcie mandatu posła następuje wskutek:

1/ odmowy złożenia ślubowania poselskiego,

2/ utraty prawa wybieralności,

3/ zrzeczenia się mandatu,

4/ śmierci,

5/ zajmowania przez posła lub powołania go na stanowisko sędziego Trybunału Konstytucyjnego, sędziego Trybunału Stanu, sędziego Sądu Najwyższego, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, ambasadora oraz wojewody.

2. Wygaśnięcie mandatu posła stwierdza Marszałek Sejmu.

3. Stwierdzenie wygaśnięcia mandatu posła zajmującego w dniu wyborów stanowisko wymienione w ust. 1 pkt 5 następuje, jeżeli nie złoży on Marszałkowi Sejmu, w terminie 7 dni od dnia wydania zaświadczenia o wyborze, o którym mowa w art. 122, oświadczenia o złożeniu rezygnacji z zajmowanego stanowiska; wygaśnięcie mandatu posła powołanego w czasie kadencji na stanowisko, o którym mowa w ust. 1 pkt 5, następuje z dniem powołania.

Artykuł 132

1. W razie wygaśnięcia mandatu posła wybranego z okręgowej listy kandydatów, Marszałek Sejmu postanawia o wstąpieniu na jego miejsce kolejnego kandydata z tej samej listy, który w wyborach otrzymał kolejno największą liczbę głosów. Przy równej liczbie głosów o pierwszeństwie rozstrzyga kolejność umieszczenia kandydata na tej liście okręgowej.

2. Kandydat może znieść się pierwszeństwa do obsadzenia mandatu na rzecz kandydata z tej samej listy, który uzyskał kolejno największą liczbę głosów. Oświadczenie o ustąpieniu pierwszeństwa powinno być złożone Marszałkowi Sejmu w ciągu 7 dni od dnia doręczenia postanowienia, o którym mowa w ust. 1.

3. Jeżeli obsadzenie mandatu posła w trybie określonym w ust. 1 i ust. 2 byłoby niemożliwe z powodu braku kandydatów, którym mandat można przydzielić, mandat ten do końca kadencji pozostaje nieobsadzony.

4. W razie wygaśnięcia mandatu posła wybranego z ogólnopolskiej listy kandydatów, przepisy ust. 1-3 stosuje się odpowiednio, z tym że o pierwszeństwie do obsadzenia mandatu rozstrzyga kolejność umieszczenia kandydata na tej liście.

ROZDZIAŁ 14

Kampania wyborcza

Artykuł 133

Kampania wyborcza rozpoczyna się z dniem ogłoszenia zarządzenia Prezydenta o wyborach i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania.

Artykuł 134

Przepisy niniejszej ustawy nie mogą być interpretowane tak, aby naruszały w toku kampanii wyborczej obowiązek środków masowego przekazu do rzetelnego informowania o wydarzeniach i zjawiskach w kraju i za granicą.

Artykuł 135

1. Zgromadzenia wyborców organizowane w celu zbierania podpisów popierających listy kandydatów na posłów oraz zwoływane i odbywane w ramach kampanii wyborczej prowadzonej na rzecz list i kandydatów na posłów nie podlegają przepisom ustawy z dnia 5 lipca 1990 r. - Prawo o zgromadzeniach (Dz.U. Nr 51, poz. 297).

2. Każdy wyborca może zbierać podpisy popierające zgłoszenia list kandydatów na posłów i rozpowszechniać programy wyborcze, agitować na rzecz list i kandydatów na posłów, a także organizować wiece wyborcze.

3. Podpisy popierające zgłoszenia, o których mowa w ust. 2, można zbierać w miejscu, czasie i w sposób wykluczający stosowanie jakichkolwiek nacisków zmierzających do wymuszenia podpisów.

Artykuł 136

Od 12 dnia przed dniem wyborów aż do zakończenia wyborów zabrania się podawania do wiadomości publicznej wyników przedwyborczych badań (sondaży) opinii publicznej dotyczących przewidywanych zachowań wyborczych i wyników wyborów oraz wyników sondaży wyborczych przeprowadzanych w dniu głosowania.

Artykuł 137

1. Wszelkie plakaty, napisy (hasła) lub ulotki wyborcze, zawierające wyraźne oznaczenia, od kogo pochodzą, bądź stwierdzające, przez kogo są rozplakatowane, podlegają ochronie prawnej.

2. Do umieszczania plakatów wyborczych nie mają zastosowania przepisy art. 63a Kodeksu wykroczeń.

Artykuł 138

1. Na ścianach budynków i ogrodzeniach można umieszczać plakaty i hasła wyborcze wyłącznie po uzyskaniu zgody właściciela lub zarządcy nieruchomości.

2. Zabrania się umieszczania plakatów i hasel wyborczych na zewnątrz i wewnątrz budynków administracji rządowej i samorządowej oraz sądów, a także na terenie jednostek wojskowych i oddziałów obrony cywilnej oraz skoszarowanych jednostek policyjnych.

3. Rada gminy może zakazać umieszczania plakatów lub hasel na niektórych budynkach publicznych, a także określonych częściach terenów publicznych z przyczyn związanych z ochroną zabytków bądź środowiska.

4. Przy ustawianiu własnych urządzeń ogłoszeniowych dla celów prowadzenia kampanii wyborczej należy stosować obowiązujące przepisy porządkowe. Przepis art. 137 stosuje się odpowiednio.

5. Plakaty należy umieszczać w taki sposób, aby można je było następnie usunąć bez powodowania szkód.

6. Policja (straż miejska) jest obowiązana usuwać plakaty i hasła, których sposób umieszczenia może zagrażać życiu lub zdrowiu fizycznemu ludzi albo bezpieczeństwu mienia bądź w ruchu drogowym.

7. Plakaty, hasła wyborcze oraz urządzenia ogłoszeniowe, ustawione dla celów prowadzenia kampanii wyborczej, właściwe komitety wyborcze obowiązane są usunąć w terminie 30 dni po dniu wyborów.

8. Zarząd gminy postanawia o usunięciu plakatów wyborczych, haseł i urządzeń ogłoszeniowych nie usuniętych przez właściwe komitety wyborcze w terminie, o którym mowa w ust. 7. Koszty ich usunięcia ponoszą właściwe komitety wyborcze.

Artykuł 139

1. Jeżeli plakaty, hasła, ulotki, wypowiedzi albo inne formy propagandy i agitacji zawierają dane i informacje nieprawdziwe, każdy zainteresowany ma prawo wnieść do sądu wojewódzkiego wniosek o:

1/ orzeczenie konfiskaty takich materiałów,

2/ wydanie zakazu publikowania takich danych i informacji,

3/ nakazanie sprostowania informacji,

4/ nakazanie przeproszenia pomówionego,

5/ nakazanie uczestnikowi wpłacenia kwoty do 20 milionów złotych na rzecz instytucji charytatywnej,

6/ zasądzenie od uczestnika na rzecz wnioskodawcy kwoty do 20 milionów złotych tytułem odszkodowania.

2. Sąd wojewódzki rozpoznaje wniosek, o którym mowa w ust. 1, w ciągu 24 godzin, w postępowaniu nieprocesowym w składzie trzech sędziów. Sąd może rozpoznać sprawę w wypadku usprawiedliwionej nieobecności wnioskodawcy lub uczestnika postępowania, którzy o terminie rozprawy zostali prawidłowo powiadomieni. Postanowienie, kończące postępowanie w sprawie, sąd niezwłocznie doręcza osobie zainteresowanej, o której mowa w ust. 1, właściwej okręgowej komisji wyborczej i zobowiązanemu do wykonania postanowienia sądu. Na postanowienie sądu wojewódzkiego przysługuje w ciągu 24 godzin zażalenie do sądu apelacyjnego, który jest obowiązany do jego rozpatrzenia w ciągu 24 godzin. Od postanowienia sądu apelacyjnego nie przysługuje środek prawny i podlega ono natychmiastowemu wykonaniu.

3. Dane lub informacje nieprawdziwe odnoszące się do wyborów i związane z kampanią wyborczą, opublikowane w prasie, podlegają sprostowaniu w ciągu 48 godzin.

4. W odniesieniu do sprostowań danych lub informacji opublikowanych w innej prasie niż dziennik sąd wskazuje dziennik, w którym sprostowanie ma być zamieszczone na koszt zobowiązanego w ciągu 48 godzin.

5. W razie odmowy lub niezamieszczenia sprostowania przez zobowiązanego lub wskazanego w postanowieniu sądu, sąd na wniosek zainteresowanego zarządza opublikowanie sprostowania w trybie egzekucyjnym na koszt zobowiązanego.

6. W sprawach, o których mowa w ust. 1-5, przepisów art. 133 nie stosuje się.

Artykuł 140

1. Zabrania się prowadzenia kampanii wyborczej na terenie zakładów pracy lub instytucji publicznych w sposób i w formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie.

2. Zabrania się prowadzenia kampanii wyborczej na terenie jednostek wojskowych i innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej oraz w oddziałach obrony cywilnej, a także skoszarowanych jednostek policyjnych.

Artykuł 141

Zabrania się organizowania pochodów i manifestacji w dniu wyborów.

Artykuł 142

1. W okresie od 15 dnia przed dniem wyborów do dnia zakończenia kampanii wyborczej "Telewizja Polska - Spółka Akcyjna" i "Polskie Radio - Spółka Akcyjna", zwane dalej "Telewizją Polską" i "Polskim Radiem", rozpowszechniają nieodpłatnie przygotowane przez komitety wyborcze audycje wyborcze, zgodnie z przepisami niniejszej ustawy.

2. Komitet wyborczy ma prawo do nieodpłatnego rozpowszechniania audycji wyborczych w programach:

1/ ogólnokrajowych - jeżeli zarejestrował ogólnopolską listę kandydatów na posłów,

2/ regionalnych - jeżeli zarejestrował okręgową listę kandydatów na posłów w co najmniej jednym okręgu wyborczym.

3. Łączny czas rozpowszechniania nieodpłatnie audycji wyborczych wynosi:

1/ w ogólnokrajowych programach - 15 godzin w Telewizji Polskiej i 30 godzin w Polskim Radiu,

2/ w regionalnych programach - 10 godzin w Telewizji Polskiej i 15 godzin w Polskim Radiu.

4. Zarządy spółek, o których mowa w ust. 1, po zasięgnięciu opinii odpowiedniej rady programowej, ustalają:

1/ czas przeznaczony na rozpowszechnianie nieodpłatnie audycji wyborczych w każdym z ogólnokrajowych i regionalnych programów,

2/ ramowy podział czasu, o którym mowa w pkt 1, w okresie od 15 dnia przed dniem wyborów do dnia zakończenia kampanii wyborczej. Informację o powyższych ustaleniach podaje się do publicznej wiadomości, w formie komunikatu ogłoszonego w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym, najpóźniej w 30 dniu przed dniem wyborów.

Artykuł 143

1. Kierujący redakcjami właściwych ogólnokrajowych programów telewizyjnych i radiowych dokonują podziału czasu przeznaczanego na rozpowszechnianie nieodpłatnie audycji wyborczych komitetów wyborczych, o których mowa w art. 142 ust. 2 pkt 1, dzieląc ten czas równo pomiędzy uprawnione komitety wyborcze, na podstawie informacji Państwowej Komisji Wyborczej o zarejestrowanych ogólnopolskich listach kandydatów na posłów.

2. Kolejność rozpowszechniania w każdym dniu audycji wyborczych ustalają kierujący redakcjami, o których mowa w ust. 1, w drodze losowania przeprowadzonego w obecności pełnomocników uprawnionych komitetów wyborczych, najpóźniej w 18 dniu przed dniem wyborów.

Artykuł 144

1. Dyrektory terenowych oddziałów spółki "Telewizja Polska" i zarządy spółek radiofonii regionalnej dokonują podziału czasu przeznaczanego na rozpowszechnianie nieodpłatnie audycji wyborczych komitetów wyborczych, o których mowa w art. 142 ust. 2 pkt 2, dzieląc ten czas pomiędzy uprawnione komitety wyborcze proporcjonalnie do liczby zarejestrowanych przez nie okręgowych list kandydatów na posłów, na podstawie informacji okręgowych komisji wyborczych, właściwych dla obszaru objętego regionalnym programem; o zarejestrowanych listach okręgowych.

2. Przepis art. 143 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 145

1. Niezależnie od czasu przyznanego na rozpowszechnianie nieodpłatnie audycji wyborczych każdy komitet wyborczy może, wyłącznie w okresie od 15 dnia przed dniem wyborów do dnia zakończenia kampanii wyborczej, odpłatnie rozpowszechniać audycje wyborcze w programach publicznych i niepublicznych nadawców radiowych i telewizyjnych. Łączny czas odpłatnych audycji nie może przekraczać 15% łącznego czasu przyznanego danemu komitetowi wyborczemu na rozpowszechnianie nieodpłatnie audycji wyborczych.

2. Nadawcy nie mogą odmówić rozpowszechniania na zasadach odpłatności audycji wyborczych, o których mowa w ust. 1.

3. Wysokość opłat pobieranych za czas rozpowszechniania audycji wyborczych, o których mowa w ust. 1, nie może przekraczać 50% stawek cen pobieranych za reklamy i musi być dla wszystkich jednakowa oraz ustalana według cennika obowiązującego w dniu zarządzenia wyborów.

4. Do audycji, o których mowa w ust. 1, stosuje się przepisy o działalności reklamowej w programach telewizyjnej i radiofonii, z zastrzeżeniem ust. 5.

5. Czasu przeznaczanego na rozpowszechnianie odpłatnych audycji wyborczych nie wlicza się do ustalonego odrębnymi przepisami dopuszczalnego wymiaru czasowego reklam.

Artykuł 146

Od ustaleń, o których mowa w art. 143 ust. 1 oraz art. 144 ust. 1, pełnomocnikowi komitetu wyborczego przysługuje w ciągu 48 godzin od daty ich wydania odwołanie do Państwowej Komisji Wyborczej. Od orzeczenia Państwowej Komisji Wyborczej nie przysługuje środek prawny.

Artykuł 147

Informacje, komunikaty, apele i hasła wyborcze, ogłaszane w prasie (drukowanej lub w telewizji bądź w radiu) na koszt komitetu wyborczego, partii politycznej lub innej organizacji społecznej, popierających listy kandydatów na posłów, a także na koszt samych kandydatów, muszą zawierać wskazanie, przez kogo są opłacane, i spełniać wymagania przewidziane w art. 137 ust. 1.

Artykuł 148

W sprawach związanych z prowadzeniem kampanii wyborczej w programach telewizyjnych i radiowych, które nie są uregulowane przepisami niniejszej ustawy - stosuje się przepisy ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34).

Artykuł 149

Wykonanie uprawnień wynikających z niniejszej ustawy nie ogranicza możliwości dochodzenia przez osoby pokrzywdzone lub poszkodowane uprawnień na podstawie przepisów innych ustaw - a w szczególności Kodeksu karnego, Kodeksu cywilnego i Prawa prasowego - wobec osób, których działanie lub zaniechanie działania w toku kampanii wyborczej naruszyło cudze dobra osobiste lub majątkowe.

ROZDZIAŁ 15

Finansowanie wyborów

Artykuł 150

1. Wydatki związane z organizacją przygotowań i przeprowadzeniem wyborów są pokrywane z budżetu państwa.

2. Z budżetu państwa pokrywane są wydatki związane z:

1/ zadaniami Państwowej Komisji Wyborczej oraz Krajowego Biura Wyborczego przewidzianymi w ustawie,

2/ zadaniami komisji wyborczych niższego stopnia oraz zapewnieniem ich obsługi przez wyznaczone do tych celów organy i jednostki organizacyjne,

3/ zadanianu wyborczymi naczelnymi organów administracji państwowej oraz podległych im urzędów centralnych i jednostek organizacyjnych, a także innych organów państwowych,

4/ zadaniami wyborczymi zleconymi gminie,

5/ rozpowszechnianiem nieodpłatnie audycji wyborczych konutetów wyborczych w Telewizji Polskiej i Polskim Radiu zgodnie z przepisami art. 142,

6/ uprawnieniami komitetów wyborczych do dotacji podmiotowych, w związku z poniesionymi wydatkami na kampanię wyborczą, zgodnie z przepisami art. 155.

3. Sprawozdanie z wydatków pokrywanych z budżetu państwa, o których mowa w ust. 2, Państwowa Komisja Wyborcza podaje do publicznej wiadomości w ciągu pięciu miesięcy od dnia wyborów.

4. W budżecie państwa zapewnia się ponadto corocznie środki finansowe na działalność Państwowej Komisji Wyborczej, Krajowego Biura Wyborczego oraz wojewódzkich biur wyborczych, a także na prowadzenie i aktualizowanie przez wójtów lub burmistrzów (prezydentów miast) stałego rejestru wyborców w gminie,

5. Zasady planowania finansowego wydatków, o których mowa w ust. 2 i ust. 4, oraz ich realizacji określają przepisy budżetowe.

Artykuł 151

Wydatki ponoszone przez komitety wyborcze w związku z wyborami są pokrywane z ich źródeł własnych.

Artykuł 152

1. Komitety wyborcze mogą organizować zbiórki publicznej środków finansowych na cele wyborcze, w trybie i na zasadach określonych w przepisach o zbiórkach publicznych.

2. Organizowanie zbiórki publicznej nie wymaga uzyskania pozwolenia.

Artykuł 153

1. Komitetom wyborczym nie mogą być przekazywane na cele wyborcze środki finansowe pochodzące:

1/ z budżetu państwa, z wyłączeniem wypadku, o którym mowa w art. 155,

2/ od państwowych jednostek organizacyjnych,

3/ z budżetu jednostek samorządu terytorialnego, związków komunalnych i innych komunalnych osób prawnych oraz sejmików samorządowych,

4/ od przedsiębiorstw państwowych, a także podmiotów gospodarczych z udziałem Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego, związków komunalnych oraz innych komunalnych osób prawnych,

5/ od podmiotów korzystających z dotacji Skarbu Państwa,

6/ od osób zagranicznych w rozumieniu przepisów prawa dewizowego.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do wartości niepieniężnych.

Artykuł 154

1. Finansowanie uczestnictwa w wyborach komitetów wyborczych jest jawne.

2. Komitet wyborczy, którego lista okręgowa została zarejestrowana, obowiązany jest sporządzić sprawozdanie finansowe o źródłach pozyskanych funduszy, a w szczególności o uzyskanych kredytach bankowych i warunkach ich uzyskania oraz darowiznach przekraczających 10-krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sześciu podstawowych działach sfery produkcji materialnej, a także o poniesionych wydatkach na cele wyborcze.

3. Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu z Ministrem Finansów ustala wzór sprawozdania finansowego i szczegółowy zakres zawartych w nim informacji.

4. Sprawozdania finansowe komitety wyborcze podają do publicznej wiadomości w ciągu 3 miesięcy od dnia wyborów w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym. O podaniu sprawozdania do publicznej wiadomości komitet wyborczy zawiadamia na piśmie Państwową Komisję Wyborczą.

5. Pełnomocnicy komitetów wyborczych utworzonych przez wyborców są obowiązani przechowywać dokumenty związane z finansowaniem kampanii wyborczej przez okres 12 miesięcy od dnia wyborów.

Artykuł 155

1. Komitet wyborczy spełniający warunki, o których mowa w art. 154 ust. 2 i 4, ma prawo do otrzymania z budżetu państwa dotacji podmiotowej, w związku z poniesionymi wydatkami na kampanię wyborczą, proporcjonalnie do liczby posłów wybranych z list tego komitetu wyborczego.

2. Ogólną kwotę dotacji ustala się w wysokości 20% od sumy wydatków preliminowanych w budżecie państwa w związku z organizacją przygotowań i przeprowadzeniem wyborów.

3. Dotację dla komitetu wyborczego oblicza się w ten sposób, iż ogólną kwotę dotacji, o której mowa w ust. 2, dzieli się przez liczbę 560 i mnoży przez liczbę posłów wybranych z list kandydatów tego komitetu wyborczego.

4. Przekazania dotacji na wskazane przez komitet wyborczy konto bankowe dokonuje Minister Finansów na podstawie preliminowanych wydatków, o których mowa w ust. 2, oraz informacji Państwowej Komisji Wyborczej o uprawnio-

nych do otrzymania dotacji komitetach wyborczych i liczbie posłów wybranych z list tych komitetów wyborczych.

Artykuł 156

Pełnomocnik komitetu wyborczego utworzonego przez wyborców jest obowiązany, w wypadku uzyskania nadwyżki pozyskanych funduszy na cele kampanii wyborczej, z uwzględnieniem dotacji, o której mowa w art. 155 ust. 1, nad poniesionymi wydatkami, nadwyżkę tę przekazać na cel społecznie użyteczny. Informację o tym pełnomocnik podaje do publicznej wiadomości w dzienniku o zasięgu ogólnokrajowym najpóźniej w ciągu 9 miesięcy od dnia wyborów i zawiadamia Państwową Komisję Wyborczą.

ROZDZIAŁ 16

Przepisy szczególne, zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 157

Kto narusza zakazy określone w art. 136, art. 140 i art. 141 oraz art. 145 lub umieszcza plakaty i hasła wyborcze bądź ustawia urządzenia ogłoszeniowe z naruszeniem zasad określonych w art. 138, podlega karze grzywny.

Artykuł 158

1. Kto nie dopełnia obowiązku sporządzenia i opublikowania sprawozdania finansowego, o którym mowa w art. 154, albo podaje w nim nieprawdziwe dane, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny.

2. Kto będąc do tego zobowiązany nie przekazuje nadwyżki środków finansowych, o których mowa w art. 156, na cel społecznie użyteczny, podlega karze pozbawienia wolności do lat 2, ograniczenia wolności albo grzywny.

Artykuł 159

Do postępowania w sprawach, o których mowa w art. 157, stosuje się przepisy o postępowaniu w sprawach o wykreśleniu.

Artykuł 160

Wszelkie pisma, postępowanie sądowe i administracyjne w sprawach wyborczych są wolne od opłat.

Artykuł 161

1. Ilekroć w ustawie jest mowa o upływie terminu dla wniesienia skargi lub odwołania do sądu albo komisji wyborczej, należy przez to rozumieć dzień złożenia skargi albo odwołania w sądzie lub komisji wyborczej.

2. Jeżeli koniec terminu do wykonania czynności określonej w ustawie przypada na dzień ustawowo wolny od pracy, termin upływa pierwszego roboczego dnia po tym dniu.

Artykuł 162

1. Państwowa Komisja Wyborcza działająca w dniu wejścia w życie ustawy staje się Państwową Komisją Wyborczą w rozumieniu tej ustawy.

2. Krajowe Biuro Wyborcze i wojewódzkie biura wyborcze działające w dniu wejścia w życie ustawy stają się odpowiednio Krajowym Biurem Wyborczym i wojewódzkimi biurami wyborczymi w rozumieniu tej ustawy.

Artykuł 163

1. Wojewódzkie biura wyborcze wykonują również zadania wynikające z ustawy z dnia 8 marca 1990 r. - Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16, poz. 96 i z 1991 r. Nr 53, poz. 227), związane z przeprowadzaniem wyborów do rad gmin.

2. Zasady wykonywania zadań, o których mowa w ust. 1, określa Generalny Komisarz Wyborczy w porozumieniu z Kierownikiem Krajowego Biura Wyborczego.

Artykuł 164

W ustawie z dnia 8 marca 1990 r. - Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16, poz. 96 i z 1991 r. Nr 53, poz. 227) wprowadza się następujące zmiany:

1/ w art. 24 ust. 1 i 2, w art. 25 ust. 1 i 2, w art. 30, w art. 38 ust. 2 i 3, w art. 61 ust. 1 i 2, w art. 62 ust. 3, w art. 81 ust. 2, w art. 94, w art. 102 ust. 6, w art. 103, w art. 104, w art. 105 i w art. 110 ust. 3 użyte w różnych przypadkach wyrazy "Generalny Komisarz Wyborczy" zastępuje się użytymi w odpowiednich przypadkach wyrazami "Państwowa Komisja Wyborcza"

2/ w art. 17 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

"3. Spisy wyborców sporządza się na podstawie rejestru wyborców w gminie, prowadzonego zgodnie z zasadami określonymi w odrębnych przepisach.";

3/ art. 18 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 18. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, wzór spisu wyborców oraz sposób jego sporządzania i aktualizowania.";

4/ art. 23 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 23. Wybory przeprowadzają:

1/ Państwowa Komisja Wyborcza utworzona na podstawie odrębnych przepisów,

2/ wojewódzcy komisarze wyborczy,

3/ terytorialne (gminne, miejskie) komisje wyborcze,

4/ obwodowe komisje wyborcze.";

5/ skreśla się art. 28;

6/ skreśla się art. 29;

7/ w art. 34 w ust. 3 wyrazy "Generalny Komisarz Wyborczy" zastępuje się wyrazami "Osoby wchodzące w skład Państwowej Komisji Wyborczej";

8/ w art. 36 skreśla się wyrazy "Generalny Komisarz Wyborczy" i przecinek, a wyraz "wojewódzcy" zastępuje się wyrazem "Wojewódzcy";

9/ art. 37 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 37. 1. Obsługę Państwowej Komisji Wyborczej i wojewódzkich komisarzy wyborczych zapewniają odpowiednio: Krajowe Biuro Wyborcze i wojewódzkie biura wyborcze, utworzone na podstawie odrębnych przepisów.

2. Obsługę i techniczno-materialne warunki pracy terytorialnych i obwodowych komisji wyborczych zapewnia, jako zadania zlecone gminie, wójt lub burmistrz (prezydent miasta) ".,

10/ w art. 38 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

"1. Państwowa Komisja Wyborcza ustala swój regulamin oraz określa tryb działania wojewódzkich komisarzy wyborczych.";

11/ w art. 39 w ust. 1 skreśla się wyrazy "Generalnego Komisarza Wyborczego i".

Artykuł 165

W ustawie z dnia 27 września 1990 r. o wyboe Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 67, poz. 398 i Nr 79, poz. 4650 wprowadza się następujące zmiany:

1/ art. 9 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 9 Wybory przeprowadzają:

1) Państwowa Komisja Wyborcza utworzona na podstawie odrębnych przepisów,

2/ wojewódzkie komisje wyborcze,

3/ obwodowe komisje wyborcze.";

2/ skreśla się art. 14;

3/ w art. 16:

4/ w ust. 2 zdanie drugie otrzymuje brzmienie:

"Zasady, tryb i termin powoływania tych komisji ustala Państwowa Komisja Wyborcza, po porozumieniu odpowiednio z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Ministrem Spraw Zagranicznych.";

b/ w ust. 3 wyraz "przewodniczącego," zastępuje się wyrazami "przewodniczącego i jego zastępcę", a pozostałe wyrazy skreśla się;

4/ art. 20 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 20. Wojewódzkie i obwodowe komisje wyborcze rozwiązuje Państwowa Komisja Wyborcza po wykonaniu ich ustawowych zadań.";

5/ art. 21 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 21. 1. Obsługę Państwowej Komisji Wyborczej i wojewódzkich komisji wyborczych zapewniają odpowiednio: Krajowe Biuro Wyborcze i wojewódzkie biura wyborcze, utworzone na podstawie odrębnych przepisów.

2. Obsługę i techniczno-materialne warunki pracy obwodowych komisji wyborczych zapewnia, jako zadanie zlecone gminie, wójt lub burmistrz (prezydent miasta).

3. Obowiązki przewidziane w ust. 2 dotyczą odpowiednio kapitanów polskich statków morskich oraz konsulów "

6/ art. 27 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 27. 1. Spis sporządza się w 2 egzemplarzach, oddzielnie dla każdego obwodu głosowania.

2. Spis, o którym mowa w ust. 1, przekazuje się w przeddzień wyborów przewodniczącemu właściwej obwodowej komisji wyborczej.";

7/ skreśla się art. 28;

8/ art. 29 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 29. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, wzór spisu wyborców, sposób jego sporządzania i aktualizowania, wzór zawiadomienia o wpisaniu wyborcy do spisu w innym obwodzie głosowania oraz wzór zaświadczenia o prawie do głosowania ";

9/ w art. 35 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

"3. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej, sposób sporządzania spisu, o którym mowa w ust. 1.";

10/ w art. 36 ust. 3 otrzymuje brzmienie:

"3. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych, sposób sporządzania spisu, o którym mowa w ust. 1. ";

11/ art. 48 otrzymuje brzmienie:

"Artykuł 48. Zasady sporządzania i tryb przekazania kart do głosowania dla obwodów głosowania utworzonych na polskich statkach morskich oraz za granicą ustala Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu odpowiednio z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Ministrem Spraw Zagranicznych.";

12/ w art. 56:

a/ w ust. 4 wyraz "wojowodom" zastępuje się wyrazami "kierownikom wojewódzkich biur wyborczych",

b/ dodaje się ust. 5 w brzmieniu:

"5. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych, termin przechowywania oraz sposób przekazania do właściwe-

go archiwum państwowego dokumentów z głosowania i z wyborów, o których mowa w ust. 4."

Artykuł 166

1. W pierwszych wyborach do Sejmu zarządzonych na podstawie niniejszej ustawy dopuszcza się udział w głosowaniu za granicą obywateli polskich stale tam zamieszkujących, na podstawie dokumentu uprawniającego do wydania polskiego paszportu lub na podstawie innych dokumentów stwierdzających tożsamość tych osób.

2. Minister Spraw Zagranicznych w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych określi rodzaj dokumentów, o których mowa w ust. 1, a także sposób ich weryfikacji przez konsulów.

Artykuł 167

Traci moc ustawa z dnia 28 czerwca 1991 r. - Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. Nr 59, poz. 252), z zastrzeżeniem an. 168 pkt 2.

Artykuł 168

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia, z tym że:

1/ art. 164 wchodzi w życie z dniem 27 listopada 1993 r. i z tym dniem traci moc art. 163,

2/ do zmian w składzie Sejmu i Senatu wybranych w wyborach przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r. stosuje się przepisy ustawy z dnia 28 czerwca 1991 r. - Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

13

USTAWA

z dnia 10 maja 1991 r.

Ordynacja wyborcza do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz.U. z 1994 r. Nr 54, poz. 224)

Artykuł 1

1. Wybory do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej odbywają się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Ordynacji Wyborczej do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli niniejsza ustawa nie stanowi inaczej.

2. Wybory do Senatu odbywają się łącznie z wyborami do Sejmu.

3. Kadencja Senatu rozpoczyna się i kończy jednocześnie z kadencją Sejmu.

Artykuł 2

1. Do Senatu wybiera się 100 senatorów, według zasady większości, w okręgach wyborczych.

2. Okręgiem wyborczym do Senatu jest obszar województwa.

3. W okręgu wyborczym wybiera się 2 senatorów, a w okręgach obejmujących obszar województwa warszawskiego i województwa katowickiego wybiera się po 3 senatorów.

Artykuł 3

(skreślony)

Artykuł 4

1. Wybory do Senatu przeprowadzają:

1/ Państwowa Komisja Wyborcza,

2/ okręgowe komisje wyborcze,

3/ obwodowe komisje wyborcze.

2. W okręgu wyborczym obejmującym obszar województwa warszawskiego funkcję okręgowej komisji wyborczej w wyborach do Senatu pełni okręgowa komisja wyborcza dla miasta stołecznego Warszawy, zaś w okręgu obejmującym obszar województwa katowickiego - okręgowa komisja wyborcza z siedzibą w Katowicach.

Artykuł 5

Państwowa Komisja Wyborcza, powołana na podstawie przepisów Ordynacji wyborczej do Sejmu, zapewnia przygotowanie, organizację oraz przeprowadzenie wyborów do Senatu, a w szczególności:

1/ ogłasza wyniki wyborów do Senatu,

2/ wydaje wybranym senatorom zaświadczenia o wyborze,

3/ przedkłada Senatowi do wiadomości sprawozdanie z wyborów.

Artykuł 6

Do zadań okręgowej komisji wyborczej powołanej na podstawie przepisów Ordynacji wyborczej do Sejmu należy w szczególności:

- 1/ rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji wyborczych w zakresie czynności związanych z przeprowadzeniem wyborów do Senatu,
- 2/ rejestrowanie kandydatów na senatorów wybieranych w okręgu wyborczym,
- 3/ zarządzanie druku obwieszczeń wyborczych i dostarczanie ich do obwodowych komisji wyborczych,
- 4/ ustalanie wyników głosowania i wyników wyborów senatorów w okręgu wyborczym

Artykuł 7

(skreślony)

Artykuł 8

Obwodowe komisje wyborcze powołane dla wyborów do Sejmu wypełniają te same czynności związane z wyborami do Senatu.

Artykuł 9

Prawo zgłaszania kandydatów na senatorów przysługuje wyborcom, partiom i organizacjom politycznym oraz organizacjom społecznym tworzącym w tym celu komitety wyborcze.

Artykuł 10

1. Kandydatów na senatorów w okręgu wyborczym zgłasza się do właściwej okręgowej komisji wyborczej, najpóźniej w 40 dniu przed dniem wyborów.

2. Komitet wyborczy może zgłosić tylko tylu kandydatów na senatorów, ilu wybiera się w danym okręgu wyborczym.

3. Zgłoszenia kandydata lub kandydatów na senatorów dokonuje na piśmie pełnomocnik komitetu wyborczego albo upoważniona przez niego osoba, zwani dalej "pełnomocnikami". Każde zgłoszenie musi być poparte podpisami co najmniej 3000 wyborców stale zamieszkałych w danym okręgu wyborczym.

4. Do zgłoszenia kandydatów na senatorów przepisu art. 79 ust. 2 Ordynacji wyborczej do Sejmu nie stosuje się.

5. (skreślony)

6. Kandydować można tylko w jednym okręgu wyborczym.

Artykuł 11

Nie można równocześnie kandydować do Sejmu i Senatu.

Artykuł 12

Informacje o zarejestrowanych kandydatach na senatorów właściwa okręgowa komisja wyborcza podaje do wiadomości publicznej w formie obwieszczenia.

Artykuł 13

Na karcie do głosowania na kandydatów na senatorów wybieranych w danym okręgu wyborczym umieszcza się w porządku alfabetycznym nazwiska i imiona zarejestrowanych kandydatów oraz nazwy lub skróty nazw komitetów wyborczych, które ich zgłosiły.

Artykuł 14

Na karcie do głosowania na kandydatów na senatorów wyborca oddaje głos na określonych kandydatów, stawiając znak "x" w kratce z lewej strony obok nazwisk najwyższego tytułu kandydatów, ilu senatorów jest wybieranych w danym okręgu wyborczym.

Artykuł 15

1. Jeżeli na karcie do głosowania na kandydatów na senatorów postawiono znak "x" w kratce z lewej strony obok większej liczby nazwisk kandydatów niż liczba senatorów wybieranych w danym okręgu wyborczym lub nie postawiono znaku "x" w kratce z lewej strony obok nazwiska żadnego kandydata, to głos taki uważa się za nieważny.

2. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych nazwisk albo poczynienie innych dopisków lub skreśleń nie pociąga za sobą skutków prawnych i nie wpływa na ważność głosu.

Artykuł 16

(skreślony)

Artykuł 17

1. Za wybranych do Senatu w dwumandatowym okręgu wyborczym uważa się dwóch kandydatów, którzy otrzymali kolejno najwięcej ważnie oddanych głosów.

2. Za wybranych do Senatu w trymandatowym okręgu wyborczym uważa się trzech kandydatów, którzy otrzymali kolejno najwięcej ważnie oddanych głosów.

3. Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało równą liczbę głosów uprawniającą do uzyskania mandatu i kandydatów tych jest więcej niż mandatów do uzyskania, o pierwszeństwie rozstrzyga większa liczba obwodów głosowania, w których jeden z kandydatów uzyskał więcej głosów, a je-

żeli liczba tych obwodów byłaby równa, o pierwszeństwie rozstrzyga losowanie przeprowadzone przez przewodniczącego wojewódzkiej komisji wyborczej w obecności członków komisji oraz pełnomocników komitetów wyborczych. Przebieg losowania uwzględnia się w protokole wyników wyborów.

Artykuł 18

(skreślony)

Artykuł 19

1. Wygaśnięcie mandatu senatora następuje wskutek:

1/ odmowy złożenia ślubowania senatorskiego,

2/ utraty prawa wybieralności,

3/ zrzeczenia się mandatu,

4/ śmierci,

5/ zajmowania przez senatora lub powołania go na stanowisko sędziego Trybunału Konstytucyjnego, sędziego Trybunału Stanu, sędziego Sądu Najwyższego, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, ambasadora oraz wojewody.

2. Wygaśnięcie mandatu senatora stwierdza Senat.

3. Stwierdzenie wygaśnięcia mandatu senatora zajmującego w dniu wyborów stanowisko wymienione w ust. 1 pkt 5 następuje, jeżeli nie złoży on Marszałkowi Senatu, w terminie 7 dni od dnia wydania zaświadczenia o wyborze, oświadczenia o złożeniu rezygnacji z zajmowanego stanowiska; wygaśnięcie mandatu senatora powołanego w czasie kadencji na stanowisko, o którym mowa w ust. 1 pkt 5, następuje z dniem powołania.

Artykuł 20

1. W wypadku wygaśnięcia mandatu senatora Senat najpóźniej w ciągu 6 miesięcy podejmuje uchwałę w sprawie przeprowadzenia wyborów uzupełniających. Nie przeprowadza się wyborów uzupełniających w okresie 6 miesięcy przed dniem upływu kadencji Senatu.

2. Wybory uzupełniające przeprowadza się w trybie i na zasadach przewidzianych w niniejszej ustawie, w ciągu 3 miesięcy od dnia podjęcia przez Senat uchwały o przeprowadzeniu wyborów uzupełniających.

3. Zarządzenie Prezydenta o wyznaczeniu daty wyborów uzupełniających ogłasza się najpóźniej w 10 dniu po podjęciu przez Senat uchwały o przeprowadzeniu wyborów uzupełniających.

4. Zarządzając wybory uzupełniające, Prezydent ustala kalendarz wyborczy, w którym może dla poszczególnych czynności wyborczych określić terminy krótsze od przewidzianych w ustawie.

5. Głosowanie w wyborach uzupełniających przeprowadza się tylko na terytorium kraju.

6. W wyborach uzupełniających wysokość dotacji podmiotowej przysługującej w związku z wydatkami na kampanię wyborczą poniesionymi przez komitet wyborczy zgłaszający kandydata, który uzyskał mandat, określa Państwowa Komisja Wyborcza, przy uwzględnieniu kwoty dotacji przypadającej na jednego senatora w poprzednich wyborach do Senatu oraz wskaźnika przeciętnego wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych. Wskaźnik ten oblicza Główny Urząd Statystyczny za okres od miesiąca, w którym przeprowadzono poprzednie wybory, do miesiąca, w którym odbyły się wybory uzupełniające.

Artykuł 20a

1. W wypadku zarządzenia wyborów uzupełniających do Senatu na ten sam dzień co wybory do rad gmin stosuje się przepisy niniejszej ustawy ze zmianami wynikającymi z późniejszych ustępów.

2. W wyborach uzupełniających, o których mowa w ust. 1, głosowanie przeprowadza się w obwodach głosowania utworzonych dla wyborów do rad gmin na podstawie ustawy - Ordynacja wyborcza do rad gmin, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. W szpitalach oraz w zakładach karnych i aresztach śledczych, a także w oddziałach zewnętrznych tych zakładów i aresztów, rady gmin na wniosek wójtów tworzą obwody głosowania, jeżeli przebywać w nich będzie w dniu wyborów co najmniej 50 wyborców. Obwodowe komisje wyborcze dla tych obwodów powoływane są w trybie określonym w ustawie, o której mowa w art. 1 ust. 1.

4. Do spisu wyborców dla obwodów, o których mowa w ust. 3, wpisuje się tylko wyborców posiadających czynne prawo wyborcze do Senatu. Dla pozostałych obwodów sporządza się dodatkowe spisy wyborców posiadających czynne prawo wyborcze do Senatu, a nie posiadających czynnego prawa wyborczego do rady gminy.

5. Właściwymi do przeprowadzenia głosowania i ustalenia jego wyników w obwodach są obwodowe komisje wyborcze powołane na podstawie ustawy, o której mowa w ust. 2.

6. Głosowanie odbywa się bez przerwy w godzinach określonych w ustawie, o której mowa w ust. 2.

7. Zadania okręgowej komisji wyborczej, o której mowa w art. 6, wykonuje wojewódzka komisja wyborcza powołana na podstawie przepisów ustawy - Ordynacja wyborcza do rad gmin.

Artykuł 21

1. Łączny czas rozpowszechniania nieodpłatnych audycji wyborczych w regionalnych programach, przyznany wszystkim komitetom wyborczym, które zarejestrowały jednego lub więcej kandydatów na senatorów, wynosi:

1/ 6 godzin w Telewizji Polskiej,

2/ 10 godzin w Polskim Radiu.

2. Czas rozpowszechniania nieodpłatnych audycji wyborczych dzielony jest pomiędzy uprawnione komitety wyborcze proporcjonalnie do liczby zarejestrowanych kandydatów.

3. W wyborach uzupełniających łączny czas rozpowszechniania nieodpłatnych audycji wyborczych w regionalnych programach, przyznawany wszystkim komitetom wyborczym, które zarejestrowały kandydatów w danym okręgu wyborczym, wynosi:

1/ 1,5 godziny w Telewizji Polskiej,

2/ 2,5 godziny w Polskim Radiu.

Artykuł 21a

1. Komitet wyborczy, który zarejestrował kandydatów na senatorów tylko w jednym okręgu wyborczym, sprawozdanie finansowe, o którym mowa w Ordynacji wyborczej do Sejmu, podaje do publicznej wiadomości w dzienniku regionalnym, obejmującym dany okręg wyborczy.

2. Komitet wyborczy utworzony przez wyborców, który zarejestrował kandydatów na senatorów tylko w jednym okręgu wyborczym, informację o przekazaniu na cel społecznie użyteczny nadwyżki pozyskanych funduszy na cele kampanii wyborczej nad poniesionymi wydatkami, o której mowa w Ordynacji wyborczej do Sejmu, podaje do publicznej wiadomości w dzienniku o zasięgu regionalnym, obejmującym dany okręg wyborczy.

14

UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 30 lipca 1992 r.

Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

(M.P. Nr 26, poz. 185, Nr 34, poz. 239, z 1993 r. Nr 13, poz. 89 i Nr 63, poz. 562, z 1994 r. Nr 47, poz. 379 i Nr 62, poz. 545 oraz z 1995 r. Nr 8, poz. 111, Nr 18, poz. 213 i Nr 23, poz. 271))

DZIAŁ 1

PRZEPISY OGÓLNE

ROZDZIAŁ 1

Pierwsze posiedzenie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

Artykuł 1

1. Pierwsze posiedzenie nowo wybranego Sejmu odbywa się w terminie oznaczonym przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Pierwsze posiedzenie Sejmu otwiera Marszałek-Senior, powoływany przez Prezydenta spośród najstarszych wiekiem posłów.

Artykuł 2

1. Posłowie na pierwszym posiedzeniu Sejmu składają ślubowanie poselskie według rotacji ustalonej w przepisach ustawy o obowiązkach i prawach posłów i senatorów.

Artykuł 3

1. Po złożeniu przez posłów ślubowania Marszałek-Senior przeprowadza wybór Marszałka Sejmu spośród kandydatów zgłoszonych przez co najmniej 15 posłów.

2. Marszałek-Senior przeprowadza złożenie ślubowania poselskiego oraz wybór Marszałka Sejmu przy pomocy powołanych przez siebie w tym celu, spośród najmłodszych wiekiem posłów, sekretarzy tymczasowych w liczbie niezbędnej do dokonania tych czynności.

3. Ślubowanie poselskie odbywa się w ten sposób, że po odczytaniu rotacji każdy z kolejno wywołanych posłów, powstawszy, wypowiada słowo "ślubuję".

4. Posłowie nieobecni na posiedzeniu Sejmu oraz posłowie, którzy uzyskali mandaty w czasie trwania kadencji, składają ślubowanie poselskie na pierwszym posiedzeniu, na którym są obecni.

5. Sprawy posłów, którzy nie złożyli ślubowania w terminie 3 miesięcy od dnia zakończenia wyborów, rozpatruje Prezydium Sejmu. Po rozpatrzeniu Prezydium Sejmu stwierdza przyczyny niezłożenia ślubowania w terminie.

2. Sejm wybiera Marszałka Sejmu bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

3. Jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał bezwzględnej większości głosów i zgłoszono więcej niż jednego kandydata, to w kolejnych turach głosowania skreśla się z listy kandydatów tego kandydata, który otrzymał najmniejszą liczbę głosów.

Artykuł 4

1. Marszałek Sejmu obejmuje przewodnictwo obrad.

2. Sejm w drodze uchwały ustala liczbę wicemarszałków.

3. Marszałek Sejmu zarządza wybory wicemarszałków Sejmu.

4. Do wyboru wicemarszałków Sejmu stosuje się odpowiednio przepisy art. 3 ust. 2 i 3.

Artykuł 5

Sejm wybiera dwudziestu sekretarzy Sejmu. Wybór odbywa się łącznie, chyba że Sejm postanowi inaczej.

Artykuł 6

(skreślony)

Artykuł 7

(skreślony)

ROZDZIAŁ 2

Posłowie

Artykuł 8

1. Posła obowiązuje obecność i czynny udział w posiedzeniach Sejmu oraz organów Sejmu, do których został wybrany. Na posiedzeniach Sejmu posłowie zajmują stałe, wyznaczone miejsca na sali posiedzeń.

2. Poseł może być członkiem nie więcej niż dwóch komisji stałych.

2a. Poseł pełniący funkcję ministra, sekretarza stanu lub podsekretarza stanu nie może być członkiem komisji, do przedmiotowego zakresu działania której należy kontrola działalności naczelnego organu administracji państwowej, w którym poseł pełni funkcję.

3. Udział posła w głosowaniach podczas posiedzeń Sejmu i w komisjach sejmowych jest jednym z jego podstawowych obowiązków.

4. Poseł potwierdza swoją obecność na posiedzeniu Sejmu, komisji i podkomisji podpisem na liście obecności.

5. W razie niemożności wzięcia udziału w posiedzeniu Sejmu lub komisji, poseł jest obowiązany w ciągu 7 dni

usprawiedliwić w formie pisemnej swoją nieobecność przed Marszałkiem Sejmu lub przewodniczącym komisji.

6. Informacje o nie usprawiedliwionych nieobecnościach posłów na posiedzeniu Sejmu lub komisji sejmowej są jawne.

7. Jeżeli członek stałej komisji był nieobecny na więcej niż 1/3 posiedzeń komisji w okresie trzech miesięcy i nie usprawiedliwił swojej nieobecności, to dieta posła ulega zmniejszeniu o 1/3 w okresie następnych trzech miesięcy. Jednocześnie Marszałek Sejmu na wniosek prezydium komisji występuje o odwołanie ze składu komisji.

8. W razie wątpliwości w sprawach określonych w ust. 5 i 7 rozstrzyga Prezydium Sejmu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich.

9. Poseł może z ważnych przyczyn zwrócić się do Prezydium Sejmu o udzielenie urlopu od wykonywania obowiązków poselskich; Prezydium Sejmu udziela urlopu w porozumieniu z prezydium klubu lub koła, którego poseł jest członkiem.

10. Dostęp posła do wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową określają przepisy o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej. Poseł jest obowiązany do złożenia pisemnego zobowiązania zachowania tajemnicy w zakresie wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową, z którymi zapozna się w trakcie wykonywania mandatu. Zachowanie tajemnicy obowiązuje posła zarówno w czasie trwania mandatu, jak i po jego wygaśnięciu.

Artykuł 9

1. Posłowie mogą tworzyć w Sejmie kluby lub koła oparte na zasadzie politycznej.

2. Klub tworzy co najmniej 15 posłów.

3. Koło tworzy co najmniej 3 posłów.

4. Poseł może należeć tylko do jednego klubu lub koła.

5. Kluby lub koła mogą na zasadzie wzajemnych porozumień ustanawiać wspólną reprezentację w Konwencji Seniorów.

6. Posłowie mogą tworzyć w Sejmie zespoły zorganizowane na innych zasadach niż określone w ust. 1.

7. Władze klubów, kół, zespołów oraz porozumień podają do wiadomości Prezydium Sejmu ich składy osobowe oraz regulaminy (statuty) wewnętrzne.

ROZDZIAŁ 3

Organy Sejmu

Artykuł 10

Organami Sejmu są:

1/ Marszałek Sejmu,

- 2/ Prezydium Sejmu,
- 3/ Konwent Seniorów,
- 4/ komisje sejmowe.

Artykuł 11

1. Marszałek Sejmu:

- 1/ stoi na straży praw i godności Sejmu,
- 2/ (skreślony),
- 3/ reprezentuje Sejm,
- 4/ przewodniczy obradom Sejmu,
- 5/ kieruje pracami Prezydium Sejmu i przewodniczy jego obradom,
- 6/ zwołuje Konwent Seniorów i przewodniczy jego obradom,
- 7/ (skreślony),
- 8/ sprawuje pieczę nad spokojem i porządkiem na całym obszarze należącym do Sejmu oraz wydaje stosowne zarządzenia porządkowe,
- 9/ powołuje i odwołuje Szefa Kancelarii Sejmu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich,
- 9a/ powołuje i odwołuje zastępców Szefa Kancelarii Sejmu, po zasięgnięciu opinii Szefa Kancelarii Sejmu oraz Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich,
- 10/ podejmuje inne czynności wynikające z Regulaminu Sejmu.

2. Marszałek Sejmu wykonuje także inne zadania przewidziane w przepisach konstytucyjnych i w innych ustawach.

3. Marszałka Sejmu w zakresie przez niego określonym zastępują wicemarszałkowie Sejmu.

Artykuł 12

Prezydium Sejmu tworzą Marszałek i wicemarszałkowie.

Artykuł 13

1. Prezydium Sejmu kieruje pracami Sejmu, a w szczególności:

- 1/ ustala plany prac Sejmu, po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów,
- 2/ czuwa nad tokiem i terminowością prac Sejmu i jego organów,
- 3/ ustala tak zwane tygodnie posiedzeń z wyprzedzeniem co najmniej 3-miesięcznym,
- 4/ zwołuje posiedzenia Sejmu, ustala ich porządek dzienny i przedstawia go do zatwierdzenia Sejmowi,

4a/ nadaje bieg inicjatywom ustawodawczym i uchwałodawczym oraz wnioskowi organów Państwa skierowanemu do Sejmu,

5/ dokonuje wykładni Regulaminu Sejmu po zasięgnięciu, w miarę potrzeby, opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich,

6/ prowadzi sprawy z zakresu stosunków z Senatem,

7/ prowadzi sprawy z zakresu stosunków Sejmu z parlamentami innych krajów,

8/ organizuje współpracę między komisjami sejmowymi, koordynuje ich działania oraz może zlecać im rozpatrzenie określonych spraw,

9/ dokonuje okresowych ocen wykonywania przez organy administracji państwowej obowiązków wobec Sejmu i jego organów oraz posłów; wnioski w tym zakresie przekazuje Prezesowi Rady Ministrów, prezydium komisji sejmowych oraz posłom,

10/ ustala zasady organizowania doradztwa naukowego na rzecz Sejmu i jego organów, powoływania doradców sejmowych oraz korzystania z opinii i ekspertyz,

11/ udziela posłom niezbędnej pomocy w ich pracy, w tym czuwa nad wykonywaniem wobec nich przez organy państwowe i inne jednostki organizacyjne obowiązków określonych w ustawie o obowiązkach i prawach posłów i senatorów,

12/ uchwała projekt budżetu Kancelarii Sejmu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich oraz nadzoruje jego wykonanie,

13/ uchwała statut Kancelarii Sejmu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich,

14/ podejmuje inne czynności wynikające z Regulaminu Sejmu.

2. Prezydium Sejmu wykonuje także inne zadania przewidziane w ustawach.

Artykuł 14

1. Porządek dzienny i termin posiedzenia Prezydium Sejmu ustala Marszałek Sejmu.

2. W posiedzeniach Prezydium Sejmu bierze udział z głosem doradczym Szef Kancelarii Sejmu. Marszałek Sejmu może zaprosić na posiedzenie Prezydium Sejmu również inne osoby.

3. Z posiedzeń Prezydium Sejmu sporządza się protokół, który podpisuje Marszałek Sejmu. Protokół stanowi jedyne urzędowe stwierdzenie przebiegu posiedzenia Prezydium.

4. Prezydium Sejmu podejmuje uchwały większością głosów. W wypadku równej liczby głosów decyduje głos Marszałka Sejmu.

Artykuł 15

Konwent Seniorów jest organem zapewniającym współdziałanie klubów w sprawach związanych z działalnością i tokiem prac Sejmu.

Artykuł 16

1. W skład Konwentu Seniorów wchodzi: Marszałek, wicemarszałkowie, przewodniczący lub wiceprzewodniczący klubów oraz przedstawiciele porozumień, o których mowa w art. 9 ust. 5, jeśli reprezentują, co najmniej 15 posłów.

2. W posiedzeniach Konwentu Seniorów bierze udział z głosem doradczym Szef Kancelarii Sejmu.

3. Marszałek Sejmu z własnej inicjatywy bądź na wniosek członków Konwentu Seniorów może zaprosić na posiedzenie Konwentu inne osoby.

Artykuł 17

1. Konwent Seniorów opiniuje w szczególności:

- 1/ projekty planów prac Sejmu,
- 2/ projekty porządku dziennego poszczególnych posiedzeń Sejmu i ich terminy,
- 3/ wnioski co do trybu dyskusji nad poszczególnymi punktami porządku dziennego posiedzenia Sejmu,
- 4/ wnioski co do wyboru przez Sejm jego organów,
- 5/ zadania i przebieg pracy Kancelarii Sejmu,
- 6/ inne sprawy przekazane przez Marszałka lub Prezydium Sejmu.

2. Konwent Seniorów zwołuje Marszałek Sejmu z własnej inicjatywy, z inicjatywy Prezydium Sejmu, na wniosek klubu reprezentowanego w Konwencie Seniorów lub grupy co najmniej 15 posłów.

3. Z posiedzeń Konwentu Seniorów sporządza się zapisy ustaleń.

Artykuł 18

1. Komisje sejmowe są organami powołanymi do:

- 1/ rozpatrywania i przygotowywania spraw stanowiących przedmiot prac Sejmu,
- 2/ wyrażania opinii w sprawach przekazywanych pod ich obrady przez Sejm lub Prezydium Sejmu.

2. Komisje sejmowe są również organami Sejmu w zakresie kontroli działalności poszczególnych organów państwowych, samorządu terytorialnego oraz innych organów i organizacji w zakresie wprowadzania w życie i wykonywania ustaw i uchwał Sejmu.

Artykuł 19

1. Ustanawia się następujące komisje stałe:

1/ Administracji i Spraw Wewnętrznych,

1a/ do Spraw Służb Specjalnych,

2/ do Spraw Układu Europejskiego,

3/ Edukacji, Nauki i Postępu Technicznego,

4/ Transportu, Łączności, Handlu i Usług,

5/ Kultury i Środków Przekazu,

6/ Łączności z Polakami za Gраницą,

7/ Młodzieży, Kultury Fizycznej i Sportu,

8/ Mniejszości Narodowych i Etnicznych,

9/ Obrony Narodowej,

10/ Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa,

11/ Odpowiedzialności Konstytucyjnej,

12/ Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów,

13/ Polityki Przestrzennej, Budowlanej i Mieszkaniowej,

14/ Polityki Socjalnej,

15/ Przekształceń Własnościowych,

16/ Regulaminową i Spraw Poselskich,

17/ Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej,

18/ Samorządu Terytorialnego,

19/ Spraw Zagranicznych,

20/ Sprawiedliwości,

21/ Stosunków Gospodarczych z Zagranicą,

22/ Systemu Gospodarczego i Przemysłu,

23/ Ustawodawczą,

24/ Zdrowia.

2. Przedmiotowy zakres działania komisji, o których mowa w ust. 1, określa załącznik do Regulaminu Sejmu.

3. Podziału części budżetowych pomiędzy komisje sejmowe dokonuje Prezydium Sejmu, kierując się przedmiotowym zakresem działania komisji określonym w załączniku, o którym mowa w ust. 2.

Artykuł 20

1. Sejm może powoływać i odwoływać komisje nadzwyczajne; powołując takie komisje, Sejm określa cel, zasady i tryb ich działania.

2. Przepis ust. 1 stosuje się również do komisji powołanych na podstawie art. 11 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426), zwanej dalej "ustawą konstytucyjną z dnia 17 października 1992 r."

Artykuł 21

1. Sejm, na wniosek Prezydium Sejmu po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów, w drodze uchwały, wybiera skład osobowy poszczególnych komisji.

2. Pierwsze posiedzenie komisji zwołuje i prowadzi Marszałek Sejmu; na posiedzeniu tym komisja wybiera ze swego grona prezydium komisji w składzie: przewodniczący oraz zastępcy przewodniczącego.

3. Komisja powołuje i odwołuje członków prezydium w głosowaniu jawnym większością głosów.

ROZDZIAŁ 4

Wybór oraz powoływanie i odwoływanie organów państwowych

Artykuł 22

(skreślony)

Artykuł 23

(skreślony)

Artykuł 24

(skreślony)

Artykuł 25

1. Sejm wybiera prezesa, wiceprezesa i sędziów Trybunału Konstytucyjnego oraz zastępców przewodniczącego, członków i zastępców członków Trybunału Stanu, a także posłów - członków Krajowej Rady Sądownictwa.

2. Wybór członków Trybunału Konstytucyjnego odbywa się łącznie, chyba że Sejm postanowi inaczej. W tym samym trybie odbywa się wybór sędziów Trybunału Stanu oraz posłów - członków Krajowej Rady Sądownictwa.

3. W razie opróżnienia poszczególnych stanowisk w Trybunale Konstytucyjnym i Trybunale Stanu, Sejm dokonuje wyboru uzupełniającego, stosując odpowiednio przepisy o Trybunale Konstytucyjnym oraz o Trybunale Stanu. Wybór uzupełniający na poszczególne stanowiska odbywa się oddzielnie, chyba że Sejm postanowi inaczej.

4. Wybór uzupełniający posłów - członków Krajowej Rady Sądownictwa odbywa się w trybie określonym w ust. 3.

Artykuł 26

Sejm na wniosek Prezydenta powołuje i odwołuje Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego oraz Prezesa Narodowego Banku Polskiego.

Artykuł 27

1. Sejm powołuje i odwołuje Prezesa Najwyższej Izby Kontroli na wniosek Marszałka Sejmu lub grupy co najmniej 35 posłów.

2. Sejm powołuje Rzecznika Praw Obywatelskich na okres lat 4 na wniosek Marszałka Sejmu lub grupy co najmniej 35 posłów.

3. Uchwały Sejmu w sprawach określonych w ust. 1 i 2 Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Marszałkowi Senatu w celu wyrażenia zgody przez Senat.

Artykuł 27a

1. Wnioski w sprawie wyboru lub powołania przez Sejm poszczególnych osób na określone stanowiska państwowe Prezydium Sejmu kieruje do właściwych komisji sejmowych w celu zaopiniowania. Inna zainteresowana komisja może delegować swoich przedstawicieli na posiedzenie komisji właściwej.

2. (skreślony)

3. Opinie w sprawie wniosku, o którym mowa w ust. 1, komisja przedstawia na piśmie Prezydium Sejmu.

4. Marszałek Sejmu zarządza doręczenie posłom druku zawierającego opinię komisji.

5. Rozpatrzenie przez Sejm wniosku, o którym mowa w ust. 1, odbywać się może nie wcześniej niż następnego dnia od skierowania wniosku do właściwej komisji.

6. Sejm w szczególnych wypadkach może skrócić postępowanie przez przystąpienie do rozpatrzenia wniosku:

1/ bez przesyłania go do właściwej komisji,

2/ w terminie krótszym niż określony w ust. 5.

Artykuł 28

Uchwały w sprawie wyboru lub powołania poszczególnych osób na stanowiska państwowe określone w art. 25-27a albo odwołania z tych stanowisk - zapadają bezwzględnie większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

DZIAŁ II

POSTĘPOWANIE W SEJMIE

ROZDZIAŁ 1

Postępowanie z projektami ustaw i uchwał

Artykuł 29

1. Inicjatywa ustawodawcza przysługuje posłom, Senatowi, Prezydentowi i Radzie Ministrów.

2. Poselskie projekty ustaw mogą być wnoszone przez komisję sejmową lub co najmniej 15 posłów podpisujących projekt.

3. W wypadkach i w zakresie określonym w art. 21 i art. 23 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. inicjatywa ustawodawcza przysługuje wyłącznie Radzie Ministrów.

Artykuł 30

Projekt uchwały Sejmu może być wniesiony przez Prezydenta, Radę Ministrów, Prezydium Sejmu, komisję sejmową lub co najmniej 15 posłów podpisujących projekt.

Artykuł 31

1. Projekty ustaw i uchwał składa się w formie pisemnej na ręce Marszałka Sejmu; wnosząc projekt wnioskodawca wskazuje swego przedstawiciela upoważnionego do reprezentowania go w pracach nad tym projektem.

2. Do projektu ustawy dołącza się uzasadnienie, które powinno:

1/ wyjaśniać potrzebę i cel wydania ustawy,

2/ przedstawiać rzeczywisty stan w dziedzinie, która ma być unormowana,

3/ wykazywać różnicę pomiędzy dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym,

4/ przedstawiać przewidywane skutki społeczne, gospodarcze, finansowe i prawne,

5/ wskazywać źródła finansowania, jeżeli projekt ustawy pociąga za sobą obciążenie budżetu Państwa,

6/ przedstawiać założenia projektów podstawowych aktów wykonawczych.

3. Uzasadnienie powinno przedstawiać również wyniki przeprowadzonych konsultacji i dyskusji publicznych oraz informować o przedstawionych wariantach i opiniach, w szczególności jeżeli obowiązek zasięgnięcia takich opinii wynikał z przepisów ustawy.

3a. Do uzasadnienia wniesionego przez Radę Ministrów projektu ustawy dołącza się projekty podstawowych aktów wykonawczych.

4. Marszałek Sejmu może zażądać dotarczenia uzasadnienia do projektu uchwały, jeżeli nakłada ona na określone podmioty obowiązki.

5. Prezydium Sejmu może zwrócić wnioskodawcy projekt ustawy lub uchwały, jeżeli uzasadnienie dołączone do projektu nie odpowiada wymogom określonym w ust. 2 i 3.

6. Projekty ustaw i uchwał, co do których istnieje wątpliwość, czy nie są sprzeczne z prawem, Prezydium Sejmu może skierować do Komisji Ustawodawczej celem wyrażenia opinii, która może większością 3/5 głosów zaopiniować projekt jako niedopuszczalny.

Artykuł 32

1. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie projektów ustaw i uchwał oraz doręczenie ich posłom.

2. Marszałek Sejmu przesyła wniesione projekty ustaw i uchwał Prezydentowi, Marszałkowi Senatu i Prezesowi Rady Ministrów.

Artykuł 33

1. Rozpatrywanie projektów ustaw odbywa się w trzech czytaniach, a uchwał - w dwóch czytaniach.

2. Wnioskodawca, do czasu zakończenia pierwszego czytania, może wycofać wniesiony przez siebie projekt. Poselski projekt uważa się za wycofany również wówczas, gdy liczba posłów popierających projekt jest mniejsza niż 15.

3. Przepisu ust. 2 nie stosuje się do projektu ustawy budżetowej (projekt budżetowy).

Artykuł 34

1. Pierwsze czytanie przeprowadza się na posiedzeniu komisji, z wyjątkiem projektów ustaw o zmianie konstytucji, projektów ustaw konstytucyjnych, projektów ustaw dotyczących praw i wolności obywatelskich oraz obowiązków obywatelskich; projektów ustaw budżetowych i podatkowych oraz projektów ustaw pociągających za sobą istotne skutki finansowe dla budżetu Państwa; projektów ustaw regulujących prawo wyborcze do Sejmu, Senatu, rad gmin oraz wybory Prezydenta; projektów ustaw regulujących ustrój, właściwość i zasady funkcjonowania organów Państwa oraz samorządu terytorialnego; projektów kodeksów, a także projektów ustaw zawierających istotne zmiany w kodeksach oraz projektów uchwał, których podjęcie wynika z upoważnienia zawartego w przepisach konstytucyjnych.

1a. Prezydium Sejmu może skierować do pierwszego czytania na posiedzeniu Sejmu również inne niż określone w ust. 1 projekty ustaw i uchwał, jeżeli przemawiają za tym ważne względy.

2. Pierwsze czytanie może się odbyć nie wcześniej niż siódmego dnia od doręczenia posłom druku projektu, chyba że Sejm postanowi inaczej.

Artykuł 35

O posiedzeniu komisji, na którym odbywać się ma pierwsze czytanie, zawiadamia się wszystkich posłów; każdy poseł może wziąć udział w tym posiedzeniu albo pisemnie zgłosić uwagi lub propozycje poprawek.

Artykuł 36

1. Pierwsze czytanie projektu ustawy (uchwały) obejmuje uzasadnienie projektu przez wnioskodawcę, pytania posłów i odpowiedzi wnioskodawcy oraz debatę w sprawie ogólnych zasad projektu.

2. Pierwsze czytanie na posiedzeniu Sejmu kończy się skierowaniem projektu do komisji, chyba że Sejm w związku ze zgłoszonym wnioskiem odrzuci projekt w całości.

3. Sejm, kierując projekt do komisji, może wyznaczyć im również termin przedstawienia sprawozdania.

Artykuł 37

1. Projekty ustaw (uchwał) kieruje się do właściwych komisji, w tym Komisji Ustawodawczej, lub tylko do Komisji Ustawodawczej, jeżeli za komisję jedynie właściwą uznana zostanie ta komisja.

2. Komisje, do których skierowany został do rozpatrzenia projekt, obradują nad nim wspólnie; komisje te mogą zwrócić się do innych komisji sejmowych o wyrażenie opinii o projekcie lub jego części.

3. W uzasadnionych wypadkach, po wyrażeniu opinii przez Prezydium Komisji Ustawodawczej, może odstąpić od zasady określonej w ust. 1. Nie dotyczy to projektów ustaw, o których mowa w art. 34 ust. 1.

4. Na posiedzeniach wspólnych Komisja Ustawodawcza może być reprezentowana przez zespół wyłoniony z jej składu przez Prezydium Komisji.

5. Komisje, na wniosek prezydium, ustalają tok prac nad projektem.

Artykuł 38

1. Do szczegółowego rozpatrzenia projektu komisje mogą powołać podkomisję.

2. Podkomisja przedstawia komisjom sprawozdanie o rozpatrzonym projekcie.

Artykuł 39

1. Przy rozpatrywaniu projektów ustaw (uchwał) komisje i podkomisje biorą pod uwagę opinie przedstawione przez inne komisje sejmowe i posłów; komisje i podkomisje mogą wysłuchiwać także opinii zaproszonych ekspertów.

2. W posiedzeniach komisji i podkomisji jest obowiązany uczestniczyć upoważniony przedstawiciel wnioskodawcy.

3. Komisje mogą przekazać sprawę redakcyjnego opracowania przyjętych poprawek prezydium lub powołanemu w tym celu zespołowi poselskiemu, które przedstawiają komisji do zatwierdzenia wyniki swych prac.

4. Prezydium Sejmu, na wniosek komisji, może zwrócić się do wnioskodawcy o przepracowanie projektu z rozważeniem zmian postulowanych przez komisje oraz przedstawienie skutków, zwłaszcza finansowych, tych zmian; wniesiony projekt Prezydium Sejmu kieruje wprost do komisji.

Artykuł 40

1. Komisje, do których skierowany został projekt ustawy (uchwały), przedstawiają Sejmowi wspólne sprawozdanie o

tym projekcie; sprawozdanie określa stanowisko komisji w odniesieniu do projektu.

2. W sprawozdaniu komisje wnioskują:

1/ przyjęcie projektu bez poprawek,

2/ przyjęcie projektu z określonymi poprawkami w formie tekstu jednolitego projektu,

3/ odrzucenie projektu.

3. Wnioski i propozycje poprawek odrzucone przez komisje, po ich zgłoszeniu w formie pisemnej, na żądanie wnioskodawcy, zamieszcza się w sprawozdaniu jako wnioski mniejszości; wniosek mniejszości dotyczący konkretnego przepisu lub jego części powinien zawierać wynikające z tego wniosku konsekwencje dla tekstu projektu ustawy; wnioski mniejszości są traktowane w głosowaniu jak inne poprawki.

4. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie sprawozdań komisji oraz doręczenie ich posłom.

5. Na posiedzeniu Sejmu sprawozdanie komisji przedstawia wybrany z ich składu poseł sprawozdawca, który w szczególności informuje o proponowanych przez komisję i przez poszczególnych posłów zmianach w przedłożonym projekcie oraz o nie przyjętych przez komisję opiniach innych komisji i posłów oraz motywach ich odrzucenia; sprawozdawca informuje także o wnioskach mniejszości.

6. Poseł sprawozdawca nie może w swoim sprawozdaniu przedstawiać innych wniosków niż zamieszczone w sprawozdaniu komisji.

Artykuł 41

1. Drugie czytanie obejmuje:

1/ przedstawienie Sejmowi sprawozdania komisji o projekcie ustawy,

2/ przeprowadzenie debaty oraz zgłaszanie poprawek i wniosków.

2. Poprawki, o których mowa w ust. 1 pkt 2, po ustnym zgłoszeniu przedstawia się Marszałkowi Sejmu na piśmie w odpowiedniej formie.

3. Drugie czytanie może się odbyć nie wcześniej niż siódmego dnia od doręczenia posłom sprawozdania komisji, chyba że Sejm postanowi inaczej.

Artykuł 42

Prawo wnoszenia poprawek do projektów ustaw w trakcie ich rozpatrywania przez Sejm przysługuje wnioskodawcy, posłom i Radzie Ministrów najpóźniej do czasu zakończenia drugiego czytania.

Artykuł 43

1. W razie zgłoszenia w drugim czytaniu nowych poprawek i wniosków, projekt kieruje się ponownie do komisji, które go rozpatrywały, chyba że Sejm postanowi inaczej.

2. Komisje, po rozpatrzeniu z udziałem wnioskodawców zgłoszonych poprawek i wniosków, przedstawiają Sejmowi dodatkowe sprawozdanie, w którym wnioskują ich przyjęcie lub odrzucenie; przepis art. 40 ust. 5 stosuje się odpowiednio.

3. W razie nieobecności wnioskodawcy, komisja może nie rozpatrywać zgłoszonej przez niego poprawki.

4. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie dodatkowego sprawozdania komisji.

5. Rozpatrzenie przez Sejm sprawozdania, o którym mowa w ust. 2, odbywa się po jego doręczeniu posłom.

Artykuł 44

Trzecie czytanie może się odbyć niezwłocznie, jeżeli w drugim czytaniu projekt nie został skierowany ponownie do komisji.

Artykuł 45

Trzecie czytanie projektu obejmuje:

1/ przedstawienie dodatkowego sprawozdania komisji lub jeżeli projekt nie został ponownie skierowany do komisji - przedstawienie przez posła sprawozdawcę poprawek i wniosków zgłoszonych podczas drugiego czytania,

2/ głosowanie.

Artykuł 46

1. Porządek głosowania jest następujący:

1/ głosowanie wniosku o odrzucenie projektu w całości, jeżeli wniosek taki został postawiony,

2/ głosowanie poprawek do poszczególnych artykułów, przy czym w pierwszej kolejności głosuje się poprawki, których przyjęcie lub odrzucenie rozstrzyga o innych poprawkach,

3/ głosowanie projektu w całości w brzmieniu zaproponowanym przez komisje, ze zmianami wynikającymi z przegłosowanych poprawek.

2. Marszałek Sejmu ustala porządek głosowania projektów uchwał i poprawek do nich.

2a. Marszałek Sejmu może z własnej inicjatywy, a także na wniosek Rady Ministrów, odmówić poddania pod głosowanie poprawki, która uprzednio nie była przedłożona komisji w formie pisemnej.

3. Marszałek Sejmu może odroczyć głosowanie nad całością projektu ustawy na czas potrzebny do stwierdzenia, czy wskutek przyjętych poprawek nie zachodzą sprzeczności pomiędzy poszczególnymi przepisami.

4. Sejm może postanowić poddanie projektu ustawy pod głosowanie w całości, łącznie z poprawkami, jeżeli nie zgłoszono w tym zakresie sprzeciwu.

Artykuł 47

Sejm w szczególnie uzasadnionych wypadkach może skrócić postępowanie, z projektami ustaw oraz uchwał przez:

1/ przystąpienie do pierwszego czytania niezwłocznie po otrzymaniu przez posłów projektu,

2/ przystąpienie do drugiego czytania niezwłocznie po zakończeniu pierwszego bez odsyłania projektu do komisji,

3/ przystąpienie do drugiego czytania niezwłocznie po otrzymaniu przez posłów druku sprawozdania komisji.

Artykuł 48

1. Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Marszałkowi Senatu i Prezydentowi potwierdzony swoim podpisem tekst uchwalonej przez Sejm ustawy.

2. Tekst ustawy, o którym mowa w ust. 1, dostarcza się posłom.

Artykuł 49

1. O powziętych przez Sejm uchwałach Marszałek Sejmu zawiadamia Prezydenta, Marszałka Senatu i Prezesa Rady Ministrów oraz przesyła im podpisane przez siebie teksty uchwał.

2. Prezes Rady Ministrów zarządza ogłoszenie uchwały Sejmu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski", jeżeli Marszałek Sejmu tak postanowi.

Artykuł 50

1. Uchwałę Senatu zawierającą propozycję dokonania w uchwalonej przez Sejm ustawie określonych zmian Prezydium Sejmu kieruje do rozpatrzenia przez komisje, które projekt ustawy rozpatrywały.

2. Do udziału w posiedzeniu, na którym są rozpatrywane poprawki Senatu, komisje zapraszają senatora sprawozdawcę reprezentującego komisje Senatu, które omawianą ustawę rozpatrywały.

3. Komisje po rozpatrzeniu propozycji Senatu dokonania określonych zmian w uchwalonej przez Sejm ustawie przedstawiają Sejmowi sprawozdanie. W sprawozdaniu tym komisje wnioskują o uchwalenie proponowanych przez Senat zmian w całości lub w części albo nieprzyjęcie propozycji Senatu.

4. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie uchwały Senatu i sprawozdań komisji oraz doręczenie ich posłom.

5. Rozpatrzenie sprawozdania komisji przez Sejm może odbyć się nie wcześniej niż trzeciego dnia od doręczenia posłom tych sprawozdań, chyba że Sejm postanowi inaczej.

6. Sejm na wniosek Prezydium Sejmu może rozpatrzyć propozycje Senatu dokonania określonych zmian w uchwalonej

nej przez Sejm ustawie lub jej odrzucenia bez uprzedniego skierowania ich do komisji.

Artykuł 51

1. Uchwałę Senatu odrzucającą ustawę lub poprawkę zaproponowaną w uchwale Senatu uważa się za przyjętą, jeżeli Sejm nie odrzuci jej bezwzględną większością głosów.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do rozpatrywania przez Sejm propozycji Senatu dotyczącej ustawy konstytucyjnej, lub zmiany przepisów konstytucyjnych.

Artykuł 52

Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Prezydentowi, potwierdzony swoim podpisem, tekst ustawy ustalony w wyniku rozpatrzenia propozycji Senatu.

Artykuł 53

1. Ustawę, której podpisania Prezydent odmówił, przekazując ją wraz z umotywowanym wnioskiem Sejmowi do ponownego rozpatrzenia, Prezydium Sejmu kieruje do komisji, które rozpatrywały projekt ustawy przed uchwaleniem jej przez Sejm.

2. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie wniosku Prezydenta, o którym mowa w ust. 1, i doręczenie go posłom.

3. Po rozpatrzeniu wniosku Prezydenta komisje, do których wnioski ten został skierowany, przedkładają Sejmowi sprawozdanie. W sprawozdaniu tym komisje przedstawiają wnioski o ponowne uchwalenie ustawy w brzmieniu dotychczasowym bądź wniosek przeciwny.

4. O ponownym uchwaleniu przez Sejm ustawy w brzmieniu dotychczasowym, większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów, Marszałek Sejmu powiadamia niezwłocznie Prezydenta.

5. Jeżeli Sejm ponownie nie uchwali ustawy w brzmieniu dotychczasowym, postępowanie ustawodawcze ulega zamknięciu.

Artykuł 54

1. Sejm na zasadach i w trybie określonym w ustawie może podjąć uchwałę o przeprowadzeniu referendum.

2. Uchwałę o przeprowadzeniu referendum Sejm podejmuje na wniosek organów określonych w ustawie albo z inicjatywy Prezydium Sejmu, komisji sejmowej lub co najmniej 15 posłów. Uchwała ta podejmowana jest bezwzględnie, większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

3. Podejmując uchwałę w sprawie przeprowadzenia referendum, Sejm ustala jednocześnie pytania, jakie należy w nim postawić. Do wniosku w sprawie przeprowadzenia referendum dołącza się uzasadnienie; wniosek składa się na ręce Marszałka Sejmu.

Artykuł 55

1. W trybie przewidzianym dla uchwał Sejm może podejmować:

1/ rezolucje - zawierające wezwanie określonego organu państwowego do podjęcia wskazanego w rezolucji jednorazowego działania,

2/ deklaracje - zawierające zobowiązanie do określonego postępowania.

4. Ponadto Sejm może podejmować:

1/ apele - zawierające wezwanie do określonego zachowania się, podjęcia inicjatywy lub zadania,

2/ oświadczenia - zawierające stanowisko w określonej sprawie.

Artykuł 56

W postępowaniu dotyczącym projektów ustaw i uchwał uczestniczy przedstawiciel służby prawnej Kancelarii Sejmu, przedstawiając uwagi i propozycje w zakresie problematyki prawno-legislacyjnej.

ROZDZIAŁ IA

Postępowanie z pilnymi projektami ustaw

Artykuł 56a

1. Prezydium Sejmu nadając bieg projektowi ustawy wniesionemu do Sejmu przez Radę Ministrów w trybie art. 16 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. zwanemu dalej "pilnym projektem ustawy", ustala jednocześnie orientacyjny kalendarz prac w Sejmie nad projektem.

2. Prezydium Sejmu może zwrócić Radzie Ministrów pilny projekt ustawy w celu uzupełnienia, jeżeli uzasadnienie dołączone do projektu jest niekompletne. Artykuł 31 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 56b

1. Marszałek Sejmu zarządza drukowanie pilnych projektów ustaw niezwłocznie po ich otrzymaniu.

2. Doręczenie projektu posłom może być - w uzasadnionych wypadkach - zastąpione podaniem do wiadomości, że druki projektu są wyłożone do odbioru w Kancelarii Sejmu. Artykuł 32 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 56c

Rozpatrywanie pilnych projektów ustaw odbywa się w dwóch czytaniach.

Artykuł 56d

1. Pierwsze czytanie pilnego projektu ustawy przeprowadza się na posiedzeniu Sejmu lub komisji. Prezydium Sejmu

może zarządzić przeprowadzenie pierwszego czytania bez zachowania terminu określonego w art. 34 ust. 2.

2. Prezydium Sejmu, kierując pilny projekt ustawy do komisji, ustala im jednocześnie termin przedstawienia sprawozdania, nie dłuższy jednak niż 30 dni.

3. Przepisy art. 35, art. 36 ust. 1 i 2 i art. 37-40 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 56e

Pilny projekt ustawy Prezydium Sejmu wprowadza do porządku dziennego posiedzenia Sejmu, najbliższego po zakończeniu prac komisji.

Artykuł 56f

Przed rozpoczęciem drugiego czytania Rada Ministrów może wycofać klauzulę pilności.

Artykuł 56g

1. Drugie czytanie pilnego projektu ustawy obejmuje:

1/ przedstawienie Sejmowi sprawozdania komisji o projekcie ustawy,

2/ przeprowadzenie debaty i zgłaszanie poprawek,

3/ głosowanie.

2. Marszałek Sejmu odmawia poddania pod głosowanie poprawki dotyczącej pilnego projektu ustawy, która uprzednio nie była przedstawiona komisji w formie pisemnej.

3. Drugie czytanie może się odbyć nie wcześniej niż trzeciego dnia od doręczenia posłom sprawozdania komisji.

4. Przepisy art. 41 ust. 2 i art. 46 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 56h

Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu trzech dni od dnia uchwalenia przez Sejm ustawy pilnej, Marszałkowi Senatu i Prezydentowi, potwierdzony swoim podpisem, tekst uchwalonej ustawy. Artykuł 48 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 56i

1. Uchwałę Senatu zawierającą propozycję dokonania określonych zmian w uchwalonej przez Sejm ustawie pilnej lub jej odwołania Sejm rozpatruje na posiedzeniu najbliższym po jej doręczeniu.

2. Prezydium Sejmu - ze względu na złożoność propozycji Senatu - może uprzednio skierować uchwałę Senatu do rozpatrzenia przez komisje, które pilny projekt ustawy rozpatrywały. Artykuł 50 ust. 2-4 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 56j

Tekst ustawy pilnej, ustalony w wyniku rozpatrzenia propozycji Senatu, Marszałek Sejmu przesyła Prezydentowi nie-

zwłocznie, nie później jednak niż w ciągu trzech dni od dnia jej uchwalenia.

Artykuł 56k

W postępowaniu w sprawie ustawy pilnej, której podpisał Prezydent odmówił, Prezydium Sejmu tak określa tok prac nad wnioskiem Prezydenta o ponowne rozpatrzenie ustawy pilnej, aby od dnia wpływu wniosku Prezydenta do dnia ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy przez Sejm nie upłynęło więcej niż siedem dni. Artykuł 53 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 2

Postępowanie z projektami ustaw budżetowych i innymi planami finansowymi Państwa oraz rozpatrywanie sprawozdań z ich wykonania

Artykuł 57

1. Wniesione do Sejmu projekty ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa Sejm rozpatruje w trybie przewidzianym w rozdziale 1, ze zmianami wynikającymi z niniejszego rozdziału.

2. W tym samym trybie Sejm rozpatruje sprawozdania z wykonania ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa.

Artykuł 58

1. Projekty, a także sprawozdania, o których mowa w art. 57, Sejm kieruje do rozpatrzenia do Komisji Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów. Poszczególne części tych projektów i sprawozdań rozpatrują także właściwe komisje sejmowe, które przekazują swoje wnioski Komisji Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów.

2. (skreślony)

3. Przedłożone przez Najwyższą Izbę Kontroli uwagi do sprawozdań z wykonania ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa Prezydium Sejmu kieruje odpowiednio do właściwych komisji sejmowych rozpatrujących poszczególne części sprawozdań.

4. Prezydium Sejmu, na wniosek Komisji Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów, może określić tryb prac w komisjach sejmowych w sprawach projektów oraz sprawozdań, o których mowa w art. 57.

Artykuł 59

1. Komisja Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów, po rozpatrzeniu przy udziale przedstawicieli poszczególnych komisji sejmowych projektów oraz sprawozdań, o których mowa w art. 57, a także wniosków przekazanych przez komisje,

przedstawia na posiedzeniu Sejmu sprawozdanie wraz z wnioskami:

1/ w odniesieniu do projektów ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa - w sprawie ich przyjęcia bez poprawek lub przyjęcia z poprawkami,

2/ w odniesieniu do sprawozdań z wykonania ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa - w sprawie ich przyjęcia lub odrzucenia oraz w przedmiocie absolutorium.

2. Komisja Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów przedkłada równocześnie Sejmowi informacje o nie uwzględnionych wnioskach poszczególnych komisji sejmowych.

Artykuł 60

Zgłoszone Sejmowi przez Senat propozycje określonych zmian w ustawie budżetowej Prezydium Sejmu przekazuje do Komisji Polityki Gospodarczej, Budżetu i Finansów, która przedstawia Sejmowi swoje sprawozdanie.

Artykuł 61

Uchwałę w przedmiocie absolutorium Sejm podejmuje po wysłuchaniu opinii Najwyższej Izby Kontroli przedstawionej przez jej Prezesa.

ROZDZIAŁ 2A

Uchwalanie wotum zaufania i wotum nieufności; wybór Rady Ministrów

Artykuł 61a

1. Prezes Rady Ministrów powołanej w trybie art. 57 ust. 1 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r., najpóźniej w ciągu 14 dni od dnia powołania przez Prezydenta, przedstawia Sejmowi na posiedzeniu program działania Rządu wraz z wnioskiem o udzielenie wotum zaufania.

2. W dyskusji nad przedstawionym programem, po wyczerpaniu listy mówców, może zabrać głos tylko Prezes Rady Ministrów.

3. Prezydium Sejmu kieruje wniosek o wotum zaufania do odpowiednich komisji sejmowych w celu wydania w określonym przez Prezydium terminie opinii oceniającej, czy powołani przez Prezydenta członkowie Rady Ministrów, z wyłączeniem Prezesa Rady Ministrów, zapewniają wykonanie przedstawionego Sejmowi programu działania.

4. Po doręczeniu posłom uchwalonych przez komisje opinii Marszałek Sejmu poddaje pod głosowanie wniosek Preze-

sa Rady Ministrów o udzielenie Rządowi wotum zaufania. Inne wnioski w tej sprawie są niedopuszczalne.

5. Sejm uchwała wotum zaufania bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Artykuł 61b

1. W razie niepowołania Rady Ministrów przez Prezydenta w terminie określonym w art. 57 ust. 1 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. lub nieudzielenia przez Sejm powołanej Radzie Ministrów wotum zaufania, Sejm w ciągu 21 dni od upływu tego terminu lub od daty głosowania nad wnioskiem o wotum zaufania wybiera Prezesa Rady Ministrów oraz proponowany przez niego skład Rządu.

2. Kandydata na Prezesa Rady Ministrów może zgłosić co najmniej 46 posłów.

3. Prezydium Sejmu, po wysłuchaniu Konwentu Seniorów, wyznacza termin zgłaszania kandydatur na Prezesa Rady Ministrów, umożliwiając dotrzymanie terminu, o którym mowa w ust. 1.

4. Wybór Prezesa Rady Ministrów, któremu Sejm powierza misję utworzenia Rządu, następuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

5. Prezes Rady Ministrów przedstawia Sejmowi na posiedzeniu program działania Rządu oraz proponowany przez niego skład Rady Ministrów. Wniosek dotyczący powołania Ministrów: Spraw Zagranicznych, Obrony Narodowej i Spraw Wewnętrznych. Prezes Rady Ministrów przedstawia po zasięgnięciu opinii Prezydenta. Artykuł 61a ust. 2 stosuje się odpowiednio.

6. Prezydium Sejmu kieruje wniosek o wybór Rady Ministrów do odpowiednich komisji sejmowych w celu wydania w określonym przez Prezydium terminie opinii oceniającej, czy kandydaci na członków Rady Ministrów, z wyłączeniem Prezesa Rady Ministrów, zapewniają wykonanie przedstawionego Sejmowi programu działania.

7. Po doręczeniu posłom uchwalonych przez komisje opinii Marszałek Sejmu poddaje pod głosowanie wniosek o wybór Rady Ministrów. Inne wnioski w tej sprawie są niedopuszczalne.

8. Wniosek Prezesa Rady Ministrów w sprawie wyboru Rady Ministrów jest głosowany łącznie, z wyłączeniem tych kandydatów, którzy nie otrzymali pozytywnych opinii w komisjach. Głosowanie nad tymi kandydatami odbywa się odrębnie.

9. Wybór Rady Ministrów następuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

10. Uchwałę o wyborze Rady Ministrów Marszałek Sejmu przekazuje niezwłocznie Prezydentowi.

Artykuł 61c

W wypadku powołania Rady Ministrów przez Prezydenta w trybie art. 59 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. mają zastosowanie przepisy art. 61a, z tym że Sejm uchwała wotum zaufania większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Artykuł 61d

Do wyboru Rady Ministrów przez Sejm w trybie art. 60 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. stosuje się odpowiednio przepisy art. 61b, z tym że Sejm wybiera Prezesa Rady Ministrów oraz proponowany przez niego skład Rady Ministrów większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Artykuł 61e

1. Prezes Rady Ministrów powołanej w trybie art. 62 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. może w okresie 6 miesięcy od jej powołania w każdym czasie przedstawić Sejmowi program działania Rządu wraz z wnioskiem o udzielenie mu wotum zaufania.

2. Do rozpatrzenia wniosku, o którym mowa w ust. 1, mają zastosowanie przepisy art. 61a ust. 2 i 3. Sejm uchwała wotum zaufania większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Artykuł 61f

1. Wniosek o uchwalenie wotum nieufności dla Rady Ministrów składa się w formie pisemnej na ręce Marszałka Sejmu.

2. Wniosek powinien być podpisany przez co najmniej 46 posłów. Po złożeniu wniosku podpisy nie mogą być wycofane oraz nie można składać pod nim dalszych podpisów.

3. O zgłoszeniu wniosku Marszałek Sejmu zawiadamia niezwłocznie Prezydenta i Prezesa Rady Ministrów.

4. Rozpatrzenie wniosku o wotum nieufności przez Sejm i poddanie go pod głosowanie następuje na najbliższym posiedzeniu Sejmu przypadającym po upływie 7 dni od jego zgłoszenia i nie później niż na następnym posiedzeniu.

5. Jeżeli zgłoszono więcej niż jeden wniosek o uchwalenie wotum nieufności, są one rozpatrywane łącznie; jednak poddanie ich pod głosowanie następuje oddzielnie według kolejności zgłoszenia. W wypadku uchwalenia jednego wniosku o wotum nieufności pozostałe wnioski nie podlegają głosowaniu.

6. Uchwalenie wniosku o wotum nieufności dla Rządu następuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

7. Uchwałę o wyrażeniu wotum nieufności Rządowi Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Prezydentowi i Prezesowi Rady Ministrów.

8. W razie nieprzyjęcia przez Sejm wniosku o wotum nieufności dla Rady Ministrów, ponowny wniosek w tej sprawie może być zgłoszony nie wcześniej niż po upływie 3 miesięcy od daty głosowania nad wnioskiem, chyba że z wnioskiem takim wystąpi co najmniej 115 posłów.

Artykuł 61g

1. We wniosku o uchwalenie wotum nieufności dla Rządu można zgłosić kandydata na nowego Prezesa Rady Ministrów, któremu powierza się misję utworzenia Rządu.

2. Jeżeli zgłoszono więcej niż jeden wniosek o uchwalenie wotum nieufności dla Rządu ze zgłoszeniem kandydata na nowego Prezesa Rady Ministrów, są one rozpatrywane łącznie, jednak poddanie ich pod głosowanie następuje oddzielnie, według kolejności zgłoszenia.

3. Jeżeli zgłoszono wniosek lub wnioski o uchwalenie wotum nieufności dla Rządu ze zgłoszeniem kandydata na nowego Prezesa Rady Ministrów oraz wniosek lub wnioski bez zgłoszenia kandydata, są one rozpatrywane łącznie, jednakże w pierwszej kolejności poddaje się pod głosowanie wnioski ze zgłoszeniem kandydata.

4. Uchwalenie wniosku następuje bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

5. W przypadku uchwalenia jednego wniosku, pozostałe wnioski nie podlegają głosowaniu.

6. Uchwałę o wyrażeniu wotum nieufności Rządowi i wyborze nowego Prezesa Rady Ministrów, któremu powierzono misję utworzenia Rządu, Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Prezydentowi i Prezesowi Rady Ministrów.

7. W terminie 21 dni od dnia wyboru Prezesa Rady Ministrów Sejm dokonuje wyboru proponowanego przez Prezesa Rady Ministrów składu Rady Ministrów. Do wyboru Rady Ministrów stosuje się przepisy art. 61b ust. 5-10.

Artykuł 61h

1. Wnioski o uchwalenie wotum nieufności dla poszczególnych ministrów Prezydium Sejmu kieruje do odpowiednich komisji sejmowych w celu wydania opinii.

2. Do wniosków o uchwalenie wotum nieufności dla poszczególnych ministrów stosuje się odpowiednio przepisy art. 61f z wyłączeniem ust. 5.

Postępowanie w sprawach orzeczeń i informacji Trybunału Konstytucyjnego, informacji Trybunału Stanu, sprawozdań i uwag Rzecznika Praw Obywatelskich oraz sprawozdań i informacji Najwyższej Izby Kontroli

Artykuł 62

W postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie stwierdzenia zgodności aktu ustawodawczego z przepisami konstytucyjnymi Sejm jest reprezentowany przez Prezydium Sejmu, które wyznacza przedstawiciela Sejmu w tym postępowaniu.

Artykuł 63

Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niezgodność z przepisami konstytucyjnymi aktu ustawodawczego oraz informacje o istotnych problemach wynikających z jego działalności i orzecznictwa Prezes Trybunału Konstytucyjnego przekazuje Prezydium Sejmu.

Artykuł 64

1. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niezgodność z przepisami konstytucyjnymi aktu ustawodawczego Prezydium Sejmu, przed wniesieniem pod obrady Sejmu, kieruje do wstępnego rozpatrzenia i zaopiniowania do Komisji Ustawodawczej oraz w razie potrzeby do właściwej komisji.

2. Tekst orzeczenia Trybunału wraz z opinią komisji doręcza się posłom.

3. W wyniku rozpatrzenia sprawy Sejm może podjąć uchwałę o oddaleniu orzeczenia lub o uznaniu go za zasadne. Uchwały Sejmu w sprawach oddalenia orzeczenia Trybunału zapadają większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów. Nieoddalenie orzeczenia jest równoznaczne z uznaniem go za zasadne.

Artykuł 65

1. Sejm rozpatruje, po wcześniejszym doręczeniu posłom, informacje Trybunału Konstytucyjnego o istotnych problemach wynikających z jego działalności i orzecznictwa oraz uwagi Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzonych uchybieniach i lukach w prawie.

2. Rozpatrzenie przez Sejm spraw, o których mowa w ust. 1, nie może nastąpić później niż w terminie 3 miesięcy od dnia doręczenia posłom tych informacji i uwag.

Artykuł 66

1. Sejm zapoznaje się z przedkładanymi przez Trybunał Stanu informacjami o jego działalności. Informacje te Przewodniczący Trybunału Stanu przekazuje Prezydium Sejmu.

2. Sejm rozpatruje przedkładane przez Rzecznika Praw Obywatelskich coroczne sprawozdania z jego działalności oraz uwagi o stanie przestrzegania praw i wolności obywateli. Sprawozdania te i uwagi Rzecznik Praw Obywatelskich przekazuje Prezydium Sejmu.

3. Informacje Trybunału Stanu oraz sprawozdania i uwagi Rzecznika Praw Obywatelskich doręcza się posłom.

4. Rozpatrzenie przez Sejm spraw, o których mowa w ust. 1 i 2, nie może nastąpić później niż w terminie 3 miesięcy od dnia doręczenia posłom tych informacji, sprawozdań i uwag.

Artykuł 67

1. Przedkładane Sejmowi przez Najwyższą Izbę Kontroli:

1/ uwagi do sprawozdania Rady Ministrów z wykonania ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa,

2/ sprawozdania z wyników kontroli zleconych przez Sejm i jego organy (Marszałka Sejmu, Prezydium Sejmu, komisje sejmowe) oraz przeprowadzonych na wniosek Prezydenta i Prezesa Rady Ministrów, a także informacje o wynikach innych kontroli,

3/ wnioski w sprawie rozpatrzenia przez Sejm lub jego organy określonych problemów społeczno-gospodarczych i organizacyjno-prawnych, związanych z działalnością organów administracji państwowej - Prezes Najwyższej Izby Kontroli przedstawia Prezydium Sejmu.

2. Prezydium Sejmu rozpatruje wnioski, o których mowa w ust. 1 pkt 3, i decyduje o nadaniu im dalszego biegu oraz rozpatruje przedkładane przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli okresowe plany pracy Najwyższej Izby Kontroli.

3. Uwagi, sprawozdania i informacje określone w ust. 1 pkt 1 i 2 Prezydium Sejmu kieruje do właściwych komisji sejmowych.

4. Przedkładane przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli sprawozdanie z rocznej działalności Najwyższej Izby Kontroli rozpatruje Prezydium Sejmu; przed rozpatrzeniem tego sprawozdania Prezydium Sejmu może przesłać je do ustosunkowania się właściwym komisjom sejmowym.

ROZDZIAŁ 4

Postępowanie w sprawach odpowiedzialności konstytucyjnej

Artykuł 68

1. Wstępne wnioski w sprawach pociągnięcia do odpowiedzialności konstytucyjnej osób zajmujących określone ustawą

najwyższe stanowiska państwowe Prezydium Sejmu kieruje do Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej; w postępowaniu przed tą komisją stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.

2. Wstępny wniosek, który nie odpowiada warunkom określonym ustawą, Prezydium Sejmu zwraca wnioskodawcy w celu uzupełnienia.

Artykuł 69

1. Przewodniczący Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej przesyła osobie objętej wnioskiem odpis wniosku wraz z załącznikami, wyznaczając jej termin do złożenia pisemnych wyjaśnień i przedstawienia wniosków dowodowych.

2. Komisja, po wstępnym zapoznaniu się ze zgłoszonymi zarzutami oraz wyjaśnieniami i wnioskami osoby objętej zarzutami, określa zakres i sposób przeprowadzenia postępowania dowodowego.

3. Osoba objęta wstępym wnioskiem oraz jej obrońca mogą brać udział w posiedzeniach Komisji, na których przeprowadza się postępowanie dowodowe, oraz w czynnościach podejmowanych z upoważnienia Komisji.

Artykuł 70

1. Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej przedstawia Sejmowi sprawozdanie z przeprowadzonego postępowania wraz z wnioskiem o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej lub umorzenie postępowania w sprawie; wraz ze sprawozdaniem Komisja przedstawia Sejmowi także wnioski w sprawie wyboru przez Sejm oskarżycieli.

2. Wniosek o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej powinien zawierać wszystkie dane wymagane przez przepisy Kodeksu postępowania karnego w stosunku do aktu oskarżenia, a w wypadku wniosku o umorzenie postępowania - uzasadnienie faktyczne i prawne tego wniosku.

3. Sprawozdanie i wnioski doręcza się wszystkim posłom wraz z informacją o udostępnieniu do wglądu posłów akt sprawy, której dotyczy sprawozdanie, z tym że akta sprawy powinny być udostępnione posłom w okresie nie krótszym niż 21 dni przed posiedzeniem Sejmu, na którym ma być rozpatrzona sprawa.

4. Sejm może przedłożone sprawozdanie zwrócić Komisji w celu uzupełnienia postępowania; w tym wypadku Sejm określa kierunek i zakres dalszego postępowania Komisji.

Artykuł 71

Uchwały o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej lub o umorzeniu postępowania w sprawie Sejm podejmuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Postępowanie w sprawach dyscyplinarnych posłów oraz w sprawach o pociągnięcie posłów do odpowiedzialności za przestępstwa lub wykroczenia albo o aresztowanie bądź zatrzymanie

Artykuł 72

1. Sprawy posłów, w stosunku do których przedstawia się zarzut, że nie wykonują obowiązków poselskich, jak również posłów, którzy zachowują się w sposób nie odpowiadający godności posła, Prezydium Sejmu kieruje do rozpatrzenia przez Komisję Regulaminową i Spraw Poselskich.

2. Komisja Regulaminowa i Spraw Poselskich w wyniku rozpatrzenia sprawy, o której mowa w ust. 1, może w drodze uchwały:

1/ zwrócić posłowi uwagę,

2/ udzielić posłowi upomnienia,

3/ udzielić posłowi nagany.

3. Od uchwały Komisji posłowi przysługuje, w terminie 14 dni od jej doręczenia, odwołanie do Prezydium Sejmu. Odwołanie wnosi się na ręce Marszałka Sejmu, który przedstawia je na posiedzeniu Prezydium, po zasięgnięciu opinii klubu lub koła, którego poseł jest członkiem.

Artykuł 73

1. Wniosek w sprawie wyrażenia zgody na pociągnięcie posła do odpowiedzialności za przestępstwa lub wykroczenia albo aresztowanie bądź zatrzymanie składa się do Prezydium Sejmu, które przekazuje ten wniosek do rozpatrzenia przez Komisję Regulaminową i Spraw Poselskich.

2. Komisja powiadamia posła, którego wniosek dotyczy, o treści wniosku oraz terminie jego rozpatrzenia przez Komisję.

3. Poseł, którego wniosek dotyczy, przedstawia Komisji wyjaśnienia i własne wnioski w tej sprawie, w formie pisemnej lub ustnie.

4. Po rozpatrzeniu sprawy Komisja uchwała sprawozdanie wraz z propozycją przyjęcia lub odrzucenia wniosku.

5. Sprawozdanie Komisji doręcza się niezwłocznie posłom.

6. Sejm rozpatruje sprawozdanie Komisji, wysłuchując jedynie sprawozdawcy i ewentualnie posła, którego wniosek dotyczy. Nad sprawozdaniem tym nie przeprowadza się dyskusji.

7. Sejm po rozpatrzeniu sprawozdania rozstrzyga większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów o wyrażeniu zgody na pociągnię-

cie posła do odpowiedzialności za przestępstwa lub wykroczenia albo aresztowanie bądź zatrzymanie.

Artykuł 73a

W wypadku zgłoszenia przez uprawniony organ wniosku w sprawie wyrażenia zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej posła, członka Komisji do Spraw Służb Specjalnych, za przestępstwo naruszenia tajemnicy państwowej i służbowej, Prezydium Sejmu wykonuje w stosunku do niego zadania Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich, o których mowa w art. 73.

Artykuł 74

W sprawach, o których mowa w art. 72 i 73, poseł może ustanowić swojego obrońcę spośród posłów.

ROZDZIAŁ 5a

Komisja do Spraw Służb Specjalnych i postępowanie w Komisji

Artykuł 74a

1. W skład Komisji do Spraw Służb Specjalnych wchodzi nie więcej niż siedmiu posłów.

2. Sejm, na wniosek Prezydium Sejmu, w drodze uchwały, ustala liczbę członków Komisji do Spraw Służb Specjalnych.

3. Zgłoszenia kandydatów na członków Komisji dokonują przewodniczący klubów poselskich lub grupy co najmniej 35 posłów. Zgłoszenie składa się do Prezydium Sejmu.

4. Sejm, na wniosek Prezydium Sejmu, zgłoszony po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów, wybiera skład osobowy Komisji w głosowaniu łącznym.

Artykuł 74b

1. Pierwsze posiedzenie Komisji do Spraw Służb Specjalnych zwołuje i prowadzi Marszałek Sejmu. Na posiedzeniu tym Komisja wybiera ze swego grona prezydium komisji w składzie: przewodniczący i jego zastępca.

2. Uchwały Komisji zapadają bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej połowy liczby członków Komisji.

3. Komisja ustala szczegółowo tryb swojej pracy i podejmowania rozstrzygnięć.

4. Dostęp członków Komisji do wiadomości stanowiących tajemnicę państwową o szczególnie ważnym znaczeniu dla obronności Państwa, Sił Zbrojnych i bezpieczeństwa Państwa określają przepisy o tajemnicy państwowej i służbowej;

o upoważnienie członków Komisji do dostępu do tych wiadomości występuje Marszałek Sejmu do Ministra Obrony Narodowej lub Ministra Spraw Wewnętrznych.

Artykuł 74c

1. Posiedzenia Komisji do Spraw Służb Specjalnych są zamknięte. Przepisu art. 80 ust. 1 nie stosuje się.

2. Posiedzenia wspólne, odbywane z innymi komisjami, mogą być jawne.

3. Przewodniczący Komisji zaprasza osoby inne niż określone w art. 79 ust. 1 do wzięcia udziału w pracach Komisji za pośrednictwem lub po powiadomieniu Marszałka Sejmu oraz Ministra Obrony Narodowej lub Ministra Spraw Wewnętrznych. Osoby zaproszone składają przewodniczącemu Komisji pisemne zobowiązanie zachowania tajemnicy w zakresie udostępnionych im wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową.

Artykuł 74d

Komisja uczestniczy, w sprawach dotyczących służb specjalnych, w postępowaniu z projektami ustaw budżetowych i innymi planami finansowymi Państwa oraz w rozpatrywaniu sprawozdań z ich wykonania, przedstawiając opinię właściwym komisjom.

Artykuł 74e

1. Protokół z posiedzenia Komisji do Spraw Służb Specjalnych oraz sprawozdania, o których mowa w art. 90 ust. 1 i art. 94 ust. 1, stanowią tajemnicę państwową, z wyjątkiem protokołów oraz sprawozdań z jawnych posiedzeń wspólnych, odbywanych z innymi komisjami. Komisja przedkłada protokoły oraz sprawozdania Prezydium Sejmu

2. Z przebiegu posiedzenia Komisji do Spraw Służb Specjalnych nie sporządza się biuletynu; jednakże z jawnych posiedzeń wspólnych, odbywanych z udziałem Komisji do Spraw Służb Specjalnych, sporządza się biuletyn, o którym mowa w art. 92 ust. 1 i 3.

3. Komisja może ustalić dla prasy, radia i telewizji komunikat z posiedzenia Komisji, w miarę potrzeby konsultując jego treść z Ministrem Obrony Narodowej lub Ministrem Spraw Wewnętrznych.

Artykuł 74f

Z uwzględnieniem zmian wynikających z przepisów niniejszego rozdziału, do Komisji do Spraw Służb Specjalnych i posłów wybranych do tej Komisji stosuje się odpowiednio przepisy Regulaminu Sejmu. Służbami specjalnymi w rozumieniu niniejszego regulaminu są: Urząd Ochrony Państwa oraz Wojskowe Służby Informacyjne.

ROZDZIAŁ 6

Posiedzenia komisji sejmowych

Artykuł 75

Komisje sejmowe obradują na posiedzeniach.

Artykuł 76

1. Prezydium komisji kolegialnie kieruje pracami komisji, a w szczególności:

1/ opracowuje projekty planów pracy komisji,

2/ ustala terminy i porządek dzienny posiedzeń,

3/ czuwa nad przygotowaniem posiedzeń,

4/ zapewnia członkom komisji otrzymywanie w odpowiednim czasie należycie przygotowanych materiałów,

5/ wyznacza sprawozdawców (referentów) na posiedzenia komisji.

2. Prezydium komisji, opracowując projekty planów pracy komisji oraz ustalając porządek dzienny posiedzenia, bierze pod uwagę wnioski klubów i kół poselskich oraz poszczególnych posłów.

3. Prezydium komisji informuje Prezydium Sejmu o przebiegu prac komisji.

4. Prezydium komisji może zwrócić się do właściwych organów, instytucji i organizacji o przedstawienie stanowiska w sprawie wniosku lub uwagi wypowiedzianej przez posła w toku posiedzenia komisji.

Artykuł 77

1. Komisje sejmowe na swych posiedzeniach w szczególności:

1/ rozpatrują projekty ustaw i uchwał,

2/ rozpatrują przekazane im uchwały Senatu o wniesieniu poprawek do tekstu ustawy uchwalonej przez Sejm lub jej odrzuceniu oraz wnioski Prezydenta o ponowne rozpatrzenie ustawy przez Sejm,

3/ rozpatrują i opiniują założenia projektów ustaw i uchwał,

4/ rozpatrują sprawozdania i informacje ministrów oraz kierowników naczelnych organów administracji państwowej, a także kierowników innych urzędów i instytucji państwowych,

5/ analizują działalność poszczególnych działów administracji i gospodarki państwowej,

6/ rozpatrują sprawy związane z wprowadzeniem w życie i wykonywaniem ustaw i uchwał Sejmu, a także z realizacją uchwalonych przez siebie dezyderatów,

7/ opiniują, skierowane przez Prezydium Sejmu, wnioski w sprawie wyboru, powołania lub odwołania przez Sejm poszczególnych osób na określone stanowiska państwowe.

2. Do porządku głosowania projektów ustaw i uchwał na posiedzeniu komisji stosuje się odpowiednio art. 46.

3. Obradami komisji kieruje przewodniczący; w razie nieobecności przewodniczącego, obradami komisji kieruje jeden z jego zastępców.

Artykuł 78

1. Posiedzenia komisji odbywają się w terminach określonych przez samą komisję, jej prezydium lub przewodniczącego.

2. Na żądanie Prezydium Sejmu lub na pisemny wniosek 1/4 ogólnej liczby członków komisji przewodniczący komisji jest obowiązany zwołać posiedzenie w celu rozpatrzenia określonej sprawy.

3. Posiedzenia komisji nie mogą odbywać się w czasie trwania posiedzenia Sejmu, chyba że Marszałek Sejmu wyrazi na to zgodę.

4. O terminie i porządku dziennym posiedzenia komisji zawiadamia się członków komisji, Prezydium Sejmu, Najwyższą Izbę Kontroli oraz zainteresowane organy państwowe.

Artykuł 79

1. Na żądanie prezydium komisji ministrowie oraz kierownicy naczelnych organów administracji państwowej, a także kierownicy innych urzędów i instytucji państwowych są obowiązani przedstawiać sprawozdania i udzielać informacji; są oni obowiązani uczestniczyć w posiedzeniach komisji, na których rozpatrywane są sprawy dotyczące ich zakresu działania. Osoby te mogą upoważnić pisemnie swego przedstawiciela do udziału w posiedzeniu.

2. Prezydium komisji lub jej przewodniczący może zaprosić inne osoby niż wymienione w ust. 1 do wzięcia udziału w posiedzeniu, w celu złożenia informacji i wyjaśnień w sprawach będących przedmiotem obrad lub badań komisji.

3. Przedstawiciel Najwyższej Izby Kontroli, który uczestniczy w posiedzeniu komisji, może zgłaszać uwagi do sprawozdań i informacji przedkładanych komisji przez przedstawicieli Rządu bądź inne osoby uczestniczące w posiedzeniu, a na żądanie komisji udziela wyjaśnień w sprawach kontroli przeprowadzonych przez Najwyższą Izbę Kontroli.

Artykuł 80

1. W posiedzeniach komisji, w tym również zamkniętych, mogą uczestniczyć posłowie nie będący jej członkami. Mogą oni zabierać głos w dyskusji i składać wnioski bez prawa udziału w głosowaniu.

2. Przepis ust. 1 nie dotyczy Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej oraz komisji nadzwyczajnych powoływanych

na podstawie art. 11 ustawy konstytucyjnej z dnia 7 października 1992 r.

3. W posiedzeniu komisji, na zaproszenie prezydium komisji lub jej przewodniczącego, mogą uczestniczyć przedstawiciele organizacji zawodowych i społecznych oraz eksperci komisji.

4. Prezydium Sejmu określa zasady i tryb korzystania przez komisje z opinii i ekspertyz.

5. Na posiedzeniu komisji, za zgodą jej przewodniczącego, mogą być obecni pracownicy biur klubów poselskich oraz dziennikarze prasy, radia i telewizji.

Artykuł 81

Przewodniczący komisji może zwrócić uwagę posłowi, który w wystąpieniu swoim odbiega od przedmiotu obrad komisji, przywołaniem posła "do rzeczy". Po dwukrotnym przywołaniu posła "do rzeczy" przewodniczący komisji może odebrać głos posłowi.

Artykuł 82

Komisja może postanowić odbycie posiedzenia zamkniętego, określając osoby, których udział w posiedzeniu jest niezbędny. Ta część posiedzenia, podczas której zapada postanowienie, jest zamknięta.

Artykuł 83

Na wypowiedziane przez posłów w toku posiedzenia komisji wnioski i uwagi uczestniczący w posiedzeniu przedstawiciele organów państwowych, instytucji i organizacji udzielają odpowiedzi na tym samym lub najbliższym posiedzeniu komisji; w uzasadnionych wypadkach odpowiedź ta może być udzielona w formie pisemnej; o treści nadesłanych odpowiedzi przewodniczący komisji informuje komisję na najbliższym posiedzeniu.

Artykuł 84

1. Komisja uchwała dezyderaty, opinie, sprawozdania, a także projekty uchwał, rezolucji, apeli, oświadczeń lub deklaracji Sejmu. Komisja, w drodze uchwały, może przyjąć do wiadomości przedłożoną jej informację bądź stanowisko.

2. Uchwały komisji zapadają większością głosów, w obecności co najmniej jednej trzeciej liczby członków komisji, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Artykuł 85

1. Dezyderat zawiera postulaty komisji w określonych sprawach i może być skierowany do Rady Ministrów lub poszczególnych jej członków, prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Prokuratora Generalnego oraz Głównego Inspektora Pracy.

2. Uchwalone przez komisje dezyderaty przedstawiane są przez przewodniczącego komisji Marszałkowi Sejmu, który przesyła je odpowiednim organom.

3. Marszałek Sejmu może zwrócić komisji uchwalony przez nią dezyderat, z umotywowanym zaleceniem ponownego rozpatrzenia sprawy; dezyderat ponownie przez komisję uchwalony Marszałek Sejmu przesyła adresatowi.

4. Organ, pod którego adresem uchwalony został dezyderat komisji, ma obowiązek ustosunkować się do niego i pisemnie powiadomić Marszałka Sejmu o zajęтым stanowisku w ciągu 30 dni od dnia otrzymania dezyderatu, chyba że Marszałek Sejmu, na wniosek zainteresowanego organu, po porozumieniu z prezydium komisji, ustali inny termin.

5. Odpowiedzi organów państwowych na dezyderaty oraz informacje tych organów o przebiegu realizacji dezyderatów są rozpatrywane na posiedzeniach komisji.

6. W razie nieotrzymania odpowiedzi w terminie lub uznania otrzymanej odpowiedzi za niezadowolającą, komisja może ponowić dezyderat, przedłożyć Marszałkowi Sejmu wniosek o zwrócenie odpowiedzi jako niezadowolającej lub przedłożyć Sejmowi projekt odpowiedniej uchwały lub rezolucji.

Artykuł 86

1. Opinia zawiera stanowisko w określonej sprawie; komisja może przedstawić opinię organom wymienionym w art. 85 ust. 1, a także innym centralnym urzędom i instytucjom państwowym; przepisy art. 85 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

2. Komisja może zwrócić się do adresata opinii o przedstawienie stanowiska w sprawach podniesionych w opinii, jak również o informacje o przebiegu realizacji wniosków wynikających z tej opinii; adresat opinii jest obowiązany na żądanie komisji przedstawić stanowisko w terminie określonym w art. 85 ust. 4; w sprawach tych stosuje się odpowiednio przepisy art. 85 ust. 5 i 6.

Artykuł 87

1. W sprawach związanych z wprowadzeniem w życie i wykonywaniem ustaw i uchwał Sejmu właściwe komisje przeprowadzają kontrolę.

2. W wypadkach gdy problematyka zamienionej kontroli wiąże się z przedmiotowym zakresem działania także innej komisji, kontrola taka powinna być podjęta we współdziałaniu z zainteresowaną komisją jako kontrola wspólna bądź przy udziale przedstawicieli takiej komisji.

3. Prezydium Sejmu określa ogólne zasady przeprowadzania kontroli.

4. Komisja przeprowadzająca kontrolę określa zakres oraz sposób jej przeprowadzenia.

Artykuł 88

1. Wyniki kontroli, o których mowa w art. 87 ust. 1, ujmuje się w sprawozdaniach, które przekazuje się Marszałkowi Sejmu.

2. Marszałek Sejmu zarządza doręczenie sprawozdań, o których mowa w ust. 1, wszystkim posłom; sprawozdanie może być przedmiotem obrad na posiedzeniu Sejmu.

Artykuł 89

1. Komisje mogą odbywać posiedzenia wspólne, którym przewodniczy jeden z przewodniczących komisji.

2. Komisje obradujące wspólnie przyjmują uchwały większością głosów, w obecności co najmniej jednej trzeciej liczby członków każdej z uczestniczących w posiedzeniu komisji, a jeżeli Komisję Ustawodawczą reprezentuje zespół - co najmniej połowy ogólnej liczby tego zespołu.

Artykuł 90

1. W sprawach przekazanych komisji do rozpatrzenia przez Sejm lub Prezydium Sejmu komisja przedstawia sprawozdanie.

2. Komisje wybierają ze swojego składu sprawozdawcę na posiedzenie Sejmu, który przedstawia w sposób obiektywny wnioski zawarte w sprawozdaniu komisji.

Artykuł 91

Komisje mogą ze swojego składu powoływać podkomisje, określając ich skład oraz zakres działania; powołanie podkomisji stałej wymaga zgody Prezydium Sejmu.

Artykuł 92

1. Z przebiegu każdego posiedzenia komisji sporządza się protokół oraz biuletyn.

2. Protokół obejmuje szczegółowy zapis przebiegu posiedzenia oraz - w załącznikach - teksty przyjętych uchwał, sprawozdań i projektów, a także zestawienie poprawek zgłoszonych w formie pisemnej do projektu ustawy i uchwały, teksty przedłożonych odpowiedzi, informacji i innych materiałów. Członek komisji, a także inna osoba zabierająca głos w dyskusji, może zgłosić uwagi do protokołu; o przyjęciu lub odrzuceniu uwag decyduje komisja. Protokół, do którego nie wniesiono zastrzeżeń, uważa się za przyjęty. Protokół podpisuje przewodniczący komisji prowadzący obrady. Protokół stanowi urzędowe stwierdzenie przebiegu obrad komisji.

3. Biuletyn zatwierdzony przez przewodniczącego komisji jest nieurzędowym streszczeniem obrad komisji; przeznaczony jest przede wszystkim dla prasy, radia i telewizji.

Artykuł 93

Komisje, na zasadach i w trybie określonych przez Prezydium Sejmu, mogą przeprowadzać w wyznaczonym przez

siebie składzie wizytacje oraz badania działalności poszczególnych zakładów oraz spółek z udziałem Skarbu Państwa, przedsiębiorstw i innych instytucji państwowych.

Artykuł 94

1. Na zakończenie kadencji komisja sporządza sprawozdanie ze swojej działalności.

2. Sprawozdanie komisji może być umieszczone w porządku dziennym posiedzenia Sejmu.

DZIAŁ III

POSIEDZENIA SEJMU

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 95

1. Sejm obraduje na posiedzeniach.

2. Przedmiot posiedzeń Sejmu stanowią w szczególności:

1/ wybór Marszałka, wicemarszałków i sekretarzy Sejmu oraz komisji sejmowych,

2/ powoływanie i odwoływanie Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Narodowego Banku Polskiego oraz powoływanie Rzecznika Praw Obywatelskich,

3/ wybór członków Trybunału Konstytucyjnego i sędziów Trybunału Stanu oraz posłów - członków Krajowej Rady Sądownictwa,

3a/ orędzia Prezydenta,

4/ projekty ustaw i uchwał Sejmu,

5/ uchwały Senatu o wprowadzeniu poprawek do ustawy uchwalonej przez Sejm lub jej odrzuceniu,

6/ wnioski Prezydenta w sprawie ponownego rozpatrzenia uchwalonej ustawy,

7/ projekty ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa, a także sprawozdania z ich wykonania wraz z wnioskiem w przedmiocie absolutorium,

8/ expose' Prezesa Rady Ministrów wraz z wnioskiem o udzielenie Rządowi wotum zaufania,

8a/ wybór Rady Ministrów w wypadkach określonych w przepisach konstytucyjnych,

8b/ wnioski o wyrażenie wotum nieufności Radzie Ministrów lub poszczególnym ministrom,

9/ uwagi Najwyższej Izby Kontroli do sprawozdań Rady Ministrów z wykonania zadań społeczno-gospodarczych oraz

analiza wykonania budżetu, a także sprawozdanie Najwyższej Izby Kontroli ze swojej działalności,

10/ orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające niezgodność ustawy z Konstytucją oraz informacje Trybunału Konstytucyjnego o istotnych problemach wynikających z jego działalności i orzecznictwa,

11/ coroczne sprawozdania z działalności i uwagi Rzecznika Praw Obywatelskich o stanie przestrzegania praw i wolności obywateli,

12/ sprawy związane z wprowadzaniem w życie i wykonywaniem ustaw i uchwał,

13/ interpelacje i zapytania poselskie,

14/ inne sprawy wniesione lub przekazane przez Prezydenta, Radę Ministrów, Prezydium Sejmu, komisje sejmowe oraz posłów.

Artykuł 96

1. Prezydent uczestniczy w posiedzeniu Sejmu, gdy uzna to za celowe.

2. Wstęp na salę posiedzeń Sejmu przysługuje Marszałkowi Senatu, Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego - Przewodniczącemu Trybunału Stanu, Prezesowi Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz ministrom stanu.

3. W posiedzeniach Sejmu uczestniczą członkowie Rady Ministrów, Prezes Najwyższej Izby Kontroli oraz Prezes Narodowego Banku Polskiego; potwierdzają oni swoją obecność podpisem na liście obecności. W razie niemożności wzięcia udziału w posiedzeniu, są oni obowiązani do delegowania swoich upoważnionych zastępców.

4. Prawo wstępu na salę mają również osoby i delegacje zaproszone przez Prezydium Sejmu oraz upoważnieni przez Marszałka Sejmu pracownicy Kancelarii Sejmu.

Artykuł 97

1. Prezydium Sejmu najpóźniej na 7 dni przed planowanym posiedzeniem zawiadamia o dacie i porządku dziennym tego posiedzenia posłów, Prezydenta, Marszałka Senatu, członków Rady Ministrów, Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Prezesa Trybunału Konstytucyjnego, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Narodowego Banku Polskiego oraz Rzecznika Praw Obywatelskich.

2. W szczególnie uzasadnionych wypadkach termin, o którym mowa w ust. 1, może ulec skróceniu.

Artykuł 98

1. Posiedzenia Sejmu są jawne. Jawność posiedzeń Sejmu zapewnia się w szczególności poprzez:

1/ wcześniejsze informowanie opinii publicznej o posiedzeniach Sejmu,

2/ umożliwienie prasie, radiu i telewizji sporządzania sprawozdań z posiedzeń Sejmu,

3/ umożliwienie publiczności obserwowania obrad Sejmu z galerii w sali posiedzeń Sejmu, na zasadach określonych przez Marszałka Sejmu w przepisach porządkowych.

2. Sejm, na wniosek Prezydium Sejmu lub co najmniej 30 posłów, może uchwalić tajność obrad, jeżeli wymaga tego dobro Państwa.

3. Sejm rozstrzyga o tajności obrad bez udziału publiczności i przedstawicieli prasy, radia i telewizji, po wysłuchaniu uzasadnienia wniosku - bez debaty. Uchwała o tajności obrad podejmowana jest bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

Artykuł 99

1. Posiedzenia Sejmu odbywają się w terminach ustalonych przez Prezydium Sejmu lub uchwałą Sejmu.

2. Porządek dzienny posiedzeń Sejmu ustala Prezydium Sejmu i przedstawia go Sejmowi do zatwierdzenia. Przy ustalaniu porządku dziennego Prezydium Sejmu bierze pod uwagę opinie Konwentu Seniorów, komisji sejmowych i posłów.

3. Wnioski w sprawie zmiany proponowanego porządku dziennego zgłasza się Prezydium Sejmu w formie pisemnej nie później niż na 12 godzin przed rozpoczęciem posiedzenia.

4. Wnioski nie uwzględnione przez Prezydium Sejmu, o których mowa w ust. 3, są przedmiotem rozstrzygnięcia Sejmu przy zatwierdzaniu porządku obrad.

5. W wyjątkowych wypadkach, działając w porozumieniu z Konwentem Seniorów, Prezydium Sejmu z własnej inicjatywy lub na pisemny wniosek posła może zaproponować również w toku posiedzenia Sejmu zmianę porządku obrad.

Artykuł 100

1. Wypowiedziane przez posłów w toku posiedzenia Sejmu wnioski i uwagi podlegają wnikliwemu rozpatrzeniu przez właściwe organy państwowe, instytucje i organizacje.

2. Prezydium Sejmu może zwrócić się do właściwych organów, instytucji i organizacji o przedstawienie stanowiska w sprawie wniosku lub uwagi wypowiedzianej przez posła w toku posiedzenia Sejmu.

Artykuł 101

1. Marszałek Sejmu czuwa nad przestrzeganiem w toku obrad Regulaminu Sejmu oraz powagi i porządku na sali posiedzeń.

2. Marszałek Sejmu może zwrócić uwagę posłowi, który w wystąpieniu swoim odbiega od przedmiotu obrad określonego w porządku dziennym, przywołaniem posła "do rzeczy".

Po dwukrotnym przywołaniu posła "do rzeczy" Marszałek może odebrać przemawiającemu głos.

3. Marszałek ma prawo przywołać posła "do porządku", jeżeli zakłóca on porządek obrad.

4. Marszałek ma prawo przywołać posła "do porządku z zapisaniem do protokołu", jeżeli dopuścił się on ciężkiego naruszenia porządku obrad.

5. Marszałek ma prawo podjąć decyzję o wykluczeniu posła z posiedzenia Sejmu, jeżeli poseł nadal zakłóca porządek obrad i na tym samym posiedzeniu został już przywołany "do porządku z zapisaniem do protokołu"; poseł wykluczony z posiedzenia Sejmu jest obowiązany natychmiast opuścić salę posiedzeń. Jeżeli poseł nie opuści sali posiedzeń, Marszałek Sejmu zarządza przerwę w obradach.

6. Od decyzji Marszałka Sejmu poseł może odwołać się do Prezydium Sejmu, które niezwłocznie rozstrzyga sprawę po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich. Do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia sprawy poseł nie bierze udziału w posiedzeniu.

7. O sposobie załatwienia odwołania Prezydium Sejmu niezwłocznie zawiadamia Sejm, jednak nie później niż na następnym posiedzeniu. Decyzja Prezydium Sejmu jest ostateczna.

Artykuł 102

1. Z przebiegu posiedzenia Sejmu sporządza się protokół oraz sprawozdanie stenograficzne, które stanowią jedyne urzędowe stwierdzenie przebiegu obrad.

2. Sprawozdanie stenograficzne obejmuje zredagowany stylistycznie pełny zapis przebiegu obrad oraz załączniki tekstu interpelacji i odpowiedzi na interpelacje, zestawienia zgłoszonych w debacie poprawek do projektów ustaw i uchwał, imienne wykazy wyników głosowań. Sprawozdanie stenograficzne obejmuje również teksty nie wygłoszone w Sejmie, jeżeli Marszałek Sejmu na wniosek posła wyraził zgodę na ich opublikowanie w tej formie. Teksty nie wygłoszone są oznakowane w sposób umożliwiający ich odróżnienie od tekstów wygłoszonych.

3. Poseł oraz każdy uczestnik posiedzenia biorący udział w dyskusji może autoryzować swoje wystąpienie, wprowadzając poprawki redakcyjne, nie później niż w 24 godziny od czasu wygłoszenia przemówienia.

4. Protokół posiedzenia Sejmu obejmuje krótki zapis o przebiegu obrad, a także - w załącznikach - pełne teksty uchwalonych ustaw, podjętych uchwał, przedłożonych sprawozdań i wniosków oraz innych materiałów rozpatrywanych przez Sejm.

5. Poseł oraz każdy uczestnik posiedzenia biorący udział w dyskusji może zgłosić zastrzeżenia lub poprawkę do sporządzonego protokołu nie później niż do chwili rozpoczęcia następnego posiedzenia Sejmu. O przyjęciu lub odrzuceniu poprawki Sejm rozstrzyga większością głosów bez dyskusji.

6. Protokół, do którego nie wniesiono zastrzeżeń lub poprawek, uważa się za przyjęty. Przyjęcie protokołu potwierdza podpisem Marszałek Sejmu lub przewodniczący obradom wicemarszałek oraz prowadzący protokół sekretarz posiedzenia. Protokół, opatrzony pieczęcią Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przechowuje się w archiwum Sejmu.

7. Drukowanie sprawozdań stenograficznych zarządza Marszałek Sejmu.

Artykuł 103

1. Marszałek Sejmu może zarządzić skreślenie ze sprawozdania stenograficznego zwrotów ubliżających powadze Sejmu lub sprzecznych ze ślubowaniem poselskim.

2. Od decyzji Marszałka w sprawie określonej w ust. 1 poseł lub inny mówca może odwołać się do Prezydium Sejmu, które podejmuje decyzję ostateczną po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich.

3. W razie skreślenia, o którym mowa w ust. 1, w aktach archiwum Sejmu zachowuje się jeden egzemplarz pełnego tekstu stenogramu.

Artykuł 104

Miejsca wspólnej pracy posłów są strefami bezdymnymi.

ROZDZIAŁ 2

Obrady Sejmu

Artykuł 105

1. Obradami Sejmu kieruje Marszałek lub w jego zastępstwie wicemarszałek, przy pomocy dwóch sekretarzy Sejmu.

2. Marszałek Sejmu przedstawia Sejmowi do zatwierdzenia ustalony przez Prezydium Sejmu porządek dzienny posiedzenia oraz wnioski w sprawie zmiany porządku dziennego zgłoszone w trybie art. 99 ust. 3-5.

Artykuł 106

1. Marszałek Sejmu udziela głosu w sprawach objętych porządkiem dziennym posiedzenia.

2. Posłowie, którzy zamierzają wziąć udział w dyskusji nad określonym punktem porządku dziennego, zapisują się do głosu u sekretarza Sejmu prowadzącego listę mówców.

3. Marszałek Sejmu udziela głosu posłom według kolejności zapisu. Prezydium Sejmu może, po wysłuchaniu opinii Konwentu Seniorów, ustalić inną kolejność mówców.

Artykuł 107

1. Przemówienia posłów w dyskusji nie mogą trwać dłużej niż 10 minut z wyjątkiem wystąpień klubowych, które nie

mogą przekraczać 20 minut. Marszałek Sejmu po porozumieniu z Konwentem Seniorów może ustalić inny czas przemówień i przedstawić do zatwierdzenia Sejmowi.

2. W debacie nad daną sprawą poseł może zabierać głos tylko dwa razy. Powtórne przemówienie posta w tej samej sprawie nie może trwać dłużej niż 5 minut.

3. O przedłużeniu czasu przemówienia lub o udzieleniu posłowi głosu dodatkowo decyduje Marszałek.

Artykuł 108

1. Prezydium Sejmu, po wysłuchaniu opinii Konwentu Seniorów, może przedstawić Sejmowi propozycję ustalenia dla konkretnej debaty prowadzenia dyskusji w ramach limitów czasowych przyznanych poszczególnym klubom poselskim; w takim wypadku Sejm ustala także czas przemówień posłów nie będących członkami klubów.

2. W razie ustalenia przez Sejm prowadzenia dyskusji w sposób określony w ust. 1:

1/ poseł, który nie wziął w niej udziału, ma prawo złożyć, w trakcie trwania dyskusji, sekretarzowi Sejmu prowadzącemu listę mówców podpisany przez siebie tekst wystąpienia, dotyczący danego punktu porządku dziennego; wnioski i poprawki zawarte w tym wystąpieniu traktuje się jak wypowiedziane w dyskusji,

2/ niedopuszczalne jest zgłaszanie wniosków formalnych, o których mowa w art. 109 ust. 3 pkt 1 - w zakresie dotyczącym zamknięcia posiedzenia, pkt 3, pkt 4 - w zakresie dotyczącym zamknięcia dyskusji, pkt 7, pkt 9 oraz pkt 11.

Artykuł 109

1. Marszałek Sejmu udziela głosu poza porządkiem dziennym posiedzenia lub w związku z dyskusją jedynie dla zgłoszenia wniosku formalnego lub sprostowania błędnie zrozumianego lub nieściśle przytoczonego stwierdzenia mówcy.

2. Wnioski formalne mogą dotyczyć wyłącznie spraw będących przedmiotem porządku dziennego i przebiegu posiedzenia.

3. Do wniosków formalnych zalicza się wnioski o:

1/ przerwanie, odroczenie lub zamknięcie posiedzenia,

2/ uchwalenie tajności posiedzenia,

3/ zamknięcie listy mówców,

4/ odroczenie lub zamknięcie dyskusji,

5/ przejście do porządku dziennego,

5/ odesłanie do komisji,

7/ głosowanie bez dyskusji,

8/ zmianę porządku dziennego,

9/ zmianę w sposobie prowadzenia dyskusji,

10/ zmianę w sposobie przeprowadzenia głosowania,

11/ ograniczenie czasu przemówień,

12/ stwierdzenie quorum,

13/ przeliczenie głosów.

4. O wniosku formalnym, o którym mowa w ust. 3 pkt 3, 4 i 11-13, Sejm rozstrzyga większością głosów obecnych posłów.

5. Sejm rozstrzyga o wniosku formalnym po wysłuchaniu wnioskodawcy i ewentualnie jednego przeciwnika wniosku.

6. Wniosek, o którym mowa w ust. 3 pkt 1, dotyczący zamknięcia posiedzenia oraz wniosek, o którym mowa w ust. 3 pkt 4, dotyczący zamknięcia dyskusji nie mogą być złożone w trakcie debaty nad projektem ustawy konstytucyjnej lub zmiany przepisów konstytucyjnych, a także nad projektem ustawy budżetowej i innych planów finansowych Państwa.

7. Wniosek, o którym mowa w ust. 3 pkt 8, musi być przedstawiony w trybie art. 99 ust. 3-5.

8. Wystąpienia poza porządkiem dziennym nie mogą trwać dłużej niż 2 minuty.

Artykuł 110

1. Marszałek Sejmu może udzielić głosu posłowi poza porządkiem obrad dla wygłoszenia oświadczenia poselskiego. Przedmiotem oświadczenia poselskiego nie może być sprawa, której merytoryczna treść jest interpelacją lub zapytaniem poselskim. Oświadczenie poselskie może być wygłaszane jedynie na zakończenie każdego dnia obrad.

2. Oświadczenia poselskie nie mogą trwać dłużej niż 5 minut.

3. Nad oświadczeniem poselskim nie przeprowadza się dyskusji.

Artykuł 111

1. Marszałek Sejmu udziela głosu Prezydentowi na jego życzenie poza porządkiem dziennym dla wygłoszenia orędzia. Nad orędziem nie przeprowadza się dyskusji.

1a. Marszałek udziela głosu Prezesowi Rady Ministrów, członkom Rady Ministrów oraz ministrom stanu poza kolejnością mówców zapisanych do dyskusji, ilekroć tego zażądają

2. Marszałek Sejmu udziela głosu Pierwszemu Prezesowi Sądu Najwyższego - Przewodniczącemu Trybunału Stanu, Prezesowi Trybunału Konstytucyjnego, Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli, Prezesowi Narodowego Banku Polskiego, Rzecznikowi Praw Obywatelskich - poza kolejnością mówców zapisanych do głosu.

Artykuł 112

Z zastrzeżeniem wynikającym z art. 111, po wyczerpaniu listy mówców zapisanych do głosu mogą przemawiać jedynie

sprawozdawca i wnioskodawca, a następnie Marszałek Sejmu zamyka dyskusję.

ROZDZIAŁ 3

Głosowanie

Artykuł 113

1. Po zamknięciu dyskusji Marszałek Sejmu oznajmia, że Sejm przystępuje do głosowania. Od tej chwili można zabierać głos tylko dla zgłoszenia lub uzasadnienia wniosku formalnego o sposobie lub porządku głosowania i to jedynie przed wezwaniem posłów przez Marszałka do głosowania.

2. Głosowanie jest jawne i odbywa się przez:

1/ podniesienie ręki przy równoczesnym wykorzystaniu urządzenia do liczenia głosów,

2/ (skreślony)

3/ użycie kart do głosowania podpisanych imieniem i nazwiskiem posła (głosowanie imienne).

3. W razie niemożności przeprowadzenia głosowania przy pomocy urządzenia do liczenia głosów, Marszałek Sejmu może zarządzić głosowanie przez podniesienie ręki i obliczenie głosów przez sekretarza.

4. (skreślony)

5. O przeprowadzeniu głosowania imiennego decyduje Sejm większością głosów na wniosek Marszałka Sejmu lub na pisemny wniosek poparty przez co najmniej 30 posłów. Głosowanie imienne odbywa się przy wykorzystaniu przygotowanej w tym celu urny; posłowie kolejno, w porządku alfabetycznym, wyczytywani przez sekretarza Sejmu, wrzucają swoje kartki do urny. Otwarcia urny oraz obliczenia głosów dokonuje pięciu, wyznaczonych przez Marszałka Sejmu, sekretarzy Sejmu.

6. Wyniki głosowania ogłasza Marszałek Sejmu. Wyniki głosowania imiennego Marszałek ogłasza na podstawie protokołu przedstawionego przez sekretarzy Sejmu dokonujących obliczenia głosów. Wyniki głosowania są ostateczne i nie mogą być przedmiotem dyskusji, z zastrzeżeniem art. 114.

Artykuł 114

1. W razie gdy wynik głosowania budzi uzasadnione wątpliwości, Sejm może dokonać reasumpcji głosowania.

2. Wniosek może być zgłoszony wyłącznie na posiedzeniu, na którym odbyło się głosowanie.

3. Sejm rozstrzyga o reasumpcji głosowania na pisemny wniosek co najmniej 30 posłów.

4. Reasumpcji głosowania nie podlegają wyniki głosowania imiennego.

Artykuł 115

Sejm uchwała ustawy większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów, chyba że przepisy konstytucyjne stanowią inaczej. W tym samym trybie Sejm podejmuje uchwały i inne rozstrzygnięcia, jeżeli przepisy ustaw i Regulaminu Sejmu nie stanowią inaczej.

Artykuł 116

1. Uchwalenie ustawy konstytucyjnej lub zmiany przepisów konstytucyjnych następuje większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

2. Wnioski w sprawie odrzucenia projektu ustawy konstytucyjnej lub projektu zmiany przepisów konstytucyjnych w całości lub w części uchwała się większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

3. Sejm uchwała propozycje Senatu dotyczące ustawy konstytucyjnej lub projektu zmiany przepisów konstytucyjnych większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

4. Jeżeli Sejm nie przyjmie propozycji Senatu większością określoną w ust. 3, wówczas uważa się ją za odrzuconą.

ROZDZIAŁ 4

Interpelacje i zapytania poselskie

Artykuł 117

1. Wnoszone przez posłów interpelacje i zapytania mogą być skierowane do Prezesa Rady Ministrów, innych członków Rządu, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli oraz Prezesa Narodowego Banku Polskiego.

2. Prezydium Sejmu wprowadza do każdego posiedzenia Sejmu punkt "interpelacje i zapytania", przy czym czas przeznaczony na interpelacje nie może być krótszy niż jedna godzina, a czas przeznaczony na zapytania - nie krótszy niż dwie godziny.

3. Podczas rozpatrywania punktu "interpelacje i zapytania" obowiązani są być obecni na sali obrad: Prezes Rady Ministrów, członkowie Rady Ministrów, Prezes Najwyższej Izby Kontroli oraz Prezes Narodowego Banku Polskiego lub osoby przez nich upoważnione.

4. W imieniu Prezesa Rady Ministrów odpowiedzi na interpelację lub zapytanie udzielić może upoważniony przez niego członek Rady Ministrów lub kierownik urzędu centralnego.

5. Odpowiedź na interpelację jest wiążącym stanowiskiem Prezesa Rady Ministrów, ministra, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli lub Prezesa Narodowego Banku Polskiego.

6. Prezydium Sejmu, po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów, rozstrzyga, które interpelacje zostają włączone do porządku obrad.

7. Prezydium Sejmu może zwołać specjalne posiedzenie dla rozpatrzenia spraw interpelacji lub zapytań poselskich.

Artykuł 118

1. Interpelacje składa się w sprawach o zasadniczym charakterze.

2. Interpelacja powinna zawierać krótkie przedstawienie stanu faktycznego będącego jej przedmiotem oraz wynikające z pytania, skierowana zgodnie z właściwością interpelowanego.

3. Interpelację składa się w formie pisemnej na ręce Marszałka Sejmu; do wniesienia interpelacji wystarczy podpis jednego posła.

4. Prezydium Sejmu może nie przyjąć interpelacji, która nie odpowiada warunkom określonym w ust. 2.

5. Prezydium Sejmu może zażądać skreślenia z interpelacji zwrotów sprzecznych ze ślubowaniem poselskim.

6. Marszałek Sejmu przesyła interpelację niezwłocznie interpelowanemu.

Artykuł 119

Marszałek informuje Sejm o złożonych interpelacjach nie później niż na najbliższym posiedzeniu Sejmu. Tekst interpelacji nie odczytanej na posiedzeniu Sejmu ogłasza się w załączniku do sprawozdania stenograficznego z posiedzenia Sejmu. Marszałek informuje Sejm o nadesłanych odpowiedziach na interpelacje oraz o niewpłynięciu odpowiedzi na interpelację w wyznaczonym terminie - na najbliższym posiedzeniu Sejmu.

Artykuł 120

1. Odpowiedź na interpelację jest udzielana w formie pisemnej nie później niż w ciągu 21 dni od dnia otrzymania interpelacji - na ręce Marszałka Sejmu.

2. Odpowiedź pisemną składa się z dołączeniem trzech odpisów. Marszałek przesyła interpelantowi odpis odpowiedzi i informuje Sejm o jej treści. Tekst pisemnej odpowiedzi na interpelację ogłasza się w załączniku do sprawozdania stenograficznego z posiedzenia Sejmu.

3. W razie nieotrzymania odpowiedzi pisemnej w terminie lub w razie uznania otrzymanej odpowiedzi za niezadowalającą, interpelant może zwrócić się do Marszałka o zażądanie dodatkowych wyjaśnień a także umieszczenie interpelacji na porządku dziennym posiedzenia.

Artykuł 121

1. Rozpatrzenie interpelacji na posiedzeniu Sejmu obejmuje informację o treści interpelacji oraz udzielenie przez interpelowanego odpowiedzi; interpelant może zwrócić się do interpelowanego o udzielenie dodatkowych wyjaśnień; odpowiedź na interpelację nie może trwać dłużej niż 10 minut, a udzielenie dodatkowych wyjaśnień - dłużej niż 5 minut.

2. W sprawie interpelacji oraz udzielonej na nią odpowiedzi może być przeprowadzona dyskusja.

3. Sejm może uznać odpowiedź za wystarczającą bądź wezwać interpelowanego do uzupełnienia odpowiedzi. Interpelowany może udzielić uzupełniającej odpowiedzi na następnym posiedzeniu Sejmu. O decyzji Sejmu Marszałek zawiadamia Prezesa Rady Ministrów.

Artykuł 122

1. Zapytania składa się w celu uzyskania informacji o aktualnych problemach polityki Państwa.

2. Zapytania formułowane są ustnie na każdym posiedzeniu Sejmu i wymagają bezpośredniej odpowiedzi.

3. Poseł informuje Prezydium Sejmu na 12 godzin przed rozpoczęciem posiedzenia o ogólnej tematyce zapytania i jego adresacie.

4. Prezydium Sejmu, po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów, ustala dla każdego posiedzenia porządek formułowania zapytań, kierując się aktualnością i szczególnym znaczeniem zapytania, kolejnością zgłoszenia gotowości sformułowania zapytania oraz tworzeniem szansy formułowania zapytań przez członków klubów, kół poselskich i posłów nie zrzeszonych, stosownie do wielkości tych grup.

5. Marszałek Sejmu informuje o gotowości złożenia zapytań i ustalonym porządku ich formułowania.

6. Zapytania formułowane są do momentu wyczerpania czasu przewidzianego w porządku obrad na ten punkt.

7. Jeżeli po zadaniu wszystkich zapytań, sygnalizowanych w trybie ust. 3, czas przeznaczony w porządku obrad na zapytania nie został wykorzystany, Marszałek Sejmu dopuszcza sformułowanie innych zapytań poselskich, stosownie do kolejności zgłoszenia takiej gotowości w sekretariacie obrad.

8. Rozpatrzenie przez Sejm sprawy zapytania obejmuje przedstawienie treści zapytania oraz udzielenie krótkiej ustnej odpowiedzi przez osobę, do której zapytanie zostało skierowane; postawienie zapytania może trwać nie dłużej niż 1 minutę, udzielenie zaś odpowiedzi - nie dłużej niż 5 minut.

9. Nad zapytaniem i udzieloną odpowiedzią nie przeprowadza się dyskusji. Marszałek Sejmu dopuszcza jednak do postawienia zapytań dodatkowych, przy czym w pierwszej kolejności uprawnienie takie przysługuje składającemu zapytanie. Dodatkowe zapytania nie mogą trwać dłużej niż 30 sekund, a łączna uzupełniająca odpowiedź nie może trwać dłużej niż 5 minut. Marszałek Sejmu może wyrazić zgodę na

wydłużenie czasu łącznej odpowiedzi na zapytanie dodatkowe.

10. Odpowiedź na zapytanie jest wiążącym stanowiskiem Prezesa Rady Ministrów, ministra, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli lub Prezesa Narodowego Banku Polskiego.

Artykuł 123

Prezydium Sejmu informuje posłów, które ze zgłoszonych interpelacji i zapytań zostają włączone do porządku dziennego określonego posiedzenia Sejmu.

Artykuł 124

(skreślony)

DZIAŁ IV

KANCELARIA SEJMU

Artykuł 125

1. Kancelaria Sejmu wykonuje zadania organizacyjno-techniczne i doradcze związane z działalnością Sejmu i jego organów.

2. Kancelaria Sejmu stwarza posłom warunki do wykonywania mandatu poselskiego, a w szczególności przekazuje druki sejmowe oraz inne opracowania i materiały związane z pracami Sejmu, w tym teksty ujednolicone projektów ustaw; umożliwia korzystanie z opracowań fachowych, literatury i ekspertyz; stwarza posłom warunki uczestniczenia w pracach Sejmu i jego organów, a także zapewnia techniczno-organizacyjne i finansowe warunki działalności biur poselskich lub innych jednostek organizacyjnych do obsługi terenowej działalności posłów.

Artykuł 126

1. Kancelarią Sejmu kieruje Szef Kancelarii Sejmu przy pomocy nie więcej niż dwóch zastępców.

2. Szefa Kancelarii Sejmu powołuje i odwołuje Marszałek Sejmu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich.

3. Zastępców Szefa Kancelarii Sejmu powołuje i odwołuje Marszałek Sejmu po zasięgnięciu opinii Szefa Kancelarii Sejmu oraz Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich.

Artykuł 127

1. Szef Kancelarii Sejmu jest zwierzchnikiem służbowym wszystkich pracowników Kancelarii Sejmu i ponosi odpowiedzialność za ich działania.

2. Szef Kancelarii Sejmu jest odpowiedzialny za wykonanie budżetu Kancelarii Sejmu oraz majątek Skarbu Państwa będący w zarządzie Kancelarii Sejmu.

Artykuł 128

Organizację Kancelarii Sejmu określa statut Kancelarii, uchwalony na wniosek Szefa Kancelarii Sejmu w trybie art. 13 ust. 1 pkt 13.

DZIAŁ V

PRZEPISY SZCZEGÓLNE I KOŃCOWE

Artykuł 129

Zmiana niniejszej uchwały może nastąpić na wniosek Prezydium Sejmu, Komisji Regulaminowej i Spraw Poselskich lub co najmniej 15 posłów.

Artykuł 130

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 131

Traci moc uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 lipca 1986 r. - Tymczasowy regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (M.P. Nr 21, poz. 151, z 1987 r. Nr 29, poz. 225 i Nr 36, poz. 303, z 1989 r. Nr 26, poz. 202, z 1990 r. Nr 16, poz. 121 i Nr 30, poz. 229, z 1991 r. Nr 43, poz. 296 i 297 oraz z 1992 r. Nr 8, poz. 55).

Artykuł 132

Uchwała wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia uchwalenia.

UCHWAŁA SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 23 listopada 1990 r.

Regulamin Senatu

(M.P. z 1993 r. Nr 20, poz. 198 i z 1994 r. Nr 30, poz. 244))

DZIAŁ I**PRZEPISY OGÓLNE****Artykuł 1**

1. Obowiązki i prawa senatorów oraz warunki wykonywania mandatu wynikają z przepisów ustawy określającej obowiązki i prawa posłów oraz senatorów.

2. Regulamin Senatu określa szczegółowe obowiązki i prawa senatorów związane z organizacją wewnętrzną i porządkiem prac Senatu.

3. Jeżeli w tekście bez bliższego określenia powoływany jest "art.", chodzi o Regulamin Senatu.

Artykuł 2

Senatorowie w swojej działalności kierują się dobrem Narodu i własnym sumieniem.

Artykuł 3

1. Senat podejmuje uchwały zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów, o ile przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, ustaw i Regulaminu Senatu nie stanowią inaczej. Podjęcie przez Senat uchwały w sprawie ustawy zmieniającej Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej wymaga większości co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów.

2. Senat podejmuje uchwały bez zbędnej zwłoki.

Artykuł 4

1. Senatorowie wykonują swoje zadania w szczególności poprzez:

1/ udział w posiedzeniach Senatu,

2/ udział w pracach ustawodawczych,

3/ podejmowanie interwencji w sprawach problemowych, w przypadkach naruszania godności i praw obywateli oraz jaskrawego naruszenia porządku prawnego,

4/ utrzymywanie niezbędnych kontaktów z wyborcami w zakresie nie kolidującym z pracami Senatu,

5/ udział w Zgromadzeniu Narodowym.

2. Senatorowie przy sprawdzaniu udzielanych im informacji korzystają z pomocy organów władzy i administracji państwowej oraz samorządowej.

3. Bez zgody zainteresowanego senatorowi nie wolno ujawnić źródła informacji.

DZIAŁ II**ORGANY SENATU****Artykuł 5**

Organami Senatu są:

1/ Marszałek Senatu,

2/ Prezydium Senatu,

3/ Konwent Seniorów,

4/ komisje Senatu.

Artykuł 6

Prezydium Senatu tworzą Marszałek i trzech wicemarszałkowie.

Artykuł 7

1. Senat wybiera Marszałka i wicemarszałków spośród kandydatów zgłoszonych przez co najmniej 10 senatorów, w głosowaniu tajnym, podejmując uchwałę bezwzględną większością głosów.

2. Jeżeli w głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości głosów, przeprowadza się kolejne tury głosowania z kolejnym wyłączeniem kandydata, który uzyskał najmniejszą liczbę głosów. Przy równej liczbie głosów o wyłączeniu decyduje losowanie.

3. Odwołanie Marszałka lub wicemarszałka odbywa się na wniosek co najmniej 34 senatorów, w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością głosów.

Artykuł 8

1. Marszałek Senatu:

1/ stoi na straży praw i godności Senatu,

2/ reprezentuje Senat,

3/ przedstawia zgodnie z art. 31 ust. 2 wnioski dotyczące porządku obrad,

4/ przewodniczy obradom Senatu i czuwa nad ich przebiegiem,

5/ zwołuje posiedzenia Prezydium Senatu, przewodniczy obradom i kieruje jego pracami,

5/ sprawuje nadzór nad pracami komisji senackich i może zlecić im rozpatrzenie określonych spraw,

7/ zwołuje Konwent Seniorów i przewodniczy jego obradom,

8/ sprawuje pieczę nad spokojem i porządkiem na całym obszarze należącym do Senatu,

9/ sprawuje nadzór nad prawidłowym stosowaniem Regulaminu Senatu,

10/ powołuje i odwołuje Szefa Kancelarii Senatu po zasięgnięciu opinii Prezydium Senatu i Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich,

11/ podejmuje inne czynności wynikające z Regulaminu Senatu.

2. Marszałek Senatu podpisuje w imieniu Senatu pisma do adresatów zewnętrznych.

3. Marszałek Senatu może upoważnić senatora lub grupę senatorów do wykonywania określonych czynności.

Artykuł 9

Prezydium Senatu:

1/ ustala plan pracy Senatu,

2/ sprawuje nadzór nad terminowością prac Senatu i jego organów,

3/ zwołuje posiedzenia Senatu,

4/ ustala projekt porządku obrad po zasięgnięciu opinii Konwentu Seniorów,

5/ dokonuje wykładni przepisów Regulaminu Senatu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich,

6/ poleca komisjom rozpatrzenie spraw w określonym zakresie,

7/ w porozumieniu z przewodniczącymi komisji powołuje i odwołuje stałych doradców Senatu oraz ustala zasady organizowania doradztwa Senatu i jego organów,

8/ uchwała projekt budżetu Kancelarii Senatu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich oraz nadzoruje jego wykonanie,

9/ podejmuje, na wniosek senatora, odpowiednie środki zmierzające do załatwienia przedłożonej przezeń sprawy,

10/ prowadzi sprawy z zakresu stosunków z Sejmem,

11/ uchwała statut Kancelarii Senatu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich,

12/ składa wnioski i podejmuje inne decyzje przewidziane Regulaminem Senatu.

Artykuł 10

1. Porządek dzienny i termin posiedzenia Prezydium Senatu ustala Marszałek Senatu.

2. W posiedzeniach Prezydium Senatu biorą udział z głosem doradczym Szef Kancelarii Senatu oraz osoby zaproszone przez Marszałka Senatu.

3. W posiedzeniach Prezydium Senatu mogą brać udział senatorowie bez prawa zabierania głosu.

4. Z posiedzeń Prezydium Senatu sporządza się protokół, który podpisuje Marszałek Senatu. Protokół stanowi jedyne urzędowe stwierdzenie przebiegu posiedzenia Prezydium i jest dostępny dla wszystkich senatorów.

5. Prezydium Senatu podejmuje uchwały lub inne decyzje większością głosów. W przypadku równej liczby głosów decyduje głos Marszałka Senatu.

Artykuł 11

Wicemarszałkowie Senatu:

1/ przewodniczą w zastępstwie Marszałka obradom Senatu,

2/ sprawują w zastępstwie Marszałka funkcje powierzone przez niego lub przez Prezydium.

Artykuł 12

1. Komisje Senatu są organami powołanymi do rozważania i opracowywania spraw z własnej inicjatywy oraz przekazanych im przez Senat, Marszałka Senatu lub Prezydium Senatu.

2. Komisje w ramach swoich kompetencji rozpatrują i przedstawiają Senatowi stanowisko dotyczące ustaw uchwalonych przez Sejm.

3. Komisje zajmują również stanowisko co do prawidłowości wprowadzania w życie i sposobu wykonywania ustaw.

4. Komisje w porozumieniu z Komisją Regulaminową i Spraw Senatorskich opracowują regulaminy swojego działania.

Artykuł 13

1. Senat powołuje i rozwiązuje komisje stałe do określonego rodzaju spraw oraz komisje nadzwyczajne do realizacji określonych zadań.

2. Przewodniczących i członków komisji wybiera i odwołuje Senat.

3. Marszałek Senatu z inicjatywy własnej lub Prezydium Senatu, a także na wniosek co najmniej czterech przewodniczących komisji zwołuje posiedzenie przewodniczących komisji Senatu.

4. Posiedzenia przewodniczących komisji Senatu służą koordynacji współpracy między komisjami, wskazywaniu potrzebnych inicjatyw ustawodawczych oraz rozpatrywaniu innych spraw przedstawionych przez Marszałka, Prezydium Senatu lub przewodniczących komisji.

Artykuł 14

1. Projekty uchwał w sprawie powołania i rozwiązania komisji, a także ustalenia ich składów przygotowuje i przedstawia Senatowi Komisja Regulaminowa i Spraw Senatorskich.

2. Projekty uchwał w sprawie powołania i odwołania przewodniczącego komisji Komisja Regulaminowa i Spraw Senatorskich przygotowuje i przedstawia Senatowi na wniosek odpowiedniej komisji, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. Z wnioskiem o odwołanie przewodniczącego komisji może wystąpić także Prezydium Senatu.

4. Wnioski w sprawie powołania i odwołania przewodniczącego komisji opiniuje Konwent Seniorów.

Artykuł 15

Ustanawia się następujące komisje stałe:

- 1/ Gospodarki Narodowej,
- 2/ Inicjatyw i Prac Ustawodawczych,
- 3/ Kultury, Środków Przekazu, Wychowania Fizycznego i Sportu,
- 4/ Nauki i Edukacji Narodowej,
- 5/ Obrony Narodowej,
- 6/ Ochrony Środowiska,
- 7/ Polityki Społecznej i Zdrowia,
- 8/ Praw Człowieka i Praworządności,
- 9/ Regulaminową i Spraw Senatorskich,
- 10/ Rolnictwa,
- 11/ Samorządu Terytorialnego i Administracji Państwowej,
- 12/ Spraw Emigracji i Polaków za Granicą,
- 13/ Spraw Zagranicznych.

Artykuł 16

1. Konwent Seniorów jest organem zapewniającym współdziałanie klubów parlamentarnych w sprawach związanych z działalnością i tokiem prac Senatu.

2. Konwent Seniorów tworzą: Marszałek, wicemarszałkowie oraz senatorowie przedstawiciele klubów parlamentar-

nych działających w Senacie, które skupiają co najmniej 7 senatorów.

3. Kluby o mniejszej liczbie członków mogą delegować wspólnego przedstawiciela do Konwentu Seniorów, jeśli łącznie skupiają co najmniej 7 senatorów.

4. Konwent Seniorów wykonuje swoje zadania poprzez:

- 1/ opiniowanie projektów porządku obrad Senatu,
- 2/ opiniowanie planu pracy oraz wypowiedanie się w sprawie terminów posiedzeń Senatu,
- 3/ wskazywanie potrzebnych inicjatyw ustawodawczych,
- 4/ rozpatrywanie oraz przedstawianie wniosków w sprawie sposobu prowadzenia dyskusji lub obrad Senatu,
- 5/ rozpatrywanie innych spraw przedstawionych przez Prezydium Senatu lub przedstawicieli klubów parlamentarnych.

5. Konwent Seniorów zwołuje Marszałek Senatu z inicjatywy własnej, Prezydium Senatu lub na wniosek co najmniej jednego z klubów określonych w ust. 2 i 3.

6. Do posiedzeń Konwentu Seniorów stosuje się odpowiednio przepisy art. 10 ust. 1-4.

Artykuł 17

1. Senat wybiera ze swego grona sześciu sekretarzy Senatu. Wybór odbywa się łącznie, chyba że Senat postanowi inaczej.

2. Sekretarze Senatu prowadzą listę mówców i protokoły posiedzeń Senatu, dokonują obliczenia wyników głosowania i pełnią inne czynności zlecone przez Marszałka Senatu.

DZIAŁ III

OBOWIĄZKI I PRAWA SENATORÓW

Artykuł 18

1. Senatorowie przed objęciem mandatu składają na pierwszym posiedzeniu Senatu ślubowanie według rotacji obowiązującej senatorów.

2. Senator nieobecny na pierwszym posiedzeniu Senatu składa ślubowanie na najbliższym posiedzeniu, w którym bierze udział.

3. Sprawy senatorów, którzy nie złożyli ślubowania w terminie 3 miesięcy od dnia wyborów, rozpatruje Prezydium Senatu, po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich.

Artykuł 19

1. Senatora obowiązuje obecność i czynny udział w posiedzeniach Senatu oraz organów Senatu, do których został wybrany.

2. Senatorowi uczestniczącemu w posiedzeniu nie wolno uchylić się od udziału w głosowaniu. Głosować wolno tylko osobiście.

3. Senator nie może bez ważnych powodów uchylić się od przyjęcia funkcji w organach Senatu.

4. Senator ma prawo do stałej pomocy Kancelarii Senatu.

Artykuł 20

1. Senator może być członkiem nie więcej niż dwóch komisji stałych, a także może brać udział w pracach innych komisji, lecz bez prawa głosowania.

2. Senator ma obowiązek zgłosić swoją kandydaturę przynajmniej do jednej komisji stałej.

3. Za zgodą Prezydium Senatu senator może być członkiem więcej niż dwóch komisji.

Artykuł 21

1. Senator potwierdza swoją obecność na posiedzeniu Senatu oraz jego organów podpisem na liście.

2. W razie przeszkody uniemożliwiającej senatorowi udział w posiedzeniu Senatu powinien on pisemnie usprawiedliwić swoją nieobecność w terminie 7 dni od dnia powstania przeszkody, przesyłając pismo do Marszałka Senatu, a w przypadku posiedzenia komisji - do przewodniczącego komisji.

3. Nieobecność bez usprawiedliwienia na dwóch posiedzeniach Senatu lub trzech posiedzeniach komisji stałych w ciągu roku podlega rozpatrzeniu w trybie art. 23.

4. W przypadku nieobecności senatora na posiedzeniu bez usprawiedliwienia, na liście obecności umieszcza się odpowiednią adnotację.

5. Za każdą nie usprawiedliwioną nieobecność senatora na posiedzeniu plenarnym potrąca się 10% podstawowej diety senatorskiej, a na posiedzeniu komisji senackiej -5% podstawowej diety.

6. Wątpliwości w sprawach określonych w ust. 5 rozstrzyga Prezydium Senatu po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich.

Artykuł 22

Prezydium Senatu, na wniosek senatora, może udzielić mu z ważnych przyczyn urlopu od wykonywania obowiązków senatora. Na czas trwania urlopu wypłacanie diety senatorskiej może ulec zawieszeniu.

Artykuł 23

1. Sprawy senatorów, którzy nie wykonują obowiązków senatorskich, jak również senatorów, którzy zachowują się w sposób nie odpowiadający godności senatora, podlegają, na

wniosek Prezydium Senatu, rozpatrzeniu przez Komisję Regulaminową i Spraw Senatorskich.

2. Komisja Regulaminowa i Spraw Senatorskich w wyniku rozpatrzenia sprawy, o której mowa w ust. 1, może w drodze uchwały:

- 1/ zwrócić senatorowi uwagę,
- 2/ udzielić senatorowi upomnienia.

3. Od uchwały komisji senatorowi przysługuje w terminie 14 dni od jej doręczenia odwołanie do Prezydium Senatu. Odwołanie wnosi się na ręce Marszałka Senatu, który przedstawia je na posiedzeniu Prezydium Senatu. Decyzja Prezydium Senatu jest ostateczna.

Artykuł 24

1. Wniosek w sprawie wyrażenia zgody na pociągnięcie senatora do odpowiedzialności karnej, aresztowanie lub zatrzymanie składa się do Prezydium Senatu, które przekazuje ten wniosek do rozpatrzenia Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich.

2. Komisja powiadamia senatora, którego wniosek dotyczy, o treści wniosku oraz terminie jego rozpatrzenia przez komisję.

3. Senator, którego wniosek dotyczy, może - w formie pisemnej lub ustnie - przedstawić komisji wyjaśnienia i własne wnioski w tej sprawie, a także ustanowić obrońcę spośród senatorów.

4. Po rozpatrzeniu sprawy komisja uchwała sprawozdanie.

5. Senat rozpatruje sprawozdanie komisji. Nad sprawozdaniem nie przeprowadza się dyskusji. Senator, którego wniosek dotyczy, może złożyć wyjaśnienia, a senatorom przysługuje prawo zadawania pytań w tej sprawie.

6. Senat wyraża zgodę na pociągnięcie senatora do odpowiedzialności karnej, aresztowanie lub zatrzymanie, podejmując uchwałę większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów.

Artykuł 25

Wygaśnięcie mandatu senatora stwierdza Senat po wysłuchaniu wniosku Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich.

DZIAŁ IV

PIERWSZE POSIEDZENIE SENATU

Artykuł 26

1. Pierwsze w kadencji posiedzenie Senatu zwołuje Prezydent w ciągu 30 dni od dnia wyborów.

2. Kancelaria Senatu zawiadamia senatorów o zarządzeniu Prezydenta w tej sprawie.

Artykuł 27

1. Pierwsze posiedzenie Senatu otwiera Prezydent i powołuje na przewodniczącego najstarszego wiekiem senatora (Marszałek Senior). W razie niemożności dokonania tej czynności przez Prezydenta, pierwsze posiedzenie Senatu otwiera Marszałek Senio r.

2. W razie przeszkody funkcję przewodniczącego obrad obejmuje kolejny wiekiem senato r.

3. Marszałek Senior składa ślubowanie oraz powołuje spośród najmłodszych wiekiem senatorów trzech sekretarzy pierwszego posiedzenia.

4. Marszałek Senior przy pomocy sekretarzy pierwszego posiedzenia odbiera ślubowanie senatorskie oraz przeprowadza wybór Marszałka Senatu.

5. Senatorowie składają ślubowanie w ten sposób, że po odczytaniu roty ślubowania, wywołani w kolejności alfabetycznej, powstawszy wypowiadają słowo "ślubuję".

6. Senator wybrany Marszałkiem składa oświadczenie o przyjęciu funkcji Marszałka Senatu, po czym przejmuje od Marszałka Seniora przewodnictwo obrad.

Artykuł 28

Marszałek Senatu przeprowadza przy pomocy sekretarzy pierwszego posiedzenia wybór wicemarszałków Senatu oraz sekretarzy Senatu.

DZIAŁ V

FUNKCJONOWANIE SENATU

ROZDZIAŁ 1

Posiedzenia Senatu

Artykuł 29

1. Senat obraduje na posiedzeniach.

2. Kancelaria Senatu nie później niż na 7 dni przed planowanym posiedzeniem zawiadamia o terminie i przewidywanym porządku dziennym tego posiedzenia senatorów, Prezydenta, Marszałka Sejmu, Prezesa Rady Ministrów, a o obradach na temat ustawy budżetowej - także Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

3. W szczególnie uzasadnionych wypadkach termin, o którym mowa w ust. 2, może za zgodą Prezydium Senatu ulec skróceniu.

Artykuł 30

1. Prezydent uczestniczy w posiedzeniach Senatu, gdy uzna to za celowe.

2. Prawo udziału w posiedzeniach Senatu, oprócz osób wymienionych w art. 29 ust. 2, mają członkowie Prezydium Sejmu, członkowie Rady Ministrów, ministrowie stanu, Prezes Trybunału Konstytucyjnego, Przewodniczący Trybunału Stanu, Rzecznik Praw Obywatelskich i Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego.

3. Prawo udziału w posiedzeniach Senatu mają również zaproszeni przez Prezydium Senatu goście.

4. Prawo wstępu na salę obrad mają upoważnieni pracownicy Kancelarii Senatu.

Artykuł 31

1. Posiedzenia Senatu odbywają się w terminach ustalonych uchwałą Senatu lub przez Prezydium Senatu.

2. Projekt porządku obrad Senatu ustala Prezydium Senatu na wniosek Marszałka, przy czym do porządku obrad mogą być wniesione jedynie sprawy znane senatorom z druków rozdanych nie później niż na 3 dni przed posiedzeniem. W wyjątkowych przypadkach może nastąpić, za zgodą Senatu, skrócenie tego terminu.

3. Komisje i senatorowie mogą zgłaszać do Prezydium Senatu, nie później niż na 10 dni przed posiedzeniem, wnioski w sprawie porządku obrad, a ich nieuwzględnienie wymaga wyjaśnienia przy przedstawianiu senatorom projektu porządku obrad.

4. Inicjatywy ustawodawcze zgłaszane w trybie ust. 3 są podporządkowane postępowaniu przewidzianemu w art. 60-64.

Artykuł 32

1. Na wniosek senatora, zgłoszony na początku posiedzenia, Marszałek może zaproponować uzupełnienie porządku obrad.

2. Sprawy przedstawione w trybie ust. 1 dotyczą zapytań, informacji lub stanowią propozycje inicjatyw ustawodawczych, z tym że w tym ostatnim wypadku wniosek senatora, złożony równocześnie na piśmie Marszałkowi, przekazuje się komisjom zgodnie z art. 60 ust. 1, bez podejmowania dyskusji.

3. Sprawy przedstawione w trybie ust. 2, oprócz inicjatyw ustawodawczych, mogą być wzięte pod obrady jedynie za zgodą Senatu.

4. Zapytania przedstawione w trybie ust. 2 wymagają odpowiedzi najpóźniej w czasie najbliższego posiedzenia Senatu.

Artykuł 33

1. Posiedzenia Senatu są jawne.

2. Jawność posiedzeń Senatu zapewnia w szczególności:

1/ wcześniejsze informowanie opinii publicznej o posiedzeniach,

2/ umożliwienie prasie, radiu i telewizji publikowania sprawozdań z posiedzeń,

3/ umożliwienie publiczności obserwowania obrad Senatu na zasadach określonych przez Marszałka Senatu w przepisach porządkowych.

3. Senat na wniosek Prezydium Senatu lub co najmniej 10 senatorów może uchwalić tajność obrad, jeżeli wymaga tego dobro państwa. Uchwałę w tej sprawie Senat podejmuje bezwzględną większością głosów.

4. Senat rozstrzyga o tajności obrad na posiedzeniu niejawnym.

5. Na posiedzeniu niejawnym nie można głosować nad żadną ustawą.

Artykuł 34

1. Z przebiegu posiedzenia Senatu sporządza się protokół oraz sprawozdanie stenograficzne, które stanowią jedyne urzędowe stwierdzenie przebiegu obrad.

2. Protokół posiedzenia Senatu obejmuje krótki zapis o przebiegu obrad, a także - w załącznikach - pełne teksty uchwalonych ustaw, podjętych uchwał, przedłożonych sprawozdań i wniosków oraz innych materiałów rozpatrywanych przez Senat.

3. Protokół oraz stenogram, wraz z załącznikami, udostępniany jest senatorom w terminie 21 dni po posiedzeniu Senatu.

4. Senator oraz każdy uczestnik posiedzenia biorący udział w dyskusji może, nie później niż do dnia rozpoczęcia obrad następnego po udostępnieniu protokołu posiedzenia Senatu, zgłosić zastrzeżenia lub poprawkę do sporządzonego protokołu. O przyjęciu lub odrzuceniu poprawki Senat rozstrzyga większością głosów bez dyskusji.

5. Protokół, do którego nie wniesiono zastrzeżeń lub poprawek, uważa się za przyjęty. Przyjęcie protokołu potwierdza podpisem Marszałek Senatu lub przewodniczący obradom wicemarszałek oraz prowadzący protokół sekretarz posiedzenia. Protokół, opatrzony pieczęcią Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, przechowuje się w archiwum Senatu.

6. Imienne wyniki głosowania przeprowadzonego przy użyciu aparatury elektronicznej oraz wyniki głosowania imiennego przeprowadzonego przy użyciu kart do głosowania są publikowane w sprawozdaniu stenograficznym.

7. Drukowanie sprawozdań stenograficznych zarządza Marszałek Senatu.

Artykuł 35

1. Marszałek Senatu może zarządzić skreślenie z protokołu i stenogramu zwrotów godzących w powagę Senatu lub sprzecznych ze ślubowaniem senatorskim, przekazując sprawę Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich.

2. Od decyzji Marszałka w sprawie określonej w ust. 1 senator lub inny mówca może odwołać się do Prezydium Senatu, które podejmuje decyzję ostateczną po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich.

Artykuł 36

Ogólnie dostępnym, nieurzędowym sprawozdaniem z przebiegu posiedzenia Senatu i komisji senackich jest "Dziennik Senatu Rzeczypospolitej Polskiej", wydawany z polecenia Marszałka Senatu.

ROZDZIAŁ 2

Obrady

Artykuł 37

1. Obradami Senatu kieruje Marszałek lub w jego zastępstwie wicemarszałek przy pomocy dwóch sekretarzy Senatu.

2. Marszałek Senatu przedstawia Senatowi do zatwierdzenia ustalony przez Prezydium Senatu projekt porządku obrad.

3. Senatorowie mogą składać wnioski o uzupełnienie porządku obrad w trybie przewidzianym Regulaminem Senatu.

Artykuł 38

1. Marszałek Senatu udziela głosu w sprawach objętych porządkiem obrad.

2. Senatorowie, którzy zamierzają wziąć udział w dyskusji nad określonym punktem porządku obrad, zapisują się do głosu u prowadzącego listę mówców sekretarza Senatu, a podpisane wnioski zmierzające do podjęcia uchwały składają na piśmie.

3. Wnioski o charakterze legislacyjnym senatorowie składają na piśmie. W wypadku zaproponowania poprawek pociągających za sobą obciążenie budżetu państwa, senatorowie na piśmie wskazują źródła pokrycia.

4. Marszałek Senatu udziela głosu senatorom według kolejności zapisu. Pierwszym przemawiającym jest sprawozdawca, a jeżeli w komisji, której stanowisko ma być przedmiotem dyskusji, istniała rozbieżność, drugim przemawiającym jest sprawozdawca poglądów mniejszości.

5. Przed przystąpieniem do obrad nad stanowiskiem senatorowie mogą zgłaszać z miejsca krótkie zapytania do sprawozdawcy w związku z referowanym projektem ustawy, uchwały lub problemem. Na zapytania sprawozdawca udziela odpowiedzi.

6. Senatorowie mogą, także zgłaszać z miejsca krótkie za-
pytania, związane z omawianą ustawą lub uchwałą, do obe-
nych na posiedzeniu osób wymienionych w art. 30 ust. 2, w
sprawach kierowanych przez nie urzędów lub instytucji.

7. Marszałek Senatu może zwrócić uwagę senatorowi, któ-
ry w swoim wystąpieniu odbiega od przedmiotu obrad, przy-
wołaniem senatora "proszę do rzeczy". Po dwukrotnym
przywołaniu senatora "proszę do rzeczy" Marszałek może
odebrać przemawiającemu głos.

Artykuł 39

Przedmiotem obrad Senatu są w szczególności:

- 1/ ustawy uchwalone przez Sejm,
- 2/ zapowiedzi inicjatyw i projekty ustaw stanowiących inicja-
tywę ustawodawczą Senatu,
- 3/ wnioski komisji i senatorów zgłaszane w trybie art. 31 ust.
3,
- 4/ zapytania, sprawy różne zgłaszane w trybie art. 32 ust. 2,
- 5/ sprawozdania komisji i senatorów,
- 6/ rozpatrywanie sprawozdań Rzecznika Praw Obywatelskich,
- 7/ inne sprawy przewidziane lub wynikające z Konstytucji,
ustaw i Regulaminu Senatu.

Artykuł 40

1. Przemówienie sprawozdawcy komisji nie może trwać
dłużej niż 20 minut, a przemówienie senatora w debacie dłu-
żej niż 10 minut, chyba że Marszałek Senatu ze względu na
wagę przedmiotu debaty dopuści dłuższy czas przemówień
lub w konkretnej sprawie mówca uzyska akceptację Senatu
na przedłużenie czasu przemówienia.

2. W debacie nad daną sprawą senator może zabierać głos
tylko dwa razy. Powtórne przemówienie senatora w tej samej
sprawie nie może trwać dłużej niż 5 minut.

3. O przedłużeniu czasu przemówienia lub o dodatkowym
udzieleniu mówcy głosu decyduje Marszałek.

4. Marszałek może podjąć decyzję o skreśleniu z protoko-
łu wypowiedzi senatora, któremu nie udzielił głosu lub który
kontynuował przemówienie po odebraniu mu głosu.

Artykuł 41

1. Marszałek Senatu czuwa nad przestrzeganiem w toku
obrad Regulaminu Senatu oraz powagi i porządku na sali
posiedzeń.

2. Marszałek przywołuje "do porządku" senatora, który za-
kłada porządek obrad.

3. Marszałek przywołuje "do porządku z zapisaniem do
protokołu" senatora, który dopuścił się ciężkiego naruszenia
porządku obrad.

4. Marszałek może podjąć decyzję o wykluczeniu senatora
z posiedzenia, jeżeli senator zakłóca porządek obrad, pomi-
mo że na tym samym posiedzeniu został już przywołany "do
porządku z zapisaniem do protokołu".

5. W przypadkach określonych w ust. 4 Marszałek może
zarządzić przerwę w obradach.

6. Od decyzji Marszałka Senatu senator może odwołać
się do Prezydium Senatu lub Senatu, które rozstrzygają
sprawę po zasięgnięciu opinii Komisji Regulaminowej i
Spraw Senatorskich.

7. Do czasu rozstrzygnięcia sprawy senator nie bierze udziału
w posiedzeniu, na którym zapadła decyzja o wykluczeniu.

8. O sposobie załatwienia odwołania Prezydium Senatu
zawiadamia Senat nie później niż na następnym posiedzeniu.
Decyzja Prezydium Senatu jest ostateczna.

Artykuł 42

1. Poza porządkiem dziennym posiedzenia lub w związku z
debatą Marszałek Senatu udziela głosu jedynie dla zgłoszenia
wniosku formalnego, repliki, oświadczenia osobistego lub spro-
stowania błędnie zrozumianej lub nieściśle przytoczonej wypo-
wiedzi. Wystąpienie takie nie może trwać dłużej niż 3 minuty.

2. Do wniosków formalnych zalicza się wnioski o:

- 1/ ogłoszenie przerwy, odroczenie lub zamknięcie posiedzenia,
- 2/ uchwalenie tajności posiedzenia,
- 3/ zamknięcie listy zgłoszonych mówców,
- 4/ odroczenie lub zamknięcie dyskusji,
- 5/ przejście do porządku obrad,
- 6/ odesłanie do komisji,
- 7/ głosowanie bez dyskusji,
- 8/ uzupełnienie lub zmianę porządku obrad,
- 9/ zmianę sposobu prowadzenia obrad, dyskusji i przeprowa-
dzenia głosowania,
- 10/ ograniczenie czasu przemówień,
- 11/ stwierdzenie quorum,
- 12/ policzenie głosów.

3. Wniosek formalny powinien zawierać żądanie i zwięzłe
uzasadnienie.

4. O przyjęciu lub odrzuceniu wniosku formalnego Senat
rozstrzyga po wysłuchaniu wnioskodawcy i ewentualnie jed-
nego przeciwnika wniosku.

5. Oświadczenie osobiste, o którym mowa w ust. 1, nie
może dotyczyć spraw będących przedmiotem porządku obrad
bieżącego posiedzenia Senatu.

6. Oświadczenia osobiste senatorów, jeżeli zawierają okre-
ślane wnioski i uwagi pod adresem odpowiednich władz,

kierowane są przez Kancelarię Senatu do adresatów z prośbą
o zapoznanie się i zajęcie stanowiska.

Artykuł 43

1. Poza kolejnością mówców Marszałek udziela głosu Pre-
zesowi Rady Ministrów, członkom Rady Ministrów oraz mi-
nistrom stanu, ilekroć tego zażądają.

2. Poza kolejnością mówców Marszałek udziela głosu
również osobom wymienionym w art. 29 ust. 2 i art. 30 ust.
2 oraz może udzielić głosu zaproszonym przez Prezydium
Senatu gościom.

Artykuł 44

Poza kolejnością mówców Marszałek może udzielić głosu
sprawozdawcy i przewodniczącemu komisji, która opracowy-
wała sprawozdanie.

Artykuł 45

1. Sprawozdawca, przedstawiając Senatowi projekt uchwa-
ły, omawia zgłoszone poprawki, wyjaśniając skutki wiążące
się z ich uchwaleniem oraz istniejące między nimi powiąza-
nia lub sprzeczności.

2. Po wyczerpaniu listy mówców Marszałek Senatu zamy-
ka dyskusję i zarządza przerwę celem umożliwienia właści-
wej komisji ustosunkowania się do zgłoszonych w toku
debaty propozycji.

3. Po przerwie mogą zabrać głos jedynie sprawozdawcy i
wnioskodawcy.

ROZDZIAŁ 3

Głosowanie

Artykuł 46

1. Po zamknięciu debaty lub wystąpieniu sprawozdawcy
komisji Marszałek Senatu oznajmia, że Senat przystępuje do
głosowania. Od tej chwili można zabierać głos tylko dla
zgłoszenia lub uzasadnienia wniosku formalnego o sposobie
lub porządku głosowania.

2. Głosowanie odbywa się przy użyciu aparatury elektro-
nicznej rejestrującej indywidualne stanowiska głosujących se-
natorów i polega na:

- 1/ jednoczesnym naciśnięciu przycisku aparatury i podniesie-
niu ręki (głosowanie jawne) albo
- 2/ naciskaniu przycisku aparatury w miarę wywoływania na-
zwisk w porządku alfabetycznym i bieżącym ujawnianiu
na tablicy świetlnej stanowiska poszczególnych senatorów
(głosowanie imienne).

3. Na wniosek Marszałka Senatu lub na wniosek co naj-
mniej 20 senatorów oraz w przypadku awarii aparatury ele-

ktronicznej głosowanie odbywa się bez użycia tej aparatury i
polega na:

- 1/ podniesieniu ręki przy jednoczesnym zarządzeniu przez
Marszałka Senatu obliczenia głosów przez sekretarzy Se-
natu (głosowanie jawne) albo
- 2/ użyciu kart do głosowania podpisanych imieniem i nazwi-
skiem senatora (głosowanie imienne).

4. Głosowanie imienne przeprowadza się na wniosek Mar-
szałka Senatu lub na wniosek co najmniej 20 senatorów.

5. Głosowanie imienne przeprowadzane bez użycia aparatury
elektronicznej odbywa się przy wykorzystaniu przygotowa-
wanej w tym celu urny. Senatorowie kolejno, w porządku
alfabetycznym, wezwani przez sekretarza Senatu wrzucają
swoje karty do urny. Otwarcia urny oraz obliczenia głosów
dokonuje trzech wyznaczonych przez Marszałka Senatu se-
kretarzy Senatu.

6. Z zastrzeżeniem ust. 7, głosowanie w sprawach perso-
nalnych jest tajne i odbywa się przy użyciu opieczętowanych
kart do głosowania. Przepis ust. 5 stosuje się odpowiednio.

7. Uchwały w sprawie składu komisji senackich podejmo-
wane są w głosowaniu jawnym.

8. Wyniki głosowania ogłasza Marszałek Senatu. Wyniki
głosowania imiennego przeprowadzonego bez użycia aparatury
elektronicznej oraz wyniki głosowania tajnego Marszałek
ogłasza na podstawie protokołu przedstawionego przez sekre-
tarzy Senatu dokonujących obliczenia głosów. Wyniki gło-
sowania są ostateczne i nie mogą być przedmiotem dyskusji.

Artykuł 47

1. Porządek głosowania jest następujący:

- 1/ głosowanie nad wnioskiem o odrzucenie ustawy,
- 2/ głosowanie nad wnioskiem o przyjęcie ustawy bez popra-
wek,
- 3/ głosowanie nad poprawkami do poszczególnych artykułów
lub ustępów według kolejności przepisów ustawy,
  - a/ w pierwszej kolejności można poddać pod głosowanie po-
prawki, których przyjęcie lub odrzucenie rozstrzyga o in-
nych poprawkach; w przypadku przyjęcia poprawki
wykluczającej inne poprawki, poprawek tych nie poddaje
się pod głosowanie,
  - b/ w przypadku zgłoszenia do tego samego przepisu kilku po-
prawek, jako pierwszą poddaje się pod głosowanie popra-
wkę najdalej idącą; o kolejności głosowania rozstrzyga
Marszałek po zasięgnięciu opinii sprawozdawcy,
  - c/ poprawki pociągające za sobą zmiany w innych przepisach
poddaje się pod głosowanie łącznie,
- 4/ Marszałek może zarządzić łączne głosowanie nad pewną
grupą poprawek, jeżeli nie zgłoszono w tym zakresie
wniosku przeciwnego,

5/ głosowanie za przyjęciem uchwały w całości ze zmianami wynikającymi z przyjętych poprawek.

2. Marszałek może odroczyć głosowanie nad całością uchwały na czas potrzebny do stwierdzenia, czy wskutek przyjętych poprawek nie zachodzą sprzeczności pomiędzy poszczególnymi przepisami.

3. Senat może postanowić poddanie pod głosowanie uchwały w całości, łącznie z poprawkami, jeżeli nie zgłoszono w tym zakresie sprzeciwu.

4. W razie niepodjęcia uchwały, Senat może przekazać ponownie jej projekt do rozpatrzenia przez właściwe komisje.

Artykuł 48

1. Marszałek może odmówić poddania pod głosowanie poprawek do ustawy, które pociągają za sobą obciążenie budżetu państwa, jeżeli wnioskodawca nie wskazał źródeł pokrycia.

2. Wskazanych źródeł pokrycia poprawek pociągających za sobą obciążenie budżetu państwa nie poddaje się pod odrębne głosowanie.

Artykuł 49

Do głosowania nad innymi uchwałami, rezolucjami, oświadczeniami i apelami przepisy art. 47 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 50

Reasumpcja uchwały jest dopuszczalna tylko w trakcie tego samego posiedzenia Senatu i wyłącznie w przypadku ujawnienia oczywistego błędu w uprzednio podjętej uchwale.

Artykuł 51

1. Podjętą przez Senat uchwałę dotyczącą rozpatrywanej ustawy Marszałek Senatu przekazuje Marszałkowi Sejmu.

2. W wypadku przyjęcia poprawek pociągających za sobą obciążenie budżetu państwa, Senat w załączniku do uchwały, o której mowa w ust. 1, wskazuje źródła pokrycia tych obciążeń.

DZIAŁ VI

KOMISJE I ICH CZŁONKOWIE

Artykuł 52

1. Pierwsze posiedzenie komisji zwołuje i prowadzi Marszałek Senatu. Na posiedzeniu tym komisja wybiera ze swego składu kandydata na przewodniczącego.

2. Przewodniczący organizuje pracę komisji i jest odpowiedzialny za jej działalność.

3. W przypadku nieobecności przewodniczącego obowiązki przewidziane w ust. 2 i 5 pełni jego zastępca.

4. Sekretarz prowadzi protokół i jest odpowiedzialny za dokumentację komisji.

5. W imieniu komisji dokumenty podpisuje przewodniczący.

Artykuł 53

1. Posiedzenia komisji odbywają się w terminach określonych przez samą komisję lub jej przewodniczącego. Na wniosek Marszałka Senatu, Prezydium Senatu lub pisemny wniosek jednej czwartej ogólnej liczby członków komisji przewodniczący jest obowiązany zwołać posiedzenie w celu rozpatrzenia określonej sprawy.

2. W posiedzeniach komisji mogą uczestniczyć bez prawa głosowania senatorowie nie będący jej członkami, jak również posłowie, członkowie rządu oraz - za zgodą przewodniczącego - przedstawiciele prasy, radia i telewizji.

3. Przewodniczący komisji zlecają sporządzenie opinii i zapraszają do udziału w posiedzeniach ekspertów oraz inne osoby według własnego uznania.

Artykuł 54

1. Uchwały komisji zapadają większością głosów w obecności co najmniej 1/3 jej członków. W przypadku równej liczby głosów decyduje głos przewodniczącego. Wnioskiem mniejszości komisji jest wniosek, który uzyskał poparcie co najmniej dwóch senatorów.

2. W przypadku wspólnych obrad komisji podejmowanie uchwał wymaga obecności co najmniej 2/5 członków każdej z obradujących komisji.

DZIAŁ VII

POSTĘPOWANIE W SPRAWIE USTAW UCHWALONYCH PRZEZ SEJM

Artykuł 55

1. Marszałek Senatu kieruje tekst ustawy uchwalonej przez Sejm do właściwej komisji senackiej.

2. Komisje po rozpatrzeniu ustawy przygotowują w terminie nie dłuższym niż 2 tygodnie projekt uchwały Senatu w sprawie ustawy uchwalonej przez Sejm, w którym proponują:

- przyjęcie ustawy bez poprawek albo
- wprowadzenie do jej tekstu poprawek, albo
- odrzucenie ustawy.

3. W wypadku zaproponowania poprawek pociągających za sobą obciążenia budżetu państwa, komisje wskazują źródła pokrycia.

4. Przewodniczący komisji może wystąpić do Prezydium Senatu o przedłużenie terminu określonego w ust. 2.

Artykuł 56

1. Uchwałę w sprawie ustawy pilnej Senat podejmuje w ciągu 7 dni od dnia jej przekazania.

2. Do postępowania w sprawie ustawy pilnej nie mają zastosowania art. 16 ust. 4 pkt 1 i 2 oraz terminy określone w art. 29 ust. 2, art. 31 ust. 2 i art. 55 ust. 2.

DZIAŁ VIII

POSTĘPOWANIE W SPRAWIE USTAWY BUDŻETOWEJ

Artykuł 57

1. Ustawę budżetową Marszałek Senatu kieruje do komisji senackich.

2. Komisje senackie, po rozpatrzeniu właściwych części budżetowych, przekazują swoje opinie Komisji Gospodarki Narodowej, która na ich podstawie przygotowuje projekt uchwały Senatu, w którym proponuje:

- przyjęcie ustawy bez poprawek albo
- wprowadzenie poprawek.

3. Nieuwzględnienie przez Komisję Gospodarki Narodowej opinii, o których mowa w ust. 2, wymaga uzasadnienia.

Artykuł 58

Uchwałę w sprawie ustawy budżetowej Senat podejmuje w ciągu 20 dni od dnia jej przekazania.

Artykuł 59

W trakcie postępowania nad ustawą budżetową komisje mogą przesłuchiwać upoważnionych przedstawicieli właściwych resortów.

DZIAŁ IX

POSTĘPOWANIE W SPRAWIE INICJATYW USTAWODAWCZYCH SENATU I INNYCH UCHWAŁ

Artykuł 60

1. Senat podejmuje postępowanie w sprawie inicjatywy ustawodawczej:

1/ w wyniku obrad, w trakcie których stwierdzono celowość podjęcia inicjatywy ustawodawczej,

2/ w wyniku przyjęcia złożonej przez senatora propozycji podjęcia inicjatywy ustawodawczej w trybie art. 32 ust. 2,

3/ w wyniku złożenia do Prezydium Senatu przez komisję lub 10 senatorów ze wskazaniem reprezentanta - wniosku wraz z projektem ustawy i jej uzasadnieniem o podjęcie inicjatywy ustawodawczej w trybie art. 31 ust. 3.

2. O podjęciu inicjatywy ustawodawczej Marszałek Senatu zawiadamia Marszałka Sejmu oraz Prezesa Rady Ministrów.

Artykuł 61

1. Uzasadnienie projektu ustawy powinno zawierać:

- 1/ wyjaśnienie celu ustawy,
- 2/ przedstawienie rzeczywistego stanu w dziedzinie, która ma zostać uregulowana,
- 3/ wykazanie różnic pomiędzy dotychczasowym a przewidywanym stanem prawnym,
- 4/ przedstawienie oczekiwanych skutków społecznych, gospodarczych, finansowych i prawnych,
- 5/ przedstawienie założeń podstawowych aktów wykonawczych do ustawy,
- 6/ informację o wyniku przeprowadzonych uzgodnień i konsultacji rozwiązań przewidzianych w projekcie.

2. Prezydium Senatu może zwrócić się do senatora będącego reprezentantem wnioskodawców projektu o uzupełnienie treści uzasadnienia, jeżeli nie spełnia ono wymagań określonych w ust. 1.

Artykuł 62

1. Propozycje zgłoszone w trybie art. 60 ust. 1 Prezydium Senatu kieruje do rozpatrzenia przez Komisję Inicjatyw i Prac Ustawodawczych oraz właściwą komisję, które ustosunkowują się do projektu i przygotowują projekt wraz z uzasadnieniem.

2. Komisje, po rozpatrzeniu projektu ustawy, przedstawiają Prezydium Senatu swoje stanowisko w sprawie podjęcia inicjatywy ustawodawczej. W przypadku pozytywnego stanowiska komisji, Prezydium Senatu wnosi projekt ustawy w miarę możliwości pod obrady najbliższego posiedzenia Senatu. Negatywne stanowisko komisji przedstawiane jest Senatowi w formie sprawozdania.

Artykuł 63

1. Na posiedzeniu plenarnym Senatu projekt ustawy przedstawia senator reprezentujący wnioskodawców projektu następnie przedstawiane są sprawozdania Komisji Inicjatyw Prac Ustawodawczych oraz merytorycznie właściwej komisji

2. Po wyczerpaniu listy mówców Marszałek zarządza przerwę w debacie w celu umożliwienia merytorycznie właściwej komisji oraz Komisji Inicjatyw i Prac Ustawodawczych ustosunkowania się do zgłoszonych propozycji.

3. Na kolejnym posiedzeniu Senatu po zreferowaniu stanowiska komisji i wyczerpaniu listy mówców Marszałek Senatu zamyka dyskusję i ponownie zarządza przerwę, po której mogą zabrać głos wyłącznie sprawozdawcy.

4. Głosowanie nad uchwałą w sprawie inicjatywy ustawodawczej odbywa się na zasadach określonych w art. 47.

Artykuł 64

1. Uchwałą o wniesieniu inicjatywy ustawodawczej Marszałek Senatu przekazuje Marszałkowi Sejmu.

2. O wniesieniu do Sejmu inicjatywy ustawodawczej Marszałek Senatu zawiadamia Prezesa Rady Ministrów.

Artykuł 65

1. Komisja lub senatorowie składają do Prezydium Senatu propozycje podjęcia w określonej sprawie uchwały Senatu w formie rezolucji, oświadczenia, deklaracji lub apelu, dołączając projekt propozycji.

2. Do postępowania w sprawie uchwał wymienionych w ust. 1 stosuje się odpowiednio art. 60-64.

DZIAŁ X

WYBÓR ORAZ WYRAŻENIE ZGODY NA POWOŁANIE I ODWOŁANIE ORGANÓW PAŃSTWOWYCH

Artykuł 66

1. Senat podejmuje uchwałę w sprawie wyrażenia zgody na powołanie i odwołanie Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

2. Senat, przed podjęciem uchwały, o której mowa w ust. 1, może wezwać kandydata na stanowisko Prezesa lub urzędującego Prezesa do złożenia wyjaśnień i udzielenia odpowiedzi na pytania senatorów.

3. Uchwałą Senatu w sprawie określonej w ust. 1 Marszałek Senatu przekazuje Marszałkowi Sejmu.

Artykuł 67

1. Senat podejmuje uchwałę w sprawie wyrażenia zgody na powołanie Rzecznika Praw Obywatelskich w ciągu mie-

siąca od dnia przekazania Senatowi uchwały Sejmu o powołaniu Rzecznika Praw Obywatelskich.

2. Przepisy art. 66 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 68

Senat wybiera dwóch senatorów do składu Krajowej Rady Sądownictwa.

Artykuł 69

Senat powołuje dwóch członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

DZIAŁ XI

KANCELARIA SENATU

Artykuł 70

Kancelaria Senatu wykonuje zadania organizacyjno-techniczne związane z działalnością Senatu i jego organów oraz udziela pomocy senatorom w wykonywaniu mandatu senatorskiego.

Artykuł 71

Do zakresu działania Kancelarii Senatu należy w szczególności:

1/ przygotowywanie i przedstawianie Prezydium Senatu wniosków, opinii i uwag w sprawach będących przedmiotem prac Senatu i jego organów, dbanie o zachowanie terminów i porządku obrad Senatu i komisji senackich oraz o stosowanie Regulaminu Senatu,

2/ gromadzenie i udostępnianie materiałów dla senatorów, przygotowywanie oraz przedstawianie właściwym organom Senatu opracowań i materiałów wspomagających działalność Senatu i jego organów, inicjowanie takich opracowań i materiałów oraz koordynowanie prac ekspertów senackich,

3/ zapewnienie organizacyjnych oraz technicznych warunków działania Senatu i jego organów,

4/ zapewnienie techniczno-organizacyjnych i finansowych warunków działalności biur senatorskich lub innych jednostek organizacyjnych do obsługi terenowej senatorów,

5/ przygotowanie projektu budżetu Kancelarii Senatu i sporządzanie sprawozdań z jego wykonania.

Artykuł 72

1. Kancelarią Senatu kieruje Szef Kancelarii Senatu.

2. Szef Kancelarii Senatu jest zwierzchnikiem służbowym wszystkich pracowników Kancelarii Senatu.

3. Marszałek Senatu w drodze zarządzenia wydaje w stosunku do pracowników Kancelarii Senatu przepisy przewidziane w art. 2 pkt 1, art. 4 ust. 3, art. 7 ust. 6, art. 20 ust. 4, art. 21 ust. 3, art. 22 ust. 2, art. 26 ust. 2 i art. 36 ust. 7 ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214, z 1984 r. Nr 35, poz. 187, z 1988 r. Nr 19, poz. 132, z 1989 r. Nr 4, poz. 24, Nr 34, poz. 178 i 182, z 1990 r. Nr 20, poz. 121, z 1991 r. Nr 55, poz. 234, Nr 88, poz. 400 i Nr 95, poz. 425 oraz z 1992 r. Nr 54, poz. 254 i Nr 90, poz. 451).

Artykuł 73

Organizację Kancelarii Senatu określa statut Kancelarii Senatu, uchwalany na wniosek Szefa Kancelarii Senatu w trybie art. 9 pkt 11.

DZIAŁ XII

PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 74

Zmiana niniejszej uchwały może nastąpić na wniosek Prezydium Senatu, Komisji Regulaminowej i Spraw Senatorskich lub co najmniej 10 senatorów.

Artykuł 75

Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 76

Traci moc uchwała Senatu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 4 lipca 1989 r. w sprawie organów Senatu (M. P. Nr 22, poz. 161 i Nr 26, poz. 206 oraz z 1990 r. Nr 27, poz. 21).

16 USTAWA

z dnia 31 lipca 1985 r.

o obowiązkach i prawach posłów i senatorów (Dz.U. z 1991 r. Nr 18, poz. 79)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

Posłowie i senatorowie są przedstawicielami wyborców i wykonują swój mandat zgodnie z ich wolą, kierując się dobrem Narodu.

Artykuł 2

1. Posłowie, realizując konstytucyjne uprawnienia Sejmu, uczestniczą w sprawowaniu władzy państwowej, w szczególności przez czynny udział w:

1/ kształtowaniu podstawowych kierunków działalności i polityki państwa,

2/ stanowieniu prawa,

3/ sprawowaniu kontroli nad działalnością organów państwowych.

2. Senatorowie, realizując konstytucyjne uprawnienia Senatu, uczestniczą w sprawowaniu władzy państwowej, w szczególności przez czynny współdziałanie w stanowieniu prawa.

Artykuł 3

1. Przed przystąpieniem do wykonania mandatu poseł składa ślubowanie poselskie: "Ślubuję uroczyście jako poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej rzetelnie i sumiennie wykonywać obowiązki wobec Narodu, strzec suwerenności Ojczyzny i dobra obywateli, przestrzegać porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej".

2. Przed przystąpieniem do wykonania mandatu senator składa ślubowanie senatorskie: "Ślubuję uroczyście jako senator Rzeczypospolitej Polskiej rzetelnie i sumiennie wykonywać obowiązki wobec Narodu, strzec suwerenności

Ojczyzny i dobra obywateli, przestrzegać porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej".

Artykuł 4

Posłowie i senatorowie są obowiązani traktować swoje mandaty jako najważniejszą powinność obywatelską, a pierwszym i podstawowym obowiązkiem jest udział w pracach Sejmu i Senatu oraz komisji, których są członkami.

Artykuł 5

Posłom i senatorom zapewnia się warunki niezbędne dla skutecznej realizacji ich obowiązków oraz ochronę ich praw wynikających z tytułu sprawowania mandatu.

Artykuł 6

Organizację wewnętrzną Sejmu i Senatu, porządek ich prac oraz związane z tym obowiązki i prawa posłów i senatorów określają szczegółowo regulaminy Sejmu i Senatu.

ROZDZIAŁ 2

Obowiązki posłów i senatorów wobec wyborców

Artykuł 7

Poseł i senator, poświęcając szczególną uwagę zagadnieniom stanowiącym przedmiot pracy Sejmu lub Senatu oraz ich organów, obowiązany jest przedstawiać i wyjaśniać wyborcom zasadnicze cele polityki państwa oraz uchwalonych ustaw i uchwał.

Artykuł 8

1. Posłowie i senatorowie przyjmują opinie, postulaty i wnioski swoich wyborców i ich organizacji oraz instytucji lokalnych, rozpatrują je i biorą pod uwagę w swojej działalności parlamentarnej.

2. Poseł lub senator nie może być zobowiązany do udzielania informacji o osobie, która mu, jako posłowi lub senatorowi, powierzyła określone fakty lub przedstawiła opinię.

Artykuł 9

Realizacji obowiązków poselskich i senatorskich wobec wyborców służą w szczególności:

- 1/ organizowanie otwartych i środowiskowych spotkań poselskich i senatorskich,
- 2/ wizytacje zakładów pracy,
- 3/ dyżury poselskie i senatorskie,
- 4/ ogłaszanie wypowiedzi posłów i senatorów w państwowych środkach masowej informacji,

5/ prawo do udziału w sesjach organów samorządu terytorialnego.

Artykuł 10

1. W celu umożliwienia posłom i senatorom realizacji ich obowiązków wobec wyborców mogą być tworzone wojewódzkie biura klubów parlamentarnych a także inne jednostki organizacyjne dla obsługi terenowej działalności posłów i senatorów.

2. Warunki techniczno-organizacyjne i finansowe pracy biur jednostek, o których mowa w ust. 1, zapewnia Kancelaria Sejmu i Kancelaria Senatu we współdziałaniu z wojewodami.

ROZDZIAŁ 3

Prawa i obowiązki posłów w Sejmie

Artykuł 11

Udział w pracach Sejmu jest prawem i obowiązkiem każdego posła. Posła obowiązuje obecność i czynny udział w posiedzeniach Sejmu oraz organów Sejmu, do których został wybrany.

Artykuł 12

W wykonywaniu obowiązków poselskich poseł w szczególności ma prawo:

- 1/ wyrażać swoje stanowisko oraz zgłaszać wnioski w sprawach rozpatrywanych na posiedzeniach Sejmu oraz organów, do których został wybrany,
- 2/ wybierać i być wybierany do organów Sejmu,
- 3/ zwracać się do Prezydium Sejmu o rozpatrzenie określonej sprawy przez Sejm lub komisję sejmową,
- 4/ uczestniczyć - na zasadach i w trybie określonych w regulaminie Sejmu - w podejmowaniu poselskich inicjatyw ustawodawczych i uchwałodawczych oraz rozpatrywaniu projektów ustaw i uchwał Sejmu,
- 5/ uczestniczyć w dyskusji nad każdą sprawą rozpatrywaną przez Sejm lub komisję sejmową,
- 6/ wnosić - na zasadach i w trybie określonych w regulaminie Sejmu - interpelacje i zapytania poselskie.

Artykuł 13

1. Wnioski i uwagi posłów wypowiedziane w toku posiedzeń Sejmu i komisji sejmowych powinny być przedmiotem wnikliwego rozpatrzenia przez właściwe organy państwowe, instytucje i organizacje.

2. Regulamin Sejmu określa tryb postępowania w sprawach, o których mowa w ust. 1, a także tryb i formy obo-

wiązkowego udzielania odpowiedzi na interpelacje i zapytania poselskie oraz ich rozpatrywania przez Sejm.

Artykuł 14

1. Posłowie mogą tworzyć w Sejmie kluby parlamentarne, koła lub zespoły poselskie.

2. Władze klubów, kół i zespołów poselskich podają do wiadomości Prezydium Sejmu ich składy osobowe oraz wiążące członków tych klubów, kół lub zespołów regulaminy (statuty) wewnętrzne. Treść tych regulaminów powinna sprzyjać realizacji konstytucyjnych i ustawowych praw oraz obowiązków poselskich.

3. Posłowie wraz z senatorami mogą tworzyć wspólne kluby parlamentarne.

4. Do obsługi działalności klubów parlamentarnych w Sejmie mogą być tworzone ich biura, na wniosek prezydium klubu.

5. Prezydium Sejmu określa warunki organizacyjno-finansowe funkcjonowania tych biur.

ROZDZIAŁ 4

Prawa i obowiązki senatorów w Senacie

Artykuł 15

Udział w pracach Senatu jest prawem i obowiązkiem każdego senatora. Senatora obowiązuje obecność i czynny udział w posiedzeniach Senatu oraz organów Senatu, do których został wybrany.

Artykuł 16

W wykonywaniu obowiązków senatorskich senator w szczególności ma prawo:

- 1/ wyrażać swoje stanowisko oraz zgłaszać wnioski w sprawach rozpatrywanych na posiedzeniach Senatu oraz organów, do których został wybrany,
- 2/ wybierać i być wybierany do organów Senatu,
- 3/ zwracać się do Prezydium Senatu o rozpatrzenie określonej sprawy przez Senat lub komisję senacką,
- 4/ uczestniczyć na zasadach i w trybie określonych w regulaminie Senatu w podejmowaniu inicjatyw ustawodawczych i uchwałodawczych Senatu,
- 5/ uczestniczyć w dyskusji nad każdą sprawą rozpatrywaną przez Senat lub komisję senacką,
- 6/ uzyskiwać od członków Rady Ministrów oraz przedstawicieli właściwych organów państwowych, instytucji i organizacji informacje i wyjaśnienia w sprawach wynikających z wykonywania obowiązków senatorskich.

Artykuł 17

Wnioski senatorów, przedstawione w toku posiedzeń Senatu i jego komisji, powinny być przedmiotem wnikliwego rozpatrzenia przez właściwe organy państwowe, instytucje i organizacje.

Artykuł 18

1. Senatorowie mogą tworzyć w Senacie kluby senackie.

2. Władze klubów senackich podają do wiadomości Senatu ich składy osobowe oraz wiążące członków tych klubów regulaminy (statuty) wewnętrzne. Treść tych regulaminów ma służyć realizacji konstytucyjnych i ustawowych praw oraz obowiązków senatorskich.

3. Do obsługi działalności klubów senatorskich w Kancelarii Senatu mogą być tworzone ich biura, na wniosek prezydium klubu.

4. Prezydium Senatu określa warunki organizacyjno-finansowe funkcjonowania tych biur.

ROZDZIAŁ 5

Inne prawa i obowiązki posłów i senatorów

Artykuł 19

1. W wykonywaniu mandatu poseł i senator ma prawo do uzyskiwania wszelkich informacji i materiałów oraz wglądu w działalność organów administracji państwowej, zakładów i przedsiębiorstw państwowych i innych jednostek gospodarki społecznej.

2. Posłowie i senatorowie mają prawo dostępu do wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową, a także wstępu na teren obiektów lub do pomieszczeń, w których wiadomości te występują, bez potrzeby uzyskiwania odrębnych upoważnień, z wyjątkiem dostępu do wiadomości stanowiących tajemnicę państwową o szczególnie ważnym znaczeniu dla obronności Państwa, Sił Zbrojnych i bezpieczeństwa Państwa, oznaczonych klauzulą "tajne specjalnego znaczenia".

3. Dostęp posłów i senatorów do wiadomości oznaczonych klauzulą "tajne specjalnego znaczenia", a także tryb udostępniania wiadomości stanowiących tajemnicę państwową i służbową określają przepisy o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej.

Artykuł 20

1. Poseł i senator ma prawo uczestniczyć w sesjach i posiedzeniach organów samorządu terytorialnego właściwych dla okręgu wyborczego, z którego został wybrany.

2. Uczestnicząc w sesjach i posiedzeniach, o których mowa w ust. 1, poseł i senator może zgłaszać swoje uwagi i wnioski.

3. Właściwe organy samorządu terytorialnego obowiązane są zapewnić warunki dla realizacji praw posła i senatora, o których mowa w ust. 1 i 2.

Artykuł 21

1. Poseł i senator ma prawo podjąć - w wykonaniu swoich obowiązków poselskich i senatorskich - interwencję w organie administracji rządowej i samorządu terytorialnego, zakładzie lub przedsiębiorstwie państwowym oraz organizacji społecznej, a także w niepaństwowej jednostce organizacyjnej dla załatwienia sprawy, którą wnosi we własnym imieniu albo w imieniu wyborcy lub wyborców, jak również zajmując się z tokiem jej rozpatrywania.

2. Organy i jednostki, wymienione w ust. 1 wobec których poseł lub senator podjął interwencję, są obowiązane najpóźniej w ciągu 14 dni powiadomić posła lub senatora o stanie rozpatrywania sprawy i w terminie uzgodnionym z posłem lub senatorem ostatecznie ją załatwić.

3. Kierownik urzędu lub instytucji jest obowiązany niezwłocznie przyjąć posła lub senatora, który przybył w celu załatwienia sprawy związanej z wykonywaniem swojego mandatu, oraz udzielić wszystkich informacji i wyjaśnień dotyczących sprawy.

Artykuł 22

Organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego, zakłady i przedsiębiorstwa państwowe i samorządowe oraz organizacje społeczne obowiązane są udzielać posłom i senatorom wszechstronnej pomocy w wykonywaniu ich obowiązków. Uchybienia zatrudnionych w tych organach i jednostkach organizacyjnych pracowników w tym względzie stanowią naruszenie obowiązków pracowniczych w rozumieniu prawa pracy.

ROZDZIAŁ 6

Warunki wykonywania mandatu

Artykuł 23

1. Poseł lub senator nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnosądowej i karnoadministracyjnej ani aresztowany bez zgody odpowiednio Sejmu lub Senatu.

2. Zakaz aresztowania, o którym mowa w ust. 1, bez zgody Sejmu lub Senatu oznacza także zakaz zatrzymywania lub ograniczenia w jakikolwiek sposób nietykalności poselskiej lub senatorskiej.

3. Wniosek uprawnionego organu w sprawie wyrażenia zgody na pociągnięcia do odpowiedzialności karnosądowej i

karnoadministracyjnej lub aresztowanie posła albo senatora rozpatruje Sejm lub Senat na posiedzeniu plenarnym. Tryb postępowania w tych sprawach określają regulaminy Sejmu i Senatu.

Artykuł 24

1. Zakład pracy zatrudniający posła lub senatora, na jego wniosek, udzieli mu urlopu bezpłatnego dla umożliwienia wykonywania mandatu.

2. W okresie urlopu bezpłatnego poseł lub senator zachowuje prawo dla siebie i dla członków rodziny:

1/ do świadczeń zakładów społecznych służby zdrowia,

2/ do ulg taryfowych przy przejazdach kolejami i autobusami Państwowej Komunikacji Samochodowej,

3/ do mieszkania zakładowego,

4/ do korzystania ze świadczeń z zakładowego funduszu socjalnego i zakładowego funduszu mieszkaniowego na zasadach przewidzianych dla pracowników danego zakładu pracy.

3. Poseł lub senator korzystający z urlopu, o którym mowa w ust. 1, otrzymuje miesięczny ryczałt poselski lub senatorski.

4. W wypadkach innych niż określone w ust. 1 o przyznaniu w całości lub części miesięcznego ryczałtu poselskiego lub senatorskiego i związanych z tym świadczeń decyduje odpowiednio Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu.

5. Ryczałt poselski i ryczałt senatorski w zakresie składek oraz świadczeń z ubezpieczenia społecznego jest traktowany jako wynagrodzenie za pracę, a okres pobierania tego ryczałtu jak okres zatrudnienia. Okres ten zalicza się również do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze, w tym także uprawnienia szczególne, uzależnione od zatrudnienia w określonym zawodzie, branży lub zakładzie pracy.

6. Wydatki wymienione w ust. 3-5 są pokrywane z budżetu państwa, w części dotyczącej odpowiednio Kancelarii Sejmu i Kancelarii Senatu.

7. Zakład pracy jest obowiązany zatrudnić posła lub senatora po zakończeniu urlopu bezpłatnego na tym samym lub równorzędnym stanowisku pracy, w takim wypadku podjęcie zatrudnienia powinno nastąpić w okresie trzech miesięcy po zakończeniu urlopu.

8. Wysokość ryczałtu, o którym mowa w ust. 3 i 4, określa odpowiednio Prezydium Sejmu i Senatu.

9. Rada Ministrów, na wniosek Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu, ustala formy i zakres opieki zdrowotnej świadczonej na rzecz posłów i senatorów przez zakłady społeczne służby zdrowia.

Artykuł 25

1. Zakład pracy, w którym zatrudniony jest poseł lub senator, obowiązany jest stwarzać właściwe warunki do wyko-

nywania przez niego obowiązków parlamentarnych. Za czas nieobecności spowodowanej wykonywaniem tych obowiązków poseł lub senator otrzymuje wynagrodzenie jak za czas urlopu.

2. Wydatki z tytułu wynagrodzeń, o których mowa w ust. 1 zwracane są zakładowi pracy z budżetu państwa, w części dotyczącej odpowiednio Kancelarii Sejmu i Kancelarii Senatu, w drodze kwartalnej refundacji na wniosek tego zakładu.

Artykuł 26

1. Rozwiązanie stosunku pracy z posłem lub senatorem oraz zmiana warunków pracy i płacy bez ich zgody, w czasie trwania kadencji oraz w ciągu dwóch lat po jej upływie, nie może nastąpić bez zgody odpowiednio Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu.

2. Stosunek pracy zawarty na czas określony, który ustałby przed upływem kadencji, ulega przedłużeniu do końca trzymiesięcznego okresu liczonego od dnia wygaśnięcia mandatu.

3. Stosunek pracy z nauczycielem lub nauczycielem akademickim nie może wygasnąć wcześniej niż z końcem roku szkolnego (akademickiego), następującym po upływie okresu, o którym mowa w ust. 2.

Artykuł 27

1. Poseł i senator otrzymuje w związku z wykonywaniem mandatu diety poselskie lub senatorskie, obejmujące ponoszone przez niego koszty związane z wykonywaniem mandatu.

2. Diety nie podlegają opodatkowaniu.

3. Diety, o których mowa w ust. 1, są płatne z budżetu państwa, w części dotyczącej odpowiednio Kancelarii Sejmu i Kancelarii Senatu.

4. Wysokość oraz zasady wypłacania diet określają wspólnie Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu.

Artykuł 28

Posłowie i senatorowie otrzymują bezpłatnie dzienniki urzędowe i inne oficjalne wydawnictwa i publikacje, zgodnie z wykazami ustalonymi przez Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu, a także odpowiednio wszystkie wydawnictwa i druki sejmowe i senackie.

Artykuł 29

1. Poseł i senator ma prawo, na terenie całego kraju, do bezpłatnego przejazdu państwowymi środkami komunikacji

oraz przelotów w krajowym przewozie lotniczym, a także do bezpłatnych przejazdów środkami masowej komunikacji miejskiej.

2. Właściwi ministrowie, za zgodą Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu, określają szczegółowe warunki korzystania z tych uprawnień.

Artykuł 30

1. Posłowi wydaje się legitymację poselską.

2. Senatorowi wydaje się legitymację senatorską.

3. Wzory legitymacji określają odpowiednio Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu.

Artykuł 31

1. Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu udziela odpowiednio posłom i senatorom niezbędnej pomocy w ich pracy, czuwa nad wykonywaniem przez posłów i senatorów obowiązków parlamentarnych, jak również nad wykonywaniem wobec nich przez organy państwowe i inne jednostki organizacyjne obowiązków określonych w ustawie.

2. Kancelaria Sejmu i Kancelaria Senatu zapewnia i organizuje odpowiednio właściwą obsługę posłów i senatorów w wykonywaniu ich obowiązków oraz pomoc merytoryczną zwłaszcza w zakresie dostępu do opracowań fachowych, literatury i ekspertyz, a także organizacyjne i materialno-techniczne warunki ich realizacji.

3. Zadania Prezydium Sejmu i Kancelarii Sejmu oraz Prezydium Senatu i Kancelarii Senatu w zakresie wskazanym w ust. 1 i 2 określają szczegółowo odpowiednio regulamin Sejmu i regulamin Senatu.

Artykuł 32

1. Kancelaria Sejmu i Kancelaria Senatu zapewnia posłom i senatorom oraz byłym posłom i byłym senatorom, w uzasadnionych wypadkach, pomoc socjalną.

2. Zasady i formy pomocy, o której mowa w ust. 1, określają odpowiednio Prezydium Sejmu i Prezydium Senatu.

17
USTAWA

z dnia 30 grudnia 1950 r.

**o wydawaniu Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i Dziennika Urzędowego Rzeczypospolitej Polskiej
"Monitor Polski"**
(Dz.U. Nr 58, poz. 524 i z 1991 r. Nr 94, poz. 420)

Artykuł 1

1. W Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej ogłasza się:

1/ ustawy i dekrety z mocą ustawy¹,

2/ rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej, Rady Państwa, Rady Ministrów, Prezesa Rady Ministrów, Przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego², ministrów oraz Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, wydane celem wykonania ustaw lub dekretów i z powołaniem się na zawarte w nich upoważnienie,

3/ umowy, zawarte przez Państwo Polskie z innymi państwami, oraz oświadczenia rządowe w sprawie mocy obowiązującej tych umów, ich ratyfikacji oraz uczestnictwa w nich innych państw,

4/ obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów o utracie mocy dekretów wskutek nieprzedłożenia ich Sejmowi do zatwierdzenia albo wskutek odmowy zatwierdzenia ich przez Sejm.

2. Ogłoszenie innych aktów prawnych w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej może nastąpić z mocy szczególnego przepisu ustawowego.

Artykuł 2

1. W Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej

"Monitor Polski, zwanym w dalszych przepisach w skróceniu "Monitor Polski", ogłasza się:

1/ zarządzenia i postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej,

2/ uchwały Rady Państwa, Rady Ministrów i Prezydium Rządu,

3/ zarządzenia państwowych władz naczelnych i urzędów centralnych, wydane celem wykonania ustaw lub dekretów i z powołaniem się na zawarte w nich upoważnienie,

4/ inne zarządzenia, decyzje, instrukcje, okólniki i obwieszczenia państwowych władz naczelnych i urzędów centralnych.

2. Ogłoszenie w Monitorze Polskim aktów prawnych, wymienionych w ust. 1, następuje, gdy jest przewidziane w obowiązującym przepisie lub w ogłaszanym akcie prawnym

albo gdy uzna je za wskazane władza lub urząd, który wydał akt prawny.

3. Ponadto w Monitorze Polskim zamieszcza się akty prawne władz i urzędów oraz ogłoszenia instytucji i osób, jeżeli prawo tego wymaga.

4. Prezes Rady Ministrów może zarządzić ogłoszenie w Monitorze Polskim również innych aktów prawnych.

Artykuł 3

1. Na każdym numerze dziennika oznacza się dzień jego wydania.

2. Dzień wydania jest dniem prawnego ogłoszenia aktów zamieszczonych w numerze.

Artykuł 4

Akty prawne ogłoszone w dzienniku wchodzi w życie po upływie czternastu dni od dnia ich ogłoszenia, jeżeli same nie stanowią inaczej.

Artykuł 5

1. Wydawanie Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i Monitora Polskiego należy do zakresu działania Prezesa Rady Ministrów.

2. Prezes Rady Ministrów rozstrzyga, czy akt prawny ministra, urzędu centralnego lub podległych władz i urzędów odpowiada warunkom ogłoszenia.

Artykuł 6

1. Prezes Rady Ministrów prostuje błędy w ogłoszonych tekstach aktów prawnych.

2. Minister Spraw Zagranicznych prostuje błędy w ogłoszonym tekście lub przekładzie umowy z innymi państwami oraz w tekście oświadczeń rządowych w sprawie mocy obowiązującej umów międzynarodowych, ich ratyfikacji i uczestnictwa w nich innych państw.

3. Sprostowanie błędów następuje w drodze obwieszczenia, ogłoszonego w dzienniku, w którym ogłoszono prostowany tekst lub przekład.

Artykuł 7

Prezdia gminnych, miejskich i dzielnicowych oraz powiatowych rad narodowych³ obowiązane są udostępnić ludności bezpłatne przeglądanie Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej oraz Monitora Polskiego.

Artykuł 8

Tracą moc obowiązującą:

1/ dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 września 1935 r. o wydawaniu Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. R.P. Nr 68, poz. 423),

2/ dekret z dnia 29 września 1945 r. o zmianie i uzupełnieniu przepisów o wydawaniu Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. R.P. Nr 55, poz. 305),

3/ pkt b) i c) art. 3 dekretu z dnia 26 października 1945 r. o utworzeniu Polskiej Agencji Prasowej PAP (Dz.U. R.P. Nr 50, poz. 278).

Artykuł 9

Wykonanie ustawy porucza się Prezesowi Rady Ministrów.

Artykuł 10

Ustawa wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1951 r.

P R Z Y P I S Y

1/ Dekrety z mocą ustawy były wydawane przed uchwaleniem Konstytucji PRL przez organy władzy wykonawczej, zaś w latach 1952-1989 przez Radę Państwa.

2/ Organ ten istniał do 1956 r. i został przekształcony w Komisję Planowania przy Radzie Ministrów.

3/ Obecnie - zarządy gmin.

18
USTAWA

z dnia 27 września 1990 r.

o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
(Dz.U. Nr 67, poz. 398 i Nr 79, poz. 465, z 1993 r. Nr 45, poz. 205 oraz z 1995 r. Nr 95, poz. 472))

ROZDZIAŁ 1

Zasady ogólne

Artykuł 1

Ustawa określa zasady i tryb wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 2

Wybory są powszechne: prawo wybierania ma każdy obywatel polski, który w dniu wyborów ma ukończone 18 lat.

Artykuł 3

Nie mają prawa wybierania osoby:

1/ pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu,

2/ pozbawione praw wyborczych orzeczeniem Trybunału Stanu,

3/ ubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo prawomocnym orzeczeniem sądu z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego.

Artykuł 4

Wybory są równe: wyborcy biorą udział w wyborach na równych zasadach.

Artykuł 5

Wybory są bezpośrednie: wyborcy wybierają Prezydenta bezpośrednio; głosować można tylko osobiście.

Artykuł 6

Wybory odbywają się w tajnym głosowaniu; w lokalu wyborczym muszą znajdować się pomieszczenia za zasłoną zapewniające tajność głosowania; kartę do głosowania wrzuca się do opieczętowanej urny wyborczej.

Artykuł 7

Wybory zarządza Marszałek Sejmu nie wcześniej niż na 4 miesiące i nie później niż na 3 miesiące przed upływem kadencji urzędującego Prezydenta, a w razie opróżnienia urzędu Prezydenta - nie później niż w czwartym dniu po opróżnieniu urzędu.

Artykuł 8

1. Zarządzenie w sprawie wyboru Prezydenta wyznacza datę wyborów na dzień ustawowo wolny od pracy, przypadający w ciągu 60 dni od dnia zarządzenia wyborów.

2. Zarządzenie ustala ponadto kalendarz wyborczy, w którym określa się terminy wykonania poszczególnych czynności wyborczych.

3. Zarządzenie ogłasza się w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej najpóźniej w 7 dniu od zarządzenia wyborów.

Artykuł 8a

Kadencja Prezydenta trwa 5 lat i liczy się od dnia objęcia urzędu, którym jest dzień złożenia przysięgi wobec Zgromadzenia Narodowego.

Artykuł 8b

1. Jeżeli w wyborach, o których mowa w art. 7, żaden z kandydatów na Prezydenta nie uzyska większości bezwzględnej ważnie oddanych głosów, w 14 dniu po pierwszym głosowaniu przeprowadza się drugą turę głosowania.

2. W drugiej turze głosowania biorą udział dwaj kandydaci, którzy w pierwszym głosowaniu otrzymali kolejno największą liczbę głosów i nie wycofali swojej kandydatury.

3. Za wybranego na urząd Prezydenta w drugiej turze głosowania uznaje się tego kandydata, który uzyskał większą liczbę ważnie oddanych głosów.

4. Jeżeli spośród dwóch kandydatów, o których mowa w ust. 2, przed drugą turą głosowania pozostałby na liście tylko jeden kandydat, do udziału w drugiej turze głosowania uzyskał kolejno największą liczbę głosów i nie wycofał swojej kandydatury.

ROZDZIAŁ 2

Komisje wyborcze

Artykuł 9

Wybory przeprowadzają:

- 1/ Państwowa Komisja Wyborcza utworzona na podstawie odrębnych przepisów,
- 2/ wojewódzkie komisje wyborcze,
- 3/ obwodowe komisje wyborcze.

Artykuł 10

1. Do zadań Państwowej Komisji Wyborczej należy:

- 1/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów prawa wyborczego,
  - 2/ rejestrowanie kandydatów na Prezydenta i ogłaszanie danych o kandydatach umieszczonych na liście wyborczej,
  - 3/ zarządzenie druku kart do głosowania,
  - 4/ powoływanie wojewódzkich komisji wyborczych,
  - 5/ rozpatrywanie skarg na działalność wojewódzkich komisji wyborczych,
  - 6/ ustalanie wyników głosowania i wyniku wyboru Prezydenta,
  - 7/ ogłaszanie wyników głosowania i wyboru Prezydenta.
2. Realizując zadania określone w ust. 1 Państwowa Komisja Wyborcza udziela w miarę potrzeby komisjom wyborczym wytycznych i wyjaśnień.

Artykuł 11

Do zadań wojewódzkiej komisji wyborczej należy:

- 1/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów prawa wyborczego przez obwodowe komisje wyborcze,
- 2/ zapewnienie organizacji wyborów na obszarze województwa we współdziałaniu z wojewodą i zarządami gmin,
- 3/ powoływanie obwodowych komisji wyborczych,
- 4/ rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji wyborczych,
- 5/ zapewnienie dostarczenia kart do głosowania obwodowym komisjom wyborczym w województwie,
- 6/ ustalanie zbiorczych wyników głosowania na kandydatów na Prezydenta na obszarze województwa i przekazanie ich wraz z protokołami obwodowych komisji wyborczych do Państwowej Komisji Wyborczej,
- 7/ wykonanie innych zadań przewidzianych niniejszą ustawą.

Artykuł 12

Rozstrzygnięcia Państwowej Komisji Wyborczej i wojewódzkich komisji wyborczych, podejmowane w sprawach, o których mowa w art. 10 ust. 1 pkt. 1 i 5 oraz ust. 2 i art. 11 pkt 1 i 4, są ostateczne i wiążą komisje wyborcze niższego stopnia.

Artykuł 13

Do zadań obwodowych komisji wyborczych należy:

- 1/ przeprowadzenie głosowania w obwodzie,
- 2/ czuwanie w dniu wyborów nad przestrzeganiem przepisów prawa wyborczego w miejscu i czasie głosowania,

3/ ustalanie wyników głosowania w obwodzie i przesłanie ich właściwej wojewódzkiej komisji wyborczej.

Artykuł 14

(skreślony)

Artykuł 15

1. Wojewódzkie komisje wyborcze powołuje Państwowa Komisja Wyborcza najpóźniej w 45 dniu przed dniem wyborów.

2. W skład każdej wojewódzkiej komisji wyborczej wchodzi 10 sędziów zgłoszonych przez Ministra Sprawiedliwości spośród sędziów sądów apelacyjnych, sądów wojewódzkich i sądów rejonowych, wyznaczonych przez kolegia tych sądów.

3. Komisje, o których mowa w ust. 1 w ciągu 7 dni od dnia powołania na posiedzeniach w pełnych składach wybierają spośród siebie przewodniczącego i 2 jego zastępców oraz powołują sekretarza komisji.

4. Składy komisji podaje się niezwłocznie do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo przyjęty.

Artykuł 16

1. Obwodowe komisje wyborcze w składzie od 7 do 11 osób powołują spośród wyborców, na wniosek właściwych rad gmin, wojewódzkie komisje wyborcze najpóźniej w 25 dniu przed dniem wyborów.

2. Obwodowe komisje wyborcze w obwodach głosowania utworzonych na polskich statkach morskich i za granicą powołują spośród wyborców odpowiednio kapitanowie tych statków oraz konsulowie. Zasady, tryb i terminy powoływania tych komisji ustala Państwowa Komisja Wyborcza, po porozumieniu odpowiednio z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Ministrem Spraw Zagranicznych.

3. Obwodowe komisje wyborcze niezwłocznie na posiedzeniach w pełnym składzie wybierają spośród siebie przewodniczącego i jego zastępcę.

Artykuł 17

Państwowa Komisja Wyborcza ustala swój regulamin oraz regulaminy wojewódzkich i obwodowych komisji wyborczych, określając w szczególności:

- 1/ tryb pracy komisji oraz
- 2/ sposób sprawowania nadzoru nad pracą wojewódzkich i obwodowych komisji wyborczych,

Artykuł 18

Państwowa Komisja Wyborcza ustala:

- 1/ wzory pieczęci komisji wyborczych,
- 2/ wzory protokołów głosowania,

3/ wzór protokołu z wyborów,

4/ wzór karty do głosowania.

Artykuł 19

1. Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych pełnią swoje funkcje honorowo, przysługują im diety i zwrot kosztów podróży na zasadach i w wysokości ustalonych przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Państwowej Komisji Wyborczej.

2. Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych na czas pełnienia obowiązków mogą otrzymać urlop bezpłatny w zatrudniających ich zakładach pracy; w takim wypadku przysługuje im zryczałtowana rekompensata za utracone zarobki na zasadach i w wysokości ustalonych przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Państwowej Komisji Wyborczej.

3. Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych.

Artykuł 20

Wojewódzkie i obwodowe komisje wyborcze rozwiązuje Państwowa Komisja Wyborcza po wykonaniu ustawowo określonych zadań.

Artykuł 21

1. Obsługę Państwowej Komisji Wyborczej i wojewódzkich komisji wyborczych zapewniają odpowiednio: Krajowe Biuro Wyborcze i wojewódzkie biura wyborcze, utworzone na podstawie odrębnych przepisów.

2. Obsługę i techniczno-materiałne warunki pracy obwodowych komisji wyborczych zapewnia jako zadanie zlecone gminy wójt lub burmistrz (prezydent miasta).

3. Obowiązki przewidziane w ust. 2 dotyczą odpowiednio kapitanów polskich statków morskich oraz konsulów.

ROZDZIAŁ 3

Obwody głosowania

Artykuł 22

1. W celu przeprowadzenia głosowania tworzy się obwody głosowania obejmujące od 1000 do 3000 mieszkańców.

2. W wypadkach uzasadnionych warunkami miejscowymi mogą być tworzone obwody głosowania obejmujące mniejszą lub większą liczbę mieszkańców niż określona w ust. 1.

3. Można tworzyć obwody głosowania w szpitalach, zakładach pomocy społecznej oraz zakładach karnych i aresztach śledczych.

4. Można tworzyć obwody głosowania na polskich statkach morskich będących w podróży, jeśli przebywa na nich co najmniej 20 wyborców i jeżeli istnieją możliwości dostar-

czenia wojewódzkiej komisji wyborczej właściwej ze względu na siedzibę armatora wyników głosowania niezwłocznie po jego zakończeniu.

5. Można tworzyć obwody głosowania dla obywateli polskich przebywających za granicą.

Artykuł 23

1. Numery, granice obwodów głosowania oraz siedziby obwodowych komisji wyborczych ustalają wojewódzkie komisje wyborcze na wniosek właściwych zarządów gmin.

2. Obwody głosowania na polskich statkach morskich tworzą wojewódzkie komisje wyborcze właściwe ze względu na siedzibę armatora, na wniosek armatora zgłoszony nie później niż 5 dnia przed dniem wyborów.

3. Obwody głosowania dla obywateli polskich przebywających za granicą tworzy Minister Spraw Zagranicznych, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, wyznaczając siedzibę obwodowych komisji wyborczych. Wyniki głosowania w tych obwodach przekazywane są wojewódzkiej komisji wyborczej w Warszawie.

Artykuł 24

1. Informacje o numerach i granicach obwodów głosowania oraz siedzibach obwodowych komisji wyborczych podają do wiadomości publicznej przez rozplakatowanie właściwe zarządy gmin najpóźniej 35 dnia przed dniem wyborów.

2. Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, w odniesieniu do obwodów wyborczych utworzonych za granicą ciąży na konsulach.

ROZDZIAŁ 4

Spis wyborców

Artykuł 25

1. Osoby, którym przysługuje prawo wybierania, wpisuje się do spisu wyborców.

2. Wyborca może być wpisany tylko do jednego spisu wyborców.

Artykuł 26

1. Spis wyborców obejmuje osoby, o których mowa w art. 2, według ich miejsca zamieszkania.

2. W spisie wyborców wymienia się nazwisko i imiona, imię ojca, datę urodzenia i miejsce zamieszkania wyborcy.

3. Spisy wyborców sporządzają zarządy gmin, jako zadanie zleczone z zakresu administracji rządowej. Koszty sporządzenia spisu, jego przechowywania i udostępniania pokrywane są z budżetu państwa, ze środków finansowych przeznaczonych na wybory.

Artykuł 27

1. Spis sporządza się w 2 egzemplarzach, oddzielnie dla każdego obwodu głosowania.

2. Spis o którym mowa w ust. 1, przekazuje się w przeddzień wyborów przewodniczącemu właściwej obwodowej komisji wyborczej.

Artykuł 28

(skreślony)

Artykuł 29

Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych wzór spisu wyborców oraz sposób jego sporządzania i aktualizowania, wzór zawiadomień o wpisaniu wyborcy do spisu w innym obwodzie głosowania oraz wzór zaświadczenia o prawie do głosowania.

Artykuł 30

1. Osoby pozbawione prawa wybierania wykreśla się ze spisu wyborców.

2. Minister Sprawiedliwości określi tryb przekazywania zarządom gmin informacji o osobach, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 31

1. Wyborcę nigdzie nie zamieszkałego wpisuje się do spisu właściwego dla miejsca jego aktualnego pobytu na jego wniosek, złożony do organu sporządzającego spis, najpóźniej w 7 dniu przed dniem wyborów.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do osób, o których mowa w art. 2 ust. 2.

Artykuł 32

1. Żołnierze pełniący zasadniczą lub okresową służbę wojskową służbę w charakterze kandydatów na żołnierzy zawodowych żołnierze odbywający ćwiczenia i przeszkolenie wojskowe oraz poborowi odbywający zasadniczą służbę w obronie cywilnej poza miejscem zamieszkania są wpisywani, na swój wniosek, do wybranego przez nich spisu wyborców, sporządzonego dla miejscowości, w której odbywają służbę. Wniosek taki składa się między 14 a 7 dniem przed dniem wyborów.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio wobec policjantów z jednostek skoszarowanych.

3. Dowódcy jednostek wojskowych, komendanci oddziałów obrony cywilnej i dowódcy jednostek policyjnych są obowiązani zapewnić odpowiednio żołnierzom, junakom i policjantom wykonanie uprawnień wynikających z przepisu ust. 1.

4. Minister Obrony Narodowej i Minister Spraw Wewnętrznych, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, udziela odpowiednich wskazań w sprawie realizacji obowiązków, o których mowa w ust. 3.

Artykuł 33

Wyborca zmieniający miejsce pobytu po sporządzeniu spisu wyborców otrzymuje na swoje żądanie od organu, który sporządził spis, zaświadczenie o prawie do głosowania, uprawniające go do udziału w głosowaniu w miejscu pobytu w dniu wyborów.

Artykuł 34

Organ, który sporządził spis wyborców, skreśla ze spisu osoby:

1/ którym wydano zaświadczenia o prawie do głosowania,

2/ o których otrzymał urzędowe zawiadomienie w sprawie wpisania do spisu w innym obwodzie głosowania.

Artykuł 35

1. Wyborcy przebywający na polskich statkach znajdujących się w podróży obejmującej okres od dnia zarządzenia wyborów do dnia wyborów wpisywani są do spisu wyborców sporządzanego przez kapitanów statków.

2. Wpisu dokonuje się na podstawie wniosku wyborcy, zgłoszonego najpóźniej 3 dnia przed dniem wyborów. Wniosek powinien zawierać nazwisko i imiona, imię ojca, datę urodzenia.

3. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej, sposób sporządzania spisu, o którym mowa w ust. 1.

Artykuł 36

1. Wyborcy przebywający za granicą wpisywani są do spisu wyborców sporządzanego przez właściwe terytorialnie konsulaty Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Wpisu dokonuje się na podstawie osobistego zgłoszenia, wniesionego ustnie, pisemnie, telefonicznie, telegraficznie lub telefaksem. Zgłoszenie powinno zawierać nazwisko i imiona, imię ojca, datę urodzenia oraz miejsce pobytu wyborcy. Zgłoszenia można dokonać najpóźniej 3 dnia przed dniem wyborów.

3. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Ministrem Spraw Zagranicznych, sposób sporządzania spisu, o którym mowa w ust. 1.

Artykuł 37

Najpóźniej w 15 dniu przed dniem wyborów organ, o którym mowa w art. 26 ust. 3, wyklada spisy wyborców do publicznego wglądu w swojej siedzibie, na okres 5 dni po 5 godzin dziennie w porze dogodnej dla wyborców, podając do wiadomości wyborców miejsce i godziny wyłożenia spisów.

Artykuł 38

1. W okresie wyłożenia spisów do publicznego wglądu każdy może wnieść do organu, który sporządził spis wyborców, reklamację w sprawie nieprawidłowości sporządzenia spisu.

2. Reklamację wnosi się pisemnie bądź ustnie do protokołu.

3. Reklamację rozpatruje się w ciągu 48 godzin od daty jej wniesienia.

4. W wyniku rozpatrzenia reklamacji organ, który sporządził spis wyborców:

1/ uzupełnia lub prostuje spis bądź

2/ skreśla ze spisu osobę, której reklamacja dotyczy, doręczając jej decyzję wraz z uzasadnieniem, bądź

3/ pozostawia reklamację bez uwzględnienia, doręczając reklamującemu decyzję wraz z uzasadnieniem.

Artykuł 39

1. Na decyzję nie uwzględniającą reklamacji lub powodującą skreślenie ze spisu wyborców reklamujący bądź osoba skreślona ze spisu wyborców może wnieść skargę do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce sporządzenia spisu. Do skargi należy dołączyć zaskarżoną decyzję.

2. Sąd rozpatruje sprawę w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego w terminie 3 dni od daty wniesienia skargi. Postanowienie sądu doręcza się osobie, która wniosła skargę, oraz organowi, który sporządził spis. Od postanowienia sądu nie przysługują środki odwoławcze.

3. Reklamacje w sprawach spisu wyborców dotyczącego osób, o których mowa w art. 35 ust. 1 i art. 36 ust. 1, rozpatniają odpowiednio kapitan statku oraz konsul. Decyzje podjęte w tych sprawach są ostateczne.

ROZDZIAŁ 5

Zgłaszanie kandydatów na Prezydenta

Artykuł 40

1. Prawo zgłaszania kandydatów na Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej przysługuje:

1/ organizacjom politycznym i społecznym,

2/ wyborcom.

2. Zgłoszenie kandydata powinno być poparte osobistymi podpisami co najmniej 100 tysięcy wyborców.

3. Kandydatów na Prezydenta można zgłaszać w ciągu 20 dni od daty ogłoszenia zarządzenia Marszałka Sejmu w sprawie wyboru Prezydenta.

Artykuł 41

1. Zgłoszenie kandydata na Prezydenta powinno zawierać:
1/ imiona, nazwisko, wiek, wykształcenie, zawód, miejsce pracy i miejsce zamieszkania zgłaszanego kandydata na Prezydenta wraz ze wskazaniem jego ewentualnej przynależności do organizacji politycznej lub społecznej,

2/ oznaczenie podmiotu dokonującego zgłoszenia oraz imię, nazwisko i adres działającego w jego imieniu pełnomocnika,

3/ wykaz wyborców popierających zgłoszenie, zawierający czytelne wskazanie imion, nazwisk, wieku, adresu zamieszkania, numeru dowodu osobistego, ewentualnie paszportu lub książeczki wojskowej wyborcy, który udziela poparcia, składając na wykazie własnoręczny podpis; każda strona wykazu powinna być opatrzona adnotacją: "udzielam poparcia kandydatowi na Prezydenta

..... (nazwisko i imię kandydata).

2. Stwierdzone podpisem poparcie dla kandydata nie może być wycofane.

3. Do zgłoszenia należy dołączyć pisemną zgodę kandydata na kandydowanie w wyborach na Prezydenta.

Artykuł 42

1. Państwowa Komisja Wyborcza rejestruje kandydata na Prezydenta, jeśli zgłoszenia dokonano zgodnie z przepisami niniejszej ustawy, sporządzając protokół rejestracji kandydata, i zawiadamia o tym pełnomocnika, o którym mowa w art. 41 ust. 1 pkt 2.

2. Jeżeli zgłoszenie kandydata wykazuje wady, Państwowa Komisja Wyborcza odmawia rejestracji kandydata i niezwłocznie wzywa pełnomocnika do usunięcia wskazanych wad zgłoszenia w ustalonym przez Komisję terminie.

3. W razie uznania stanowiska Państwowej Komisji Wyborczej za niezasadne, pełnomocnik może odwołać się do Sądu Najwyższego. Odwołanie należy wnieść w terminie 2 dni od daty odmowy rejestracji kandydata.

Artykuł 43

1. Po upływie terminu, o którym mowa w art. 40 ust. 3 Państwowa Komisja Wyborcza sporządza listę wyborczą, na której w kolejności alfabetycznej nazwisk umieszcza nazwiska, imiona, wiek, wykształcenie, zawód, miejsce pracy i miejsce zamieszkania prawidłowo zgłoszonych i zarejestrowanych kandydatów.

2. Na wniosek pełnomocnika lista wyborcza może zawierać również oznaczenie przynależności kandydata do organizacji politycznej lub społecznej.

3. Najpóźniej w 15 dniu przed dniem wyborów Państwowa Komisja Wyborcza podaje dane, o których mowa w ust. 1 i 2, do wiadomości wyborców przez rozplakatowanie obwieszczeń.

Artykuł 44

Państwowa Komisja Wyborcza skreśla z listy wyborczej kandydatów, którzy wycofali zgodę na kandydowanie, zmarli lub utracili prawo wybieralności. Informację o skreśleniu Państwowa Komisja Wyborcza niezwłocznie podaje do wiadomości publicznej.

Artykuł 45

1. Pełnomocnikom, o których mowa w art. 41 ust. 1 pkt 2, przysługuje prawo zgłoszenia po jednym mężu zaufania do Państwowej Komisji Wyborczej, wojewódzkich komisji wyborczych oraz obwodowych komisji wyborczych.

2. Upoważnienia mężom zaufania wystawia pełnomocnik na druku wydawanym przez Państwową Komisję Wyborczą według ustalonego przez nią wzoru.

3. Zgłoszenie, o którym mowa w ust. 1, kieruje się do właściwej komisji wyborczej najpóźniej w 10 dniu przed dniem wyborów. W zgłoszeniu należy podać nazwisko i imiona oraz miejsce zamieszkania męża zaufania oraz dołączyć do niego dokument potwierdzający pełnomocnictwo.

4. Zgłoszenie upoważnia męża zaufania do udziału w czynnościach wyborczych na zasadach określonych niniejszą ustawą.

ROZDZIAŁ 6

Karta do głosowania

Artykuł 46

Państwowa Komisja Wyborcza, po sporządzeniu listy wyborczej, zarządza wydrukowanie potrzebnej liczby kart do głosowania i wspólnie z wojewódzkimi komisjami wyborczymi zapewnia dostarczenie ich obwodowym komisjom wyborczym.

Artykuł 47

1. Na karcie do głosowania wymienia się w kolejności alfabetycznej nazwiska i imiona zarejestrowanych kandydatów na Prezydenta.

2. Kartę do głosowania opatruje się pieczęcią Państwowej Komisji Wyborczej.

3. Na karcie do głosowania umieszcza się informacje o sposobie głosowania i warunkach ważności głosu.

4. Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie.

Artykuł 48

Zasady sporządzania i tryb przekazania kart do głosowania dla obwodów głosowania utworzonych na polskich statkach morskich i za granicą ustala Państwowa Komisja Wyborcza po porozumieniu, odpowiednio z Ministrem Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Ministrem Spraw Zagranicznych.

ROZDZIAŁ 7

Głosowanie

Artykuł 49

Głosowanie odbywa się w lokalu obwodowej komisji wyborczej w ciągu jednego dnia bez przerwy, między godziną 6.00 a 20.00.

Artykuł 50

1. Przed przystąpieniem do głosowania wyborca okazuje obwodowej komisji wyborczej dokument umożliwiający stwierdzenie jego tożsamości.

2. Wyborca ujęty w spisie, a nie posiadający dokumentu potwierdzającego jego tożsamość, może się powołać na świadectwo dwóch wiarygodnych osób znanych członkom komisji. Decyzja komisji w sprawie stwierdzenia tożsamości jest ostateczna.

3. Wyborcę przedkładającego komisji zaświadczenie o prawie do głosowania dopuszcza się do głosowania po uprzednim wpisaniu go do spisu wyborców. Zaświadczenie o prawie do głosowania załącza się do spisu wyborców.

Artykuł 51

1. Po wykonaniu czynności, o których mowa w art. 50, wyborca otrzymuje od komisji kartę do głosowania. Wydając kartę do głosowania, komisja stawia znak "v" przy jego nazwisku na spisie wyborców.

2. Po otrzymaniu kart do głosowania wyborca udaje się do pomieszczenia zapewniającego tajność głosowania w lokalu wyborczym.

Artykuł 52

Wyborca osobiście oddaje głos na jednego z kandydatów, którego nazwisko znajduje się na karcie do głosowania, przez postawienie z prawej strony jego nazwiska znaku "x".

Artykuł 53

Wyborca wrzuca kartę do urny wyborczej znajdującej się w dostępnym i widocznym miejscu lokalu wyborczego.

Artykuł 54

Osoby niepełnosprawne mogą korzystać przy głosowaniu z pomocy innych osób nie będących członkami obwodowej komisji wyborczej i mężami zaufania kandydatów.

Artykuł 55

Osobom uzbrojonym zakazany jest wstęp do lokalu wyborczego.

Artykuł 56

1. Przed rozpoczęciem głosowania obwodowa komisja wyborcza sprawdza, czy urna jest pusta, czy na miejscu znajdują się spisy wyborców oraz potrzebna liczba kart do głosowania, jak również czy w lokalu komisji znajduje się odpowiednia liczba łatwo dostępnych pomieszczeń zapewniających tajność głosowania, po czym zamyka się urnę wyborczą i opieczętowanie ją pieczęcią komisji.

2. Od chwili opieczętowania do końca głosowania urny wyborczej nie wolno otwierać.

Artykuł 57

1. Od chwili rozpoczęcia głosowania do chwili ustalenia wyników w lokalu wyborczym powinny być równocześnie obecne co najmniej 3 osoby wchodzące w skład obwodowej komisji wyborczej, przy czym jedną z nich powinien być przewodniczący komisji, jego zastępca lub sekretarz.

2. Mężowie zaufania mają prawo w dniu głosowania przebywać w lokalu wyborczym na podstawie upoważnienia wydanego przez pełnomocników, o których mowa w art. 41 ust. pkt 2.

Artykuł 58

1. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej czuwa nad zapewnieniem tajności głosowania oraz nad utrzymaniem porządku i spokoju w czasie głosowania.

2. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej ma prawo zażądać opuszczenia lokalu wyborczego przez osoby naruszające porządek i spokój.

3. Na żądanie przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej komendant najbliższego komisariatu policji obowiązany jest zapewnić konieczną pomoc.

4. W wypadkach naruszenia porządku w lokalu wyborczym nie stosuje się przepisu art. 55.

Artykuł 59

1. Jeżeli wskutek nadzwyczajnych wydarzeń głosowanie jest przejściowo uniemożliwione, przewodniczący obwodowej komisji wyborczej lub osoba go zastępująca może je przerwąć, przedłużyć albo odroczyć do dnia następnego.

2. Decyzja, o której mowa w ust. 1 powinna być podana do wiadomości publicznej w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości i niezwłocznie przekazana zarządowi gminy, wojewódzkiej komisji wyborczej, a za jej pośrednictwem - Państwowej Komisji Wyborczej.

3. W razie przerwania lub odroczenia głosowania, komisja opieczętowanie urny wyborczą i przekazuje ją przewodniczącemu obwodowej komisji wyborczej, który odpowiada za jej przechowanie. Przed ponownym podjęciem głosowania komisja stwierdza protokołarnie, czy pieczęcie zostały nienaruszone.

Artykuł 60

Obwodowa komisja wyborcza może zarządzić wcześniejsze zakończenie głosowania, jeżeli wszyscy wyborcy wpisani do spisu wyborców oddali swe głosy. O zarządzeniu zakończenia głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej niezwłocznie zawiadamia wojewódzką komisję wyborczą.

Ustalenie wyników głosowania

Artykuł 61

1. Niezwłocznie po zakończeniu głosowania przewodniczący obwodowej komisji wyborczej w obecności członków Komisji i mężów zaufania zlicza i zabezpiecza nie wykorzystane karty do głosowania, otwiera urnę wyborczą, po czym komisja ustala:

- 1/ liczbę wyborców uprawnionych do głosowania,
- 2/ liczbę wyborców, którzy wzięli udział w głosowaniu,
- 3/ liczbę głosów ważnych,
- 4/ liczbę głosów nieważnych,
- 5/ liczbę ważnych głosów oddanych na poszczególnych kandydatów.

2. Ustaleń, o których mowa w ust. 1. dokonuje się na podstawie spisu wyborców oraz kart do głosowania wrzuczonych do urny przez wyborców.

Artykuł 62

1. Komisja za nieważne uznaje głosy:

- 1/ oddane na kartach do głosowania innych niż urzędowo ustalone,
- 2/ oddane na kartach do głosowania, na których wyborca umieścił znak "x" przy więcej niż jednym nazwisku kandydata,
- 3/ oddane na kartach do głosowania, na których wyborca nie umieścił znaku "x" przy żadnym z nazwisk kandydatów.

2. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych nazwisk lub poczynienie innych dopisków nie wpływa na ważność głosu.

3. Kart do głosowania całkowicie przedartych nie bierze się pod uwagę przy ustalaniu wyników głosowania.

Artykuł 63

1. Obwodowa komisja wyborcza sporządza niezwłocznie w 2 egzemplarzach protokół głosowania.

2. W protokole głosowania podaje się dane, o których mowa w art. 61 ust. 1, oraz:

- 1/ czas rozpoczęcia i zakończenia głosowania,
- 2/ liczbę kart do głosowania przekazanych komisji wyborczej oraz liczbę kart nie wykorzystanych,
- 3/ przypuszczalne przyczyny ewentualnych niezgodności między liczbą wyborców, którzy pobrali karty do głosowania, a liczbą kart do głosowania wyjętych przez komisję z urny wyborczej,

4/ zarządzenia i wydane decyzje komisji oraz inne istotne okoliczności związane z przebiegiem głosowania,

5/ ewentualne zarzuty poczynione przez mężów zaufania kandydatów,

6/ ewentualne zastrzeżenia członków komisji co do przebiegu głosowania.

3. Protokół głosowania podpisują członkowie komisji wyborczej obecni przy jego sporządzaniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

Artykuł 64

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu obwodowa komisja wyborcza podaje do wiadomości publicznej wyniki głosowania, o których mowa w art. 61 ust. 1.

Artykuł 65

1. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej przesyła niezwłocznie jeden egzemplarz protokołu głosowania w zapieczętowanej kopercie właściwej wojewódzkiej komisji wyborczej w trybie ustalonym przez Państwową Komisję Wyborczą.

2. Do protokołu obwodowa komisja komisja wyborcza dołącza wyjaśnienie dotyczące zarzutów wniesionych do protokołu przez mężów zaufania.

Artykuł 66

1. Wojewódzka komisja wyborcza niezwłocznie po otrzymaniu protokółów ze wszystkich obwodów głosowania ustala zbiorcze wyniki głosowania w województwie i sporządza w 2 egzemplarzach protokół. Przepisy art. 61 ust. 1, art. 63 ust. 2 i 3 oraz art. 64 stosuje się odpowiednio.

2. Protokół o zbiorczych wynikach głosowania w województwie w zapieczętowanej kopercie wraz z protokołami wszystkich obwodowych komisji wyborczych wojewódzka komisja wyborcza przesyła niezwłocznie do Państwowej Komisji Wyborczej. Przepis art. 65 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

3. Tryb przekazywania i przyjmowania protokółów wojewódzkich komisji wyborczych ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

4. Drugie egzemplarze protokółów wraz ze wszystkimi dokumentami z przeprowadzonego głosowania przewodniczący obwodowych i odpowiednio wojewódzkich komisji wyborczych przekazują wójtom (burmistrzom) oraz kierownikom wojewódzkich biur wyborczych

5. Państwowa Komisja Wyborcza określa, po porozumieniu z Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych, termin przechowywania oraz sposób przekazania do właściwego archiwum państwowego dokumentów z głosowania i z wyborów, o których mowa w ust. 4.

Ustalenie wyników głosowania i wyboru Prezydenta

Artykuł 67

Niezwłocznie po otrzymaniu protokółów od wszystkich wojewódzkich komisji wyborczych Państwowa Komisja Wyborcza ustala wyniki głosowania na kandydatów na Prezydenta i sporządza protokół głosowania.

Artykuł 68

Na podstawie wyników ustalonych w protokole głosowania Państwowa Komisja Wyborcza sporządza protokół o wyniku wyborów na Prezydenta.

Artykuł 69

1. Wyniki głosowania i wynik wyborów Państwowa Komisja Wyborcza podaje do wiadomości publicznej w formie obwieszczenia.

2. W wypadku, o którym mowa w art. 8b, ust. 1, Państwowa Komisja Wyborcza podaje ponadto w obwieszczeniu nazwiska i imiona kandydatów kandydujących na Prezydenta w ponownym głosowaniu.

3. Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej o wynikach głosowania i wyniku wyborów podlega ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 70

1. Ponowne głosowanie przeprowadza się w trybie przewidzianym w niniejszej ustawie, z tym że:

1/ głosowanie przeprowadza się na podstawie tego samego spisu wyborców,

2/ głosowanie przeprowadza się tylko na terytorium kraju.

2. (skreślony)

3. Państwowa Komisja Wyborcza podaje do wiadomości publicznej w formie obwieszczenia wyniki ponownego głosowania i wynik wyborów. Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej podlega ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 71

Państwowa Komisja Wyborcza składa Sądowi Najwyższemu sprawozdanie z wyborów.

Ważność wyboru Prezydenta

Artykuł 72

1. Przeciwko wyborowi Prezydenta może być wniesiony protest z powodu naruszenia przepisów niniejszej ustawy al-

bo z powodu dopuszczenia się przestępstwa przeciwko wyborom, jeżeli to naruszenie lub przestępstwo mogło wywrzeć wpływ na wynik wyborów.

2. Protest przeciwko wyborowi Prezydenta może wnieść wyborca, który w dniu wyborów był umieszczony w spisie wyborców w jednym z obwodów głosowania.

3. Prawo wniesienia protestu przysługuje również podmiotom zgłaszającym kandydatów oraz komisjom wyborczym.

Artykuł 73

1. Protest wnosi się na piśmie do Sądu Najwyższego nie później niż w ciągu 3 dni od dnia podania wyników wyborów do publicznej wiadomości przez Państwową Komisję Wyborczą.

2. W odniesieniu do wyborców z obvodu głosowania utworzonego na polskich statkach morskich lub za granicą wymogi ust. 1 uważa się za spełnione, jeżeli protest został złożony kapitanowi polskiego statku morskiego będącego w podróży lub właściwemu konsulowi.

3. Wnoszący protest powinien sformułować w nim zarzuty oraz przedstawić lub wskazać dowody, na których opiera swoje zarzuty.

Artykuł 74

1. Sąd Najwyższy pozostawia bez dalszego biegu protest wniesiony po upływie terminu określonego w art. 73 ust. 1 albo przez osobę do tego nieuprawnioną.

2. Jeżeli protest nie czyni zadość wymogom określonym w art. 73 ust. 3, Sąd Najwyższy wyznacza wnoszącemu termin 3 dni dla uzupełnienia protestu.

3. W razie nieuzupełnienia protestu w wyznaczonym terminie, Sąd Najwyższy może pozostawić protest bez dalszego biegu.

4. Jeżeli w proteście zarzucono popełnienie przestępstwa przeciwko wyborom, Sąd Najwyższy niezwłocznie zawiadamia Prokuratora Generalnego.

Artykuł 75

1. Sąd Najwyższy rozpatruje protest w składzie trzech sędziów, stosując odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym.

2. Uczestnikami postępowania są z mocy ustawy: wnoszący protest, właściwa komisja wyborcza i Prokurator Generalny oraz przedstawiciel Państwowej Komisji Wyborczej.

Artykuł 76

1. Sąd Najwyższy w składzie całej Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych na podstawie sprawozdania

z wyborów przedstawionego przez Państwową Komisję Wyborczą oraz po rozpoznaniu protestów rozstrzyga o ważności wyboru Prezydenta.

2. Rozstrzygnięcie, o którym mowa w ust. 1, Sąd Najwyższy podejmuje w formie uchwały nie później niż w 20 dniu po dniu wyborów na posiedzeniu z udziałem Prokuratora Generalnego i przewodniczącego Państwowej Komisji Wyborczej.

3. Uchwałę Sądu Najwyższego przedstawia się niezwłocznie Marszałkowi Sejmu, a także przesyła Państwowej Komisji Wyborczej oraz ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 76a

1. W razie podjęcia przez Sąd Najwyższy uchwały stwierdzającej nieważność wyboru Prezydenta, przeprowadza się nowe wybory na zasadach i w trybie przewidzianych niniejszą ustawą.

2. Zarządzenie Marszałka Sejmu o nowych wyborach podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej najpóźniej w 5 dniu od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego, o której mowa w ust. 1.

ROZDZIAŁ 11

Kampania wyborcza

Artykuł 77

1. W dniu głosowania oraz na 36 godzin przed tym dniem zwoływanie zgromadzeń, organizowanie pochodów i manifestacji, wygłaszanie przemówień, rozdawanie ulotek, jak też prowadzenie w inny sposób agitacji na rzecz kandydatów jest zakazane.

2. Wszelkie formy agitacji w lokalu wyborczym są, zakazane.

Artykuł 78

1. Zabrania się prowadzenia kampanii wyborczej na terenie zakładów pracy w sposób zakłócający ich normalne funkcjonowanie.

2. Zabronione jest prowadzenie kampanii wyborczej na terenie jednostek wojskowych i innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej oraz w oddziałach obrony cywilnej, a także w skoszarowanych jednostkach policyjnych.

Artykuł 79

1. Plakaty, napisy i ulotki wyborcze zawierające wyraźne oznaczenie, od kogo pochodzą, bądź stwierdzenie, przez kogo są rozplakatowane, podlegają ochronie prawa.

2. Do plakatów wyborczych nie mają zastosowania przepisy art. 63a Kodeksu wykroczeń.

3. Zabrania się umieszczania plakatów wyborczych na zewnątrz i wewnątrz budynków, w których mieszczą się lokale wyborcze oraz siedziby organów państwowych, samorządowych i sądów.

4. Przepis ust. 3 nie dotyczy obwieszczeń wyborczych wydanych przez komisje wyborcze na podstawie niniejszej ustawy.

5. Na ścianach budynków i obiektów innych niż wymienione w ust. 3 oraz na ogrodzeniach plakaty i napisy wyborcze można umieszczać wyłącznie po uzyskaniu zgody właściciela lub zarządcy.

Artykuł 80

1. W wypadku gdy plakaty, napisy, ulotki wyborcze albo inne formy propagandy i agitacji wyborczej zawierają dane i informacje nieprawdziwe bądź nieścisłe, każdy zainteresowany ma prawo wnieść do sądu rejonowego wniosek o wydanie zakazu rozpowszechniania takich danych i informacji bądź innego odpowiedniego zarządzenia tymczasowego.

2. Sąd rejonowy rozpoznaje wniosek, o którym mowa w ust. 2 w ciągu 24 godzin w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego. Postanowienie kończące postępowanie w sprawie sąd niezwłocznie doręcza osobie zainteresowanej, o której mowa w ust. 1, właściwej wojewódzkiej komisji wyborczej i osobie lub organizacji zobowiązanej do wykonania postanowienia sądu.

3. Na postanowienie sądu rejonowego służy w terminie 24 godzin zażalenie do sądu wojewódzkiego, zobowiązanego do jego rozpatrzenia w ciągu 24 godzin w trybie określonym w ust. 2. Prawomocne postanowienie sądu podlega natychmiastowemu wykonaniu.

Artykuł 81

1. Niezależnie od przepisów art. 31-33 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. - Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24, z 1988 r. Nr 41, poz. 324, z 1989 r. Nr 34, poz. 187 i z 1990 r. Nr 29, poz. 173) wiadomości nieprawdziwe lub nieścisłe, odnoszące się do wyborów i związane z kampanią wyborczą, podane w prasie oraz w wydawnictwach nieperiodycznych, wymagają niezwłocznie sprostowania, a termin do publikacji sprostowania wynosi 48 godzin.

2. W wypadku odmowy sprostowania zainteresowanemu przysługuje prawo wystąpienia z wnioskiem o wydanie odpowiedniego zarządzenia do sądu rejonowego, który obowiązany jest sprawę rozpoznać w postępowaniu nieprocesowym w

ciągu 24 godzin w składzie jednego sędziego. Postanowienie kończące postępowanie w sprawie sąd niezwłocznie doręcza zainteresowanemu, który wystąpił z wnioskiem, oraz zobowiązanemu do publikacji sprostowania. Na postanowienie sądu rejonowego służy w terminie 24 godzin zażalenie do sądu wojewódzkiego, który rozpoznaje zażalenie w ciągu 24 godzin. Prawomocne postanowienie sądu podlega natychmiastowemu wykonaniu.

3. W odniesieniu do sprostowań wiadomości opublikowanych w innych wydawnictwach niż dzienniki sąd wskazuje dziennik, w którym sprostowanie ma być zamieszczone, na koszt zobowiązanego, w terminie nie przekraczającym 48 godzin.

4. W razie odmowy lub niezamieszczenia sprostowania przez zobowiązanego lub wskazanego w postanowieniu sądu, na wniosek uprawnionego sąd zarządza opublikowanie sprostowania w trybie egzekucyjnym w terminie wyznaczonym w postanowieniu sądu.

Artykuł 82

Wykonanie uprawnień wynikających z niniejszej ustawy nie ogranicza możliwości dochodzenia przez osoby pokrzywdzone lub poszkodowane uprawnień na podstawie innych ustaw.

Artykuł 83

1. Kandydaci mają równy i bezpłatny dostęp do publicznego radia i telewizji.

2. Państwowa Komisja Wyborcza w porozumieniu z Krajową Radą Radiofonii i Telewizji określi szczegółowe zasady, na których zarejestrowani kandydaci i osoby przez nich wskazane mogą prezentować programy wyborcze oraz składać oświadczenia w publicznym radiu i telewizji.

3. Informacje, komunikaty, apele i hasła, ogłaszane w prasie drukowanej lub w radiu bądź w telewizji na koszt kandydata lub podmiotu zgłaszającego kandydata, muszą zawierać wskazanie, przez kogo są opłacane, i spełniać wymagania przewidziane w ustawie, o której mowa w art. 81 ust. 1.

ROZDZIAŁ 12

Finansowanie wyborów

Artykuł 84

1. Koszty związane z wyborami pokrywane są z budżetu państwa, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Koszty związane ze zgłaszaniem kandydatów i prowadzoną na ich rzecz kampanią wyborczą pokrywane są ze środków finansowych podmiotów zgłaszających kandydatów.

Artykuł 85

1. Osoby prawne i fizyczne mogą przekazywać środki finansowe na cele kampanii wyborczej zarejestrowanego kandydata.

2. Środki finansowe osób prawnych, przekazywane na cele kampanii wyborczej, mogą pochodzić wyłącznie z zysku.

3. Przepis ust. 2 dotyczy również nieodpłatnego świadczenia usług.

Artykuł 86

Na cele kampanii wyborczej nie mogą być przekazywane środki finansowe pochodzące z:

1/ budżetu państwa,

2/ budżetów terenowych organów administracji rządowej i innych państwowych jednostek organizacyjnych,

3/ budżetów gmin i sejmików samorządowych oraz związków komunalnych,

4/ funduszy państwowych podmiotów gospodarczych i innych osób prawnych z przewagą udziału Skarbu Państwa,

5/ źródeł zagranicznych.

Artykuł 87

1. Pełnomocnik, o którym mowa w art. 41 ust. 1 pkt 2, może organizować zbiórki publiczne środków finansowych na cele kampanii wyborczej.

2. Organizowanie zbiórki publicznej nie wymaga uzyskania zezwolenia.

Artykuł 88

1. Finansowanie kampanii wyborczej jest jawne.

2. Sprawozdanie z wydatków pokrywanych z budżetu państwa Minister Finansów podaje do wiadomości publicznej w ciągu trzech miesięcy od dnia wyborów.

3. Pełnomocnicy, o których mowa w art. 41 ust. 1 pkt 2, w ciągu dwóch miesięcy od dnia wyborów przedkładają przewodniczącemu Państwowej Komisji Wyborczej sprawozdanie finansowe zawierające informacje o poniesionych kosztach związanych z prowadzeniem kampanii wyborczej oraz źródłach pozyskanych funduszy na prowadzenie kampanii wyborczej.

4. Sprawozdania, o których mowa w ust. 2 i 3, udostępniane są do publicznego wglądu.

Przepisy przejściowe i końcowe**Artykuł 89**

Pierwsze wybory, o których mowa w art. 1, przeprowadza się na terytorium kraju w obwodach głosowania utworzonych na podstawie art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16, poz. 96).

19
USTAWA

z dnia 29 kwietnia 1985 r.

o Trybunale Konstytucyjnym

(Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 470 oraz z 1993 r. Nr 47, poz. 213)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne**Artykuł 1**

1. Trybunał Konstytucyjny orzeka o zgodności:

1/ z Konstytucją¹ - aktów ustawodawczych; ustaw oraz dekretów zatwierdzonych przez Sejm², a także ustaw przed podpisaniem ich przez Prezydenta, zgodnie z art. 27 ust. 4 Konstytucji³.

2/ z Konstytucją lub aktami ustawodawczymi - innych niż wymienione w pkt 1 aktów normatywnych (aktów ustanawiających normy prawne) wydawanych przez Prezydenta, naczelne i centralne organy administracji państwowej oraz inne naczelne i centralne organy państwowe.

2. Przepis ust. 1 pkt 12 stosuje się odpowiednio do aktów normatywnych wydanych przez Radę Państwa.

Artykuł 2

Orzekając o zgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją bądź innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym. Trybunał Konstytucyjny bada zarówno treść takiego aktu, jak też kompetencję oraz dochowanie ustawowego trybu wymaganego do wydania aktu; orzeczenie może odnosić się do całego aktu lub do poszczególnych jego przepisów.

Artykuł 90

Wszelkie pisma oraz postępowanie sądowe i administracyjne w sprawach wyborczych wolne są od opłat.

Artykuł 91

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Artykuł 3

Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawach wymienionych w art. 1 może być wszczęte:

1/ w stosunku do ustaw, których Prezydent nie podpisał z chwilą wystąpienia Prezydenta do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o stwierdzenie zgodności ustawy z Konstytucją w myśl art. 27 ust. 4 Konstytucji⁴,

2/ w stosunku do ustaw i innych aktów podlegających w myśl obowiązujących przepisów ogłoszeniu w organie publikacyjnym - z chwilą ich ogłoszenia,

3/ w stosunku do aktów normatywnych, co do których przepisy prawa nie ustalają obowiązku ogłoszenia w organie publikacyjnym jako warunku ich mocy obowiązującej - z chwilą ich ustanowienia, chociażby wejście w życie tych aktów przewidziane zostało w terminie późniejszym.

Artykuł 4

1. Trybunał Konstytucyjny orzeka o zgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją oraz innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, obowiązujących w dniu wydania orzeczenia bądź co do których dopuszczalne jest w myśl art. 3 wszczęcie postępowania przed ich wejściem w życie.

2. Utrata mocy obowiązującej aktu normatywnego przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny powoduje umorzenie postępowania w sprawie takiego aktu.

Artykuł 5

Trybunał Konstytucyjny ustala powszechnie obowiązującą wykładnię ustaw.

Artykuł 6

Trybunał Konstytucyjny przedstawia Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej i innym właściwym organom stanowiącym prawo uwagi o stwierdzonych uchybieniach i lukach w prawie, których usunięcie jest niezbędne dla zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej.

ROZDZIAŁ 2

Orzekanie o zgodności z Konstytucją aktów ustawodawczych**Artykuł 7**

1. Orzeczenie stwierdzające niezgodność z Konstytucją aktu ustawodawczego prezes Trybunału Konstytucyjnego przedkłada Sejmowi, a jeżeli z wnioskiem wystąpi Prezydent - także Prezydentowi.

2. Orzeczenia, o których mowa w ust. 1. Sejm rozpatruje nie później niż w okresie sześciu miesięcy od dnia przedstawienia orzeczenia przez prezesa Trybunału Konstytucyjnego.

3. Jeżeli Sejm uzna orzeczenie za zasadne, dokonuje odpowiednich zmian w akcie objętym tym orzeczeniem bądź uchyla go w części lub całości. W wypadku uznania aktu objętego orzeczeniem za zgodny z Konstytucją Sejm oddala orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego, a sprawa nim objęta nie może być ponownie przedmiotem postępowania przed Trybunałem.

4. Uchwały Sejmu w sprawach oddalenia orzeczenia Trybunału zapadają większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

ROZDZIAŁ 3

Orzekanie o zgodności z Konstytucją lub aktami ustawodawczymi innych aktów normatywnych**Artykuł 8**

Orzeczenie stwierdzające niezgodność z Konstytucją lub aktem ustawodawczym aktu wymienionego w art. 1 pkt 2 prezes Trybunału Konstytucyjnego przedkłada organowi, który wydał akt objęty orzeczeniem.

Artykuł 9

1. W wypadkach określonych w art. 8 organ, który wydał akt objęty orzeczeniem, dokonuje niezwłocznie odpowiednich

zmian w tym akcie bądź uchyla go w części lub w całości, nie później niż w terminie 3 miesięcy od przedłożenia mu orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w tej sprawie.

2. W razie złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy, przewidzianego w art. 30 ust. 2 i 3, przepis ust. 1 stosuje się do aktu objętego orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego, stwierdzającym niezgodność aktu z Konstytucją lub aktem ustawodawczym wydanym w wyniku rozpoznania tego wniosku.

Artykuł 10

1. W razie nieusunięcia niezgodności aktu z Konstytucją lub aktem ustawodawczym w terminie określonym w art. 9, traci on moc z upływem tego terminu, w zakresie ustalonym w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego.

2. W szczególnie uzasadnionych wypadkach Trybunał może zawiesić w całości bądź w części stosowanie aktu z dniem ogłoszenia orzeczenia; zawieszenie to obowiązuje do czasu wykonania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w myśl art. 9 lub ust. 1 niniejszego artykułu.

3. O utracie mocy obowiązującej aktu bądź jego zawieszeniu prezes Trybunału Konstytucyjnego ogłasza w organie publikacyjnym, w którym akt był ogłoszony, a gdy orzeczenie dotyczy aktu nie ogłoszonego - w organie publikacyjnym w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

ROZDZIAŁ 4

Pytania prawne**Artykuł 11**

1. W związku z toczącym się postępowaniem administracyjnym, sądowym, w sprawach o wykroczenia oraz w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, należących do właściwości finansowych organów orzekających, do Trybunału Konstytucyjnego mogą być kierowane pytania prawne co do zgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją albo innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, jeżeli od odpowiedzi na nie zależy rozstrzygnięcie sprawy w takim postępowaniu.

2. Postępowanie określone w ust. 1, w związku z którym wniesione zostało pytanie prawne, ulega zawieszeniu z dniem wystąpienia z takim pytaniem, do czasu rozstrzygnięcia sprawy zgodności ujętego w pytaniu aktu ustawodawczego z Konstytucją lub innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym.

Artykuł 12

Pytania prawne, o których mowa w art. 11 ust. 1, Trybunał Konstytucyjny rozpoznaje na zasadach i w trybie przewidzianych dla rozpoznawania wniosków o stwierdzenie zgodności aktów ustawodawczych z Konstytucją oraz innych

aktów normatywnych z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, ze zmianami wynikającymi z dalszych przepisów ustawy.

ROZDZIAŁ 5

Powszechnie obowiązująca wykładania ustaw

Artykuł 13

1. Trybunał Konstytucyjny ustala powszechnie obowiązującą wykładnię ustaw na wniosek Prezydenta, Prezesa Rady Ministrów, pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prokuratora Generalnego.

2. Trybunał Konstytucyjny ustala powszechnie obowiązującą wykładnię ustaw na posiedzeniu pełnego składu w drodze uchwały.

3. Uchwały, o których mowa w ust. 2, ogłasza się w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

ROZDZIAŁ 6

Organizacja Trybunału Konstytucyjnego

Artykuł 14

Siedzibą Trybunału Konstytucyjnego jest m.st. Warszawa.

Artykuł 15

1. Członkami Trybunału Konstytucyjnego są: prezes, wiceprezes oraz dziesięciu sędziów.

2. Członków Trybunału Konstytucyjnego wybiera i odwołuje Sejm.

3. W skład Trybunału Konstytucyjnego może być wybrany ten, kto wyróżnia się wiedzą prawniczą oraz posiada kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska sędziego Sądu Najwyższego lub Naczelnego Sądu Administracyjnego.

4. Członkowie Trybunału Konstytucyjnego wybierani są na lat osiem, z tym że co cztery lata następuje wybór połowy składu; wybór ponowny do składu Trybunału jest niedopuszczalny, chyba że poprzedni wybór nastąpił w trakcie kadencji na okres krótszy niż cztery lata.

5. Z pełnieniem funkcji członka Trybunału nie można łączyć mandatu posła na Sejm i senatora ani zatrudnienia w organach państwowych, a także innego zajęcia, które utrudniałoby pełnienie obowiązków członka Trybunału albo mogło uchybiać jego godności bądź zachwiać zaufaniem co do jego bezstronności w orzekaniu.

6. Obejmując stanowisko członek Trybunału Konstytucyjnego składa wobec Marszałka Sejmu ślubowanie następującej

treści: "Ślubuję uroczyście przy wykonywaniu powierzonych mi obowiązków członka Trybunału Konstytucyjnego: służyć wiernie Narodowi Polskiemu, stać na straży Konstytucji i ustaw, a powierzone mi obowiązki wypełniać z najwyższą starannością".

Artykuł 16

1. Sejm odwołuje członka Trybunału Konstytucyjnego, jeżeli:

1/ zrzekł się swej funkcji,

2/ na skutek choroby, ułomności lub upadku sił stał się trwale niezdolny do pełnienia obowiązków,

3/ został skazany wyrokiem sądu,

4/ sprzeniewierzył się złożonemu ślubowaniu,

5/ prawomocnym orzeczeniem dyscyplinarnym został skazany na karę usunięcia z zajmowanego stanowiska.

2. W razie śmierci członka Trybunału Sejm stwierdza wygaśnięcie jego mandatu.

3. Uzupełnienia składu Trybunału na miejsca opróżnione z przyczyn określonych w ust. 1 i 2 Sejm dokonuje nie później niż w okresie trzech miesięcy od odwołania lub stwierdzenia wygaśnięcia mandatu członka Trybunału. Członek Trybunału wybrany w tym trybie pełni swoje funkcje do końca kadencji, na którą wybrany był jego poprzednik.

Artykuł 17

1. Członek Trybunału Konstytucyjnego nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej ani zatrzymany bez zgody Trybunału. Nie dotyczy to zatrzymania na gorącym uczynku popełniania przestępstwa. Wniosek w tym przedmiocie Trybunał rozpatruje w pełnym składzie, z wyłączeniem sędziego, którego wniosek ten dotyczy.

2. Do czasu podjęcia przez Trybunał uchwały zezwalającej na pociągnięcie członka Trybunału do odpowiedzialności wolno w stosunku do niego podejmować tylko czynności nie cierpiące zwłoki.

3. Za wykroczenia członek Trybunału odpowiada tylko dyscyplinarnie.

Artykuł 18

1. W zakresie nie unormowanym niniejszą ustawą do praw i obowiązków oraz odpowiedzialności dyscyplinarnej członków Trybunału Konstytucyjnego, z zastrzeżeniem ust. 2-5, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o Sądzie Najwyższym dotyczące praw i obowiązków oraz odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów Sądu Najwyższego, o ile nie są sprzeczne z niniejszą, ustawą.

2. Sprawy o roszczenia wynikające ze stosunku służbowego wiceprezesa i sędziów Trybunału Konstytucyjnego rozstrzyga prezes tego Trybunału, a prezesa Trybunału

Marszałek Sejmu. Od decyzji prezesa Trybunału przysługuje odwołanie do Marszałka Sejmu.

3. W postępowaniu dyscyplinarnym orzeka Trybunał Konstytucyjny:

1/ w pierwszej instancji - w składzie trzech sędziów,

2/ w drugiej instancji - w składzie pięciu sędziów.

4. Sędziów do składów orzekających oraz rzecznika dyscyplinarnego wyznacza prezes Trybunału Konstytucyjnego spośród członków tego Trybunału.

5. W sprawach orzeczeń dyscyplinarnych nie stosuje się przepisów ustawy, o której mowa w ust. 1, o rewizji nadzwyczajnej.

Artykuł 19

Członek Trybunału Konstytucyjnego po zakończeniu kadencji ma prawo powrócić na poprzednio zajmowane stanowisko lub otrzymać stanowisko równorzędne poprzednio zajmowanemu, jeżeli nie ma przeszkód prawnych.

Artykuł 20

Organizacyjne i administracyjne warunki pracy zapewnia Trybunałowi Konstytucyjnemu prezes Trybunału oraz podległe mu Biuro tego Trybunału.

Artykuł 21

1. Do pracowników Biura Trybunału Konstytucyjnego stosuje się odpowiednio przepisy o pracownikach urzędów państwowych, z uwzględnieniem ust. 2 i 3.

2. W odniesieniu do pracowników Biura Trybunału Konstytucyjnego - przepisy określone w art. 2 pkt 1, art. 4 ust. 3, art. 7 ust. 6, art. 20 ust. 4, art. 21 ust. 3, art. 22 ust. 2, art. 26 ust. 2 i art. 36 ust. 7 ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214 z 1984 r. Nr 35, poz. 187, z 1988 r. Nr 19, poz. 132, z 1989 r. Nr 4, poz. 24, Nr 34, poz. 178 i 182, z 1990 r. Nr 20, poz. 121 oraz z 1991 r. Nr 55, poz. 234, Nr 88, poz. 400 i Nr 95, poz. 425) wydaje Marszałek Sejmu.

3. Uprawnienia wynikające z art. 30 ust. 1 i z art. 31 ust. 3 ustawy, o której mowa w ust. 2, przysługują w odniesieniu do pracowników Biura Trybunału Konstytucyjnego - Marszałkowi Sejmu.

ROZDZIAŁ 7

Postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym

Artykuł 22

1. Z wnioskami o stwierdzenie zgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją albo innego aktu normatywnego z Kon-

stytucją lub aktem ustawodawczym występować mogą: Prezydent, Prezydium Sejmu, komisje sejmowe albo pięćdziesięciu posłów, Prezydium Senatu, komisje senackie albo trzydziestu senatorów, Trybunał Stanu, Rada Ministrów lub prezes Rady Ministrów, Rzecznik Praw Obywatelskich, prezes Najwyższej Izby Kontroli, pierwszy prezes Sądu Najwyższego, prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, Prokurator Generalny. Wnioskodawcy mogą występować do Trybunału z własnej inicjatywy lub w wyniku analizy wniosków i skarg obywateli.

2. Postępowanie w sprawach, o których mowa w ust. 1, Trybunał Konstytucyjny może podjąć z inicjatywy własnej.

Artykuł 23

1. Z wnioskami, o których mowa w art. 22 ust. 1, występować mogą również: rada gminy lub sejmik samorządowy, właściwe naczelnice organów statutowe ogólnokrajowych organizacji związkowych, organizacji międzyzwiązkowych oraz zrzeszeń związków zawodowych, organizacji spółdzielczych, społeczno-zawodowych organizacji rolników indywidualnych oraz innych organizacji zawodowych, a także Rada Ubezpieczenia Społecznego Rolników - jeżeli kwestionowany akt ustawodawczy lub inny akt normatywny dotyczy spraw objętych ich zakresem działania, ustalonym w przepisach prawa.

2. Wnioski organów i organizacji, o których mowa w ust. 1, podlegają wstępnemu rozpoznaniu przez Trybunał Konstytucyjny, na posiedzeniu niejawnym, przez jednego sędziego wyznaczonego przez prezesa Trybunału.

3. Trybunał może, w trybie ustalonym w ust. 1, postanowić o nienadaniu wnioskowi dalszego biegu, jeżeli wniosek nie odpowiada wymogom wynikającym z przepisów ustawy bądź też gdy jest oczywiście bezzasadny lub mylnie skierowany; na postanowienie w tej sprawie przysługuje zażalenie do Trybunału, który rozpoznaje je na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów.

Artykuł 24

Wnioski o wszczęcie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, wniesione po upływie pięciu lat od ogłoszenia aktu lub zatwierdzenia dekretu (art. 3 pkt 2) albo ustanowienia aktu (art. 3 pkt 3), Trybunał kieruje, w trybie art. 6, do organu, który wydał akt objęty wnioskiem, a gdy wniosek dotyczy dekretu - do Sejmu.

Artykuł 25

1. Z pytaniami prawnymi, o których mowa w art. 11 ust. 1, do Trybunału Konstytucyjnego mogą zwracać się: pierwszy prezes Sądu Najwyższego, prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, składy orzekające Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz sądów rewizyjnych oraz naczelnice i centralne organy administracji państwowej.

2. Organy wymienione w ust. 1 są obowiązane informować Trybunał Konstytucyjny o wszystkich sygnalizowanych im przez organy orzekające niezgodnościach aktów ustawo-

dawczych z Konstytucją oraz innych aktów normatywnych z Konstytucją lub aktami ustawodawczymi.

3. W wypadku stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny, w wyniku rozpoznania pytania prawnego, niezgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją albo innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, prezes Trybunału, niezależnie od przekazania orzeczenia organowi, który wydał akt objęty orzeczeniem przesyła odpis orzeczenia organowi, który w tej sprawie zwrócił się z pytaniem prawnym.

4. W razie stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny zgodności objętego pytaniem prawnym aktu ustawodawczego z Konstytucją albo innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym - prezes Trybunału przesyła orzeczenie organowi, który zwrócił się z pytaniem prawnym, odpis zaś tego orzeczenia przekazuje do wiadomości organowi, który wydał akt objęty orzeczeniem, a dotyczącego dekretu- Sejmowi.

5. W wypadkach, o których mowa w ust. 3, postępowania zawieszono w myśl art. 11 ust. 2 podejmuje się po rozstrzygnięciu przez Sejm zgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją, w odniesieniu zaś do innych aktów normatywnych - po doprowadzeniu do zgodności tych aktów z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, a w wypadku przewidzianym w art. 10 ust. 1 - po utracie przez akt mocy obowiązującej.

Artykuł 26

1. Trybunał Konstytucyjny rozpoznaje wniosek bądź pytanie prawne na rozprawie, o której powiadamia wnioskodawcę, organ, który wydał akt objęty wnioskiem, a w wypadku gdy wniosek dotyczy dekretu - Sejm, jak również Prokuratora Generalnego. Obecność na rozprawie wnioskodawcy lub jego przedstawiciela jest obowiązkowa. W rozprawie może uczestniczyć organ, który wydał akt objęty wnioskiem, lub jego przedstawiciel. W sprawach rozpoznawanych przez Trybunał na rozprawach w pełnym składzie obowiązkowa jest również obecność Prokuratora Generalnego lub prokuratora prokuratury apelacyjnej wyznaczonego przez Prokuratora Generalnego.

2. W postępowaniu podjętym w wyniku pytania prawnego organ, który zwrócił się z takim pytaniem, jest reprezentowany na rozprawie przez przedstawiciela wyznaczonego przez ten organ.

3. W toku postępowania Trybunał Konstytucyjny może przesłuchiwać biegłych, żądać od organów i instytucji państwowych oraz organizacji społecznych okazywania akt i dokumentów, a także przeprowadzać inne dowody, które dla rozstrzygnięcia sprawy uzna za niezbędne.

Artykuł 27

Rozprawy przez Trybunałem Konstytucyjnym są jawne. Wyłączenie jawności może nastąpić ze względu na bezpieczeństwo Państwa lub tajemnicę państwową.

Artykuł 28

1. Trybunał Konstytucyjny rozpoznaje wnioski (pytania prawne) dotyczące zgodności aktów ustawodawczych z Konstytucją w składzie pięciu sędziów, a wnioski (pytania prawne) dotyczące innych aktów normatywnych - w składzie trzech sędziów.

2. W sprawach o szczególnej zawichości prezes Trybunału może zarządzić rozpoznanie wniosku przez Trybunał w pełnym składzie.

Artykuł 29

Trybunał Konstytucyjny wydaje orzeczenie po przeprowadzeniu rozprawy. Orzeczenia są wydawane w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Sporządza się je w formie pisemnej, z uzasadnieniem.

Artykuł 30

1. Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego jest ostateczne.

2. W wypadku stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności z Konstytucją lub aktem ustawodawczym aktu normatywnego naczelnego lub centralnego organu administracji państwowej Rada Ministrów lub prezes Rady Ministrów może, w ciągu miesiąca od dnia doręczenia orzeczenia, wystąpić z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy przez Trybunał w pełnym składzie.

3. Uprawnienie, o którym mowa w ust. 2 przysługuje Prezydentowi w wypadku stwierdzenia niezgodności z Konstytucją lub aktem ustawodawczym aktu normatywnego Prezydenta lub innego naczelnego lub centralnego organu państwowego nie będącego organem administracji państwowej; uprawnienie to nie obejmuje orzeczeń Trybunału dotyczących dekretów.

Artykuł 31

1. Postępowanie sądowe lub arbitrażowe zakończone prawomocnym orzeczeniem, wydanym z zastosowaniem przepisu prawnego, który w wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, jako sprzeczny z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, został zmieniony bądź uchylony w części lub całości, może być wznowione w trybie i na zasadach określonych w przepisach o postępowaniu sądowym lub arbitrażowym, z tym że w odniesieniu do orzeczeń w sprawach cywilnych oraz arbitrażowych wznowienie postępowania może nastąpić nie później niż przed upływem odpowiednio pięciu i trzech lat od dnia uprawomocnienia się orzeczenia⁶.

2. Prawomocne orzeczenia i nakazy karne w sprawach o wykroczenia oraz prawomocne rozstrzygnięcia w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe należących do właściwości finansowych organów orzekających, wydane z zastosowaniem przepisu prawnego, o którym mowa w ust. 1, podlegają uchyleniu w trybie i na zasadach określonych w przepisach o postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz przepisach ustawy karnej skarbowej, dotyczących uchylania prawomocnych rozstrzygnięć, jeżeli od uprawomocnienia się

orzeczenia, nakazu lub rozstrzygnięcia upłynęło nie więcej niż trzy lata.

3. Ostateczne decyzje, wydane w ogólnym postępowaniu administracyjnym z zastosowaniem przepisu prawnego, o którym mowa w ust. 1, uznaje się za nieważne w trybie i na zasadach określonych w Kodeksie postępowania administracyjnego, w części dotyczącej stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnych oraz związanych z tym roszczeń odszkodowawczych: w wypadkach gdy wynika to z przepisów prawa i okoliczności sprawy - organ stwierdzający nieważność decyzji może równocześnie wydać decyzję rozstrzygającą co do istoty sprawy.

4. Prawomocne orzeczenia i rozstrzygnięcia wydane w postępowaniach innych niż wymienione w ust. 1-3, z zastosowaniem przepisu, o którym mowa w ust. 1, podlegają, na wniosek strony, uchyleniu przez organ, który takie orzeczenie lub rozstrzygnięcie wydał, jeżeli od uprawomocnienia się orzeczenia lub rozstrzygnięcia upłynęło nie więcej niż trzy lata.

Artykuł 32

Trybunał Konstytucyjny wydaje zbiór swoich orzeczeń.

Artykuł 33

1. Prezes Trybunału Konstytucyjnego zwołuje przynajmniej raz w roku zgromadzenie ogólne sędziów Trybunału, na którym omawia się działalność Trybunału oraz problemy wynikające z jego orzecznictwa.

2. Prezes Trybunału Konstytucyjnego zaprasza do udziału w zgromadzeniu ogólnym przewodniczących zainteresowanych komisji sejmowych, komisji senackich, prezesa Najwyższej Izby Kontroli, ministra sprawiedliwości, pierwszego prezesa Sądu Najwyższego, prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego i Prokuratora Generalnego.

3. Prezes Trybunału może zwrócić się do Prezydenta, Marszałka Sejmu, Marszałka Senatu i prezesa Rady Ministrów o wzięcie udziału w zgromadzeniu ogólnym bądź delegowanie swojego przedstawiciela.

Artykuł 34

Trybunał Konstytucyjny przedkłada Sejmowi i Senatowi informacje o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa Trybunału.

Artykuł 35

1. Szczegółowy tryb postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, w drodze uchwały, ustala Sejm; uchwała w tej sprawie podlega ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Regulamin czynności Trybunału Konstytucyjnego oraz organizację wewnętrzną Biura uchwała Trybunał Konstytucyjny.

Artykuł 36

1. Do pierwszego składu Trybunału Konstytucyjnego Sejm wybiera połowę tego składu na okres czterech lat, połowę zaś na okres ośmiu lat.

2. Wyboru pierwszego składu Trybunału Sejm dokonuje nie później niż przed dniem 1 grudnia 1985 r.; kadencja członków tego składu biegnie od dnia 1 grudnia 1985 r.

Artykuł 37

1. Przepisy ustawy, z zastrzeżeniem ust. 2 stosuje się do aktów ustawodawczych i innych aktów normatywnych ogłoszonych, zatwierdzonych bądź ustanowionych po dniu jej wejścia w życie.

2. W stosunku do aktów wymienionych w art. 1, wydanych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, może być wszczęte postępowanie przed Trybunałem Konstytucyjnym, jeżeli zostały ogłoszone, a gdy chodzi o dekrety - zatwierdzone, bądź uzyskały moc obowiązującą - po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. Nr 11, poz. 83); do aktów tych art. 4 ust. 1 stosuje się odpowiednio.

3. Termin określony w art. 24 biegnie w stosunku do aktów, o których mowa w ust. 2, od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy.

P R Z Y P I S Y

1/ Obecnie - także z ustawą konstytucyjną ("małą konstytucją").

2/ Do kategorii aktów ustawodawczych zalicza się obecnie także rozporządzenia z mocą ustawy, których wydawanie przez Radę Ministrów przewiduje art. 23 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426).

3/ Obecnie jest to przepis art. 18 ust. 4 ustawy konstytucyjnej wymienionej w przypisie 2.

4/ Zob. przypis 3.

5/ Zgodnie ze sformułowaniem art. 11 ust. 3 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. Nr 29, poz. 155 z późniejszymi zmianami) "Kościoły i inne związki wyznaniowe mogą składać wnioski do Trybunału Konstytucyjnego na zasadach i w trybie określonych w przepisach o Trybunale Konstytucyjnym".

6/ Przepis ten jest częściowo nieaktualny ze względu na likwidację organów arbitrażu gospodarczego i postępowania arbitrażowego. Zob. przepisy art. 8-11 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. Nr 33, poz. 175).

UCHWAŁA SEJMU POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

z dnia 31 lipca 1985 r.

w sprawie szczegółowego trybu postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym
(Dz.U. Nr 39, poz. 184 oraz z 1995 r. Nr 2, poz. 7)

Na podstawie art. 32 ust. 1¹ ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. Nr 22, poz. 9 8) Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwala, co następuje:

ROZDZIAŁ 1**Przepisy ogólne****Artykuł 1**

1. Uchwała normuje szczegółowy tryb postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawach orzekania o zgodności z Konstytucją² aktów ustawodawczych³ oraz z Konstytucją lub aktami ustawodawczymi aktów normatywnych wydanych przez Radę Państwa⁴, naczelne i centralne organy administracji państwowej oraz inne naczelne i centralne organy państwowe.

2. Ilekroć uchwała odwołuje się do ustawy bez bliższego jej określenia, rozumie się przez to ustawę z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. Nr 22, poz. 98)⁵.

Artykuł 2

1. Trybunał Konstytucyjny, zwany dalej "Trybunałem", w toku toczącego się przed nim postępowania powinien zbadać wszystkie istotne okoliczności w celu wszechstronnego wyjaśnienia sprawy.

2. Trybunał może z urzędu dopuścić dowody, jakie uzna za celowe do wyjaśnienia i rozpatrzenia sprawy, i nie jest związany wnioskami dowodowymi uczestników postępowania.

Artykuł 3

1. Uczestnicy postępowania są obowiązani do przedstawiania Trybunałowi, zgodnie z prawdą, wszelkich wyjaśnień dotyczących sprawy oraz do zgłaszania dowodów, potrzebnych do jej wyczerpującego wyjaśnienia.

2. Trybunał może zwracać się do Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Głównej Komisji Arbitrażowej⁶ o informacje co do wykładni określonego przepisu prawa w orzecznictwie sądowym lub arbitrażowym.

Artykuł 4

Uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy oraz sporządzać i otrzymywać odpisy lub wyciągi z tych akt.

Artykuł 5

1. Postępowanie przed Trybunałem odbywa się jawnie, z uwzględnieniem zasad przewidzianych w art. 27 ustawy.

2. Członkowie Trybunału są upoważnieni do dostępu do wiadomości stanowiących tajemnicę państwową, związanych z rozpoznawaną przez Trybunał sprawą.

ROZDZIAŁ 2**Skład Trybunału****Artykuł 6**

1. Trybunał rozpoznaje sprawy w składach orzekających:

1/ pięciu sędziów - jeżeli wniosek (pytanie prawne) dotyczy zgodności z Konstytucją aktów ustawodawczych,

2/ trzech sędziów - jeżeli wniosek (pytanie prawne) dotyczy zgodności z Konstytucją lub aktami ustawodawczymi innych aktów normatywnych.

2. Sędziów do składu orzekającego Trybunału, w tym przewodniczącego składu oraz sędziego sprawozdawcę wyznacza prezes Trybunału.

Artykuł 7

1. Prezes Trybunału może z własnej inicjatywy lub na wniosek składu orzekającego w sprawie, zarządzić rozpoznanie wniosku (pytania prawnego) w pełnym składzie w sprawie o szczególnej zawężoności.

2. Trybunał w pełnym składzie rozpoznaje także, złożony na podstawie art. 30 ust. 2 i 3 ustawy, wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy.

3. Rozpoznawanie sprawy przez Trybunał w pełnym składzie wymaga udziału w rozprawie co najmniej siedmiu członków Trybunału. Rozprawie przewodniczy prezes lub wiceprezes Trybunału.

Artykuł 8

1. Sędzia Trybunału może być wyłączony od udziału w rozstrzygnięciu sprawy - na jego żądanie, z urzędu lub na wniosek uczestnika postępowania, jeżeli zachodzą przyczyny, mogące wywołać wątpliwości co do jego bezstronności.

2. O wyłączeniu sędziego orzeka Trybunał w składzie trzech sędziów, wyznaczonych przez prezesa Trybunału.

3. Do czasu rozstrzygnięcia sprawy o wyłączenie sędziego może wykonywać tylko czynności nie cierpiące zwłoki.

ROZDZIAŁ 3**Uczestnicy postępowania i ich przedstawiciele****Artykuł 9**

Uczestnikami postępowania przed Trybunałem są:

1/ wnioskodawca, uprawniony zgodnie z art. 22 ust. 1 i 2, art. 23 ust. 1 oraz art. 25 ust. 1 ustawy do występowania do Trybunału z wnioskiem lub pytaniem prawnym.

2/ organ (organy), który wydał akt objęty wnioskiem (pytaniem prawnym), a gdy przedmiotem postępowania jest dekret - także Sejm.

3/ prokurator generalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁷.

Artykuł 10

1. Uczestnik postępowania działa przed Trybunałem osobiście lub przez umocowanego przedstawiciela.

2. W postępowaniu przed Trybunałem Prezydium Sejmu i komisje sejmowe oraz grupa posłów będąca wnioskodawcą działają przez wyznaczonego przez siebie posła jako przedstawiciela⁸.

ROZDZIAŁ 4**Pisma wnoszone w toku postępowania, terminy oraz doręczenia****Artykuł 11**

Pismami w rozumieniu uchwały są wnioski i oświadczenia uczestników postępowania, wnoszone do Trybunału w toku postępowania poza rozprawą.

Artykuł 12

1. Każde pismo powinno zawierać:

- 1/ oznaczenie składającego pismo oraz jego przedstawiciela,
- 2/ oznaczenie rodzaju pisma,

3/ treść wniosku lub oświadczenia oraz wywody prawne, a także w miarę potrzeby powołanie dowodów na poparcie przytoczonych okoliczności,

4/ podpis składającego pismo lub jego przedstawiciela,

5/ wymienienie załączników.

2. Kolejne pisma składane w sprawie powinny ponadto zawierać oznaczenie akt.

Artykuł 13

W pismach mających na celu przygotowanie rozprawy należy wypowiedzieć się co do wniosków i oświadczeń innych uczestników postępowania oraz dowodów przez nich powołanych, a także wskazać dowody, które mają być przedstawione na rozprawie, lub je załączyć.

Artykuł 14

Pisma i załączniki wnoszone do Trybunału powinny być sporządzone w liczbie pozwalającej na doręczenie ich wszystkim uczestnikom postępowania oraz zachowanie dwóch egzemplarzy w aktach Trybunału.

Artykuł 15

1. Jeżeli pismo nie może otrzymać prawidłowego biegu wskutek niezachowania warunków formalnych (pismo wadliwe), przewodniczący składu orzekającego wzywa uczestnika postępowania, pod rygorem zwrócenia pisma do poprawienia lub uzupełnienia go w ustalonym terminie. Mylne oznaczenie pisma lub inne oczywiste niedokładności nie stanowią przeszkody do nadania pismu biegu.

2. Po bezskutecznym upływie terminu przewodniczący składu orzekającego zwraca pismo wadliwe uczestnikowi postępowania. Pismo zwrócone nie wywołuje skutków prawnych.

3. Pismo poprawione lub uzupełnione w terminie wywołuje skutki od dnia jego wniesienia.

Artykuł 16

1. Bieg terminu wyznaczonego przez Trybunał, prezesa Trybunału lub przewodniczącego składu orzekającego rozpoczyna się od ogłoszenia postanowienia lub zarządzenia, a gdy wymagane jest doręczenie z urzędu - od jego doręczenia.

2. Nadanie pisma w polskim urzędzie pocztowym przed upływem terminu jest równoznaczne z wniesieniem go do Trybunału w terminie.

3. Organ określony w ust. 1 może z ważnej przyczyny przedłużyć termin na wniosek zgłoszony przed jego upływem.

Artykuł 17

1. Czynność podjęta przez uczestnika postępowania po upływie terminu, jest bezskuteczna.

2. Jeżeli uczestnik postępowania nie dokonał w terminie czynności bez swojej winy, Trybunał, na wniosek uczestnika postępowania złożony przed upływem 7 dni od ustania przeszkody, na posiedzeniu niejawnym postanowieniem przywraca termin; równocześnie z wnioskiem uczestnik postępowania powinien dokonać czynności, która miała być wykonana w tym terminie.

Artykuł 18

1. Pisma Trybunału doręcza się przez pocztę lub przez wyznaczonego pracownika, za potwierdzeniem odbioru.

2. Zasady i tryb doręczania pism w toku postępowania przed Trybunałem określa regulamin czynności Trybunału.

3. Orzeczenia, postanowienia i zarządzenia doręcza się w odpisach.

ROZDZIAŁ 5

Wszczęcie postępowania

Artykuł 19

Wszczęcie postępowania przed Trybunałem następuje na podstawie wniosku, pytania prawnego lub z inicjatywy własnej Trybunału.

Artykuł 20

1. Wniosek o zbadanie zgodności z Konstytucją aktu ustawodawczego albo z Konstytucją lub aktem ustawodawczym innego aktu normatywnego powinien odpowiadać wymaganiom określonym w art. 12, a ponadto zawierać:

- 1/ określenie organu, który wydał kwestionowany akt normatywny,
- 2/ dokładne określenie kwestionowanego aktu normatywnego lub jego części,
- 3/ sformułowanie zarzutu niezgodności z Konstytucją lub aktem ustawodawczym kwestionowanego aktu normatywnego,
- 4/ uzasadnienie postawionego zarzutu, z powołaniem w miarę potrzeby, dowodów na jego poparcie.

2. Wniosek pochodzący od organu lub organizacji wymienionych w art. 23 ust. 1 ustawy powinien zawierać także powołanie przepisu prawa, wskazującego, że kwestionowany akt ustawodawczy lub inny akt normatywny dotyczy spraw objętych ich zakresem działania.

Artykuł 21

O wpłynięciu wniosku prezes Trybunału informuje pozostałych uczestników postępowania, przekazuje treść wniosku oraz poucza o prawie złożenia pisemnych wyjaśnień.

Artykuł 22

Pytania prawne powinny zawierać odpowiednio dane wymienione w art. 20 ust. 1, a ponadto wskazywać w jakim zakresie odpowiedź na pytanie może mieć wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, w związku z którą pytanie zostało postawione, a także wymienić organ, przed którym toczy się postępowanie w sprawie oraz oznaczenie sprawy.

Artykuł 23

1. Prezes Trybunału informuje uczestników postępowania o wpłynięciu pytania do Trybunału, przekazuje treść pytania oraz poucza o prawie złożenia pisemnych wyjaśnień.

2. Jeżeli organ, który wystąpił z pytaniem prawnym, nie jest organem rozpoznającym sprawę, w związku z którą wniesione zostało takie pytanie, prezes Trybunału zawiadamia organ rozpoznający sprawę o wniesieniu pytania prawnego.

Artykuł 24

1. Wszczęcie postępowania z inicjatywy własnej Trybunału następuje na podstawie postanowienia, wydanego na posiedzeniu niejawnym w składzie właściwym do rozpoznania sprawy. Postanowienie to powinno spełniać wymagania określone w art. 20 ust. 1.

2. Z wnioskami o wszczęcie postępowania w trybie ust. 1 może występować prezes Trybunału w wyniku analizy skarg i wniosków obywateli, uzyskania informacji przewidzianych w art. 25 ust. 2 ustawy, a także przedstawienia mu stosownego stanowiska przez składy orzekające w innych sprawach.

Artykuł 25

Trybunał zawiadamia Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej o wpłynięciu wniosku, pytania prawnego lub wydaniu postanowienia, o którym mowa w art. 24. Nieobecność prawidłowo zawiadomionego Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁹ lub jego przedstawiciela na rozprawie nie wstrzymuje rozpoznania sprawy, chyba że z przepisów ustawy wynika obowiązek uczestnictwa Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁹ w rozprawie.

Artykuł 26

1. Wniosek pochodzący od organów i organizacji wymienionych w art. 23 ust. 1 ustawy prezes Trybunału kieruje do wyznaczonego przez siebie członka Trybunału w celu wstępnego rozpoznania na posiedzeniu niejawnym.

2. Na postanowienie w sprawie nienadania wnioskowi dalszego biegu wnioskodawcy przysługuje zażalenie do Trybunału w terminie 7 dni od daty doręczenia mu postanowienia.

3. Po stwierdzeniu, że zażalenie zostało wniesione w terminie, prezes Trybunału kieruje je do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym przez Trybunał w składzie trzech sędziów; prezes Trybunału wyznacza termin rozpoznania zażalenia.

4. Trybunał, na posiedzeniu niejawnym, postanowieniem pozostawia bez rozpoznania zażalenie wniesione po upływie terminu określonego w ust. 2.

5. Do terminu do wniesienia zażalenia, o którym mowa w ust. 2 stosuje się odpowiednio przepisy art. 17, ust. 2.

Artykuł 27

1. Wnioski pochodzące od wnioskodawców wymienionych w art. 22 ust. 1 i 2 ustawy, postanowienia Trybunału wydane w trybie przewidzianym w art. 24 oraz wnioski organów i organizacji określonych w art. 23 ust. 1 ustawy, którym nadano bieg, prezes Trybunału kieruje do rozpoznania na rozprawie przez właściwy skład Trybunału oraz wyznacza termin rozprawy.

2. Przewodniczący składu orzekającego wydaje zarządzenia, mające na celu właściwe przygotowanie rozprawy. Przewodniczący może w szczególności:

- 1/ zarządzić doręczenie uczestnikom postępowania odpowiednich pism, wniesionych w toku postępowania.
- 2/ wezwać uczestników postępowania do przedstawienia w formie pisemnej, w ustalonym terminie, stanowiska w sprawie,
- 3/ zarządzić przedstawienie przez uczestników postępowania dokumentów i innych materiałów, potrzebnych do wyjaśnienia sprawy.
- 4/ powołać biegłych, zobowiązując ich do złożenia opinii w formie pisemnej i przedstawienia jej na rozprawie, lub zażądać opinii odpowiedniej jednostki naukowej,

3. Przepisy ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio do pytań prawnych, a przewodniczący składu orzekającego nadto określa termin, w którym strony uczestniczące w sprawie, w związku z którą zostało postawione pytanie prawne, mogą złożyć wyjaśnienia w formie pisemnej.

Artykuł 28

Wnioski o wszczęcie postępowania przed Trybunałem, wniesione po upływie terminu określonego w art. 24 i 37 ustawy, Trybunał, na posiedzeniu niejawnym, postanowieniem pozostawia bez biegu, przekazując je wraz ze swymi uwagami organowi, który wydał akt normatywny objęty wnioskiem.

ROZDZIAŁ 6

Rozprawa

Artykuł 29

Wniosek lub pytanie prawne Trybunał rozpoznaje na rozprawie; rozprawa nie może odbyć się wcześniej niż po upływie 14 dni od doręczenia zawiadomienia o jej terminie.

Artykuł 30

Rozprawa rozpoczyna się od wywołania sprawy, po czym wnioskodawca, a następnie pozostali uczestnicy postępowania przedstawiają swe stanowiska i dowody na ich poparcie.

Artykuł 31

1. W razie niestawiennictwa wnioskodawcy lub jego przedstawiciela albo innego uczestnika postępowania, których obecność na rozprawie jest obowiązkowa, Trybunał odracza rozprawę, wyznaczając równocześnie termin nowej rozprawy, a przewodniczący składu orzekającego zawiadamia o tym prezesa Trybunału. Terminu, o którym mowa w art. 29, nie stosuje się.

2. Niestawiennictwo innych uczestników postępowania nie wstrzymuje rozpoznania sprawy w tym wypadku sędzia sprawozdawca przedstawia na rozprawie stanowisko nieobecnego uczestnika postępowania.

Artykuł 32

Trybunał odracza rozprawę także w wypadku, gdy stwierdzi:

- 1/ nieprawidłowość w doręczeniu zawiadomienia o terminie rozprawy albo za nieobecność uczestnika postępowania została wywołana znana Trybunałowi przeszkoda, której nie można było przewyżyć,
- 2/ że wskutek niezawiadomienia o wniosku lub o rozprawie w postępowaniu nie biorą udziału wszyscy uczestnicy postępowania,

2. Trybunał może odroczyć rozprawę z innych ważnych powodów, w szczególności gdy jest to niezbędne do pełnego wyjaśnienia sprawy.

Artykuł 33

O wyłączeniu jawności rozprawy na podstawie art. 27 ustawy Trybunał postanawia z urzędu lub na wniosek uczestnika postępowania.

Artykuł 34

1. Protokół powinien zawierać:

- 1/ datę i miejsce rozprawy, imiona i nazwiska członków składu orzekającego, protokolanta oraz uczestników postępowania i ich przedstawicieli, a także oznaczenie sprawy ze wzmianką co do jej jawności,
- 2/ przebieg rozprawy, w szczególności wnioski i oświadczenia uczestników postępowania, wyniki postępowania dowodowego, wymienienie zarządzeń i orzeczeń wydanych na rozprawie oraz stwierdzenie, czy zostały ogłoszone.

2. Uczestnicy postępowania mogą zgłaszać wnioski o sprostowanie lub uzupełnienie protokołu - do czasu ogłoszenia orzeczenia, a co do protokołu z rozprawy, na której orze-

czenie zostało ogłoszone - w ciągu 14 dni od dnia tej rozprawy.

3. Protokół podpisują przewodniczący składu orzekającego i protokolant. Wzmiankę o sprostowaniu protokołu podpisuje przewodniczący składu orzekającego.

4. Wnioski, o których mowa w ust. 2 rozstrzyga zarządzeniem przewodniczący składu orzekającego po wysłuchaniu protokolanta. Od tego zarządzenia nie przysługuje odwołanie.

5. Z przebiegu rozprawy może być sporządzony stenogram lub zapis za pomocą aparatury utrwalającej dźwięk, niezależnie od sporządzenia protokołu. Stenogram przełożony na pismo zwykłe oraz zapis dołącza się do protokołu.

Artykuł 35

1. Przewodniczący składu orzekającego kieruje rozprawą i wydaje zarządzenia niezbędne do utrzymania porządku na rozprawie.

2. Od zarządzeń przewodniczącego wydanych w toku rozprawy uczestnikom postępowania przysługuje odwołanie do składu orzekającego.

Artykuł 36

W postępowaniu przed Trybunałem - w zakresie nie uregulowanym w ustawie i uchwale - stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące dowodów.

Artykuł 37

Przewodniczący składu orzekającego zamyka rozprawę, gdy Trybunał uzna sprawę za dostatecznie wyjaśnioną.

Artykuł 38

Umorzenie postępowania z przyczyn wymienionych w art. 4 ust. 2 ustawy następuje postanowieniem na posiedzeniu niejawnym w składzie właściwym do rozpoznania sprawy.

ROZDZIAŁ 7

Orzeczenia

Artykuł 39

1. Po zamknięciu rozprawy skład orzekający przystępuje do narady, obejmującej dyskusję i głosowanie nad mającym zapaść orzeczeniem i jego motywami oraz sporządza orzeczenie. Naradą kieruje przewodniczący składu orzekającego.

2. W sprawie o szczególnej zawichości albo z innych ważnych powodów można odroczyć wydanie orzeczenia, jednak na okres przekraczający 14 dni.

Artykuł 40

1. Orzeczenie zapada większością głosów. Przegłosowany członek składu orzekającego może przed ogłoszeniem orzeczenia zgłosić zdanie odrębne, uzasadniając je w formie pisemnej; zdanie odrębne zaznacza się w orzeczeniu. Zdanie odrębne może dotyczyć także samego uzasadnienia.

2. Orzeczenie podpisuje cały skład orzekający, nie wyłączając sędziego przegłosowanego.

Artykuł 41

Orzeczenie sporządzone w formie pisemnej ogłasza się uczestnikom postępowania. W czasie ogłaszania orzeczenia wszyscy obecni na sali rozpraw, z wyjątkiem składu orzekającego, stoją. W ustnym uzasadnieniu orzeczenia przewodniczący składu orzekającego podaje zasadnicze powody orzeczenia.

Artykuł 42

1. Orzeczenie powinno zawierać:

1/ wymienienie składu orzekającego i protokolanta,

2/ datę i miejsce wydania,

3/ wymienienie wnioskodawcy i innych uczestników postępowania,

4/ dokładne określenie aktu normatywnego, którego dotyczy orzeczenie,

5/ rozstrzygnięcie Trybunału,

6/ w odniesieniu do aktów normatywnych wymienionych w art. 1 ust. 1 pkt 2 ustawy - w razie stwierdzenia ich niezgodności z Konstytucją lub innym aktem ustawodawczym - określenie terminu, licząc od doręczenia orzeczenia, w którym akt normatywny powinien być zmieniony bądź uchylony w całości lub części, a na wypadek niedokonania zmian - terminu utraty przez akt mocy obowiązującej.

2. Ponadto orzeczenie może zawierać rozstrzygnięcie o zawieszeniu na podstawie art. 10 ust. 2 ustawy, w całości lub w części, stosowania aktu z dniem ogłoszenia orzeczenia.

3. Trybunał jest obowiązany, nie później niż w ciągu jednego miesiąca od ogłoszenia orzeczenia, sporządzić jego uzasadnienie w formie pisemnej; uzasadnienie podpisują sędziowie, którzy uczestniczyli w wydaniu orzeczenia.

Artykuł 43

1. Skład orzekający może w każdym czasie na posiedzeniu niejawnym, wydać postanowienie o sprostowaniu w orzeczeniu lub w jego uzasadnieniu niedokładności, błędów pisarskich lub rachunkowych albo innych oczywistych omyłek.

2. O sprostowaniu umieszcza się wzmiankę na oryginale orzeczenia, podpisaną przez przewodniczącego składu orzeka-

jącego, a na żądanie uczestników postępowania - także na przesłanych im odpisach.

Artykuł 44

Skład orzekający, który wydał orzeczenie, na posiedzeniu niejawnym rozstrzyga postanowieniem wątpliwości co do jego treści.

Artykuł 45

1. W wypadku złożenia na podstawie art. 30 ust. 2 lub 3 ustawy wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy przez Trybunał w pełnym składzie, prezes Trybunału doręcza ten wniosek uczestnikom postępowania w sprawie, zwracając się o zajęcie stanowiska w wyznaczonym terminie.

2. W razie złożenia wniosku po upływie miesiąca od dnia doręczenia orzeczenia, prezes Trybunału pozostawia wniosek bez biegu. Od zarządzenia prezesa nie przysługuje odwołanie.

Artykuł 46

1. Wniosek, o którym mowa w art. 45 ust. 1, powinien odpowiadać wymaganiom określonym w art. 12, a ponadto zawierać:

1/ dokładne oznaczenie orzeczenia Trybunału, dotyczącego aktu normatywnego objętego wnioskiem,

2/ określenie organu, który powołał akt objęty wnioskiem,

3/ uzasadnienie wniosku, z powołaniem dowodów.

2. Do postępowania w sprawie wniosku, o którym mowa w art. 45 ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 29-44.

ROZDZIAŁ 8

Wykonanie orzeczeń

Artykuł 47

1. Orzeczenia Trybunału, uznające akt ustawodawczy za niezgodny z Konstytucją albo inny akt normatywny za niezgodny z Konstytucją lub aktem ustawodawczym, podlegają wykonaniu, zgodnie z art. 7-10 i art. 25 ust. 3-5 ustawy, po ich doręczeniu organowi, który wydał taki akt.

2. Orzeczenia, o których mowa w ust. 1, doręcza się właściwym organom niezwłocznie po ich wydaniu i sporządzeniu uzasadnienia.

3. O wykonaniu orzeczenia właściwy organ niezwłocznie informuje prezesa Trybunału.

Artykuł 48

1. Orzeczenia wydane w wyniku wystąpienia z pytaniem prawnym, przesyła się organom wymienionym w art. 25 ust. 3 i 4 ustawy.

2. Organ, który zwrócił się z pytaniem prawnym, informuje o treści orzeczenia organ, z którego inspiracji zwrócił się do Trybunału z takim pytaniem, chyba że wystąpił z pytaniem z właściwej inicjatywy.

ROZDZIAŁ 9

Przepisy końcowe

Artykuł 49

Koszty postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym ponosi Skarb Państwa.

Artykuł 50

Uchwała wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1986 r.

P R Z Y P I S Y

1/ Obecnie art. 35 ust. 1. W związku z opublikowaniem jednolitego tekstu ustawy o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 470) i związanej z tym zmianą numeracji artykułów ustawy, uległy zmianom oznaczenia powoływanych w uchwale przepisów ustawy o Trybunale Konstytucyjnym (zmiany te zostały uwzględnione w tekście uchwały).

2/ Obecnie - także ustawy konstytucyjnej ("małej konstytucji").

3/ Do aktów tych zalicza się obecnie także rozporządzenia z mocą ustawy wydawane przez Radę Ministrów.

4/ Obecnie - także Prezydenta RP.

5/ Aktualnie jest to tekst jednolity tej ustawy (Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 470).

6/ Sformułowanie nieaktualne ze względu na likwidację Głównej Komisji Arbitrażowej - po r. art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. Nr 33, poz. 175).

7/ Obecnie - Prokurator Generalny

8/ Przepis tego ustępu należy stosować odpowiednio w odniesieniu do Prezydium Senatu, komisji senackich i grup senatorów.

9/ Zob. przypis 7.

21
USTAWA

z dnia 26 marca 1982 r.

o Trybunale Stanu
(Dz.U. z 1993 r. Nr 38, poz. 172)

Artykuł 1

1. Trybunał Stanu orzeka o odpowiedzialności osób zajmujących stanowiska państwowe określone w niniejszej ustawie za naruszenie Konstytucji i ustaw.

2. Odpowiedzialność przed Trybunałem Stanu ponoszą:

1/ Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej,

2/ osoby wchodzące w skład Rady Ministrów,

3/ Prezes Najwyższej Izby Kontroli i Prezes Narodowego Banku Polskiego,

4/ Naczelnny Wódz,

5/ kierownicy urzędów centralnych,

6/ osoby, którym Prezes Rady Ministrów powierzył kierowanie ministerstwem lub urzędem centralnym,

7/ członkowie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Artykuł 2

1. Prezydent ponosi przed Trybunałem Stanu odpowiedzialność konstytucyjną oraz odpowiedzialność karną za przestępstwo.

2. W okresie sprawowania urzędu Prezydenta nie biegnie przedawnienie odpowiedzialności karnej za te przestępstwa, za które osoba sprawująca ten urząd nie została postawiona w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu.

3. Przepisy ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio do Marszałka Sejmu zastępującego Prezydenta.

4. Osoby wymienione w art. 1 ust. 2 pkt 2-7 ponoszą przed Trybunałem Stanu odpowiedzialność konstytucyjną; mogą one ponosić przed Trybunałem Stanu także odpowiedzialność karną za przestępstwo popełnione w związku z zajmowanym stanowiskiem, jeżeli w uchwale o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej łączne rozpoznanie czynów uznano za celowe.

Artykuł 3

Odpowiedzialność konstytucyjna obejmuje czyny, którymi osoby wymienione w art. 1 ust. 2 w zakresie swego urzędowania lub w związku z zajmowanym stanowiskiem w sposób zawiniony naruszyły Konstytucję lub inną ustawę.

Artykuł 4

Prawo postawienia Prezydenta w stan oskarżenia przysługuje wyłącznie Zgromadzeniu Narodowemu.

Artykuł 5

Prawo do pociągnięcia osób wymienionych w art. 1 ust. 2 pkt 2-7 do odpowiedzialności konstytucyjnej przysługuje wyłącznie Sejmowi.

Artykuł 6

1. Wstępny wniosek o postawienie Prezydenta w stan oskarżenia może być złożony do Marszałka Sejmu przez jedną czwartą ogólnej liczby członków Sejmu i Senatu.

2. Wstępny wniosek o pociągnięcie do odpowiedzialności osób, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2-7, może być złożony do Marszałka Sejmu przez:

1/ Prezydenta,

2/ komisję sejmową powołaną w trybie art. 11 ustawy konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 84, poz. 426), większością 2/3 głosów jej członków,

3/ posłów, w liczbie co najmniej 115.

3. Wstępny wniosek o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej powinien zawierać:

1/ określenie osoby podlegającej odpowiedzialności oraz stanowiska państwowego, z którego pełnieniem związana jest odpowiedzialność konstytucyjna,

2/ określenie zarzutu wraz ze wskazaniem przepisów Konstytucji lub innej ustawy, które zostały naruszone,

3/ uzasadnienie.

4. Jeżeli wstępny wniosek nie odpowiada warunkom określonym w ustawie, Marszałek Sejmu po zasięgnięciu opinii Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej wzywa wnioskodawcę do jego uzupełnienia w terminie 14 dni.

5. W wypadku nieuzupełnienia wstępnego wniosku w terminie, o którym mowa w ust. 4, Marszałek Sejmu pozostawia wniosek bez biegu.

Artykuł 7

Marszałek Sejmu kieruje wniosek do Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej.

Artykuł 8

Przewodniczący Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej przesyła osobie objętej wnioskiem odpis wstępnego wniosku, informując ją o prawie do złożenia pisemnych wyjaśnień i wniosków dowodowych w wyznaczonym terminie.

Artykuł 9

1. Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej może przesłuchiwać świadków i biegłych, żądać od instytucji państwowych i społecznych okazywania wszelkich akt i dokumentów. Osoba, której dotyczy wniosek, jest uprawniona do składania wyjaśnień i zgłaszania wniosków oraz do korzystania z pomocy obrońcy. W postępowaniu przed Komisją Odpowiedzialności Konstytucyjnej stosuje się art. 21 ustawy.

2. Komisja może zlecić Prokuratorowi Generalnemu lub Najwyższej Izbie Kontroli przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego co do określonych okoliczności sprawy.

3. Komisja uchwala sprawozdanie o wystąpieniu do Zgromadzenia Narodowego z wnioskiem o postawienie Prezydenta w stan oskarżenia lub o umorzenie postępowania w sprawie.

4. W stosunku do osób wymienionych w art. 1 ust. 2 pkt 2-7 Komisja uchwala sprawozdanie o wystąpieniu do Sejmu z wnioskiem o pociągnięcie tych osób do odpowiedzialności konstytucyjnej lub o umorzenie postępowania w sprawie.

5. Wniosek o postawienie w stan oskarżenia lub o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej powinien spełniać warunki wymagane przez przepisy Kodeksu postępowania karnego w stosunku do aktu oskarżenia, a wniosek o umorzenie postępowania - zawierać uzasadnienie faktyczne i prawne tego wniosku.

Artykuł 10

1. Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej przedstawia Zgromadzeniu Narodowemu sprawozdanie z przeprowadzonego postępowania wraz z wnioskiem, o którym mowa w art. 9 ust. 3. Uchwała Zgromadzenia Narodowego o postawieniu w stan oskarżenia powoduje, że Prezydent tymczasowo nie może sprawować urzędu.

2. Podejmując uchwałę o postawieniu Prezydenta w stan oskarżenia, Zgromadzenie Narodowe wybiera spośród członków Zgromadzenia dwóch oskarżycieli, z których każdy powinien odpowiadać warunkom wymaganym do powołania na stanowisko sędziego.

3. Po podjęciu przez Zgromadzenie Narodowe uchwały, o której mowa w ust. 1, Marszałek Sejmu przesyła ją przewodniczącemu Trybunału Stanu. Uchwała ta przed Trybunałem Stanu stanowi akt oskarżenia.

Artykuł 11

1. Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej przedstawia Sejmowi sprawozdanie z prac nad każdą przekazaną jej sprawą wraz z wnioskiem o pociągnięcie do odpowiedzialności konstytucyjnej lub o umorzenie postępowania w sprawie. Uchwała Sejmu o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej powoduje zawieszenie w czynnościach osoby, której dotyczy. Uchwała Sejmu o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej w wypadku osoby, która jest posłem lub senatorem, stanowi wniosek o uchylenie immunitetu poselskiego lub senatorskiego.

2. Podejmując uchwałę o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej Sejm wybiera spośród posłów dwóch oskarżycieli, z których przynajmniej jeden powinien odpowiadać warunkom wymaganym do powołania na stanowisko sędziego.

3. Po podjęciu przez Sejm uchwały, o której mowa w ust. 1, Marszałek Sejmu przesyła przewodniczącemu Trybunału Stanu uchwałę Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej lub wniosek mniejszości, które w dalszym postępowaniu przed Trybunałem Stanu stanowią akt oskarżenia.

4. Po przekazaniu uchwały o postawieniu w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu nie można wszcząć postępowania karnego o ten sam czyn, a postępowanie wcześniej wszczęte ulega zawieszeniu.

Artykuł 12

1. Sprawozdania i wnioski, o których mowa w art. 10 ust. 1 i art. 11 ust. 1 i 3, doręcza się odpowiednio wszystkim członkom Zgromadzenia Narodowego bądź posłom wraz z informacją o udostępnieniu do wglądu akt sprawy; akta te powinny być udostępnione przez okres nie krótszy niż 21 dni przed posiedzeniem, na którym sprawa ma być rozpatrywana.

2. Sprawozdanie Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej może być przez organ, któremu zostało przedłożone, zwrócone Komisji w celu uzupełnienia postępowania; zwracając sprawozdanie organ określa kierunek i zakres dalszego postępowania Komisji.

Artykuł 13

1. Uchwałę o postawieniu Prezydenta w stan oskarżenia Zgromadzenie Narodowe podejmuje większością co najmniej 2/3 głosów ogólnej liczby członków Zgromadzenia. Uchwałę o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej osób, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 2-7, Sejm podejmuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów.

2. Jeżeli Zgromadzenie Narodowe nie podejmie uchwały o postawieniu Prezydenta w stan oskarżenia w trybie określonym w ust. 1, wówczas przewodniczący Zgromadzenia Narodowego stwierdza umorzenie postępowania w sprawie.

3. Jeżeli Sejm nie podejmie uchwały o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej osób, o których mowa w

art. 1 ust. 2 pkt 2-7, w trybie określonym w ust. 1, wówczas Marszałek Sejmu stwierdza umorzenie postępowania w sprawie.

Artykuł 14

Trybunał Stanu zostaje wybrany na pierwszym posiedzeniu Sejmu na okres jego kadencji, z tym że zachowuje on swoje kompetencje do czasu wyboru nowego składu Trybunału Stanu.

Artykuł 15

1. Trybunał Stanu składa się z przewodniczącego, dwóch jego zastępców oraz 21 członków i 5 zastępców członków.

2. Przewodniczącym Trybunału Stanu jest Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego. Pozostałe osoby wchodzące w skład Trybunału Stanu wybiera Sejm spoza swego grona, w trybie regulaminowo określonym.

3. W skład Trybunału Stanu mogą być wybrani obywatele polscy korzystający z pełni praw obywatelskich, nie karani sądowo, nie zatrudnieni w organach administracji państwowej. Co najmniej połowa członków Trybunału Stanu powinna składać się z osób posiadających kwalifikacje wymagane do zajmowania stanowiska sędziego.

4. Osoby wybrane w skład Trybunału Stanu składają przed Marszałkiem Sejmu przyrzeczenie sędziowskie.

Artykuł 16

1. Sędziowie wybrani w skład Trybunału Stanu w wykonywaniu swoich funkcji sędziowskich są niezawisli i podlegają tylko ustawom. Nie mogą być oni pociągnięci do odpowiedzialności karnej ani pozbawieni wolności bez uprzedniej zgody Trybunału Stanu. Dotyczy to również okresu po upływie kadencji w stosunku do czynów związanych z wykonywaniem funkcji w Trybunale Stanu.

2. Sędziowie Trybunału Stanu sprawują swe funkcje nieodpłatnie, z tym że zachowują prawo do diet i zwrotu poniesionych kosztów podróży.

Artykuł 17

1. Utrata stanowiska sędziego Trybunału Stanu następuje wskutek zrzeczenia się funkcji, trwałej utraty zdolności do wykonywania czynności albo skazania prawomocnym wyrokiem sądu.

2. W razie wygaśnięcia mandatu więcej niż trzech członków Trybunału Stanu lub ich następców Sejm dokonuje wyboru uzupełniającego.

Artykuł 18

1. W postępowaniu przed Trybunałem Stanu oraz Komisją Odpowiedzialności Konstytucyjnej stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego, chyba że niniejsza

ustawa stanowi inaczej. Trybunał Stanu orzeka jako sąd w pierwszej instancji oraz jako sąd w drugiej instancji.

2. W warunkach określonych w art. 2 Trybunał Stanu może:

1/ zlecić Prokuratorowi Generalnemu przeprowadzenie w określonym zakresie postępowania co do czynu wypełniającego znamiona przestępstwa, a w razie gdy postępowanie takie zostało już wszczęte - przedstawienie zebranych materiałów wraz z wnioskiem co do dalszego postępowania w sprawie,

2/ przejąć do łącznego rozpoznania sprawę, która toczy się już przed sądem.

Artykuł 19

1. W pierwszej instancji Trybunał Stanu orzeka w składzie: przewodniczący i 4 członków.

2. W drugiej instancji Trybunał Stanu orzeka w składzie: przewodniczący i 6 członków, z wyłączeniem sędziów, którzy uczestniczyli w rozpatrzeniu sprawy w pierwszej instancji. Jeżeli członek Trybunału Stanu nie może pełnić swych funkcji, w jego miejsce wstępuje najstarszy wiekiem zastępca członka.

3. Poza rozprawą główną Trybunał Stanu orzeka w składzie: przewodniczący i 2 członków.

4. Obsługę kancelaryjną Trybunału Stanu zapewnia Sąd Najwyższy.

Artykuł 20

Trybunał Stanu rozpatruje sprawę w granicach określonych w uchwale Zgromadzenia Narodowego albo Sejmu.

Artykuł 21

Osoby składające wyjaśnienia przed Trybunałem Stanu, jak również świadkowie i biegli zwołani są od obowiązku zachowania tajemnicy państwowej.

Artykuł 22

W postępowaniu przed Trybunałem Stanu powództwo cywilne jest niedopuszczalne.

Artykuł 23

1. Ściganie przed Trybunałem Stanu jest dopuszczalne w okresie 10 lat od popełnienia czynu, chyba że czyn stanowi przestępstwo, dla którego przewidziany jest dłuższy okres przedawnienia. Okoliczność, że sprawca nie sprawuje już urzędu lub nie piastuje funkcji, nie stoi na przeszkodzie do wszczęcia i prowadzenia postępowania.

2. Odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu, o której mowa w art. 2 ponoszą także osoby wchodzące w skład byłej Rady Państwa, z zastrzeżeniem ust. 1.

3. Złożenie wstępnego wniosku, o którym mowa w art. 6 ust. 2, przerywa bieg przedawnienia.

Artykuł 24

Wykluczenie jawności rozprawy przed Trybunałem Stanu może uzasadnić wyłącznie wzgląd na bezpieczeństwo Państwa lub tajemnicę państwową.

Artykuł 25

1. Za czyny przewidziane w art. 2 ust. 1 i 4, o ile nie wypełniają znamion przestępstwa, Trybunał Stanu wymierza łącznie lub osobno następujące kary:

1/ utratę czynnego i biernego prawa wyborczego na urząd Prezydenta oraz do Sejmu, Senatu i rad gmin,

2/ zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych i w organizacjach społecznych,

3/ utratę wszystkich lub niektórych orderów, odznaczeń i tytułów honorowych oraz utratę zdolności do ich uzyskania.

2. Kary dotyczące utraty praw i zakazów, o których mowa w ust. 1, mogą być orzekane na czas od 2 do 10 lat, z tym że kara, o której mowa w ust. 1 pkt 2, może być orzekana na stałe.

3. Trybunał Stanu może, z uwagi na szczególne okoliczności sprawy, poprzestać na stwierdzeniu winy oskarżonego.

4. W razie uznania przez Trybunał Stanu zawinionego popełnienia czynów przewidzianych w art. 2 ust. 1 i 4, Trybunał orzeka odpowiednio w odniesieniu do Prezydenta złożenie go z urzędu, a w odniesieniu do pozostałych osób - utratę zajmowanego stanowiska, z którego pełnieniem związana jest odpowiedzialność konstytucyjna.

Artykuł 26

Za czyny wypełniające znamiona przestępstwa Trybunał Stanu wymierza kary przewidziane w ustawach karnych.

Artykuł 27

Sejm uchwała regulamin czynności Trybunału Stanu.

Artykuł 28

Trybunał Stanu właściwy jest również w sprawach czynów popełnionych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, o ile w czasie popełnienia były one zabronione pod groźbą kary. Jeżeli czyn uprzednio popełniony polegał na zawinionym naruszeniu Konstytucji lub innej ustawy, Trybunał Stanu ogranicza się do stwierdzenia dokonanych naruszeń prawa.

Artykuł 29.

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

22

UCHWAŁA SEJMU POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

z dnia 6 lipca 1982 r.

w sprawie regulaminu czynności Trybunału Stanu (M.P. Nr 17, poz. 135)

Na podstawie art. 21¹ ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu (Dz.U. Nr 11, poz. 84) Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwala co następuje:

§ 1. Trybunał Stanu ma siedzibę w m.st. Warszawie.

§ 2. Przewodniczący Trybunału Stanu kieruje całokształtem prac Trybunału Stanu, a w szczególności:

1/ wyznacza składy orzekające działające w pierwszej instancji² oraz poza rozprawą główną, w tym przewodniczących tych składów,

2/ wyznacza sędziów sprawozdawców oraz protokolantów,

3/ powołuje, w razie potrzeby, zgodnie z art. 13 ust. 2³ ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu zastępcę członka Trybunału Stanu w miejsce członka nie mogącego pełnić swych funkcji,

4/ kieruje sprawą na posiedzenia i rozprawy oraz wyznacza ich terminy i ustala porządek dzienny,

5/ wydaje zarządzenia poza rozprawą,

6/ załatwia korespondencję Trybunału.

§ 3. 1. Określone w przepisach Kodeksu postępowania karnego uprawnienia i obowiązki prezesa sądu i przewodniczącego wydziału przysługują odpowiednio przewodniczącemu Trybunału Stanu.

2. Określone w ust. 1 oraz w §2 uprawnienia i obowiązki przewodniczącego Trybunału Stanu przysługują odpowiednio jego zastępcy⁴ lub wyznaczonemu przez niego sędziemu Trybunału Stanu.

§ 4. Po otrzymaniu uchwały Sejmu⁵ o pociągnięciu do odpowiedzialności konstytucyjnej oraz uchwały Komisji Odpowiedzialności Konstytucyjnej w tej sprawie przewodniczący niezwłocznie nadaje im bieg oraz zarządza doręczenie ich odpisów oskarżonym, oskarżycielom i ustanowionym obrońcom.

§ 5. 1. Przewodniczący kieruje do wykonania orzeczenia Trybunału Stanu oraz zarządzenia i nadzoruje ich wykonanie przez inne organy państwowe.

2. Wykonywanie wyroków Trybunału Stanu należy do Sądu Wojewódzkiego w Warszawie i jest prowadzone według przepisów dotyczących wykonywania wyroków sądów powszechnych w sprawach karnych⁶.

§ 6. W czasie rozpraw sędziowie Trybunału Stanu używają stroju urzędowego: togi i biretu.

§ 7. Protokół rozprawy spisuje osoba posiadająca kwalifikacje sędziowskie; niezależnie od spisania protokołu sporządza się stenogram czynności.

§ 8. Jeżeli po rozpoczęciu rozprawy głównej, a przed wydaniem wyroku, upłynie kadencja sędziów Trybunału Stanu, Trybunał ten ukończy rozprawę w dotychczasowym składzie; w razie jednak odroczenia rozprawy rozpoznanie sprawy przejmie Trybunał Stanu w nowym składzie.

§ 9. W zakresie czynności Trybunału Stanu w sprawach nie uregulowanych niniejszym regulaminem stosuje się odpowiednio przepisy obowiązujące w Sądzie Najwyższym.

§ 10. Obsługę kancelaryjną Trybunału Stanu oraz czynności sekretariatu wykonuje Biuro Prezydyjne Sądu Najwyższego.

§ 11. Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

P R Z Y P I S Y

1/ Aktualnie jest to art. 27 ustawy o Trybunale Stanu.

2/ Także w drugiej instancji, gdyż w aktualnym stanie prawnym Trybunał Stanu orzeka w ograniczonym składzie również w tym stadium postępowania przed Trybunałem (po r. art. 19 ust. 2 ustawy).

3/ Obecnie - art. 19 ust. 2 ustawy.

4/ Obecnie - dwóm zastępcom (po r. art. 15 ust. 1 ustawy).

5/ W obecnym stanie prawnym - również Zgromadzenia Narodowego, gdy uchwała dotyczy Prezydenta (art. 10 ust. 3 ustawy).

6/ Są to przepisy Kodeksu karnego wykonawczego.

23

USTAWA

z dnia 15 lipca 1987 r.

o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 471)

Artykuł 1

1. Ustanawia się Rzecznika Praw Obywatelskich.

2. Rzecznik Praw Obywatelskich, zwany dalej Rzecznikiem, stoi na straży praw i wolności obywateli, określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i innych przepisach prawa.

3. W sprawach o ochronę praw i wolności Rzecznik bada, czy wskutek działania lub zaniechania organów, organizacji i

instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji tych praw i wolności, nie nastąpiło naruszenie prawa, a także zasad współżycia i sprawiedliwości społecznej.

Artykuł 2

Rzecznikiem może być obywatel polski wyróżniający się wiedzą prawniczą, doświadczeniem zawodowym oraz wysokim autorytetem ze względu na swe walory moralne i wrażliwość społeczną.

Artykuł 3

1. Rzecznika powołuje Sejm za zgodą Senatu na wniosek Marszałka Sejmu albo grupy 35 posłów.

2. Szczegółowy tryb zgłaszania kandydatów na Rzecznika Praw Obywatelskich określa uchwała Sejmu.

3. Uchwałę Sejmu o powołaniu Rzecznika Marszałek Sejmu przesyła niezwłocznie Marszałkowi Senatu.

4. Senat podejmuje uchwałę w sprawie wyrażenia zgody na powołanie Rzecznika w ciągu miesiąca od dnia przekazania Senatowi uchwały Sejmu o której mowa w ust. 3. Niepodjęcie uchwały przez Senat w ciągu miesiąca oznacza wyrażenie zgody.

5. Jeżeli Senat odmawia wyrażenia zgody na powołanie Rzecznika, Sejm powołuje na stanowisko Rzecznika inną osobę. Przepisy ust. 1-4 stosuje się odpowiednio.

6. Dotychczasowy Rzecznik pełni swoje obowiązki do czasu objęcia stanowiska przez nowego Rzecznika.

Artykuł 4

Przed przystąpieniem do wykonywania obowiązków Rzecznik składa przez Sejmem następujące ślubowanie:

"Ślubuję uroczyście, że przy wykonywaniu powierzonych mi obowiązków Rzecznika Praw Obywatelskich dochowam wierności Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, będę strzec praw i wolności obywateli, kierując się przepisami prawa oraz zasadami współżycia społecznego i sprawiedliwości.

Ślubuję, że powierzone mi obowiązki wypełniać będę bezstronnie z najwyższą sumiennością i starannością, że będę strzec godności powierzonego mi stanowiska oraz dochowam tajemnicy państwowej i służbowej".

Artykuł 5

1. Kadencja Rzecznika trwa cztery lata, licząc od dnia złożenia ślubowania przed Sejmem.

2. Ta sama osoba nie może być rzecznikiem więcej niż przez dwie kadencje.

Artykuł 6

1. Rzecznik jest w swej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.

2. Rzecznik nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej, aresztowany lub zatrzymany bez zgody Sejmu.

3. Z obowiązkami Rzecznika nie można łączyć innego zatrudnienia ani funkcji publicznej.

4. Po zaprzestaniu wykonywania obowiązków Rzecznik ma prawo powrócić na stanowisko zajmowane poprzednio lub otrzymać stanowisko równorzędne poprzednio zajmowanemu, jeżeli nie ma przeszkód prawnych.

Artykuł 7

1. Sejm odwołuje rzecznika przed upływem okresu, na jaki został powołany, jeżeli:

1/ zrzekł się wykonywania obowiązków,

2/ stał się trwale niezdolny do pełnienia obowiązków na skutek choroby, ułomności lub upadku sił,

3/ sprzeniewierzył się złożonemu ślubowaniu.

2. Sejm podejmuje uchwałę w sprawie odwołania Rzecznika na wniosek Marszałka Sejmu.

Artykuł 8

Rzecznik podejmuje czynności przewidziane w ustawie, jeżeli poweźmie wiadomość wskazującą na naruszenie praw i wolności obywatela.

Artykuł 9

Podjęcie czynności przez Rzecznika następuje:

1/ na wniosek obywateli lub ich organizacji,

2/ na wniosek organów samorządowych,

3/ z własnej inicjatywy.

Artykuł 10

Wniosek kierowany do Rzecznika jest wolny od opłat, nie wymaga zachowania szczególnej formy, lecz powinien zawierać oznaczenie wnioskodawcy oraz osoby, której praw i wolności sprawa dotyczy, a także określać przedmiot sprawy.

Artykuł 11

Rzecznik po zapoznaniu się z każdym skierowanym do niego wnioskiem może:

1/ podjąć sprawę,

2/ poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania,

3/ przekazać sprawę według właściwości,

4/ nie podjąć sprawy - zawiadamiając o tym wnioskodawcę i osobę której sprawa dotyczy.

Artykuł 12

Podjmując sprawę Rzecznik może:

1/ samodzielnie prowadzić postępowanie wyjaśniające,

2/ zwrócić się o zbadanie sprawy lub jej części do właściwych organów, w szczególności organów nadzoru, prokuratury, kontroli państwowej, zawodowej lub społecznej,

3/ zwrócić się do Sejmu o zlecenie Najwyższej Izbie Kontroli przeprowadzenia kontroli dla zbadania określonej sprawy lub jej części.

Artykuł 13

1. Prowadząc postępowanie, o którym mowa w art. 12 pkt 1, Rzecznik ma prawo:

1/ zbadać każdą sprawę na miejscu,

2/ żądać złożenia wyjaśnień, przedstawienia akt każdej sprawy prowadzonej przez naczelne i centralne organy administracji państwowej, organy administracji rządowej, organy organizacji spółdzielczych, społecznych, zawodowych i społeczno-zawodowych oraz organy jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną, a także organy gmin i jednostek organizacyjnych samorządu terytorialnego.

3/ żądać przedłożenia informacji o stanie sprawy prowadzonej przez sądy, a także prokuraturę i inne organy ścigania.

4/ zlecać sporządzanie ekspertyz i opinii.

2. W sprawach objętych tajemnicą państwową udzielanie informacji lub umożliwianie Rzecznikowi wglądu do akt następuje na zasadach i w trybie określonych przepisach o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej.

Artykuł 14

Po zbadaniu sprawy Rzecznik może:

1/ wyjaśnić wnioskodawcy, że nie stwierdził naruszenia praw i wolności obywatela,

2/ skierować wystąpienie do organu, organizacji lub instytucji, w których działalności stwierdził naruszenie praw i wolności obywatela; wystąpienie takie nie może naruszać niezawisłości sędziowskiej,

3/ zwrócić się do organu nadrzędnego nad jednostką, o której mowa w pkt 2, z wnioskiem o zastosowanie środków przewidzianych w przepisach prawa,

4/ żądać wszczęcia postępowania w sprawach cywilnych, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu - na prawach przysługujących prokuratorowi.

5/ żądać wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa ścigane z urzędu,

6/ zwrócić się o wszczęcie postępowania administracyjnego, zaskarżać decyzje do sądu administracyjnego, a także uczestniczyć w tych postępowaniach, na prawach przysługujących prokuratorowi,

7/ wystąpić z wnioskiem o ukaranie, a także o uchylenie prawomocnego rozstrzygnięcia w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach,

8/ wnieść rewizję nadzwyczajną od każdego prawomocnego orzeczenia, na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach.

Artykuł 15

1. W wystąpieniu, o którym mowa w art. 14 pkt 2, Rzecznik formułuje opinie i wnioski co do sposobu załatwiania sprawy, a także może żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego lub zastosowania sankcji służbowych.

2. Organ, organizacja lub instytucja, do których zostało skierowane wystąpienie, obowiązane są bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w terminie 30 dni, poinformować Rzecznika o podjętych działaniach lub zajętych stanowisku. W wypadku, gdy Rzecznik nie podziela tego stanowiska, może zwrócić się do właściwej jednostki nadrzędnej o podjęcie odpowiednich działań.

Artykuł 16

1. W związku z rozpatrywanymi sprawami Rzecznik może przedstawiać właściwym organom, organizacjom i instytucjom oceny i wnioski zmierzające do zapewnienia skutecznej ochrony praw i wolności obywateli i usprawnienia trybu załatwiania ich spraw.

2. Rzecznik może również:

1/ występować do właściwych organów z wnioskami o podjęcie inicjatywy ustawodawczej bądź o wydanie lub zmianę innych aktów prawnych w sprawach dotyczących praw i wolności obywateli,

2/ występować z wnioskami, o których mowa w art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 470), na zasadach i w trybie określonych w tej ustawie,

3/ występować do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami o dokonanie powszechnie obowiązującej wykładni ustaw,

4/ występować z wnioskami do Sądu Najwyższego o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości lub których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie.

Artykuł 17

Organ, organizacja lub instytucja, do których zwróci się Rzecznik, obowiązane są z nim współdziałać i udzielać mu pomocy, a w szczególności:

1/ zapewniać dostęp do akt i dokumentów na zasadach określonych w art. 13,

2/ udzielać Rzecznikowi żądanych przez niego informacji i wyjaśnień,

3/ udzielać wyjaśnień dotyczących podstawy faktycznej i prawnej swoich rozstrzygnięć,

4/ ustosunkowywać się do ogólnych ocen, uwag i opinii Rzecznika.

Artykuł 18

1. Przepisy ustawy dotyczące ochrony praw i wolności obywateli odnoszą się również do osób stale zamieszkałych

w Polsce, których obywatelstwo polskie nie zostało stwierdzone, a które nie są też obywatelami innego państwa.

2. Przepisy, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio także do cudzoziemców w zakresie przysługujących im w Polsce praw i wolności.

Artykuł 19

1. Rzecznik przedstawia Sejmowi i Senatowi corocznie sprawozdania ze swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw i wolności obywateli.

2. Sprawozdanie Rzecznika podawane jest do wiadomości publicznej.

3. Rzecznik może przedkładać Sejmowi i Senatowi określone sprawy wynikające z jego działalności.

4. Rzecznik na wniosek Marszałka Sejmu przedstawia informację lub podejmuje czynności w określonych sprawach.

Artykuł 20

1. Rzecznik wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich.

2. Zadania i organizację Biura określa statut, który nadaje Marszałek Sejmu na wniosek Rzecznika.

3. Na wniosek Rzecznika Marszałek Sejmu może powołać nie więcej niż trzech zastępców Rzecznika, w tym zastępcę do spraw żołnierzy. Odwołanie następuje w tym samym trybie.

4. Rzecznik określa zakres zadań zastępcy (zastępców) Rzecznika.

5. Do zastępców Rzecznika oraz pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich stosuje się odpowiednio przepisy o pracownikach urzędów państwowych, z uwzględnieniem ust. 6 i 7.

6. W odniesieniu do zastępców Rzecznika oraz do pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich przepisy określone w art. 2 pkt 1, art. 4 ust. 3, art. 7 ust. 6, art. 20 ust. 4, art. 21 ust. 3, art. 22 ust. 2, art. 26 ust. 2 i art. 36 ust. 7 ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214, z 1984 r. Nr 35 poz. 187, z 1988 r. Nr 19, poz. 132, z 1989 r. Nr 4, poz. 24, Nr 34, poz. 178 i 182, z 1990 r. Nr 20, poz. 121 oraz z 1991 r. Nr 55, poz. 234, Nr 88, poz. 400 i Nr 95, poz. 45) wydaje Marszałek Sejmu.

7. Uprawnienia wynikające z art. 30 ust. 1 i z art. 31 ust. 3 ustawy, o której mowa w ust. 6, przysługują - w odniesieniu do zastępców Rzecznika oraz do pracowników Biura Rzecznika Praw Obywatelskich - Marszałkowi Sejmu.

Artykuł 21

Wydatki związane z funkcjonowaniem Rzecznika Praw Obywatelskich pokrywane są z budżetu centralnego.

Artykuł 22

Rzecznik, za zgodą Sejmu, może ustanowić swoich pełnomocników terenowych.

24 USTAWA

z dnia 23 grudnia 1994 r.

o Najwyższej Izbie Kontroli
(Dz.U. z 1995 r. Nr 13, poz. 59)

ROZDZIAŁ 1

Zadania i zakres działania

Artykuł 1

1. Najwyższa Izba Kontroli jest naczelnym organem kontroli państwowej.

2. Najwyższa Izba Kontroli podlega Sejmowi.

3. Najwyższa Izba Kontroli działa na zasadach kolegiałości.

Artykuł 2

1. Najwyższa Izba Kontroli kontroluje działalność organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych

2. Najwyższa Izba Kontroli może kontrolować działalność organów samorządu terytorialnego, komunalnych osób prawnych i innych komunalnych jednostek organizacyjnych.

3. Najwyższa Izba Kontroli może również kontrolować działalność jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych innych niż wymienione w ust. 1 i 2, w zakresie, w jakim jednostki i podmioty te:

- 1/ wykonują zadania zlecone lub powierzone przez państwo,
- 2/ wykonują zamówienia publiczne na rzecz państwa lub samorządu terytorialnego,
- 3/ organizują lub wykonują prace interwencyjne albo roboty publiczne,
- 4/ działają z udziałem mienia państwowego lub komunalnego albo rozporządzają takim mieniem,
- 5/ korzystają z indywidualnie przyznanej pomocy lub gwarancji albo poręczenia państwa lub samorządu terytorialnego,
- 6/ wywiązują się ze zobowiązań finansowych na rzecz państwa.

Artykuł 3

Najwyższa Izba Kontroli, kontrolując jednostki wymienione w art. 2, bada w szczególności wykonanie budżetu państwa oraz realizację ustaw i innych aktów prawnych w zakresie działalności finansowej, gospodarczej i organizacyjno-administracyjnej tych jednostek.

Artykuł 4

1. Najwyższa Izba Kontroli kontroluje wykonanie budżetu, gospodarkę finansową i majątkową Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Trybunału Konstytucyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Krajowego Biura Wyborczego, Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz Państwowej Inspekcji Pracy.

2. Na zlecenie Sejmu, Najwyższa Izba Kontroli przeprowadza kontrolę działalności Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz Państwowej Inspekcji Pracy, tak jak działalności organów i jednostek, o których mowa w art. 2 ust. 1.

3. Kontrolę działalności Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, tak jak działalności organów i jednostek, o których mowa w art. 2 ust. 1, Najwyższa Izba Kontroli przeprowadza również na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, a Kancelarii Senatu na wniosek Senatu.

Artykuł 5

1. Najwyższa Izba Kontroli przeprowadza kontrolę pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3.

2. Kontrola działalności samorządu terytorialnego w zakresie wykonywania zadań własnych przeprowadzana jest pod względem legalności, gospodarności i rzetelności.

3. Kontrola działalności jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych, o których mowa w art. 2 ust. 3 pkt 4-6, przeprowadzana jest pod względem legalności i rzetelności.

Artykuł 6

1. Najwyższa Izba Kontroli podejmuje kontrole na zlecenie Sejmu lub jego organów, na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów oraz z własnej inicjatywy.

2. Najwyższa Izba Kontroli wykonuje swoje zadania na podstawie okresowych planów pracy, które przedkłada Sejmowi; może też przeprowadzać kontrole dorażne.

Artykuł 7

1. Najwyższa Izba Kontroli przedkłada Sejmowi:

- 1/ analizę wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej,
- 2/ opinię w przedmiocie absolutorium dla Rady Ministrów,
- 3/ informacje o wynikach kontroli zleconych przez Sejm lub jego organy,
- 4/ informacje o wynikach kontroli przeprowadzonych na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Prezesa Rady Ministrów oraz innych ważniejszych kontroli,
- 5/ wnioski w sprawie rozpatrzenia przez Sejm określonych problemów związanych z działalnością organów wykonujących zadania publiczne,
- 6/ wystąpienia zawierające wynikające z kontroli zarzuty, dotyczące działalności osób wchodzących w skład Rady Ministrów, kierujących urzędami centralnymi, Prezesa Narodowego Banku Polskiego i osób kierujących instytucjami, o których mowa w art. 4 ust. 1,
- 7/ sprawozdanie ze swej działalności w roku ubiegłym.

2. Tryb wykonywania przez Najwyższą Izbę Kontroli obowiązków wobec Sejmu i jego organów określa regulamin Sejmu.

Artykuł 8

1. Najwyższa Izba Kontroli przedkłada Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej informacje o wynikach kontroli przeprowadzonych na jego wniosek oraz informacje o wynikach kontroli przeprowadzonych na zlecenie Sejmu lub jego organów, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, a także o wynikach innych ważniejszych kontroli.

2. Najwyższa Izba Kontroli przedkłada Prezesowi Rady Ministrów informacje o wynikach kontroli przeprowadzonych na jego wniosek oraz informacje o wynikach kontroli przedkładane Sejmowi i Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 9

Delegatury Najwyższej Izby Kontroli przedkładają:

- 1/ właściwym wojewodom i sejmikom samorządowym informacje o wynikach ważniejszych kontroli dotyczących działalności terenowych organów administracji rządowej,
- 2/ właściwym wojewodom, sejmikom samorządowym i radom gmin informacje o wynikach ważniejszych kontroli dotyczących działalności samorządu terytorialnego.

Artykuł 10

1. Prezes Najwyższej Izby Kontroli podaje do wiadomości publicznej, po przedłożeniu Sejmowi, analizę wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej oraz sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli.

2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli może, po przedłożeniu Sejmowi, podawać do wiadomości publicznej dokumenty, o których mowa w art. 7 ust. 1 pkt 2-6, lub zawarte w nich ustalenia, z zachowaniem przepisów o tajemnicy ustawowo chronionej.

Artykuł 11

Prezes Najwyższej Izby Kontroli może występować do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskami o:

- 1/ stwierdzenie zgodności aktu ustawodawczego z Konstytucją albo innego aktu normatywnego z Konstytucją lub aktem ustawodawczym,
- 2/ ustalenie powszechnie obowiązującej wykładni ustaw.

Artykuł 12

Organy kontroli, rewizji, inspekcji, działające w administracji rządowej i samorządzie terytorialnym, współpracują z Najwyższą Izbą Kontroli i są obowiązane do:

- 1/ udostępniania Najwyższej Izbie Kontroli, na jej wniosek, wyników kontroli przeprowadzonych przez te organy,
- 2/ przeprowadzania określonych kontroli wspólnie pod kierownictwem Najwyższej Izby Kontroli,
- 3/ przeprowadzania kontroli doraźnych na zlecenie Najwyższej Izby Kontroli.

ROZDZIAŁ 2

Organizacja Najwyższej Izby Kontroli

Artykuł 13

Prezes Najwyższej Izby Kontroli kieruje Najwyższą Izbą Kontroli i odpowiada przed Sejmem za jej działalność.

Artykuł 14

1. Prezes Najwyższej Izby Kontroli - na wniosek Marszałka Sejmu lub grupy co najmniej 35 posłów - powołuje Sejm bezwzględną większością głosów za zgodą Senatu.

2. Senat podejmuje uchwałę w sprawie powołania Prezesa Najwyższej Izby Kontroli w ciągu miesiąca od dnia otrzymania uchwały Sejmu. Niepodjęcie uchwały w tym terminie oznacza wyrażenie zgody przez Senat.

3. Jeżeli Senat odmawia wyrażenia zgody na powołanie Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Sejm powołuje na stanowisko Prezesa Najwyższej Izby Kontroli inną osobę; przepisy ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 15

Przed przystąpieniem do wykonywania obowiązków Prezes Najwyższej Izby Kontroli składa przed Sejmem przysięgę następującej treści:

"Obejmując stanowisko Prezesa Najwyższej Izby Kontroli uroczystie przysięgam, że dochowam wierności postanowieniom Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a po wierzonymi obowiązkami będę wypełniał bezstronnie i z najwyższą starannością".

Przysięga może być również złożona z dodaniem słów: "Tak mi dopomóż Bóg".

Artykuł 16

1. Kadencja Prezesa Najwyższej Izby Kontroli trwa 6 lat, licząc od dnia złożenia przysięgi. Po upływie kadencji Prezes Najwyższej Izby Kontroli pełni obowiązki do czasu objęcia stanowiska przez nowego Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

2. Ta sama osoba może być Prezesem Najwyższej Izby Kontroli nie dłużej niż przez dwie kolejne kadencje.

3. Kadencja Prezesa Najwyższej Izby Kontroli wygasa w razie jego śmierci, orzeczenia przez Trybunał Stanu utraty zajmowanego stanowiska lub odwołania.

Artykuł 17

1. Sejm odwołuje Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, jeżeli:

- 1/ zrzekł się on stanowiska,
- 2/ uzna, że stał się on trwale niezdolny do pełnienia obowiązków na skutek choroby,
- 3/ został on skazany prawomocnym wyrokiem sądu za popełnienie przestępstwa,
- 4/ Trybunał Stanu orzekł w stosunku do niego zakaz zajmowania kierowniczych stanowisk lub pełnienia funkcji związanych ze szczególną odpowiedzialnością w organach państwowych.

2. Do odwołania Prezesa Najwyższej Izby Kontroli stosuje się odpowiednio przepisy art. 14.

Artykuł 18

Prezes Najwyższej Izby Kontroli nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani aresztowany lub zatrzymany bez zgody Sejmu.

Artykuł 19

Ze stanowiskiem Prezesa Najwyższej Izby Kontroli nie można łączyć przynależności do partii politycznej, innego zatrudnienia ani pełnienia funkcji publicznej, z wyjątkiem dodatkowej pracy w charakterze nauczyciela akademickiego w szkole wyższej.

Artykuł 20

1. Prezes Najwyższej Izby Kontroli bierze udział w posiedzeniach Sejmu.

2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli ma prawo uczestniczyć w posiedzeniach Rady Ministrów.

Artykuł 21

1. Wiceprezesów Najwyższej Izby Kontroli, w liczbie od 2 do 4, powołuje i odwołuje Prezydium Sejmu na wniosek Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli, za zgodą Marszałka Sejmu, powołuje i odwołuje dyrektora generalnego Najwyższej Izby Kontroli.

3. Prezesa Najwyższej Izby Kontroli w razie potrzeby zastępuje wyznaczony przez niego jeden z wiceprezesów.

4. Do wiceprezesów oraz dyrektora generalnego Najwyższej Izby Kontroli stosuje się przepis art. 19.

Artykuł 22

1. W skład Kolegium Najwyższej Izby Kontroli wchodzi: Prezes Najwyższej Izby Kontroli jako przewodniczący, wiceprezesi i dyrektor generalny Najwyższej Izby Kontroli oraz 14 członków Kolegium.

2. Prezydium Sejmu, na wniosek Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, powołuje na członków Kolegium:

1/ 7 przedstawicieli nauk prawnych lub ekonomicznych,

2/ 7 dyrektorów jednostek organizacyjnych Najwyższej Izby Kontroli lub doradców Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, spośród których Prezes Najwyższej Izby Kontroli wyznacza sekretarza Kolegium.

3. Osoby wchodzące w skład Kolegium Najwyższej Izby Kontroli są w sprawowaniu swych funkcji niezawisłe i mogą w sprawie podejmowanych uchwał zgłaszać do protokołu zdanie odrębne.

4. Kadencja członków Kolegium Najwyższej Izby Kontroli trwa 3 lata, licząc od dnia powołania, z zastrzeżeniem ust. 5 i 6.

5. Kadencja członka Kolegium Najwyższej Izby Kontroli wygasa w razie jego śmierci lub odwołania.

6. Prezydium Sejmu, na wniosek Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, odwołuje członka Kolegium Najwyższej Izby Kontroli, jeżeli:

1/ zrzekł się on funkcji,

2/ przestał zajmować stanowisko, o którym mowa w ust. 2 pkt 2,

3/ nie uczestniczył w posiedzeniach Kolegium Najwyższej Izby Kontroli przez okres przekraczający 1 rok,

4/ został on skazany prawomocnym wyrokiem sądu za popełnienie przestępstwa z winy umyślnej.

Artykuł 23

1. Kolegium Najwyższej Izby Kontroli zatwierdza:

1/ analizę wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej,

2/ sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli w roku ubiegłym.

2. Kolegium Najwyższej Izby Kontroli uchwała:

1/ opinię w przedmiocie absolutorium dla Rady Ministrów,

2/ wnioski w sprawie rozpatrzenia przez Sejm określonych problemów związanych z działalnością organów wykonujących zadania publiczne,

3/ wystąpienia zawierające wynikające z kontroli zarzuty, dotyczące działalności osób wchodzących w skład Rady Ministrów, kierujących urzędami centralnymi, Prezesa Narodowego Banku Polskiego i osób kierujących instytucjami, o których mowa w art. 4 ust. 1,

4/ projekt statutu Najwyższej Izby Kontroli,

5/ projekt budżetu Najwyższej Izby Kontroli,

6/ okresowe plany pracy Najwyższej Izby Kontroli.

3. Kolegium Najwyższej Izby Kontroli opiniuje:

1/ wniesione przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli programy kontroli i informacje o wynikach szczególnie ważnych kontroli,

2/ inne sprawy wniesione przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli albo przedstawione przez co najmniej 1/3 członków Kolegium.

Artykuł 24

1. Posiedzeniom Kolegium Najwyższej Izby Kontroli przewodniczy Prezes Najwyższej Izby Kontroli lub wyznaczony przez niego wiceprezes.

2. Uchwały zapadają w obecności co najmniej połowy składu Kolegium Najwyższej Izby Kontroli, w tajnym głosowaniu, większością głosów, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. W przypadku gdy w wyniku głosowania za i przeciw uchwale opowie się równa liczba głosujących, o przyjęciu uchwały rozstrzyga przewodniczący.

4. Prezes Najwyższej Izby Kontroli może zapraszać na posiedzenia Kolegium Najwyższej Izby Kontroli osoby nie wchodzące w skład Kolegium.

Artykuł 25

1. Jednostkami organizacyjnymi Najwyższej Izby Kontroli są departamenty i delegatury.

2. Organizację wewnętrzną Najwyższej Izby Kontroli, w tym siedziby delegatur i zakres ich właściwości terytorialnej, określa statut Najwyższej Izby Kontroli nadawany przez Prezydium Sejmu na wniosek Prezesa Najwyższej Izby Kontroli. Statut Najwyższej Izby Kontroli podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

3. Prezydium Sejmu może w statucie upoważnić Prezesa Najwyższej Izby Kontroli do określania, w drodze zarządzenia, szczegółowej organizacji wewnętrznej jednostek organizacyjnych Najwyższej Izby Kontroli oraz ich właściwości, a także wprowadzania zmian w tym zakresie.

Artykuł 26

1. Projekt budżetu Najwyższej Izby Kontroli w brzmieniu uchwalonym przez Kolegium Najwyższej Izby Kontroli Minister Finansów włącza do projektu budżetu państwa

2. Prezesowi Najwyższej Izby Kontroli w zakresie wykonywania budżetu Najwyższej Izby Kontroli przysługują uprawnienia Ministra Finansów.

3. Wykonanie budżetu Najwyższej Izby Kontroli kontroluje Sejm.

ROZDZIAŁ 3

Postępowanie kontrolne

Artykuł 27

Postępowanie kontrolne przeprowadza się według przepisów niniejszej ustawy.

Artykuł 28

Postępowanie kontrolne ma na celu ustalenie stanu faktycznego w zakresie działalności jednostek poddanych kontroli, rzetelne jego udokumentowanie i dokonanie oceny kontrolowanej działalności według kryteriów określonych w art. 5.

Artykuł 29

Dla realizacji celu, o którym mowa w art. 28:

1/ kierownicy jednostek podlegających kontroli mają obowiązek przedkładać na żądanie Najwyższej Izby Kontroli wszelkie dokumenty i materiały niezbędne do przygotowania i przeprowadzenia kontroli, z zachowaniem przepisów o tajemnicy ustawo chronionej,

2/ upoważnieni przedstawiciele Najwyższej Izby Kontroli mają prawo do:

a/ swobodnego wstępu do obiektów i pomieszczeń jednostek kontrolowanych,

b/ wglądu do wszelkich dokumentów związanych z działalnością jednostek kontrolowanych, pobierania oraz zabezpieczania dokumentów i innych materiałów do wodowych, z zachowaniem przepisów o tajemnicy ustawowo chronionej,

c/ przeprowadzania oględzin obiektów, składników majątkowych i przebiegu określonych czynności,

d/ wzywania i przesłuchiwanie świadków,

e/ żądania od pracowników jednostek kontrolowanych udzielania ustnych i pisemnych wyjaśnień,

f/ zasięgania w związku z przeprowadzaną kontrolą informacji w jednostkach nie kontrolowanych oraz żądania wyjaśnień od pracowników tych jednostek,

g/ korzystania z pomocy biegłych i specjalistów,

h/ zwoływania narad z pracownikami jednostek kontrolowanych, w związku z przeprowadzaną kontrolą, a także uczestniczenia w posiedzeniach kierownictwa i kolegiów oraz naradach organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego.

Artykuł 30

1. Kontrolę przeprowadzają pracownicy Najwyższej Izby Kontroli, zwani dalej "kontrolerami", na podstawie legitymacji służbowej i imiennego upoważnienia określającego jednostkę kontrolowaną i podstawę prawną do podjęcia kontroli.

2. Imienne upoważnienia do przeprowadzenia kontroli wydają: Prezes, wiceprezesi oraz dyrektorzy i wicedyrektorzy jednostek organizacyjnych Najwyższej Izby Kontroli.

3. Prezes, wiceprezesi, dyrektor generalny oraz pracownicy Najwyższej Izby Kontroli, nadzorujący czynności kontrolne, przeprowadzają kontrolę na podstawie legitymacji służbowej, z zastrzeżeniem ust. 4.

4. Kontrolę spraw lub dokumentów zakwalifikowanych jako tajne specjalnego znaczenia przeprowadza się na podstawie legitymacji służbowej i odrębnego upoważnienia wydanego przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

Artykuł 31

1. Kontroler podlega wyłączeniu, na wniosek lub z urzędu, z postępowania kontrolnego, jeżeli wyniki kontroli mo-

głyby oddziaływać na jego prawa lub obowiązki, na prawa lub obowiązki jego małżonka albo osoby pozostającej z nim faktycznie we wspólnym pożyciu, krewnych i powinowatych do drugiego stopnia bądź osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli. Powody wyłączenia kontrolera trwają także po ustaniu małżeństwa, przysposobienia, opieki lub kurateli.

2. Kontroler może być wyłączony, na wniosek lub z urzędu, z postępowania kontrolnego w każdym czasie, jeżeli zachodzą uzasadnione wątpliwości co do jego bezstronności.

3. O przyczynach powodujących wyłączenie kontroler lub kierownik jednostki kontrolowanej niezwłocznie zawiadamia dyrektora jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli, w której kontroler wykonuje obowiązki, zwanej dalej "właściwą jednostką organizacyjną Najwyższej Izby Kontroli".

4. O wyłączeniu postanawia dyrektor właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli; postanowienie dyrektora jest ostateczne.

5. Prezes Najwyższej Izby Kontroli może, na wniosek lub z urzędu, wyłączyć z postępowania kontrolnego wszystkich kontrolerów z jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli, jeżeli wyniki kontroli mogłyby oddziaływać na prawa lub obowiązki dyrektora albo wicedyrektora tej jednostki lub osób im bliskich, określonych w ust. 1; w przypadku wyłączenia Prezes Najwyższej Izby Kontroli wyznacza do postępowania kontrolnego inną jednostkę organizacyjną, powiadając o tym Kolegium Najwyższej Izby Kontroli.

6. Do czasu wydania postanowienia, o którym mowa w ust. 4 i 5, kontroler podejmuje jedynie czynności niecierpiące zwłoki.

Artykuł 32

1. Postępowanie kontrolne prowadzone jest w siedzibie jednostki kontrolowanej oraz w miejscach i czasie wykonywania jej zadań, a jeżeli tego wymaga dobro kontroli - również w dniach wolnych od pracy i poza godzinami pracy.

2. Postępowanie kontrolne lub poszczególne jego czynności przeprowadza się w miarę potrzeby również w siedzibie jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli.

Artykuł 33

1. Kontroler jest upoważniony do swobodnego poruszania się na terenie jednostki kontrolowanej bez obowiązku uzyskiwania przepustki oraz zwolniony jest od rewizji osobistej, jeżeli przewiduje ją wewnętrzny regulamin jednostki kontrolowanej.

2. Kierownik jednostki kontrolowanej zapewnia kontrolerowi warunki i środki niezbędne do sprawnego przeprowadzenia kontroli, w szczególności niezwłoczne przedstawianie do kontroli żądanych dokumentów i materiałów, terminowe udzielanie wyjaśnień przez pracowników jednostki, udostępnianie urządzeń technicznych oraz środków transportu z ich

obsługą, a w miarę możliwości oddzielnych pomieszczeń z odpowiednim wyposażeniem.

Artykuł 34

1. Z budżetu Najwyższej Izby Kontroli pokrywane są:

1/ wynagrodzenia dla pracowników jednostki kontrolowanej uczestniczących w postępowaniu kontrolnym prowadzonym w dniach wolnych od pracy i poza godzinami pracy,

2/ udokumentowane koszty związane z korzystaniem przez kontrolera z urządzeń technicznych i środków transportu jednostki kontrolowanej.

2. Kierownik jednostki kontrolowanej składa wniosek o pokrycie należności, o których mowa w ust. 1, przed podpisaniem protokołu kontroli lub odmową jego podpisania, pod rygorem utraty roszczenia.

Artykuł 35

1. Kontroler ustala stan faktyczny na podstawie zebranych w toku postępowania dowodów.

2. Dowodami są w szczególności dokumenty, zabezpieczone rzeczy, wyniki oględzin, zeznania świadków, opinie biegłych oraz pisemne wyjaśnienia i oświadczenia.

Artykuł 36

1. Zebrane w toku postępowania kontrolnego materiały dowodowe kontroler odpowiednio zabezpiecza, w miarę potrzeby przez:

1/ oddanie na przechowanie kierownikowi lub innemu pracownikowi jednostki kontrolowanej za pokwitowaniem,

2/ przechowanie w jednostce kontrolowanej w oddzielnym, zamkniętym i opieczętowanym pomieszczeniu,

3/ zabranie z jednostki kontrolowanej za pokwitowaniem.

2. O zwolnieniu materiałów dowodowych spod zabezpieczenia decyduje kontroler, a w razie jego odmowy - dyrektor właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli.

Artykuł 37

1. Kontroler może sporządzać, a w razie potrzeby może zażądać od kierownika jednostki kontrolowanej sporządzenia niezbędnych dla kontroli odpisów lub wyciągów z dokumentów, jak również zestawień i obliczeń na podstawie dokumentów.

2. Zgodność odpisów i wyciągów oraz zestawień i obliczeń z oryginalnymi dokumentami potwierdza kierownik komórki organizacyjnej, w której dokumenty się znajdują, lub osoba do tego upoważniona.

3. Odpisy i wyciągi z dokumentów zabezpieczonych w trybie art. 36 mogą być sporządzane tylko za zgodą i w obe-

ności kontrolera, który potwierdza ich zgodność z oryginałem i wydaje je za pokwitowaniem odbioru.

Artykuł 38

1. Kontroler dokonuje pobrania rzeczy w obecności kierownika komórki organizacyjnej, w której rzecz się znajduje, a w razie jego nieobecności - pracownika wyznaczonego przez kierownika jednostki kontrolowanej. Pobrana rzecz powinna być zaopatrzona przez uczestników pobrania w trwałe cechy lub znaki uniemożliwiające zastąpienie jej inną.

2. Z pobrania rzeczy sporządza się protokół, który podpisuje kontroler i osoba uczestnicząca w pobraniu.

Artykuł 39

1. W razie potrzeby ustalenia stanu faktycznego obiektów lub innych składników majątkowych albo przebiegu określonych czynności, kontroler może przeprowadzić oględziny.

2. Oględziny przeprowadza się w obecności kierownika komórki organizacyjnej, odpowiedzialnego za przedmiot lub czynności poddane oględzinom, a w razie jego nieobecności - pracownika wyznaczonego przez kierownika jednostki kontrolowanej.

3. Z przebiegu i wyniku oględzin sporządza się niezwłocznie protokół, który podpisuje kontroler i osoba wymieniona w ust. 2.

4. Przebieg i wyniki oględzin mogą być ponadto utrwalone:

1/ przez sporządzenie stenogramu; stenogram przekłada się na pismo zwykłe z zaznaczeniem zastosowanego systemu stenografii, dołączając pierwopis stenogramu do protokołu,

2/ za pomocą aparatury i środków technicznych służących do utrwalania obrazu lub dźwięku; utrwalony obraz lub dźwięk stanowi załącznik do protokołu.

Artykuł 40

1. Kontroler może żądać od pracowników jednostki kontrolowanej udzielenia mu, w terminie przez niego wyznaczonym, ustnych i pisemnych wyjaśnień w sprawach dotyczących przedmiotu kontroli.

2. Odmowa udzielenia wyjaśnień może nastąpić jedynie w przypadkach, gdy wyjaśnienia mają dotyczyć:

1/ tajemnicy ustawowo chronionej innej niż tajemnica służbowa, a kontroler nie posiada właściwego upoważnienia,

2/ faktów i okoliczności, których ujawnienie mogłoby narazić na odpowiedzialność karną lub majątkową wezwanego do złożenia wyjaśnień, a także jego małżonka albo osoby pozostającej z nim faktycznie we wspólnym pożyciu, krewnych i powinowatych do drugiego stopnia bądź osób związanych z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli.

3. Prawo odmowy udzielenia wyjaśnień w przypadkach, o których mowa w ust. 2 pkt 2, trwa mimo ustania małżeństwa lub przysposobienia.

4. Udzielający wyjaśnień może uchylić się od odpowiedzi na pytania, jeżeli zachodzą okoliczności, o których mowa w ust. 2.

Artykuł 41

1. Każdy może złożyć kontrolerowi ustne lub pisemne oświadczenie dotyczące przedmiotu kontroli.

2. Kontroler nie może odmówić przyjęcia oświadczenia, jeżeli ma ono związek z przedmiotem kontroli.

Artykuł 42

1. Kontroler może wzywać pracowników jednostki kontrolowanej do stawienia się w celu ich przesłuchania w charakterze świadków.

2. Kontroler może wzywać do osobistego stawienia się w siedzibie jednostki kontrolowanej lub jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli albo organu administracji rządowej inne osoby niż wymienione w ust. 1 w celu ich przesłuchania w charakterze świadków.

3. W razie potrzeby kontroler może zwrócić się do dyrektora właściwej delegatury Najwyższej Izby Kontroli z wnioskiem o wezwanie wskazanych osób do osobistego stawienia się w siedzibie delegatury lub organu administracji rządowej i przesłuchania ich w charakterze świadków przez upoważnionego pracownika delegatury.

4. Jeżeli osoba wezwana nie może stawić się z powodu choroby lub innej nie dającej się pokonać przeszkody, kontroler lub pracownik wymieniony w ust. 3 może dokonać przesłuchania w miejscu pobytu tej osoby.

5. W wezwaniu należy wskazać:

1/ nazwę i adres jednostki organizacyjnej kontrolera,

2/ imię, nazwisko i adres osoby wzywanej,

3/ podstawę prawną, charakter i cel wezwania,

4/ datę, godzinę i miejsce stawienia się,

5/ skutki prawne niezastosowania się do wezwania,

6/ imię, nazwisko i stanowisko służbowe wzywającego.

6. W sprawach niecierpiących zwłoki kontroler może dokonać wezwania telegraficznie lub telefonicznie albo w inny sposób, z podaniem danych, o których mowa w ust. 5.

Artykuł 43

Nie wolno przesłuchiwać jako świadków:

1/ obrońcy co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę,

2/ duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi.

Artykuł 44

1. Osoba obowiązana do zachowania tajemnicy służbowej może być przesłuchana w charakterze świadka co do okoliczności, których dotyczy ten obowiązek.

2. Osoba obowiązana do zachowania tajemnicy państwowej może być przesłuchana w charakterze świadka co do okoliczności, których dotyczy ten obowiązek, tylko po zwolnieniu od obowiązku zachowania tajemnicy, udzielonym na piśmie przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

3. Osoba obowiązana do zachowania tajemnicy ustawowo chronionej, innej niż określona w ust. 1 i 2, może być przesłuchana w charakterze świadka co do okoliczności, których dotyczy ten obowiązek, tylko po zwolnieniu od obowiązku zachowania tajemnicy, udzielonym na piśmie przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, jeżeli przepisy odrębnych ustaw przewidują dostęp Najwyższej Izby Kontroli do takiej tajemnicy.

Artykuł 45

1. Prawo odmowy zeznań w charakterze świadka przysługuje:

1/ pracownikowi jednostki kontrolowanej ponoszącemu odpowiedzialność za działalność będącą przedmiotem kontroli,

2/ każdej osobie, jeżeli złożenie zeznań mogłoby ją lub osoby wymienione w art. 40 ust. 2 pkt 2 narazić na odpowiedzialność karną lub majątkową.

2. Przepisy art. 40 ust. 3 i 4 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 46

Przed rozpoczęciem przesłuchania kontroler obowiązany jest uprzedzić świadka o grożącej mu odpowiedzialności karnej za złożenie fałszywego zeznania, a w sytuacji określonej w art. 45 poinformować go o przysługującym mu prawie odmowy zeznań.

Artykuł 47

1. Z zeznań świadka niezwłocznie sporządza się protokół, który przed podpisaniem daje się świadkowi do odczytania lub na jego żądanie odczytuje się mu czyniąc o tym wzmiankę.

2. Protokół oraz każdą jego stronę podpisują przesłuchujący i świadek. Skreślenia, poprawki i uzupełnienia wymagają omówienia na końcu protokołu i podpisania przez osoby podpisujące protokół.

3. W protokołach przesłuchania świadka, który złożył zeznanie w języku obcym, podaje się w przekładzie na język polski treść złożonego zeznania oraz wskazuje tłumacza. Tłumacz podpisuje protokół przesłuchania.

4. Odmowę lub niemożność podpisania protokołu przez świadka omawia się na końcu protokołu.

Artykuł 48

1. Na osobę wezwaną w charakterze świadka, która mimo prawidłowego wezwania nie stawiła się bez uzasadnionej przyczyny we wskazanym czasie i miejscu, kontroler może nałożyć karę pieniężną w wysokości do 1.000.000 zł, a w razie ponownego niezastosowania się do wezwania, karę pieniężną do 2.000.000 zł.

2. Na postanowienie o nałożeniu kary pieniężnej służy ukaranemu, w terminie 7 dni od daty otrzymania postanowienia, zażalenie do dyrektora właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli; w razie złożenia zażalenia za pośrednictwem kontrolera, który wydał postanowienie, może on zażalenie uwzględnić i uchylić postanowienie.

3. Dyrektor, w drodze postanowienia, uwzględnia zażalenie albo utrzymuje zaskarżone postanowienie w mocy. Postanowienie dyrektora jest ostateczne.

4. Kara pieniężna podlega uchyleniu przez kontrolera, jeżeli osoba wezwana usprawiedliwi niestawienie się na wezwanie. W razie odmowy uchylenia stosuje się odpowiednio przepis ust. 2.

5. Kara pieniężna podlega egzekucji w trybie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji.

Artykuł 49

1. Jeżeli w toku kontroli konieczne jest zbadanie określonych zagadnień wymagających wiadomości specjalnych, dyrektor właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli, z własnej inicjatywy lub na wniosek kontrolera, powołuje biegłego.

2. W postanowieniu o powołaniu biegłego określa się przedmiot i zakres badań oraz termin wydania opinii.

3. W wyniku przeprowadzonych badań biegły sporządza szczegółowe sprawozdanie zawierające opis przeprowadzonych badań wraz z wydaną na ich podstawie opinią.

4. Jeżeli w toku kontroli ujawni się potrzeba dokonania przez kontrolera określonych czynności badawczych z udziałem specjalisty w danej dziedzinie wiedzy lub praktyki, kontroler może, w drodze postanowienia, powołać specjalistę do udziału w tych czynnościach, określając przedmiot i czas jego działania.

5. Biegły i specjalista działają na podstawie postanowienia o ich powołaniu.

6. Kierownik jednostki kontrolowanej może wystąpić za pośrednictwem kontrolera do dyrektora właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli z wnioskiem o wyłączenie z postępowania kontrolnego powołanego biegłego lub specjalisty z przyczyn określonych w art. 31 ust. 1 i 2.

Artykuł 50

1. Świadcowi przysługuje zwrot utraconego zarobku i poniesionych przez niego kosztów związanych z wezwaniem.

2. Biegłemu i specjalście przysługuje wynagrodzenie oraz zwrot poniesionych przez niego nieodzownych wydatków.

3. Wydatki, o których mowa w ust. 1 i 2, pokrywane są z budżetu Najwyższej Izby Kontroli.

4. Prezes Najwyższej Izby Kontroli określi, w drodze zarządzenia, wysokość kosztów i wynagrodzeń oraz szczegółowe zasady i tryb ich przyznawania świadkom, biegłym i specjalistom. Zarządzenie podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 51

1. Kontroler obowiązany jest niezwłocznie poinformować kierownika jednostki kontrolowanej o stwierdzeniu bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia ludzkiego albo niepowetowanej szkody w mieniu, w celu zapobieżenia występującemu niebezpieczeństwu lub szkodzie.

2. Kierownik jednostki kontrolowanej obowiązany jest niezwłocznie poinformować kontrolera o podjętych działaniach zapobiegających stanowi zagrożenia, o którym mowa w ust. 1.

3. W przypadku powzięcia przez kontrolera uzasadnionego podejrzenia, że działania przewidziane w ust. 1 i 2 są niewystarczające, powiadamia on niezwłocznie o stwierdzonych zagrożeniach kierownika jednostki nadrzędnej lub właściwy organ państwowy.

4. Kontroler może w toku kontroli informować kierownika jednostki kontrolowanej o ustaleniach wskazujących na nieprawidłowości w działalności tej jednostki.

Artykuł 52

1. Kontroler ma prawo zwołać w toku kontroli, w szczególności uzasadnionych okolicznościach, naradę z pracownikami jednostki kontrolowanej dla omówienia kwestii związanych z przeprowadzaną kontrolą.

2. O planowanym zwołaniu narady kontroler uprzedza kierownika jednostki kontrolowanej, uzgadniając z nim czas i miejsce narady.

Artykuł 53

1. Wyniki przeprowadzonej kontroli kontroler przedstawia w protokole kontroli.

2. Protokół kontroli zawiera opis stanu faktycznego stwierdzonego w toku kontroli działalności jednostki kontrolowanej, w tym ustalonych nieprawidłowości, z uwzględnieniem przyczyn powstania, zakresu i skutków tych nieprawidłowości oraz osób za nie odpowiedzialnych.

Artykuł 54

Protokół kontroli podpisują kontroler i kierownik jednostki kontrolowanej, a w razie jego nieobecności osoba pełniąca jego obowiązki.

Artykuł 55

1. Kierownikowi jednostki kontrolowanej lub osobie pełniącej jego obowiązki przysługuje prawo zgłoszenia, przed podpisaniem protokołu kontroli, umotywowanych zastrzeżeń co do ustaleń zawartych w protokole.

2. Zastrzeżenia należy zgłosić na piśmie w terminie 14 dni od dnia otrzymania protokołu kontroli. W szczególnych przypadkach dyrektor właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli może przedłużyć ten termin.

3. W razie zgłoszenia zastrzeżeń, o których mowa w ust. 1, kontroler jest obowiązany dokonać ich analizy i w miarę potrzeby podjąć dodatkowe czynności kontrolne, a w przypadku stwierdzenia zasadności zastrzeżeń zmienić lub uzupełnić odpowiednią część protokołu kontroli.

4. W razie nieuwzględnienia zastrzeżeń w całości lub w części kontroler przekazuje na piśmie swoje stanowisko zgłaszającemu zastrzeżenia.

Artykuł 56

1. Kierownik jednostki kontrolowanej lub osoba pełniąca jego obowiązki może w terminie 7 dni od dnia otrzymania stanowiska, o którym mowa w art. 55 ust. 4, zgłosić na piśmie umotywowane zastrzeżenia do dyrektora właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli, który przekazuje je, w celu rozpatrzenia, komisji odwoławczej.

2. W skład komisji odwoławczej wchodzi:

1/ dyrektor lub wicedyrektor właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli jako przewodniczący,

2/ 2 pracowników nadzorujących czynności kontrolne, wyznaczonych przez dyrektora.

3. Komisja odwoławcza lub jeden z jej członków, wyznaczony przez przewodniczącego, może przyjmować wyjaśnienia od zgłaszającego zastrzeżenia i kontrolera, a gdy uzna to za konieczne, przeprowadzać także inne czynności dowodowe.

4. Komisja odwoławcza podejmuje uchwałę w sprawie zastrzeżeń w pełnym składzie, większością głosów i niezwłocznie przekazuje ją wraz z uzasadnieniem Prezesowi lub upoważnionemu przez niego wiceprezesowi Najwyższej Izby Kontroli; po zatwierdzeniu przez Prezesa lub wiceprezesa uchwała komisji odwoławczej jest ostateczna.

5. W razie odmowy zatwierdzenia uchwały Prezes lub upoważniony przez niego wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli powołuje dla ostatecznego rozpatrzenia zastrzeżeń komisję rozstrzygającą w składzie 3 pracowników nadzorujących czynności kontrolne, wyznaczając jej przewodniczącego.

6. Do rozpatrywania zastrzeżeń przez komisję rozstrzygającą stosuje się odpowiednio przepisy ust. 3 i 4, z tym że uchwała komisji rozstrzygającej jest ostateczna.

7. Uchwałę komisji odwoławczej, zatwierdzoną przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, albo uchwałę komisji roz-

strzygającej doręcza się, wraz z uzasadnieniem, zgłaszającemu zastrzeżenia.

Artykuł 57

1. Kierownik jednostki kontrolowanej lub osoba pełniąca jego obowiązki może odmówić podpisania protokołu kontroli, składając w terminie 7 dni od dnia jego otrzymania pisemne wyjaśnienie tej odmowy.

2. W razie zgłoszenia zastrzeżeń termin do złożenia wyjaśnienia o odmowie podpisania protokołu liczy się od dnia otrzymania ostatecznej uchwały w sprawie rozpatrzenia tych zastrzeżeń.

3. O odmowie podpisania protokołu kontroli i złożeniu wyjaśnienia kontroler czyni wzmiankę w protokole.

4. Odmowa podpisania protokołu kontroli przez osobę wymienioną w ust. 1 nie stanowi przeszkody do podpisania protokołu przez kontrolera i realizacji ustaleń kontroli.

Artykuł 58

1. Na wniosek kontrolera kierownik jednostki kontrolowanej lub jednostki nadrzędnej zwołuje naradę pokontrolną, z udziałem zainteresowanych pracowników, w celu omówienia stwierdzonych nieprawidłowości i wniosków, jakie wynikają z ustaleń kontroli.

2. Kierownik jednostki, o której mowa w ust. 1, uzgadnia z kontrolerem czas i miejsce odbycia narady, a także zapewnia protokolowanie jej przebiegu. Jeden egzemplarz protokołu doręcza się kontrolerowi w terminie z nim uzgodnionym.

Artykuł 59

1. Przed sporządzeniem przez Najwyższą Izbę Kontroli wystąpienia pokontrolnego kontroler może zwrócić się do kierownika jednostki kontrolowanej lub osoby pełniącej jego obowiązki o złożenie w wyznaczonym terminie dodatkowych wyjaśnień na piśmie dotyczących przyczyn i okoliczności powstania nieprawidłowości przedstawionych w protokole kontroli.

2. Kierownik jednostki kontrolowanej lub osoba pełniąca jego obowiązki może z własnej inicjatywy złożyć kontrolerowi w terminie z nim uzgodnionym pisemne wyjaśnienia, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 60

1. Najwyższa Izba Kontroli przekazuje kierownikowi jednostki kontrolowanej, a w razie potrzeby także kierownikowi jednostki nadrzędnej oraz właściwym organom państwowym lub samorządowym, wystąpienia pokontrolne.

2. Wystąpienie pokontrolne zawiera oceny kontrolowanej działalności, wynikające z ustaleń opisanych w protokole kontroli, a w razie stwierdzenia nieprawidłowości - także uwagi i wnioski w sprawie ich usunięcia.

3. W wystąpieniu pokontrolnym może być także zawarta ocena wskazująca na niezasadność zajmowania stanowiska lub pełnienia funkcji przez osobę odpowiedzialną za stwierdzone nieprawidłowości w jednostkach, o których mowa w art. 2 ust. 1 i art. 4 ust. 1.

4. Ocena, o której mowa w ust. 3, może stanowić podstawę do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, rozwiązania stosunku pracy z winy pracownika bez wypowiedzenia albo odwołania go z zajmowanego stanowiska lub pełnionej funkcji.

Artykuł 61

1. Kierownik jednostki kontrolowanej lub organ, któremu przekazano wystąpienie pokontrolne, może w terminie 7 dni od dnia jego otrzymania zgłosić umotywowane zastrzeżenia w sprawie zawartych w nim ocen, uwag i wniosków do dyrektora właściwej jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli; do zgłaszania i rozpatrywania tych zastrzeżeń stosuje się odpowiednio art. 56.

2. W przypadku wystąpień pokontrolnych przekazywanych przez Prezesa lub wiceprezesów Najwyższej Izby Kontroli zastrzeżenia zgłasza się, w terminie określonym w ust. 1, do Kolegium Najwyższej Izby Kontroli.

3. Kolegium podejmuje uchwałę w sprawie zastrzeżeń w trybie określonym w art. 24 ust. 1-3; uchwała Kolegium jest ostateczna i wraz z uzasadnieniem jest doręczana zgłaszającemu zastrzeżenia; przepis art. 56 ust. 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 62

1. Kierownik jednostki kontrolowanej lub organ, któremu przekazano wystąpienie pokontrolne, jest obowiązany, w terminie określonym w wystąpieniu, nie krótszym niż 14 dni, poinformować Najwyższą Izbę Kontroli o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

2. W przypadku gdy zostały przedstawione zastrzeżenia w myśl art. 61, termin, o którym mowa w ust. 1, liczy się od dnia otrzymania ostatecznej uchwały.

Artykuł 63

1. W razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa lub wykroczenia Najwyższa Izba Kontroli zawiadamia organ powołany do ścigania przestępstw lub wykroczeń oraz informuje o tym kierownika jednostki kontrolowanej lub kierownika jednostki nadrzędnej i właściwy organ państwowy lub samorządowy.

2. Organ powołany do ścigania przestępstw lub wykroczeń obowiązany jest zawiadomić Najwyższą Izbę Kontroli o wynikach postępowania.

3. W razie ujawnienia innych czynów niż określone w ust. 1, za które ustawowo przewidziana jest odpowiedzialność,

Najwyższa Izba Kontroli zawiadamia o tym właściwe organy; przepis ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 64

1. Protokoły kontroli i wystąpienia pokontrolne stanowią podstawę do opracowywania przez Najwyższą Izbę Kontroli informacji o wynikach przeprowadzonych kontroli.

2. Informacje, o których mowa w ust. 1, przed przedłożeniem Sejmowi, Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej i Prezesowi Rady Ministrów, Prezes Najwyższej Izby Kontroli przesyła właściwym naczelnym lub centralnym organom państwowym, które w terminie 7 dni od dnia otrzymania mogą przedstawić swoje stanowisko. Stanowisko dołącza się do informacji; Prezes Najwyższej Izby Kontroli może do tego stanowiska przedstawić swoją opinię.

3. Na żądanie Sejmu, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej lub Prezesa Rady Ministrów albo gdy wystąpiły szczególnie ważne okoliczności Prezes Najwyższej Izby Kontroli niezwłocznie przekazuje informacje o wynikach przeprowadzonych kontroli nie czekając na stanowisko, o którym mowa w ust. 2.

Artykuł 65

Prezes Najwyższej Izby Kontroli określi, w drodze zarządzenia, zadania pracowników nadzorujących i wykonujących czynności kontrolne w postępowaniu kontrolnym oraz szczegółowe zasady przygotowywania kontroli, dokumentowania poszczególnych czynności kontrolnych, sporządzania protokołu kontroli, wystąpienia pokontrolnego i informacji o wynikach przeprowadzonych kontroli, a także prowadzenia postępowania w sprawie rozpatrywania zastrzeżeń. Zarządzenie podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

ROZDZIAŁ 4

Pracownicy Najwyższej Izby Kontroli

Artykuł 66

1. Pracownikami Najwyższej Izby Kontroli są: Prezes, wiceprezesi, dyrektor generalny Najwyższej Izby Kontroli, pracownicy nadzorujący lub wykonujący czynności kontrolne oraz pracownicy zatrudnieni na stanowiskach administracyjnych i obsługi.

2. Pracownikami nadzorującymi czynności kontrolne są pracownicy zatrudnieni na stanowiskach:

- 1/ dyrektorów jednostek organizacyjnych,
- 2/ wicedyrektorów jednostek organizacyjnych,
- 3/ doradców Prezesa Najwyższej Izby Kontroli,
- 4/ doradców prawnych, ekonomicznych, technicznych.

3. Pracownikami wykonującymi czynności kontrolne są pracownicy zatrudnieni na stanowiskach:

- 1/ głównych specjalistów kontroli państwowej,
- 2/ specjalistów kontroli państwowej,
- 3/ starszych inspektorów kontroli państwowej,
- 4/ inspektorów kontroli państwowej,
- 5/ młodszych inspektorów kontroli państwowej.

Artykuł 67

Pracownikiem nadzorującym lub wykonującym czynności kontrolne może być osoba, która:

- 1/ ma obywatelstwo polskie,
- 2/ ma pełną zdolność do czynności prawnych oraz korzysta z pełni praw publicznych,
- 3/ nie była karana za przestępstwo popełnione z winy umyślnej,
- 4/ ma wyższe wykształcenie,
- 5/ ma stan zdrowia pozwalający na zatrudnienie na określonym stanowisku.

Artykuł 68

1. Stosunek pracy z pracownikiem nadzorującym lub wykonującym czynności kontrolne nawiązuje się na podstawie mianowania, poprzedzonego umową o pracę na czas nie dłuższy niż 3 lata, z zastrzeżeniem ust. 6.

2. Pracowników nadzorujących lub wykonujących czynności kontrolne mianuje i rozwiązuje z nimi stosunek pracy Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

3. Rozwiązanie stosunku pracy z mianowanymi pracownikami Najwyższej Izby Kontroli - członkami Kolegium Najwyższej Izby Kontroli - wymaga zgody tego Kolegium.

4. Stosunek pracy z pracownikiem, o którym mowa w ust. 1, nawiązuje się na podstawie umowy o pracę, jeżeli jest on zatrudniony w niepełnym wymiarze czasu pracy.

5. Mianowanie jest uzależnione od aplikacji kontrolerskiej zakończonej złożeniem egzaminu z wynikiem pozytywnym przed komisją egzaminacyjną powołaną przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

6. Prezes Najwyższej Izby Kontroli może, w przypadkach uzasadnionych kwalifikacjami lub praktyką zawodową, mianować pracownika nadzorującego lub wykonującego czynności kontrolne bez uprzedniego zawierania umowy o pracę, a także bez zachowania wymogu aplikacji kontrolerskiej.

7. Prezes Najwyższej Izby Kontroli określi, w drodze zarządzenia, sposób przeprowadzania aplikacji kontrolerskiej i egzaminu.

Artykuł 69

Pracownicy na stanowiskach administracyjnych i obsługi zatrudniani są na podstawie umowy o pracę.

Artykuł 70

1. Przy mianowaniu pracownik Najwyższej Izby Kontroli składa pisemne sľubowanie następującej treści:

"Śľubuję sľużyć Państwu Polskiemu, przestrzegać porządku prawnego, wykonywać obowiązki pracownika Najwyższej Izby Kontroli sumiennie, bezstronnie, zgodnie z najlepszą wiedzą i wolą".

2. Akt mianowania zawiera:

- 1/ imię i nazwisko pracownika,
- 2/ datę mianowania,
- 3/ stanowisko sľużbowe i jednostkę organizacyjną,
- 4/ składniki i wysokość wynagrodzenia.

Artykuł 71

Do obowiązków pracownika nadzorującego lub wykonującego czynności kontrolne należy w szczególności:

- 1/ należyte, bezstronne i terminowe wykonywanie zadań,
- 2/ obiektywne ustalanie i rzetelne dokumentowanie wyników kontroli,
- 3/ przestrzeganie tajemnicy ustawowo chronionej,
- 4/ godne zachowanie się w sľużbie i poza sľużbą,
- 5/ stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych.

Artykuł 72

1. Pracownik Najwyższej Izby Kontroli jest obowiązany sumiennie wypełniać polecenia sľużbowe przełożonych.

2. Jeżeli polecenie sľużbowe w przekonaniu pracownika jest niezgodne z prawem lub zawiera znamiona pomyłki, pracownik powinien przedstawić swoje zastrzeżenia przełożonemu; w razie pisemnego potwierdzenia polecenia jest obowiązany je wykonać, z zastrzeżeniem ust. 3; o ile w toku dalszego postępowania okaże się, że stanowisko pracownika było uzasadnione, przełożony, który wydał polecenie, ponosi z tego tytułu odpowiedzialność.

3. Pracownikowi nie wolno wykonywać poleceń, których wykonanie stanowiłoby przestępstwo lub groziło niepowetowaną szkodą.

Artykuł 73

1. Pracownik Najwyższej Izby Kontroli jest obowiązany zachować w tajemnicy informacje, które uzyskał w związku z wykonywaniem obowiązków sľużbowych.

2. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa również po ustaniu zatrudnienia.

3. Od obowiązku zachowania tajemnicy, o której mowa w ust. 1, może zwolnić Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

Artykuł 74

1. Pracownik nadzorujący lub wykonujący czynności kontrolne nie może być członkiem partii politycznej ani prowadzić działalności politycznej.

2. Pracownikowi, o którym mowa w ust. 1, ubiegającemu się o mandat posła lub senatora udziela się urlopu bezpłatnego na czas kampanii wyborczej, a w przypadku uzyskania mandatu na czas jego wykonywania.

Artykuł 75

1. Pracownik nadzorujący lub wykonujący czynności kontrolne nie może wykonywać zajęć, które godziłyby w interes Najwyższej Izby Kontroli lub byłyby niezgodne z jej zadaniami, a także pozostawałyby w sprzeczności z obowiązkami pracownika lub mogłyby wywoływać podejrzenie o stronniczość lub interesowność.

2. Pracownik nadzorujący lub wykonujący czynności kontrolne może podjąć dodatkowe zajęcie zarobkowe po uzyskaniu zgody Prezesa Najwyższej Izby Kontroli.

Artykuł 76

1. Pracownik mianowany podlega okresowym ocenom kwalifikacyjnym nie rzadziej niż raz na 3 lata.

2. Oceny dokonuje przełożony pracownika mianowanego; o treści oceny kwalifikacyjnej przełożony powiadamia pracownika.

3. Pracownik może odwołać się od oceny kwalifikacyjnej do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli w terminie 14 dni od powiadomienia go o treści oceny.

4. Prezes Najwyższej Izby Kontroli określi, w drodze zarządzenia, termin i tryb dokonywania okresowych ocen kwalifikacyjnych, rozpatrywania odwołań od ocen oraz warunki, zakres i kryteria zwolnienia od okresowych ocen.

Artykuł 77

1. Prezes Najwyższej Izby Kontroli, w przypadkach uzasadnionych potrzebami sľużbowymi, może przenieść pracownika nadzorującego lub wykonującego czynności kontrolne do innej jednostki organizacyjnej lub do pracy nie związanej z nadzorowaniem lub wykonywaniem czynności kontrolnych, w miejscowości będącej siedzibą jednostki organizacyjnej, w której pracownik wykonuje obowiązki.

2. Prezes Najwyższej Izby Kontroli, w przypadkach uzasadnionych potrzebami sľużbowymi, może przenieść pracownika, o którym mowa w ust. 1, do jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli w miejscowości innej niż siedziba jednostki organizacyjnej, w której pracownik wykonuje obowiązki.

3. Przeniesienie, o którym mowa w ust. 2, kobiety w ciąży lub pracownika sprawującego samodzielnie opiekę nad dzieckiem w wieku do piętnastu lat, a także w przypadku gdy stoją temu na przeszkodzie szczególnie ważne względy osobiste lub rodzinne pracownika, możliwe jest tylko za zgodą zainteresowanego.

4. Przeniesienie, o którym mowa w ust. 1 i 2, może być dokonane do pracy zgodnej z kwalifikacjami pracownika, na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy, nie częściej niż raz na 2 lata, z wynagrodzeniem nie niższym niż dotychczas pobierane.

5. W przypadku, o którym mowa w ust. 2, pracownikom przysługują uprawnienia na zasadach określonych w przepisach o pracownikach urzędów państwowych.

Artykuł 78

1. Pracownikowi nadzorującemu lub wykonującemu czynności kontrolne, delegowanemu sľużbowo do zajęć poza stałym miejscem pracy, przysługują: zwrot kosztów podróży i zakwaterowania oraz diety na zasadach określonych w odrębnych przepisach, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Pracownikowi, o którym mowa w ust. 1, na terenie kraju przysługuje dieta w podwójnej wysokości.

Artykuł 79

Pracownikowi nadzorującemu lub wykonującemu czynności kontrolne przez okres nie krótszy niż 10 lat w Najwyższej Izbie Kontroli przysługuje dodatkowy urlop wypoczynkowy w wymiarze 6 dni roboczych, a po 20 latach pracy - w wymiarze 12 dni roboczych.

Artykuł 80

1. Pracownikowi nadzorującemu lub wykonującemu czynności kontrolne przez okres nie krótszy niż 5 lat może być przyznany, co najwyżej dwukrotnie w okresie zatrudnienia w Najwyższej Izbie Kontroli, płatny urlop dla poratowania zdrowia w wymiarze nie przekraczającym jednorazowo 6 miesięcy, z wynagrodzeniem obliczonym tak jak za urlop wypoczynkowy.

2. Urlopu, o którym mowa w ust. 1, udziela Prezes Najwyższej Izby Kontroli na wniosek pracownika, umotywowany opinią komisji lekarskiej o stanie zdrowia.

Artykuł 81

1. Pracownikowi Najwyższej Izby Kontroli przysługuje dodatek za wieloletnią pracę w wysokości wynoszącej po 5 latach pracy 5% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego. Dodatek ten wzrasta o 1% za każdy dalszy rok pracy aż do osiągnięcia 20% miesięcznego wynagrodzenia zasadniczego.

2. Zaliczanie okresów pracy do okresu pracy, od którego zależy wysokość dodatku za wieloletnią pracę, odbywa się na

zasadach określonych w przepisach o pracownikach urzędów państwowych.

Artykuł 82

1. Pracownikowi Najwyższej Izby Kontroli przysługują nagrody jubileuszowe za wieloletnią pracę w wysokości:

- 1/ po 20 latach pracy - 75% wynagrodzenia miesięcznego,
- 2/ po 25 latach pracy - 100% wynagrodzenia miesięcznego,
- 3/ po 30 latach pracy - 150% wynagrodzenia miesięcznego,
- 4/ po 35 latach pracy - 200% wynagrodzenia miesięcznego,
- 5/ po 40 latach pracy - 300% wynagrodzenia miesięcznego,
- 6/ po 45 latach pracy - 400% wynagrodzenia miesięcznego.

2. Zaliczanie okresów pracy, sposób obliczania i wypłacania nagród jubileuszowych odbywa się na zasadach określonych w przepisach o pracownikach urzędów państwowych.

Artykuł 83

Pracownikowi Najwyższej Izby Kontroli, z którym rozwiązano stosunek pracy z powodu nabycia prawa do emerytury lub renty inwalidzkiej albo na skutek orzeczenia komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia, przysługuje jednorazowa odprawa w wysokości trzykrotnego, a w przypadku stażu pracy powyżej 20 lat - sześciokrotnego wynagrodzenia, otrzymanego za ostatni miesiąc zatrudnienia.

Artykuł 84

W Najwyższej Izbie Kontroli tworzy się zakładowy fundusz nagród wynoszący 8,5% funduszu płac. Wysokość i zasady przyznawania indywidualnych nagród z tego funduszu określają odrębne przepisy.

Artykuł 85

1. Czas pracy w Najwyższej Izbie Kontroli nie może przekraczać 40 godzin na tydzień i 8 godzin na dobę.

2. Rozkład czasu pracy w tygodniu oraz jego wymiar w poszczególnych dniach tygodnia ustala Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

3. Pracownik nadzorujący lub wykonujący czynności kontrolne może być w uzasadnionych przypadkach, w szczególności ze względu na dobro kontroli, zatrudniony poza normalnymi godzinami pracy bez prawa do oddzielnego wynagrodzenia.

4. Pracownikowi nadzorującemu lub wykonującemu czynności kontrolne przysługuje wolny czas za pracę poza normalnymi godzinami pracy wykonywaną w porze nocnej oraz w dni wolne od pracy.

Artykuł 86

Pracownicy Najwyższej Izby Kontroli mają prawo zrzeszania się w związkach zawodowych, z wyjątkiem Prezesa, wiceprezesów, dyrektora generalnego Najwyższej Izby Kontroli oraz pracowników nadzorujących lub wykonujących czynności kontrolne.

Artykuł 87

Pracownikowi Najwyższej Izby Kontroli nie wolno uczestniczyć w strajkach ani wakcjach zakłócających funkcjonowanie Najwyższej Izby Kontroli.

Artykuł 88

1. Wiceprezesa i dyrektor generalny Najwyższej Izby Kontroli oraz pracownicy nadzorujący lub wykonujący czynności kontrolne nie mogą być pociągnięci do odpowiedzialności karnej z powodu swoich czynności służbowych bez uprzedniej zgody Kolegium Najwyższej Izby Kontroli, a Prezes Najwyższej Izby Kontroli - bez zgody Sejmu.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio również po ustaniu stosunku pracy.

Artykuł 89

1. Pracownik mianowany ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za naruszenie obowiązków służbowych lub uchybienie godności stanowiska.

2. Karami dyscyplinarnymi są:

- 1/ upomnienie,
- 2/ nagana,
- 3/ nagana z pozbawieniem możliwości awansowania przez okres do 3 lat do wyższej grupy wynagrodzenia,
- 4/ przeniesienie na niższe stanowisko służbowe z jednoczesnym obniżeniem wynagrodzenia zasadniczego o jedną kategorię,
- 5/ wydalenie z pracy w Najwyższej Izbie Kontroli.

3. Nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego po upływie 3 miesięcy od dnia uzyskania przez przełożonego wiadomości o popełnionym przewinieniu; nie można wszcząć postępowania ani wydać orzeczenia o ukaraniu po upływie 3 lat od popełnienia przewinienia. Jeżeli czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne nie może nastąpić wcześniej niż przewidziano to w przepisach Kodeksu karnego.

4. W sprawach dyscyplinarnych orzekają, na zasadzie niezawisłości, Komisja Dyscyplinarna i Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna przy Prezesie Najwyższej Izby Kontroli

5. Obwiniony może ustanowić obrońcę tylko spośród pracowników mianowanych Najwyższej Izby Kontroli.

6. Postępowanie dyscyplinarne może toczyć się w razie nie usprawiedliwionej nieobecności pracownika.

7. Koszty postępowania dyscyplinarnego ponosi Najwyższa Izba Kontroli.

8. Marszałek Sejmu, na wniosek Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, określi, w drodze zarządzenia, organizację, skład, tryb powoływania komisji dyscyplinarnych i rzeczników dyscyplinarnych oraz tryb postępowania dyscyplinarnego w Najwyższej Izbie Kontroli. Zarządzenie podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 90

1. W przypadku wszczęcia postępowania dyscyplinarnego Prezes Najwyższej Izby Kontroli może zawiesić pracownika w czynnościach służbowych na okres do zakończenia postępowania, nie dłużej jednak niż na 6 miesięcy.

2. W okresie zawieszenia, o którym mowa w ust. 1, pracownik mianowany zachowuje prawo do wynagrodzenia i innych świadczeń przysługujących na podstawie stosunku pracy.

Artykuł 91

1. Pracownik mianowany zostaje z mocy prawa zawieszony w pełnieniu obowiązków służbowych w razie tymczasowego aresztowania do czasu wygaśnięcia stosunku pracy, chyba że wcześniej rozwiązano z nim stosunek pracy bez wypowiedzenia z jego winy.

2. Wynagrodzenie pracownika mianowanego w okresie tymczasowego aresztowania ulega ograniczeniu do połowy. Jeżeli zapadł wyrok uniewinniający lub postępowanie karne zostało umorzone, pracownikowi wypłaca się pozostałą część wynagrodzenia, z zastrzeżeniem ust. 3.

3. Nie wypłaca się pozostałej części wynagrodzenia, jeżeli postępowanie karne zostało umorzone warunkowo lub na podstawie amnestii, a pracownik w przepisany trybie nie domagał się rehabilitacji.

Artykuł 92

1. Stosunek pracy z pracownikiem mianowanym rozwiązuje się bez wypowiedzenia z jego winy w razie:

- 1/ prawomocnego wyroku skazującego za przestępstwo popełnione z winy umyślnej,
- 2/ prawomocnego orzeczenia kary dyscyplinarnej wydalenia z pracy w Najwyższej Izbie Kontroli.

2. Stosunek pracy z pracownikiem mianowanym rozwiązuje się bez wypowiedzenia w razie:

- 1/ trwającej dłużej niż 1 rok niezdolności do pracy spowodowanej chorobą,
- 2/ nie usprawiedliwionego niezgłoszenia się do komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia w okolicznościach, o których mowa w ust. 3.

3. Prezes Najwyższej Izby Kontroli w uzasadnionych przypadkach, w szczególności w razie długotrwałego korzystania ze zwolnień lekarskich, może z urzędu skierować pracownika mianowanego do komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia w celu ustalenia, czy jego stan zdrowia pozwala na zatrudnienie go na zajmowanym stanowisku.

Artykuł 93

1. Stosunek pracy z pracownikiem mianowanym rozwiązuje się za wypowiedzeniem w razie:

1/ otrzymania negatywnej oceny kwalifikacyjnej, potwierdzonej kolejną oceną negatywną, dokonaną nie wcześniej niż po upływie 6 miesięcy i nie później niż przed upływem 1 roku od dokonania pierwszej oceny,

2/ orzeczenia przez komisję lekarską do spraw inwalidztwa i zatrudnienia trwałej niezdolności do pełnienia obowiązków służbowych na zajmowanym stanowisku.

2. Stosunek pracy z pracownikiem mianowanym można rozwiązać za wypowiedzeniem w razie:

1/ osiągnięcia wieku i stażu pracy, wymaganych do nabycia prawa do emerytury na podstawie przepisów o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników,

2/ likwidacji jednostki organizacyjnej Najwyższej Izby Kontroli lub reorganizacji tej jednostki, jeżeli przeniesienie pracownika za jego zgodą do innej jednostki organizacyjnej nie jest możliwe; rozwiązanie stosunku pracy z tej przyczyny wywołuje skutki, jakie przepisy prawa wiążą z rozwiązaniem stosunku pracy z mianowanym urzędnikiem państwowym z powodu likwidacji urzędu.

3. Okres wypowiedzenia stosunku pracy z pracownikiem mianowanym wynosi 3 miesiące i kończy się ostatniego dnia miesiąca kalendarzowego.

Artykuł 94

Rozwiązanie stosunku pracy z pracownikiem mianowanym może nastąpić:

- 1/ w drodze porozumienia stron,
- 2/ za trzymiesięcznym wypowiedzeniem dokonany przez pracownika.

Artykuł 95

W okresie wypowiedzenia pracownik mianowany może być zwolniony z pełnienia obowiązków, z zachowaniem prawa do wynagrodzenia i innych świadczeń przysługujących na podstawie stosunku pracy.

Artykuł 96

Od decyzji Prezesa Najwyższej Izby Kontroli w sprawach, o których mowa w art. 77ust. 2, art. 92 i 93, pracownikowi mianowanemu przysługuje skarga do sądu administracyjnego

na zasadach przewidzianych w Kodeksie postępowania administracyjnego.

Artykuł 97

Marszałek Sejmu, na wniosek Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, określi, w drodze zarządzenia, wymagane kwalifikacje, zasady wynagradzania oraz tabele stanowisk pracowników Najwyższej Izby Kontroli. Zarządzenie podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

ROZDZIAŁ 5

Przepisy karne

Artykuł 98

Kto uchyla się od kontroli, o której mowa w niniejszej ustawie, lub utrudnia jej prowadzenie, w szczególności przez nieprzedstawienie potrzebnych do kontroli dokumentów, bądź niezgodnie z prawdą informuje o wykonaniu wniosków pokontrolnych, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.

ROZDZIAŁ 6

Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 99

W ustawie z dnia 29 kwietnia 1985 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 470, z 1993 r. Nr 47, poz. 213 i z 1994 r. Nr 122, poz. 593) w art. 13 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

"1. Trybunał Konstytucyjny ustala powszechnie obowiązującą wykładnię ustaw na wniosek Prezydenta, prezesa Rady Ministrów, pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, prezesa Najwyższej Izby Kontroli, Prokuratora Generalnego."

Artykuł 100

W okresie do dnia 31 grudnia 1995 r. Najwyższa Izba Kontroli może kontrolować działalność spółdzielni i ich organizacji, tak jak działalność organów i jednostek, o których mowa w art. 2 ust. 1.

Artykuł 101

1. Pracownicy mianowani, zatrudnieni w dniu wejścia w życie ustawy na stanowiskach innych niż wymienione w art. 66 ust. 2 i 3, mogą być zatrudnieni na tych stanowiskach

przez okres nie dłuższy niż 1 rok po dniu wejścia w życie ustawy.

2. Pracownicy mianowani, nie spełniający wymogu określonego w art. 67 pkt 4, mogą być zatrudnieni na dotychczasowych stanowiskach przez okres nie dłuższy niż 1 rok po dniu wejścia w życie ustawy.

3. Po upływie 1 roku od dnia wejścia w życie ustawy stosunek pracy z pracownikami, o których mowa w ust. 1 i 2, może być rozwiązany z zachowaniem okresu wypowiedzenia lub przekształcony w stosunek pracy na podstawie umowy o pracę, w drodze wypowiedzenia warunków pracy.

4. Prezes Najwyższej Izby Kontroli w ciągu 3 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy może, uwzględniając zadania wykonywane w okresie ostatnich 2 lat przez pracownika nadzorującego lub wykonującego czynności kontrolne, zmienić jego stanowisko służbowe, w drodze wypowiedzenia warunków pracy, na inne stanowisko określone w art. 66 ust. 2 i 3.

5. Usprawiedliwiona nieobecność w pracy pracownika zawieszona biegiem terminu do dokonania zmiany stanowiska, o którym mowa w ust. 4.

6. Do decyzji Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, o których mowa w ust. 3 i 4, przepis art. 96 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 102

1. Sejm może powołać Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, na podstawie niniejszej ustawy, nie wcześniej niż po upływie 30 dni od dnia jej ogłoszenia.

2. Do czasu objęcia stanowiska przez Prezesa Najwyższej Izby Kontroli, powołanego na podstawie niniejszej ustawy, obowiązki pełni dotychczasowy Prezes Najwyższej Izby Kontroli.

3. Do odwołania dotychczasowego Prezesa Najwyższej Izby Kontroli nie stosuje się przepisów niniejszej ustawy.

Artykuł 103

1. Traci moc ustawa z dnia 8 października 1980 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. Nr 22, poz. 82 i z 1989 r. Nr 34, poz. 178).

2. Do czasu wydania przepisów wykonawczych na podstawie niniejszej ustawy, nie dłużej jednak niż przez okres 6 miesięcy od dnia jej wejścia w życie, zachowują moc przepisy wydane na podstawie ustawy, o której mowa w ust. 1, jeżeli nie są sprzeczne z niniejszą ustawą.

3. Do przeprowadzenia postępowań kontrolnych rozpoczętych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy lub postępowań kontrolnych dotyczących wykonania budżetu państwa i założeń polityki pieniężnej w 1994 r. stosuje się przepisy ustawy, o której mowa w ust. 1, i przepisy wydane na jej podstawie.

Artykuł 104

Ustawa wchodzi w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia, z wyjątkiem przepisów art. 14-19 i art. 102, które wchodzi w życie po upływie 30 dni od dnia ogłoszenia.

25 USTAWA

z dnia 29 grudnia 1992 r.

o radiofonii i telewizji
(Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34) (Wyciąg)

ROZDZIAŁ 2

Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji

Artykuł 5

Tworzy się Krajową Radę Radiofonii i Telewizji, zwaną dalej "Krajową Radą", jako organ państwowy właściwy w sprawach radiofonii i telewizji.

1. Krajowa Rada stoi na straży wolności słowa w radiu i telewizji, samodzielności nadawców i interesów odbiorców oraz zapewnia otwarty i pluralistyczny charakter radiofonii i telewizji.

2. Do zadań Krajowej Rady należy w szczególności:

1/ projektowanie w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów kierunków polityki państwa w dziedzinie radiofonii i telewizji,

2/ określanie, w granicach upoważnień ustawowych, warunków prowadzenia działalności przez nadawców,

3/ podejmowanie, w zakresie przewidzianym ustawą, rozstrzygnięć w sprawach koncesji na rozpowszechnianie i rozprowadzanie programów,

4/ sprawowanie w granicach określonych ustawą kontroli działalności nadawców,

5/ organizowanie badań treści i odbioru programów radiowych i telewizyjnych,

5/ określanie opłat abonamentowych, opłat za udzielenie koncesji oraz wpis do rejestru,

7/ opiniowanie projektów aktów ustawodawczych oraz umów międzynarodowych dotyczących radiofonii i telewizji,

8/ inicjowanie postępu naukowo-technicznego i kształcenia kadr w dziedzinie radiofonii i telewizji,

9/ organizowanie i inicjowanie współpracy z zagranicą w dziedzinie radiofonii i telewizji,

10/ współpraca z właściwymi organizacjami i instytucjami w zakresie ochrony praw autorskich, praw wykonawców, praw producentów oraz nadawców programów radiowych i telewizyjnych.

Artykuł 7

1. W skład Krajowej Rady wchodzi dziewięciu członków powoływanych: 4 przez Sejm, 2 przez Senat i 3 przez Prezydenta, spośród osób wyróżniających się wiedzą i doświadczeniem w zakresie środków masowego przekazu.

2. Przewodniczącego Krajowej Rady powołuje Prezydent z grona członków Rady.

3. Krajowa Rada wybiera ze swego grona, na wniosek Przewodniczącego, zastępcę Przewodniczącego Krajowej Rady.

4. Kadencja członków Krajowej Rady trwa 6 lat, licząc od dnia powołania, przy czym co dwa lata kończy się kadencja jednej trzeciej członków. Członkowie Krajowej Rady pełnią swe funkcje do czasu powołania ich następców.

5. Członek Krajowej Rady nie może być powołany na kolejną pełną kadencję.

6. Organ uprawniony do powołania członka Krajowej Rady może go odwołać wyłącznie w przypadku:

1/ gdy sam zrzeknie się swej funkcji,

2/ ciężkiej choroby, uniemożliwiającej sprawowanie funkcji,

3/ skazania prawomocnym wyrokiem za popełnienie przestępstwa z winy umyślnej,

4/ rażącego naruszenia przepisów ustawy.

7. W przypadku odwołania członka lub jego śmierci przed upływem kadencji, właściwy organ powołuje nowego członka Krajowej Rady na okres do końca tej kadencji.

Artykuł 8

1. Zakład pracy zatrudniający członka Krajowej Rady udzieli mu, na jego wniosek, urlopu bezpłatnego na czas sprawowania funkcji. Okres urlopu wlicza się do stażu pracy, od którego zależą uprawnienia wynikające ze stosunku pracy.

2. Członkom Krajowej Rady przysługuje wynagrodzenie, którego wysokość określa Prezydent.

3. W okresie kadencji członków Krajowej Rady ulega zawieszeniu ich członkostwo:

1/ w partiach politycznych,

2/ we władzach krajowych stowarzyszeń, związków zawodowych, związków pracodawców, organizacji kościelnych lub związków wyznaniowych.

4. Nie można łączyć funkcji członka Krajowej Rady prowadzeniem działalności nadawcy lub producenta radiowego i telewizyjnego, zatrudnieniem u nadawcy lub producenta, radiowego i telewizyjnego, posiadaniem udziałów albo akcji spółki będącej nadawcą lub producentem radiowym i telewizyjnym oraz z zatrudnieniem w administracji państwowej i samorządowej.

Artykuł 9

1. Na podstawie ustaw i w celu ich wykonania Krajowa Rada wydaje rozporządzenia i uchwały.

2. Krajowa Rada podejmuje uchwały bezwzględnie większością głosów ustawowej liczby członków.

3. Krajowa Rada uchwała regulamin swych obrad.

Artykuł 10

1. Przewodniczący Krajowej Rady kieruje jej pracami, reprezentuje Krajową Radę oraz wykonuje zadania określone w ustawie.

2. Przewodniczący Krajowej Rady może żądać od nadawcy przedstawienia materiałów, dokumentów i udzielenia wyjaśnień w zakresie niezbędnym dla kontroli zgodności działania nadawcy z przepisami ustawy i warunkami koncesji.

3. Przewodniczący Krajowej Rady może wezwać nadawcę do zaniechania działań w zakresie tworzenia i rozpowszechniania programów, jeżeli naruszają one przepisy ustawy, uchwały Krajowej Rady lub warunki koncesji.

4. Przewodniczący Krajowej Rady na podstawie uchwały tej Rady może wydać decyzję nakazującą zaniechanie przez nadawcę działań w zakresie, o którym mowa w ust. 3.

5. Przepisy ust. 2-4 stosuje się odpowiednio do rozprowadzania programów radiowych i telewizyjnych.

Artykuł 11

1. Krajowa Rada wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Krajowej Rady.
2. Organizację i tryb działania Biura Krajowej Rady określa regulamin uchwalany przez Krajową Radę.
3. Koszty działalności Krajowej Rady i Biura Krajowej Rady są pokrywane z budżetu państwa.
4. Do pracowników Biura Krajowej Rady stosuje się przepisy o pracownikach urzędów państwowych.

Artykuł 12

1. Krajowa Rada przedstawia corocznie Sejmowi, Senatowi i Prezydentowi sprawozdanie ze swej działalności oraz informacje o podstawowych problemach radiofonii i telewizji.

2. Krajowa Rada przedstawia corocznie Prezesowi Rady Ministrów informację o swojej działalności oraz o podstawowych problemach radiofonii i telewizji.

3. Sejm i Senat uchwałami przyjmują lub odrzucają sprawozdanie, o którym mowa w ust. 1. Uchwała o przyjęciu sprawozdania może zawierać uwagi i zastrzeżenia.

4. W wypadku odrzucenia sprawozdania przez Sejm i Senat, kadencja wszystkich członków Krajowej Rady wygasa w ciągu 14 dni, liczonych od dnia ostatniej uchwały, z zastrzeżeniem ust. 5.

5. Wygaśnięcie kadencji Krajowej Rady nie następuje jeżeli nie zostanie potwierdzone przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

26

UCHWAŁA SEJMU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 16 marca 1995 r.

w sprawie trybu zgłaszania kandydatów oraz powoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji

(M.P. Nr 16, poz. 192)

1. Prawo do zgłaszania kandydatów na członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji ma grupa co najmniej 35 posłów, przy czym poseł może udzielić poparcia tylko jednemu kandydatowi.

2. Do wniosku dołącza się uzasadnienie, życiorys kandydata oraz jego zgodę na kandydowanie.

3. Wnioski zgłasza się do Prezydium Sejmu:

a/ najpóźniej na 10 dni przed upływem kadencji,

b/ w terminie 14 dni od dnia odwołania członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji lub jego śmierci.

4. Zgłoszone wnioski Prezydium Sejmu kieruje do Komisji Kultury i Środków Przekazu w celu zaopiniowania, przy uwzględnieniu w szczególności, czy kandydat spełnia kryteria wynikające z ustawy o radiofonii i telewizji. Art. 27a Regulaminu Sejmu stosuje się odpowiednio.

5. Sejm powołuje członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby posłów. Powołanie dwóch członków odbywa się w głosowaniu łącznym, chyba że Sejm postanowi inaczej.

6. Jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał bezwzględnej większości głosów lub w przypadku powoływania dwóch członków większość tę uzyskał tylko jeden kandydat, a zgłoszono więcej kandydatów niż jest miejsc, to w kolejnych turach głosowania skreśla się z listy kandydatów tego kandydata, który otrzymał najmniejszą liczbę głosów.

7. Jeżeli w głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości głosów, ponowne wnioski zgłasza się w terminie 10 dni od dnia głosowania.

27

UCHWAŁA SENATU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 9 września 1994 r.

w sprawie zasad zgłaszania kandydatów oraz powoływania i odwoływania członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (M.P. Nr 51, poz. 431)

Na podstawie art. 7 ust. 1 i 6 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34) uchwała się, co następuje:

Artykuł 1

1. Prawo zgłaszania kandydatów na członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji przysługuje grupie co najmniej 7 senatorów. Senator może udzielić poparcia co najwyżej 2 kandydatom

2. Zgłoszenie, o którym mowa w ust. 1, wraz z uzasadnieniem (uwzględniającym w szczególności kryteria dotyczące kandydata wynikające z ustawy o radiofonii i telewizji) i zgodą kandydata na kandydowanie, składa się na piśmie do Komisji Kultury, Środków Przekazu, Wychowania Fizycznego i Sportu w terminie:

1/ 21 dni przed upływem kadencji członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji,

2/ 14 dni od dnia potwierdzenia przez Prezydenta wygaśnięcia kadencji Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w wyniku odrzucenia przez Sejm i Senat sprawozdania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji ze swej działalności, lub

3/ 14 dni od dnia odwołania członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji lub jego śmierci.

Artykuł 2

1. Komisja Kultury, Środków Przekazu, Wychowania Fizycznego i Sportu przeprowadza na jawnym posiedzeniu przesłuchanie kandydatów na członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

2. Komisja Kultury, Środków Przekazu, Wychowania Fizycznego i Sportu przedstawia Senatowi sprawozdanie zawierające listę prawidłowo zgłoszonych kandydatów na członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji oraz opinię Komisji o kandydatach.

3. Na posiedzeniu Senatu senatorowie mogą zadawać pytania kandydatom na członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji.

Artykuł 3

Senat podejmuje uchwałę o powołaniu członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością ważnie oddanych głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów.

Artykuł 4

1. Jeżeli w głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyska wymaganej większości głosów, przeprowadza się kolejne tury głosowania z kolejnym wyłączeniem kandydata, który uzyskał najmniejszą liczbę głosów. Przy równej liczbie głosów o wyłączeniu decyduje losowanie.

2. Jeżeli w głosowaniu nie powołano wszystkich członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, 14-dniowy termin do zgłaszania kandydatów na nie obsadzone miejsca członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji liczy się od dnia następnego po dniu głosowania.

Artykuł 5

1. Senat może odwołać członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji wyłącznie w przypadkach określonych w art. 7 ust. 6 ustawy o radiofonii i telewizji.

2. Senat podejmuje uchwałę o odwołaniu członków Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w głosowaniu tajnym, bezwzględną większością ważnie oddanych głosów, w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby senatorów.

3. W wypadku odwołania członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji lub jego śmierci przed upływem kadencji Senat powołuje nowego członka Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji na okres do końca tej kadencji. Do zasad zgłaszania kandydatów art. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 6

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

UCHWAŁA NR 20 RADY MINISTRÓW

z dnia 12 lutego 1991 r.

w sprawie regulaminu prac Rady Ministrów

(M.P. Nr 7, poz. 47 i z 1992 r. Nr 7, poz. 47 i Nr 25, poz. 180)

Rada Ministrów uchwala, co następuje:

ROZDZIAŁ 1**Przepisy ogólne**

§ 1. Uchwała reguluje w szczególności zasady organizacji pracy Rady Ministrów oraz funkcjonowania Prezydium Rządu.

§ 2. 1. Rada Ministrów w ramach posiadanych kompetencji rozpatruje i rozstrzyga kolegialnie sprawy wniesione pod jej obrady.

2. Rada Ministrów uchwala normatywne akty prawne w zakresie i w formach określonych w ustawach.

§ 3. Prezydium Rządu w zakresie właściwości Rady Ministrów wydaje dyspozycje realizacyjne w sprawach niecierpiących zwłoki, o szczególnym znaczeniu politycznym, gospodarczym i społecznym; o wydanych dyspozycjach Prezydium Rządu powiadamia Radę Ministrów na jej najbliższym posiedzeniu.

§ 4. 1. Rada Ministrów działa na podstawie programów pracy Rządu, w tym programów prac legislacyjnych.

2. Projekty programów pracy Rządu przygotowuje Sekretarz Rady Ministrów i po zaakceptowaniu przez Prezesa Rady Ministrów przedstawia je Radzie Ministrów.

ROZDZIAŁ 2**Opracowywanie i uzgadnianie projektów dokumentów rządowych**

§ 5. 1. Projekty normatywnych aktów prawnych, projekty przedłożeń rządowych przeznaczonych na podstawie przepisów szczególnych dla Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, analizy problemowe, oceny realizacji zadań, informacje i sprawozdania oraz projekty stanowiska Rządu w sprawie projektów ustaw wnoszonych do Sejmu z inicjatywy innych podmiotów, a także inne materiały, zwane również dalej "dokumentami rządowymi", opracowują w ramach swojej właściwości, uzgadniają i wnoszą pod obrady Rady Ministrów członkowie Rady Ministrów, kierownicy urzędów centralnych organów administracji państwowej oraz wojewodowie.

2. Jeżeli centralny organ administracji państwowej podlega nadzorowi ministra, uzgadnianie i wnoszenie dokumentów rządowych pod obrady Rady Ministrów następuje za pośrednictwem lub po porozumieniu z tym ministrem.

3. W opracowaniu projektów normatywnych aktów prawnych uczestniczą komórki obsługi prawnej organów określonej w ust. 1, które są odpowiedzialne za stronę prawną i formalną projektów.

4. Opracowanie, uzgodnienie i wniesienie pod obrady Rady Ministrów projektu dokumentu rządowego może nastąpić z inicjatywy Komitetu Ekonomicznego lub Komitetu Społecznego Rady Ministrów.

5. Opracowanie projektu dokumentu rządowego może być powierzone organowi opiniodawczo-doradczemu Rady Ministrów lub Prezesa Rady Ministrów, pełnomocnikowi Rządu, a także komisji lub zespołowi specjalistów.

§ 6. 1. Projekt normatywnego aktu prawnego jest opracowywany zgodnie z zasadami techniki prawodawczej, ustalonymi przez Radę Ministrów w odrębnym trybie¹.

2. Do projektu normatywnego aktu prawnego załącza się uzasadnienie obejmujące:

1/ przedstawienie istniejącego stanu w dziedzinie, która ma być normowana, oraz wyjaśnienie potrzeby i celu wydania normatywnego aktu prawnego,

2/ wykazanie różnic między dotychczasowym a projektowanym stanem prawnym oraz charakterystykę przewidywanych skutków społecznych i gospodarczych, a także skutków finansowych, związanych z wejściem aktu w życie, oraz źródeł finansowania,

3/ omówienie wyników konsultacji społecznej bądź dyskusji publicznej oraz informacje o przedstawionych wariantach i opiniach, w szczególności jeżeli obowiązek przeprowadzenia konsultacji lub zasięgnięcia opinii wynika z przepisów prawa.

3. Jeżeli projekt normatywnego aktu prawnego przewiduje wydanie aktów wykonawczych, należy dołączyć projekty takich aktów o podstawowym znaczeniu dla proponowanej regulacji.

§ 7. 1. Projekty dokumentów rządowych przed wniesieniem do rozpatrzenia Radzie Ministrów są poddawane przez organ wnioskujący uzgodnieniom z członkami Rady Ministrów.

2. Postępowaniem uzgadniającym w zakresie prawnym i formalnym powinna być objęta właściwa w sprawach legislacji komórka organizacyjna Urzędu Rady Ministrów, a w odniesieniu do dokumentów rządowych w sprawach:

a/ gospodarczych - Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów,

b/ społeczno-politycznych - Komitet Społeczny Rady Ministrów,

3. Projekty dokumentów rządowych, o których mowa w ust. 1, mogą być kierowane w celu zasięgnięcia opinii również do innych organów państwowych, a zwłaszcza: Kancelarii Sejmu, Kancelarii Senatu, Kancelarii Prezydenta, Najwyższej Izby Kontroli, Prezesa Narodowego Banku Polskiego, Sekretana Naukowego Polskiej Akademii Nauk, kierowników urzędów centralnych organów administracji państwowej i wojewodów, jeżeli z odrębnych przepisów nie wynika obowiązek uzgodnienia z tymi organami projektu dokumentu rządowego.

4. Przepis ust. 3 stosuje się odpowiednio przy zasięgnięciu opinii Sądu Najwyższego i Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego.

§ 8. 1. Organy, do których skierowano projekt dokumentu rządowego w celu uzgodnienia, są obowiązane zająć stanowisko w wyznaczonym terminie, zgłaszając uwagi na piśmie lub zawiadamiając o ich braku.

2. Termin, w którym należy ustosunkować się do projektu dokumentu rządowego, organ uzgadniający ustala, biorąc pod uwagę rodzaj i przedmiot dokumentu a także pilność sprawy; termin ten nie powinien w zasadzie przekraczać 30 dni. Wyznaczenie dla uzgodnienia projektu dokumentu rządowego terminu krótszego niż 7 dni wymaga szczególnego uzasadnienia i porozumienia z Sekretarzem Rady Ministrów.

§ 9. 1. Rozbieżności powstałe w trakcie postępowania uzgadniającego właściwy organ wyjaśnia w toku organizowanych przez siebie konferencji uzgadniających. Po zakończeniu konferencji uzgadniającej sporządza się nową wersję projektu dokumentu rządowego lub protokół rozbieżności.

2. Jeżeli nie jest możliwe usunięcie rozbieżności w trakcie postępowania uzgadniającego, właściwy organ kieruje projekt dokumentu rządowego do rozpatrzenia przez Komitet Ekonomiczny lub Komitet Społeczny Rady Ministrów.

§ 10. 1. Projekty normatywnych aktów prawnych po przeprowadzeniu uzgodnień, a przed wniesieniem pod obrady Rady Ministrów, są rozpatrywane, z zastrzeżeniem ust. 2, pod względem prawnym i redakcyjnym przez Komisję Prawniczą w Urzędzie Rady Ministrów zwaną dalej "Komisją Prawniczą". Z wnioskiem o rozpatrzenie projektu przez Komisję Prawniczą występuje organ, który opracował projekt.

2. Sekretarz Rady Ministrów lub upoważniony przez niego kierownik właściwej w sprawach legislacji komórki organizacyjnej Urzędu Rady Ministrów może:

1/ z własnej inicjatywy lub na szczególnie umotywowany wniosek organu wnoszącego projekt normatywnego aktu

prawnego zwolnić ten projekt od obowiązku rozpatrzenia przez Komisję Prawniczą, albo

2/ odmówić skierowania pod obrady Komisji Prawniczej projektu opracowanego niezgodnie z zasadami określonymi w przepisach uchwały lub innych przepisach prawa.

§ 11. 1. Komisja Prawnicza rozpatruje i ocenia projekt normatywnego aktu prawnego pod względem jego zgodności z obowiązującym systemem prawa, prawidłowości i wewnętrznej spójności jego przepisów oraz potrzeby uchylecia lub utrzymania w mocy przepisów dotychczasowych, a także pod względem jego zgodności z zasadami techniki prawodawczej i poprawności językowej.

2. W wyniku prac Komisja Prawnicza ustala tekst projektu normatywnego aktu prawnego pod względem prawnym i formalnym.

§ 12. 1. W skład Komisji Prawniczej wchodzi zaproszeni przedstawiciele komórek obsługi prawnej ministerstw i urzędów centralnych, a także prawnicy - przedstawiciele innych organów oraz instytucji, zaproszeni do udziału w posiedzeniu Komisji.

2. Szczegółowe zasady i tryb pracy Komisji Prawniczej określa Minister - Szef Urzędu Rady Ministrów.

ROZDZIAŁ 3**Wnoszenie projektów dokumentów rządowych pod obrady Rady Ministrów**

§ 13. 1. Projekt dokumentu rządowego właściwy organ wnosi do rozpatrzenia przez Radę Ministrów za pośrednictwem Sekretarza Rady Ministrów.

2. Sekretarz Rady Ministrów, za zgodą Prezesa Rady Ministrów, może zwrócić projekt dokumentu rządowego jeżeli nie odpowiada on określonym w uchwale wymaganiom.

§ 14. 1. Wniesienie pod obrady Rady Ministrów projektu dokumentu rządowego, który był przedmiotem prac Komitetu Ekonomicznego lub Komitetu Społecznego Rady Ministrów i nie zostały usunięte rozbieżności, następuje po uzyskaniu stanowiska przewodniczącego Komitetu. Przewodniczący Komitetu przedstawia uzasadnione stanowisko w tej sprawie wraz z propozycją rozstrzygnięcia przez Radę Ministrów.

2. W przypadkach, o których mowa w ust. 1, Sekretarz Rady Ministrów ustala z Sekretarzem Komitetu Ekonomicznego lub Komitetu Społecznego Rady Ministrów formę przedstawiania rządowi stanowiska Komitetu.

§ 15. Sekretarz Rady Ministrów nadzoruje prowadzony w Urzędzie Rady Ministrów rejestr projektów dokumentów rządowych wnoszonych pod obrady Rządu.

§ 16. Sekretarz Rady Ministrów przekazuje członkom Rady Ministrów i stałym uczestnikom posiedzeń Rządu wniesione pod obrady projekty dokumentów rządowych w terminie nie krótszym niż 7 dni przed datą posiedzenia, przy

czym skrócenie tego terminu może następować w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

§ 17. 1. W uzasadnionych przypadkach w celu należytego przygotowania spraw wniesionych pod obrady Rady Ministrów oraz wyjaśnienia istniejących rozbieżności mogą być organizowane w Urzędzie Rady Ministrów konferencje przygotowawcze. W konferencjach tych biorą udział przedstawiciele wnioskodawcy i zainteresowanych organów, a także w miarę potrzeby inne osoby. Konferencjom przygotowawczym przewodniczy Sekretarz Rady Ministrów lub upoważniona przez niego osoba.

2. Wnioski i ustalenia przyjęte podczas konferencji powinny być, w trybie określonym w § 13, zgłoszone przez wnioskodawcę w formie nowego tekstu projektu dokumentu rządowego lub autopoprawki albo protokołu rozbieżności.

ROZDZIAŁ 4

Posiedzenia Rady Ministrów i rozpatrywanie spraw

§ 18. Do rozpatrzenia przez Radę Ministrów kieruje się projekty normatywnych aktów prawnych oraz innych dokumentów rządowych a ponadto sprawy wniesione przez Prezesa Rady Ministrów lub za jego aprobatą.

§ 19. 1. Prezes Rady Ministrów zwołuje posiedzenia Rady Ministrów oraz aprobuje porządek obrad.

2. Rada Ministrów odbywa posiedzenia w stałych terminach; zawiadomienia o posiedzeniu wraz z porządkiem obrad doręcza uczestnikom posiedzenia Sekretarz Rady Ministrów w terminie umożliwiającym przygotowanie do udziału w obradach; termin ten nie może być krótszy niż 3 dni przed datą posiedzenia, chyba że posiedzenie zostało zwołane w szczególnym trybie.

§ 20. 1. Posiedzeniom Rady Ministrów przewodniczy Prezes Rady Ministrów lub z jego upoważnienia wiceprezes Rady Ministrów.

2. Obecność członków Rady Ministrów na posiedzeniach jest obowiązkowa. O przyczynach planowanej nieobecności należy powiadomić przed posiedzeniem Prezesa Rady Ministrów lub upoważnioną przez niego osobę; w zastępstwie nieobecnego członka Rady Ministrów w posiedzeniu może uczestniczyć jego stały (pierwszy) zastępca.

3. W posiedzeniach Rady Ministrów stale uczestniczą osoby reprezentujące organy, których udział w posiedzeniach wynika z przepisów ustaw, oraz mogą uczestniczyć w miarę potrzeby inne osoby zaproszone do udziału w całym posiedzeniu bądź jego części.

§ 21. Przepisy § 19 i § 20 stosuje się z odpowiednim zastrzeżeniem określonych w przepisach Konstytucji uprawnień

Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej do zwoływania posiedzeń Rady Ministrów i przewodniczenia im.

§ 22. 1. Rada Ministrów przyjmuje dokumenty rządowe i podejmuje rozstrzygnięcia w obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków, w drodze uzgodnienia.

2. W przypadkach nieosiągnięcia uzgodnienia, rozstrzygnięcia zapadają w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów; w razie równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego obrad.

3. Rada Ministrów może zdecydować o przeprowadzeniu głosowania w trybie tajnym.

§ 23. Przyjęte przez Radę Ministrów dokumenty rządowe podpisuje Prezes Rady Ministrów lub upoważniony przez niego wiceprezes Rady Ministrów. Dokumenty przedkłada do podpisu Sekretarz Rady Ministrów, odpowiadając za ich poprawność prawną i formalną.

§ 24. 1. Przyjmowanie dokumentów rządowych i podejmowanie rozstrzygnięć przez Radę Ministrów, z wyjątkiem projektów ustaw, może następować poza posiedzeniem Rządu na zasadach korespondencyjnego uzgodnienia stanowisk członków Rady Ministrów (tryb obiegowy), przy czym termin do zajęcia stanowiska nie powinien być krótszy niż 3 dni; przepisy § 13 stosuje się odpowiednio.

2. W razie stwierdzenia przyjęcia projektu dokumentu rządowego lub rozstrzygnięcia Rządu w trybie obiegowym, stosowny dokument może być przedłożony do podpisu Prezesowi Rady Ministrów.

3. Wykaz spraw przyjętych w trybie obiegowym Sekretarz Rady Ministrów przedstawia do wiadomości Rady Ministrów na najbliższym posiedzeniu.

§ 25. 1. Posiedzenia Rady Ministrów mają charakter poufny. Przewodniczący obrad może zarządzić tajność całości bądź części posiedzenia.

2. Z przebiegu posiedzenia Rady Ministrów sporządza się protokół ustaleń oraz zapis przebiegu obrad, z zachowaniem przepisów o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej.

3. Protokół ustaleń, po podpisaniu przez przewodniczącego obrad, doręcza się niezwłocznie członkom Rady Ministrów, stałym uczestnikom obrad Rządu oraz zainteresowanym organom, a w miarę potrzeby również instytucjom, których ustalenia bezpośrednio dotyczą. Zapis przebiegu obrad może być w całości lub w części udostępniany do wglądu zainteresowanym, przy czym osobom nie będącym członkami Rady Ministrów - po wyrażeniu zgody przez Sekretarza Rady Ministrów.

4. Sekretarz Rady Ministrów zapewnia kontrolę realizacji ustaleń zamieszczonych w protokołach, w szczególności żądając stosownych informacji o wykonaniu zadań.

§ 26. Przepisy § 19 ust. 1 § 20 ust. 1 oraz § 25 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio do posiedzeń Prezydium Rządu.

ROZDZIAŁ 5

Rozpatrywanie spraw przez organy opiniodawczo-doradcze

§ 27. 1. Organy opiniodawczo-doradcze Rady Ministrów i Prezesa Rady Ministrów, w sprawach należących do ich właściwości rozpatrują skierowane pod ich obrady dokumenty rządowe oraz wyrażają swoją opinię.

2. Zakres i tryb działania organów opiniodawczo-doradczych regulują odrębne przepisy.

§ 28. Rada Legislacyjna przy Prezesie Rady Ministrów opiniuje projekty ustaw lub założenia projektów ustaw na wniosek Prezesa Rady Ministrów lub organu wnoszącego projekt pod obrady Rady Ministrów albo z własnej inicjatywy - na zasadach i w trybie określonych w odrębnych przepisach.

ROZDZIAŁ 6

Rejestrowanie normatywnych aktów prawnych

§ 29. 1. Normatywne akty prawne wydane przez Radę Ministrów i Prezesa Rady Ministrów są ewidencjonowane w Urzędzie Rady Ministrów według zasad określonych przez Ministra - Szefa Urzędu Rady Ministrów.

2. Normatywne akty prawne wydawane przez ministrów podlegają rejestracji w rejestrze przepisów resortowych prowadzonym przez Ministra Sprawiedliwości.

3. W celu dokonania rejestracji ministrowie przesyłają Ministrowi Sprawiedliwości, w terminie 14 dni, wydany normatywny akt prawny wraz z jego uzasadnieniem.

4. Przepisy ust. 2 i 3 nie dotyczą normatywnych aktów prawnych:

1/ podlegających ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej lub w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski"

2/ z zakresu obronności państwa i Sił Zbrojnych, bezpieczeństwa państwa oraz o charakterze tajnym lub poufnym.

5. Jeżeli zarejestrowany normatywny akt prawny utracił moc obowiązującą organ, który wydał ten akt, zawiadamia Ministra Sprawiedliwości w ciągu 14 dni, chyba że utrata mocy wynika z aktu podlegającego rejestracji w rejestrze prowadzonym przez Ministra Sprawiedliwości. Zawiadomienie stanowi podstawę do wykreślenia aktu z rejestru.

§ 30. 1. Minister Sprawiedliwości odmówi zarejestrowania normatywnego aktu prawnego nadesłanego do rejestru przepisów resortowych, jeżeli akt ten jest sprzeczny z aktem prawnym wyższego rzędu lub w inny sposób narusza obowiązujący system prawa albo został wydany z naruszeniem istotnych wymogów formalnych.

2. O odmowie zarejestrowania normatywnego aktu prawnego Minister Sprawiedliwości zawiadamia właściwego ministra. Zawiadomienie o odmowie zarejestrowania powinno zawierać uzasadnienie oraz wnioski w sprawie usunięcia wskazanych uchybień.

3. Minister, który otrzymał zawiadomienie o odmowie zarejestrowania normatywnego aktu prawnego, jest obowiązany w ciągu 14 dni rozpatrzyć wnioski Ministra Sprawiedliwości.

§ 31. Minister Sprawiedliwości corocznie przedstawia Prezesowi Rady Ministrów informację i ocenę normatywnych aktów prawnych zarejestrowanych w rejestrze przepisów resortowych.

ROZDZIAŁ 7

Przepisy końcowe

§ 32. 1. Obsługę organizacyjną i prawną prac Rady Ministrów zapewnia Urząd Rady Ministrów. Koordynacja działań i prac związanych z obsługą Rady Ministrów oraz organizacją procesu legislacji rządowej należy do Sekretarza Rady Ministrów.

2. Minister - Szef Urzędu Rady Ministrów określa szczegółowo zadania Sekretarza Rady Ministrów oraz wyznacza i ustala zadania innych członków kierownictwa Urzędu Rady Ministrów w celu zapewnienia sprawnej obsługi Rady Ministrów i funkcjonowania Prezydium Rządu.

§ 33. Opracowywanie i uzgadnianie projektów umów międzynarodowych (państwowych, rządowych, resortowych) regulują odrębne przepisy.

§ 34. Zakres i tryb działania Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i Komitetu Społecznego Rady Ministrów określają odrębne przepisy².

§ 35. Przepisy uchwały:

1/ z wyłączeniem przepisów rozdziału 3 i 4, stosuje się odpowiednio do trybu opracowywania i uzgadniania normatywnych aktów prawnych Prezesa Rady Ministrów i ministrów,

2/ dotyczące ministrów stosuje się odpowiednio do przewodniczących komisji i komitetów sprawujących funkcje naczelnych organów administracji państwowej oraz do kierowników urzędów centralnych organów administracji państwowej,

3/ dotyczące Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów i Komitetu Społecznego Rady Ministrów stosuje się odpowiednio do innych stałych komitetów Rady Ministrów, w przypadku ich utworzenia.

§ 36. Do czasu ustalenia przez Radę Ministrów zasad techniki prawodawczej, o których mowa w § 6 ust. 1, obowiązują dotychczasowe przepisy.

§ 37. Traci moc uchwała Nr 160 Rady Ministrów z dnia 23 listopada 1987 r. w sprawie regulaminu prac Rady Ministrów i Prezydium Rządu (M. P. Nr 38, poz. 331 i z 1988 r. Nr 32, poz. 289).

§ 38. Uchwała wchodzi w życie z dniem powzięcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

P R Z Y P I S Y

1/ Zasady te ustalono w drodze uchwały Nr 147 Rady Ministrów z dnia 5 listopada 1991 r. w sprawie zasad techniki prawodawczej (M. P. Nr 44, poz. 310).

2/ Zob. uchwała Nr 84 Rady Ministrów z dnia 31 lipca 1992 r. w sprawie Komitetu Społecznego Rady Ministrów (M.P. Nr 25, poz. 178) oraz uchwała Nr 85 Rady Ministrów z dnia 31 lipca 1992 r. w sprawie Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów (M.P. Nr 25, poz. 179).

29 USTAWA

z dnia 20 czerwca 1985 r.

Prawo o ustroju sądów powszechnych
(Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25, Nr 77, poz. 355 i Nr 91, poz. 421)

DZIAŁ I SĄDY

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

§ 1. Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 2. Sądami powszechnymi są sądy apelacyjne, sądy wojewódzkie i sądy rejonowe.

Artykuł 2

§ 1. Sądy powszechne rozstrzygają sprawy z zakresu prawa karnego, cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, z wyjątkiem spraw przekazanych ustawami innym sądom.

§ 2. Sądy powszechne rozstrzygają także sprawy nie wymienione w § 1, jeżeli zostały przekazane do ich właściwości odrębnymi ustawami.

Artykuł 3

§ 1. Sprawy należące do sądów powszechnych rozpoznają sądy rejonowe, z wyjątkiem spraw przekazanych ustawami do właściwości sądów wojewódzkich.

§ 2. Sądy wojewódzkie rozpoznają ponadto środki odwoławcze od orzeczeń sądów rejonowych; środki odwoławcze od orzeczeń sądów wojewódzkich, wydanych w pierwszej instancji, rozpoznają sądy apelacyjne.

Artykuł 4

§ 1. W skład sądu powszechnego wchodzi: prezes, wiceprezes lub wiceprezesi oraz sędziowie.

§ 2. Sędziów powołuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.

Artykuł 5

§ 1. Rozpoznawanie spraw w sądach powszechnych odbywa się z udziałem ławników ludowych, z wyjątkiem wypadków określonych w ustawach.

§ 2. Przy rozstrzyganiu spraw ławnicy mają równe prawa z sędziami.

Artykuł 6

Sądy powszechne wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 7

§ 1. Sądy powszechne rozpoznają i rozstrzygają sprawy kolegialnie, w postępowaniu jawnym, chyba że ustawy stanowią inaczej.

§ 2. Postępowanie przed sądami powszechnymi toczy się na zasadzie równości stron, z zapewnieniem stronom prawa do obrony, a także odwołania się do sądu wyższej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej.

Artykuł 8

Osoba nie władająca językiem polskim ma prawo do występowania przed sądem w języku ojczystym i bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza.

Artykuł 9

Nadzór nad działalnością sądów powszechnych w zakresie orzekania sprawuje Sąd Najwyższy, w trybie określonym ustawami.

Artykuł 10

Zwierzchni nadzór nad działalnością administracyjną sądów powszechnych sprawuje Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 11

Minister Sprawiedliwości przedstawia Prezydentowi i Krajowej Radzie Sądownictwa informację o działalności sądów powszechnych.

Artykuł 12

§ 1. Sędziowie współuczestniczą w czynnościach z zakresu administracji sądowej poprzez organy kolegialne sądu.

§ 2. Organami kolegialnymi sądu apelacyjnego i sądu wojewódzkiego są: zgromadzenie ogólne sędziów oraz kolegium sądu.

Artykuł 13

(skreślony)

Artykuł 14

Ileć w dalszych przepisach jest mowa o sądach, rozumie się przez to sądy powszechne.

ROZDZIAŁ 2

Organizacja sądów

Artykuł 15

§ 1. Sąd rejonowy tworzy się dla jednej lub większej liczby gmin w granicach tego samego województwa; w usasa-

dnionych wypadkach może być utworzony więcej niż jeden sąd rejonowy w obrębie tej samej gminy.

§ 2. Sąd wojewódzki tworzy się dla jednego lub kilku województw; w uzasadnionych wypadkach może być utworzony więcej niż jeden sąd wojewódzki w granicach tego samego województwa.

§ 3. Sąd apelacyjny tworzy się dla okręgów kilku województw.

Artykuł 16

§ 1. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem - Szefem Urzędu Rady Ministrów, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa, w drodze rozporządzenia, tworzy i znosi sądy apelacyjne, wojewódzkie i rejonowe oraz ustala ich siedziby i obszary właściwości.

§ 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może tworzyć poza siedzibą sądu, a także znosić:

1/ ośrodki zamiejscowe sądów wojewódzkich, składające się z jednego lub więcej wydziałów,

2/ wydziały zamiejscowe sądów rejonowych.

§ 3. Pracownicy zniesionego ośrodka lub wydziału zamiejscowego przechodzą do odpowiedniego sądu.

Artykuł 17

§ 1. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, tworzy w sądach wojewódzkich odrębne jednostki organizacyjne do spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (sądy pracy i ubezpieczeń społecznych), a w sądach rejonowych - odrębne jednostki organizacyjne do spraw z zakresu prawa pracy (sądy pracy).

§ 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może utworzyć w niektórych sądach wojewódzkich, odrębne jednostki organizacyjne, właściwe wyłącznie do spraw z zakresu prawa pracy (sądy pracy) lub wyłącznie do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych (sądy ubezpieczeń społecznych).

§ 3. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może przekazać jednemu sądowi wojewódzkiemu rozpoznawanie spraw z zakresu prawa pracy lub ubezpieczeń społecznych z właściwości innego sądu wojewódzkiego, a jednemu sądowi rejonowemu - rozpoznawanie spraw z zakresu prawa pracy z właściwości więcej niż jednego spośród sądów rejonowych działających na obszarze tego samego województwa.

§ 4. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, tworzy w sądach apelacyjnych odrębne jednostki organizacyjne do spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (sądy pracy i ubezpieczeń społecznych).

§ 5. Do orzekania w jednostkach organizacyjnych, o których mowa w § 1, 2 i 4 wyznacza się sędziów i ławników szczególnie obeznanych z problematyką spraw pracowniczych, celami ubezpieczenia i potrzebami osób ubezpieczonych.

Artykuł 18

§ 1. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, tworzy w sądach rejonowych wydziały rodzinne i nieletnich (sądy rodzinne) w szczególności do spraw z zakresu:

- 1/ prawa rodzinnego i opiekuńczego,
- 2/ postępowania w sprawach nieletnich,
- 3/ postępowania w stosunku do osób uzależnionych od alkoholu.

§ 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może przekazać jednemu sądowi rejonowemu rozpoznawanie spraw należących do kompetencji wydziału rodzinnego i nieletnich w zakresie właściwości więcej niż jednego spośród sądów rejonowych działających na obszarze tego samego województwa.

Artykuł 19

§ 1. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, tworzy w sądach wojewódzkich oraz w sądach rejonowych, mających siedzibę w miastach będących siedzibą województw, odrębne jednostki organizacyjne do spraw gospodarczych (sądy gospodarcze).

§ 2. W tym samym trybie Minister Sprawiedliwości może przekazać jednemu sądowi wojewódzkiemu rozpoznawanie spraw gospodarczych z właściwości innego sądu wojewódzkiego oraz utworzyć odrębne jednostki organizacyjne do spraw gospodarczych (sądy gospodarcze) w innych sądach rejonowych niż określone w § 1.

§ 3. Do orzekania w jednostkach, o których mowa w § 1 i 2, wyznacza się sędziów i ławników szczególnie obeznanych z problematyką gospodarczą.

Artykuł 20

Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, utworzy w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie odrębną jednostkę organizacyjną do spraw antymonopolowych (sąd antymonopolowy).

Artykuł 21

§ 1. Sądy dzielą się na wydziały. W zależności od potrzeb tworzy się wydziały karny i cywilny, a także inne wydziały, z uwzględnieniem rodzaju i liczby spraw wpływających do sądu.

§ 2. Wydziały tworzy i znosi Minister Sprawiedliwości.

§ 3. Wydziałem kieruje przewodniczący, którym jest prezes, wiceprezes lub sędzia.

Artykuł 22

§ 1. Sąd może pełnić czynności poza swoją siedzibą, a w razie konieczności - i poza obszarem swojej właściwości, je-

żeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości lub jeżeli przez to nastąpi znaczne zaoszczędzenie kosztów.

§ 2. Minister Sprawiedliwości może zarządzić odbywanie stałych posiedzeń sądów (roków sądowych) poza siedzibą sądu.

Artykuł 23

§ 1. W wypadkach przewidzianych w ustawie sądy obowiązane są spełniać poszczególne czynności sądowe na żądanie innych sądów oraz innych organów.

§ 2. Sądy są obowiązane udzielać pomocy sądowej również na żądanie sądów zagranicznych, jeżeli wzajemność jest zapewniona; żądanie pomocy sądowej, skierowane przez Ministra Sprawiedliwości, jest wiążące dla sądu wezwanego.

§ 3. O spełnienie czynności należy zwrócić się do sądu, w którego okręgu czynność ma być wykonana.

Artykuł 24

§ 1. Sędziego w jego czynnościach może zastąpić sędzia tego samego sądu, sądu równorzędnego lub wyższego, albo niższego.

§ 2. W składzie sędzącym może brać udział tylko jeden sędzia innego sądu. Sędzia sądu niższego nie może być przewodniczącym składu sędzącego. Minister Sprawiedliwości może jednak przyznać sędziemu sądu rejonowego delegowanemu do sądu wojewódzkiego, prawo przewodniczenia w sprawach rozpoznawanych przez ten sąd w pierwszej instancji w składzie jednego sędziego i dwóch ławników oraz w składzie jednego sędziego.

Artykuł 25

§ 1. Prezes sądu może wyznaczyć sędziego dodatkowego do rozprawy, jeżeli istnieje przypuszczenie, że będzie ona trwać czas dłuższy.

§ 2. Sędzia dodatkowy bierze udział w naradzie i głosowaniu, jeżeli jeden z sędziów nie może uczestniczyć w składzie sędzącym.

Artykuł 26

Spełnienie czynności przez innego sędziego niż ten, który był do niej powołany według podziału czynności, nie wpływa na jego ważność.

Artykuł 27

§ 1. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia określa:

- 1/ urząd prowadzący rejestr skazanych,
- 2/ sposób prowadzenia rejestru,
- 3/ wysokość opłaty za udzielenie informacji z rejestru oraz sposób ich uiszczenia.

§ 2. Dane z rejestrów skazanych mogą być udostępnione do celów innych niż postępowanie karne, na wniosek osób, których dane te dotyczą, jak również zainteresowanych organów państwowych i samorządowych, zakładów pracy, a także jeżeli z faktem karalności danej osoby przepisy prawa lub umowy międzynarodowe wiążą określone skutki prawne innych podmiotów. Tryb udostępniania tych informacji i szczegółowe określenie podmiotów upoważnionych do ich otrzymywania ustala Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia.

Artykuł 27a

Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może powierzyć prowadzenie rejestru przedsiębiorstw państwowych, spółdzielni, organizacji społeczno-zawodowych rolników, innych rejestrów, przekazane ustawami do właściwości sądów rejonowych, jednemu z nich dla dwu lub więcej tych sądów.

ROZDZIAŁ 3

Organy sądów

Artykuł 28

Organami sądów są:

- 1/ w sądach apelacyjnych - prezes sądu, zgromadzenie ogólne sędziów oraz kolegium sądu apelacyjnego,
- 2/ w sądach wojewódzkich - prezes sądu, zgromadzenie ogólne sędziów oraz kolegium sądu wojewódzkiego,
- 3/ w sądach rejonowych - prezes sądu.

Artykuł 29

§ 1. Minister sprawiedliwości sprawuje zwierzchni nadzór nad działalnością administracyjną sądów osobiście, przez właściwe organy lub wyznaczone osoby.

§ 2. Prezes sądu kieruje sądem i reprezentuje go na zewnątrz, pełni czynności administracji sądowej i inne czynności przewidziane w ustawie oraz w odrębnych przepisach.

§ 3. Prezes sądu apelacyjnego sprawuje nadzór nad działalnością administracyjną sądów wojewódzkich i rejonowych na obszarze właściwości sądu apelacyjnego.

§ 4. Prezes sądu wojewódzkiego wykonuje czynności administracji sądowej w stosunku do sądów rejonowych na obszarze właściwości sądu wojewódzkiego, oraz sprawuje nadzór nad działalnością tych sądów.

§ 5. Prezes sądu w zakresie administracji sądowej jest organem podległym Ministrowi Sprawiedliwości.

§ 6. Prezesa sądu zastępuje wyznaczony wiceprezes lub sędzia.

Artykuł 29¹

§ 1. Prezesa sądu apelacyjnego powołuje i odwołuje Minister Sprawiedliwości spośród sędziów sądu apelacyjnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego bądź Sądu Najwyższego, po zasięgnięciu opinii zgromadzenia ogólnego sędziów danego sądu apelacyjnego.

§ 2. Minister Sprawiedliwości nie może jednak powołać ani odwołać prezesa sądu apelacyjnego, jeżeli zgromadzenie ogólne sędziów sądu apelacyjnego wyraziło sprzeciw

§ 3. Wiceprezesa sądu apelacyjnego powołuje i odwołuje Minister Sprawiedliwości spośród sędziów sądu apelacyjnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego bądź Sądu Najwyższego, na wniosek prezesa danego sądu apelacyjnego lub z własnej inicjatywy, po zasięgnięciu opinii kolegium.

§ 4. Minister Sprawiedliwości nie może jednak powołać ani odwołać wiceprezesa sądu apelacyjnego, jeżeli kolegium sądu apelacyjnego wyraziło sprzeciw bezwzględną większością głosów.

Artykuł 30

§ 1. Prezesa sądu wojewódzkiego powołuje i odwołuje Minister Sprawiedliwości spośród sędziów sądu wojewódzkiego, sądu apelacyjnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego bądź Sądu Najwyższego, po zasięgnięciu opinii zgromadzenia ogólnego sędziów danego sądu wojewódzkiego i opinii prezesa właściwego sądu apelacyjnego. Przepis art. 29¹ § 2 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Wiceprezesa sądu wojewódzkiego oraz prezesa i wiceprezesa sądu rejonowego powołuje i odwołuje Minister Sprawiedliwości spośród sędziów sądów powszechnych, na wniosek prezesa danego sądu wojewódzkiego lub z własnej inicjatywy, po zasięgnięciu opinii kolegium tego sądu.

§ 3. Minister Sprawiedliwości nie może jednak powołać ani odwołać wiceprezesa sądu wojewódzkiego oraz prezesa i wiceprezesa sądu rejonowego, jeżeli kolegium sądu wojewódzkiego wyraziło sprzeciw bezwzględną większością głosów.

Artykuł 30¹

Prezes i wiceprezes sądu jest powoływany na okres czterech lat i nie może być powołany ponownie, jeżeli zajmował to samo stanowisko przez dwie kolejne kadencje.

Artykuł 31

(skreślony)

Artykuł 32

§ 1. Osoby powołane do kierowania i nadzoru nad działalnością administracyjną sądów mają prawo wglądu w czynności sądów, mogą żądać wyjaśnień oraz usunięcia uchybień. Minister Sprawiedliwości oraz prezesi sądów mogą uchylać zarządzenia administracyjne niezgodne z prawem.

§ 2. Osoby, o których mowa w § 1 mogą być obecne na rozprawie toczącej się z wyłączeniem jawności.

§ 3. W razie stwierdzenia uchybienia w zakresie sprawności postępowania sądowego, Minister Sprawiedliwości oraz prezesi sądów mogą zwrócić na nie uwagę i żądać usunięcia skutków tego uchybienia.

Artykuł 33

Czynności, o których mowa w art. 29 i 32, nie mogą wkraczać w dziedzinę, w której sędziowie są niezawisli.

Artykuł 34

Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowo tryb wykonywania nadzoru nad działalnością administracyjną sądów przez organy i osoby do tego wyznaczone.

Artykuł 35

§ 1. Prezes sądu wojewódzkiego zawiadamia prezesa właściwego sądu rejonowego o stwierdzonych uchybieniach w działaniu tego sądu.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do prezesa sądu apelacyjnego.

Artykuł 36

§ 1. Sąd apelacyjny lub sąd wojewódzki jako sąd odwoławczy, w razie stwierdzenia przy rozpoznawaniu sprawy oczywistej obrazy przepisów, niezależnie od innych uprawnień, wytyka uchybienie właściwemu sądowi. Sąd apelacyjny lub sąd wojewódzki przed wytknięciem uchybienia może żądać wyjaśnień. Stwierdzenie i wytknięcie uchybienia nie wpływa na rozstrzygnięcie sprawy.

§ 2. O wytknięciu uchybienia sąd apelacyjny lub sąd wojewódzki, o którym mowa w 1, zawiadamia prezesa właściwego sądu, a o wypadkach poważniejszych uchybień - także Ministra Sprawiedliwości.

Artykuł 36¹

Sąd Najwyższy na wniosek Ministra Sprawiedliwości unieważnia prawomocne orzeczenie wydane w sprawie, która ze względu na osobę lub podmiot nie podlegała orzecznictwu sądów w chwili orzekania, jeżeli w trybie postępowania sądowego orzeczenie to nie może być wzruszone.

Artykuł 37

Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia:

1/ ustala regulamin określający tryb wewnętrznego urzędowania sądu,

2/ określa, po upływie jakiego czasu i z dopełnieniem jakich warunków akta sądowych podlegają zniszczeniu w

całości lub w części albo przekazaniu archiwom państwowym.

Artykuł 38

§ 1. Zgromadzenie ogólne sędziów sądu wojewódzkiego składa się z sędziów sądu wojewódzkiego oraz delegatów sędziów sądów rejonowych działających na obszarze właściwości sądu wojewódzkiego. Delegatów sędziów sądów rejonowych, w liczbie równej liczbie sędziów sądu wojewódzkiego, wybierają na okres dwóch lat zebrania sędziów sądów rejonowych; Minister Sprawiedliwości ustala regulamin wyboru delegatów.

§ 2. Jeżeli zgromadzenie ogólne składa się z więcej niż stu członków, może być zastąpione przez zebranie przedstawicieli. Zgromadzenie ogólne ustala regulamin wyboru przedstawicieli oraz wskazuje sprawy, których rozpatrywanie powierza się zebraniu przedstawicieli.

§ 3. Przewodniczącym zgromadzenia ogólnego zebrania przedstawicieli jest prezes sądu wojewódzkiego.

§ 4. Członkowie zgromadzenia ogólnego (zebrania przedstawicieli) są obowiązani brać udział w posiedzeniach zgromadzenia (zebrania przedstawicieli). Dotyczy to również sędziów delegowanych do pełnienia czynności na podstawie art. 63. Pozostali sędziowie i asesory mogą brać udział w posiedzeniu zgromadzenia ogólnego (zebrania przedstawicieli) bez prawa głosowania i wyboru.

§ 5. Do podjęcia uchwał zgromadzenia ogólnego (zebrania przedstawicieli) jest wymagana obecność przynajmniej dwu trzecich liczby jego członków. Uchwały zapadają większością głosów, a w razie równości głosów decyduje głos przewodniczącego. Głosowanie jest tajne, jeżeli żądanie takie zgłosi chociażby jeden z obecnych członków zgromadzenia (zebrania przedstawicieli).

§ 6. Zgromadzenie ogólne (zebranie przedstawicieli) zbiera się co najmniej raz w roku. Posiedzenia zgromadzenia zwołuje prezes sądu wojewódzkiego z własnej inicjatywy lub na wniosek Ministra Sprawiedliwości, kolegium sądu wojewódzkiego albo jednej piątej liczby sędziów danego obszaru sądu wojewódzkiego.

Artykuł 39

Zgromadzenie ogólne (zebranie przedstawicieli) realizuje zadania określone w ustawie, a w szczególności:

1/ przedstawia Krajowej Radzie Sądownictwa kandydatów na stanowiska sędziów, spośród osób zaopiniowanych przez kolegium właściwego sądu.

2/ wybiera przedstawicieli na zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów,

3/ opiniuje kandydatów na stanowisko prezesa sądu wojewódzkiego oraz wyraża opinię w sprawie jego odwołania,

4/ wysłuchuje informacji prezesa sądu wojewódzkiego o działalności sądów oraz wyraża opinię w tym zakresie,

5/ ustala liczbę i wybiera członków kolegium sądu wojewódzkiego,

6/ rozpatruje sprawozdania z działalności kolegium sądu wojewódzkiego oraz omawia kierunki jego pracy.

Artykuł 40

§ 1. Kolegium sądu wojewódzkiego składa się z czterech do dziesięciu członków, wybieranych przez zgromadzenie ogólne spośród jego członków. Przewodniczącym kolegium jest prezes sądu wojewódzkiego, a w razie jego nieobecności - zastępca przewodniczącego, wybierany przez kolegium spośród jego członków.

§ 2. Kadencja kolegium sądu wojewódzkiego trwa dwa lata.

§ 3. Do podjęcia uchwał jest wymagana obecność co najmniej dwóch trzecich składu kolegium sądu wojewódzkiego. Uchwały zapadają większością głosów, a w razie równości głosów przesądza głos przewodniczącego.

§ 4. Kolegium sądu wojewódzkiego zbiera się w zależności od potrzeb co najmniej raz na kwartał. Posiedzenia kolegium zwołuje prezes sądu wojewódzkiego z własnej inicjatywy lub na wniosek jednej trzeciej liczby członków kolegium.

Artykuł 41

§ 1. Kolegium sądu wojewódzkiego realizuje zadania określone w ustawie, nie zastrzeżone do wyłącznej właściwości zgromadzenia ogólnego, a w szczególności:

1/ ustala podział czynności w sądach, określa zasady przydziału spraw poszczególnym sędziom i zasady zastępstw sędziów,

2/ przedstawia zgromadzeniu ogólnemu opinię o kandydatach na stanowiska sędziów,

3/ wyraża na wniosek prezesa sądu wojewódzkiego opinię o kandydatach na stanowiska wiceprezesa sądu wojewódzkiego oraz prezesa i wiceprezesa sądu rejonowego,

4/ wyraża opinię o kandydatach na stanowiska asesorów sądowych,

5/ ustala projekt listy kandydatów na aplikantów sądowych,

6/ ustala podział czynności w sądach,

7/ powołuje i odwołuje przewodniczących wydziałów,

8/ rozpatruje wnioski z wizytacji i lustracji sądów,

9/ rozpatruje odwołania od rozstrzygnięcia prezesa sądu wojewódzkiego odmawiającego zgody na podjęcie dodatkowego zatrudnienia przez sędziego,

10/ wyraża opinie w innych sprawach osobowych dotyczących sędziów, a także w sprawach przedstawionych przez prezesa sądu wojewódzkiego, Krajową Radę Sądownictwa oraz Ministra Sprawiedliwości.

§ 2. W sprawach istotnych dla danego sądu rejonowego kolegium sądu wojewódzkiego może najpóźniej w listopadzie każdego roku, opierając się na projekcie przedstawionym przez prezesa sądu wojewódzkiego, po zasięgnięciu opinii prezesów sądów rejonowych co do podziału czynności w tych sądach.

Artykuł 41¹

Zgromadzenie ogólne sędziów sądu apelacyjnego składa się z sędziów tego sądu. Przepisy art. 38 § 2-6 oraz art. 39-41 stosuje się odpowiednio do zgromadzenia ogólnego sędziów i kolegium sądu apelacyjnego z wyjątkiem art. 41 § 1 pkt 4.

Artykuł 41²

§ 1. Minister Sprawiedliwości ustala corocznie liczbę wolnych stanowisk sędziowskich dla poszczególnych sądów.

§ 2. Minister Sprawiedliwości może zgłosić Krajowej Radzie Sądownictwa - po zasięgnięciu opinii kolegium właściwego sądu - kandydatów na stanowiska sędziów sądów powszechnych.

ROZDZIAŁ 4

Utrzymanie powagi sądu

Artykuł 42

§ 1. Przewodniczący sądu może upomnieć osobę, która narusza powagę, spokój lub porządek czynności sądowych, a po bezskutecznym upomnieniu może ją wydalic z sali rozpraw.

§ 2. Osoby biorące udział w sprawie sąd może wydalic tylko wtedy, gdy mimo uprzedzenia o skutkach prawnych ich nieobecności przy czynnościach sądowych nadal zachowują się w sposób określony w § 1.

Artykuł 43

§ 1. W razie cięższego naruszenia powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych albo ubliżenia sądowi, innemu organowi państwowemu lub osobom biorącym udział w sprawie, sąd może ukarać winnego karą porządkową grzywny do wysokości dwukrotnego najniższego wynagrodzenia lub karą pozbawienia wolności do 7 dni; osobie pozbawionej wolności można wymierzyć karę przewidzianą w przepisach o wykonywaniu kary pozbawienia wolności.

§ 2. Za ubliżenie w piśmie powadze sądu lub użycie wyrazów obraźliwych sąd może ukarać winnego karą porządkową grzywny do wysokości dwukrotnego najniższego wynagrodzenia, niezależnie od jego odpowiedzialności za ten czyn przewidzianej w innej ustawie.

§ 3. Jeżeli czynu określonego w § 1 i 2 dopuścił się żołnierz w czynnej służbie wojskowej, sąd - zamiast wymierzenia kary - zwraca się do właściwego dowódcy jednostki wojskowej, który stosuje środki przewidziane w przepisach wojskowych; przepis ten stosuje się odpowiednio do osoby odbywającej zasadniczą służbę wojskową w obronie cywilnej.

Artykuł 44

§ 1. Postanowienie o ukaraniu karą porządkową (art. 43 § 1 i 2) jest natychmiast wykonalne, nie podlega zaskarżeniu oraz nie uchyla odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej za ten sam czyn.

§ 2. W razie niemożności ściągnięcia grzywny, zamienia się ją na karę pozbawienia wolności do 7 dni.

Artykuł 45

Zarządzenia porządkowe przewodniczącego oraz kary porządkowe wymierzone przez sąd nie mają zastosowania do sędziów i ławników, należących do składu orzekającego, oraz do prokuratora, adwokata i radcy prawnego, biorących udział w sprawie.

Artykuł 46

Sąd może wydalic z sali rozpraw publiczność z powodu niewłaściwego jej zachowania się.

Artykuł 47

Sędziemu dokonującemu czynności sądowej jednoosobowo przysługują prawa przewodniczącego i sądu przewidziane w art. 42, 43 i 46.

DZIAŁ II

SĘDZIOWIE

ROZDZIAŁ 1

Niezawisłość sędziowska

Artykuł 48

Sędziowie są w sprawowaniu swojego urzędu niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Artykuł 49

Niezawisłość sędziego nie wyłącza obowiązku spełniania zleceń w zakresie administracji sądowej. Sędzia może jednak żądać, by zlecenie doręczono mu na piśmie.

Artykuł 50

§ 1. Sędzia nie może być zatrzymany ani pociągnięty do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej bez zezwolenia właściwego sądu dyscyplinarnego. Nie dotyczy to zatrzymania na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa. Do czasu wydania uchwały zezwalającej na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej wolno podejmować tylko czynności nie cierpiące zwłoki.

§ 2. Do czasu rozstrzygnięcia wniosku o zezwolenie na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności właściwy sąd dyscyplinarny może polecić niezwłoczne zwolnienie sędziego zatrzymanego na gorącym uczynku.

§ 3. W terminie 7 dni od doręczenia uchwały odmawiającej zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej przysługuje organowi lub osobie, która wniosła o zezwolenie oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu zażalenie do właściwego sądu dyscyplinarnego drugiej instancji. W tym samym terminie sędziemu przysługuje zażalenie na uchwałę zezwalającą na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej sądowej.

§ 4. Za wykroczenia sędzia odpowiada tylko dyscyplinarnie.

ROZDZIAŁ 2

Powoływanie i odwoływanie sędziów

Artykuł 51

§ 1. Na stanowisko sędziego może być powołany ten, kto:

- 1/ Posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2/ jest nieskazitelnego charakteru,
- 3/ ukończył wyższe studia prawnicze,
- 4/ odbył aplikację sądową lub prokuratorską,
- 5/ złożył egzamin sędziowski lub prokuratorski,
- 6/ pracował w charakterze asesora sędziowskiego lub prokuratorskiego co najmniej rok,
- 7/ ukończył 26 lat.

§ 2. Na stanowisko sędziego sądu apelacyjnego może być powołany ten, kto poza wymogami, o których mowa w 1, posiada ponadto co najmniej pięcioletni staż pracy na stanowisku sędziego.

§ 3. Na stanowisko sędziego w niepełnym wymiarze czasu pracy może być powołany profesor oraz doktor habilitowany nauk prawnych w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w instytucie naukowo-badawczym i innej placówce naukowej.

Artykuł 52

§ 1. Wymagania, o których mowa w art. 51 § 1 pkt 4-6, i w 2 nie dotyczą:

- 1/ profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w instytutach naukowo-badawczych i innych placówkach naukowych.
- 2/ prokuratorów, wiceprokuratorów i podprokuratorów powszechnych i wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury,
- 3/ oficerów, którzy w sądach wojskowych i wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury zajmowali stanowiska sędziów, prokuratorów, wiceprokuratorów i podprokuratorów,
- 4/ arbitrów Państwowego Arbitrażu Gospodarczego,
- 5/ adwokatów oraz radców prawnych, którzy wykonywali ten zawód co najmniej trzy lata,
- 6/ notariuszy.

§ 2. Osoby wymienione w § 1 pkt 2-6 mogą być powołane na stanowisko sędziego sądu apelacyjnego, jeżeli ponadto przez okres co najmniej pięcioletni zajmowały stanowisko lub wykonywały zawód o którym mowa w tych przepisach.

Artykuł 52¹

§ 1. Wnioski o powołanie na stanowiska sędziów organy sądów kierują do Krajowej Rady Sądownictwa za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości, który może wyrazić swoją opinię o kandydatach.

§ 2. Jeżeli wnioski składane przez organy sądów nie zawierają dostatecznych danych o kandydatach, Minister Sprawiedliwości może żądać ich uzupełnienia.

Artykuł 53

Nie może być sędzią osoba, której małżonek wykonuje zawód adwokata. Nie może być sędzią również osoba, której krewny do drugiego stopnia lub powinowaty pierwszego stopnia wykonuje zawód adwokata na obszarze właściwości tego samego sądu wojewódzkiego.

Artykuł 54

Osoby posiadające ze sobą w stosunku pokrewieństwa do drugiego stopnia włącznie lub powinowactwa pierwszego stopnia oraz małżonkowie nie mogą być sędziami w tym samym wydziale sądu ani brać udziału w tym samym składzie orzekającym.

Artykuł 55

§ 1. Stosunek służbowy sędziego nawiązuje się z chwilą doręczenia mu aktu powołania.

§ 2. Sędzia powinien zgłosić się w celu objęcia stanowiska w ciągu czternastu dni od dnia otrzymania aktu powołania, jeżeli nie oznaczono innego terminu.

§ 3. W razie nieusprawiedliwionego nieobjęcia stanowiska w terminie określonym w § 2, powołanie traci moc; okoliczność tą stwierdza Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 56

§ 1. Przy powołaniu sędzia składa ślubowanie wobec Prezydenta według następującej roty:

"Ślubuję uroczyście na powierzonym mi stanowisku sędziego służyć wiernie Narodowi Polskiemu, stać na straży prawa, obowiązki mojego urzędu wypełniać sumiennie, sprawiedliwość wymierzać bezstronnie według mego sumienia i zgodnie z przepisami prawa, dochować tajemnicy państwowej i służbowej, a w postępowaniu kierować się zasadmi godności i uczciwości".

§ 2. Sędzia, przechodząc na inne stanowisko sędziowskie, nie składa ponownie ślubowania.

Artykuł 57

§ 1. Prezes sądu wojewódzkiego prowadzi dla każdego sędziego sądu rejonowego i sędziego sądu wojewódzkiego osobny wykaz służbowy zawierający istotne dane dotyczące jego stosunków osobistych i służbowych. Prezes sądu apelacyjnego prowadzi taki wykaz dla sędziów sądu apelacyjnego.

§ 2. Minister sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa sposób prowadzenia wykazów służbowych.

Artykuł 58

Sędziowie są nieusuwalni ze swojego stanowiska, z wyjątkiem przypadków przewidzianych w niniejszej ustawie.

Artykuł 59

§ 1. Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa odwołuje sędziego, jeżeli:

- 1/ zrzekł się swojego stanowiska,
- 2/ z powodu choroby, lub ułomności został orzeczeniem komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa i zatrudnienia uznany za trwale niezdolnego do pełnienia obowiązków sędziego albo bez uzasadnionej przyczyny odmówił poddaniu się badaniu lekarskiemu takiej komisji, mimo uchwały kolegium sądu wojewódzkiego o potrzebie poddania się takiemu badaniu.
- 3/ przekroczył 65 lat życia, chyba że Krajowa Rada Sądownictwa - z inicjatywy prezesa sądu wojewódzkiego, podjętej w stosunku do sędziego sądu rejonowego lub wojewódzkiego, bądź z inicjatywy prezesa sądu apelacyjnego, podjętej w stosunku do sędziego tego sądu, albo na

wniosek sędziego - wyrazi zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska, nie dłużej jednak niż do ukończenia 70 lat,

4/ zawarł związek małżeński z osobą, która wykonuje zawód adwokata i nie zaprzestała go wykonywać w terminie trzech miesięcy od zawarcia związku małżeńskiego.

§ 2. Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa może odwołać sędziego, jeżeli z powodu choroby i płatnego urlopu dla poratowania zdrowia nie pełni służby nieprzerwanie przez okres dłuższy niż jeden rok. Do okresu tego wlicza się okresy poprzedniej przerwy w pełnieniu służby wskutek choroby i płatnego urlopu dla poratowania zdrowia, jeżeli okres czynnej służby nie przekroczył trzydziestu dni.

§ 3. Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa może odwołać sędziego, o którym mowa w art. 51 § 3, jeżeli sędzia ten zaprzestał wykonywania zatrudnienia w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w instytucjach naukowo-badawczych i innych placówkach naukowych.

§ 4. Zrzeczenie się przez sędziego swojego stanowiska może nastąpić bez podania powodów.

§ 5. Sędzia uprawniony do świadczeń emerytalnych, pozostając na stanowisku sędziego po przekroczeniu 60 lat przez kobiety i 65 lat przez mężczyznę, pobiera świadczenia emerytalne i wynagrodzenie na zasadach ogólnych dotyczących emerytów wykonujących zatrudnienie. Przepisy art. 81 i 82 oraz 86 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267, z 1984 r. Nr 52, poz. 268 i 270, z 1986 r. Nr 1, poz. 1, z 1989 r. Nr 35, poz. 190 i 192 oraz z 1990 r. Nr 10, poz. 58 i 61) stosuje się.

§ 6. Sędzia odwołany z powodu wymienionego w § 1 pkt 1 ma prawo powrócić na stanowisko zajmowane poprzednio lub otrzymać stanowisko równorzędne poprzednio zajmowanemu, jeżeli nie ma innych przeszkód prawnych.

Artykuł 59¹

(skreślony)

Artykuł 60

§ 1. Stosunek służbowy sędziego rozwiązuje się po upływie trzech miesięcy od doręczenia zawiadomienia o odwołaniu, chyba że na wniosek sędziego określono krótszy termin.

§ 2. Prawomocne orzeczenie sądu dyscyplinarnego o wydaleniu ze służby sędziowskiej oraz prawomocne orzeczenie sądu skazującego na karę dodatkową pozbawienia praw publicznych lub zakazu zajmowania stanowiska sędziego, pociąga za sobą, z mocy prawa, utratę stanowiska sędziego; stosunek służbowy sędziego wygasa z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia.

ROZDZIAŁ 3

Zmiana stanowiska

Artykuł 61

1. Powołanie sędziego na inne stanowisko lub przeniesienie go na inne miejsce służbowe może nastąpić tylko za jego zgodą.

2. Zgoda sędziego na przeniesienie nie jest wymagana w wypadkach:

1/ zniesienia stanowiska wywołanego zmianą w organizacji sądownictwa lub zniesienia danego sądu, ośrodka lub wydziału zamiejscowego albo przeniesienia siedziby sądu,

2/ zawarcia związku małżeńskiego pomiędzy sędziami danego sądu nie podzielonego na wydziały albo wskutek powstałej podległości służbowej pomiędzy sędziami małżonkami,

3/ pozostawania sędziego w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w stopniu określonym w art. 53 do osoby, która wykonuje zawód adwokata na obszarze właściwości tego samego sądu wojewódzkiego,

4/ gdy wymaga tego wzgląd na powagę stanowiska sędziego na podstawie uchwały Krajowej Rady Sądownictwa, podjętej na wniosek kolegium właściwego sądu; przed podjęciem uchwały Krajowa Rada Sądownictwa wysłuchuje wyjaśnień sędziego, chyba że nie jest to możliwe,

5/ przeniesienia w drodze dyscyplinarnej.

§ 3. Przeniesienie sędziego w wypadkach określonych w § 1 i Z zarządza Minister Sprawiedliwości, z tym że przeniesienie sędziego z przyczyn wymienionych w § 2 pkt 1 może nastąpić, jeżeli uwzględnienie wniosku sędziego co do nowego miejsca służbowego nie jest możliwe.

Artykuł 62

W razie przeniesienia sędziego do innej miejscowości, przysługuje mu zwrot kosztów przeniesienia, z wyjątkiem wypadku, gdy przeniesienie nastąpiło w drodze dyscyplinarnej lub na prośbę sędziego. Sędziemu przenoszonemu na jego prośbę Minister Sprawiedliwości, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, może przyznać zwrot kosztów przeniesienia.

Artykuł 63

§ 1. Minister Sprawiedliwości może delegować sędziego za jego zgodą do pełnienia obowiązków sędziego lub czynności administracyjnych w innym sądzie, Ministwie Sprawiedliwości lub innej jednostce organizacyjnej podległej Ministrowi Sprawiedliwości albo przez niego nadzorowanej.

§ 2. Minister Sprawiedliwości może delegować sędziego nawet bez jego zgody na okres nie dłuższy niż trzy miesiące w ciągu roku.

§ 3. Prezes sądu wojewódzkiego, po uzyskaniu zgody kolegium sądu wojewódzkiego, może delegować sędziego do pełnienia obowiązków sędziego na obszarze właściwości tego samego sądu wojewódzkiego, jednakże na czas nie dłuższy niż miesiąc w ciągu roku.

§ 4. Łączny czas delegacji na podstawie przepisów 2 i 3 nie może przekraczać trzech miesięcy w ciągu roku.

§ 5. Minister Sprawiedliwości określa szczegółowe zasady delegowania sędziów do pełnienia obowiązków w Ministerstwie Sprawiedliwości.

ROZDZIAŁ 4

Obowiązki i prawa sędziów

Artykuł 64

§ 1. Sędzia jest obowiązany postępować zgodnie ze ślubowaniem sędziowskim oraz stale podnosić kwalifikacje zawodowe.

§ 2. Sędzia powinien w służbie i poza służbą strzec powagi stanowiska sędziego i unikać wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności.

§ 3. W okresie zajmowania stanowiska sędzia nie może należeć do partii politycznej ani brać udziału w żadnej działalności politycznej. Zakaz działalności politycznej nie dotyczy posła i senatora.

Artykuł 65

Czas pracy sędziego jest określony wymiarem jego zadań.

Artykuł 66

Sędziowie na rozprawach używają stroju urzędowego. Wzór stroju określa Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia.

Artykuł 67

§ 1. Sędzia jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których powziął wiadomość ze względu na swoje stanowisko poza jawną rozprawą sądową.

§ 2. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po ustaniu stosunku służbowego.

§ 3. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy sędzia składa zeznania jako świadek przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości. W tych wypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić sędziego Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 68

§ 1. Sędzia sądu rejonowego oraz sędzia sądu wojewódzkiego nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia bez uzyskania uprzedniej zgody prezesa właściwego sądu wojewódzkiego, a prezesa sądu wojewódzkiego - bez uzyskania zgody Ministra Sprawiedliwości, z wyjątkiem zatrudnienia na stanowisku naukowo-dydaktycznym, dydaktycznym lub naukowym, jeżeli wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków sędziego.

§ 2. Sędziemu nie wolno także podejmować innego zajęcia, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków sędziego albo mogło uchybiać jego godności lub zachwiać zaufanie do jego bezstronności.

§ 3. O zamiarze podjęcia dodatkowego zatrudnienia, a także o podjęciu innego zajęcia sędzia jest obowiązany zawiadomić prezesa właściwego sądu wojewódzkiego, a prezesa sądu wojewódzkiego - Ministra Sprawiedliwości. Prezes sądu wojewódzkiego w stosunku do sędziów, a Minister Sprawiedliwości w stosunku do prezesów sądów wojewódzkich, decydują o tym, czy podjęcie dodatkowego zatrudnienia na stanowisku pracownika naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub naukowego nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków sędziego.

§ 4. Jeżeli prezes sądu wojewódzkiego nie wyrazi zgody na zatrudnienie lub na zajęcie, o których mowa w § 1 i 2, sprawę, na wniosek sędziego, rozstrzyga kolegium właściwego sądu wojewódzkiego.

§ 5. Przepisy § 1-4 stosuje się odpowiednio do sędziego i prezesa sądu apelacyjnego.

Artykuł 69

§ 1. Żądania, przedstawienia i zażalenia w sprawach związanych ze swoim stanowiskiem sędzia może wnosić tylko w drodze służbowej. W takich sprawach sędzia nie może zwracać się do instytucji i osób postronnych ani podawać tych spraw do wiadomości publicznej.

§ 2. W sprawach o roszczenia ze stosunku pracy sędziemu przysługuje droga sądowa.

Artykuł 70

Sędzia powinien niezwłocznie zawiadomić prezesa sądu wojewódzkiego o toczącej się sprawie sądowej, w której występuje w charakterze strony lub uczestnika postępowania.

Artykuł 71

§ 1. Wynagrodzenie zasadnicze sędziów równorzędnych sądów jest równe i stanowi, odpowiednio do rangi stanowiska sędziego wielokrotność przeciętnego wynagrodzenia w sferze produkcji materialnej; wysokość wynagrodzenia sędziów sądów równorzędnych różnicuje staż pracy i pełnione funkcje.

§ 2. Przez przeciętne wynagrodzenie w sferze produkcji materialnej, o którym mowa w l, rozumie się przeciętne wynagrodzenie w sferze produkcji materialnej w gospodarce narodowej bez wypłat z zysku, ogłaszane co kwartał przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski" w terminie do 7 dnia roboczego drugiego miesiąca każdego kwartału za kwartał poprzedni.

§ 3. Wynagrodzenie sędziów określa, w drodze rozporządzenia, Prezydent po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa.

Artykuł 72

§ 1. Sędziemu przysługuje corocznie urlop dodatkowy w wymiarze:

1/6 dni roboczych - po 10 latach pracy,

2/12 dni roboczych - po 15 latach pracy.

§ 2. Do okresu pracy, od którego zależy wymiar urlopu dodatkowego, wlicza się wszystkie okresy zatrudnienia w sądzie lub prokuraturze na stanowiskach: aplikantów, asesorów, sędziów i prokuratorów, a także okresy wykonywania zawodu adwokata, radcy prawnego lub zajmowania samodzielnego stanowiska w organach administracji państwowej, z którym związana była praktyka prawnicza, oraz inne okresy pracy, jeżeli z tytułu tego zatrudnienia przysługiwał zwiększony wymiar urlopu.

Artykuł 73

§ 1. Sędziemu można udzielić płatnego urlopu dla poratowania zdrowia lub załatwienia ważnych spraw osobistych i rodzinnych.

§ 2. Urlop dla poratowania zdrowia nie może przekraczać sześciu miesięcy, a z innych przyczyn - miesiąca w ciągu roku kalendarzowego.

§ 3. Urlopu dla poratowania zdrowia nie można udzielić, jeżeli sędzia nie pełnił służby przez okres roku z powodu choroby.

§ 4. Urlopu dla poratowania zdrowia udziela Minister Sprawiedliwości, a urlopu dla załatwienia ważnych spraw osobistych i rodzinnych - prezes sądu wojewódzkiego lub kierownik właściwej jednostki organizacyjnej, w której sędzia pełni służbę.

Artykuł 74

§ 1. W okresie nieobecności w pracy z powodu choroby sędzia otrzymuje wynagrodzenie, nie dłużej jednak niż przez okres roku. W razie niemożności wykonywania pracy z innych powodów określonych w przepisach o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego, sędziemu przysługują świadczenia przewidziane w tych przepisach.

§ 2. Za usprawiedliwioną nieobecność w pracy sędziemu przysługuje wynagrodzenie.

Artykuł 75

§ 1. Sędzia powinien mieszkać w miejscowości będącej siedzibą sądu, w którym pełni służbę. Prezes sądu wojewódzkiego w stosunku do sędziego sądu rejonowego oraz sędziego sądu wojewódzkiego, a prezes sądu apelacyjnego w stosunku do sędziego tego sądu w wyjątkowych wypadkach może wyrazić zgodę na zamieszkanie sędziego w innej miejscowości.

§ 2. W razie uzyskania zgody na zamieszkanie sędziego w innej miejscowości, sędziemu przysługuje zwrot kosztów przejazdu

Artykuł 76

§ 1. Sędzia ma prawo do dodatkowej powierzchni mieszkalnej w postaci oddzielnej izby i zachowuje to uprawnienie również po przejściu na emeryturę lub rentę.

§ 2. Jeżeli przepisy przewidują wyższe opłaty z tytułu konystania z oddzielnej izby, sędzia jest zwolniony od płacenia tej zwiększonej opłaty w okresie zajmowania stanowiska sędziego.

Artykuł 77

§ 1. Sędziemu może być przyznana pomoc finansowa na zaspokojenie jego potrzeb mieszkalnych.

§ 2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Finansów, w drodze rozporządzenia, określi zasady planowania i wykorzystywania środków na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych sędziów oraz warunki przyznawania pomocy, o której mowa w § 1.

Artykuł 78

Sędzia, któremu przyznano zaopatrzenie emerytalne lub rentowe, może używać dotychczasowego tytułu, z poprzedzeniem go określeniem "emerytowany".

Artykuł 79

§ 1. W razie powołania sędziego do niezawodowej służby wojskowej, jego prawa i obowiązki służbowe ulegają zawieszeniu na czas trwania służby. Sędzia zachowuje jednak swoje stanowisko, a czas służby wojskowej wlicza się do okresu stosunku służbowego na stanowisku sędziego.

§ 2. Inne szczególne uprawnienia związane ze stosunkiem służbowym sędziego powołanego do czynnej służby wojskowej i zwolnionego z tej służby normują przepisy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej lub przepisy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

§ 3. Sędzia powołany do niezawodowej służby wojskowej odbywa ją w organach sądownictwa wojskowego.

ROZDZIAŁ 5

Odpowiedzialność dyscyplinarna

Artykuł 80

§ 1. Za przewinienia służbowe, w tym za oczywistą i rażąco obraźliwą przestępstwo prawnym i uchybienia godności urzędu sędziego odpowiada dyscyplinarnie.

§ 2. Sędzia odpowiada dyscyplinarnie także za swoje postępowanie przed objęciem stanowiska, jeżeli przez nie uchybił obowiązkowi piastowanego wówczas urzędu państwowego, lub okazał się niegodnym stanowiska sędziego.

Artykuł 81

§ 1. Po upływie trzech lat od chwili czynu nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, a w razie wszczęcia - ulega ono umorzeniu.

§ 2. Jeżeli jednak czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne nie może nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w przepisach Kodeksu karnego.

Artykuł 82

§ 1. Karami dyscyplinarnymi są:

1/ upomnienie,

2/ nagana,

3/ usunięcie z zajmowanego stanowiska funkcyjnego,

4/ przeniesienie na inne miejsce służbowe,

5/ wydalenie ze służby sędziowskiej.

§ 2. Wymierzenie kary określonej w § 1 pkt 2-4 pociąga za sobą pozbawienie możliwości awansowania przez okres trzech lat oraz niemożność udziału w tym okresie w kolegium sądu wojewódzkiego i sądzie dyscyplinarnym oraz użycia utraconego stanowiska.

Artykuł 83

§ 1. Do orzekania w sprawach dyscyplinarnych sędziów są powołane sądy dyscyplinarne:

1/ w pierwszej instancji - Sąd Dyscyplinarny,

2/ drugiej instancji - Wyższy Sąd Dyscyplinarny.

§ 2. Sądy dyscyplinarne składają się z sędziów wybranych - w liczbie wskazanej przez Krajową Radę Sądownictwa - przez zgromadzenie ogólne sędziów Sądu Najwyższego i Na-

czelnego Sądu Administracyjnego, zebranie zgromadzeń ogólnych sędziów sądów apelacyjnych oraz zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich.

§ 3. Przewodniczących i wiceprzewodniczących sądów dyscyplinarnych wybierają spośród siebie sędziowie tych sądów.

§ 4. Sąd dyscyplinarny oraz wyższy sąd dyscyplinarny orzekają w składzie trzech sędziów.

§ 5. Przewodniczącego składu wyznacza przewodniczący sądu dyscyplinarnego.

§ 6. Sąd dyscyplinarny może orzekać na sesjach wyjazdowych w sądzie wojewódzkim, na obszarze właściwości którego obwiniony zajmuje stanowisko sędziego, chyba że sprzeciwia się temu dobro wymiaru sprawiedliwości.

§ 7. Kadencja sądów dyscyplinarnych trwa 4 lata.

§ 8. Obsługę administracyjną zapewnia sądom dyscyplinarnym Biuro Prezydialne Sądu Najwyższego.

Artykuł 84

§ 1. Skład orzekający sądu dyscyplinarnego wyznacza przewodniczący tego sądu.

§ 2. Składowi orzekającemu sądu dyscyplinarnego przewodniczy przewodniczący tego sądu lub jego zastępca.

Artykuł 85

§ 1. Rzecznika dyscyplinarnego wybiera kolegium właściwego sądu spośród sędziów danego sądu.

§ 2. Rzecznik dyscyplinarny jest związany wskazaniem organu, uprawnionego do żądania wszczęcia postępowania dyscyplinarnego

Artykuł 86

Obwiniony może ustanowić obrońcę tylko spośród sędziów.

Artykuł 87

§ 1. Postępowanie dyscyplinarne toczy się z wyłączeniem jawności. Na rozprawie mogą być obecni sędziowie oraz asesory pełniący czynności sędziowskie.

§ 2. Orzeczenie dyscyplinarne można podać do wiadomości publicznej po jego uprawomocnieniu się, na podstawie uchwały sądu dyscyplinarnego.

§ 3. Protokołantem może być sędzia, asesor lub aplikant wyznaczony przez przewodniczącego sądu dyscyplinarnego w porozumieniu z prezesem właściwego sądu.

Artykuł 88

§ 1. Rzecznik dyscyplinarny składa wnioski o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego na żądanie Ministra Sprawiedliwości, prezesa sądu apelacyjnego lub wojewódzkiego oraz kolegium sądu apelacyjnego lub wojewódzkiego, po wstępnym wyjaśnieniu okoliczności koniecznych do ustalenia znamion przewinienia, a także złożeniu wyjaśnień przez obwinionego, chyba że złożenie tych wyjaśnień jest niemożliwe.

§ 2. Sąd dyscyplinarny rozpoznaje wniosek i w razie jego uwzględnienia podejmuje uchwałę o wszczęciu postępowania. Uchwała powinna zawierać dokładne określenie czynu, który ma być przedmiotem postępowania. Odpis uchwały doręcza się rzecznikowi dyscyplinarnemu organu, który złożył wniosek o wszczęcie postępowania, kolegium sądu wojewódzkiego i obwinionemu.

§ 3. W terminie 7 dni od dnia doręczenia uchwały oddalającej wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego przysługuje rzecznikowi dyscyplinarnemu i kolegium sądu wojewódzkiego zażalenie do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego.

§ 4. Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego oraz zażalenie powinny być rozpoznane w terminie 7 dni od dnia ich wpływu do sądu.

Artykuł 89

§ 1. Wszczynając postępowanie dyscyplinarne, sąd wyznacza rozprawę.

§ 2. Pomiedzy podjęciem uchwały o wszczęciu postępowania a terminem rozprawy nie powinno upłynąć więcej niż 14 dni; postępowanie w pierwszej instancji powinno być zakończone w ciągu 6 tygodni od jego wszczęcia.

§ 3. Nie usprawiedliwione niestawiennictwo obwinionego lub jego obrońcy nie wstrzymuje rozpoznania sprawy.

Artykuł 90

Jeżeli w toku rozprawy ujawni się inne przewinienie, oprócz objętego uchwałą o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego, sąd może wydać co do tego przewinienia wyrok tylko za zgodą rzecznika dyscyplinarnego i obwinionego lub jego obrońcy; w razie braku zgody wszczynają się w tym zakresie odrębne postępowanie dyscyplinarne.

Artykuł 91

W razie rozwiązania stosunku służbowego sędziego w toku postępowania dyscyplinarnego, postępowanie to toczy się nadal. Jeżeli obwiniony podjął pracę w urzędzie państwowym, adwokaturze lub jako radca prawny, sąd przesyła wyrok odpowiednio temu urzędowi, Naczelnej Radzie Adwokackiej lub Krajowej Radzie Radców Prawnych.

Artykuł 92

Jeżeli przewinienie zawiera znamiona przestępstwa, sąd dyscyplinarny wydaje uchwałę, o której mowa w art. 50 § 1, co nie wstrzymuje biegu postępowania dyscyplinarnego.

Artykuł 93

§ 1. Po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego przeciwko sędziemu sąd lub prokurator przesyła akta sprawy właściwemu sądowi dyscyplinarnemu pierwszej instancji. Jeżeli postępowanie dyscyplinarne nie było wszczęte, sąd dyscyplinarny podejmuje uchwałę w sprawie jego wszczęcia, choćby w postępowaniu karnym został wydany wyrok uniewinniający; przepis art. 88 § 3 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Jeżeli przeciwko sędziemu zapadł prawomocny wyrok pociągający za sobą w myśl ustawy utratę stanowiska, sąd dyscyplinarny zawiadamia o tym Ministra Sprawiedliwości, który zarządza wydalenie ukaranego ze służby, chociażby wykonano już wyrok dyscyplinarny skazujący na karę łagodniejszą niż wydalenie.

Artykuł 94

Koszty postępowania dyscyplinarnego ponosi Skarb Państwa.

Artykuł 95

Od wyroku sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji przysługuje odwołanie obwinionemu i rzecznikowi dyscyplinarnemu. Odwołanie powinno być rozpoznane w terminie 7 dni od dnia jego wpływu do sądu dyscyplinarnego drugiej instancji.

Artykuł 96

§ 1. Po uprawomocnieniu się wyroku sądu dyscyplinarnego przewodniczący sądu dyscyplinarnego pierwszej instancji przesyła odpis wyroku Ministrowi Sprawiedliwości, a ponadto - prezesowi właściwego sądu i kolegium tego sądu.

§ 2. Wykonanie wyroku należy do Ministra Sprawiedliwości, a co do kar wymienionych w art. 82 § 1 pkt 1 i 2 - do prezesa sądu wojewódzkiego oraz do prezesa sądu apelacyjnego w stosunku do sędziów tego sądu. (...)

Artykuł 97

§ 1. Odpis prawomocnego wyroku skazującego na karę dyscyplinarną dołącza się do akt osobowych obwinionego.

§ 2. Po upływie trzech lat od uprawomocnienia się wyroku orzekającego karę przewidzianą w art. 82 § 1 pkt 1-4, a po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się wyroku orzekającego karę przewidzianą w art. 82 § 1 pkt 5, Minister Sprawiedliwości, na wniosek ukaranego, zarządza usunięcie

odpisu wyroku z akt osobowych, jeżeli w tym okresie nie wydano przeciwko ukaranemu innego wyroku skazującego.

Artykuł 98

§ 1. Od każdego prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie dyscyplinarne rewizję nadzwyczajną, do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego mogą wnieść Krajowa Rada Sądownictwa, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego i Minister Sprawiedliwości.

§ 2. Wyższy Sąd Dyscyplinarny rozpoznaje rewizję nadzwyczajną w składzie siedmiu sędziów, z tym że przewodniczącym składu jest sędzia Sądu Najwyższego.

§ 3. Rewizję nadzwyczajną na niekorzyść obwinionego można wnieść tylko w terminie 6 miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia.

§ 4. Niedopuszczalna jest rewizja nadzwyczajna od orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego zapadłego w następstwie rozpoznania rewizji nadzwyczajnej.

§ 5. Rewizję nadzwyczajną od orzeczenia Wyższego Sądu Dyscyplinarnego rozpoznaje Wyższy Sąd Dyscyplinarny w składzie siedmiu sędziów, z wyłączeniem sędziów, którzy wydali zaskarżone orzeczenie.

Artykuł 99

O wznowienie postępowania dyscyplinarnego mogą również wystąpić Krajowa Rada Sądownictwa, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego i Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 100

§1. Wznowienie postępowania dyscyplinarnego na niekorzyść obwinionego może nastąpić, jeżeli umorzenie postępowania lub wydanie wyroku nastąpiło wskutek przestępstwa albo jeżeli w ciągu pięciu lat od umorzenia lub od wydania wyroku wyjdą najaw nowe okoliczności lub dowody, które mogły uzasadniać skazanie lub wymierzenie kary surowszej.

§2. Wznowienie postępowania na korzyść skazanego może nastąpić także po jego śmierci, jeżeli wyjdą na jaw nowe okoliczności lub dowody, które mogą uzasadniać uniewinnienie lub wymierzenie kary łagodniejszej.

§3. W razie śmierci skazanego, wnioski o wznowienie postępowania mogą złożyć jego małżonek, krewni w linii prostej, rodzeństwo, przysposabiający lub przysposobiony oraz rzecznik dyscyplinarny.

Artykuł 101

Rozstrzygnięcia zapadające w toku postępowania dyscyplinarnego wymagają z urzędu uzasadnienia na piśmie i doręczenia ich stronom.

Artykuł 102

W sprawach nie uregulowanych w niniejszym rozdziale stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.

ROZDZIAŁ 6

Zawieszenie w czynnościach służbowych

Artykuł 103

Sąd dyscyplinarny może zawiesić w czynnościach służbowych sędziego, przeciwko któremu wszczęto postępowanie karne, dyscyplinarne lub o ubezwłasnowolnienie.

Artykuł 104

§ 1. Jeżeli sędziego zatrzymano z powodu schwywania na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa albo jeżeli ze względu na rodzaj czynu dokonanego przez sędziego powaga sądu lub istotne interesy służbowe wymagają natychmiastowego odsunięcia go od wykonywania obowiązków służbowych, prezes sądu może zarządzić natychmiastową przerwę w czynnościach służbowych aż do czasu wydania uchwały przez sąd dyscyplinarny.

§ 2. O zarządzeniu, o którym mowa w §1, prezes sądu zawiadamia sąd dyscyplinarny, który niezwłocznie wydaje uchwałę w sprawie zawieszenia sędziego w czynnościach służbowych lub uchyla zarządzenie o przerwie w wykonywaniu tych czynności.

Artykuł 105

§ 1. W wypadkach przewidzianych w art. 50 oraz w sprawie zawieszenia sędziego w czynnościach służbowych lub uchylenia zarządzenia o przerwie, o której mowa w art. 104 §1, sąd dyscyplinarny wydaje uchwałę po wysłuchaniu rzecznika dyscyplinarnego oraz sędziego, chyba że nie jest to możliwe.

§ 2. Na uchwałę o zawieszeniu w czynnościach służbowych sędziemu przysługuje zażalenie, a rzecznikowi dyscyplinarnemu - także na uchwałę, o której mowa w art. 104

§ 2, o uchyleniu zarządzenia o przerwie; zażalenie nie wstrzymuje wykonania uchwały.

§ 3. Zażalenie rozpoznaje sąd dyscyplinarny drugiej instancji.

Artykuł 106

Zawieszenie w czynnościach służbowych ustaje z chwilą prawomocnego zakończenia postępowania dyscyplinarnego, chyba że sąd dyscyplinarny uchylił je wcześniej.

DZIAŁ III

(wygasły)

DZIAŁ IV

APLIKANCI I ASESORZY SĄDOWI

Artykuł 111

Aplikacja sądowa polega na zaznajomieniu się z czynnościami sędziego i sekretariatów sądowych oraz uzyskaniu wiedzy potrzebnej do zajmowania stanowiska sędziego.

Artykuł 112

Aplikantem sądowym może być mianowany ten, kto odpowiada wymaganiom określonym w art. 51 pkt 1-3.

Artykuł 113

§ 1. Stosunek pracy z aplikantem sądowym nawiązuje się na podstawie mianowania, z dniem określonym w akcie mianowania.

§ 2. Aplikanta sądowego mianuje i zwalnia prezes sądu apelacyjnego.

§ 3. Mianowanie aplikanta następuje po przeprowadzeniu konkursu przez prezesa sądu apelacyjnego. Szczegółowy tryb przeprowadzania konkursu określa Minister Sprawiedliwości.

§ 4. Przed podjęciem pracy aplikant sądowy składa wobec prezesa sądu apelacyjnego ślubowanie według roty przewidzianej dla urzędników państwowych.

Artykuł 114

§ 1. Aplikacja sądowa trwa 2 lata.

§ 2. Po upływie okresu aplikacji aplikant składa egzamin sędziowski. W razie niedostatecznego wyniku egzaminu, aplikant może przystąpić do ponownego jego składania w ciągu roku od dnia egzaminu poprzedniego.

§ 3. Aplikant zostaje zwolniony w wypadku nieprzystąpienia do egzaminu, niedostatecznego wyniku egzaminu końcowego lub niemianowania go asesorem.

§ 4. Zezwolenia na zdawanie egzaminu w późniejszym terminie od przewidzianego w § 2 można udzielić w razie stwierdzenia niemożności przystąpienia do egzaminu w tym terminie. Zezwolenia udziela prezes sądu wojewódzkiego.

Artykuł 115

§1. Minister Sprawiedliwości może mianować asesorem sądowym aplikanta, który ukończył aplikację sądową lub prokuratorską i zdał egzamin sędziowski lub prokuratorski.

§ 2. Minister Sprawiedliwości może powierzyć asesorowi sądowemu pełnienie czynności sędziowskich w sądzie rejonowym w oznaczonym zakresie i na czas określony, nie przekraczający dwóch lat, za zgodą kolegium sądu wojewódzkiego.

§ 3. Do asesorów sądowych, którym powierzono pełnienie czynności sędziowskich, stosuje się przepisy dotyczące sędziów. Minister Sprawiedliwości może jednak zwolnić asesora po uprzednim wypowiedzeniu za zgodą kolegium sądu wojewódzkiego; przepis art. 60 § 1 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 116

Do aplikantów sądowych stosuje się odpowiednio przepisy art. 65, 69 §1, art. 71 i 79 §1 i 2.

Artykuł 117

Aplikant za naruszenie swoich obowiązków ponosi odpowiedzialność porządkową lub dyscyplinarną na zasadach obowiązujących mianowanych urzędników państwowych.

Artykuł 118

Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowe zasady i tryb mianowania, zmiany warunków pracy oraz rozwiązywania stosunku pracy, a także szczegółowe obowiązki związane z zajmowaniem stanowiska aplikanta, organizację aplikacji sądowej, zakres egzaminu sędziowskiego, skład komisji egzaminacyjnej, sposób powoływania jej członków, wysokość ich wynagrodzenia i postępowanie komisji egzaminacyjnej.

Artykuł 119

(skreślony)

DZIAŁ V

KURATORZY, KOMORNICY, REFERENDARZE, SEKRETARZE I INNI PRACOWNICY SĄDOWI

Artykuł 120

§ 1. W sądach działają kuratorzy sądowi (kuratorzy rodzinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych.

§ 2. Kuratorzy sądowi pełnią swoje czynności zawodowo (kuratorzy zawodowi) albo społecznie (kuratorzy społeczni).

§ 3. Warunkiem mianowania na stanowisko kuratora zawodowego jest odbycie stażu pracy w sądzie i złożenie egzaminu. W szczególnie uzasadnionych wypadkach Minister Sprawiedliwości na wniosek prezesa sądu wojewódzkiego może zwolnić od obowiązku odbycia stażu i złożenia egzaminu.

§ 4. Kuratora zawodowego mianuje i zwalnia prezes sądu wojewódzkiego.

§ 5. Do kuratorów zawodowych stosuje się odpowiednio przepisy art. 72 § 1 i art. 73.

Artykuł 121

§ 1. W sądach rejonowych są zatrudnieni komornicy sądowi, którzy wykonują czynności egzekucyjne oraz inne czynności określone w ustawach.

§ 2. Bezpośredni nadzór nad działalnością komorników sprawuje prezes sądu rejonowego.

§ 3. Nadzór nad komornikami nie może wkraczać w dziedzinę podlegającą nadzorowi sądu według przepisów postępowania sądowego.

§ 4. Warunkiem mianowania na stanowisko komornika sądowego jest odbycie praktyki i złożenie egzaminu. Od odbycia praktyki i złożenia egzaminu są zwolnieni aplikanci sądowi, którzy złożyli egzamin sędziowski.

Artykuł 122

§1. W sądach są zatrudnieni referendarze sądowi, którzy wykonują czynności administracyjne oraz czynności z zakresu nadzoru nad pracą sekretariatów sądowych, określone przez prezesa sądu.

§2. Na stanowisku referendarza sądowego może być zatrudniony pracownik, który ma co najmniej pięcioletnią praktykę na stanowisku sekretarza sądowego.

Artykuł 123

§ 1. W sądach są zatrudnieni sekretarze i inni pracownicy sądowi.

§ 2. Na stanowisku sekretarza sądowego może być zatrudniony pracownik sądowy, który odbył praktykę i złożył egzamin sekretarski. Od odbycia praktyki i złożenia egzaminu są zwolnieni aplikanci sądowi, którzy złożyli egzamin sędziowski.

Artykuł 124

§ 1. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa:

1/ szczególne warunki mianowania na stanowisko kuratora zawodowego, szczególne obowiązki i prawa oraz organi-

zację pracy kuratorów zawodowych w sądzie, zakres egzaminu, skład komisji egzaminacyjnej, sposób powoływania jej członków i postępowanie komisji egzaminacyjnej,

2/ tryb powoływania i odwoływania kuratorów społecznych oraz szczegółowy zakres ich obowiązków i praw,

3/ szczególne warunki mianowania na stanowisko komornika, sposób sprawowania jego zastępstwa, organizację praktyki, zakres egzaminu, skład komisji egzaminacyjnej, sposób powoływania jej członków i postępowanie komisji egzaminacyjnej,

4/ szczególne warunki przyjęcia na stanowisko referendarza i sekretarza sądowego, organizację praktyki, zakres egzaminu, skład komisji egzaminacyjnej, sposób powoływania jej członków i postępowanie komisji egzaminacyjnej.

§ 2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Pracy i Polityki Socjalnej określa wysokość wynagrodzenia członków komisji egzaminacyjnych, o których mowa w § 1.

§ 3. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może określać zasady i tryb dokonywania okresowych ocen kwalifikacyjnych kuratorów, komorników, referendarzy i sekretarzy sądowych oraz innych pracowników sądowych.

Artykuł 125

Minister Sprawiedliwości określa:

1/ organizację i zakres działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, a także kategorie pracowników sądowych obowiązanych do noszenia stroju urzędowego lub oznak i warunki ich przydziału,

2/ zasady tworzenia i organizację kancelarii komorniczych i ich system finansowo-księgowy.

Artykuł 126

§ 1. Przy sądach mogą być ustanowieni biegli sądowi i tłumacze przysięgli.

§ 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa tryb ustanawiania biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych, pełnienia przez nich czynności, zwalniania ich z funkcji oraz zasady i wysokość wynagrodzeń tłumaczy. W tym samym trybie Minister Sprawiedliwości może również określać zasady powoływania i działania zespołów biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych.

DZIAŁ VI

(skreślony)

ŁAWNICY LUDOWI

ROZDZIAŁ 1

Wybory ławników ludowych i ich kadencja

Artykuł 132

§ 1. Ławnikiem może być wybrany ten, kto:

- 1/ posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2/ jest nieskazitelnego charakteru,
- 3/ ukończył 26 lat,
- 4/ jest zatrudniony lub zamieszkuje w miejscu kandydowania co najmniej od roku.

§ 2. Do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych ławnikiem powinna być wybrana osoba szczególnie obeznana z problematyką spraw pracowniczych, celami ubezpieczenia i potrzebami osób ubezpieczonych.

Artykuł 133

§ 1. Ławnikami nie mogą być:

- 1/ osoby zatrudnione w sądach powszechnych i innych sądach, państwowych biurach notarialnych oraz w prokuraturze,
- 2/ osoby wchodzące w skład organów od których orzeczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego,
- 3/ funkcjonariusze milicji obywatelskiej oraz inne osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw,
- 4/ adwokaci i aplikanci adwokaccy,
- 5/ duchowni,
- 6/ żołnierze w czynnej służbie wojskowej,
- 7/ funkcjonariusze Służby Więziennej.

§ 2. Nie można być ławnikiem jednocześnie w więcej niż w jednym sądzie.

Artykuł 134

§ 1. Ławników do sądów wojewódzkich oraz sądów rejonowych wybierają rady gmin, których obszar jest objęty właściwością tych sądów - w głosowaniu tajnym.

§ 2. Wybory przygotowują gminy jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej.

Artykuł 135

§ 1. Liczbę ławników wybieranych przez poszczególne rady gmin do wszystkich sądów działających na obszarze właściwości sądu wojewódzkiego, w tym także liczbę ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, ustala kolegium sądu wojewódzkiego; liczbę ławników do poszczególnych sądów rejonowych ustala się po zasięgnięciu opinii tych sądów.

§ 2. Prezes sądu wojewódzkiego podaje liczbę ławników do wiadomości poszczególnym radom gmin najpóźniej na 30 dni przed upływem terminu zgłaszania kandydatów.

Artykuł 136

§ 1. Kandydatów na ławników zgłaszają radom gmin prezesi sądów, zakłady pracy, stowarzyszenia, organizacje i związki zawodowe zarejestrowane na podstawie przepisów prawa, przez co najmniej 25 obywateli mających czynne prawo wyborcze, zamieszkujących stale na danym terenie, w terminie do dnia 31 lipca ostatniego roku kadencji, w trybie który określi Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 2. Kandydatów na ławników do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych zgłaszają w równej liczbie organy administracji państwowej oraz związki zawodowe.

Artykuł 137

§ 1. Wybory ławników odbywają się najpóźniej w październiku roku kalendarzowego, w którym upływa kadencja dotychczasowych ławników.

§ 2. Przed przystąpieniem do wyborów rada gminy powołuje zespół, który przedstawia radzie gminy na sesji swoją opinię o zgłoszonych kandydatach.

Artykuł 138

§ 1. Listę wybranych ławników wraz z dotyczącymi ich danymi rady gmin, które dokonały ich wyboru, przesyłają prezesom właściwych sądów najpóźniej do końca listopada. Spośród ławników znajdujących się na tej liście rady gmin wskazują ławników wybranych do orzekania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, wymieniając oddzielnie ławników spośród kandydatów zgłoszonych przez organy administracji państwowej oraz przez związki zawodowe.

§ 2. Prezes sądu wręcza ławnikom zawiadomienie o wyborze i odbiera od nich ślubowanie według roty ustalonej dla sędziów.

§ 3. Po odebraniu ślubowania prezes sądu wpisuje ławnika na listę ławników, którzy mogą być wyznaczeni do orzekania i wydaje mu legitymację.

Artykuł 139

§ 1. Kadencja ławników sądów wojewódzkich i rejonowych trwa cztery lata kalendarzowe następujące po roku, w

którym dokonano wyborów, jednak mandat ławnika wybrane go dodatkowo wygasa z upływem kadencji ogółu ławników.

§ 2. Po upływie kadencji ławnik może brać udział jedynie w rozpoznawaniu sprawy rozpoczętej wcześniej z jego udziałem, do czasu jej zakończenia.

Artykuł 140

§ 1. Mandat ławnika wygasa w razie orzeczenia prawomocnym wyrokiem pozbawienia go praw publicznych. Wygaśnięcie mandatu z tego powodu stwierdza rada gminy, która wybrała ławnika.

§ 2. Rada gminy, która wybrała ławnika, może go odwołać z własnej inicjatywy lub na wniosek prezesa właściwego sądu w razie:

- 1/ skazania go prawomocnym wyrokiem w wypadku innym niż określony w § 1,
- 2/ niewykonywania obowiązków ławnika,
- 3/ zachowania godzącego w powagę sądu,
- 4/ niezdolności do wykonywania obowiązków ławnika.

Artykuł 141

§ 1. Przed upływem kadencji mandat ławnika wygasa z dniem doręczenia mu zawiadomienia prezesa sądu o skreśleniu z listy ławników wskutek zrzeczenia się mandatu z ważnych przyczyn lub odwołania ławnika przez radę gminy.

§ 2. W czasie trwania kadencji nie powołuje się ławnika do pełnienia obowiązków w razie ujawnienia okoliczności, które nie pozwalały na jego wybór, oraz w czasie wszczęcia postępowania karnego przeciwko ławnikowi, do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy.

§ 3. W razie zniesienia sądu, ośrodka zamiejscowego lub wydziału zamiejscowego - ławnicy tych jednostek stają się ławnikami sądów, które przejmują kompetencje zniesionych jednostek

Artykuł 142

W razie potrzeby, zwłaszcza z powodu zmniejszenia się w czasie liczby ławników, rada gminy na wniosek prezesa sądu wojewódzkiego dokonuje uzupełnienia listy, wybierając nowych ławników w sposób określony w ustawie.

ROZDZIAŁ 2

Prawa i obowiązki ławników

Artykuł 143

§ 1. W zakresie orzekania ławnicy są niezależni i podlegają tylko ustawom.

§ 2. Ławnik nie może przewodniczyć na rozprawie i naradzie ani też wykonywać czynności sędziego poza rozprawą, chyba że ustawy stanowią inaczej.

Artykuł 144

§ 1. Ławnik może być wyznaczony do udziału w rozprawach do 12 dni w ciągu roku; liczba tych dni może być zwiększona przez prezesa sądu tylko z ważnych przyczyn, a zwłaszcza w wypadku konieczności zakończenia rozprawy z udziałem tego ławnika.

§ 2. Do udziału w rozprawie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych prezes sądu wyznacza jednego ławnika wybranego spośród kandydatów zgłoszonych przez organ administracji państwowej i jednego ławnika wybranego spośród kandydatów zgłoszonych przez związki zawodowe.

§ 3. Wyznaczając ławnika do udziału w rozprawie, zawiadamia się o tym jednocześnie zakład pracy zatrudniający ławnika.

Artykuł 144¹

Do rozpoznawania przez sąd apelacyjny spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych prezes sądu wyznacza do składu orzekającego ławników z listy ławników powołanych do orzekania w tych sprawach w sądach wojewódzkich z obszaru właściwości sądu apelacyjnego.

Artykuł 145

§ 1. Prezes sądu może wyznaczyć jednego lub dwóch ławników dodatkowych do rozprawy, jeżeli istnieje przypuszczenie, że będzie ona trwać czas dłuższy.

§ 2. W naradzie i głosowaniu ławnik dodatkowy bierze udział, jeżeli inny ławnik nie może uczestniczyć w składzie orzekającym.

Artykuł 146

§ 1. Zakład pracy zatrudniający ławnika jest obowiązany zwolnić go od pracy na czas pełnienia czynności w sądzie.

§ 2. Za czas zwolnienia od pracy ławnik zachowuje prawo do pełnego wynagrodzenia oraz świadczeń wynikających ze stosunku pracy.

§ 3. Ławnicy, którzy nie pozostają w stosunku pracy, otrzymują za czas wykonywania czynności w sądzie rekompensatę na zasadach określonych w drodze rozporządzenia przez Ministra Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Finansów.

Artykuł 147

Ławnicy zamieszkali poza siedzibą sądu otrzymują diety oraz zwrot kosztów przejazdu i noclegu według zasad ustalonych w tym zakresie dla sędziów.

Artykuł 148

§ 1. Należności, o których mowa w art. 146 § 3 i art. 147, przyznaje prezes właściwego sądu.

§ 2. Od decyzji prezesa sądu rejonowego przysługuje odwołanie do prezesa sądu wojewódzkiego, a gdy decyzję w pierwszej instancji wydał prezes sądu wojewódzkiego lub prezes sądu apelacyjnego - do Ministra Sprawiedliwości.

Artykuł 149

§ 1. Ławnicy każdego sądu wybierają ze swego grona radę ławniczą, jej przewodniczącego i zastępców.

§ 2. Do zadań rady ławniczej należy w szczególności podnoszenie poziomu pracy ławników i ich reprezentowanie oraz pobudzanie działalności wychowawczej ławników w społeczeństwie.

§ 3. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, może określać szczegółowe zadania rady ławniczej oraz jej organizację i sposób działania.

DZIAŁ VIII

PRZEPISY SZCZEGÓLNE, ZMIANY W PRZEPISACH OBOWIĄZUJĄCYCH ORAZ PRZEPISY PRZEJŚCIOWE I KOŃCOWE

Artykuł 150

W sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą do sędziów i innych pracowników sądowych stosuje się odpowie-

dnio przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214, z 1984 r. Nr 35, poz. 187, z 1988 r. Nr 19, poz. 132, z 1989 r. Nr 4, poz. 24, Nr 34, poz. 178 i 182, z 1990 r. Nr 20, poz. 121, z 1991 r. Nr 55, poz. 234, Nr 88, poz. 400 i Nr 95, poz. 425 oraz z 1992 r. Nr 54, poz. 254 i Nr 90, poz. 451), a w sprawach nie uregulowanych także tą ustawą przepisy Kodeksu pracy.

Artykuł 151

Ileokroć w obowiązujących przepisach jest mowa o sądzie dla nieletnich, należy przez to rozumieć sąd rodzinny.

Artykuł 152

§ 1. Tracą moc:

1/ Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 1964 r. Nr 6, poz. 40, z 1967 r. Nr 13, poz. 55, z 1969 r. Nr 13, poz. 98, z 1974 r. Nr 50, poz. 316, z 1975 r. Nr 16, poz. 91 i Nr 34, poz. 183, z 1982 r. Nr 16, poz. 125, Nr 19, poz. 145, Nr 31, poz. 214, Nr 35, poz. 228 oraz z 1985 r. Nr 20, poz. 85 i Nr 23, poz. 100),

2/ ustawa z dnia 2 grudnia 1960 r. o ławnikach ludowych w sądach powszechnych (Dz.U. Nr 54, poz. 309, z 1970 r. Nr 16, poz. 136, z 1974 r. Nr 24, poz. 142 i Nr 39, poz. 231 oraz z 1975 r. Nr 16, poz. 91).

§ 2. Do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w niniejszej ustawie pozostają w mocy dotychczasowe przepisy wykonawcze, jeżeli nie są z nią sprzeczne.

30

USTAWA

z dnia 20 września 1984 r.

o Sądzie Najwyższym

(Dz. U. z 1994 r. Nr 13, poz. 48)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Sąd Najwyższy jest naczelnym organem sądowym w Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Sąd Najwyższy sprawuje wymiar sprawiedliwości.

Artykuł 2

1. Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością wszystkich innych sądów w zakresie orzekania.

2. Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawy w zakresie przekazanym szczególnymi przepisami.

3. Sąd Najwyższy zapewnia prawidłowość oraz jednolitość wykładni prawa i praktyki sądowej w dziedzinach poddanych jego właściwości.

4. Sąd Najwyższy może opiniować projekty nadesłanych ustaw.

Artykuł 3

Sąd Najwyższy ma siedzibę w Warszawie.

Artykuł 4

1. W skład Sądu Najwyższego wchodzi: Pierwszy Prezes, prezesi oraz sędziowie Sądu Najwyższego.

2. Liczbę sędziów i prezesów Sądu Najwyższego ustala Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.

3. Ileokroć w ustawie jest mowa o sędziach Sądu Najwyższego, oznacza to także Pierwszego Prezesa i prezesów tego Sądu.

Artykuł 5

1. Sąd Najwyższy dzieli się na: Izbę Administracyjną, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, Izbę Cywilną, Izbę Karną oraz Izbę Wojskową.

2. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych sprawuje, w granicach i trybie określonym przez właściwe przepisy, nadzór nad orzecznictwem sądowym w sprawach z zakresu prawa pracy, wynalazczych, ubezpieczeń społecznych oraz w sprawach skarg na decyzje administracyjne, a także w sprawach przekazanych na podstawie przepisów szczególnych.

3. Izba Cywilna sprawuje, w granicach i trybie określonym przez właściwe przepisy, nadzór nad orzecznictwem sądowym w sprawach cywilnych i gospodarczych.

4. Izba Karna sprawuje, w granicach i trybie określonym przez właściwe przepisy nadzór, nad orzecznictwem sądowym w sprawach karnych należących do właściwości sądów powszechnych.

5. Izba Wojskowa sprawuje, w granicach i trybie określonym przez właściwe przepisy, nadzór nad orzecznictwem sądów wojskowych.

Artykuł 6

W Sądzie Najwyższym czynne są: Biuro Orzecznictwa i Biuro Prezydialne, a w Izbie Wojskowej - Biuro Nadzoru Pozainstancyjnego.

Artykuł 7

Prezydent, w drodze rozporządzenia, określa organizację Sądu Najwyższego, szczegółowy zakres właściwości izb oraz

zakres działania Biura Orzecznictwa, Biura Prezydialnego oraz Biura Nadzoru Pozainstancyjnego w Izbie Wojskowej, a także zasady wewnętrznego postępowania Sądu Najwyższego.

Artykuł 8

1. Na czele Sądu Najwyższego stoi Pierwszy Prezes, który kieruje jego pracami.

2. Pierwszy Prezes pełni czynności przewidziane w ustawie, w przepisach procesowych oraz w przepisach wydanych na podstawie art. 7, a ponadto wykonuje w stosunku do Sądu Najwyższego czynności administracji sądowej.

3. Pierwszy Prezes ma prawo wglądu w czynności Sądu Najwyższego; może w tym zakresie żądać wyjaśnień oraz usunięcia uchybień.

4. Czynności wymienione w ust. 3 nie mogą wkraczać w dziedzinę, w której sędziowie są niezawisli.

Artykuł 9

1. Prezesi Sądu Najwyższego są zastępcami Pierwszego Prezesa. Zakres i tryb pełnienia zastępstwa określa zarządzenie Pierwszego Prezesa.

2. Pracami każdej z izb Sądu Najwyższego kieruje jeden z prezesów tego Sądu, powołany do pełnienia tej funkcji przez Prezydenta.

3. Do prezesa sprawującego kierownictwo izby stosuje się odpowiednio art. 8 ust. 2-4.

Artykuł 10

1. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego informuje Sejm na jego żądanie o działalności Sądu Najwyższego.

2. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego informuje Prezydenta i Krajową Radę Sądownictwa o istotnych problemach wynikających z działalności i orzecznictwa tego Sądu.

Artykuł 11

Sąd Najwyższy wydaje zbiór swoich orzeczeń zawierających rozstrzygnięcia ważniejszych zagadnień prawnych oraz uchwał wpisanych do księgi zasad prawnych.

Artykuł 12

Sędziowie Sądu Najwyższego i członkowie Biura Orzecznictwa oraz pracownicy administracyjni, pomocniczy i obsługi Sądu Najwyższego nie zrzeszeni w związkach zawodowych wybierają radę pracowniczą, której zadaniem jest ochrona i reprezentowanie interesów zawodowych i społecznych, a także rozwijanie innej działalności, zmierzającej do poprawy warunków bytowych, społecznych i kulturalnych.

Tryb wykonywania funkcji Sądu Najwyższego**Artykuł 13**

Sąd Najwyższy wykonuje swoją funkcję przez:

- 1/ rozpoznawanie środków odwoławczych od orzeczeń sądowych do przepisów prawa procesowego,
- 2/ rozpoznawanie na mocy przepisów szczególnych, rewizji nadzwyczajnych od orzeczeń organów określonych w tych przepisach,
- 3/ podejmowanie uchwał mających na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżność w orzecznictwie,
- 4/ podejmowanie uchwał zawierających rozstrzygnięcia zagadnień prawnych budzących poważne wątpliwości w konkretnej sprawie,
- 5/ rozpoznawanie innych spraw należących do właściwości Sądu Najwyższego na mocy ustawy niniejszej lub na mocy innych ustaw.

Artykuł 14

1. Sąd Najwyższy, w razie stwierdzenia przy rozpoznawaniu sprawy oczywistej obrazy przepisów - niezależnie od innych uprawnień - wytyka uchybienie właściwemu sądowi lub innemu organowi. Sąd Najwyższy przed wytknięciem uchybienia może zażądać stosownych wyjaśnień. Stwierdzenie i wytknięcie uchybienia nie ma wpływu na rozstrzygnięcie sprawy.

2. O wytknięciu uchybienia Sąd Najwyższy zawiadamia kierownika właściwego sądu lub innego organu, a w wypadkach poważniejszych uchybień - także kierownika właściwego organu nadrzędnego.

Artykuł 15

(skreślony)

Artykuł 16

1. Uchwały przewidziane w art. 13 pkt 3 Sąd Najwyższy podejmuje w składzie siedmiu sędziów, w składzie całej izby, w składzie połączonych izb lub w pełnym składzie Sądu Najwyższego.

2. Uchwały, o których mowa w ust. 1, Sąd Najwyższy podejmuje na wniosek Pierwszego Prezesa, Rzecznika Praw Obywatelskich, a ponadto w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych - Ministra Pracy, Płacy i Polityki Socjalnej, w sprawach z zakresu prawa administracyjnego Prezesa Naczelnego Sądu Administracyjnego, w sprawach z zakresu prawa wynalazczego - Prezesa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Pierwszy Prezes kieruje wnioskiem do rozpoznania przez jeden ze składów określonych w ust. 1.

4. Skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego może przedstawić zagadnienie prawne do rozpoznania pełnemu składowi izby, a izba - do rozpoznania przez połączone izby albo przez pełny skład Sądu Najwyższego.

Artykuł 17

1. Do przedstawienia Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 13 pkt 4 zagadnień prawnych uprawnione są określone w przepisach szczególnych sądy oraz składy orzekające Sądu Najwyższego.

2. Jeśli zagadnienie prawne przedstawił do rozstrzygnięcia skład trzech sędziów Sądu Najwyższego, uchwałę przewidzianą w art. 13 pkt 4 podejmuje skład siedmiu sędziów, a gdy zagadnienie prawne przedstawił skład siedmiu sędziów - skład całej izby.

Artykuł 18

1. W posiedzeniu pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz w posiedzeniu składu izby albo składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego mogą brać udział organy wnoszące o podjęcie określonej uchwały lub w ich zastępstwie osoby przez nie upoważnione do takiego udziału. Nie dotyczy to posiedzeń, na których Sąd Najwyższy rozpoznaje zagadnienia prawne, przedstawione do rozstrzygnięcia przez uprawnione do tego sądy.

2. W posiedzeniach pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby udział Prokuratora Generalnego lub prokuratora prokuratury apelacyjnej wyznaczonego przez Prokuratora Generalnego jest obowiązkowy. W pozostałych składach może brać udział prokurator prokuratury apelacyjnej, a w Izbie Wojskowej - prokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej.

Artykuł 19

1. Do podjęcia uchwały przez pełny skład Sądu Najwyższego, przez skład połączonych izb oraz pełny skład izby wymagana jest obecność co najmniej 2/3 sędziów każdej z izb.

2. Uchwały podejmowane są w głosowaniu jawnym, zwykłą większością głosów, a w razie równości głosów przeważa głos przewodniczącego.

Artykuł 20

1. Właściwy skład Sądu Najwyższego może z uzasadnionych przyczyn odmówić podjęcia uchwały, a w szczególności - jeżeli nie zachodzi potrzeba wyjaśnienia wątpliwości.

2. W wypadku cofnięcia wniosku Sąd Najwyższy pozostawia go bez rozpoznania.

Artykuł 21

Uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby z chwilą ich podjęcia uzyskują moc zasad prawnych. Skład siedmiu sędziów może postanowić o nadaniu jego uchwale mocy zasady prawnej.

Artykuł 22

1. Jeżeli jakkolwiek skład Sądu Najwyższego zamierza odstąpić od zasady prawnej, przedstawia powstałe zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia pełnemu składowi izby.

2. Odstąpienie od zasady prawnej uchwalonej przez izbę, przez połączone izby albo przez pełny skład Sądu Najwyższego wymaga ponownego rozstrzygnięcia w drodze uchwały odpowiednio przez właściwą izbę, połączone izby lub pełny skład Sądu Najwyższego.

3. Jeżeli skład jednej izby Sądu Najwyższego zamierza odstąpić od zasady prawnej uchwalonej przez inną izbę, rozstrzygnięcie następuje w drodze uchwały obu izb. Izby mogą przedstawić zagadnienie prawne do rozpoznania przez pełny skład Sądu Najwyższego.

Artykuł 23

1. Opracowanie opinii, o których mowa w art. 2 ust. 4, Pierwszy Prezes zleca Biuru Orzecznictwa.

2. Do opracowania opinii dotyczących projektów aktów prawnych o szczególnym znaczeniu Pierwszy Prezes może powołać odpowiednie zespoły sędziowskie.

Artykuł 24

Czynności urzędnicze spełniają pracownicy administracyjni, a inne czynności - pracownicy pomocniczy i obsługi Sądu Najwyższego.

ROZDZIAŁ 3

Niezawisłość sędziowska**Artykuł 25**

Sędziowie Sądu Najwyższego są w sprawowaniu swojego urzędu sędziowskiego niezawiśli i podlegają tylko ustawom.

Artykuł 26

Niezawisłość sędziego nie wyłącza obowiązku spełniania zleceń w zakresie administracji sądowej. Sędzia może zażądać, żeby zlecenie doręczono mu na piśmie.

Artykuł 27

1. Sędzie nie może być zatniony ani pociągnięty do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej bez zezwolenia Sądu Dyscyplinarnego. Nie dotyczy ta zatrzyma-

nia na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa. Do wydania uchwały zezwalającej na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej wolno podejmować tylko czynności nie cierpiące zwłoki.

2. Do czasu rozstrzygnięcia wniosku o zezwolenie na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności Sąd Dyscyplinarny może polecić niezwłoczne zwolnienie sędziego zatrzymanego na gorącym uczynku.

3. W ciągu 7 dni od doręczenia uchwały odmawiającej zezwolenia na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej przysługuje organowi lub osobie, która wniosła o zezwolenie, oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu zażalenie do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego. W tym samym terminie zainteresowanemu sędziemu przysługuje zażalenie na uchwałę zezwalającą na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej sądowej.

4. Za wykroczenie sędzia odpowiada tylko dyscyplinarnie.

ROZDZIAŁ 4

Powoływanie i odwoływanie sędziów Sądu Najwyższego**Artykuł 28**

1. Na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego może być powołany ten, kto:

- 1/ posiada obywatelstwo polskie i korzysta w pełni z praw cywilnych i obywatelskich,
- 2/ jest nieskazitelnego charakteru,
- 3/ ukończył wyższe studia prawnicze i uzyskał tytuł magistra prawa,
- 4/ wyróżnia się wysokim poziomem wiedzy prawniczej oraz doświadczeniem zawodowym,
- 5/ posiada przewidziane we właściwych przepisach kwalifikacje na stanowisko sędziowskie, a nadto wykazuje się co najmniej dziesięcioletnim okresem pracy lub służby na stanowisku sędziego, prokuratora, arbitra i radcy prawnego albo wykonywania zawodu adwokata lub pracy na samodzielnym stanowisku w organach administracji państwowej, z którym związana była praktyka prawnicza, zwłaszcza udział w orzekaniu.

2. Wymaganie, o którym mowa w ust. 1 pkt 5, nie dotyczy profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w innych placówkach naukowych i naukowo-badawczych.

3. Na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego w niepełnym wymiarze czasu pracy może być powołany profesor oraz doktor habilitowany nauk prawnych w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w instytutach naukowo-badawczych i innych placówkach naukowych.

4. Na stanowisko sędziego w Izbie Wojskowej mogą być powołani jedynie oficerowie pełniący zawodową służbę stałą

Artykuł 29

1. Sędziów Sądu Najwyższego powołuje Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa.

2. Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego powołuje spośród sędziów Sądu Najwyższego oraz odwołuje Sejm Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Prezydenta, a prezesów Sądu Najwyższego - Prezydent.

Artykuł 30

1. Osoby pozostające ze sobą w stosunku pokrewieństwa do drugiego stopnia włącznie lub powinowactwa pierwszego stopnia oraz małżonkowie nie mogą być sędziami Sądu Najwyższego w tej samej izbie ani brać udziału w jednym składzie orzekającym, ani też bezpośrednio podlegać sobie służbowo.

2. Nie może być sędzią Sądu Najwyższego osoba, której małżonek wykonuje zawód adwokacki.

Artykuł 31

1. Stosunek służbowy sędziego Sądu Najwyższego nawiązuje się z chwilą doręczenia urzędowego zawiadomienia o powołaniu.

2. Sędzia powinien zgłosić się w celu objęcia stanowiskaw ciągu czternastu dni od otrzymania urzędowego zawiadomienia o powołaniu, jeżeli nie oznaczono innego terminu.

3. W razie nieusprawiedliwionego nieobjęcia stanowiska w terminie określonym w ust. 2, powołanie traci moc prawną; okoliczność tę stwierdza Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego.

Artykuł 32

1. Przy powołaniu sędziego Sądu Najwyższego składa ślubowanie wobec Prezydenta według następującej roty:

"Ślubuję uroczyście na powierzonym mi stanowisku sędziego Sądu Najwyższego służyć wiernie Narodowi Polskiemu, stać na straży prawa, obowiązki mojego urzędu wypełniać sumiennie, sprawiedliwość wymierzać bezstronnie według mego sumienia i zgodnie z przepisami prawa, dochować tajemnicy państwowej i służbowej, a w postępowaniu kierować się zasadami godności i uczciwości".

2. Przepis art. 56 2 ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych stosuje się:

Artykuł 33

1. Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa odwołuje sędziego Sądu Najwyższego, jeżeli:

1/ zrzekł się swojego stanowiska,

2/ z powodu choroby, ułomności lub upadku sił stał się trwale niezdolny do pełnienia obowiązków sędziego Sądu Najwyższego,

3/ przekroczył 65 lat życia, chyba że Krajowa Rada Sądownictwa z inicjatywy Pierwszego Prezesa lub na wniosek sędziego wyrazi zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska, nie dłużej jednak niż do ukończenia 70 lat.

2. Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa może odwołać sędziego Sądu Najwyższego, jeżeli z powodu choroby i płatnego urlopu dla poratowania zdrowia nie pełni służby nieprzerwanie przez okres dłuższy niż jeden rok; do okresu tego wlicza się okresy poprzedniej przerwy w pełnieniu służby wskutek choroby i płatnego urlopu dla poratowania zdrowia, jeżeli okres czynnej służby nie przekroczył trzydziestu dni.

3. Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa może odwołać sędziego Sądu Najwyższego, o którym mowa w art. 28 ust. 3, jeżeli sędzia ten zaprzestał wykonywania zatrudnienia w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w instytutach naukowo-badawczych i innych placówkach naukowych.

4. Przed złożeniem wniosku o odwołanie z powodów określonych w ust. 1 pkt 2 zasięga się opinii Kolegium Sądu Najwyższego oraz wysłuchuje wyjaśnień zainteresowanego, chyba że nie jest to możliwe.

5. Zrzeczenie się przez sędziego Sądu Najwyższego swojego stanowiska może nastąpić bez podania powodów. Sędzia może jednak opuścić to stanowisko dopiero po otrzymaniu urzędowego zawiadomienia o odwołaniu.

6. Sędzia Sądu Najwyższego odwołany z powodów wymienionych w ust. 1 pkt 1 ma prawo powrócić na stanowisko zajmowane poprzednio lub otrzymać stanowisko równonędne poprzednio zajmowanemu, jeżeli nie ma innych przeszkód prawnych, jak również ma prawo uzyskać wpis na listę adwokatów bez ograniczeń przewidzianych w ustawie o adwokaturze w stosunku do innych sędziów.

Artykuł 34

Prawomocne orzeczenie sądu dyscyplinarnego o wydaleniu ze służby sędziowskiej oraz prawomocne orzeczenie sądu skazujące na karę dodatkową pozbawienia praw publicznych lub zakazu zajmowania stanowiska sędziego pociąga za sobą z mocy prawa, utratę stanowiska sędziego Sądu Najwyższego; stosunek służbowy sędziego wygasa z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia.

Artykuł 35

Sędzia Izby Wojskowej nie może być zwolniony z zawodowej służby wojskowej przed odwołaniem ze stanowiska sędziego Sądu Najwyższego lub przed utratą tego stanowiska.

Artykuł 36

1. Na wniosek Pierwszego Prezesa Minister Sprawiedliwości może delegować na okres do trzech miesięcy w roku kalendarzowym sędziego Naczelnego Sądu Administracyjnego, sędziego sądu apelacyjnego lub sędziego sądu wojewódzkiego do pełnienia czynności sędziowskich w Sądzie Najwyższym. Delegowanie sędziego Naczelnego Sądu Administracyjnego do pełnienia czynności sędziowskich w Sądzie Najwyższym wymaga porozumienia z prezesem tego Sądu.

2. Uprawnienia Ministra Sprawiedliwości określone w ust. 1 przysługują odpowiednio Ministrowi Obrony Narodowej w odniesieniu do sędziów sądów wojskowych w zakresie delegowania tych sędziów do pełnienia czynności sędziowskich w Izbie Wojskowej Sądu Najwyższego.

3. Na wniosek Pierwszego Prezesa Minister Sprawiedliwości może delegować na czas nieokreślony sędziego sądu apelacyjnego, sądu wojewódzkiego lub sądu rejonowego - za zgodą sędziego - do pełnienia czynności w Biurze Orzecznictwa.

Artykuł 37

1. Sędziego Sądu Najwyższego, wyznaczonego według podziału czynności, może zastąpić bądź inny sędzia Sądu Najwyższego, bądź sędzia innego sądu delegowany do pełnienia czynności sędziowskich w Sądzie Najwyższym.

2. W składzie orzekającym Sądu Najwyższego może brać udział tylko jeden sędzia innego sądu, delegowany do pełnienia czynności sędziowskich w Sądzie Najwyższym. Sędzia delegowany nie może być przewodniczącym.

3. Sędziowie delegowani do pełnienia czynności sędziowskich w Sądzie Najwyższym nie mogą uczestniczyć w posiedzeniach pełnego składu Sądu Najwyższego, połączonych izb i w posiedzeniach składu izby.

ROZDZIAŁ 5

Obowiązki i prawa sędziów Sądu Najwyższego

Artykuł 38

1. Sędzia jest obowiązany postępować zgodnie ze ślubowaniem sędziowskim oraz stale podnosić kwalifikacje zawodowe.

2. Sędzia powinien w służbie i poza służbą strzec powagi sądu i unikać wszystkiego, co mogłoby przynieść ujmę godności sędziego lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności.

3. W okresie zajmowania stanowiska sędzia nie może należeć do żadnej partii politycznej ani brać udziału w żadnej działalności politycznej. Zakaz działalności politycznej nie dotyczy posła i senatora.

Artykuł 39

Czas pracy sędziego jest określony wymiarem jego zadań.

Artykuł 40

1. Sędzia obowiązany jest zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których poza jawną rozprawą sądową powziął wiadomość ze względu na swoje stanowisko sędziowskie.

2. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po ustaniu stosunku służbowego.

3. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy sędzia składa zeznanie jako świadek przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru Państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości. W tych wypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić sędziego Pierwszy Prezes.

Artykuł 41

1. Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, sędziemu Sądu Najwyższego nie wolno obok piastowanego stanowiska sędziowskiego pozostawać w innym stosunku pracy, z wyjątkiem stosunku pracy profesora w szkole wyższej albo w placówce naukowo-badawczej.

2. Sędziemu nie wolno także podejmować innego zajęcia, które by przeszkadzało w pełnieniu obowiązków sędziowskich albo mogło uchybiać jego godności lub zachwiać zaufanie do jego bezstronności,

3. Podjęcie przez sędziego dodatkowego zajęcia wymaga zgody Pierwszego Prezesa.

Artykuł 42

Sędzia Sądu Najwyższego nie może być delegowany do pełnienia poza Sądem Najwyższym czynności sędziowskich ani administracyjnych, chyba że na to pozwala przepis szczególny.

Artykuł 43

1. Wszelkie żądania, przedstawienia i zażalenia w sprawach związanych z jego stanowiskiem sędzia może wnosić tylko w drodze służbowej.

2. W takich sprawach sędzia nie może zwracać się do instytucji i osób postronnych ani podawać tych spraw do wiadomości publicznej.

Artykuł 44

Sędzia powinien niezwłocznie zawiadomić Pierwszego Prezesa o toczącej się sprawie sądowej, w której występuje w charakterze strony lub uczestnika postępowania.

Artykuł 45

1. Wynagrodzenie zasadnicze sędziów jest równe i stanowi, odpowiednio do rangi stanowiska sędziego, wielokrotność przeciętnego wynagrodzenia w sferze produkcji materialnej; wysokość wynagrodzenia sędziów różnicuje staż pracy i pełnione funkcje.

2. Przez przeciętne wynagrodzenie w sferze produkcji materialnej, o którym mowa w ust. 1, rozumie się przeciętne wynagrodzenie w sferze materialnej w gospodarce narodowej bez wypłat z zysku, ogłaszane co kwartał przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej Monitor Polski w terminie do 7 dnia drugiego miesiąca każdego kwartału za kwartał poprzedni.

3. Wynagrodzenie sędziów i członków Biura Orzecznictwa określa, w drodze rozporządzenia Prezydent po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa.

Artykuł 46

1. Sędziemu przysługuje corocznie urlop dodatkowy w wymiarze 6 dni roboczych - po 10 latach pracy, a 12 dni roboczych - po 15 latach pracy. Do okresu pracy, od którego zależy wymiar urlopu dodatkowego, wlicza się wszystkie okresy zatrudnienia w sądzie lub prokuraturze na stanowiskach aplikantów, asesorów, sędziów i prokuratorów, a także okresy wykonywania zawodu adwokata, radcy prawnego lub zajmowania samodzielnego stanowiska w organach administracji państwowej, z którym związana była praktyka prawnicza, oraz inne okresy pracy, jeżeli z tytułu tego zatrudnienia przysługiwał zwiększony wymiar urlopu.

2. Sędziemu może być na jego wniosek udzielony płatny urlop dla poratowania zdrowia lub załatwienia ważnych spraw osobistych i rodzinnych.

3. Urlop dla poratowania zdrowia nie może przekraczać sześciu miesięcy, a z innych przyczyn - jednego miesiąca w ciągu roku kalendarzowego.

4. Urlop dla poratowania zdrowia nie może być udzielony, jeżeli sędzia nie pełnił służby przez jeden rok z powodu choroby. Przy obliczaniu rocznego okresu niepełnienia służby z powodu choroby stosuje się art. 33 ust. 2

5. W okresie nieobecności w pracy z powodu choroby sędzia otrzymuje wynagrodzenie, nie dłużej jednak niż przez okres jednego roku.

Artykuł 47

Sędzia, któremu przyznano zaopatrzenie emerytalne lub rentowe, może używać dotychczasowego tytułu z dodawaniem określenia "emerytowany".

Artykuł 48

W sprawach o roszczenia ze stosunku służbowego sędziemu przysługuje droga sądowa.

ROZDZIAŁ 6

Odpowiedzialność dyscyplinarna

Artykuł 49

1. Za przewinienia służbowe i uchybienia godności sędziego Sądu Najwyższego odpowiada dyscyplinarnie.

2. Sędzia odpowiada dyscyplinarnie także za swoje postępowanie przed objęciem stanowiska, jeżeli przez nie uchybił obowiązkowi piastowanego wówczas urzędu państwowego lub okazał się niegodnym stanowiska sędziowskiego.

Artykuł 50

1. Po upływie trzech lat od chwili czynu nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, a w razie wszczęcia - ulega ono umorzeniu.

2. Jeżeli jednak czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne nie może nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w przepisach Kodeksu karnego.

Artykuł 51

1. Karami dyscyplinarnymi są:

1/ upomnienie,

2/ nagana,

3/ usunięcie z zajmowanego stanowiska,

4/ wydalenie ze służby sędziowskiej.

2. Kara dyscyplinarna nagany lub usunięcia z zajmowanego stanowiska pociąga za sobą pozbawienie możliwości awansowania w ciągu trzech lat oraz niemożność uzyskania w tym okresie utraconego stanowiska.

Artykuł 52

Do orzekania w sprawach dyscyplinarnych sędziów Sądu Najwyższego są powołane Sąd Dyscyplinarny orzekający w pierwszej instancji i Wyższy Sąd Dyscyplinarny orzekający w drugiej instancji.

Artykuł 53

Wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego mogą zgłosić Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego lub Kolegium Sądu Najwyższego.

Artykuł 54

Od każdego prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie dyscyplinarne rewizję nadzwyczajną do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego mogą wnieść Krajowa Rada Sądownictwa lub Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, a także Minister Obrony Narodowej od orzeczenia dyscyplinarnego dotyczącego sędziego Sądu Najwyższego Izby Wojskowej.

ROZDZIAŁ 7

Organy kolejalne Sądu Najwyższego

Artykuł 55

W Sądzie Najwyższym działają następujące organy kolejalne: Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego, zgromadzenie sędziów izb Sądu Najwyższego oraz Kolegium Sądu Najwyższego.

Artykuł 56

W posiedzeniach Zgromadzenia Ogólnego i zgromadzeń izb nie uczestniczą sędziowie delegowani do pełnienia czynności sędziowskich w Sądzie Najwyższym.

Artykuł 57

1. Do zakresu działania Zgromadzenia ogólnego należy:

1/ omawianie raz do roku informacji Pierwszego Prezesa o całokształcie działalności Sądu Najwyższego oraz o istotnych problemach wynikających z bieżącego orzecznictwa; w tych wypadkach do udziału w Zgromadzeniu Ogólnym Pierwszy Prezes może zapraszać kierowników naczelnych organów administracji państwowej i innych naczelnych i centralnych organów państwowych,

2/ wysłuchiwanie raz do roku sprawozdań z działalności Kolegium Sądu Najwyższego,

3/ przedstawianie Krajowej Radzie Sądownictwa kandydatów na stanowiska sędziów Sądu Najwyższego,

4/ rozpatrywanie innych spraw natury ogólnej na wniosek Pierwszego Prezesa lub z inicjatywy Kolegium Sądu Najwyższego.

2. Zgromadzeniu Ogólnemu przewodniczy Pierwszy Prezes.

3. Do zajęcia stanowiska lub powzięcia uchwały w jakiegokolwiek kwestii przez Zgromadzenie Ogólne niezbędna jest obecność co najmniej 2/3 sędziów każdej z izb. O wynikach głosowania decyduje większość głosów. W razie równości głosów przeważa głos przewodniczącego. Głosowanie jest tajne, jeżeli żądanie takie zgłosi chociażby jeden z obecnych członków Zgromadzenia.

Artykuł 58

1. Do zakresu działania zgromadzeń sędziów izb Sądu Najwyższego należy:

1/ omawianie raz do roku informacji prezesa kierującego izbą o działalności tej izby i o istotnych problemach wynikających z orzecznictwa izby; w tych wypadkach do udziału w zgromadzeniu izby prezes izby może zapraszać przedstawicieli organów, o których mowa w art. 57 ust. 1 pkt 1,

2/ wybór na okres jednego roku dwóch członków oraz jednego zastępcy do Kolegium Sądu Najwyższego.

2. Zgromadzeniu izby przewodniczy prezes izby.

3. Artykuł 57 ust. 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 59

1. W skład Kolegium Sądu Najwyższego wchodzi: Pierwszy Prezes, prezesi Sądu Najwyższego, dyrektor Biura Prezydzialnego oraz wybrani przez zgromadzenie izb sędziowie Sądu Najwyższego.

2. Na posiedzeniach Kolegium przewodniczy Pierwszy Prezes.

3. Uchwały Kolegium zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów przeważa głos przewodniczącego.

Artykuł 60

Do zakresu działania Kolegium Sądu Najwyższego należy:

1/ ustalanie na okres roczny podziału czynności, polegającego w szczególności na przydzieleniu sędziów do określonych izb i wydziałów,

2/ opiniowanie kandydatów na sędziów Sądu Najwyższego,

3/ opiniowanie kandydatów na stanowiska kierownicze w izbach i biurach Sądu Najwyższego,

4/ opiniowanie podziału izb na wydziały, a Biura Orzecznictwa na działy,

5/ opiniowanie projektu rozporządzenia Prezydenta, o którym mowa w art. 7, oraz o zarządzeniu Pierwszego Prezesa w sprawie organizacji działania sekretariatów sądowych oraz innych jednostek administracji w Sądzie Najwyższym,

6/ omawianie projektów informacji składanych Sejmowi, Prezydentowi i Krajowej Radzie Sądownictwa,

7/ wypowiedzanie się na wniosek Pierwszego Prezesa i prezesów Sądu Najwyższego oraz z inicjatywy własnej w innych kwestiach dotyczących Sądu Najwyższego.

ROZDZIAŁ 8

Przepisy szczególne, zmiany w przepisach obowiązujących oraz przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 61

W sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą do Sądu Najwyższego oraz do sędziów tego sądu stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o ustroju sądów powszechnych, a w sprawach nie uregulowanych w tej ustawie - przepisy ustawy o pracownikach urzędów państwowych. (...)

Artykuł 62

1. Do organizacji oraz do zakresu i trybu działania Izby Wojskowej Sądu Najwyższego oraz do sędziów tej izby stosuje się odpowiednie przepisy o ustroju sądów wojskowych, jeżeli nie są sprzeczne z przepisami niniejszej ustawy.

2. W sprawach określonych w art. 33 ust. 1 pkt 3, art. 39, art. 43, art. 45, art. 46 ust. 2-5, art. 47 i 48 do sędziów Izby Wojskowej Sądu Najwyższego mają zastosowanie przepisy o służbie żołnierzy zawodowych oraz inne przepisy wojskowe.

3. Uposażenie sędziów Izby Wojskowej Sądu Najwyższego określają przepisy o uposażeniu żołnierzy, z tym że nie może być ono niższe od wynagrodzenia sędziów innych izb

Sądu Najwyższego na stanowiskach równorzędnych ustalonych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 63

1. Traci moc ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 11, poz. 54, z 1972 r. Nr 23, poz. 166, z 1974 r. Nr 39, poz. 231, z 1980 r. Nr 4, poz. 8 i z 1984 r. Nr 35, poz. 187).

2. Do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w ustawie zachowują moc odpowiednie przepisy wykonawcze, wydane na podstawie ustawy wymienionej w ust. 1, jeżeli nie są sprzeczne z niniejszą ustawą.

31

USTAWA

z 11 maja 1995 r.

o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. Nr 74, poz. 368)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne i organizacyjne

Artykuł 1

Naczelnny Sąd Administracyjny, zwany dalej "Sądem", sprawuje wymiar sprawiedliwości przez sądową kontrolę wykonywania administracji publicznej, na zasadach określonych w niniejszej ustawie.

Artykuł 2

Sąd działa w Warszawie i w ośrodkach zamiejscowych Sądu utworzonych dla jednego lub kilku województw.

Artykuł 3

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze rozporządzenia, ustala strukturę organizacyjną Naczelnego Sądu Administracyjnego i regulamin jego działania.

2. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, po zasięgnięciu opinii ministra sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, tworzy i znosi ośrodki zamiejscowe Naczelnego Sądu Administracyjnego, określa ich siedziby oraz właściwość miejscową i rzeczową.

Artykuł 4

1. W skład Sądu wchodzi: prezes, wiceprezesa tego Sądu, prezesi izb, prezesi ośrodków zamiejscowych oraz sędziowie.

2. Prezesa i wiceprezesów Sądu powołuje i odwołuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej spośród sędziów tego Sądu, za zgodą Zgromadzenia Ogólnego Sędziów Sądu.

Artykuł 5

1. Naczelnny Sąd Administracyjny dzieli się na izby. Sędzia Sądu może być członkiem tylko jednej izby.

2. Sąd w Warszawie dzieli się na wydziały. W Sądzie tym działa Biuro Prezydzialne i Biuro Orzecznictwa. Biura mogą dzielić się na wydziały.

3. Ośrodki zamiejscowe mogą dzielić się na wydziały.

Artykuł 6

1. Na czele Sądu stoi prezes Sądu, który kieruje jego pracami i reprezentuje Sąd na zewnątrz.

2. Prezes pełni czynności przewidziane w niniejszej ustawie i w odrębnych przepisach, a także wykonuje czynności administracji sądowej w stosunku do Sądu.

3. Sprawowanie przez prezesa jego funkcji nie może wkraczać w dziedzinę, w której w myśl konstytucji i ustaw sędziowie są niezawisli.

Artykuł 7

Prezes Sądu w drodze zarządzenia:

1/ określa stanowiska i kwalifikacje pracowników administracyjnych, pomocniczych i obsługi,

2/ ustala zasady biurowości,

3/ wydaje zbiór urzędowy orzeczeń Sądu.

Artykuł 8

1. Pracami izby kieruje jej prezes. Prezesem izby może być jeden z wiceprezesów Sądu lub inny sędzia. Pracami ośrodków zamiejscowych kierują ich prezesi, biur - dyrektorzy, wydziałów - ich przewodniczący, zaś wydziałów biur - naczelnicy.

2. Prezesów izb, prezesów ośrodków zamiejscowych, dyrektorów biur i przewodniczących wydziałów powołuje i odwołuje prezes Sądu za zgodą Kolegium Sądu. Prezes Sądu może także powoływać i odwoływać zastępców dyrektorów biur i przewodniczących wydziałów.

Artykuł 9

W Sądzie działają następujące organy kolegalne: Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu oraz Kolegium Sądu.

Artykuł 10

1. Sędziowie tworzą Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu.

2. Zgromadzenie Ogólne:

1/ rozpatruje i opiniuje sprawy przedłożone przez prezesa Sądu lub zgłoszone przez członków Zgromadzenia,

2/ przedstawia Krajowej Radzie Sądownictwa kandydatów na sędziów Sądu,

3/ wyraża zgodę, o której mowa w art. 4 ust. 2, w sprawie kandydatów na stanowiska prezesa i wiceprezesów Sądu oraz ich odwołania,

4/ ustala skład liczbowy Kolegium, wybiera na okres 3 lat jego członków i dokonuje zmian w składzie Kolegium,

5/ opiniuje projekt utworzenia bądź likwidacji izby,

6/ rozpatruje informacje prezesa o rocznej działalności Sądu.

3. Przewodniczącym Zgromadzenia Ogólnego jest prezes Sądu.

4. Zgromadzenie Ogólne zwołuje prezes Sądu co najmniej raz w roku.

5. Do podjęcia uchwał Zgromadzenia Ogólnego wymagana jest obecność przynajmniej połowy liczby jego członków. Uchwały zapadają bezwzględną większością głosów.

Artykuł 11

1. Kolegium jest organem opiniodawczym i doradczym prezesa Sądu, a gdy przepisy prawa tak stanowią - współdecydującym.

2. Kolegium:

1/ rozpatruje sprawy przedstawiane Zgromadzeniu Ogólnemu,

2/ rozpatruje sprawy przedstawione mu przez prezesa Sądu do wypowiedzenia się, a także przedstawia sprawy prezesowi z własnej inicjatywy,

3/ wyraża zgodę na wydanie przez prezesa Sądu aktów, o których mowa w art. 7 pkt 1 i 2.

3. Kolegium wybiera ze swego grona zastępcę przewodniczącego Kolegium.

4. Do podejmowania uchwał przez Kolegium stosuje się odpowiednio art. 10 ust. 5.

Artykuł 12

1. Na stanowisko sędziego Sądu może być powołany ten, kto:

1/ posiada obywatelstwo polskie i korzysta w pełni z praw cywilnych i obywatelskich,

2/ jest nieskazitelnego charakteru,

3/ ukończył wyższe studia prawnicze i uzyskał tytuł magistra prawa,

4/ ukończył 35 lat życia,

5/ pozostawał co najmniej przez dziesięć lat na stanowisku sędziego bądź prokuratora albo przynajmniej przez dziesięć lat wykonywał zawód adwokata, notariusza albo radcy prawnego lub w instytucjach publicznych pozostawał na stanowiskach związanych z stosowaniem lub tworzeniem prawa administracyjnego,

6/ wykazuje się wysokim poziomem wiedzy w dziedzinie administracji publicznej oraz prawa administracyjnego i innych dziedzin prawa związanych z działaniem organów administracji publicznej.

2. Wymaganie, o którym mowa w ust. 1 pkt 5, nie dotyczy osób z tytułem naukowym profesora oraz ze stopniem naukowym doktora habilitowanego nauk prawnych.

3. W wyjątkowych przypadkach Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa może powołać kandydata na stanowisko sędziego, mimo krótszych niż określone w ust. 1 pkt 5 okresów pozostawania na stanowiskach wymienionych w tym przepisie lub wykonywania zawodu adwokata, notariusza albo radcy prawnego.

4. Osoby, o których mowa w ust. 2, mogą być zatrudniane na podstawie powołania na stanowisku sędziego również w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Artykuł 13

W Sądzie są zatrudniani pracownicy administracyjni, pomocniczy i obsługi.

Artykuł 14

O działalności Sądu i sprawach wynikających z tej działalności prezes Sądu informuje Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Krajową Radę Sądownictwa. O problemach związanych z funkcjonowaniem organów administracji publicznej, a wiadomych Sądowi z rozpatrywanych spraw, prezes Sądu informuje prezesa Rady Ministrów.

Artykuł 15

W sprawach nie uregulowanych w niniejszej ustawie do Sądu, sędziów i innych jego pracowników stosuje się odpowiednio przepisy o Sądzie Najwyższym i przepisy o ustroju sądów powszechnych, jednakże w sprawach wynagrodzeń stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące Sądu Najwyższego; uprawnienia pierwszego prezesa Sądu Najwyższego i ministra sprawiedliwości przysługują odpowiednio prezesowi Naczelnego Sądu Administracyjnego.

ROZDZIAŁ 2

Właściwości i zakres działania Sądu

Artykuł 16

1. Sąd orzeka w sprawach skarg na:

- 1/ decyzje administracyjne,
- 2/ postanowienia wydane w postępowaniu administracyjnym, na które służy zażalenie, albo kończące postępowanie, a także rozstrzygające sprawę co do istoty,
- 3/ postanowienia wydane w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym, na które służy zażalenie,
- 4/ inne niż określone w pkt 1-3 akty lub czynności z zakresu administracji publicznej dotyczące przyznania, stwierdzenia lub uznania uprawnienia lub obowiązku wynikających z przepisów prawa,
- 5/ uchwały organów gmin stanowiących przepisy gminne oraz akty terenowych organów administracji rządowej stanowiących przepisy prawa miejscowego,
- 6/ uchwały organów gmin i ich związków, inne niż określone w pkt 5, podejmowane w sprawach z zakresu administracji publicznej,
- 7/ akty nadzoru nad działalnością organów samorządu terytorialnego.

2. Sąd orzeka także w sprawach, w których przepisy ustaw szczególnych przewidują sądową kontrolę, i stosuje środki określone w tych przepisach.

Artykuł 17

Sąd rozpoznaje skargi na bezczynność organów w przypadkach określonych w art. 16 ust. 1 pkt 1-4.

Artykuł 18

1. Sąd rozstrzyga spory o właściwość między organami samorządu terytorialnego a terenowymi organami administracji rządowej.

2. Sąd udziela odpowiedzi na pytania prawne przedstawiane do rozstrzygnięcia przez samorządowe kolegia odwoławcze.

Artykuł 19

Sąd nie jest właściwy w sprawach:

- 1/ należących do właściwości innych sądów,
- 2/ wynikających z nadrzędności i podległości organizacyjnej w stosunkach pomiędzy organami administracji publicznej oraz wynikających z podległości służbowej pomiędzy przełożonymi i podwładnymi w urzędach tych organów, a także w jednostkach wojskowych,
- 3/ dyscyplinarnych,
- 4/ odmowy mianowania na stanowiska lub powołania do pełnienia funkcji w organach administracji publicznej, chyba że obowiązek mianowania lub powołania wynika z przepisów prawa,
- 5/ wiz i zezwoleń na przekroczenie przez cudzoziemca granicy państwa, zezwoleń na pobyt stały i wydalania z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem przypadków dotyczących cudzoziemców przebywających legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- 6/ należących do właściwości Komisji Odwoławczej przy Urzędzie Patentowym Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 20

1. Sąd jest właściwy w sprawach określonych w art. 16 i 17, gdy skargę wniesiono na działanie lub bezczynność organu będącego organem administracji publicznej w rozumieniu ust. 2.

2. Organami administracji publicznej w rozumieniu niniejszej ustawy są naczelne i centralne organy administracji państwowej, terenowe organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego oraz inne organy w zakresie, w jakim zostały powołane z mocy prawa do załatwiania spraw z zakresu administracji publicznej.

3. Ilekroć w niniejszej ustawie jest mowa o decyzjach, postanowieniach, innych aktach lub czynnościach oraz o sprawach z zakresu administracji publicznej, należy przez to rozumieć wszelkie akty, czynności, działania i sprawy załatwiane przez organy wymienione w ust. 2, które nie mają charakteru cywilnoprawnego.

Artykuł 21

Sąd sprawuje w zakresie swojej właściwości kontrolę pod względem zgodności z prawem, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

Artykuł 22

1. Sąd uwzględniając skargę na decyzję lub postanowienie:

- 1/ uchyla decyzję lub postanowienie w całości albo w części,
  - 2/ stwierdza nieważność decyzji lub postanowienia,
  - 3/ stwierdza niezgodność z prawem decyzji lub postanowienia.
2. Decyzja lub postanowienie podlega uchyleniu, jeżeli Sąd stwierdzi:
- 1/ naruszenie prawa materialnego, które miało wpływ na wynik sprawy,
  - 2/ naruszenie prawa dające podstawę do wznowienia postępowania administracyjnego,
  - 3/ inne naruszenie przepisów postępowania, jeżeli mogło mieć ono istotny wpływ na wynik sprawy.
3. Sąd stwierdza nieważność decyzji lub postanowienia, jeżeli zachodzą przyczyny określone w art. 156 kodeksu postępowania administracyjnego lub w innych przepisach.

4. W sprawach skarg na decyzje i postanowienia wydane w innym postępowaniu niż uregulowane w kodeksie postępowania administracyjnego i w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym w administracji przepisy ust. 1-3 stosuje się z uwzględnieniem przepisów regulujących postępowanie, w którym wydano zaskarżoną decyzję lub postanowienie.

Artykuł 23

Sąd uwzględniając skargę na akt lub czynność, o których mowa w art. 16 ust. 1 pkt 4, orzeka o istnieniu lub nieistnieniu obowiązku lub uprawnienia i stwierdzając niezgodność aktu lub czynności z prawem, uchyla zaskarżony akt lub stwierdza bezskuteczność czynności.

Artykuł 24

1. Sąd uwzględniając skargę na uchwałę organu gminy albo związku gmin lub na akt prawa miejscowego, stwierdza nieważność tej uchwały lub aktu w całości lub w części.

2. Sąd uwzględniając skargę organu gminy na akt nadzoru, uchyla ten akt.

3. Rozstrzygnięcia w sprawach indywidualnych, wydane na podstawie uchwały lub aktu, o których mowa w ust. 1, podlegają wzruszeniu w trybie określonym w postępowaniu administracyjnym albo w postępowaniu szczególnym.

Artykuł 25

Sąd uwzględniając wniosek strony w sprawach, o których mowa w art. 16 ust. 1 pkt 4 wydaje wyrok przyznający, stwierdzający albo uznający uprawnienie lub obowiązek wynikający z przepisów prawa.

Artykuł 26

Sąd uwzględniając skargę na bezczynność organów w sprawach określonych w art. 16 ust. 1 pkt 1-4, zobowiązuje organ do wydania aktu lub dokonania czynności bądź przyznania, stwierdzenia albo uznania uprawnienia lub obowiązku wynikających z przepisów prawa.

Artykuł 27

1. W razie nieuwzględnienia skargi Sąd skargę oddala.
2. Sąd odrzuca skargę wniesioną po upływie terminu do jej wniesienia, niedopuszczalną z innych przyczyn, a także gdy nie uzupełniono w wyznaczonym terminie braków skargi.

Artykuł 28

Spory kompetencyjne, o których mowa w art. 18 ust. 1, Sąd rozstrzyga postanowieniem przez wskazanie organu właściwego do rozpoznania sprawy.

Artykuł 29

Sąd może podjąć przewidziane ustawą środki w celu usunięcia naruszenia prawa w stosunku do aktów lub czynności wydanych lub podjętych we wszystkich postępowaniach prowadzonych w granicach danej sprawy, jeżeli jest to niezbędne dla końcowego jej załatwienia.

Artykuł 30

Ocena prawna wyrażona w orzeczeniu Sądu wiąże w sprawie ten Sąd oraz organ, którego działanie lub bezczynność była przedmiotem zaskarżenia.

Artykuł 31

1. W razie stwierdzenia, że organ, którego działania lub bezczynności dotyczy orzeczenie Sądu, nie wykonał w całości lub w części tego orzeczenia, Sąd może orzec o wymierzeniu temu organowi grzywny. Orzeczenie Sądu o ukaraniu grzywną podlega wykonaniu w drodze egzekucji sądowej bez opatrywania go klauzulą wykonalności.

2. Sąd w przypadku, o którym mowa w ust. 1, może ponadto orzec o istnieniu lub nieistnieniu uprawnienia lub obowiązku, jeżeli pozwala na to charakter sprawy oraz nie-sporne okoliczności jej stanu faktycznego i prawnego.

3. Sąd stosuje przepisy ust. 1 lub 2 w przypadku uwzględnienia skargi wniesionej przez uprawniony podmiot, który

uprzednio zwrócił się do właściwego organu z pisemnym wezwaniem do wykonania orzeczenia Sądu.

4. Osobie, która poniosła szkodę wskutek niewykonania orzeczenia Sądu, służy roszczenie o odszkodowanie na zasadach określonych w kodeksie cywilnym, z wyłączeniem art. 418 tego kodeksu.

5. Odszkodowanie, o którym mowa w ust. 4, przysługuje od organu, który nie wykonał orzeczenia Sądu. Organ ten orzeka o odszkodowaniu przez wydanie decyzji w terminie 3 miesięcy od dnia wniesienia wniosku o odszkodowanie; strona, która w tym terminie nie otrzymała decyzji lub jest niezadowolona z przyznanego jej odszkodowania, może wnieść powództwo do sądu powszechnego w terminie 30 dni od dnia pozostawania organu w zwłoce lub doręczenia jej decyzji w tej sprawie.

6. Grzywnę, o której mowa w ust. 1, wymierza się do wysokości dziesięciokrotnego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw, za ostatni miesiąc kwartału poprzedzającego dzień wydania orzeczenia o ukaraniu grzywną, ogłaszanego przez prezesa Głównego Urzędu Statystycznego na podstawie odrębnych przepisów.

Artykuł 32

1. O stwierdzonych w toku rozpoznawania spraw istotnych naruszeniach prawa lub okolicznościach mających wpływ na ich powstanie oraz o przypadkach niewykonania orzeczeń Sądu prezes Sądu lub skład orzekający informuje właściwe organy lub ich organy zwierzchnie w formie wystąpienia.

2. Organ, który otrzymał wystąpienie, obowiązany jest je rozpatrzyć i powiadomić w terminie 30 dni Sąd o zajęтым stanowisku.

ROZDZIAŁ 3

Postępowanie przed Sądem

Artykuł 33

1. Sąd wszczyna postępowanie na podstawie skargi wniesionej przez uprawnioną podmiot.

2. Uprawnionym do wniesienia skargi jest każdy, kto ma w tym interes prawny, prokurator, rzecznik praw obywatelskich oraz organizacja społeczna w zakresie jej statutowej działalności, w sprawach dotyczących interesów prawnych innych osób.

Artykuł 34

1. Skargę można wnieść po wyczerpaniu środków odwoławczych, jeżeli służyły one skarżącemu w postępowaniu przed organem właściwym w sprawie, chyba że skargę wnosi prokurator lub rzecznik praw obywatelskich.

2. Przez wyczerpanie środków odwoławczych należy rozumieć sytuację, w której stronie nie przysługuje żaden środek odwoławczy przewidziany w ustawie.

3. Jeżeli ustawa nie przewiduje środków odwoławczych w sprawie będącej przedmiotem skargi, należy przed wniesieniem jej do Sądu zwrócić się do właściwego organu z wezwaniem do usunięcia naruszenia prawa. Skarga może być wniesiona po upływie 30 dni od dnia doręczenia wezwania.

Artykuł 35

1. Skargę wnosi się bezpośrednio do Sądu w terminie 30 dni od dnia doręczenia skarżącemu rozstrzygnięcia w sprawie, a w innych przypadkach w terminie 30 dni od dnia, w którym skarżący dowiedział się lub mógł się dowiedzieć o podjęciu aktu lub innej czynności organu uzasadniającej wniesienie skargi.

2. Prokurator lub rzecznik praw obywatelskich mogą wnieść skargę w terminie 6 miesięcy od dnia doręczenia stronie rozstrzygnięcia w sprawie indywidualnej, a w pozostałych przypadkach w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie aktu lub podjęcia innej czynności uzasadniającej wniesienie skargi.

3. Sąd z ważnych powodów przywróci na wniosek strony termin do wniesienia skargi.

4. Nie można wnieść skargi do Sądu jeżeli toczy się postępowanie w celu zmiany, uchylecia lub stwierdzenia nieważności aktu albo innej czynności.

Artykuł 36

1. Od skargi pobiera się wpis.

2. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, wysokość oraz zasady pobierania wpisu.

3. W sprawach skarg stosuje się odpowiednio przepisy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

Artykuł 37

Skarga powinna zawierać:

1/ oznaczenie skarżącego, jego miejsca zamieszkania lub siedziby,

2/ wskazanie zaskarżonej decyzji, postanowienia, innego aktu lub czynności,

3/ oznaczenie organu, którego działania lub bezczynności skarga dotyczy,

4/ określenie naruszenia prawa lub interesu prawnego,

5/ podpis osoby wnoszącej skargę, a w przypadku wniesienia jej przez pełnomocnika - jego podpis, z załączeniem do skargi pełnomocnictwa.

Artykuł 38

1. Po otrzymaniu skargi Sąd przesyła jej odpis organowi, którego działanie lub bezczynność zaskarżono, i zobowiązuje go do odpowiedzi na skargę w terminie 30 dni od dnia doręczenia odpisu skargi oraz do nadesłania w tym terminie akt sprawy.

2. Organ, którego działanie lub bezczynność zaskarżono, może uwzględnić skargę w całości do dnia wyznaczenia przez Sąd terminu rozprawy.

Artykuł 39

1. W razie nienadestania przez organ odpowiedzi na skargę i akt sprawy w terminie określonym w art. 38 ust. 1 Sąd może orzec w sprawie na podstawie stanu faktycznego i prawnego przedstawionego w skardze, gdy nie budzi on uzasadnionych wątpliwości w świetle ustaleń poczynionych przez Sąd w toku rozpoznania sprawy.

2. Od orzeczenia wydanego w przypadku, o którym mowa w ust. 1, strona przeciwna może wnieść do Sądu sprzeciw w terminie 14 dni od daty doręczenia orzeczenia, jeżeli jednocześnie doręczy odpowiedź na skargę wraz z aktami sprawy.

3. Do rozpoznania stosuje się odpowiednio przepis art. 47 ust. 4.

Artykuł 40

1. Wniesienie skargi do Sądu nie wstrzymuje wykonania aktu lub zawieszenia czynności, jednakże Sąd może na wniosek strony lub z urzędu wydać postanowienie o wstrzymaniu wykonania tego aktu lub zawieszeniu czynności, zwłaszcza jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo wyrządzenia skarżącemu znacznej szkody lub spowodowania trudnych do odwrócenia skutków.

2. Wstrzymanie wykonania zaskarżonego aktu lub czynności następuje z mocy prawa, jeżeli organ, który wydał akt bądź dokonał czynności, nie przedstawił Sądowi odpowiedzi na skargę wraz z aktami sprawy w terminie, o którym mowa w art. 38 ust. 1.

Artykuł 41

1. W postępowaniu przed Sądem stroną przeciwną w stosunku do skarżącego jest organ, którego działanie lub bezczynność jest przedmiotem skargi.

2. Osoby, których interesu prawnego dotyczy wynik postępowania sądowego, mogą wziąć w nim udział na prawach strony.

Artykuł 42

1. Osoby fizyczne mogą działać osobiście lub przez pełnomocników.

2. Osoby prawne i inne jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej działają przez organy uprawnione do działania w ich imieniu lub przez pełnomocników.

Artykuł 43

1. Postępowanie przed Sądem toczy się z udziałem prokuratora, gdy prokurator wniósł skargę lub gdy zgłosił swój udział w postępowaniu przed Sądem.

2. Nieobecność prokuratora na rozprawie nie wstrzymuje rozpoznania sprawy przez Sąd.

Artykuł 44

Orzeczenia Sądu zapadają w składzie trzech sędziów, chyba że ustawa niniejsza stanowi inaczej.

Artykuł 45

1. Przewodniczący wydziału, prezes ośrodka zamiejscowego lub wyznaczony sędzia:

1/ zarządza skompletowanie akt niezbędnych do rozpoznania sprawy, a w razie potrzeby także innych dowodów,

2/ wyznacza skład sędziowski orzekający w sprawie,

3/ zarządza doręczenie stronie przeciwnej odpisów skargi z załącznikami dla przedstawienia odpowiedzi na skargę wraz z aktami sprawy, wyznaczając w tym celu termin nie przekraczający 30 dni od dnia doręczenia odpisu skargi,

4/ wyznacza termin posiedzenia niejawnego lub rozprawy, w którym sprawa ma być rozpoznana,

5/ zarządza zawiadomienie o rozprawie stron i innych osób, których udział w rozprawie jest konieczny.

2. Zmiana składu orzekającego może nastąpić z uzasadnionych przyczyn w drodze zarządzenia przewodniczącego wydziału, prezesa ośrodka zamiejscowego lub wyznaczonego sędziego.

Artykuł 46

1. Skarżący może cofnąć skargę. Cofnięcie skargi nie wiąże Sądu, chyba że rozpatrzenie sprawy stało się bezprzedmiotowe lub wydanie orzeczenia stało się z innych przyczyn zbędne.

2. W razie cofnięcia skargi i umorzenia przez Sąd postępowania przed rozprawą skarżącemu zwraca się wpis, w razie cofnięcia skargi na rozprawie - połowę wpisu.

Artykuł 47

1. Sąd rozpoznaje skargę na rozprawie, jeżeli nie zachodzą okoliczności uzasadniające rozpoznanie sprawy na posiedzeniu niejawnym.

2. Przewodniczący wydziału lub prezes ośrodka zamiejscowego może skierować sprawę do rozpoznania na posiedzeniu niejawnym co do jej istoty, jeżeli w sposób oczywisty decyzja jest dotknięta wadą, o której mowa w art. 156 § 1 pkt 1, 3 i 4 kodeksu postępowania administracyjnego.

3. Uczestnik postępowania może zgłosić sprzeciw od wyroku wydanego na posiedzeniu niejawnym w terminie 14 dni od dnia doręczenia wyroku.

4. Wniesienie sprzeciwu w terminie określonym w ust. 3 powoduje rozpoznanie sprawy na rozprawie. Sąd w orzeczeniu wydanym po rozpoznaniu sprzeciwu wydaje wyrok utrzymujący w mocy w całości lub w części wyrok wydany na posiedzeniu niejawnym albo uchyla go i wydaje wyrok rozstrzygający sprawę co do istoty bądź też sprzeciw odrzuca i sprawę umarza.

Artykuł 48

1. O czasie i miejscu rozprawy zawiadamia się uczestników postępowania w terminie umożliwiającym otrzymanie zawiadomienia na siedem dni przed rozprawą.

2. Sąd może uznać stawiennictwo uczestnika postępowania za obowiązkowe.

Artykuł 49

1. Skład orzekający może wystąpić do prezesa Sądu o rozpoznanie sprawy przez skład siedmiu sędziów z uwagi na występujące w sprawie istotne wątpliwości prawne.

2. Z przyczyn określonych w ust. 1 skład orzekający może wystąpić do prezesa Sądu o wyjaśnienie wątpliwości prawnych przez skład siedmiu sędziów, izbę lub połączone izby. Wyjaśnienie wątpliwości następuje w drodze uchwały.

3. Prezes Sądu po otrzymaniu postanowienia Sądu w sprawie, o której mowa w ust. 1, wyznacza skład siedmiu sędziów, przewodniczącego składu oraz termin rozpoznania sprawy.

4. Prezes Sądu po otrzymaniu postanowienia Sądu, o którym mowa w ust. 2, przekazuje przedstawione wątpliwości prawne do wyjaśnienia przez skład siedmiu sędziów, izbę lub połączone izby. Przepis ust. 3 stosuje się odpowiednio.

5. Uchwała Sądu wyjaśniająca wątpliwość prawną wiąże w danej sprawie.

Artykuł 50

Przy rozpoznawaniu pytań prawnych, o których mowa w art. 18 ust. 2, stosuje się odpowiednio art. 49 ust. 4 i 5. Sąd rozpoznaje pytania prawne w składzie pięciu sędziów.

Artykuł 51

Sąd nie jest związany granicami skargi. Sąd nie może jednak wydać orzeczenia na niekorzyść skarżącego, chyba że stwierdzi naruszenie prawa skutkujące stwierdzeniem nieważności zaskarżonego aktu.

Artykuł 52

1. Sąd orzeka na podstawie akt sprawy, chyba że zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 39 ust. 1.

2. Sąd może z urzędu lub na wniosek uczestnika postępowania przeprowadzić dowody uzupełniające z dokumentów, jeżeli jest to niezbędne do wyjaśnienia istotnych wątpliwości i nie spowoduje nadmiernego przedłużenia postępowania w sprawie; w przeciwnym razie uchyli zaskarżony akt lub czynność i zwróci akta organowi, którego działanie zostało zaskarżone, wskazując w uzasadnieniu orzeczenia zakres postępowania dowodowego, które organ ten ma uzupełnić.

Artykuł 53

1. Sąd rozstrzyga sprawę wyrokiem lub postanowieniem.
2. Wyrok rozstrzyga sprawę co do stwierdzenia naruszenia prawa i skutków prawnych tego naruszenia.
3. Postanowienie wydaje się w razie odrzucenia skargi, umorzenia postępowania na posiedzeniu niejawnym lub na rozprawie oraz w celu rozstrzygnięcia innych kwestii procesowych związanych ze sprawą, wynikających w toku postępowania sądowego oraz w innych przypadkach określonych w niniejszej ustawie.

Artykuł 54

1. Sąd wydaje orzeczenie po niejawnej naradzie sędziów bezpośrednio po zamknięciu sprawy lub zakończeniu posiedzenia; może też odroczyć ogłoszenie orzeczenia do dwóch tygodni, podając uczestnikom postępowania miejsce i termin jego ogłoszenia.
2. Jeżeli wyniki narady to uzasadniają, Sąd może otworzyć rozprawę na nowo, wyznaczając termin nowej rozprawy.
3. Uzasadnienie orzeczenia sporządza się w terminie 30 dni od dnia ogłoszenia sentencji orzeczenia.
4. Orzeczenie wraz z uzasadnieniem wręcza się uczestnikom postępowania.

Artykuł 55

1. Orzeczenie powinno zawierać również rozstrzygnięcie w sprawie kosztów postępowania. W orzeczeniu uwzględniającym skargę Sąd orzeknie zwrot kosztów na rzecz skarżącego od organu, który wydał zaskarżony akt lub podjął zaskarżoną czynność lub dopuścił się bezczynności.
2. Sąd może w uzasadnionych przypadkach zasądzić od organu tylko część kosztów, jeżeli skarga została uwzględniona w części niewspółmiernej w stosunku do wartości przedmiotu sporu ustalonej w celu pobrania wpisu.
3. Sąd może określić wysokość kosztów zastępstwa uczestnika postępowania reprezentowanego przez adwokata lub radcę prawnego w zależności od charakteru sprawy i wkładu pomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia.

Artykuł 56

1. W razie uchylecia się od zastosowania się do orzeczenia sądowego Sąd na wniosek uczestnika postępowania po-

dejmie, w zależności od charakteru sprawy i uchybienia organu, środki przewidziane w art. 31.

2. Środek o którym mowa w art. 31 ust. 1, Sąd podejmuje na posiedzeniu niejawnym w formie postanowienia.

Artykuł 57

1. Orzeczenia Sądu są prawomocne z wyjątkiem orzeczeń, od których wniesiono sprzeciw na podstawie art. 39. ust. 2 i art. 47 ust. 3.
2. Minister sprawiedliwości, prokurator generalny, pierwszy prezes Sądu Najwyższego, prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, rzecznik praw obywatelskich, a w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych także minister pracy i polityki socjalnej mogą wnieść od orzeczenia Sądu rewizję nadzwyczajną do Sądu Najwyższego, jeżeli orzeczenie rażąco narusza prawo lub interes Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 58

W sprawie zakończonej prawomocnym orzeczeniem Sądu może być wznowione postępowanie na wniosek uczestnika postępowania lub z urzędu. Wniosek o wznowienie postępowania rozpoznaje Sąd w innym składzie.

Artykuł 59

W sprawach nie unormowanych w niniejszej ustawie do postępowania przed Sądem stosuje się odpowiednio art. 7-9, 11-14 § 1, 29-32, 39-49, 57-60, 73, 74 § 1, 75-85, 97, 98, 101 § 1 i 2, 103 i 146 kodeksu postępowania administracyjnego, a w pozostałym zakresie stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

Artykuł 60

- W przypadku gdy Sąd w orzeczeniu:
- 1/ uchyli zaskarżoną decyzję, a organ rozpatrując sprawę, ponownie umorzy postępowanie,
  - 2/ stwierdzi nieważność aktu albo ustali przeszkodę prawną uniemożliwiającą stwierdzenie nieważności aktu,
- stronie, która poniosła szkodę, służy odszkodowanie od organu, który wydał decyzję. Art. 160 kodeksu postępowania administracyjnego stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ IV

Zmiany w przepisach obowiązujących oraz przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 61

W ustawie z 14 czerwca 1960 r. - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. 1980 r. nr 9, poz. 26 i nr 27, poz.

111, z 1982 r. nr 7, poz. 55 i nr 45, poz. 289, z 1983 r. nr 41, poz. 185, z 1984 r. nr 34, poz. 183, z 1986 r. nr 47, poz. 228, z 1987 r. nr 21, poz. 123 i nr 33, poz. 186, z 1989 r. nr 20, poz. 107, z 1990 r. nr 34, poz. 201, z 1991 r. nr 100, poz. 442 i nr 119, poz. 513, z 1994 r. nr 122, poz. 593 i z 1995 r. nr 1, poz. 1) wprowadza się następujące zmiany:

- 1) w art. 22 po §2 dodaje się § 3 w brzmieniu:
"§ 3. Z wnioskiem o rozpatrzenie sporu, o którym mowa w § 2, może wystąpić:
1/ organ samorządu terytorialnego lub terenowy organ administracji rządowej - gdy uznają się równocześnie za właściwe do załatwienia sprawy (spór pozytywny),
2/ strona - gdy w sprawie za niewłaściwy uznaje się zarówno organ samorządu terytorialnego, jak i terenowy organ administracji rządowej (spór negatywny),
3/ minister właściwy do spraw administracji,
4/ minister sprawiedliwości, prokurator generalny.";
- 2) art. 126 otrzymuje brzmienie:
"Art. 126. Do postanowień stosuje się odpowiednio przepisy art. 107 § 2-5 oraz art. 109-113, a do postanowień, od których przysługuje zażalenie - również art. 145 152 oraz art. 156-159, z tym że zamiast decyzji, o której mowa w art. 149 § 3, 151 § 1, 157 § 1 i 158, wydaje się postanowienie.";
- 3) skreśla się dział V1.

Artykuł 62

W ustawie z 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. nr16, poz. 95, nr 32 poz. 191, nr 34, poz. 199, nr 43, poz. 253 i nr 89, poz. 518, z 1991 r. nr 4, poz. 18 i nr 110, poz. 473, z 1992 r. nr 85, poz. 428, nr 100, poz. 499, z 1993 r. nr 17, poz. 78 oraz z 1994 r. nr 122, poz. 593) w art. 101 dodaje się ust. 2a w brzmieniu:

"2a. Skargę na uchwałę, o której mowa w ust. 1, można wnieść do sądu administracyjnego w imieniu własnym lub reprezentując grupę mieszkańców gminy, którzy na to wyrażą pisemną zgodę."

Artykuł 63

W ustawie z 22 marca 1990 r. o terenowych organach rządowej administracji ogólnej (Dz.U. nr 21, poz. 123 i z 1991 r. nr 75, poz. 3208) wprowadza się następujące zmiany:

- 1/ po art. 25 dodaje się art. 25a w brzmieniu:
"Art. 25a. 1. Każdy, czyj interes prawny lub uprawnienie zostały naruszone przepisem prawa miejscowego, może - po bezskutecznym wezwaniu organu, który wydał przepis, lub organu upoważnionego do uchylecia przepisu w trybie nadzoru - zaskarżyć przepis do sądu administracyjnego.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się, jeżeli w sprawie orzeczał już sąd administracyjny i skargę oddalił.

3. W sprawie wezwania do usunięcia naruszenia stosuje się przepisy o terminach załatwiania spraw w postępowaniu administracyjnym.

4. Nie stwierdza się nieważności przepisu prawa miejscowego, jeżeli:

1/ przepis ten utracił moc przed wydaniem wyroku przez Sąd,

2/ skargę wniesiono po upływie roku od daty ogłoszenia przepisu w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

3/ naruszenie interesu prawnego lub uprawnienia nie było istotne.

5. Przepisy ust. 1-4 stosuje się odpowiednio do przepisów powszechnie obowiązujących, wydawanych przez terenowe organy administracji, o których mowa w art. 1 pkt 2.;

2/ w art. 26 w ust. 2 dodaje się pkt 5 w brzmieniu:

5/ wyroki sądu administracyjnego uwzględniające skargi na akty prawa miejscowego."

Artykuł 64

W ustawie z 12 października 1994 r. o samorządowych kolegiach odwoławczych (Dz.U. nr 122, poz. 593) w art. 21 ust. 2 otrzymuje brzmienie:

"2. Kontrolę orzecznictwa kolegiów sprawuje sąd administracyjny na zasadach i w trybie określonych przepisami ustawy o Naczelnym Sądzie Administracyjnym."

Artykuł 65

Prezes Sądu ustali termin, nie dłuższy niż 6 miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy, w którym podejmą działalność izby Sądu.

Artykuł 66

Dotychczasowe ośrodki zamiejscowe Sądu stają się z dniem wejścia ustawy ośrodkami zamiejscowymi Sądu w rozumieniu niniejszej ustawy.

Artykuł 67

W zakresie uregulowanym niniejszą ustawą traci moc ustawa z 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. nr 4, poz. 8, nr 19, poz. 68 i nr 27, poz. 111, z 1989 r. nr 73, poz. 436, z 1990 r. nr 53, poz. 306 oraz z 1994 r. nr 122, poz. 593).

Artykuł 68

Sprawy, w których skargi zostały wniesione do Sądu przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, podlegają rozpoznaniu według przepisów dotychczasowych.

Artykuł 69

Ustawa wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia.

32 USTAWA

z dnia 14 czerwca 1960 r.

Kodeks postępowania administracyjnego

(tekst jednolity Dz.U. z 1980 r. Nr 9, poz. 26; zm.: Dz.U. z 1980 r. Nr 27, poz. 11; z 1982 r. Nr 7, poz. 55; Nr 45, poz. 289; z 1983 r. Nr 41, poz. 185; z 1984 r. Nr 34, poz. 183; z 1986 r. Nr 47, poz. 228; z 1987 r. Nr 21, poz. 123; Nr 33, poz. 186; z 1989 r. Nr 20, poz. 107; z 1990 r. Nr 34, poz. 201; z 1991 r. Nr 100, poz. 442 i Nr 119, poz. 513; z 1994 r. Nr 122, poz. 593; z 1995 r. Nr 1, poz. 1)

DZIAŁ I

PRZEPISY OGÓLNE

ROZDZIAŁ 1

Zakres obowiązywania

Artykuł 1¹

§ 1. Kodeks postępowania administracyjnego normuje postępowanie:

1/ przed organami administracji państwowej oraz organami samorządu terytorialnego w należących do właściwości tych organów sprawach indywidualnych rozstrzyganych w drodze decyzji administracyjnych,

2/ w sprawach rozstrzygania sporów o właściwość między organami administracji państwowej i organami samorządu terytorialnego oraz między tymi organami a sądami,

3/ w sprawach zaskarżania decyzji administracyjnych do Naczelnego Sądu Administracyjnego z powodu ich niezgodności z prawem,

4/ w sprawach wydawania zaświadczeń.

§ 2. Kodeks stosuje się również w postępowaniu przed organami:

1/ państwowych i komunalnych jednostek organizacyjnych,

2/ organizacji zawodowych, samorządowych, spółdzielczych i innych organizacji społecznych - gdy są one powołane z mocy prawa do załatwiania spraw określonych w § 1 pkt 1 i 4.

Artykuł 2²

Kodeks postępowania administracyjnego normuje ponadto postępowanie przed organami państwowymi, organami samorządowymi, organami państwowych i komunalnych jednostek organizacyjnych oraz przed organami organizacji społecznych w sprawie skarg i wniosków (dział VIII).

Artykuł 3

§ 1.³ Przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się do postępowania w sprawach karnych skarbowych.

§ 2. Przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się również do postępowania w sprawach:

1/ (uchylony)

2/ (uchylony)

3/ (uchylone)⁴

4/ należących do właściwości polskich przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

§ 3. Przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego nie stosuje się także do postępowania w sprawach wynikających z:

1/ nadrzędności i podległości organizacyjnej w stosunkach między organami administracji państwowej i innymi państwowymi jednostkami organizacyjnymi,

2/ podległości służbowej pracowników organów i jednostek organizacyjnych wymienionych w pkt 1, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

§ 4. Do postępowania w sprawach wymienionych w § 1, 2 i 3 pkt 2 stosuje się jednak przepisy działu VIII.

§ 5. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia może rozciągnąć przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego w całości lub w części na postępowania w sprawach wymienionych w § 2.

Artykuł 4

Kodeks postępowania administracyjnego nie narusza szczególnych uprawnień wynikających z immunitetu dyplomatycznego i konsularnego oraz umów i zwyczajów międzynarodowych.

Artykuł 5⁵

§ 1. Jeżeli przepis prawa powołuje się ogólnie na przepisy o postępowaniu administracyjnym, rozumie się przez to przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

§ 2. Ilekroć w przepisach Kodeksu postępowania administracyjnego jest mowa o:

- 1/ kodeksie - rozumie się przez to Kodeks postępowania administracyjnego,
- 2/ sądzie administracyjnym - rozumie się przez to Naczelny Sąd Administracyjny,
- 3/ organach administracji państwowej - rozumie się przez to naczelne i centralne organy administracji państwowej, terenowe organy administracji rządowej, organy samorządu terytorialnego, a także organy wymienione w art. 1 § 2,
- 4/ ministrach i innych naczelnymi organach administracji państwowej - rozumie się przez to również urzędy centralne i inne równorzędne organy, a także kierowników tych urzędów i organów,
- 5/ organizacjach społecznych - rozumie się przez to organizacje zawodowe, samorządowe, spółdzielcze i inne organizacje społeczne,
- 6⁶ organach samorządu terytorialnego - rozumie się przez to organy gmin, ich związków lub samorządowe kolegia odwoławcze.

ROZDZIAŁ 2

Zasady ogólne

Artykuł 6⁷

Organy administracji państwowej działają na podstawie przepisów prawa.

Artykuł 7⁸

W toku postępowania organy administracji państwowej stoją na straży praworządności i podejmują wszelkie kroki niezbędne do dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz do załatwienia sprawy, mając na względzie interes społeczny i słuszny interes obywateli.

Artykuł 8

Organy administracji państwowej obowiązane są prowadzić postępowanie w taki sposób, aby pogłębiać zaufanie obywateli do organów Państwa oraz świadomość i kulturę prawną obywateli.

Artykuł 9

Organy administracji państwowej są obowiązane do należytego i wyczerpującego informowania stron o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na ustalenie ich praw i obowiązków będących przedmiotem postępowania administracyjnego. Organy czuwają nad tym, aby strony i inne osoby uczestniczące w postępowaniu nie poniosły szkody z powodu niezajomości prawa, i w tym celu udzielają im niezbędnych wyjaśnień i wskazówek.

Artykuł 10

§ 1. Organy administracji państwowej obowiązane są zapewnić stronom czynny udział w każdym stadium postępowania, a przed wydaniem decyzji umożliwić im wypowiedzenie się co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszonych żądań.

§ 2. Organy administracji państwowej mogą odstąpić od zasady określonej w § 1 tylko w przypadkach, gdy załatwienie sprawy nie cierpi zwłoki ze względu na niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia ludzkiego albo ze względu na grożącą niepowetowaną szkodę materialną.

§ 3. Organ administracji państwowej obowiązany jest utrwalić w aktach sprawy, w drodze adnotacji, przyczyny odstąpienia od zasady określonej w § 1.

Artykuł 11

Organy administracji państwowej powinny wyjaśnić stronom zasadność przesłanek, którymi kierują się przy załatwieniu sprawy, aby w ten sposób w miarę możliwości doprowadzić do wykonania przez strony decyzji bez potrzeby stosowania środków przymusu.

Artykuł 12

§ 1. Organy administracji państwowej powinny działać w sprawie wnikliwie i szybko, posługując się możliwie najprostszymi środkami prowadzącymi do jej załatwienia.

§ 2. Sprawy, które nie wymagają zbierania dowodów, informacji lub wyjaśnień, powinny być załatwione niezwłocznie.

Artykuł 13

§ 1. Sprawy, w których uczestniczą strony o spornych interesach, mogą być załatwiane w drodze ugody sporządzonej przed organem administracji państwowej (ugoda administracyjna).

§ 2. Organ administracji państwowej, przed którym toczy się postępowanie w sprawie, powinien w tych przypadkach podejmować czynności skłaniające strony do zawarcia ugody.

Artykuł 14

1. Sprawy należy załatwiać w formie pisemnej.

§ 2. Sprawy mogą być załatwiane ustnie, gdy przemawia za tym interes strony, a przepis prawny nie stoi temu na przeszkodzie. Treść oraz istotne motywy takiego załatwienia powinny być utrwalone w aktach w formie protokołu lub podpisanej przez stronę adnotacji.

Artykuł 15

Postępowanie administracyjne jest dwuinstancyjne.

Artykuł 16

§ 1. Decyzje, od których nie służy odwołanie w administracyjnym toku instancji, są ostateczne. Uchylenie lub zmiana takich decyzji, stwierdzenie ich nieważności oraz wznowienie postępowania może nastąpić tylko w przypadkach przewidzianych w kodeksie.

§ 2. Decyzje mogą być - na zasadach i w trybie określonym w kodeksie - zaskarżane do sądu administracyjnego z powodu ich niezgodności z prawem.

ROZDZIAŁ 3

Organy wyższego stopnia i organy naczelne

Artykuł 17⁹

Organami wyższego stopnia w rozumieniu kodeksu są:

- 1/¹⁰ w stosunku do organów gmin w sprawach należących do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej wojewodowie, a w pozostałych sprawach - samorządowe kolegia odwoławcze,
- 2/ w stosunku do kierowników rejonowych urzędów rządowej administracji ogólnej - wojewodowie, a w stosunku do wojewodów - właściwi w sprawie ministrowie,
- 3/ w stosunku do innych organów administracji rządowej, państwowych i komunalnych jednostek organizacyjnych - odpowiednie organy nadrzędne i właściwi ministrowie,
- 4/ w stosunku do organów organizacji społecznych - odpowiednie organy wyższego stopnia tych organizacji, a w razie ich braku - organ państwowy sprawujący nadzór nad ich działalnością.

Artykuł 18¹¹

Organami naczelnymi w rozumieniu kodeksu są:

- 1/ w stosunku do organów administracji państwowej, organów samorządu terytorialnego oraz organów państwowych i komunalnych jednostek organizacyjnych - Prezes Rady Ministrów i właściwi ministrowie,
- 2/ w stosunku do organów organizacji społecznych - naczelne organy tych organizacji, a w razie braku takiego organu - naczelnymi organami administracji państwowej, sprawujący zwierzchni nadzór nad ich działalnością.

ROZDZIAŁ 4

Właściwość organów

Artykuł 19

Organy administracji państwowej przestrzegają z urzędu swojej właściwości rzeczowej i miejscowej.

Artykuł 20

Właściwość rzeczową organu administracji państwowej ustala się według przepisów o zakresie jego działania.

Artykuł 21

§ 1. Właściwość miejscową organu administracji państwowej ustala się:

- 1/ w sprawach dotyczących nieruchomości - według miejsca jej położenia; jeżeli nieruchomość położona jest na obszarze właściwości dwóch lub więcej organów, orzekanie należy do organu, na którego obszarze znajduje się większa część nieruchomości,
- 2/ w sprawach dotyczących prowadzenia zakładu pracy według miejsca, w którym zakład pracy jest, był lub miał być prowadzony,
- 3/ w innych sprawach - według miejsca zamieszkania (siedziby) w kraju, a w razie braku zamieszkania w kraju według miejsca pobytu strony lub jednej ze stron; jeżeli żadna ze stron nie ma w kraju zamieszkania (siedziby) lub pobytu - według miejsca ostatniego ich zamieszkania (siedziby) lub pobytu w kraju.

§ 2. Jeżeli nie można ustalić właściwości miejscowej w sposób wskazany w § 1, sprawa należy do organu właściwego dla miejsca, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące wszczęcie postępowania, albo w razie braku ustalenia takiego miejsca - do organu właściwego dla obszaru dzielnicy Śródmieście w m. st. Warszawie.

Artykuł 22¹²

§ 1. Spory o właściwość rozstrzygają:

- 1/¹³ między organami gmin w jednym województwie w sprawach należących do zadań własnych gmin - wspólne dla nich samorządowe kolegium odwoławcze,
- 2/¹⁴ między organami gmin w różnych województwach w sprawach należących do zadań własnych gmin - właściwe samorządowe kolegia odwoławcze działając wspólnie,
- 3/ między organami gmin w jednym województwie w sprawach należących do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej - wojewoda,
- 4/ między organami gmin w różnych województwach w sprawach należących do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej - minister właściwy do spraw administracji¹⁵,
- 5/ między kierownikami rejonowych urzędów rządowej administracji ogólnej - wspólny dla nich wojewoda,
- 6/ między kierownikami rejonowych urzędów rządowej administracji ogólnej w różnych województwach oraz między wojewodami - minister właściwy do spraw administracji¹⁶,
- 7/ między terenowymi organami rządowej administracji ogólnej a organami administracji specjalnej - minister właściwy do spraw administracji¹⁷ po porozumieniu z organem

sprawującym nadzór nad organem pozostającym w sporze z terenowym organem rządowej administracji ogólnej,

8/ między organami administracji rządowej innymi niż wymienione w pkt 5-7 - wspólny dla nich organ wyższego stopnia, a w razie braku takiego organu - minister właściwy do spraw administracji,¹⁸

9/ między organami administracji państwowej, gdy jednym z nich jest naczelny organ administracji państwowej - Prezes Rady Ministrów.

§ 2. Spory o właściwość między organami samorządu terytorialnego a terenowymi organami administracji rządowej rozstrzyga sąd administracyjny.

§ 3. Z wnioskiem o rozpatrzenie sporu, o którym mowa w § 2, może wystąpić:

1/ organ samorządu terytorialnego lub terenowy organ administracji rządowej - gdy uznają się równocześnie za właściwe do załatwienia sprawy (spór pozytywny)

2/ strona - gdy w sprawie za niewłaściwy uznaje się zarówno organ samorządu terytorialnego, jak i terenowy organ administracji rządowej (spór negatywny),

3/ minister właściwy do spraw administracji,

4/ minister sprawiedliwości, prokurator generalny.^{18a}

Artykuł 23

Do czasu rozstrzygnięcia sporu o właściwość organ administracji państwowej, na którego obszarze wynikła sprawa, podejmuje tylko czynności nie cierpiące zwłoki ze względu na interes społeczny lub słuszny interes obywateli i zawiadamia o tym organ właściwy do rozstrzygnięcia sporu.

ROZDZIAŁ 5

Wyłączenie pracownika oraz organu

Artykuł 24

§ 1. Pracownik organu administracji państwowej podlega wyłączeniu od udziału w postępowaniu w sprawie:

1/ w której jest stroną albo pozostaje z jedną ze stron w takim stosunku prawnym, że wynik sprawy może mieć wpływ na jego prawa lub obowiązki,

2/ swego małżonka oraz krewnych i powinowatych do drugiego stopnia,

3/ osoby związanej z nim z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli,

4/ w której był świadkiem lub biegłym albo był lub jest przedstawicielem jednej ze stron, albo w której przedstawicielem strony jest jedna z osób wymienionych w pkt 2 i 3,

5/ w której brał udział w niższej instancji w wydaniu zaskarżonej decyzji,

6/ z powodu której wszczęto przeciw niemu dochodzenie służbowe, postępowanie dyscyplinarne lub karne,

7/ w której jedną ze stron jest osoba pozostająca wobec niego w stosunku nadrzędności służbowej.

§ 2. Powody wyłączenia pracownika od udziału w postępowaniu trwają także po ustaniu małżeństwa (§ 1 pkt 2), przysposobienia, opieki lub kurateli (§ 1 pkt 3).

§ 3. Bezpośredni przełożony pracownika jest obowiązany na jego żądanie lub na żądanie strony albo z urzędu wyłączyć go od udziału w postępowaniu, jeżeli zostanie udowodnione istnienie okoliczności nie wymienionych w § 1, które mogą wywołać wątpliwość co do bezstronności pracownika.

§ 4. Wyłączony pracownik powinien podejmować tylko czynności nie cierpiące zwłoki ze względu na interes społeczny lub ważny interes stron.

Artykuł 25

§ 1. Organ administracji państwowej podlega wyłączeniu od załatwienia sprawy dotyczącej interesów majątkowych:

1/ jego kierownika lub osób pozostających z tym kierownikiem w stosunkach określonych w art. 24 § 1 pkt 2 i 3,

2/ osoby zajmującej stanowisko kierownicze w organie bezpośrednio wyższego stopnia lub osób pozostających z nim w stosunkach określonych w art. 24 § 1 pkt 2 i 3. § 2. Przepis art. 24 § 4 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 26

§ 1. W przypadku wyłączenia pracownika (art. 2 4) jego bezpośredni przełożony wyznacza innego pracownika do prowadzenia sprawy.

§ 2. W przypadku wyłączenia organu sprawę załatwia:

1/ w okolicznościach przewidzianych w art. 25 § 1 pkt 1 - organ wyższego stopnia nad organem załatwiającym sprawę,

2/ w okolicznościach przewidzianych w art. 25 § 1 pkt 2 - organ wyższego stopnia nad organem, w którym osoba wymieniona w tym przepisie zajmuje stanowisko kierownicze. Organ wyższego stopnia może do załatwienia sprawy wyznaczyć inny podległy sobie organ. W razie gdy osobą wymienioną w art. 25 § 1 pkt 2 jest osoba pełniącą funkcję naczelnego organu administracji państwowej, organ właściwy do załatwienia sprawy wyznacza Prezes Rady Ministrów.

Artykuł 27¹⁹

§ 1. Członek organu kolegiального podlega wyłączeniu w przypadkach określonych w art. 24 § 1. O wyłączeniu tego członka w przypadkach określonych w art. 24 § 3 postana-

wia przewodniczący organu kolegiального lub organu wyższego stopnia na wniosek strony, członka organu kolegiального albo z urzędu.

§ 2. Jeżeli wskutek wyłączenia członków organu kolegiального organ ten stał się niezdolny do podjęcia uchwały z braku wymaganego quorum, stosuje się odpowiednio przepisy art. 26 § 2.

§ 3.²⁰ Jeżeli samorządowe kolegium odwoławcze na skutek wyłączenia jego członków nie może załatwić sprawy, minister właściwy do spraw administracji²¹ wyznaczy do załatwienia sprawy kolegium odwoławcze w innym województwie.

Artykuł 27a

(uchylony).²²

ROZDZIAŁ 6

Strona

Artykuł 28

Stroną jest każdy, czyjego interesu, prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek.

Artykuł 29

Stronami mogą być osoby fizyczne lub osoby prawne, a gdy chodzi o państwowe jednostki organizacyjne i organizacje społeczne - również jednostki nie posiadające osobowości prawnej.

Artykuł 30

§ 1. Zdolność prawną i zdolności do czynności prawnych stron ocenia się według przepisów prawa cywilnego, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

§ 2. Osoby fizyczne nie posiadające zdolności do czynności prawnych działają przez swych ustawowych przedstawicieli

§ 3. Strony nie będące osobami fizycznymi mają swych ustawowych lub statutowych przedstawicieli.

§ 4. W sprawach dotyczących praw zbywalnych lub dziedzicznych w razie zbycia prawa lub śmierci strony w toku postępowania na miejsce dotychczasowej strony wstępują jej następcy prawni.

§ 5. W sprawach dotyczących spadków nie objętych jako strony działają osoby sprawujące zarząd majątkiem masy spadkowej, a w ich braku - kurator wyznaczony przez sąd na wniosek organu administracji państwowej.

Artykuł 31

§ 1. Organizacja społeczna może, w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem:

1/ wszczęcia postępowania,

2/ dopuszczenia do udziału jej w postępowaniu, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny.

§ 2. Organ administracji państwowej, uznając żądanie organizacji społecznej za uzasadnione, postanawia o wszczęciu postępowania z urzędu lub o dopuszczeniu organizacji do udziału w postępowaniu. Na postanowienie o odmowie wszczęcia postępowania, lub dopuszczenia do udziału w postępowaniu organizacji społecznej służy zażalenie.

§ 3. Organizacja społeczna uczestniczy w postępowaniu na prawach strony.

§ 4. Organ administracji państwowej, wszczynając postępowanie w sprawie dotyczącej innej osoby, zawiadamia o tym organizację społeczną, jeżeli uzna, że może ona być zainteresowana udziałem w tym postępowaniu ze względu na swoje cele statutowe, i gdy przemawia za tym interes społeczny.

§ 5. Organizacja społeczna, która nie uczestniczy w postępowaniu na prawach strony, może za zgodą organu administracji państwowej przedstawić temu organowi; swój pogląd w sprawie, wyrażony w uchwale lub oświadczeniu jej organu statutowego.

§ 6. (uchylony).²³

Artykuł 32

Strona może działać przez pełnomocnika, chyba że charakter czynności wymaga jej osobistego działania.

Artykuł 33

§ 1. Pełnomocnikiem strony może być osoba fizyczna posiadająca zdolność do czynności prawnych.

§ 2. Pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie lub zgłoszone do protokołu.

§ 3. Pełnomocnik dołącza do akt oryginał lub urzędowo poświadczony odpis pełnomocnictwa. Adwokat może sam uwierzytelnić odpis udzielonego mu pełnomocnictwa.

§ 4. W sprawach mniejszej wagi organ administracji państwowej może nie żądać pełnomocnictwa, jeżeli pełnomocnikiem jest członek najbliższej rodziny lub domownik strony, a nie ma wątpliwości co do istnienia i zakresu upoważnienia do występowania w imieniu strony.

Artykuł 34

§ 1. Organ administracji państwowej wystąpi do sądu z wnioskiem o wyznaczenie przedstawiciela dla osoby nieobecnej lub niezdolnej do czynności prawnych, o ile przedstawiciel nie został już wyznaczony.

§ 2. W przypadku konieczności podjęcia czynności nie cierpiącej zwłoki organ administracji państwowej, wyznacza dla osoby nieobecnej przedstawiciela uprawnionego do działania w postępowaniu do czasu wyznaczenia dla niej przedstawiciela przez sąd.

ROZDZIAŁ 7

Załatwianie spraw

Artykuł 35

§ 1. Organy administracji państwowej obowiązane są załatwiać sprawy bez zbędnej zwłoki.

§ 2. Niezwłocznie powinny być załatwiane sprawy, które mogą być rozpatrzone w oparciu o dowody przedstawione przez stronę łącznie z żądaniem wszczęcia postępowania lub w oparciu o fakty i dowody powszechnie znane albo znane z urzędu organowi, przed którymi toczy się postępowanie, bądź możliwe do ustalenia na podstawie danych, którymi rozporządza ten organ.

§ 3. Załatwienie sprawy wymagającej postępowania wyjaśniającego powinno nastąpić nie później niż w ciągu miesiąca, a sprawy szczególnie skomplikowanej - nie później niż w ciągu dwóch miesięcy od dnia wszczęcia postępowania, zaś w postępowaniu odwoławczym - w ciągu miesiąca od dnia otrzymania odwołania.

§ 4. Organy wyższego stopnia mogą określać rodzaje spraw, które załatwiane są w terminach krótszych niż określone w § 3.

§ 5. Do terminów określonych w przepisach poprzedzających nie wlicza się terminów przewidzianych w tych przepisach prawa dla dokonania określonych czynności, okresów zawieszenia postępowania oraz okresów opóźnień spowodowanych z winy strony albo z przyczyn niezależnych od organu.

Artykuł 36

§ 1. O każdym przypadku nie załatwienia sprawy w terminie określonym w art. 35 organ administracji państwowej obowiązany jest zawiadomić strony, podając przyczyny zwłoki i wskazując nowy termin załatwienia sprawy.

§ 2. Ten sam obowiązek ciąży na organie administracji państwowej również w przypadku zwłoki w załatwieniu sprawy z przyczyn niezależnych od organu.

Artykuł 37

§ 1. Na niezakończoną sprawę w terminie określonym w art. 35 lub ustalonym w myśl art. 36 stronie służy zażalenie do organu administracji państwowej wyższego stopnia.

§ 2. Organ wymieniony w § 1, uznając zażalenie za uzasadnione, wyznacza dodatkowy termin załatwienia, sprawy oraz zarządza wyjaśnienie przyczyn i ustalenie osób winnych niezakończoną sprawę w terminie, a w razie potrzeby także

podjęcie środków zapobiegających naruszaniu terminów załatwiania spraw w przyszłości.

Artykuł 38

Pracownik organu administracji państwowej, który z nieuzasadnionych przyczyn nie załatwił sprawy w terminie lub nie dopełnił obowiązku wynikającego z art. 36 albo nie załatwił sprawy w dodatkowym terminie ustalonym w myśl art. 37 § 2, podlega odpowiedzialności porządkowej lub dyscyplinarnej albo innej odpowiedzialności przewidzianej w przepisach prawa.

ROZDZIAŁ 8

Doręczenia

Artykuł 39

Organ administracji państwowej doręcza pisma za pokwitowaniem przez pocztę, przez swoich pracowników lub przez inne upoważnione osoby lub organy.

Artykuł 40

§ 1. Pisma doręcza się stronie, a gdy, strona działa przez przedstawiciela - temu przedstawicielowi.

§ 2. Jeżeli strona ustanowiła pełnomocnika, pisma doręcza się pełnomocnikowi.

§ 3. W sprawie wszczętej na skutek podania złożonego przez dwie lub więcej stron pisma doręcza się wszystkim stronom, chyba że w podaniu wskazały jedną jako upoważnioną do odbioru pism.

Artykuł 41

§ 1. W toku postępowania strony oraz ich przedstawiciele i pełnomocnicy mają obowiązek zawiadomić organ administracji państwowej o każdej zmianie swego adresu.

§ 2. W razie zaniedbania obowiązku określonego w § 1 doręczenie pisma pod dotychczasowym adresem ma skutek prawny.

Artykuł 42

§ 1. Pisma doręcza się osobom fizycznym w ich mieszkaniu lub miejscu pracy.

§ 2. Pisma mogą być doręczane również w lokalu organu administracji państwowej, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

§ 3. W razie niemożności doręczenia pisma w sposób określony w § 1 i 2, a także w razie koniecznej potrzeby, pisma doręcza się w każdym miejscu, gdzie się adresata znajduje.

Artykuł 43

W przypadku nieobecności adresata w mieszkaniu pisma doręcza się za pokwitowaniem do rąk dorosłego domownika,

sąsiada lub dozorca domu, gdy osoby te podjęły się oddania pisma adresatowi; o doręczeniu pisma do rąk sąsiada lub dozorca umieszcza się zawiadomienie na drzwiach mieszkania adresata.

Artykuł 44²⁴

W razie niemożności doręczenia pisma w sposób wskazany w art. 42 i 43 pismo składa się na okres siedmiu dni w urzędzie pocztowo-telekomunikacyjnym lub w urzędzie gminy, a zawiadomienie o tym umieszcza się, na drzwiach mieszkania adresata albo biura lub innego pomieszczenia, w którym adresat wykonuje swoje czynności zawodowe, bądź w miejscu widocznym na nieruchomości, której postępowanie dotyczy; w tym przypadku doręczenie uważa się za dokonane z upływem ostatniego dnia tego okresu.

Artykuł 45

Państwowym jednostkom organizacyjnym, organizacjom społecznym oraz innym jednostkom organizacyjnym doręcza się pisma w lokalu ich siedziby do rąk osób uprawnionych do odbioru pism.

Artykuł 46

§ 1. Odbierający pismo potwierdza doręczenie mu pisma swym podpisem ze wskazaniem daty doręczenia.

§ 2. Jeżeli odbierający pismo uchyla się od potwierdzenia doręczenia lub nie może tego uczynić, doręczający sam stwierdza datę doręczenia oraz wskazuje osobę, która odebrała pismo, i przyczynę braku jej podpisu.

Artykuł 47

§ 1. Jeżeli adresat odmawia przyjęcia pisma przesłanego mu przez pocztę lub inny organ albo w inny sposób, pismo zwraca się nadawcy z adnotacją o odmowie jego przyjęcia i datą odmowy. Pismo wraz z adnotacją włącza się do akt sprawy.

§ 2. W przypadkach, o których mowa w § 1, uznaje się, że pismo doręczone zostało w dniu odmowy jego przyjęcia przez adresata.

Artykuł 48

§ 1. Pisma skierowane do osób nie znanych z miejsca pobytu, dla których sąd nie wyznaczył przedstawiciela, doręcza się przedstawicielowi ustanowionemu w myśl art. 34.

§ 2. Pisma kierowane do osób korzystających ze szczególnych uprawnień wynikających z immunitetu dyplomatycznego lub konsularnego doręcza się w sposób przewidziany w przepisach szczególnych, w umowach i zwyczajach międzynarodowych.

Artykuł 49

Strony mogą być zawiadamiane o decyzjach i innych czynnościach organów administracji państwowej przez obwieśczenie lub w inny zwyczajowo przyjęty w danej miejsco-

wości sposób publicznego ogłaszania, jeżeli przepis szczególny tak stanowi; w tych przypadkach zawiadomienia bądź doręczenie uważa się za dokonane po upływie czternastu dni od dnia publicznego ogłoszenia.

ROZDZIAŁ 9

Wezwania

Artykuł 50

§ 1. Organ administracji państwowej może wzywać osoby do udziału w podejmowanych czynnościach i do złożenia wyjaśnień lub zeznań osobiście, przez pełnomocnika lub na piśmie, jeżeli jest to niezbędne dla rozstrzygnięcia sprawy lub dla wykonywania czynności urzędowych.

§ 2. Organ obowiązany jest dołożyć starań, aby zadośćuczynienie wezwaniu nie było uciążliwe.

§ 3. W przypadkach, w których osoba wezwana nie może stawić się z powodu choroby, kalectwa lub innej nie dającej się pokonać przeszkody, organ może dokonać określonej czynności lub przyjąć wyjaśnienie albo przesłuchać osobę wezwaną w miejscu jej pobytu, jeżeli pozwalają na to okoliczności, w jakich znajduje się ta osoba.

Artykuł 51

§ 1. Do osobistego stawienia się wezwany jest obowiązany tylko w obrębie gminy lub miasta, w którym zamieszkuje lub przebywa.

§ 2. Obowiązek osobistego stawienia się dotyczy również wezwanego, zamieszkałego lub przebywającego w sąsiedniej gminie albo mieście.

Artykuł 52²⁵

W toku postępowania organ administracji państwowej zwraca się do właściwego terenowego organu administracji rządowej lub organu samorządu terytorialnego o wezwanie osoby zamieszkałej lub przebywającej w danej gminie lub mieście do złożenia wyjaśnień lub zeznań albo do dokonania innych czynności, związanych z toczącym się postępowaniem. Organ prowadzący postępowanie oznacza zarazem okoliczności będące przedmiotem wyjaśnień lub zeznań albo czynności, jakie mają być dokonane.

Artykuł 53

Przepisów art. 51 i 52 nie stosuje się w przypadkach, w których charakter sprawy lub czynności wymaga dokonania czynności przed organem administracji państwowej prowadzącym postępowanie.

Artykuł 54

§ 1. W wezwaniu należy wskazać:

- 1/ nazwę i adres organu wzywającego,
- 2/ imię i nazwisko wzywanego,
- 3/ w jakiej sprawie oraz w jakim charakterze i, w jakim celu zostaje wezwany,
- 4/ czy wezwany powinien się stawić osobiście lub przez pełnomocnika, czy też może złożyć wyjaśnienie lub zeznanie na piśmie,
- 5/ termin, do którego żądanie powinno być spełnione, albo dzień, godzinę i miejsce stawienia się wezwanego lub jego pełnomocnika,
- 6/ środki prawne niezastosowania się do wezwania. § 2. Wezwanie powinno być zaopatrzone podpisem pracownika organu wzywającego, z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego podpisującego.

Artykuł 55

§ 1. W sprawach nie cierpiących zwłoki wezwania można dokonać również telegraficznie lub telefonicznie albo przy użyciu innych środków łączności, z podaniem danych wymienionych w art. 54.

§ 2. Wezwanie dokonane w sposób określony w § 1 powoduje skutki prawne tylko wtedy, gdy nie ma wątpliwości, że dotarło do adresata we właściwej treści i w odpowiednim terminie.

Artykuł 56

§ 1. Osobie, która stawiała się na wezwanie, przyznaje się koszty podróży i inne należności według przepisów o należnościach świadków i biegłych w postępowaniu sądowym. Dotyczy to również kosztów osobistego stawiennictwa stron, gdy postępowanie zostało wszczęte z urzędu albo gdy strona została bez swojej winy błędnie wezwana do stawienia się.

§ 2. Żądanie przyznania należności należy zgłosić organowi administracji państwowej, przed którym toczy się postępowanie, przed wydaniem decyzji, pod rygorem utraty roszczenia.

ROZDZIAŁ 10

Terminy

Artykuł 57

§ 1. Jeżeli początkiem terminu określonego w dniach jest pewne zdarzenie, przy obliczaniu tego terminu nie uwzględnia się dnia, w którym zdarzenie nastąpiło. Upływ ostatniego z wyznaczonej liczby dni uważa się za koniec terminu.

§ 2. Terminy określone w tygodniach kończą się z upływem tego dnia w ostatnim tygodniu, który nazwą odpowiada początkowemu dniowi terminu.

§ 3. Terminy określone w miesiącach kończą się z upływem tego dnia w ostatnim miesiącu, który odpowiada po-

czątkowemu dniowi terminu, a gdyby takiego dnia w ostatnim miesiącu nie było - w ostatnim dniu tego miesiąca.

§ 4. Jeżeli koniec terminu przypada na dzień ustawowo wolny od pracy, za ostatni dzień terminu uważa się najbliższy następny dzień powszedni.

§ 5. Termin uważa się za zachowany, jeżeli przed jego upływem nadano pismo w polskim urzędzie pocztowo-telekomunikacyjnym albo złożono w polskim urzędzie konsularnym. Termin uważa się za zachowany również w przypadku, gdy przed jego upływem żołnierz lub członek załogi statku morskiego złożył je w dowództwie jednostki wojskowej lub kapitanowi statku, a także gdy osoba pozbawiona wolności złożyła pismo w administracji zakładu karnego.

Artykuł 58

§ 1. W razie uchybienia terminu należy przywrócić termin na prośbę zainteresowanego, jeżeli uprawdopodobni, że uchybienie nastąpiło bez jego winy.

§ 2. Prośbę o przywrócenie terminu należy wnieść w ciągu siedmiu dni od dnia ustania przyczyny uchybienia terminu. Jednocześnie z wniesieniem prośby należy dopełnić czynności, dla której określony był termin.

§ 3. Przywrócenie terminu do złożenia prośby przewidzianej w § 2 jest niedopuszczalne.

Artykuł 59

§ 1. O przywróceniu terminu postanawia właściwy w sprawie organ administracji państwowej. Od postanowienia o odmowie przywrócenia terminu służy zażalenie.

§ 2. O przywróceniu terminu do wniesienia odwołania lub zażalenia postanawia ostatecznie organ właściwy do rozpatrzenia odwołania lub zażalenia.

Artykuł 60

Przed rozpatrzeniem prośby o przywrócenie terminu do wniesienia odwołania lub zażalenia organ administracji państwowej na żądanie strony może wstrzymać wykonanie decyzji lub postanowienia.

DZIAŁ II

POSTĘPOWANIE

ROZDZIAŁ 1

Wszczęcie postępowania

Artykuł 61

§ 1. Postępowanie administracyjne wszczyna się na żądanie strony lub z urzędu.

§ 2. Organ administracji państwowej może ze względu na szczególnie ważny interes strony wszcząć z urzędu postępowanie także w sprawie, w której przepis prawa wymaga wniosku strony. Organ obowiązany jest uzyskać na to zgodę strony w toku postępowania, a w razie niez uzyskania zgody - postępowanie umorzyć.

§ 3. Datą wszczęcia postępowania na żądanie strony jest dzień doręczenia żądania organowi administracji państwowej.

§ 4. O wszczęciu postępowania z urzędu lub na żądanie jednej ze stron należy zawiadomić wszystkie osoby będące stronami w sprawie.

Artykuł 62

W sprawach, w których prawa lub obowiązki stron wynikają z tego samego stanu faktycznego oraz z tej samej podstawy prawnej i w których właściwy jest ten sam organ administracji państwowej, można wszcząć i prowadzić jedno postępowanie dotyczące więcej niż jednej strony.

Artykuł 63

§ 1. Podania (żądania, wyjaśnienia, odwołania, zażalenia) mogą być wnoszone pisemnie, telegraficznie lub za pomocą dalekopisu, a także ustnie do protokołu.

§ 2. Podanie powinno zawierać co najmniej wskazanie osoby, od której pochodzi, jej adres i żądanie oraz uczynić zadość innym wymaganiom ustalonym w przepisach szczególnych.

3. Podanie wniesione pisemnie albo ustnie do protokołu powinno być podpisane przez wnoszącego, a protokół ponadto przez pracownika, który go sporządził. Gdy podanie wnosi osoba, która nie może lub nie umie złożyć podpisu, podanie lub protokół podpisuje za nią inna osoba przez nią upoważniana, czyniąc o tym wzmiankę obok podpisu.

4. Organ administracji państwowej obowiązany jest potwierdzić wniesienie podania, jeżeli wnoszący je tego zażąda.

Artykuł 64

§ 1. Jeżeli w podaniu nie wskazano adresu wnoszącego i nie ma możliwości ustalenia tego adresu na podstawie posiadanych danych, podanie pozostawia się bez rozpoznania.

2. Jeżeli podanie nie czyni zadość innym wymaganiom ustalonym w przepisach prawa, należy wezwać wnoszącego do usunięcia braków w terminie siedmiu dni z pouczeniem, że nieusunięcie tych braków spowoduje pozostawienie podania bez rozpoznania.

Artykuł 65

§ 1. Jeżeli organ administracji państwowej, do którego podanie wniesiono, jest niewłaściwy w sprawie, powinien niezwłocznie przekazać je do organu właściwego, zawiadamiając o tym wnoszącego podanie.

§ 2. Podanie wniesione do organu niewłaściwego przed upływem przepisanej terminu uważa się za wniesione z zachowaniem terminu.

Artykuł 66

§ 1. Jeżeli podanie dotyczy kilku spraw podlegających załatwieniu przez różne organy, organ administracji państwowej, do którego podanie wniesiono, uczyni przedmiotem rozpoznania sprawy należące do jego właściwości. Równocześnie zawiadomi wnoszącego podanie, że w sprawach innych powinien wnieść odrębne podanie do właściwego organu, i poinformuje go o treści § 2.

§ 2. Odrębne podanie złożone zgodnie z zawiadomieniem, o którym mowa w § 1, w terminie czternastu dni od daty doręczenia zawiadomienia uważa się za złożone w dniu wniesienia pierwszego podania.

§ 3. Jeżeli podanie wniesiono do organu niewłaściwego, a organu właściwego nie można ustalić na podstawie danych podania, albo gdy z podania wynika, że właściwym w sprawie jest sąd, organ, do którego podanie wniesiono, zwraca je wnoszącemu z odpowiednim pouczeniem.

ROZDZIAŁ 2

Protokoty i adnotacje

Artykuł 67

§ 1. Organ administracji państwowej sporządza zwięzły protokół z każdej czynności postępowania, mającej istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, chyba że czynność została w inny sposób utrwalona na piśmie.

§ 2. W szczególności sporządza się protokół:

- 1/ przyjęcia wniesionego ustnie podania,
- 2/ przesłuchania strony, świadka i biegłego,
- 3/ oględzin i ekspertyz dokonywanych przy udziale przedstawiciela organu administracji państwowej,
- 4/ rozprawy,
- 5/ ustnego ogłoszenia decyzji i postanowienia.

Artykuł 68

§ 1. Protokół sporządza się tak, aby z niego wynikało, kto, kiedy, gdzie i jakich czynności dokonał, kto i w jakim charakterze był przy tym obecny, co i w jaki sposób w wyniku tych czynności ustalono i jakie uwagi zgłosiły obecne osoby.

§ 2. Protokół odczytuje się wszystkim osobom obecnym, biorącym udział w czynności urzędowej, które powinny następnie protokół podpisać. Odmowę lub brak podpisu którejkolwiek osoby należy omówić w protokole.

Artykuł 69

§ 1. Protokół przesłuchania powinien być odczytany i przedstawiony do podpisu osobie zeznającej, niezwłocznie po złożeniu zeznania.

§ 2. W protokołach przesłuchania osoby, która złożyła zeznanie w języku obcym, należy podać w przekładzie na język polski treść złożonego zeznania oraz wskazać osobę i adres tłumacza, który dokonał przekładu; tłumacz ten powinien podpisać protokół przesłuchania.

Artykuł 70

Organ administracji państwowej może zezwolić na dołączenie do protokołu zeznania, na piśmie, podpisanego przez zeznającego, oraz innych dokumentów mających znaczenie dla sprawy.

Artykuł 71

Skreśleń i poprawek w protokole należy tak dokonywać, aby wyrazy skreślone i poprawione były czytelne. Skreślenia i poprawki powinny być stwierdzone w protokole przed jego podpisaniem.

Artykuł 72

Czynności organu administracji państwowej, z których nie sporządza się protokołu, a które mają znaczenie dla sprawy lub toku postępowania, utrwała się w aktach w formie adnotacji podpisanej przez pracownika, który dokonał tych czynności.

ROZDZIAŁ 3

Udostępnianie akt

Artykuł 73

§ 1. W każdym stadium postępowania organ administracji państwowej obowiązany jest umożliwić stronie przeglądanie akt sprawy oraz sporządzanie z nich notatek i odpisów.

§ 2. Strona może żądać uwierzytelnienia sporządzonych przez siebie odpisów z akt sprawy lub wydania jej z akt sprawy uwierzytelnionych odpisów, o ile jest to uzasadnione ważnym interesem strony.

Artykuł 74

§ 1. Przepisu art. 73 nie stosuje się do akt sprawy objętych ochroną tajemnicy państwowej, a także do innych akt, które organ administracji państwowej wyłączy ze względu na ważny interes państwowy.

§ 2. Odmowa umożliwienia stronie przeglądania akt sprawy, sporządzania z nich notatek i odpisów, uwierzytelnienia takich odpisów lub wydania uwierzytelnionych odpisów następuje w drodze postanowienia, na które służy zażalenie.

ROZDZIAŁ 4

Dowody

Artykuł 75²⁶

§ 1. Jako dowód należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem. W szczególności dowodem mogą być dokumenty, zeznania świadków, opinie biegłych oraz oględziny.

§ 2. Jeżeli przepis prawa nie wymaga urzędowego potwierdzenia określonych faktów lub stanu prawnego w drodze zaświadczenia właściwego organu administracji, organ administracji państwowej odbiera od strony, na jej wniosek, ... oświadczenie złożone pod rygorem odpowiedzialności za fałszywe zeznania. Przepis art. 83 § 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 76

§ 1. Dokumenty urzędowe sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy państwowe w ich zakresie działania stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo stwierdzone.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do, dokumentów urzędowych sporządzanych przez organy innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz organizacji społecznych w zakresie poruczonych im z mocy prawa spraw wymienionych w art. 1 § 2.

§ 3. Przepisy § 1 i 2 nie wyłączają możliwości przeprowadzenia dowodu przeciwko treści dokumentów wymienionych w tych przepisach.

Artykuł 77

§ 1. Organ administracji państwowej jest obowiązany w sposób wyczerpujący zebrać i rozpatrzyć cały materiał dowodowy.

§ 2. Organ może w każdym stadium postępowania zmienić, uzupełnić lub uchylić swoje postanowienie dotyczące przeprowadzenia dowodu.

§ 3. Organ przeprowadzający postępowanie na wezwanie organu właściwego do załatwienia sprawy (art. 52) może z urzędu lub na wniosek strony przesłuchać również nowych świadków i biegłych na okoliczności będące przedmiotem tego postępowania.

§ 4. Fakty powszechnie znane oraz fakty znane organowi z urzędu nie wymagają dowodu. Fakty znane organowi z urzędu należy zakomunikować stronie.

Artykuł 78

§ 1. Żądanie strony dotyczące przeprowadzenia dowodu należy uwzględnić, jeżeli przedmiotem dowodu jest okoliczność mająca znaczenie dla sprawy.

§ 2. Organ administracji państwowej może nie uwzględnić żądania (§ 1), które nie zostało zgłoszone w toku przeprowadzania dowodów lub w czasie rozprawy, jeżeli żądanie to dotyczy okoliczności już stwierdzonych innymi dowodami, chyba że mają one znaczenie dla sprawy.

Artykuł 79

§ 1. Strona powinna być zawiadomiona o miejscu i terminie przeprowadzenia dowodu ze świadków, biegłych lub oględzin przynajmniej na siedem dni przed terminem.

§ 2. Strona ma prawo brać udział w przeprowadzeniu dowodu, może zadawać pytania świadkom, biegłym i stronom oraz składać wyjaśnienia.

Artykuł 80

Organ administracji państwowej ocenia na podstawie całości kształtu materiału dowodowego, czy dana okoliczność została udowodniona.

Artykuł 81

Okoliczność faktyczna może być uznana za udowodnioną, jeżeli strona miała możliwość wypowiedzenia się co do przeprowadzonych dowodów, chyba że zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 10 § 2.

Artykuł 82

Świadcami nie mogą być:

1/ osoby niezdolne do spostrzegania lub komunikowania swych spostrzeżeń,

2/ osoby obowiązane do zachowania tajemnicy państwowej i służbowej na okoliczności objęte tajemnicą, jeżeli nie zostały w trybie określonym obowiązującymi przepisami zwolnione od obowiązku zachowania tej tajemnicy,

3/ duchowni co do faktów objętych tajemnicą spowiedzi.

Artykuł 83

§ 1. Nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonka strony, wstępnych, zstępnych i rodzeństwa strony oraz jej powinowatych pierwszego stopnia, jak również osób pozostających ze stroną w stosunku przysposobienia, opieki lub kurateli. Prawo odmowy zeznań trwa także po ustaniu małżeństwa, przysposobienia, opieki lub kurateli.

§ 2. Świadek może odmówić odpowiedzi na pytania, gdy odpowiedź mogłaby narazić jego lub jego bliskich wymienionych w § 1 na odpowiedzialność karną, hańbę lub bezpośrednią szkodę majątkową albo spowodować naruszenie obowiązku zachowania prawnie chronionej tajemnicy zawodowej.

§ 3. Przed odebraniem zeznania organ administracji państwowej uprzedza świadka o prawie odmowy zeznań i odpo-

wiedzi na pytania, oraz o odpowiedzialności za fałszywe zeznanie.

Artykuł 84

§ 1. Gdy w sprawie wymagane są wiadomości specjalne, organ administracji państwowej może zwrócić się do biegłego lub biegłych o wydanie opinii.

§ 2. Biegły podlega wyłączeniu na zasadach i w trybie określonym w art. 24. Poza tym do biegłych stosuje się przepisy dotyczące przesłuchania świadków.

Artykuł 85

§ 1. Organ administracji państwowej może w razie potrzeby przeprowadzić oględziny.

§ 2. Jeżeli przedmiot oględzin znajduje się u osób trzecich, osoby te są obowiązane na wezwanie organu do okazania przedmiotu oględzin.

Artykuł 86

Jeżeli po wyczerpaniu środków dowodowych lub z powodu ich braku pozostały nie wyjaśnione fakty istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, organ administracji państwowej dla ich wyjaśnienia może przesłuchać stronę. Do przesłuchania stron stosuje się przepisy dotyczące świadków, z wyłączeniem przepisów o środkach przymusu.

Artykuł 87

Organ kolegiálny, właściwy do wydania decyzji w sprawie, może zlecić przeprowadzenie postępowania dowodowego lub jego części jednemu ze swych członków lub pracowników, jeżeli szczególne przepisy temu się nie sprzeciwiają.

Artykuł 88

§ 1. Kto, będąc obowiązany do osobistego stawienia się (art. 51), mimo prawidłowego wezwania nie stawiał się bez uzasadnionej przyczyny jako strona, świadek lub biegły albo bezzasadnie odmówił złożenia zeznania, wydania opinii, okazania przedmiotu oględzin albo udziału w innej czynności urzędowej, może być ukarany przez organ przeprowadzający dowód grzywną do 1000²⁷ zł, a w razie ponownego niezastosowania się do wezwania - grzywną do 1500²⁸ zł. Na postanowienie o ukaraniu grzywną służy zażalenie.

§ 2. Organ, który nałożył karę grzywny, może na wniosek ukaranego, złożony w ciągu siedmiu dni od daty otrzymania zawiadomienia o ukaraniu, uznać za usprawiedliwioną nieobecność lub odmowę zeznania, wydania opinii lub okazania przedmiotu oględzin i zwolnić od kary grzywny. Na odmowę zwolnienia od kary służy zażalenie.

§ 3. Ukaranie grzywną nie wyklucza możliwości zastosowania do opornego świadka środków przymusu, przewidzianych w przepisach szczególnych.

ROZDZIAŁ 5

Rozprawa

Artykuł 89

§ 1. Organ administracji państwowej przeprowadzi w toku postępowania rozprawę w każdym przypadku, gdy zapewni to przyspieszenie lub uproszczenie postępowania bądź osiągnięcie celu wychowawczego albo gdy wymaga tego przepis prawa.

§ 2. Organ powinien przeprowadzić rozprawę, gdy zachodzi potrzeba uzgodnienia interesów stron oraz gdy jest to potrzebne dla wyjaśnienia sprawy przy udziale świadków lub biegłych albo w drodze oględzin.

Artykuł 90

§ 1. Organ administracji państwowej podejmuje przed rozprawą czynności niezbędne do jej przeprowadzenia.

§ 2. W szczególności organ wzywa:

1/ strony do złożenia przed rozprawą wyjaśnień, dokumentów i innych dowodów i do stawienia się na rozprawę osobiście lub przez przedstawicieli albo pełnomocników,

2/ świadków i biegłych do stawienia się na rozprawę.

§ 3. Ponadto organ zawiadamia o rozprawie państwowe jednostki organizacyjne, organizacje społeczne, a także inne osoby, jeżeli ich udział w rozprawie jest uzasadniony ze względu na jej przedmiot. W tym przypadku organ wzywa je do wzięcia udziału w rozprawie albo do złożenia przed rozprawą oświadczenia i dowodów dla jego poparcia.

Artykuł 91

§ 1. W wezwaniu na rozprawę określa się termin, miejsce i przedmiot rozprawy.

§ 2. Stronom, świadkom, biegłym oraz państwowym jednostkom organizacyjnym, organizacjom i innym osobom, wezwanym do udziału w rozprawie (art. 90 § 3), doręcza się wezwanie na piśmie.

§ 3. Jeżeli zachodzi prawdopodobieństwo, że oprócz wezwanych stron, uczestniczących w postępowaniu, mogą być jeszcze w sprawie inne strony, nie znane organowi administracji państwowej, należy ponadto o terminie, miejscu i przedmiocie rozprawy ogłosić w drodze obwieszczeń albo w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości.

Artykuł 92

Termin rozprawy powinien być tak wyznaczony, aby doręczenie wezwań oraz ogłoszenie o rozprawie nastąpiły przynajmniej na siedem dni przed rozprawą.

Artykuł 93

Rozprawą kieruje wyznaczony do przeprowadzenia rozprawy pracownik tego organu administracji państwowej, przed którym toczy się postępowanie. Gdy postępowanie toczy się przed organem kolegiальnym, rozprawą kieruje przewodniczący albo wyznaczony członek organu kolegiального;

Artykuł 94

§ 1. Nieobecność na rozprawie stron należycie wezwanych na rozprawę nie stanowi przeszkody do jej przeprowadzenia.

§ 2. Kierujący rozprawą odroczy ją, jeżeli stwierdzi poważne nieprawidłowości w wezwaniu stron na rozprawę, jeżeli niestawienie się strony zostało spowodowane przeszkodą trudną do przewyżnienia, a także z innej ważnej przyczyny.

Artykuł 95

§ 1. Na rozprawie strony mogą składać wyjaśnienia, zgłaszać żądania, propozycje i zarzuty oraz przedstawiać dowody na ich poparcie. Ponadto strony mogą wypowiadać się co do wyników postępowania dowodowego.

§ 2. Kierujący rozprawą może uchylić zadawane świadkom, biegłym i stronom pytania, jeżeli nie mają one, istotnego znaczenia dla sprawy. Jednakże na żądanie strony należy zamieścić w protokole osnovę treści uchylonego pytania.

Artykuł 96

Za niewłaściwe zachowanie się w czasie rozprawy strony, świadkowie, biegli i inne osoby uczestniczące w rozprawie mogą być po uprzednim ostrzeżeniu wydalone z miejsca rozprawy przez kierującego rozprawą oraz ukarane grzywną do 1000 zł. Na postanowienie o ukaraniu, grzywną służy zażalenie.

ROZDZIAŁ 6

Zawieszenie postępowania

Artykuł 97

§ 1. Organ administracji państwowej zawiesza postępowanie:

1/ w razie śmierci strony lub jednej ze stron, jeżeli wezwanie spadkobierców zmarłej strony do udziału w postępowaniu nie jest możliwe i nie zachodzą okoliczności, o których mowa w art. 30 § 5, a postępowanie nie podlega umorzeniu jako bezprzedmiotowe (art. 105),

2/ w razie śmierci przedstawiciela ustawowego strony,

3/ w razie utraty przez stronę lub przez jej ustawowego przedstawiciela zdolności do czynności prawnych,

4/ gdy rozpatrzenie sprawy i wydanie decyzji zależy od uprzedniego rozstrzygnięcia zagadnienia wstępnego przez inny organ lub sąd.

§ 2. Gdy ustąpiły przyczyny uzasadniające zawieszenie postępowania organ administracji państwowej przejmie postępowanie z urzędu lub na żądanie strony.

Artykuł 98

§ 1. Organ administracji państwowej może zawiesić postępowanie, jeżeli wystąpi o to strona, na której żądanie postępowanie zostało wszczęte, a nie sprzeciwiają się temu inne strony oraz nie zagraża to interesowi społecznemu.

§ 2. Jeżeli w okresie trzech lat od daty zawieszenia postępowania żadna ze stron nie zwróci się o podjęcie postępowania, żądanie wszczęcia postępowania uważa się za wycofane.

Artykuł 99

Organ administracji państwowej, który z przyczyny określonej w art. 97 § 1 pkt 1-3 zawiesił postępowanie wszczęte z urzędu, poczyni równocześnie niezbędne kroki w celu usunięcia przeszkody do dalszego prowadzenia postępowania. Tak samo postąpi organ w razie zawieszenia z tej samej przyczyny postępowania wszczętego na żądanie strony, jeżeli interes społeczny przemawia za załatwieniem sprawy.

Artykuł 100

§ 1. Organ administracji państwowej, który zawiesił postępowanie z przyczyny określonej w art. 97 § 1 pkt 4, wystąpi równocześnie do właściwego organu lub sądu o rozstrzygnięcie zagadnienia wstępnego albo wezwie stronę do wystąpienia o to w oznaczonym terminie, chyba że strona wykaże, że już zwróciła się w tej sprawie do właściwego organu lub sądu.

§ 2. Jeżeli zawieszenie postępowania z przyczyny określonej w art. 97 § 1 pkt 4 mogłoby spowodować niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia ludzkiego albo poważną szkodę dla interesu społecznego, organ administracji państwowej załatwi sprawę, rozstrzygając zagadnienie wstępne we własnym zakresie.

§ 3. Przepis § 2 stosuje się także wówczas, gdy strona mimo wezwania (§ 1) nie wystąpiła o rozstrzygnięcie zagadnienia wstępnego albo gdy zawieszenie postępowania mogłoby spowodować niepowetowaną szkodę dla strony. W tym ostatnim przypadku organ może uzależnić załatwienie sprawy od złożenia przez stronę stosownego zabezpieczenia.,

Artykuł 101

§ 1. O postanowieniu w sprawie zawieszenia postępowania organ administracji państwowej zawiadamia stronę.

§ 2. W przypadku zawieszenia postępowania na żądanie strony lub jednej ze stron (art. 98 § 1) organ pouczy je o treści przepisu art. 98 § 2.

§ 3. Na postanowienie w sprawie zawieszenia postępowania służy stronie zażalenie.

Artykuł 102

W czasie zawieszenia postępowania organ administracji państwowej może podejmować czynności niezbędne w celu zapobieżenia niebezpieczeństwu dla życia lub zdrowia ludzkiego albo poważnym szkodom dla interesu społecznego.

Art. 103. Zawieszenie postępowania wstrzymuje bieg terminów przewidzianych w kodeksie.

ROZDZIAŁ 7

Decyzje

Artykuł 104

§ 1. Organ administracji państwowej załatwia sprawę przez wydanie decyzji, chyba że przepisy kodeksu stanowią inaczej.

§ 2. Decyzje rozstrzygają sprawę co do jej istoty w całości lub w części albo w inny sposób kończą sprawę w danej instancji.

Artykuł 105

§ 1. Gdy postępowanie z jakiegokolwiek przyczyny stało się bezprzedmiotowe, organ administracji państwowej wydaje decyzję o umorzeniu postępowania.

§ 2. Organ administracji państwowej może umorzyć postępowanie, jeżeli wystąpi o to strona, na której żądanie postępowanie zostało wszczęte, a nie sprzeciwiają się temu inne strony oraz gdy nie jest to sprzeczne z interesem społecznym.

Artykuł 106

§ 1. Jeżeli przepis prawa uzależnia wydanie decyzji od zajęcia stanowiska przez inny organ (wyrażenia opinii lub zgody albo wyrażenia stanowiska w innej formie), decyzję wydaje się po zajęciu stanowiska przez ten organ.

§ 2. Organ załatwiający sprawę, zwracając się do innego organu o zajęcie stanowiska, zawiadamia o tym stronę.

§ 3. Organ, do którego zwrócono się o zajęcie stanowiska, obowiązany jest przedstawić je niezwłocznie, jednak nie później niż w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia mu żądania, chyba że przepis prawa przewiduje inny termin.

§ 4. Organ obowiązany do zajęcia stanowiska może w razie potrzeby przeprowadzić postępowanie wyjaśniające.

§ 5. Zajęcie stanowiska przez ten organ następuje w drodze postanowienia, na które służy stronie zażalenie:

§ 6. W przypadku nie zajęcia stanowiska w terminie określonym w § 3 stosuje się odpowiednio przepisy art. 36-38.

Artykuł 107³⁰

§ 1. Decyzja powinna zawierać: oznaczenie organu administracji państwowej, datę wydania, oznaczenie strony lub stron, powołanie podstawy prawnej, rozstrzygnięcie, uzasadnienie faktyczne i prawne, pouczenie, cel i w jakim trybie służy od niej odwołanie, podpis z podaniem imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania decyzji. Decyzja, w stosunku do której może być wniesione powództwo do sądu powszechnego lub skarga do sądu administracyjnego, powinna zawierać ponadto pouczenie o dopuszczalności wniesienia powództwa lub skargi.

§ 2. Przepisy szczególne mogą określać także inne składniki, które powinna zawierać decyzja.

§ 3. Uzasadnienie faktyczne decyzji powinna w szczególności zawierać wskazanie faktów, które organ uznał za udowodnione, dowodów, na których się oparł, oraz przyczyn, z powodu których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej, zaś uzasadnienie prawne - wyjaśnienie podstawy prawnej decyzji, z przytoczeniem przepisów prawa.

§ 4. Można odstąpić od uzasadnienia decyzji, gdy uwzględnia ona w całości żądanie strony; nie dotyczy to jednak decyzji rozstrzygających sporne interesy stron oraz decyzji wydanych na skutek odwołania.

§ 5. Organ może odstąpić od uzasadnienia decyzji również w przypadkach, w których z dotychczasowych przepisów ustawowych wynikała możliwość zaniechania lub ograniczenia uzasadnienia ze względu na interes bezpieczeństwa Państwa lub porządek publiczny.

Artykuł 108

§ 1. Decyzji, od której służy odwołanie, może być nadany rygor natychmiastowej wykonalności, gdy jest to niezbędne ze względu na ochronę zdrowia lub życia ludzkiego albo dla zabezpieczenia gospodarstwa narodowego przed ciężkimi stratami bądź też ze względu na inny interes społeczny lub wyjątkowo ważny interes strony. W tym ostatnim przypadku organ administracji państwowej może w drodze postanowienia zażądać od strony stosownego zabezpieczenia.

§ 2. Rygor natychmiastowej wykonalności może być nadany decyzji również po jej wydaniu. W tym przypadku organ wydaje postanowienie, na które służy stronie zażalenie.

Artykuł 109

§ 1. Decyzję doręcza się stronom na piśmie.

§ 2. W przypadkach wymienionych w art. 14 § 2 decyzja może być stronom ogłoszona ustnie.

Artykuł 110

Organ administracji państwowej, który wydał decyzję, jest nią związany od chwili jej doręczenia albo ogłoszenia, o ile kodeks nie stanowi inaczej.

Artykuł 111

§ 1. Strona może w terminie czternastu dni od dnia doręczenia lub ogłoszenia decyzji zażądać jej uzupełnienia co do rozstrzygnięcia bądź co do prawa odwołania, wniesienia w stosunku do decyzji powództwa do sądu powszechnego lub skargi do sądu administracyjnego albo sprostowania zamieszczonego w decyzji pouczenia w tych kwestiach.

§ 2. W przypadkach określonych w § 1 termin dla strony do wniesienia odwołania, powództwa lub skargi biegnie od dnia doręczenia jej odpowiedzi.

Artykuł 112

Błędne pouczenie w decyzji co do prawa odwołania albo wniesienia powództwa do sądu powszechnego lub skargi do sądu administracyjnego nie może szkodzić stronie, która zastosowała się do tego pouczenia.

Artykuł 113

§ 1. Organ administracji państwowej może z urzędu lub na żądanie strony prostować w drodze postanowienia błędy pisarskie i rachunkowe oraz inne oczywiste omyłki w wydanych przez ten organ decyzjach.

§ 2. Organ, który wydał decyzję, wyjaśnia w drodze postanowienia na żądanie organu egzekucyjnego lub strony wątpliwości co do treści decyzji.

§ 3. Na postanowienia w sprawie sprostowania i wyjaśnienia służy zażalenie.

ROZDZIAŁ 8

Ugoda

Artykuł 114

W sprawie, w której toczy się postępowanie przed organem administracji państwowej, strony mogą zawrzeć ugodę - jeżeli przemawia za tym charakter sprawy, przyczyni się to do uproszczenia lub przyspieszenia postępowania i nie sprzeciwia się temu przepis prawa.

Artykuł 115

Ugoda nie może być zawarta przed organem administracji państwowej, przed którym toczy się postępowanie w pierwszej instancji lub postępowanie odwoławcze, do czasu wydania przez organ decyzji w sprawie.

Artykuł 116

§ 1. Organ administracji państwowej odroczy wydanie decyzji i wyznaczy stronom termin do zawarcia ugody, jeżeli złożą one zgodne oświadczenie o zamiarze jej zawarcia.

§ 2. W przypadku zawiadomienia przez jedną ze stron o odstąpieniu od zamiaru zawarcia ugody lub niedotrzymania przez strony terminu wyznaczonego w myśl § 1, organ administracji państwowej załatwia sprawę w drodze decyzji.

Artykuł 117

§ 1. Ugodę sporządza się w formie pisemnej. Powinna ona zawierać: oznaczenie organu, przed którym została zawarta, datę sporządzenia, oznaczenie stron, przedmiot i treść ugody, wzmiankę o jej odczytaniu i przyjęciu, podpisy stron oraz podpis pracownika organu administracji państwowej, upoważnionego do sporządzenia ugody.

§ 2. Organ administracji państwowej utrwała fakt zawarcia ugody w aktach sprawy, w formie protokołu podpisanego przez osobę upoważnioną do sporządzenia ugody.

Artykuł 118

§ 1. Ugoda wymaga zatwierdzenia przez organ administracji państwowej, przed którym została zawarta.

§ 2. Jeżeli ugoda dotyczy kwestii których rozstrzygnięcie wymaga zajęcia stanowiska przez inny organ, stosuje się odpowiednio przepis art. 106.

§ 3. Organ administracji państwowej odmówi zatwierdzenia ugody zawartej z naruszeniem prawa, nie uwzględniającej stanowiska organu, o którym mowa w § 2, albo naruszającej interes społeczny bądź słuszny interes stron.

Artykuł 119

§ 1. Zatwierdzenie bądź odmowa, zatwierdzenia ugody następuje w drodze postanowienia, na które służy zażalenie; postanowienie w tej sprawie powinno, być wydane w ciągu siedmiu dni od dnia zawarcia ugody.

§ 2. W przypadku gdy ugoda zawarta została w toku postępowania odwoławczego, z dniem, w którym stało się ostateczne postanowienie zatwierdzające ugodę, traci moc decyzja organu pierwszej instancji, o czym zamieszcza się wzmiankę w tym postanowieniu.

§ 3. Łącznie z postanowieniem zatwierdzającym ugodę doręcza się stronom odpis ugody.

Artykuł 120

§ 1. Ugoda staje się wykonalna z dniem, w którym postanowienie o jej zatwierdzeniu stało się ostateczne.

§ 2. Organ administracji państwowej, przed którym została zawarta ugoda, potwierdza jej wykonalność na egzemplarzu ugody.

Artykuł 121

Zatwierdzona ugoda wywiera takie, same skutki, jak decyzja wydana w toku postępowania administracyjnego.

Artykuł 122

W sprawach nie uregulowanych w niniejszym rozdziale do ugody i postanowienia w sprawie jej zatwierdzenia lub odmowy zatwierdzenia stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące decyzji.

ROZDZIAŁ 9

Postanowienia

Artykuł 123

§ 1. W toku postępowania organ administracji państwowej wydaje postanowienia.

§ 2. Postanowienia dotyczą poszczególnych kwestii wynikających w toku postępowania, lecz nie rozstrzygają o istocie sprawy, chyba że przepisy kodeksu stanowią inaczej.

Artykuł 124³¹

§ 1. Postanowienie powinno zawierać: oznaczenie organu administracji państwowej, datę jego wydania, oznaczenie strony lub stron albo innych osób biorących udział w postępowaniu, powołanie podstawy prawnej, rozstrzygnięcie, pouczenie, czy i w jakim trybie służy na nie zażalenie lub skarga do sądu administracyjnego (art. 196 § 3 pkt 1) oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby upoważnionej do jego wydania.

§ 2. Postanowienie powinno zawierać uzasadnienie faktyczne i prawne, jeżeli służy na nie zażalenie albo skarga do sądu administracyjnego oraz gdy wydane zostało na skutek zażalenia na postanowienie.

Artykuł 125³²

§ 1. Postanowienia, od których służy stronom zażalenie lub skarga do sądu administracyjnego doręcza się na piśmie.

§ 2. W przypadkach wymienionych w art. 1 § 2 postanowienia mogą być stronom ogłaszane ustnie.

§ 3. Postanowienie, które może być zaskarżone do sądu administracyjnego, doręcza się stronie wraz z pouczeniem o dopuszczalności wniesienia skargi oraz uzasadnieniem faktycznym i prawnym.

Artykuł 126

Do postanowień stosuje się odpowiednio przepisy an. 107 § 2-5 oraz art. 109-113, a do postanowień, od których przysługuje zażalenie - również art. 145-152 oraz art. 156-159, z tym że zamiast decyzji, o której mowa w art. 149 § 3, 151 § 1, 157 § 1 i 158, wydaje się postanowienie^{32a}

Odwołania**Artykuł 127³³**

§ 1. Od decyzji wydanej w pierwszej instancji służy stronie odwołanie tylko do jednej instancji.

§ 2. Właściwy do rozpatrzenia odwołania jest organ administracji państwowej wyższego stopnia, chyba że ustawa przewiduje inny organ odwoławczy.

§ 3. Od decyzji wydanej w pierwszej instancji przez naczelny organ administracji państwowej nie służy odwołanie, jednakże strona niezadowolona z decyzji może zwrócić się do tego organu z wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy; do wniosku tego stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołań od decyzji.

§ 4.³⁴ Od decyzji wydanej w I instancji przez Samorządowe kolegium odwoławcze w sprawach należących do zadań własnych gmin odwołanie nie służy. Przepis § 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 128

Odwołanie nie wymaga szczegółowego uzasadnienia. Wystarczy, jeżeli z odwołania wynika, że strona nie jest zadowolona z wydanej decyzji. Przepisy szczególne mogą ustalać inne wymogi co do treści odwołania.

Artykuł 129

§ 1. Odwołanie wnosi się do właściwego organu odwoławczego za pośrednictwem organu, który wydał decyzję.

§ 2. Odwołanie wnosi się w terminie czternastu dni od dnia doręczenia decyzji stronie, a gdy decyzja została ogłoszona ustnie - od dnia jej ogłoszenia stronie.

§ 3. Przepisy szczególne mogą przewidywać inne terminy do wniesienia odwołania.

Artykuł 130

§ 1. Przed upływem terminu do wniesienia odwołania decyzja nie ulega wykonaniu.

§ 2. Wniesienie odwołania w terminie wstrzymuje wykonanie decyzji.

§ 3. Przepisów § 1 i 2 nie stosuje się w przypadkach, gdy:

1/ decyzji został nadany rygor natychmiastowej wykonalności (art. 108),

2/ decyzja podlega natychmiastowemu wykonaniu z mocy ustawy.

§ 4. Ponadto decyzja podlega wykonaniu przed upływem terminu do wniesienia odwołania, gdy jest zgodna z żądaniem wszystkich stron.

Artykuł 131

O wniesieniu odwołania organ administracji państwowej, który wydał decyzję, zawiadomi strony.

Artykuł 132

§ 1. Jeżeli odwołanie wniosły wszystkie strony, a organ administracji państwowej, który wydał decyzję, uzna, że to odwołanie zasługuje w całości na uwzględnienie, może wydać nową decyzję, w której uchyli lub zmieni zaskarżoną decyzję.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się także w przypadku, gdy odwołanie wniosła jedna ze stron, a pozostałe strony wyraziły zgodę na uchylenie lub zmianę decyzji zgodnie z żądaniem odwołania.

§ 3. Od nowej decyzji służy stronom odwołanie.

Artykuł 133

Organ administracji państwowej, który wydał decyzję, obowiązany jest przestać odwołanie wraz z aktami sprawy organowi odwoławczemu w terminie siedmiu dni od dnia, w którym otrzymał odwołanie, jeżeli w tym terminie nie wydał nowej decyzji w myśl art. 132.

Artykuł 134

Organ odwoławczy stwierdza w drodze postanowienia niedopuszczalność odwołania oraz uchylenie terminu do wniesienia odwołania. Postanowienie w tej sprawie jest ostateczne.

Artykuł 135

Organ odwoławczy może w uzasadnionych przypadkach wstrzymać natychmiastowe wykonanie decyzji.

Artykuł 136

Organ odwoławczy może przeprowadzić na żądanie strony lub z urzędu dodatkowe postępowanie w celu uzupełnienia dowodów i materiałów w sprawie albo zlecić przeprowadzenie tego postępowania organowi, który wydał decyzję.

Artykuł 137

Strona może cofnąć odwołanie przed wydaniem decyzji przez organ odwoławczy. Organ odwoławczy nie uwzględni jednak cofnięcia odwołania, jeżeli prowadziło to do utrzymania w mocy decyzji naruszającej prawo lub interes społeczny.

Artykuł 138

§ 1. Organ odwoławczy wydaje decyzję, w której:

1/ utrzymuje w mocy zaskarżoną decyzję, albo,

2/ uchyła zaskarżoną decyzję w całości albo w części i w tym zakresie orzeka co do istoty sprawy bądź uchylając tę decyzję - umarza postępowanie pierwszej instancji, albo,

3/ umarza postępowanie odwoławcze.

§ 2. Organ odwoławczy może uchylić zaskarżoną decyzję w całości i przekazać sprawę do ponownego rozpatrzenia przez organ pierwszej instancji, gdy rozstrzygnięcie sprawy wymaga uprzedniego przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego w całości lub w znacznej części. Przekazując sprawę organ ten może wskazać, jakie okoliczności należy wziąć pod uwagę przy ponownym rozpatrzeniu sprawy.

Artykuł 139

Organ odwoławczy nie może wydać decyzji na niekorzyść strony odwołującej się, chyba że zaskarżona decyzja rażąco narusza prawo lub rażąco narusza interes społeczny.

Artykuł 140

W sprawach nie uregulowanych w art. 136-139 w postępowaniu przed organami odwoławczymi mają odpowiednie zastosowanie przepisy o postępowaniu przed organami pierwszej instancji.

ROZDZIAŁ 11

Zażalenia**Artykuł 141**

§ 1. Na wydane w toku postępowania postanowienia służy stronie zażalenie, gdy kodeks tak stanowi.

§ 2. Zażalenia wnosi się w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia postanowienia stronie, a gdy postanowienie zostało ogłoszone ustnie - od dnia jego ogłoszenia stronie.

Artykuł 142

Postanowienie, na które nie służy zażalenie, strona może zaskarżyć tylko w odwołaniu od decyzji.

Artykuł 143

Wniesienie zażalenia nie wstrzymuje wykonania postanowienia, jednakże organ administracji państwowej, który wydał postanowienie, może wstrzymać jego wykonanie, gdy uzna to za uzasadnione.

Artykuł 144

W sprawach nie uregulowanych w niniejszym rozdziale do zażaleń mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące odwołań.

Wznowienie postępowania**Artykuł 145**

§ 1. W sprawie zakończonej decyzją ostateczną wznawia się postępowanie, jeżeli:

1/ dowody, na których podstawie ustalono istotne dla sprawy okoliczności faktyczne, okazały się fałszywe

2/ decyzja wydana została w wyniku przestępstwa,

3/³⁵ decyzja wydana została przez pracownika lub organ administracji państwowej, który podlega wyłączeniu stosownie do art. 24, 25 i 27,

4/ strona bez własnej winy nie brała udziału w postępowaniu,

5/ wyjdą na jaw istotne dla sprawy nowe okoliczności faktyczne lub nowe dowody istniejące w dniu wydania decyzji, nie znane organowi, który wydał decyzję,

6/ decyzja wydana została bez uzyskania wymaganego prawem stanowiska innego organu,

7/ zagadnienie wstępne zostało rozstrzygnięte przez właściwy organ lub sąd odmiennie od oceny przyjętej przy wydaniu

8/ decyzja została wydana w oparciu o inną decyzję lub orzeczenie sądu, które zostało następnie uchylone lub zmienione.

§ 2. Z przyczyn określonych w § 1 pkt 1 i 2 postępowanie może być wznowione również przed stwierdzeniem sfałszowania dowodu lub popełnienia przestępstwa orzeczeniem sądu lub innego organu, jeżeli sfałszowanie dowodu lub popełnienie przez dla, a wznowienie postępowania jest niezbędne dla uniknięcia niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia ludzkiego albo poważnej szkody dla interesu społecznego.

§ 3. Z przyczyn określonych w § 1 pkt 1 i 2 można wznović postępowanie także w przypadku, gdy postępowanie przed sądem lub innym organem nie może być wszczęte na skutek upływu czasu lub z innych przyczyn określonych w przepisach prawa.

Artykuł 146

§ 1. Uchylenie decyzji z przyczyn określonych w art. 145 § 1 pkt 1 i 2 nie może nastąpić, jeżeli od dnia doręczenia lub ogłoszenia decyzji upłynęło dziesięć lat, zaś z przyczyn określonych w art. 145 § 1 pkt 3-8, jeżeli od dnia doręczenia lub ogłoszenia decyzji upłynęło pięć lat.

§ 2. Nie uchyła się decyzji także w przypadku, jeżeli w wyniku wznovienia postępowania mogłaby zapaść wyłącznie decyzja odpowiadająca w swej istocie decyzji dotychczasowej.

Artykuł 147

Wznowienie postępowania następuje z urzędu lub na żądanie strony. Wznowienie postępowania z przyczyny określonej w art. 145 § 1 pkt 4 następuje tylko na żądanie strony.

Artykuł 148

§ 1. Podanie o wznowienie postępowania wnosi się do organu administracji państwowej, który wydał w sprawie decyzję w pierwszej instancji, w terminie jednego miesiąca od dnia, w którym strona dowiedziała się o okoliczności stanowiącej podstawę do wznowienia postępowania.

§ 2. Termin do złożenia podania o wznowienie postępowania z przyczyny określonej w art. 145 § 1 pkt 4 biegnie od dnia, w którym strona dowiedziała się o decyzji.

Artykuł 149

§ 1. Wznowienie postępowania następuje w drodze postanowienia.

§ 2. Postanowienie stanowi podstawę do przeprowadzenia przez właściwy organ postępowania co do przyczyn wznowienia oraz co do rozstrzygnięcia istoty sprawy.

§ 3. Odmowa wznowienia postępowania następuje w drodze decyzji.

Artykuł 150³⁶

§ 1. Organem administracji państwowej właściwym w sprawach wymienionych w art. 149 jest organ, który wydał w sprawie decyzję w ostatniej instancji.

§ 2. Jeżeli przyczyną wznowienia postępowania jest działalność organu wymienionego w § 1, o wznowieniu postępowania rozstrzyga organ wyższego stopnia, który równocześnie wyznacza organ właściwy w sprawach wymienionych w art. 149 § 2.

§ 3.³⁷ Przepis § 2 nie dotyczy przypadków, gdy decyzję w ostatniej instancji wydał naczelny organ administracji państwowej, a w sprawach należących do zadań własnych gmin - samorządowe kolegium odwoławcze.

Artykuł 151

§ 1. Organ administracji państwowej, o którym mowa w art. 150, po przeprowadzeniu postępowania określonego w art. 149 § 2 wydaje decyzję, w której:

- 1/ odmawia uchylecia decyzji dotychczasowej, gdy stwierdzi brak podstaw do jej uchylecia na podstawie art. 145 § 1, albo
- 2/ uchyla decyzję dotychczasową, gdy stwierdzi istnienie podstaw do jej uchylecia na podstawie art. 145 § 1, i wydaje nową decyzję rozstrzygającą o istocie sprawy.

§ 2. W przypadku gdy w wyniku wznowienia postępowania nie można uchylić decyzji na skutek okoliczności, o któ-

rych mowa w art. 146, organ administracji państwowej ograniczy się do stwierdzenia wydania zaskarżonej decyzji, z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których nie uchylił tej decyzji.

Artykuł 152³⁸

§ 1. Organ administracji państwowej właściwy w sprawie wznowienia postępowania wstrzyma, z urzędu lub na żądanie strony wykonanie decyzji, jeżeli okoliczności sprawy wskazują na prawdopodobieństwo uchylecia decyzji w wyniku wznowienia postępowania.

§ 2.³⁹ Na postanowienie w sprawie wstrzymania wykonania decyzji służy stronie zażalenie, chyba że postanowienie wydał naczelny organ administracji państwowej lub samorządowe kolegium odwoławcze.

Artykuł 153

§ 1. Stronie, która poniosła szkodę na skutek wydania decyzji z naruszeniem przepisu art. 145 § 1 albo uchylecia takiej decyzji w wyniku wznowienia postępowania, służy roszczenie o odszkodowanie w zakresie i na zasadach określonych w przepisach Kodeksu cywilnego.

§ 2. Dochodzenie odszkodowania następuje w postępowaniu przed sądem powszechnym.

ROZDZIAŁ 13

Uchylene, zmiana oraz stwierdzenie nieważności decyzji

Artykuł 154⁴⁰

§ 1. Decyzja ostateczna, na mocy której żadna ze stron nabyła prawa, może być w każdym czasie uchylona lub zmieniona przez organ administracji państwowej, który ją wydał, lub przez organ wyższego stopnia, jeżeli przemawia za tym interes społeczny lub słuszny interes strony.

§ 2. W przypadkach wymienionych w § 1 właściwy organ wydaje decyzję w sprawie uchylecia lub zmiany dotychczasowej decyzji.

§ 3. W sprawach należących do zadań własnych gminy do zmiany lub uchylecia decyzji, o której mowa w § 1 oraz w art. 155, właściwe są organy gminy.

Artykuł 155

Decyzja ostateczna, na mocy której nabyła prawo, może być w każdym czasie za zgodą strony uchylona lub zmieniona przez organ administracji państwowej, który ją wydał, lub przez organ wyższego stopnia, jeżeli przepisy szczególne nie sprzeciwiają się uchyleciu lub zmianie, takiej decyzji i przemawia za tym interes społeczny lub słuszny interes strony; przepis art. 154 § 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 156

§ 1. Organ administracji państwowej stwierdza nieważność decyzji, która:

- 1/ wydana została z naruszeniem przepisów o właściwości,
- 2/ wydana została bez podstawy prawnej lub z rażącym naruszeniem prawa,
- 3/ dotyczy sprawy już poprzednio rozstrzygniętej inną decyzją ostateczną,
- 4/ została skierowana do osoby nie będącej stroną w sprawie,
- 5/ była niewykonalna w dniu jej wydania i jej niewykonalność ma charakter trwały,
- 6/ w razie jej wykonania wywołałaby czyn zagrożony karą,
- 7/ zawiera wadę powodującą jej nieważność z mocy prawa.

§ 2. Nie stwierdza się nieważności decyzji z przyczyn wymienionych w § 1 pkt 1, 3, 4 i 7, jeżeli od dnia jej doręczenia lub ogłoszenia upłynęło dziesięć lat, a także gdy decyzja wywołała nieodwracalne skutki prawne.

Artykuł 157⁴¹

§ 1.⁴² Właściwy do stwierdzenia, nieważności decyzji w przypadkach określonych w art. 156 jest organ wyższego stopnia, a gdy decyzja wydana została przez naczelny organ administracji państwowej lub samorządowe kolegium odwoławcze - ten organ.

§ 2. Postępowanie w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji wszczyna się na żądanie strony lub z urzędu.

§ 3. Odmowa wszczęcia postępowania w sprawie nieważności decyzji następuje w drodze decyzji.

Artykuł 158

§ 1. Rozstrzygnięcie w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji następuje w drodze decyzji.

§ 2. Jeżeli nie można stwierdzić nieważności decyzji na skutek okoliczności, o których mowa w art. 156 § 2, organ administracji państwowej ograniczy się do stwierdzenia wydania zaskarżonej decyzji z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których nie stwierdził nieważności decyzji.

Artykuł 159

§ 1. Organ administracji państwowej, właściwy w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji, wstrzyma z urzędu lub na żądanie strony wykonanie decyzji, jeżeli zachodzi prawdopodobieństwo, że jest ona dotknięta jedną z wad wymienionych w art. 156 § 1.

§ 2. Na postanowienie o wstrzymaniu wykonania decyzji służy stronie zażalenie.

Artykuł 160

§ 1. Stronie, która poniosła szkodę na skutek wydania decyzji z naruszeniem przepisu art. 56 § 1 albo stwierdzenia nieważności takiej decyzji, służy roszczenie o odszkodowanie za poniesioną rzeczywistą szkodę, chyba że ponosi ona winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie.

§ 2. Do odszkodowania stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego, z wyłączeniem art. 418 tego kodeksu:

§ 3. Odszkodowanie przysługuje od organu, który wydał decyzję z naruszeniem przepisu art. 156 § 1, chyba że winę za powstanie okoliczności wymienionych w tym przepisie ponosi inna strona postępowania dotyczącego tej decyzji; w tym ostatnim przypadku roszczenie o odszkodowanie służy w stosunku do strony winnej powstania tych okoliczności.

§ 4. O odszkodowaniu przysługującym od organu wymienionego w § 1 orzeka organ administracji państwowej, który stwierdził nieważność decyzji z powodu naruszenia przepisu art. 156 § 1 albo stwierdził, w myśl art. 158 § 2, że została ona wydana z naruszeniem przepisu art. 156 § 1. Dochodzenie odszkodowania od strony winnej powstania okoliczności wymienionych w art. 156 § 1 następuje w postępowaniu przed sądem powszechnym.

§ 5. Strona niezadowolona z przyznanego jej odszkodowania przez organ administracji państwowej wymieniony, w § 4, w terminie trzydziestu dni od dnia doręczenia jej decyzji w tej sprawie, może wnieść powództwo do sądu powszechnego.

§ 6. Roszczenie o odszkodowanie przedawnia się z upływem trzech lat od dnia, w którym stała się ostateczna decyzja stwierdzająca nieważność decyzji wydanej z naruszeniem przepisu art. 156 § 1 albo decyzja, w której organ stwierdził, w myśl art. 158 § 2, że zaskarżona decyzja została wydana z naruszeniem przepisu art. 156 § 1.

Artykuł 161⁴³

§ 1. Naczelny organ administracji państwowej może uchylić lub zmienić w niezbędnym zakresie każdą decyzję ostateczną, jeżeli w inny sposób nie można usunąć stanu zagrażającego życiu lub zdrowiu ludzkiemu albo zapobiec poważnym szkodom dla gospodarki narodowej lub dla ważnych interesów Państwa.

§ 2. Uprawnienia określone w § 1 w stosunku do decyzji wydanych przez kierowników rejonowych urzędów rządowej administracji ogólnej oraz organy gmin w sprawach należących do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej przysługują także wojewodzie.

§ 3. Stronie, która poniosła szkodę na skutek uchylecia lub zmiany decyzji, służy roszczenie o odszkodowanie za poniesioną rzeczywistą szkodę od organu, który uchylił lub zmienił tę decyzję; organ ten w drodze decyzji, orzeka również o odszkodowaniu.

§ 4. Roszczenie o odszkodowanie przedawnia się z upływem trzech lat od dnia, w którym stała się ostateczna decyzja uchylająca lub zmieniająca decyzję.

§ 5. Do odszkodowania tego stosuje się odpowiednio przepisy art. 160 § 2 i 5.

Artykuł 162

§ 1. Organ administracji państwowej, który wydał decyzję w pierwszej instancji, stwierdza jej wygaśnięcie, jeżeli decyzja:

1/ stała się bezprzedmiotowa, a stwierdzenie wygaśnięcia takiej decyzji nakazuje przepis prawa albo gdy leży to w interesie społecznym lub w interesie strony,

2/ została wydana z zastrzeżeniem dopełnienia przez stronę określonego warunku, a strona nie dopełniła tego warunku.

§ 2. Organ administracji państwowej, o którym mowa w § 1, uchyli decyzję, jeżeli została ona wydana z zastrzeżeniem dopełnienia określonych czynności, a strona nie dopełniła tych czynności w wyznaczonym terminie.

§ 3. Organ stwierdza wygaśnięcie decyzji lub uchyla decyzję na podstawie przepisów § 1 i 2 w drodze decyzji.

Artykuł 163

Organ administracji państwowej może uchylić lub zmienić decyzję, na mocy której strona nabyła prawo, także w innych przypadkach oraz na innych zasadach niż określone w niniejszym rozdziale, o ile przewidują to przepisy szczególne.

DZIAŁ III

PRZEPISY SZCZEGÓLNE POSTĘPOWANIA W SPRAWACH ZOBOWIĄZAŃ PODATKOWYCH ORAZ UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH

Artykuł 164

Rada Ministrów może ustalać właściwość miejscową organów podatkowych odmiennie, niż to wynika z przepisów art. 21. Odmiennie ustalenie tej właściwości w sprawach dotyczących określonych grup podatników nie będących jednostkami gospodarki uspołecznionej następuje w drodze rozporządzenia.

Artykuł 165

§ 1. W postępowaniu w sprawach ustalenia podstaw opodatkowania i podatków z organami podatkowymi współdziałają organizacje samorządu społeczno-zawodowego i gospodarczego podatników.

§ 2. Minister Finansów w drodze rozporządzenia określi organizacje samorządu społeczno-zawodowego i gospodarczego współdziałające z organami podatkowymi w sprawach, o których mowa w § 1, rodzaje podatków, których współdziałanie to dotyczy, a także zakres i zasady współdziałania.

Artykuł 166

W postępowaniu w sprawach ustalania podstaw opodatkowania i podatków zawieszenie postępowania może nastąpić, jeżeli rozpatrzenie sprawy i wydanie decyzji zależy, od uprzedniego rozstrzygnięcia zagadnienia wstępnego przez właściwy organ lub sąd.

Artykuł 167

§ 1. Czynności kontrolnych dokonuje się w obecności podatnika, osoby zastępującej podatnika lub przez niego zarzucionej, a w razie nieobecności tych osób - w obecności przywołanego świadka.

§ 2. Osoba dokonująca czynności kontrolnych obowiązana jest okazać pisemne upoważnienie do dokonywania tych czynności.

§ 3. Osoba dokonująca czynności kontrolnych w razie powzięcia uzasadnionego podejrzenia, że okazane (ujawnione) księgi, zapiski lub inne dokumenty są nierzetelne oraz że w razie ich pozostawienia na miejscu mogą być usunięte lub przerobione, może je odebrać za pokwitowaniem na czas nie dłuższy niż miesiąc.

§ 4. Kopię protokołu z czynności kontrolnych doręcza się podatnikowi, a gdy nie był obecny przy czynnościach kontrolnych - osobie wymienionej w § 1, w obecności której dokonano czynności kontrolnych.

§ 5. Przepisu § 4 nie stosuje się do świadków przywołanych do czynności kontrolnych.

§ 6. Jeżeli podatnik nie zgadza się z ustaleniami zawartymi w protokole, może zgłosić niezwłocznie do protokołu odpowiednie wyjaśnienia bądź zastrzeżenia albo w terminie czternastu dni od dnia jego doręczenia przedłożyć je w formie pisemnej; podatnik może równocześnie wskazać w miarę potrzeby, odpowiednie dowody.

Artykuł 167a⁴⁴

1. Podatnik powinien być uprzedzony o miejscu i terminie przeprowadzenia dowodu ze świadków, biegłych lub oględzin.

2. Przepisów ust. 1 oraz art. 167 § 1 nie stosuje się, jeżeli podatnik jest nieobecny, a okoliczności faktycznie uzasadniają natychmiastowe podjęcie kontroli.

Artykuł 168

§ 1. Jeżeli podatnik jest obowiązany do złożenia zeznania, wykazu lub deklaracji, zwanych dalej zeznaniem, wysokość zobowiązania podatkowego ustala się, zgodnie z zeznaniem,

chyba że przepisy szczególne przewidują inny sposób ustalenia wysokości zobowiązania podatkowego albo gdy zeznanie jest nierzetelne.

§ 2. W razie wątpliwości co do rzetelności złożonego zeznania, organ podatkowy wzywa podatnika do udzielenia niezbędnych wyjaśnień lub uzupełnienia zeznania, wyznaczając mu odpowiedni termin oraz wskazując przyczynę, z powodu której zeznanie poddaje się w wątpliwość.

Artykuł 169

§ 1. Księgi prowadzone przez podatnika stanowią dowód w postępowaniu podatkowym, jeżeli są prowadzone rzetelnie i zgodnie z ustalonymi wymaganiami.

2. Organ podatkowy może nie uznać za dowód w postępowaniu podatkowym ksiąg prowadzonych przez podatnika, jeżeli analiza tych ksiąg wykazuje istnienie sprzeczności poszczególnych składników działalności gospodarczej prowadzonej przez podatnika lub znacznie niższy obrót od przeciętnego osiąganego w danej branży i podobnych warunkach prowadzenia działalności albo też dochód rażąco niższy od tego, jaki byłby konieczny dla pokrycia wydatków ponoszonych przez podatnika, a podatnik tych okoliczności nie wyjaśnił. W decyzji ustalającej wysokość zobowiązania podatkowego, organ podatkowy jest obowiązany uzasadnić nieuznanie ksiąg za dowód.

Artykuł 170

Odwołanie od decyzji organu podatkowego powinno zawierać zarzuty przeciw decyzji, określać istotę i zakres żądania będącego przedmiotem odwołania oraz wskazywać dowody uzasadniające to żądanie.

Artykuł 171

Organ podatkowy, do którego wpłynęło odwołanie, przekazuje je wraz z aktami sprawy właściwemu organowi odwoławczemu w terminie jednego miesiąca od dnia jego wpływu, jeżeli w tym terminie nie wyda decyzji na podstawie art. 132. Organ podatkowy przekazując sprawę obowiązany jest ustosunkować się do przedstawionych zarzutów.

Artykuł 172

Organ odwoławczy powinien załatwić sprawę nie później niż w ciągu dwóch miesięcy od dnia otrzymania odwołania.

Artykuł 173

§ 1. Wniesienie odwołania od decyzji organu podatkowego nie wstrzymuje jej wykonania, jednakże organ odwoławczy wstrzyma wykonanie decyzji w przypadku uzasadnionym interesem społecznym lub ważnym interesem podatnika.

§ 2. W przypadku niezakończania odwołania w terminie określonym w art. 172 i niewykonania do tego czasu w całości lub w części zaskarżonej decyzji - jej wykonanie ulega

wstrzymaniu z mocy prawa, w granicach żądania będącego przedmiotem odwołania.

Artykuł 174

W przypadku gdy w toku postępowania odwoławczego organ rozpatrujący odwołanie stwierdzi, że zobowiązanie podatkowe zostało ustalone w kwocie niższej, niż wynika to z obowiązujących przepisów, zwraca sprawę organowi podatkowemu pierwszej instancji w celu dokonania wymiaru uzupełniającego oraz zmiany w tym zakresie dotychczasowej decyzji. Od nowej decyzji służy odwołanie, które, podlega rozpatrzeniu łącznie z odwołaniem wniesionym od decyzji ustalającej pierwotny wymiar.

Artykuł 175

§ 1. Jeżeli obliczenie i pobranie podatku odbywa się za pośrednictwem płatnika, a podatnik kwestionuje obliczenie bądź istnienie obowiązku podatkowego, może on w terminie jednego miesiąca od dnia pobrania podatku przez płatnika wystąpić do organu podatkowego z żądaniem sprostowania obliczenia podatku bądź uznania nieistnienia obowiązku podatkowego oraz o zwrot niesłusznie pobranej kwoty. Od decyzji organu podatkowego służy odwołanie.

§ 2. W zakresie podatku od wynagrodzeń pobieranego przez płatników będących jednostkami gospodarki uspołecznionej uprawnienia, o których mowa w § 1, zastrzeżone dla organów podatkowych przysługują również tym płatnikom. Wydanie decyzji w tych sprawach następuje na żądanie podatnika, wniesione przed upływem roku od pobrania podatku. W tym samym terminie płatnik może wydać decyzję z urzędu. Od wydanej decyzji służy podatnikowi odwołanie do organu podatkowego.

Artykuł 176⁴⁵

§ 1. Organem odwoławczym w sprawach niektórych podatników jest podatkowa komisja odwoławcza, działająca przy izbie skarbowej.

§ 2. Minister Finansów w drodze rozporządzenia określa rodzaje podatków, o których mowa w § 1, skład oraz tryb powoływania podatkowych komisji odwoławczych i ich organizację.

§ 3. Decyzje podatkowej komisji odwoławczej są ostateczne. § 4. Do uchylecia, zmiany oraz stwierdzenia nieważności ostatecznej decyzji podatkowej komisji odwoławczej na podstawie przepisów art. 154-161 właściwa jest izba skarbową, przy której działa ta komisja.

Artykuł 177

Żądanie uchylecia, zmiany lub stwierdzenia nieważności decyzji ostatecznej ustalającej zobowiązanie podatkowe, wniesione po upływie roku od doręczenia tej decyzji, nie podlega rozpatrzeniu.

Artykuł 178

Do osobistego stawienia się w przypadkach określonych w art. 88 § 1 oraz do czynności wymienionych w tym przepisie - w sprawach zobowiązań podatkowych stosuje się przepisy prawa karnego skarbowego.

Artykuł 179

Rada Ministrów może ustalić inne niż określone w przepisach poprzedzających szczególne przepisy o postępowaniu w sprawach zobowiązań podatkowych jednostek gospodarki społecznej.

Artykuł 180

§ 1. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych stosuje się przepisy kodeksu, chyba że przepisy dotyczące ubezpieczeń ustalają odmienne zasady postępowania w tych sprawach.

§ 2. Przez sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych rozumie się sprawy wynikające z przepisów o ubezpieczeniach społecznych, o zaopatrzeniach emerytalnych i rentowych, o funduszu alimentacyjnym, a także sprawy wynikające z przepisów o innych świadczeniach wypłacanych z funduszy przeznaczonych na ubezpieczenia społeczne.

Artykuł 181

Organy odwoławcze właściwe w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych określają przepisy odrębne; do postępowania przed tymi organami stosuje się odpowiednio przepis art. 180 § 1.

DZIAŁ IV

UDZIAŁ PROKURATORA

Artykuł 182

Prokuratorowi służy prawo zwrócenia się do właściwego organu administracji państwowej o wszczęcie postępowania w celu usunięcia stanu niezgodnego z prawem.

Artykuł 183

§ 1. Prokuratorowi służy prawo udziału w każdym stadium postępowania w celu zapewnienia, aby postępowanie i rozstrzygnięcie sprawy było zgodne z prawem

§ 2. Organ administracji państwowej zawiadamia prokuratora o wszczęciu postępowania oraz o toczącym się postępowaniu w każdym przypadku, gdy uzna udział prokuratora w postępowaniu za potrzebny.

Artykuł 184

§ 1. Prokuratorowi służy prawo wniesienia sprzeciwu od decyzji ostatecznej, jeżeli przepisy kodeksu lub przepisy

szczególne przewidują wznowienie postępowania, stwierdzenie nieważności decyzji albo jej uchylenie lub zmianę.

§ 2. Prokurator wnosi sprzeciw do organu właściwego do wznowienia postępowania, stwierdzenia nieważności decyzji albo jej uchylenia lub zmiany.

§ 3. Sprzeciw od decyzji wydanej przez naczelny organ administracji państwowej wnosi Prokurator Generalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁶

§ 4. Jeżeli podstawą sprzeciwu jest naruszenie przepisu art. 145 § 1 pkt 4, wniesienie sprzeciwu wymaga zgody strony.

Artykuł 185

§ 1. Sprzeciw prokuratora powinien być rozpatrzony i załatwiony w terminie trzydziestu dni od daty jego wniesienia.

§ 2. W razie niezadowolania sprzeciwu w terminie określonym w § 1 mają odpowiednie zastosowanie przepisy art. 36-38.

Artykuł 186

W przypadku wniesienia sprzeciwu przez prokuratora właściwy organ administracji państwowej wszczyna w sprawie postępowanie z urzędu, zawiadamiając o tym strony.

Artykuł 187

W przypadku wniesienia przez prokuratora sprzeciwu organ administracji państwowej, do którego sprzeciw wniesiono, obowiązany jest niezwłocznie rozpatrzyć, czy zachodzi potrzeba wstrzymania wykonania decyzji do chwili załatwienia sprzeciwu.

Artykuł 188

Prokuratorowi, który bierze udział w postępowaniu w przypadkach określonych w art. 182-184, służą prawa strony.

Artykuł 189

Prokurator, który wniósł skargę na decyzję organu administracji państwowej do sądu administracyjnego, nie może z tych samych przyczyn wnieść sprzeciwu.

DZIAŁ V

ROZSTRZYGANIE SPORÓW O WŁAŚCIWOŚĆ MIĘDZY ORGANAMI ADMINISTRACJI PAŃSTWOWEJ A SĄDAMI

Artykuł 190

§ 1. Spory o właściwość między organami administracji państwowej a sądami rozstrzyga Kolegium Kompetencyjne przy Sądzie Najwyższym.

§ 2. W przypadku powstania sporu przepis art. 23 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 191

§ 1. Kolegium Kompetencyjne tworzy trzech sędziów Sądu Najwyższego oraz przedstawicieli Ministra Sprawiedliwości i ministra zainteresowanego ze względu na przedmiot sprawy.

§ 2. Kolegium działa pod przewodnictwem Sędziego.

§ 3. Sędziów do Kolegium Kompetencyjnego, w tym sędziego przewodniczącego, wyznacza Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego każdorazowo po wniesieniu sprawy. Ministrowie wymienieni w § 1 wyznaczają swoich przedstawicieli do Kolegium w terminie siedmiu dni od dnia zawiadomienia ich przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego o wniesieniu sprawy.

Artykuł 192

§ 1. Z wnioskiem o rozpatrzenie sporu mogą występować:

- 1/ zainteresowany organ administracji państwowej lub sąd gdy uznają się równocześnie za właściwe do załatwienia sprawy (spór pozytywny),
- 2/ strona - gdy w sprawie za niewłaściwy uznaje się zarówno organ administracji państwowej, jak i sąd (spór negatywny),
- 3/ Minister Sprawiedliwości,
- 4/ Prokurator Generalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁷.

§ 2. Wniosek o rozpatrzenie sporu kieruje się do Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego. O wpłynięciu wniosku Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego zawiadamia:

- 1/ naczelnice organy administracji państwowej wymienione w art. 191 § 1,
- 2/ Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁸.

Artykuł 193

§ 1. W rozprawie dotyczącej rozpatrzenia sporu i o właściwość między organem administracji państwowej a sądem bierze udział przedstawiciel organu administracji państwowej, którego spór dotyczy, strona postępowania administracyjnego oraz przedstawiciel Prokuratora Generalnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁴⁹.

§ 2. Osobom, o których mowa w § 1, służy prawo składania wyjaśnień i zgłaszania wniosków.

§ 3. Nieobecność którejkolwiek z osób wymienionych w § 1 nie wstrzymuje rozprawy.

Artykuł 194

Rozstrzygnięcia Kolegium Kompetencyjnego nie podlegają zaskarżeniu.

Artykuł 195

W postępowaniu przed Kolegium Kompetencyjnym w zakresie nie uregulowanym w niniejszym dziale stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.

DZIAŁ VI

(skreślony)⁵⁰

DZIAŁ VII

WYDAWANIE ZAŚWIADCZEŃ

Artykuł 217⁵¹

§ 1. Organ administracji państwowej wydaje zaświadczenie na żądanie osoby ubiegającej się o zaświadczenie.

§ 2. Zaświadczenie wydaje się, jeżeli:

1/ urzędowego potwierdzenia określonych faktów lub stanu prawnego wymaga przepis prawa,

2/ osoba ubiega się o zaświadczenie ze względu na swój interes prawny w urzędowym potwierdzeniu określonych faktów lub stanu prawnego.

§ 3. Zaświadczenie powinno być wydane bez zbędnej zwłoki nie później jednak niż w terminie siedmiu dni.

Artykuł 218

§ 1. W przypadkach, o których mowa w art. 217 § 2 pkt 2, organ administracji państwowej obowiązany jest wydać zaświadczenie, gdy chodzi o potwierdzenie faktów albo stanu prawnego, wynikających z prowadzonej przez ten organ ewidencji, rejestrów bądź z innych danych znajdujących się w jego posiadaniu.

§ 2. Organ administracji państwowej, przed wydaniem zaświadczenia może przeprowadzić w koniecznym zakresie postępowanie wyjaśniające.

Artykuł 219

Odmowa wydania zaświadczenia bądź zaświadczenia o treści żądanej przez osobę ubiegającą się o nie następuje w drodze postanowienia, na które służy zażalenie.

Artykuł 220⁵²

§ 1. Organ administracji państwowej nie może żądać zaświadczenia na potwierdzenie faktów lub stanu prawnego, znanych organowi z urzędu bądź możliwych do ustalenia przez organ na podstawie posiadanej ewidencji, rejestrów lub innych danych albo na podstawie przedstawionych przez zainteresowanego do wglądu dokumentów urzędowych (dowodu osobistego, dowodów rejestracyjnych i innych).

§ 2. Organ administracji państwowej żądający od strony zaświadczenia na potwierdzenie faktów lub stanu prawnego jest obowiązany wskazać przepis prawa wymagający, urzędowego potwierdzenia tych faktów lub stanu prawnego w drodze zaświadczenia.

DZIAŁ VIII

SKARGI I WNIOSKI

ROZDZIAŁ 1

Postanowienia ogólne

Artykuł 221⁵³

§ 1. Obywatelom oraz organizacjom społecznym służy zagwarantowane w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej⁵⁴ prawo składania skarg i wniosków do organów państwowych i organów samorządowych.

§ 2. Skargi i wnioski dotyczące działalności organizacji społecznych mogą być składane do organów tych organizacji.

§ 3. Skargi i wnioski można składać w interesie własnym, innych osób, a także w interesie społecznym.

Artykuł 222⁵⁵

O tym, czy pismo jest skargą albo wnioskiem decyduje treść pisma, a nie jego forma zewnętrzna.

Artykuł 223⁵⁶

§ 1. Organy państwowe, organy samorządu terytorialnego i inne organy samorządowe oraz organy organizacji społecznych - rozpatrują oraz załatwiają skargi i wnioski w ramach swojej właściwości.

§ 2. Pracownik organu państwowego, pracownik samorządowy oraz organu organizacji społecznej, winny niewłaściwego i nieterminowego załatwiania skarg i wniosków, podlega odpowiedzialności porządkowej lub dyscyplinarnej albo innej odpowiedzialności przewidzianej w przepisach prawa.

Artykuł 224

Ileć w przepisach niniejszego działu jest mowa o organach państwowych - rozumie się przez to także organy przedsiębiorstw państwowych i innych państwowych jednostek organizacyjnych.

Artykuł 225⁵⁷

§ 1. Nikt nie może być narażony na jakikolwiek uszczerbek lub zarzut z powodu złożenia skargi lub wniosku albo z powodu dostarczenia materiału do publikacji o znamionach skargi lub wniosku, jeżeli działał w granicach prawem dozwolonych.

§ 2. Organy państwowe, organy samorządu terytorialnego i inne organy samorządowe oraz organy organizacji społecznych są obowiązane przeciwdziałać hamowaniu krytyki i innym działaniom ograniczającym prawo obywateli do składania skarg i wniosków bądź dostarczania informacji do publikacji o znamionach skargi lub wniosku.

Artykuł 226

Rada Ministrów wyda przepisy o organizacji przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków⁵⁸.

ROZDZIAŁ 2

Skargi

Artykuł 227

Przedmiotem skargi może być w szczególności zaniedbanie lub nienależyte wykonywanie zadań przez właściwe organy albo przez ich pracowników, naruszenie praworządności lub słuszych interesów obywateli a także przewlekłe lub biurokratyczne załatwianie spraw.

Artykuł 228

Skargi składa się do organów właściwych do ich rozpatrzenia.

Artykuł 229⁵⁹

Jeżeli przepisy szczególne nie określają innych organów właściwych do rozpatrywania skarg, jest organem właściwym do rozpatrzenia skargi dotyczącej zadań lub działalności:

- 1/ rady gminy - sejmik samorządowy, a w stosunku do sejmiku samorządowego - Prezes Rady Ministrów,
- 2/ organów samorządu terytorialnego w sprawach należących do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej wojewoda,
- 3/ zarządu gminy - rada gminy,
- 4/ wójta, burmistrza (prezydenta miasta) w sprawach należących do zadań własnych gminy - zarząd gminy,
- 5/ kierownika rejonowego urzędu rządowej administracji ogólnej - wojewoda,
- 6/ wojewody w sprawach podlegających rozpatrzeniu według przepisów kodeksu - właściwy minister, a w innych sprawach Prezes Rady Ministrów,
- 7/ innego terenowego organu administracji rządowej, przedsiębiorstwa państwowego lub innej państwowej jednostki organizacyjnej - organ wyższego stopnia lub sprawujący bezpośredni nadzór,
- 8/ ministra - Rada Ministrów,
- 9/ innego organu centralnego i jego kierownictwa - organ, któremu podlega.

Artykuł 230

Do rozpatrzenia skargi dotyczącej zadań i działalności organizacji społecznej właściwy jest organ bezpośrednio wyższego stopnia tej organizacji, a w stosunku do organu naczelnego organizacji - naczelnny organ administracji państwowej sprawujący nadzór nad działalnością tej organizacji.

Artykuł 231

Jeżeli organ, który otrzymał skargę, nie jest właściwy do jej rozpatrzenia, obowiązany jest niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie siedmiu dni przekazać ją właściwemu organowi, zawiadamiając równocześnie a tym skarżącego, albo wskazać mu właściwy organ.

Artykuł 232

§ 1. Organ właściwy do rozpatrzenia; skargi może ją przekazać do załatwienia organowi niższego stopnia, o ile skarga nie zawiera zarzutów dotyczących działalności tego organu.

§ 2. Skargę na pracownika można przekazać do załatwienia również jego przełożonemu służbowemu, z obowiązkiem zawiadomienia organu właściwego do rozpatrzenia skargi o sposobie jej załatwienia.

§ 3. O przekazaniu skargi zawiadamia się równocześnie skarżącego.

Artykuł 233

Skarga w sprawie indywidualnej, która nie była i nie jest przedmiotem postępowania administracyjnego, powoduje wszczęcie postępowania, jeżeli została złożona przez stronę. Jeżeli skarga taka pochodzi od innej osoby, może spowodować wszczęcie postępowania administracyjnego z urzędu, chyba że przepisy wymagają do wszczęcia postępowania żądania strony.

Artykuł 234

W sprawie, w której toczy się postępowanie administracyjne:

- 1/ skarga złożona przez stronę podlega rozpatrzeniu w toku postępowania, zgodnie z przepisami kodeksu
- 2/ skarga pochodząca od innych osób stanowi materiał, który organ prowadzący postępowanie powinien rozpatrzyć z urzędu.

Artykuł 235

§ 1. Skargę w sprawie, w której w toku postępowania administracyjnego została wydana decyzja ostateczna, uważa się zależnie od jej treści za żądanie wznowienia postępowania lub za żądanie stwierdzenia nieważności decyzji albo jej uchylecia lub zmiany z urzędu.

§ 2. W przypadkach określonych w § 1 żądanie zostanie uwzględnione, gdy zachodzą przewidziane w kodeksie wa-

runki do wznowienia postępowania, stwierdzenia nieważności decyzji albo uchylecia lub zmiany.

Artykuł 236

W przypadkach określonych w art. 233 i 234 organem właściwym do rozpatrzenia skargi jest organ uprawniony do wszczęcia postępowania lub organ, przed którym toczy się postępowanie, a w przypadkach określonych w art. 235 - organ właściwy do wznowienia postępowania, stwierdzenia nieważności decyzji albo jej uchylecia lub zmiany.

Artykuł 237

§ 1. Organ właściwy do załatwienia skargi powinien załatwić skargę bez zbędnej zwłoki, nie później jednak niż w ciągu miesiąca.

§ 2. Posłowie na Sejm, senatorowie i radni gmin, którzy wnieśli skargę we własnym imieniu albo przekazali do załatwienia skargę innej osoby, powinni być zawiadomieni o sposobie załatwienia skargi, a gdy jej załatwienie wymaga zebrania dowodów, informacji lub wyjaśnień - także o stanie rozpatrzenia skargi, najpóźniej w terminie czternastu dni od dnia jej wniesienia albo przekazania.

§ 3. O sposobie załatwienia skargi zawiadamia się skarżącego.

§ 4. W razie niezałatwienia skargi w terminie określonym w § 1 stosuje się przepisy art. 36 - 38.

Artykuł 238

§ 1. Zawiadomienie o sposobie załatwienia skargi powinno zawierać: oznaczenie organu, od którego pochodzi, wskazanie, w jaki sposób skarga została załatwiona, oraz podpis z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego osoby upoważniającej do załatwienia skargi. Zawiadomienie o odmownym załatwieniu skargi powinno zawierać ponadto uzasadnienie faktyczne i prawne.

§ 2. W zawiadomieniu, o którym mowa w § 1, w jednostkach organizacyjnych resortu obrony narodowej można pominać imię i nazwisko osoby upoważnionej do załatwienia skargi.

Artykuł 239

§ 1. W przypadku gdy skarga, w wyniku jej rozpatrzenia, uznana została za bezzasadną i jej, bezzasadność wykazano w odpowiedzi na skargę, a skarżący ponowił skargę bez wskazania nowych okoliczności - organ właściwy do jej rozpatrzenia może, w odpowiedzi na tę skargę, podtrzymać swoje poprzednie stanowisko.

§ 2. O załatwieniu w sposób określony w § 1 skargi wniesionej ponownie organ załatwiający tę skargę zawiadamia organ wyższego stopnia; nie dotyczy to skarg załatwianych przez organy naczelne.

Artykuł 240

Gdy skarga dotyczy sprawy, która nie podlega rozpatrzeniu według przepisów kodeksu (art. 3 § 1 i 2) albo nie należy do właściwości organów administracji państwowej, przepisy art. 233-239 stosuje się odpowiednio, z zastrzeżeniem, że w miejsce pozostałych przepisów kodeksu stosuje się przepisy postępowania właściwego dla danej sprawy.

ROZDZIAŁ 3

Wnioski

Artykuł 241

Przedmiotem wniosku mogą być w szczególności sprawy ulepszenia organizacji, wzmocnienia prawonadności, usprawnienia pracy i zapobiegania nadużyciom, ochrony własności społecznej, lepszego zaspokajania potrzeb ludności.

Artykuł 242

§ 1. Wnioski składa się do organów właściwych ze względu na przedmiot wniosku.

§ 2. Wnioski w sprawach dotyczących zadań organizacji społecznych składa się do organów tych organizacji.

Artykuł 243

Jeżeli organ, który otrzymał wniosek, nie jest właściwy do jego rozpatrzenia, obowiązany jest w ciągu siedmiu dni przekazać go właściwemu organowi. O przekazaniu wniosku zawiadamia się równocześnie wnioskodawcę.

Artykuł 244

§ 1. W sprawie terminu załatwiania wniosków stosuje się przepis art. 237 § 1.

§ 2. O sposobie załatwienia wniosku zawiadamia się równocześnie wnioskodawcę.

Artykuł 245

W razie niemożności załatwienia wniosku w terminie określonym w art. 244 właściwy organ obowiązany jest w tym terminie zawiadomić wnioskodawcę o czynnościach podjętych w celu rozpatrzenia wniosku oraz o przewidywanym terminie załatwienia wniosku.

Artykuł 246

§ 1. Wnioskodawcy niezadowolonemu ze sposobu załatwienia wniosku służy prawo wniesienia skargi w trybie określonym w rozdziale 2 niniejszego działu.

§ 2. Wnioskodawcy służy prawo wniesienia skargi w przypadku niezadowolenia wniosku w terminie określonym w art. 244 albo wskazanym w zawiadomieniu (art. 245).

Artykuł 247

Do wniosków stosuje się odpowiednio przepisy art. 230, 237 § 2 i art. 238.

ROZDZIAŁ 4

Udział prasy i organizacji społecznych

Artykuł 248

§ 1. Skargi i wnioski przekazane przez redakcje prasowe do organów właściwych w myśl art. 2128-230 i 242 podlegają rozpatrzeniu i załatwieniu w trybie określonym w przepisach rozdziałów 2 i 3 niniejszego działu.

§ 2. Właściwy organ zawiadamia w przepisany terminie o sposobie załatwienia skargi lub wniosku albo o ich przekazaniu innemu organowi w celu załatwienia również redakcję prasową, jeżeli zażądała takiego zawiadomienia.

Artykuł 249

Przepis art. 248 stosuje się odpowiednio do skarg i wniosków przekazanych przez organizacje społeczne do organów właściwych w myśl art. 228-230 oraz art. 242.

Artykuł 250

§ 1. Artykuły, notatki i inne wiadomości opublikowane w prasie, których treść ma znamiona skargi (art. 227) lub wniosku (art. 241) i które przesłane zostały przez redakcję prasową do organu właściwego, w myśl art. 228-230 lub art. 242, podlegają rozpatrzeniu i załatwieniu jako skargi lub wnioski w trybie przepisów rozdziału 2 lub 3 niniejszego działu.

§ 2. Właściwy organ zawiadamia w przepisany terminie o sposobie załatwienia sprawy albo o jej przekazaniu innemu organowi w celu załatwienia, redakcję prasową, która te materiały (§ 1) przesłała, a w miarę możliwości także osoby, których sprawa dotyczy.

Artykuł 251

Przepisy art. 237 § 4 oraz art. 245 i 246 stosuje się odpowiednio do redakcji prasowej, która opublikowała i przesłała do właściwego organu administracji państwowej artykuł, notatkę lub inną wiadomość, w trybie przewidzianym w niniejszym rozdziale.

Artykuł 252

Przepisy niniejszego rozdziału stosuje się odpowiednio do skarg, wniosków oraz wiadomości przekazanych właściwym organom przez redakcję radia, telewizji i kroniki filmowej.

ROZDZIAŁ 5

Przyjmowanie skarg i wniosków

Artykuł 253⁶⁰

§ 1. Organy państwowe, organy samorządu terytorialnego i inne organy samorządowe oraz organy organizacji społecznych obowiązane są przyjmować obywateli w sprawach skarg i wniosków w ustalonych przez siebie dniach i godzinach.

§ 2. Kierownicy organów wymienionych w § 1 lub wyznaczeni przez nich zastępcy obowiązani są przyjmować obywateli w sprawach skarg i wniosków co najmniej raz w tygodniu.

§ 3. Dni i godziny przyjęć powinny być dastosowane do potrzeb ludności, przy czym przynajmniej raz w i tygodniu przyjęcia powinny się odbywać w ustalonym dniu po godzinach pracy.

§ 4. Informacja o dniach i godzinach przyjęć powinna być wywieszona na widocznym miejscu w siedzibie danej jednostki organizacyjnej oraz podporządkowanych jej jednostkach organizacyjnych.

§ 5. Naczelnny organ państwowy oraz naczelnny organ organizacji społecznej mogą ustalać sposób, dni i godziny przyjmowania obywateli w sprawach skarg i wniosków przez podporządkowane im organy i jednostki organizacyjne.

Artykuł 254

Skargi i wnioski składane i przekazywane do organów państwowych, organów samonadu terytorialnego i innych organów samorządowych i organów organizacji społecznych oraz związane z nimi pisma i inne dokumenty rejestruje się i przechowuje w sposób ułatwiający kontrolę przebiegu i terminów załatwiania poszczególnych skarg i wniosków.

Artykuł 255

§ 1. We wszystkich handlowych, gastronomicznych i usługowych jednostkach organizacyjnych skargi i wnioski mogą być zgłaszane przez ich wpisywanie do "Książki skarg i wniosków". Książki te powinny być udostępniane obywatelom bez jakichkolwiek ograniczeń w czasie pracy danej placówki.

§ 2. Prezes Rady Ministrów w drodze rozporządzenia określi tryb postępowania w sprawach skarg i wniosków wpisanych do "Książki skarg i wniosków", organy właściwe do ich rozpatrywania oraz sprawowania nadzoru i kontroli, nad przyjmowaniem i załatwianiem tych skarg i wniosków;

Artykuł 256⁶¹

Pracownik, który otrzymał skargę dotyczącą jego działalności, obowiązany jest przekazać ją niezwłocznie swojemu przełożonemu służbowemu.

ROZDZIAŁ 6

Nadzór i kontrola

Artykuł 257⁶²

Zwierzchni nadzór nad przyjmowaniem i załatwianiem skarg i wniosków składanych do sądów sprawuje Krajowa Rada Sądownictwa, a do innych organów i jednostek organizacyjnych - Prezes Rady Ministrów.

Artykuł 258⁶³

§ 1. Nadzór i kontrolę nad przyjmowaniem i załatwianiem skarg i wniosków sprawują:

1/ ministrowie - gdy chodzi o skargi załatwiane przez ministerstwa i inne jednostki organizacyjne bezpośrednio podległe ministrowi,

2/ właściwi rzeczowo ministrowie we współdziałaniu z ministrem właściwym do spraw administracji⁶⁴ gdy chodzi o skargi załatwiane przez terenowe organy, administracji rządowej, a wojewodowie - gdy chodzi o skargi załatwiane przez kierowników rejonowych urzędów rządowej administracji ogólnej,

3/ terenowe organy administracji rządowej - gdy chodzi o skargi załatwiane przez jednostki organizacyjne nadzorowane przez te organy,

4/ organy wyższego stopnia oraz właściwe organy naczelnego gdy chodzi o skargi załatwiane przez pozostałe, organy państwowe i organy państwowych jednostek organizacyjnych,

5/ Prezes Rady Ministrów i wojewodowie - gdy chodzi o skargi załatwiane przez organy samorządu terytorialnego oraz komunalne jednostki organizacyjne.

§ 2. Nadzór i kontrolę nad przyjmowaniem i załatwianiem skarg i wniosków w organach organizacji społecznych sprawują statutowe organy nadzorcze tych organizacji oraz organy wyższego stopnia, zaś w organach naczelnych tych organizacji - naczelnny organ administracji państwowej sprawujący nadzór nad działalnością danej organizacji.

Artykuł 259⁶⁵

§ 1. Organy, o których mowa w art. 258, dokonują okresowo ocen przyjmowania i załatwiania skarg i wniosków przez organy i jednostki organizacyjne poddane ich nadzorowi.

§ 2. Wojewodowie dokonują okresowo ocen sposobu przyjmowania i załatwiania skarg i wniosków przez wszystkie organy administracji państwowej i innych jednostek organizacyjnych oraz organizacji społecznych działających na ich terenie.

§ 3. W wyniku przeprowadzonych kontroli oraz ocen organy wymienione w § 1 i 2 obowiązane są podejmować środki zmierzające do usunięcia przyczyn skarg oraz do peł-

nego wykorzystania wniosków dla polepszenia działalności poszczególnych organów i innych państwowych jednostek organizacyjnych oraz organizacji społecznych.

Artykuł 260⁶⁶

(uchylony)⁶⁶

DZIAŁ IX

OPLATY I KOSZTY POSTĘPOWANIA

Artykuł 261

§ 1. Jeżeli strona nie wpłaciła należności tytułem opłat i kosztów postępowania, które zgodnie z przepisami powinny być uiszczone z góry, organ administracji państwowej prowadzący postępowanie wyznaczy jej termin do wniesienia tych należności. Termin ten nie może być krótszy niż siedem dni, a dłuższy niż czternaście dni.

§ 2. Jeżeli w wyznaczonym terminie należności nie zostaną uiszczone, podanie podlega zwrotowi lub czynność uzależniona od opłaty zostanie zaniechana.

§ 3. Na postanowienie w sprawie zwrotu podania służy zażalenie.

§ 4. Organ powinien jednak załatwić podanie mimo nieuiszczenia należności:

- 1/ jeżeli za niezwłocznym załatwieniem przemawiają względy społeczne lub wzgląd na ważny interes strony,
- 2/ jeżeli wniesienie podania stanowi czynność, dla której jest ustanowiony termin zawily,
- 3/ jeżeli podanie wniosła osoba zamieszkała za granicą.

Artykuł 262

§ 1. Stronę obciążają te koszty postępowania, które:

- 1/ wynikły z winy strony,
- 2/ zostały poniesione w interesie lub na żądanie strony, a nie wynikają z ustawowego obowiązku organów prowadzących postępowanie.

§ 2. W uzasadnionych przypadkach organ administracji państwowej może zażądać od strony złożenia zaliczki w określonej wysokości na pokrycie kosztów postępowania.

Artykuł 263

§ 1. Do kosztów postępowania zalicza się koszty podróży i inne należności świadków i biegłych oraz stron w przypadkach przewidzianych w art. 56, a także koszty spowodowane oględzinami na miejscu, jak również koszty doręczenia stronom pism urzędowych.

§ 2. Organ administracji państwowej może zaliczyć do kosztów postępowania także inne koszty bezpośrednio związane z rozstrzygnięciem sprawy.

Artykuł 264

§ 1. Jednocześnie z wydaniem decyzji organ administracji państwowej ustali w drodze postanowienia wysokość kosztów postępowania, osoby zobowiązane do ich poniesienia oraz termin i sposób ich uiszczenia.

§ 2. Na postanowienie w sprawie kosztów postępowania osobie zobowiązanej do ich poniesienia służy zażalenie.

Artykuł 265

Wszelkie nie uiszczone w terminie opłaty i koszty postępowania oraz inne należności wynikłe z tego postępowania podlegają ściągnięciu w trybie przepisów o egzekucji administracyjnej świadczeń pieniężnych.

Artykuł 266

Pracownik organu administracji państwowej winny błędnie wezwania strony (art. 56 § 1) obowiązany jest do zwrotu wynikłych stąd kosztów. Orzekanie i ściąganie należności od tego pracownika następuje w trybie administracyjnym.

Artykuł 267

W razie niewątpliwiej niemożności poniesienia przez stronę opłat, kosztów i należności związanych z tokiem postępowania organ administracji państwowej może ją zwolnić w całości lub w części od ponoszenia tych opłat, kosztów i należności. Zwolnienie od opłat skarbowych następuje z zachowaniem przepisów o tych opłatach.

DZIAŁ X

PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 268⁶⁷

Rada Ministrów może swoje uprawnienia wynikające z art. 229 pkt 8 przekazać do właściwości Prezesa Rady Ministrów.

Artykuł 268a⁶⁸

Organ administracji państwowej może w formie pisemnej upoważniać pracowników kierowanej jednostki organizacyjnej do załatwiania spraw w jego imieniu i w ustalonym zakresie, a w szczególności do wydawania decyzji administracyjnych, postanowień i zaświadczeń.

Artykuł 269

Decyzje określone w innych przepisach prawnych jako prawomocne uważa się za ostateczne, chyba że z przepisów

tych wynika, iż dotyczą one takiej decyzji, która została utrzymana w mocy w postępowaniu sądowym bądź też nie została zaskarżona w tym postępowaniu z powodu upływu terminu do wniesienia skargi.

P R Z Y P I S Y

- 1/ Art. 1 w brzmieniu nadanym przez art. 1 Pat 1 ustawa z dnia 24 Maj 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania adinistracyjnego (Dz.U. Nr 34, poz. 201).
- 2/ Art. 2 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 2 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 3/ Art. 3 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 3 lit. a ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 4/ uchylone przez art. I pkt 3 lit. b ustawy powołanej w przypisie 1 do art. 1 k.p.a.
- 5/ Art. 5 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 4 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 6/ W brzmieniu nadanym przez art. 25 pkt 1 ustawy z dnia 12 października 1994 r o samorządowych kolegiach odwoławczych (Dz.U. Nr 122, poz. 593).
- 7/ Art. 6 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 5 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 8/ Art. 7 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 6 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 9/ Art. 17 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 7 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 10/ Art. 17 pkt 1 w brzmieniu nadanym przez art. 25 pkt 2 ustawy powołanej w przypisie 6 do artykułu 5 k.p.a.
- 11/ Art. 18 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 8 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 12/ Art. 22 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 9 ustawy powołanej w przypisie 1 do art. 1 k.p.a.
- 13/ Patrz przypis 6 do art. 5 k.p.a.
- 14/ Patrz przypis 6 do art. 5 k.p.a.
- 15/ Obecnie: Minister - Szef Urzędu Rady Ministrów.
- 16/ Patrz przypis 15 do art. 22 k.p.a.
- 17/ Patrz przypis 15 do art. 22 k.p.a.
- 18/ Patrz przypis 15 do art. 22 k.p.a.
- 18a/ § 3 został dodany przez art. 61 ustawy z 11 maja 1995 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym (Dz.U. Nr 74, poz. 368)
- 19/ Art. 27 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 10 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.
- 20/ Patrz przypis 6 do artykułu 5 k.p.a.
- 21/ Patrz przypis 15 do artykułu 22 k.p.a.
- 22/ Uchylony przez art. 25 pkt 3 ustawy wywnienionej w przypisie 6 do artykułu 5 k.p.a.

23/ Uchylony przez art. 175 ustawy z dnia 20 lipca 1993 r. o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego (Dz.U. Nr 41, poz. 185).

24/ Art. 44 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 12 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

25/ Art. 52 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 13 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

26/ Art. 75 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 23 października 1987 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. Nr 33, poz. 186).

27/ Zgodnie z art. 4 ust. 6 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego (Dz.U. Nr 84, poz. 386: z 1995 r. Nr 16, poz. 79) wszelkie wartości pieniężne wynikające z obowiązujących przepisów podlegają z dniem 1 stycznia 1995 r. z mocy prawa przeliczeniu w stosunku 1 nowy złoty = 10.000 starych złotych.

28/ Patrz przypis 27 do art. 88 k.p.a.

29/ Patrz przypis 27 do art. 88 k.p.a.

30/ Art. 107 w brzmieniu nadanym przez art. 51 ustawy z dnia 19 grudnia 1980 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz.U. Nr 27, poz. 111).

31/ Art. 124 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 14 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

32/ Art. 125 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 15 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

32a/ Art. 126 w brzmieniu nadanym przez art. 61 ustawy powołanej w przypisie 18a.

33/ Art. 127 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 16 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

34/ Patrz przypis 6 do artykułu 5 k.p.a.

35/ W brzmieniu nadanym przez art. 25 pkt 4 ustawy wymienionej w przypisie 6 do artykułu 5 k.p.a.

36/ Art. 150 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 17 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

37/ Patrz przypis 6 do artykułu 5 k.p.a.

38/ Art. 152 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 18 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

39/ Patrz przypis 6 do artykułu 5 k.p.a.

40/ Art. 154 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 19 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

41/ Art. 157 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 20 ustawy powołanej w przypisie I do artykułu 1 k.p.a.

42/ W brzmieniu nadanym przez art. 25 pkt 5 ustawy wymienionej w przypisie 6 do artykułu 5 k.p.a.

43/ Art. 161 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 21 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

44/ Art. 167a został dodany przez art. 44 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej (Dz.U. Nr 100, poz. 442 z późn. zm.).

45/ Art. 176 w brzmieniu nadanym przez art. 13 ust. 2 ustawy z dnia 29 grudnia 1982 r. o urzędzie Ministra Finan-

sów oraz urzędach i izbach skarbowych (tekst jednolity Dz.U. z 1994 r. Nr 106, poz. 511).

46/ Obecnie: Prokurator Generalny.

47/ Patrz przypis 46 do artykułu 184 k.p.a.

48/ Patrz przypis 46 do artykułu 184 k.p.a.

49/ Patrz przypis 46 do artykułu 184 k.p.a.

50/ Dział VI uchylony przez art. 61 ustawy powołanej w przypisie 18a.

51/ Art. 217 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 3 ustawy powołanej w przypisie 26 do artykułu 75 k.p.a.

52/ Art. 220 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 4 ustawy powołanej w przypisie 26 do artykułu 75 k.p.a.

53/ Art. 221 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 27 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

54/ Obecnie Rzeczypospolitej Polskiej.

55/ Art. 222 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 28 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

56/ Art. 223 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 29 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

57/ Art. 225 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 30 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

58/ Patrz uchwała Nr 132 Rady Ministrów z dnia 28 listopada 1980 r. w sprawie organizacji przyjmowania, rozpatrywania i załatwiania skarg i wniosków (M.P. Nr 29, poz. 162 z późniejszymi zmianami).

59/ Art. 229 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 31 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

60/ Art. 253 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 33 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

61/ Art. 256 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 3 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

62/ Art. 257 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 35 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a. ,

63/ Art. 258 w brzmieniu ustalonym przez art. 1 pkt 36 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

64/ Patrz przypis 15 do art. do art. 22 k.p.a.

65/ Art. 259 w brzmieniu ustalonym przez art. 1 pkt 37 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

66/ Art. 260 uchylony przez art. 1 pkt 38 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

67/ Art. 268 w brzmieniu nadanym przez art. 1 pkt 39 ustawy powołanej w przypisie 1 do artykułu 1 k.p.a.

68/ Art. 268a dodany przez art. 1 pkt 5 ustawy powołanej w przypisie 26 do artykułu 75 k.p.a.

33

USTAWA

z dnia 17 czerwca 1966 r.

o postępowaniu egzekucyjnym w administracji

(tekst jednolity Dz.U. z 1991 r. Nr 36, poz. 161;

zmiany: Dz.U. z 1992 r. Nr 20, poz. 78; z 1993 r. Nr 28, poz. 127)

DZIAŁ I

PRZEPISY OGÓLNE

ROZDZIAŁ 1

Zasady ogólne

Artykuł 1

Ustawa określa postępowanie i środki przymusowe, stosowane przez organy administracji rządowej i organy gminy w celu doprowadzenia do wykonania przez zobowiązanych ich

obowiązków o charakterze pieniężnym (uiszczenia należności pieniężnych) lub obowiązków o charakterze niepieniężnym, a także sposób zabezpieczenia wykonania tych obowiązków.

Artykuł 2

§ 1. Egzekucji administracyjnej podlegają następujące obowiązki:

1/ podatki, opłaty i inne należności, do których stosuje się przepisy o zobowiązaniach podatkowych, oraz grzywny i kary pieniężne, a także inne należności pieniężne pozostające w zakresie właściwości organów administracji rządo-

wej i organów gminy lub przekazane do egzekucji administracyjnej na podstawie przepisu szczególnego,

2/ wpłaty na rzecz funduszy celowych utworzonych na podstawie odrębnych przepisów,

3/ obowiązki o charakterze niepieniężnym pozostające we właściwości organów administracji rządowej i gminy lub przekazane do egzekucji administracyjnej na podstawie przepisu szczególnego.

§ 2¹ Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia podać egzekucji administracyjnej inne należności pieniężne niż określone w § 1 pkt 1, jeżeli przypadają one Skarbowi Państwa lub państwowej jednostce organizacyjnej. Poddanie tych należności egzekucji administracyjnej nie przesądza o wyłączeniu sporu o ich istnienie lub wysokość spod rozpoznania przez sąd, jeżeli z charakteru należności wynika, że do rozpoznania takiego sporu właściwy jest sąd.

Artykuł 3

Egzekucję administracyjną stosuje się do obowiązków określonych w art. 2, gdy wynikają one z decyzji lub postanowień właściwych organów albo w zakresie administracji rządowej i gminy bezpośrednio z przepisu prawa, chyba że przepis szczególny zastrzega dla tych obowiązków tryb egzekucji sądowej.

Artykuł 4

Do obowiązków, które wynikają z decyzji, postanowień, orzeczeń albo aktów prawnych innych niż określone w art. 2 i 3 stosuje się egzekucję administracyjną tylko wówczas, gdy przepis szczególny przewiduje ich wykonanie w trybie administracyjnym.

Artykuł 5

Uprawnionym do żądania wykonania w drodze egzekucji administracyjnej obowiązków określonych w art. 2, zwanym dalej wierzycielem, jest:

1/ dla obowiązków wynikających z decyzji lub postanowień organów administracji rządowej i organów gminy - właściwy do orzekania organ I instancji,

2/ dla obowiązków wynikających z orzeczeń sądów lub innych organów albo bezpośrednio z przepisów prawa - organ lub instytucja bezpośrednio zainteresowana w wykonaniu przez zobowiązanego obowiązku albo powołana do czuwania nad wykonaniem obowiązku.

Artykuł 6

§ 1. W razie uchylania się zobowiązanego od wykonania obowiązku wierzyciel powinien podjąć czynności zmierzające do zastosowania środków egzekucyjnych.

§ 2. Minister Finansów określi sposób postępowania wierzycieli należności pieniężnych przy podejmowaniu czynności, o których mowa w § 1.²

Artykuł 7

§ 1. Organ administracji rządowej i organ gminy właściwy do prowadzenia egzekucji administracyjnej (organ egzekucyjny) stosuje tylko środki egzekucyjne, przewidziane w ustawie.

§ 2. Organ egzekucyjny stosuje środek egzekucyjny, który prowadzi bezpośrednio do wykonania obowiązku, a spośród kilku środków egzekucyjnych - środek lub środki najmniej uciążliwe dla zobowiązanego.

§ 3. Stosowanie środka egzekucyjnego jest niedopuszczalne, gdy egzekwowany obowiązek został wykonany albo stał się bezprzedmiotowy.

Artykuł 8

§ 1. Nie podlegają egzekucji administracyjnej:

1/ przedmioty urządzenia domowego, pościel, bielizna i ubranie niezbędne dla zobowiązanego i będących na jego utrzymaniu członków rodziny, a także ubranie niezbędne do pełnienia służby lub wykonywania zawodu,

2/ zapasy żywności i opału, niezbędne dla zobowiązanego i będących na jego utrzymaniu członków rodziny na okres miesiąca,

3/ krowa lub dwie kozy albo trzy owce, potrzebne do wyżywienia zobowiązanego i będących na jego utrzymaniu członków rodziny, wraz z zapasem paszy i ściółki do najbliższych zbiorów,

4/ narzędzia i inne przedmioty niezbędne do pracy zarobkowej wykonywanej osobiście przez zobowiązanego oraz surowce niezbędne dla niego do jego pracy na okres siedmiu dni,

5/ przedmioty niezbędne do pełnienia służby przez zobowiązanego lub do wykonywania przez niego zawodu,

6/ pieniądze w kwocie, która odpowiada kwocie najniższego wynagrodzenia miesięcznego pracowników zatrudnionych w społecznych zakładach pracy,

7/ wkłady oszczędnościowe złożone w bankach, na zasadach i w wysokości określonej przepisami prawa bankowego,

8/ papiery osobiste, po jednej obrączce zobowiązanego i jego współmałżonka, wykonanej z metali szlachetnych, odznaczenia oraz przedmioty niezbędne zobowiązanemu i członkom jego rodziny do nauki lub wykonywania praktyk religijnych, a także przedmioty codziennego użytku, które mogą być sprzedane tylko znacznie poniżej ich wartości, a dla zobowiązanego mają znaczną wartość użytkową,

9/ inne przedmioty, wierzycielności i prawa majątkowe zwolnione na podstawie szczególnych przepisów spod egzekucji administracyjnej.

§ 2. Za przedmioty niezbędne zobowiązanemu i członkom jego rodziny w rozumieniu § 1 pkt 1 nie uważa się w szczególności:

- mebli stylowych i stylizowanych,

- telewizorów do odbioru programu w kolorze,
- radioodbiorników stereofonicznych i urządzeń nagłaśniających,
- gramofonów stereofonicznych,
- magnetofonów i magnetowidów,
- komputerów i urządzeń peryferyjnych, chyba że są niezbędne zobowiązanemu do wykonywania zawodu,
- futer ze skór szlachetnych,
- dywanów wełnianych i ze skór naturalnych,
- porcelany, szkła ozdobnego i kryształów,
- sztucców z metali szlachetnych,
- dzieł sztuki.

§ 3. U rolników, oprócz ruchomości wymienionych w § 1 pkt 1, 2 i 6-9, nie podlegają egzekucji administracyjnej:

- 1/ jeden koń wraz z uprzężą, jedna krowa, dwie kozy, jeden tryk i dwie owce, jedna maciora oraz dziesięć sztuk drobiu,
- 2/ jedna jałówka lub cieliczka w przypadku braku krowy,
- 3/ zapasy paszy i ściółki dla inwentarza wymienionego w pkt 1 i 2 aż do najbliższych zbiorów,
- 4/ jeden pług, jeden zespół bron, jeden kultywator, jeden kierat, jedna siewkarnia, jeden wóz, jedno sanie robocze,
- 5/ zboże i inne ziemiopłody niezbędne do siewu lub sadzenia w gospodarstwie rolnym zobowiązanego w danym roku gospodarczym.

Artykuł 9

§ 1. Wynagrodzenie ze stosunku pracy podlega egzekucji w zakresie określonym w przepisach Kodeksu pracy.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do należności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych i członków ich rodzin z tytułu pracy w spółdzielni oraz wszystkich świadczeń powtarzających się, których celem jest zapewnienie utrzymania.

§ 3. Przepisu § 1 nie stosuje się do wierzytelności członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych z tytułu udziału w dochodach spółdzielni przypadających im od wniesionych do spółdzielni wkładów.

§ 4. Dochody wymienione w § 1 i 2 oblicza się wraz ze wszystkimi dodatkami i wartością świadczeń w naturze, lecz po potrąceniu podatków należnych od tych dochodów.

Artykuł 10

§ 1. Świadczenia pieniężne przewidziane w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym podlegają egzekucji w zakresie określonym w tych przepisach.

§ 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do emerytur i rent otrzymywanych z zagranicy.

§ 3. Do egzekucji z rent przysługujących z tytułu wypadku przy pracy lub choroby zawodowej i z rent zasądzonych przez sąd lub ustalonych umową za utratę zdolności do pracy albo za śmierć żywiciela lub wypłacanych z dobrowolnego ubezpieczenia rentowego oraz do egzekucji ze świadczeń pieniężnych, przysługujących z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, stosuje się przepisy o egzekucji ze świadczeń przewidzianych w przepisach o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin.

§ 4. Nie podlegają egzekucji świadczenia alimentacyjne oraz zasiłki i dodatki rodzinne, pielęgnacyjne, porodowe i dla sierot zupełnych.

Artykuł 11

Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia rozszerzyć wyłączenia spod egzekucji administracyjnej określone w art. 8 i 10, a także wyłączyć spod tej egzekucji rzeczy oraz wierzytelności i prawa majątkowe nie wymienione w art. 8 i 10.³

Artykuł 12

Gdy w przypadku zbiegu egzekucji administracyjnej i egzekucji sądowej administracyjny organ egzekucyjny prowadzi obie egzekucje (art. 62), przepisy art. 8-11 stosuje się również do należności podlegających egzekucji sądowej, chyba że określone w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego ograniczenia egzekucyjne są mniejsze.

Artykuł 13

§ 1. Na żądanie zobowiązanego organ egzekucyjny wydaje postanowienie w sprawie zwolnienia spod egzekucji administracyjnej.

§ 2. Na postanowienie w sprawie odmowy zwolnienia spod egzekucji służy zobowiązanemu zażalenie.

Artykuł 14

§ 1. Przeciwno osobom, które korzystają z przywilejów i immunitetów dyplomatycznych i w zakresie przewidzianym przez ustawy, umowy lub powszechnie ustalone zwyczaje międzynarodowe nie podlegają orzecznictwu organów polskich, nie może być prowadzona egzekucja administracyjna, chyba że chodzi o sprawę, w której osoby te podlegają orzecznictwu polskich organów administracyjnych:

§ 2. Przeciwno osobom wymienionym w § 1, które podlegają orzecznictwu organów polskich w rezultacie zrzeczenia się ich przywileju lub immunitetu przez państwo wysyłające lub odpowiednią organizację międzynarodową, może być prowadzona egzekucja administracyjna tylko w przypadku wyraźnego zrzeczenia się przywileju lub immunitetu także w odniesieniu do egzekucji administracyjnej.

§ 3. Jednakże gdy w przypadkach określonych w § 2 prowadzenie egzekucji jest dozwolone, niedopuszczalna jest egzekucja z mienia przeznaczonego do użytku służbowego ani też stosowanie środków egzekucyjnych w stosunku do osoby zobowiązanego.

§ 4. W razie wątpliwości co do stosowania przepisów § 1-3 organ egzekucyjny zwraca się do Ministra Spraw Zagranicznych.

Artykuł 15

§ 1. Egzekucja administracyjna może być wszczęta, jeżeli wierzyciel, po upływie terminu do wykonania przez zobowiązanego obowiązku, uprzednio przesłał mu pisemne upomnienie, zawierające wezwanie do wykonania obowiązku z zagrożeniem skierowania sprawy na drogę postępowania egzekucyjnego, chyba że przepisy szczególne inaczej postanawiają. Postępowanie egzekucyjne może być wszczęte dopiero po upływie siedmiu dni od dnia doręczenia tego upomnienia. Koszty upomnienia obciążają zobowiązanego i z zastrzeżeniem § 2 pkt 1 są pobierane na rzecz wierzyciela. Koszty te podlegają ściągnięciu w trybie określonym w ustawie.

§ 2.⁴ Rada Ministrów w drodze rozporządzenia określi:

- 1/ wysokość kosztów upomnienia oraz przypadki, w których koszty te pobiera się na rzecz organu egzekucyjnego,
- 2/ przypadki, w których egzekucja administracyjna może być wszczęta bez uprzedniego doręczenia upomnienia.

Artykuł 16

Zastosowanie środka egzekucyjnego w postępowaniu egzekucyjnym nie stoi na przeszkodzie wymierzeniu kary w postępowaniu karnym w sprawach o wykroczenia lub dyscyplinarnym za niewykonanie obowiązku.

Artykuł 17

§ 1. Na postanowienia wydane w toku egzekucji administracyjnej lub dotyczące postępowania egzekucyjnego służy zażalenie, jeżeli niniejsza ustawa tak stanowi. Zażalenie wnosi się w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia lub ogłoszenia postanowienia.

§ 2. Wniesienie zażalenia nie wstrzymuje postępowania egzekucyjnego. Organ egzekucyjny lub jego organ nadrzędny może w uzasadnionych przypadkach wstrzymać postępowanie egzekucyjne.

§ 3. Postanowienia rozstrzygające wnioski i skargi zgłoszone w toku postępowania egzekucyjnego przez zobowiązanego, wierzyciela i osoby trzecie mogą być uchylone lub zmienione, przy zastosowaniu przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego o wznowieniu postępowania administracyjnego o wznowieniu postępowania administracyjnego oraz uchyleniu i zmianie decyzji.

Artykuł 18

Jeżeli przepisy niniejszej ustawy nie stanowią inaczej, w postępowaniu egzekucyjnym mają odpowiednie zastosowanie przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

ROZDZIAŁ 2

Organy egzekucyjne

Artykuł 19

Organem egzekucyjnym w zakresie egzekucji administracyjnej należności pieniężnych jest urząd skarbowy.

Artykuł 20

§ 1. Organem egzekucyjnym w zakresie egzekucji administracyjnej obowiązków o charakterze niepieniężnym jest:

- 1/ rzeczowo właściwy terenowy organ administracji rządowej I instancji,
- 2/ miejscowo właściwa gmina w zakresie zadań własnych lub zleconych.

§ 2. Ponadto w przypadkach określonych szczególnymi przepisami jako organ egzekucyjny w zakresie egzekucji administracyjnej obowiązków o charakterze niepieniężnym działa każdy organ Policji, Urzędu Ochrony Państwa lub Straży Granicznej, organ straży pożarnej kierujący akcją ratowniczą, a także inne organy powołane do ochrony spokoju, bezpieczeństwa, porządku, zdrowia publicznego lub mienia społecznego.

§ 3. Organem egzekucyjnym w zakresie egzekucji administracyjnej obowiązków o charakterze niepieniężnym, wynikających z decyzji z zakresu administracji rządowej, wydanych przez przedsiębiorstwa państwowe i inne państwowe jednostki organizacyjne oraz przez stowarzyszenia, organizacje zawodowe, samorządowe, spółdzielcze i inne organizacje społeczne, jest terenowy organ rządowej administracji I instancji, z którego właściwością związana jest sprawa; w razie wątpliwości lub braku takiego organu, organ ten wyznacza wojewoda.

Artykuł 21⁵

§ 1. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia upoważnić inne niż wymienione w art. 19 i 20 organy administracji rządowej i organy gminy do prowadzenia, jako organy egzekucyjne, egzekucji administracyjnej w zakresie oznaczonych rodzajów spraw albo niektórych czynności egzekucyjnych, a także postępowania zabezpieczającego.

§ 2. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia upoważnić niektórych wierzycieli, będących państwowymi jednostkami organizacyjnymi, do prowadzenia, jako organy egzekucyjne, w określonym zakresie egzekucji administracyjnej, dotyczącej obowiązków w sprawach objętych ich działalnością.

Artykuł 22

Właściwość miejscową organu egzekucyjnego określa się według miejsca zamieszkania (siedziby) zobowiązanego, a w braku zamieszkania w kraju - według miejsca jego pobytu. W sprawach o odebranie rzeczy lub opróżnienie budynków i pomieszczeń właściwość miejscową określa się według miejsca wykonania obowiązku albo według miejsca położenia rzeczy, a przy egzekucji należności pieniężnych również według miejsca położenia mienia zobowiązanego.

Artykuł 23

§ 1. Nadzór nad egzekucją administracyjną sprawują organy wyższego stopnia w stosunku do organów właściwych do wykonywania tej egzekucji.

§ 2. Organy sprawujące nadzór mogą, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, wstrzymać, na czas określony, czynności egzekucyjne podległego organu.

§ 3. O wstrzymaniu czynności egzekucyjnych organy określone w § 2 zawiadamiają wierzyciela z podaniem przyczyn wstrzymania egzekucji.

Artykuł 24

Wójt lub burmistrz (prezydent) jest uprawniony do wstrzymywania czynności egzekucyjnych dotyczących prowadzonej na terenie gminy egzekucji administracyjnej należności pieniężnych od rolników tam zamieszkałych, jeżeli zachodzi oczywisty błąd co do egzekwowanego obowiązku lub co do osoby zobowiązanego albo zaistniała nowa lub nieznaną organowi egzekucyjnemu albo przez ten organ nie rozpatrzona okoliczność uzasadniająca przyznanie ulgi albo zawieszenie lub umorzenie postępowania egzekucyjnego. O wstrzymaniu czynności egzekucyjnych wójt lub burmistrz (prezydent) zawiadamia niezwłocznie organ egzekucyjny, który postanowi co do dalszego postępowania.

Artykuł 25

§ 1. Zwierzchni nadzór nad czynnościami organów egzekucyjnych w zakresie egzekucji administracyjnej należności pieniężnych sprawuje Minister Finansów.

§ 2. Zwierzchni nadzór nad czynnościami organów egzekucyjnych w zakresie egzekucji administracyjnej obowiązków o charakterze niepieniężnym sprawują właściwe dla tych organów naczelné organy administracji państwowej.

ROZDZIAŁ 3

Zasady prowadzenia egzekucji

Artykuł 26

§ 1. Organ egzekucyjny wszczyna egzekucję administracyjną na wniosek wierzyciela i na podstawie wystawionego przez niego tytułu wykonawczego.

§ 2. Jeżeli wierzyciel jest jednocześnie organem egzekucyjnym, przystępuje on z urzędu do egzekucji na podstawie tytułu wykonawczego przez siebie wystawionego.

§ 3. Dla egzekucji administracyjnej obowiązków wynikających z orzeczeń sądowych tytułem wykonawczym jest orzeczenie sądowe zaopatrzone w klauzulę wykonalności.

Artykuł 27

§ 1. Tytuł wykonawczy powinien zawierać:

- 1/ oznaczenie wierzyciela,
- 2/ wskazanie imienia i nazwiska lub nazwy zobowiązanego, jego adresu, a także - w razie możliwości - adresu jego zakładu pracy,
- 3/ podanie treści podlegającego egzekucji obowiązku, podstawy prawnej tego obowiązku oraz stwierdzenie, że obowiązek jest wymagalny, a także określenie wysokości egzekwowanej należności pieniężnej,
- 4/ wskazanie podstawy prawnej prowadzenia egzekucji administracyjnej,
- 5/ datę wystawienia tytułu, podpis z podaniem imienia, nazwiska i stanowiska służbowego podpisującego oraz odciśnięcie pieczęci urzędowej,
- 6/ pouczenie zobowiązanego o skutkach niezawiadomienia organu egzekucyjnego o zmianie miejsca pobytu.

§ 2. Do tytułu wykonawczego należy dołączyć dowód doręczenia upomnienia albo stwierdzić w tytule, że doręczenie upomnienia nie było konieczne.

Artykuł 28

§ 1. We wniosku o wszczęcie egzekucji administracyjnej wierzyciel może wskazać środek egzekucyjny. Wierzyciel powinien wskazać środek egzekucyjny, gdy wniosek dotyczy egzekucji obowiązku o charakterze niepieniężnym.

§ 2. Jeżeli egzekwowana należność pieniężna korzysta z prawa pierwszeństwa zaspokojenia, należy ponadto we wniosku wskazać podstawę prawną pierwszeństwa.

Artykuł 29

§ 1. Organ egzekucyjny bada z urzędu dopuszczalność egzekucji administracyjnej; organ ten nie jest natomiast uprawniony do badania zasadności i wymagalności obowiązku objętego tytułem wykonawczym.

§ 2. Jeśli obowiązek, którego tytuł wykonawczy dotyczy, nie podlega egzekucji administracyjnej, organ egzekucyjny nie przystępuje do egzekucji i zawiadamia o tym wierzyciela, zwracając mu tytuł wykonawczy.

Artykuł 30

Organ egzekucyjny może zastosować zamiast środka egzekucyjnego wskazanego we wniosku inny środek egzekucyjny,

jeżeli jest mniej uciążliwy dla zobowiązanego, a prowadzi bezpośrednio do wykonania obowiązku (art. 7 § 2). O powyższym organ egzekucyjny zawiadamia wierzyciela, gdy egzekucja dotyczy obowiązku o charakterze niepieniężnym.

Artykuł 31

§ 1. Czynności egzekucyjne wykonuje organ egzekucyjny lub wyznaczony jego pracownik - zwany dalej egzekutorem, a przy egzekucji należności pieniężnych (art. 19) - zwany dalej poborcą skarbowym. Przepisy ustawy dotyczące egzekutora stosuje się również do poborcy skarbowego.

§ 2. Egzekutor obowiązany jest przed rozpoczęciem czynności egzekucyjnych bez wezwania okazać zobowiązanemu zaświadczenie organu egzekucyjnego lub legitymację służbową, upoważniającą do czynności egzekucyjnych.

Artykuł 32

§ 1. Organ egzekucyjny lub egzekutor, przystępując do czynności egzekucyjnych, doręcza zobowiązanemu odpis tytułu wykonawczego, zaopatrzone w klauzulę organu egzekucyjnego o skierowaniu tytułu do egzekucji administracyjnej, a w przypadkach określonych w art. 26 § 3 - odpis sądowego orzeczenia, oraz poucza zobowiązanego, że służy mu w terminie siedmiu dni prawo zgłoszenia do organu egzekucyjnego zarzutów w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego.

§ 2. Organ egzekucyjny doręcza ponadto zobowiązanemu postanowienie o zastosowaniu środka egzekucyjnego albo wskazuje, jaki środek egzekucyjny został zastosowany, gdy prowadzi się egzekucję z wynagrodzenia za pracę, z rachunków bankowych lub wkładów oszczędnościowych albo z innych wierzytelności pieniężnych i praw majątkowych.

Artykuł 33

Podstawą zarzutu w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego może być tylko:

- 1/ wykonanie, umorzenie, przedawnienie, wygaśnięcie albo nieistnienie obowiązku,
- 2/ odroczenie terminu wykonania obowiązku albo brak wymagalności obowiązku z innego powodu, rozłożenie na raty spłaty należności pieniężnej,
- 3/ określenie egzekwowanego obowiązku niezgodnie z treścią obowiązku wynikającego z decyzji organu administracyjnego lub bezpośrednio z przepisu prawa, a w przypadkach określonych w art. 26 § 3 - z orzeczenia sądowego,
- 4/ błąd co do osoby zobowiązanego,
- 5/ niewykonalność obowiązku o charakterze niepieniężnym,
- 6/ niedopuszczalność egzekucji administracyjnej lub zastosowanego środka egzekucyjnego, brak uprzedniego doręczenia zobowiązanemu upomnienia, wymaganego w myśl art. 15,

7/ zastosowanie zbyt uciążliwego środka egzekucyjnego (art. 7).

Artykuł 34

§ 1. Zarzuty zgłoszone na podstawie wskazanej w art. 33 pkt 1-6, przy egzekucji obowiązków o charakterze niepieniężnym także na podstawie wskazanej w art. 33 pkt 7, organ egzekucyjny rozpatruje po uzyskaniu wypowiedzi wierzyciela.

§ 2. Organ egzekucyjny wydaje w sprawie zarzutów postanowienie. Jeżeli organ uznaje zarzuty za uzasadnione, wydaje postanowienie o zawieszeniu postępowania egzekucyjnego (art. 56) lub umorzeniu tego postępowania (art. 59) albo o zastosowaniu innego mniej uciążliwego środka egzekucyjnego.

§ 3. Na postanowienie organu egzekucyjnego w sprawie zarzutów służy zobowiązanemu i wierzycielowi zażalenie.

Artykuł 35

§ 1. Wniesienie przez zobowiązanego zarzutu w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego nie wstrzymuje czynności egzekucyjnych. Organ egzekucyjny lub egzekutor może jednak w uzasadnionych powodach wstrzymać czynności egzekucyjne.

§ 2. Organ właściwy do załatwienia zażalenia może zarządzić wstrzymanie czynności egzekucyjnych do czasu rozpatrzenia zażalenia.

Artykuł 36

§ 1. Organ egzekucyjny może żądać od uczestników postępowania złożenia wyjaśnień lub informacji oraz zasięgać od organów administracji państwowej i instytucji informacji niezbędnych do prowadzenia egzekucji.

§ 2. Od wykonania żądania określonego w § 1 można uchylić się w takim zakresie, w jakim według przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego można odmówić zeznań w charakterze świadka albo odpowiedzi na zadane pytanie.

§ 3. Zobowiązany, przeciwko któremu wszczęto postępowanie egzekucyjne, jest obowiązany do powiadomienia, w terminie 7 dni, organu egzekucyjnego o każdej zmianie miejsca swego pobytu, trwającej dłużej niż jeden miesiąc. O obowiązku tym oraz o skutkach jego zaniechania poucza się zobowiązanego przy doręczaniu mu tytułu wykonawczego.

Artykuł 37

§ 1. W razie nieuzasadnionej odmowy udzielenia organowi egzekucyjnemu wyjaśnień lub informacji przewidzianych w art. 36 § 1 albo za udzielenie fałszywych wyjaśnień lub informacji, osoba odpowiedzialna może być ukarana przez organ egzekucyjny grzywną do 60.000 zł. Grzywną taką może być również ukarany zobowiązany, który zaniedba powiadomienia o zmianie miejsca swego pobytu.

§ 2. Jeżeli żądanie udzielenia wyjaśnień lub informacji było skierowane do osoby prawnej lub innej jednostki organizacyjnej, ukaraniu grzywną podlega pracownik odpowiedzialny za udzielenie wyjaśnień lub informacji, a gdyby ustalenie takiego pracownika było utrudnione - ukaraniu podlega jej kierownik.

§ 3. Na postanowienie o ukaraniu osobie ukaranej służy zażalenie.

Artykuł 38

§ 1. Kto, nie będąc zobowiązanym, rości sobie prawa do rzeczy lub prawa majątkowego, z którego prowadzi się egzekucję administracyjną, może wystąpić do organu egzekucyjnego - w terminie czternastu dni od dnia uzyskania wiadomości o czynności egzekucyjnej skierowanej do tej rzeczy lub tego prawa - z żądaniem ich wyłączenia spod egzekucji, przedstawiając lub powołując dowody na poparcie swego żądania.

§ 2. Organ egzekucyjny rozpoznaje żądanie i wyda postanowienie w sprawie wyłączenia w terminie czternastu dni od dnia złożenia żądania. Termin ten może być przedłużony o dalsze czternaście dni, gdy zbadanie dowodów w tym terminie nie było możliwe.

§ 3. Do czasu wydania postanowienia w sprawie wyłączenia organ egzekucyjny zaniecha dalszych czynności egzekucyjnych w stosunku do rzeczy lub prawa majątkowego, których wyłączenia żądano; jednakże dokonane czynności egzekucyjne pozostają w mocy.

Artykuł 39

Jeżeli przy egzekucji obowiązku o charakterze niepieniężnym rzecz lub prawo majątkowe, których wyłączenia żądano, zostały również objęte środkiem egzekucyjnym wskazanym przez wierzyciela (art. 28 § 1), organ egzekucyjny doręczy mu postanowienie o wyłączeniu. Na to postanowienie służy wierzycielowi zażalenie. Do czasu rozstrzygnięcia zażalenia dokonane czynności egzekucyjne pozostają w mocy.

Artykuł 40

§ 1. Na postanowienie organu egzekucyjnego w sprawie odmowy wyłączenia rzeczy lub prawa majątkowego służy zażalenie.

§ 2. Osobie, której żądanie wyłączenia rzeczy lub prawa nie zostało uwzględnione, służy prawo żądania w trybie Kodeksu postępowania cywilnego ich zwolnienia od egzekucji administracyjnej. Odpis pozwu o zwolnienie należy równocześnie skierować do organu egzekucyjnego.

Artykuł 41

§ 1. Do czasu ostatecznego rozstrzygnięcia żądania wyłączenia w postępowaniu egzekucyjnym i w okresie czternastu dni po tym rozstrzygnięciu oraz do czasu prawomocnego orzeczenia sądu w sprawie wyłączenia spod egzekucji, rzeczy

objęte żądaniem wyłączenia nie mogą być sprzedane w trybie przewidzianym dla sprzedaży ruchomości w przepisach o egzekucji należności pieniężnych.

§ 2. Jeżeli rzecz objęta żądaniem wyłączenia ulega szybkiemu zepsuciu, może ona być sprzedana w trybie przewidzianym dla sprzedaży ruchomości w przepisach o egzekucji należności pieniężnych przed rozstrzygnięciem żądania wyłączenia, a osiągniętą ze sprzedaży kwotę składa się do depozytu organu egzekucyjnego. W przypadku nieuwzględnienia żądania wyłączenia egzekucję prowadzi się do kwoty złożonej do depozytu.

Artykuł 42

W postępowaniu dotyczącym egzekucji należności pieniężnej osoba, która żąda wyłączenia rzeczy lub prawa majątkowego, może wpłacić do depozytu organu egzekucyjnego kwotę, na jaką zostały one oszacowane, albo kwotę równą należności pieniężnej łącznie z kosztami egzekucyjnymi. Organ egzekucyjny uchyli wówczas czynności egzekucyjne odnośnie do rzeczy lub prawa, których żądanie wyłączenia dotyczy, co nie wpływa na dalszy tok postępowania o wyłączenie. W razie uwzględnienia żądania wyłączenia, kwota złożona do depozytu podlega zwrotowi. Jeżeli żądanie wyłączenia nie zostanie uwzględnione, egzekucję prowadzi się do kwoty złożonej do depozytu.

Artykuł 43

Jeżeli w postępowaniu dotyczącym egzekucji należności pieniężnej zostało zgłoszone, zgodnie z art. 38 § 1, żądanie wyłączenia spod egzekucji rzeczy lub prawa majątkowego z tej przyczyny, że znajduje się we władaniu innej osoby na podstawie umowy zastawu lub prawa użytkowania ustanowionego w wyniku umowy o dożywocie, a żądanie to nie zostało uwzględnione, wierzytelność zabezpieczona zastawem oraz wartość prawa użytkowania podlega zaspokojeniu z kwoty uzyskanej z egzekucji, z uwzględnieniem prawa pierwszeństwa zaspokojenia przysługującego z mocy ustawy należności pieniężnych.

Artykuł 44

Po zakończeniu postępowania egzekucyjnego nie może być zgłoszone żądanie wyłączenia spod egzekucji rzeczy lub prawa majątkowego, z którego została przeprowadzona egzekucja przez sprzedaż rzeczy lub realizację prawa majątkowego, a osoba, która rości sobie prawo do tej rzeczy lub tego prawa, może dochodzić od zobowiązanego odszkodowania na zasadach prawa cywilnego.

Artykuł 45

Organ egzekucyjny i egzekutor są obowiązani odstąpić od czynności egzekucyjnych, jeśli zobowiązany okazał dowody stwierdzające wykonanie, umorzenie, wygaśnięcie lub nieistnienie obowiązku, odroczenie terminu wykonania obowiązku, rozłożenie na raty spłaty należności pieniężnych, albo gdy zachodzi błąd co do osoby zobowiązanego. Organ egzekucyj-

ny zawiadamia wierzyciela o odstąpieniu od czynności egzekucyjnych.

Artykuł 46

§ 1. Organ egzekucyjny i egzekutor może w razie potrzeby wezwać, w pilnych przypadkach także ustnie, pomocy organu Policji lub Straży Granicznej, jeżeli natrafił na opór, który uniemożliwia lub utrudnia przeprowadzenie egzekucji, albo jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że na taki opór natrafi. Jeżeli opór stawia żołnierz w czynnej służbie wojskowej, należy wezwać pomocy właściwego organu wojskowego, chyba że zwłoka grozi udaremnieniem egzekucji, a na miejscu nie ma organu wojskowego.

§ 2.⁷ Organy wymienione w § 1 nie mogą odmówić egzekutorowi pomocy.

§ 3.⁸ Zakres obowiązków organów udzielających pomocy przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych określi:

1/ dla organów Policji i Straży Granicznej - Minister Spraw Wewnętrznych,⁹

2/ dla organów wojskowych - Minister Obrony Narodowej,¹⁰

Artykuł 47

Jeżeli cel egzekucji prowadzonej w sprawie pieniężnej lub wydania rzeczy tego wymaga, egzekutor zarządzi otwarcie lokali i innych pomieszczeń zajmowanych przez zobowiązanego oraz schowków w tych lokalach i pomieszczeniach i przeszuka jego rzeczy oraz te lokale, pomieszczenia i schowki.

Artykuł 48

§ 1. Egzekutor może przeszukać odzież na osobie zobowiązanego, oraz teczki, walizy i tym podobne przedmioty, które zobowiązany ma przy sobie, jeżeli egzekucja dotyczy należności pieniężnej lub wydania rzeczy.

§ 2. Przeszukanie odzieży na osobie zobowiązanego oraz teczek, waliz i tym podobnych przedmiotów poza mieszkaniem, przedsiębiorstwem, zakładem lub gospodarstwem zobowiązanego może nastąpić tylko na podstawie pisemnego polecenia organu egzekucyjnego. Egzekutor obowiązany jest okazać polecenie organu egzekucyjnego zobowiązanemu przed przystąpieniem do czynności egzekucyjnych.

§ 3. Jeżeli w czasie dokonywania czynności egzekucyjnych, o których mowa w § 1 i 2, egzekutor zauważy, że zobowiązany oddał poszukiwane przedmioty swemu domownikowi lub innej osobie do ukrycia, egzekutor może przeszukać odzież tej osoby oraz jej teczki, walizy i tym podobne przedmioty, jakie ona ma przy sobie.

§ 4. Przeszukanie odzieży powinno być dokonane tylko przez osobę tej samej płci co osoba przeszukiwana.

§ 5. Przeszukanie odzieży na żołnierzu w czynnej służbie wojskowej lub funkcjonariuszu Policji, Urzędu Ochrony Pań-

stwa lub Straży Granicznej przeprowadza w obecności egzekutora osoba wyznaczona przez ich przełożonego.

Artykuł 49

Egzekutor może upomnieć, a po bezskutecznym upomnieniu wydalic z miejsca dokonywania czynności egzekucyjnych zobowiązanego i każdą inną osobę, która zachowuje się niewłaściwie lub przeszkadza w dokonywaniu czynności egzekucyjnych.

Artykuł 50

§ 1. W lokalach i innych pomieszczeniach organów państwowych oraz na terenach kolejowych i lotnisk można dokonywać czynności egzekucyjnych tylko po uprzednim zawiadomieniu tych organów państwowych lub zarządców (komendantów) tych obiektów. Przepis ten nie dotyczy przypadków, gdy z mocy szczególnych przepisów organy egzekucyjne właściwe są do działania na terenach kolejowych oraz lotnisk.

§ 2. W obrębie budynków wojskowych i zajmowanych przez Policję, Urząd Ochrony Państwa lub Straż Graniczną oraz na okrętach wojennych można dokonywać czynności egzekucyjnych tylko po uprzednim zawiadomieniu właściwego komendanta i w asyście wyznaczonego organu wojskowego lub organu Policji, Urzędu Ochrony Państwa lub Straży Granicznej.

§ 3. Przepisy o obowiązkach organów asystujących przy wykonywaniu czynności egzekucyjnych wydaje:

1/ dla organów wojskowych - Minister Obrony Narodowej,¹¹

2/ dla organów Policji, Urzędu Ochrony Państwa i Straży Granicznej - Minister Spraw Wewnętrznych.¹²

Artykuł 51

§ 1. Na wniosek zobowiązanego, a także gdy egzekutor uzna to za konieczne, może być przywołany świadek do obecności przy czynnościach egzekucyjnych.

§ 2. Egzekutor powinien przywołać dwóch świadków, gdy zobowiązany nie jest obecny przy czynnościach egzekucyjnych albo został wydalony z miejsca tych czynności, a nie zachodzi obawa udaremnienia wskutek tego egzekucji.

§ 3. Świadcami mogą być także pełnoletni członkowie rodziny i domownicy zobowiązanego.

§ 4. Świadcowie nie otrzymują wynagrodzenia.

Artykuł 52

§ 1. Jeżeli cel egzekucji tego wymaga, organ egzekucyjny zezwoli pisemnie egzekutorowi na dokonanie czynności egzekucyjnej w dni wolne od pracy lub w porze nocnej pomiędzy godziną 21 a godziną 7. Egzekutor jest obowiązany okazać zezwolenie organu egzekucyjnego zobowiązanemu przed przystąpieniem do czynności egzekucyjnych.

§ 2. Czynności egzekucyjne mogą być dokonywane w porze nocnej tylko w obecności świadka.

Artykuł 53

§ 1. Egzekutor sporządza z dokonania czynności egzekucyjnych protokoły, jeżeli przepisy niniejszej ustawy nie stanowią inaczej.

§ 2. Protokoły podpisują egzekutor, zobowiązany, jeżeli jest obecny, oraz przywołani zgodnie z art. 51 świadkowie. Egzekutor doręcza odpis protokołu zobowiązanemu.

Artykuł 54

§ 1. Na czynności egzekucyjne organu egzekucyjnego i egzekutora służy skarga. Skarga służy również wierzycielowi na przewlekłość postępowania egzekucyjnego.

§ 2. Wniesienie skargi nie wstrzymuje postępowania egzekucyjnego. Organ egzekucyjny lub organ nadrzędny może jednak w uzasadnionych wypadkach wstrzymać prowadzenie tego postępowania.

§ 3. W sprawie skargi na czynności egzekucyjne i przewlekłość postępowania egzekucyjnego postanowienia wydaje organ egzekucyjny.

§ 4. Na postanowienie organu egzekucyjnego o oddaleniu skargi służy zażalenie.

Artykuł 55

§ 1. Pracownicy wierzyciela ponoszą odpowiedzialność służbową lub dyscyplinarną za nieuzasadnione wskutek niedbalstwa wystąpienie o wszczęcie postępowania egzekucyjnego oraz za brak lub opóźnienie zawiadomienia o okolicznościach uzasadniających zaniechanie prowadzenia egzekucji administracyjnej.

§ 2. Pracownicy organu egzekucyjnego ponoszą odpowiedzialność służbową lub dyscyplinarną za niezgodne z prawem wskutek niedbalstwa wszczęcie postępowania egzekucyjnego i prowadzenie egzekucji administracyjnej.

§ 3. Przepisy § 1 i 2 nie wykluczają odpowiedzialności Skarbu Państwa na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych.

ROZDZIAŁ 4

Zawieszenie i umorzenie postępowania egzekucyjnego

Artykuł 56

§ 1. Postępowanie egzekucyjne ulega zawieszeniu:

1/ w razie wstrzymania wykonania, odroczenia terminu wykonania obowiązku albo rozłożenia na raty spłat należności pieniężnej,

2/ w razie śmierci zobowiązanego, jeżeli obowiązek nie jest ściśle związany z osobą zmarłego,

3/ w razie utraty przez zobowiązanego zdolności do czynności prawnych i braku jego przedstawiciela ustawowego,

4/ na żądanie wierzyciela,

5/ w innych przypadkach prawem przewidzianych.

§ 2. Zawieszenie postępowania egzekucyjnego, dotyczące obowiązku o charakterze niepieniężnym, z przyczyny określonej w § 1 pkt 2 i 3 może nastąpić tylko w przypadkach, gdy nie zagraża to interesowi społecznemu.

§ 3. Organ egzekucyjny wydaje postanowienie w sprawie zawieszenia postępowania egzekucyjnego.

§ 4. Na postanowienie organu egzekucyjnego o zawieszeniu postępowania lub o odmowie zawieszenia tego postępowania służy zażalenie.

Artykuł 57

§ 1. Organ egzekucyjny podejmie zawieszono postępowanie egzekucyjne po ustaniu przyczyny zawieszenia.

§ 2. W razie zawieszenia postępowania z przyczyny określonej w art. 56 § 1 pkt 2 - organ egzekucyjny podejmie zawieszono postępowanie, gdy organ ten zostanie zawiadomiony przez wierzyciela o ustaleniu według przepisów prawa cywilnego spadkobierców zmarłego zobowiązanego, na których przeszedł egzekwowany obowiązek. Wierzyciel może również, nie czekając na sądowe stwierdzenie nabycia spadku, wskazać osobę, którą uważa za spadkobiercę zmarłego zobowiązanego, odpowiedzialną za egzekwowany obowiązek. Jednakże organ egzekucyjny obowiązany jest zastosować się do postanowienia sądu o stwierdzeniu nabycia spadku, jeżeli postanowienie to zostanie mu złożone przed zakończeniem postępowania egzekucyjnego.

§ 3. Jeżeli szczególne przepisy przewidują wydanie przez wierzyciela decyzji o odpowiedzialności za zmarłego zobowiązanego innej osoby, jako spadkobiercy, organ egzekucyjny może podjąć postępowanie egzekucyjne, zawieszono z przyczyny określonej w art. 56 § 1 pkt 2, po wydaniu takiej decyzji.

Artykuł 58

§ 1. W razie zawieszenia postępowania egzekucyjnego pozostają w mocy dokonane czynności egzekucyjne.

§ 2. Organ egzekucyjny może jednak uchylić dokonane czynności egzekucyjne, jeżeli to jest uzasadnione ważnym interesem zobowiązanego, interes wierzyciela nie stoi temu na przeszkodzie, a osoby trzecie na skutek tych czynności nie nabyły praw. Uchylenie dokonanych czynności nie powoduje umorzenia należnych za nie kosztów egzekucyjnych.

§ 3. Na postanowienie organu egzekucyjnego o uchyleniu czynności egzekucyjnych albo o odmowie uchylenia tych czynności służy zażalenie.

Artykuł 59

§ 1. Postępowanie egzekucyjne podlega umorzeniu:

1/ jeżeli obowiązek został przed wszczęciem postępowania wykonany,

2/ jeżeli obowiązek nie jest wymagalny, został umorzony lub wygasł z innego powodu albo jeżeli obowiązek nie zaistniał,

3/ jeżeli egzekwowany obowiązek został określony niezgodnie z treścią obowiązku wynikającego z decyzji organu administracyjnego, orzeczenia sądowego albo bezpośrednio z przepisu prawa,

4/ gdy zachodzi błąd co do osoby zobowiązanego lub gdy egzekucja nie może być prowadzona ze względu na osobę zobowiązanego,

5/ jeżeli obowiązek o charakterze niepieniężnym okazał się niewykonalny,

6/ w razie śmierci zobowiązanego, gdy obowiązek jest ściśle związany z osobą zmarłego,

7/ jeżeli egzekucja administracyjna lub zastosowany środek egzekucyjny są niedopuszczalne albo brak uprzedniego upomnienia zobowiązanego (art. 15),

8/ jeżeli postępowanie egzekucyjne zawieszono na żądanie wierzyciela nie zostało podjęte przed upływem roku od dnia zgłoszenia tego żądania,

9/ jeżeli jest oczywiste, że w postępowaniu egzekucyjnym dotyczącym należności pieniężnej nie uzyska się kwoty przewyższającej wydatki egzekucyjne,

10/ na żądanie wierzyciela,

11/ w innych przypadkach w niniejszej ustawie przewidzianych.

§ 2. W przypadkach określonych w § 1 organ egzekucyjny wydaje, na żądanie strony lub z urzędu, postanowienie w sprawie umorzenia postępowania egzekucyjnego.

§ 3. W razie umorzenia postępowania egzekucyjnego dotyczącego należności pieniężnych organ egzekucyjny, który jest jednocześnie wierzycielem (art. 26 § 2), doręcza zobowiązanemu postanowienie o umorzeniu tylko wówczas, gdy zobowiązany tego zażądał.

§ 4. Na postanowienie o umorzeniu postępowania egzekucyjnego lub o odmowie umorzenia tego postępowania służy zażalenie.

Artykuł 60

§ 1. Umorzenie postępowania egzekucyjnego powoduje uchylenie dokonanych czynności egzekucyjnych, jeżeli dalsze przepisy ustawy nie stanowią inaczej. Pozostają jednak w mocy prawa osób trzecich, nabyte na skutek tych czynności.

§ 2. Organ egzekucyjny wydaje w razie potrzeby postanowienie dotyczące uchylenia dokonanych czynności egzekucyjnych wskutek umorzenia postępowania egzekucyjnego.

§ 3. Na postanowienie organu egzekucyjnego w sprawie uchylenia dokonanych czynności egzekucyjnych lub odmowy uchylenia tych czynności służy zażalenie.

Artykuł 61

W razie umorzenia postępowania egzekucyjnego z przyczyny określonej w art. 59 § 1 pkt 9 wszczęcie ponownej egzekucji może nastąpić wówczas, gdy zostanie ujawniony majątek lub źródła dochodu zobowiązanego przewyższające kwotę wydatków egzekucyjnych.

ROZDZIAŁ 5

Zbieg egzekucji

Artykuł 62

W razie zbiegu egzekucji administracyjnej i sądowej do tej samej rzeczy lub prawa majątkowego, organ egzekucyjny wstrzymuje czynności egzekucyjne na wniosek wierzyciela, zobowiązanego lub z urzędu i przekazuje akta egzekucji administracyjnej sądowi rejonowemu zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego.

Artykuł 63

W razie zbiegu egzekucji administracyjnej prowadzonej do tej samej rzeczy lub prawa majątkowego przez organ egzekucyjny oraz przez inny organ wyznaczony w trybie art. 21 § 1 lub przez wierzyciela upoważnionego zgodnie z art. 21 § 2, organ egzekucyjny przejmie łączne prowadzenie egzekucji.

ROZDZIAŁ 6

Koszty egzekucyjne

Artykuł 64

§ 1. Opłaty za czynności egzekucyjne oraz wydatki związane z postępowaniem egzekucyjnym obciążają zobowiązanego. Te koszty egzekucyjne podlegają przymusowemu ściąganiu w trybie egzekucji administracyjnej. Przy egzekucji kosztów egzekucyjnych nie pobiera się opłat za czynności egzekucyjne.

§ 2. Przepisu § 1 nie stosuje się, gdy koszty egzekucyjne zostały spowodowane niezgodnym z prawem wszczęciem lub prowadzeniem postępowania egzekucyjnego. Koszty te ponosi wierzyciel lub organ egzekucyjny, w zależności od tego, kto spowodował niezgodne z prawem wszczęcie lub prowadzenie postępowania.

§ 3. Wierzyciel ponosi wydatki związane z przekazaniem mu egzekwowanej należności lub przedmiotu. Wierzyciel pokrywa również koszty postępowania egzekucyjnego, jeżeli nie mogą być one ściągane od zobowiązanego.

§ 4. Organ egzekucyjny wydaje na żądanie zobowiązanego lub wierzyciela postanowienie w sprawie kosztów egzekucyjnych. Na postanowienie to służy zażalenie.

§ 5. Koszty egzekucyjne przypadają na rzecz tego organu, który dokonał czynności egzekucyjnych powodujących powstanie kosztów.

Artykuł 65¹³

Minister Finansów określi, w drodze rozporządzenia, wysokość opłat za poszczególne czynności egzekucyjne, sposób ustalania i dokumentowania wydatków związanych z postępowaniem egzekucyjnym oraz umarzania kosztów egzekucyjnych.

Artykuł 66

§ 1. Wierzyciel jest obowiązany do uiszczenia opłaty od kwot ściągniętych egzekucyjnie, a także wpłaconych w wyniku zastosowania środków egzekucyjnych.

§ 2. Opłata wynosi 5% od kwot określonych w § 1 i przypada na rzecz tego organu, który dokonał ściągnięcia należności pieniężnej lub zastosował środki egzekucyjne, w wyniku których należność została zapłacona.

§ 3.¹⁴ Jeżeli wierzyciel uchyla się od uiszczenia opłaty od kwot określonych w § 1, opłata ta podlega przymusowemu ściągnięciu w trybie egzekucji administracyjnej.

DZIAŁ II

EGZEKUCJA NALEŻNOŚCI PIENIĘŻNYCH

ROZDZIAŁ 1

Przepisy wspólne

Artykuł 67

Środkami egzekucji administracyjnej należności pieniężnych są:

1/ egzekucja z pieniędzy (art. 68),

2/ egzekucja z wynagrodzenia za pracę (art. 72-78),

3/ egzekucja ze świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego oraz ubezpieczenia społecznego (art. 79),

4/ egzekucja z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych (art. 80-88), publicznej licytacji i trybu postępowania przy przechowywaniu i egzekucyjnej sprzedaży niektórych rodzajów ruchomości (Dz.U. Nr 47, poz. 281 z późn. zm.).

5/ egzekucja z innych wierzytelności pieniężnych i innych praw majątkowych (art. 89-96),

6/ egzekucja z ruchomości (art. 97-111).

Artykuł 68

§ 1. Jeżeli zobowiązany na wezwanie poborca skarbowego płaci należność pieniężną, będącą przedmiotem egzekucji, poborca wystawia w przepisanej formie pokwitowanie. Pokwitowanie to ma ten sam skutek prawny, co pokwitowanie wierzyciela. Za pokwitowaną należność pieniężną organ egzekucyjny ponosi odpowiedzialność wobec wierzyciela.

§ 2. Do czynności egzekucyjnych określonych w § 1 przepisu art. 53 nie stosuje się.

Artykuł 69

Przepis art. 68 § 1 ma odpowiednie zastosowanie w razie odebrania pieniędzy w wyniku przeszukania pomieszczeń i schowków oraz odzieży, teczek, waliz i temu podobnych przedmiotów (art. 47 i 48).

Artykuł 70

§ 1. Gdy egzekucja administracyjna należności pieniężnych przez zastosowanie środków egzekucyjnych przewidzianych w art. 67 nie może być przeprowadzona lub okazała się bezskuteczna albo gdy ich zastosowanie nie jest wskazane ze względów gospodarczych lub społecznych, wierzyciel może wystąpić do komornika sądowego o przeprowadzenie egzekucji w trybie sądowym z nieruchomości zobowiązanego, jeżeli przepisy Kodeksu postępowania cywilnego na to zezwalają. Gdy podstawą tej egzekucji jest tytuł wykonawczy, wystawiony przez wierzyciela (art. 26 § 1), tytuł ten powinien być na wniosek wierzyciela zaopatrzony w sądową klauzulę wykonalności, chyba że szczególne przepisy inaczej stanowią.

§ 2. Egzekucja z nieruchomości może być prowadzona tylko w celu wyegzekwowania należności pieniężnych ustalonych w decyzji ostatecznej.

Artykuł 71

§ 1. Jeżeli egzekucja administracyjna należności pieniężnych okazała się bezskuteczna, organ egzekucyjny lub wierzyciel może zwrócić się do sądu o nakazanie zobowiązanemu wyjawienia majątku, zgodnie z przepisami Kodeksu postępowania cywilnego.

§ 2. O nakazanie wyjawienia przez zobowiązanego majątku w myśl § 1 można zwrócić się także przed wszczęciem egzekucji administracyjnej lub w toku tej egzekucji, jeżeli zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że egzekwowana należność pieniężna nie będzie mogła być zaspokojona ze znanego majątku zobowiązanego ani też z jego wynagrodzenia za pracę lub z przypadających mu okresowych świadczeń za okres sześciu miesięcy.

ROZDZIAŁ 2

Egzekucja z wynagrodzenia za pracę

Artykuł 72

§ 1. W celu wykonania egzekucji z wynagrodzenia za pracę zobowiązanego organ egzekucyjny:

1/ przesyła do zakładu pracy zobowiązanego zawiadomienie o zajęciu tej części jego wynagrodzenia, która nie jest zwolniona spod egzekucji (art. 9 i 11), na pokrycie określonych egzekwowanych należności pieniężnych wraz z kosztami egzekucyjnymi, oraz wzywa zakład pracy, aby nie wypłacał zajętej części wynagrodzenia zobowiązanemu, lecz wpłacał ją na egzekwowane należności pieniężne, aż do ich pełnego pokrycia, do organu egzekucyjnego lub bezpośrednio do wierzyciela, zawiadamiając organ egzekucyjny o każdorazowej takiej wpłacie,

2/ zawiadamia zgodnie z art. 32, zobowiązanego o zajęciu jego wynagrodzenia za pracę, doręczając mu odpis tytułu wykonawczego i odpis wezwania przesłanego do zakładu pracy, oraz poucza zobowiązanego, że nie wolno mu odbierać wynagrodzenia poza częścią wolną od zajęcia ani rozporządzać nim w żaden inny sposób.

§ 2. Zajęcie wynagrodzenia za pracę jest dokonane z chwilą doręczenia zakładowi pracy zawiadomienia o zajęciu (§ 1 pkt 1). Zajęcie to zachowuje moc również w razie zmiany stosunku pracy lub zlecenia, nawiązania nowego stosunku pracy przez innego pracodawcę. W stosunku do egzekwowanej należności pieniężnej nieważne są rozporządzenia wynagrodzeniem przekraczające część wolną od zajęcia, dokonane po jego zajęciu, a także przed tym zajęciem, jeżeli są wymagalne po zajęciu.

§ 3. Organ egzekucyjny, jednocześnie z zawiadomieniem o zajęciu wynagrodzenia zobowiązanego, wzywa zakład pracy, aby w terminie siedmiu dni złożył za okres trzech miesięcy poprzedzających zajęcie, za każdy miesiąc oddzielnie, zestawienie okresowego wynagrodzenia zobowiązanego za pracę oraz oddzielnie jego dochodu z wszelkich innych tytułów, a także aby złożył w tym terminie, w razie istnienia przeszkód do wypłacenia wynagrodzenia za pracę, oświadczenie o rodzaju tych przeszkód, a w szczególności podał, czy inne osoby roszczą sobie prawa do zajęcia wynagrodzenia, czy i w jakim sądzie toczy się sprawa o to wynagrodzenie oraz czy i o jakie roszczenia została skierowana do tego wynagrodzenia egzekucja przez innych wierzycieli.

§ 4. Organ egzekucyjny, który dokonał zajęcia wynagrodzenia, poucza równocześnie zakład pracy o przewidzianych w art. 76-78 skutkach niezastosowania się do wezwań, o których mowa w § 1 pkt 1 i w § 3.

Artykuł 73

Jeżeli zajęte wynagrodzenie za pracę zostało już uprzednio zajęte przez inny organ egzekucyjny, zakład pracy powinien

niezwłocznie zawiadomić o tym organy egzekucyjne, które postąpią stosownie do art. 62 i 63.

Artykuł 74

§ 1. Jeżeli egzekucję z wynagrodzenia za pracę prowadzi się dla egzekwowania należności pieniężnych kilku wierzycieli, organ egzekucyjny, jednocześnie z zawiadomieniem o zajęciu wynagrodzenia zobowiązanego, wzywa zakład pracy, aby wpłacał potrącone (kwoty bezpośrednio tym wierzycielom, określając, z zachowaniem przepisów o należnościach z pierwszeństwem zaspokojenia, jaki procent każdej potrąconej kwoty należy się poszczególnym wierzycielom.

§ 2. Organ egzekucyjny doręcza odpis skierowanego do zakładu pracy wezwania oraz odpisy tytułów wykonawczych zobowiązanemu i każdemu wierzycielowi. Wierzyciel i zobowiązany może w terminie siedmiu dni od doręczenia mu odpisu wezwania wystąpić do organu egzekucyjnego o zmianę lub sprostowanie wezwania. Organ egzekucyjny wydaje w sprawie zmiany lub sprostowania wezwania postanowienie. Na to postanowienie służy wierzycielowi i zobowiązanemu zażalenie.

§ 3. Gdy w wyniku wpłat potrąconych kwot cała należność objęta zawiadomieniem organu egzekucyjnego (art. 72 § 1 pkt 1) zostanie pokryta, zakład pracy zawiadamia o tym organ egzekucyjny.

Artykuł 75

§ 1. Jeżeli w czasie prowadzenia egzekucji z wynagrodzenia za pracę zobowiązany przestał pracować w zakładzie pracy, w którym dokonano zajęcia wynagrodzenia, zakład pracy powinien zawiadomić o tym organ egzekucyjny w terminie siedmiu dni oraz uczynić wzmiankę o zajęciu wynagrodzenia w wydanym zobowiązanemu świadectwie pracy, z oznaczeniem organu egzekucyjnego i ze wskazaniem wysokości potrąconych już kwot.

§ 2. Jeżeli nowe miejsce pracy zobowiązanego jest znane, zakład pracy jest zobowiązany przesłać w terminie siedmiu dni dokumenty, dotyczące zajęcia wynagrodzenia zobowiązanego za pracę, nowemu zakładowi pracy i zawiadomić o tym organ egzekucyjny. Przesłanie tych dokumentów ma skutki prawne zajęcia wynagrodzenia zobowiązanego w nowym zakładzie pracy od dnia otrzymania tych dokumentów przez ten zakład.

§ 3. Nowy zakład pracy, któremu zobowiązany przedstawił świadectwo pracy ze wzmianką o zajęciu wynagrodzenia, zawiadamia niezwłocznie o zatrudnieniu dawny zakład pracy oraz organ egzekucyjny. Tak samo postąpi nowy zakład pracy zobowiązanego, gdy w inny sposób dowie się o dawnym miejscu jego pracy.

Artykuł 76

§ 1.¹⁵ Jeżeli właściciel, kierownik zakładu pracy lub wyznaczony pracownik nie złożył zestawienia i oświadczenia przewidzianego w art. 72 § 3 lub złożył je niezgodnie z pra-

wdą, zaniebwał zawiadomienia, o którym mowa w art. 73, art. 74 § 3 i art. 75 § 1, lub nie przekazał dokumentów zajęcia wynagrodzenia nowemu zakładowi pracy zobowiązanego pomimo tego, że nowy zakład pracy jest mu znany, albo wypłacił zajętą część wynagrodzenia zobowiązanemu - podlega ukaraniu przez organ prowadzący egzekucję z wynagrodzenia, grzywną w wysokości do trzykrotnej wysokości najniższego wynagrodzenia określonego przez Ministra Pracy i Polityki Socjalnej obowiązującego w dniu nałożenia grzywny. Grzywna może być powtarzana w razie uchylenia się od wykonania, w dodatkowo wyznaczonych terminach, obowiązków wynikających z zajęcia.

§ 2. Na postanowienie o nałożeniu grzywny służy zażalenie.

§ 3. Nałożona grzywna podlega przymusowemu ściąganiu w trybie egzekucji administracyjnej.

Artykuł 77

Zakład pracy, który złożył zestawienie i oświadczenie przewidziane w art. 72 § 3 niezgodne z prawdą lub dokonał wypłaty zajętej części wynagrodzenia zobowiązanemu albo wypłaty niezgodnie z wezwaniem, o którym mowa w art. 74 § 1, odpowiada za wyrządzoną przez to wierzycielowi szkodę.

Artykuł 78

Jeżeli zakład pracy bezpodstawnie uchyła się od wypłaty zajętej części wynagrodzenia na pokrycie należności pieniężnej, na rzecz której zajęcie nastąpiło, organ egzekucyjny może zajętą część wynagrodzenia ściągnąć od zakładu pracy w trybie egzekucji administracyjnej. Podstawą wszczęcia egzekucji jest wezwanie, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 1 oraz w art. 74 § 1. Przed wszczęciem tej egzekucji organ egzekucyjny powinien doręczyć zakładowi pracy upomnienie z zagrożeniem egzekucją, jeżeli zajętą część wynagrodzenia nie zostanie wpłacona w terminie siedmiu dni od daty doręczenia upomnienia.

ROZDZIAŁ 3

Egzekucja ze świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego oraz z ubezpieczenia społecznego

Artykuł 79

§ 1. W celu dokonania egzekucji ze świadczeń z zaopatrzenia emerytalnego oraz ubezpieczenia społecznego, zwanych dalej "świadczeniami", organ egzekucyjny:

1/ przesyła do właściwego do spraw wypłaty zobowiązanemu świadczeń organu rentowego zawiadomienie o zajęciu tej części przysługujących zobowiązanemu świadczeń, która nie jest zwolniona spod egzekucji (art. 10 § 1), na pokrycie egzekwowanych należności pieniężnych wraz z kosztami egzekucyjnymi oraz wzywa organ rentowy, aby nie wypłacał zajętej części świadczenia zobowiązanemu, lecz

wpłacał ją na egzekwowane należności pieniężne, aż do ich pełnego pokrycia, do organu egzekucyjnego lub bezpośrednio do wierzyciela, zawiadamiając organ egzekucyjny o każdorazowej takiej wpłacie,

2/ zawiadamia zobowiązanego, zgodnie z art. 32, o zajęciu przysługujących mu świadczeń, doręczając mu odpis tytułu wykonawczego i odpis zawiadomienia przesłanego do organu rentowego, oraz poucza zobowiązanego, że nie wolno mu odbierać świadczeń poza częścią wolną od zajęcia ani rozporządzać nimi w żaden inny sposób.

§ 2. Zajęcie świadczeń jest dokonane z chwilą doręczenia organowi rentowemu zawiadomienia o zajęciu (§ 1 pkt 1). Zajęcie to zachowuje moc również w razie zmiany organu rentowego właściwego do wypłaty świadczeń. W stosunku do egzekwowanej należności pieniężnej są nieważne rozporządzenia świadczeniami przekraczające część wolną od zajęcia, dokonane po jego zajęciu, a także przed tym zajęciem, jeżeli są wymagalne po zajęciu.

§ 3. Organ egzekucyjny, jednocześnie z zawiadomieniem o zajęciu, wzywa organ rentowy, aby w terminie siedmiu dni podał wysokość przysługujących zobowiązanemu miesięcznych świadczeń, zawiadamiał o każdej zmianie w tym zakresie, a także aby złożył w tym terminie, w razie istnienia przeszkód do wypłacenia świadczeń, oświadczenie o rodzaju tych przeszkód, a w szczególności podał, czy inne osoby roszczą sobie prawa do zajętych świadczeń, czy i w jakim sądzie toczy się sprawa o te świadczenia oraz czy i o jakie roszczenia została skierowana do tych świadczeń egzekucja przez innych wierzycieli.

§ 4. Organ egzekucyjny, który dokonał zajęcia świadczeń, poucza równocześnie organ rentowy o przewidzianych w art. 76-78 skutkach niezastosowania się do wezwań, o których mowa w § 1 pkt 1 i w § 3.

§ 5. Przy egzekucji ze świadczeń stosuje się odpowiednio przepisy art. 73-78.

ROZDZIAŁ 4

Egzekucja z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych

Artykuł 80

§ 1. W celu dokonania egzekucji z wierzytelności z rachunku bankowego organ egzekucyjny:

1/ przesyła do oddziału lub innej jednostki organizacyjnej banku, w którym zobowiązany posiada rachunek bankowy, zawiadomienie o zajęciu wierzytelności pieniężnej zobowiązanego, wynikającej z posiadania tego rachunku, do wysokości egzekwowanej należności pieniężnej wraz z kosztami egzekucyjnymi i wzywa bank, aby bez zgody organu egzekucyjnego nie dokonywał wypłat z rachunku bankowego do wysokości zajętej wierzytelności, lecz niezwłocznie wpłacił zajętą kwotę do organu egzekucyjnego

lub bezpośrednio do wierzyciela na pokrycie egzekwowanej należności albo zawiadomił organ egzekucyjny w terminie siedmiu dni o przeszkodzie do wypłaty zajętej kwoty,

2/ zawiadamia, zgodnie z art. 32, zobowiązanego o zajęciu jego wierzytelności z rachunku bankowego, doręczając mu odpis tytułu wykonawczego i odpis zawiadomienia skierowanego do banku o zakazie wypłaty zajętej kwoty z rachunku bankowego bez zgody organu egzekucyjnego.

§ 2. Równocześnie organ egzekucyjny przesyła do wierzyciela odpis zawiadomienia o zajęciu wierzytelności z rachunku bankowego zobowiązanego (§ 1 pkt 1).

Artykuł 81

§ 1. Zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego zobowiązanego jest dokonane z chwilą doręczenia bankowi zawiadomienia o zajęciu (art. 80 § 1 pkt 1) i obejmuje również kwoty, które nie były na rachunku bankowym w chwili zajęcia, a zostały wpłacone na ten rachunek po dokonaniu zajęcia.

§ 2. Wynikający z zajęcia wierzytelności z rachunku bankowego zakaz wypłat z tego rachunku bez zgody organu egzekucyjnego nie dotyczy bieżących wypłat na wynagrodzenie za pracę oraz na zasądzone alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym zasądzone tytułem odszkodowania. Wypłata na wynagrodzenie za pracę może nastąpić po złożeniu bankowi odpisu listy płac lub innego wiarygodnego dowodu, a wypłata na alimenty i renty o charakterze alimentacyjnym tytułu, stwierdzającego obowiązek zobowiązanego do płacenia alimentów lub renty. Bank dokonuje wypłat na alimenty i renty do rąk osoby uprawnionej do tych świadczeń.

§ 3. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia ustalić, w jakim zakresie wypłaty z tytułu dniówek obrachunkowych dla członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych mogą być dokonywane z rachunku bankowego spółdzielni mimo dokonanego zajęcia.

Artykuł 82

§ 1. W razie zbiegu egzekucji administracyjnej i sądowej do tej samej wierzytelności z rachunku bankowego zobowiązanego, jeżeli kwoty znajdujące się na rachunku bankowym nie wystarczają na pokrycie wszystkich egzekwowanych należności, bank obowiązany jest wstrzymać wypłaty z tego rachunku do wysokości należności pieniężnych, na rzecz których zajęcie nastąpiło, oraz niezwłocznie zawiadomić o tym właściwe organy egzekucyjne, które postąpią stosownie do art. 62. Przepisy art. 81 § 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Przepis § 1 ma zastosowanie również w razie zbiegu kilku egzekucji administracyjnych w przypadkach określonych w art. 63.

Artykuł 83

Jeżeli zajęcie wierzytelności z rachunku bankowego zobowiązanego jest dokonane na pokrycie należności kilku wierzycieli, organ egzekucyjny jednocześnie z zawiadomieniem

banku o zajęciu wierzytelności z rachunku (art. 80 § 1 pkt 1) określi, z zachowaniem przepisów o należnościach z pierwszeństwem zaspokojenia, jaki procent każdej kwoty należy się poszczególnym wierzycielom. Przepisy art. 74 § 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 84

§ 1. Egzekucja z wierzytelności z rachunku bankowego, związanej z dokumentem, którego posiadanie jest koniecznym warunkiem wykonywania prawa do wierzytelności, odbywa się w ten sposób, że organ egzekucyjny dokonuje zajęcia wierzytelności przez odbiór tego dokumentu od zobowiązanego lub innej osoby. Jeżeli osoba ta rości prawo do władania tym dokumentem, może wystąpić o wyłączenie związanej z dokumentem wierzytelności spod egzekucji, na zasadach i w trybie określonym w art. 38-44.

§ 2. Zajęcie wierzytelności przez odbiór dokumentu (§ 1) powinno - być stwierdzone protokołem odbioru dokumentu. W protokole tym określona zostanie wysokość egzekwowanej należności pieniężnej wraz z kosztami egzekucyjnymi. Zajęcie to nie dotyczy wkładów oszczędnościowych wolnych od egzekucji (art. 8 § 1 pkt 7).

§ 3. Organ egzekucyjny zawiadomi niezwłocznie zobowiązanego o zajęciu jego wierzytelności dokonanym w trybie § 1 i 2, doręczając mu, zgodnie z an. 32, odpis tytułu wykonawczego oraz protokołu odbioru dokumentu.

§ 4. Organ egzekucyjny upoważniony jest do dokonania w dokumencie za zobowiązanego odpowiednich wpisów, wypełniania formularzy i pokwitowań oraz wszelkich innych czynności, nie wyłączając wypowiedzenia, od których zależy wypłata z zajętej wierzytelności.

§ 5. O zajęciu wierzytelności z rachunku bankowego przez odbiór dokumentu organ egzekucyjny zawiadamia niezwłocznie właściwy bank, przesyłając odpis protokołu odbioru dokumentu, z wezwaniem dokonania z zajętej wierzytelności wypłaty określonej kwoty na pokrycie egzekwowanej należności pieniężnej wraz z kosztami egzekucyjnymi. Organ egzekucyjny doręczy równocześnie wierzycielowi tej należności odpis wezwania przesłanego do banku.

Artykuł 85

§ 1.¹⁶ Jeżeli egzekucja z rachunku bankowego, stanowiącego wkład oszczędnościowy, na który wystawiono książeczkę oszczędnościową, nie może być przeprowadzona w trybie art. 84 z powodu niemożności odebrania książeczki oszczędnościowej, poborca skarbowy sporządza o tym protokół, a organ egzekucyjny dokonuje następnie zajęcia wkładu oszczędnościowego przez skierowanie do właściwego oddziału bariku odpisu tytułu wykonawczego i zawiadomienia o zajęciu. Zajęcie jest dokonane z chwilą doręczenia tego zawiadomienia. Na skutek zajęcia dokonanego w tym trybie bank wstrzymuje wszelkie wypłaty z zajętego wkładu i ponosi względem wierzyciela odpowiedzialność za wypłaty dokonane przez placówkę banku, urzędy pocztowo-telekomunikacyjne i inne placówki wykonujące czynności w powyższym

zakresie po zawiadomieniu o ich zajęciu. Tryb zawiadamiania placówek banku, urzędów pocztowo-telekomunikacyjnych i innych placówek określi Prezes Narodowego Banku Polskiego w porozumieniu z Ministrami Sprawiedliwości i Łączności.¹⁷ Zajęcie nie dotyczy wkładów oszczędnościowych wolnych od egzekucji (art. 8 § 1 pkt 7).

§ 2. Organ egzekucyjny zawiadomi niezwłocznie właściciela księżeczki oszczędnościowej, jako zobowiązanego, o zajęciu wkładu oszczędnościowego, doręczając mu, zgodnie z art. 32, odpis tytułu wykonawczego, z pouczeniem o odpowiedzialności przewidzianej w § 3 w razie podjęcia kwoty z zajętego wkładu.

§ 3. Zobowiązany, który po dokonaniu zajęcia wkładu oszczędnościowego podejmie wkład lub jego część, odpowiada karnie, jak za usunięcie mienia spod egzekucji.

§ 4. Ponadto organ egzekucyjny doręcza niezwłocznie zawiadomienie o zajęciu wkładu oszczędnościowego wierzycielowi z pouczeniem, że w terminie czterech dni od daty zajęcia wkładu powinien wystąpić do sądu o umorzenie księżeczki oszczędnościowej i zawiadomić o tym właściwy oddział banku, przez doręczenie mu w tym samym terminie odpisu złożonego do sądu wniosku w sprawie wszczęcia postępowania o umorzenie księżeczki oszczędnościowej. W razie nieotrzymania zawiadomienia o wszczęciu postępowania o umorzenie księżeczki oszczędnościowej właściwy oddział banku, po upływie trzech tygodni od daty zajęcia wkładu oszczędnościowego, odwoła wstrzymanie wypłat z tego wkładu, o czym zawiadomi właściciela księżeczki oszczędnościowej.

§ 5. Sąd rozpatrzy wniosek o umorzenie zarówno księżeczki oszczędnościowej na okaziciela, jak i księżeczki oszczędnościowej imiennej, na zasadach i w trybie przewidzianym w przepisach o umorzeniu utraconych dokumentów. W postępowaniu o umorzenie księżeczki nie mogą być zgłaszane zarzuty dotyczące zasadności roszczenia wierzyciela. Koszty postępowania obciążają właściciela księżeczki. Sąd przesyła właściwemu oddziałowi banku wypis prawomocnego postanowienia w sprawie umorzenia księżeczki.

§ 6. W razie umorzenia księżeczki oszczędnościowej właściwy oddział banku wystawia w jej miejsce nową księżeczkę, którą, po odpisaniu części wkładu oszczędnościowego do wysokości należności wskazanej w tytule wykonawczym łącznie z kosztami egzekucyjnymi, wydaje właścicielowi. W razie nieuwzględnienia wniosku o umorzenie księżeczki, właściwy oddział banku niezwłocznie odwoła wstrzymanie wypłat z wkładu oszczędnościowego i zawiadomi o tym właściciela.

Artykuł 86

Przepisy art. 85 mają odpowiednie zastosowanie w przypadku niemożności odebrania innego dokumentu, z którego posiadaniem związana jest wierzytelność na rachunku bankowym.

Artykuł 87¹⁸

§ 1. Bank, który naruszył przepisy dotyczące obowiązków banku w zakresie egzekucji z rachunków bankowych, odpowiada za wyrządzone przez to wierzycielowi szkody.

§ 2. Jeżeli kierownik oddziału lub innej jednostki organizacyjnej banku albo wyznaczony pracownik zaniedbał zawiadomienia, o którym mowa w art. 80 § 1 lub - z zastrzeżeniem art. 81 § 2 - dokonał wypłaty z zajętego rachunku bez zgody organu egzekucyjnego, podlega ukaraniu grzywną. Przepisy art. 76 mają odpowiednie zastosowanie.

§ 3. W razie dokonania przez bank wypłaty z zajętego rachunku z naruszeniem przepisów o egzekucji z rachunków bankowych lub przepisów o kolejności zaspokojenia należności, organ egzekucyjny może ściągnąć z banku równowartość wypłaconej sumy w trybie egzekucji administracyjnej. Przepisy art. 78 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 88

Minister Finansów może w drodze rozporządzenia określić rachunki bankowe, z których nie może być prowadzona egzekucja administracyjna ze względu na realizację zadań przewidzianych w narodowych planach gospodarczych albo z innych ważnych przyczyn społecznych lub gospodarczych.¹⁹

ROZDZIAŁ 5

Egzekucja z innych wierzytelności pieniężnych i innych praw majątkowych

Artykuł 89

§ 1. Organ egzekucyjny przystępuje do egzekucji z innych wierzytelności pieniężnych i praw majątkowych zobowiązanego niż określone w art. 72-88, przez zajęcie tych wierzytelności i praw.

§ 2. W celu dokonania zajęcia wymienionych w § 1 wierzytelności i praw organ egzekucyjny:

1/ wzywa dłużnika zajętej wierzytelności lub prawa, aby należącej od niego sumy lub świadczenia do wysokości egzekwowanej należności wraz z kosztami egzekucyjnymi bez zgody organu egzekucyjnego nie uiszczał zobowiązanemu, lecz należne sumy wpłacił organowi egzekucyjnemu na pokrycie należności,

2/ zawiadamia zobowiązanego, że nie wolno mu zajętej sumy albo innego świadczenia odebrać ani też rozporządzać nimi lub ustanowionym dla nich zabezpieczeniem.

§ 3. Zajęcie wierzytelności i praw jest dokonane z chwilą doręczenia dłużnikowi zajętej wierzytelności lub prawa wezwania, o którym mowa w § 2.

§ 4. Jeżeli organowi egzekucyjnemu jest wiadomo, że zajęta wierzytelność lub prawo są zabezpieczone przez wpis w

księdze wieczystej lub przez złożenie dokumentu do zbioru, przesyła on do sądu lub do właściwego biura notarialnego wniosek o dokonanie w księdze wieczystej wpisu o zajęciu wierzytelności i praw lub o złożenie tego wniosku do zbioru dokumentów. Do wniosku organu egzekucyjnego dołącza się odpis tytułu wykonawczego.

§ 5. Jeżeli zajęta wierzytelność lub prawo należy się zobowiązanemu od organów i instytucji państwowych będących jednostkami lub zakładami budżetowymi albo od funduszy w ich zarządzie pozostających, za dłużnika zajętej wierzytelności lub prawa uważa się organ lub instytucję, które są powołane do wydania polecenia wypłaty albo wykonania świadczenia.

Artykuł 90

§ 1. Jednocześnie z wezwaniem dłużnika zajętej wierzytelności lub prawa do dokonania wpłaty na pokrycie należności (art. 89 § 2 pkt 1) organ egzekucyjny wzywa go, aby w terminie siedmiu dni złożył oświadczenie:

1/ czy uznaje zajęte wierzytelności lub prawo zobowiązanego, 2/ czy wypłaci z zajętej wierzytelności lub prawa kwoty na pokrycie należności albo z jakiego powodu wypłaty tej odmawia,

3/ czy i w jakim sądzie lub przed jakim organem toczy się albo toczyła się sprawa o zajęte wierzytelności lub prawo.

§ 2. Razem z zawiadomieniem zobowiązanego o zakazie odbioru zajętej sumy i rozporządzania zajęte wierzytelnością lub prawem (art. 89 § 2 pkt 2) organ egzekucyjny doręcza mu, zgodnie z art. 32, odpis tytułu wykonawczego, a także odpis wniosku, złożonego w myśl art. 89 § 4.

Artykuł 91

§ 1. Zajęcie wierzytelności lub prawa z tytułu dostaw, robót i usług dotyczy również wierzytelności i praw, które nie istniały w chwili zajęcia, a powstaną po dokonaniu zajęcia z tytułu tych dostaw, robót i usług.

§ 2. Wierzytelność pieniężna przypadająca zobowiązanemu od organów, instytucji, zakładów i funduszy, wymienionych w art. 89 § 5, oraz od organizacji spółdzielczych z tytułu dostaw, robót lub usług może być zajęta przed ukończeniem dostawy, roboty lub usługi do wysokości uzgodnionej przez organ egzekucyjny ze zleceniodawcą, na rzecz którego dostawy, roboty lub usługi są wykonywane. Nie wymaga uzgodnienia zajęcia wierzytelności do 25% kwoty każdorazowej wypłaty.

Artykuł 92

§ 1. Dłużnik zajętej wierzytelności lub prawa, który nie złożył w przepisany terminie oświadczenia, przewidzianego w art. 90 § 1, lub złożył je niezgodnie z prawdą albo wypłacił zajęte wierzytelności lub prawa majątkowego zobowiązanemu, podlega ukaraniu grzywną. Przepisy art. 76 mają odpowiednie zastosowanie.

wiązanemu, podlega ukaraniu grzywną. Przepisy art. 76 mają odpowiednie zastosowanie.

§ 2. Dłużnik zajętej wierzytelności lub prawa, który złożył oświadczenie, przewidziane w art. 90 § 1, niezgodnie z prawdą albo wypłacił zajęte sumę zobowiązanemu, odpowiada za wyrządzone przez to wierzycielowi szkody. Przepisy art. 77 mają odpowiednie zastosowanie.

Artykuł 93

Jeżeli dłużnik zajętej wierzytelności lub prawa uchyla się od wpłaty zajętej sumy do organu egzekucyjnego, mimo że wierzytelność lub prawo zostały przez niego uznane i są wymagalne, organ egzekucyjny może zajęte sumę ściągnąć od dłużnika zajętej wierzytelności lub prawa w trybie egzekucji administracyjnej. Przepisy art. 78 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 94

§ 1. Organ egzekucyjny może z mocy samego zajęcia wierzytelności pieniężnej lub innego prawa majątkowego wykonywać wszelkie prawa zobowiązanego w zakresie realizacji zajętej wierzytelności lub prawa.

§ 2. Zobowiązany powinien udzielić organowi egzekucyjnemu wszelkich wyjaśnień, potrzebnych do dochodzenia praw przeciwko dłużnikowi zajętej wierzytelności lub prawa.

§ 3. Jeżeli należyte wykonywanie praw zobowiązanego przez organ egzekucyjny odnośnie do zajętej wierzytelności lub prawa tego wymaga, sąd na wniosek organu egzekucyjnego ustanowi kuratora lub zarządcę albo nakaze sprzedaż prawa.

Artykuł 95

§ 1. Przepisy art. 89-94 stosuje się odpowiednio do egzekucji z sum krajowych przekazów pocztowych. Za wierzyciela zajętej wierzytelności uważa się w tym przypadku adresata przekazu, a za dłużnika zajętej wierzytelności - placówkę pocztową, która obowiązana jest wypłacić sumę przekazu adresatowi.

§ 2. Wypłata przez placówkę pocztową sumy przekazu organowi egzekucyjnemu, który dokonał zajęcia, jest równoznaczna z wypłatą jej adresatowi.

Artykuł 96

Egzekucji z wierzytelności pieniężnych i praw majątkowych związanych z posiadaniem dokumentu, którego posiadanie jest koniecznym warunkiem wykonywania prawa do wierzytelności lub prawa, dokonuje organ egzekucyjny, stosując odpowiednio zasady i tryb określone w art. 84-86. Przepis ten ma również zastosowanie do dokumentów przenoszonych przez indos.

Egzekucja z ruchomości

ODDZIAŁ 1

Zajęcie

Artykuł 97

§ 1. Do egzekucji z ruchomości zobowiązanego poborca skarbowy przystępuje przez ich zajęcie.

§ 2. Zajęciu podlegają ruchomości zobowiązanego, znajdujące się zarówno w jego władaniu, jak i we władaniu innej osoby, jeżeli nie zostały wyłączone spod egzekucji (art. 38) lub od niej zwolnione (art. 40).

§ 3. Ruchomości przysłane jako krajowe przesyłki pocztowe pod adresem zobowiązanego podlegają zajęciu w placówce pocztowej obowiązanej do doręczenia tych przesyłek. Zajęcie tych ruchomości jest równoznaczne z ich doręczeniem adresatowi. Poborca skarbowy dokonuje otwarcia zajętej przesyłki pocztowej w obecności przedstawiciela placówki pocztowej.

§ 4. Przedmiotem egzekucji z ruchomości, której zobowiązany jest współwłaścicielem, jest udział zobowiązanego we współwłasności. Zajęcie udziału we współwłasności ruchomości następuje w sposób przewidziany dla zajęcia ruchomości, lecz sprzedaży podlega tylko zajęty zobowiązanego we współwłasności. Innym współwłaścicielom ruchomości łącznie służy prawo żądania, aby była sprzedana cała ruchomość. Ponadto innym współwłaścicielom lub każdemu z nich służy prawo nabycia zajętego udziału zobowiązanego po cenie oszacowania tego udziału.

§ 5. Nie powinny podlegać zajęciu ruchomości o wartości ponad sumę potrzebną do zaspokojenia egzekwowanej należności z kosztami egzekucyjnymi, jeżeli zobowiązany posiada inną podlegającą egzekucji ruchomość o wartości wystarczającej na zaspokojenie tych należności, a sprzedaż egzekucyjna tej ruchomości nie następuje trudności.

Artykuł 98

§ 1. Zajęcie ruchomości następuje przez wpisanie jej do protokołu zajęcia i podpisanie protokołu przez poborcę skarbowego. Jeżeli przy zajęciu jest obecny zobowiązany i świadkowie, powinni również oni podpisać protokół zajęcia.

§ 2. Zobowiązanemu doręcza się odpis protokołu zajęcia, a także, zgodnie z art. 32, odpis tytułu wykonawczego, jeżeli uprzednio nie został on zobowiązanemu doręczony.

§ 3. Na każdej zajętej ruchomości poborca skarbowy umieszcza znak, ujawniający na zewnątrz jej zajęcie.

§ 4. W razie zajęcia pojazdów podlegających rejestracji na podstawie odrębnych przepisów, poborca skarbowy zamieszcza w dowodzie rejestracyjnym pojazdu adnotację o zajęciu.

O dokonaniem zajęcia organ egzekucyjny niezwłocznie zawiadamia rejonowy organ rządowej administracji ogólnej.

Artykuł 99

§ 1. Poborca skarbowy zamieszcza w protokole zajęcia opis każdej zajętej ruchomości według znamion jej właściwych, a ponadto oznacza jej wartość szacunkową, o ile przepisy § 2 i 3 nie stanowią inaczej. Zobowiązanemu służy prawo przedstawienia przy sporządzaniu protokołu zajęcia rachunków i innych dowodów dla oznaczenia wartości szacunkowej zajętej ruchomości. Zobowiązanemu służy, w terminie 5 dni od daty zajęcia ruchomości, prawo wniesienia do organu egzekucyjnego zażalenia na oszacowanie dokonane przez poborcę skarbowego. W tym przypadku organ egzekucyjny jest obowiązany powołać biegłego dla oznaczenia wartości szacunkowej zajętej ruchomości.

§ 2. Zajęte wyroby użytkowe ze złota, platyny i srebra nie mogą być oszacowane poniżej wartości kruszcu, z którego zostały wytworzone. Oznaczenie wartości szacunkowej takich ruchomości następuje przez biegłego. Dotyczy to również oszacowania zajętych innych kosztowności, a także maszyn i innych urządzeń produkcyjnych oraz pojazdów samochodowych i ciągników. Poborca skarbowy zamieszcza w protokole zajęcia takich ruchomości tylko ich opis, zaznaczając potrzebę oznaczenia ich wartości szacunkowej przez biegłego. Biegłego powołuje organ egzekucyjny.

§ 3. Organ egzekucyjny może powołać biegłego dla oznaczenia wartości szacunkowej innych zajętych ruchomości, jeżeli uzna to za potrzebne. Organ egzekucyjny może również w tych przypadkach żądać opinii właściwej instytucji, przedsiębiorstwa handlu wewnętrznego lub organu uprawnionego do ustalania cen.

§ 4. Oszacowanie zajętych ruchomości przez biegłego powinno się odbyć najpóźniej na trzy dni przed wyznaczonym terminem sprzedaży. O terminie oszacowania przez biegłego należy zawiadomić zobowiązanego. Odpis protokołu oszacowania przez biegłego przesyła się zobowiązanemu. Koszty oszacowania przez biegłego ponosi zobowiązany.

Artykuł 100

§ 1. Poborca skarbowy pozostawi zajętą ruchomość w miejscu zajęcia pod dozorem zobowiązanego lub dorosłego jego domownika albo innej osoby, u której ruchomość zajął. Jeżeli zajęta ruchomość nie może być pozostawiona w miejscu zajęcia, a nie ma innej osoby, której by można było oddać zajętą ruchomość pod dozór, zostanie ona wzięta pod dozór organu egzekucyjnego.

§ 2. Poborca skarbowy może po zajęciu ruchomości odebrać ją zobowiązanemu i oddać pod dozór innej osoby lub organu egzekucyjnego, jeżeli zobowiązany nie daje rękopisem należytego przechowania zajętej ruchomości, odmawia podpisania protokołu zajęcia, a także gdy usuwał lub usuwa ruchomości zajęte albo zagrożone zajęciem.

§ 3. Jeżeli zajęta ruchomość stanowi przedmiot o wartości zabytkowej, poborca skarbowy odda ją pod dozór państwowemu muzeum, bibliotece lub archiwum. Dozór nad zajętymi ruchomościami ze złota, platyny i srebra oraz innymi kosztownościami, nie posiadającymi wartości zabytkowej, sprawuje organ egzekucyjny.

§ 4. Osoba lub instytucja, pod której dozorem pozostają zajęte ruchomości, sprawuje obowiązki dozorczy. Poborca skarbowy doręcza dozorczy odpis protokołu zajęcia.

Artykuł 101

§ 1. Zobowiązanemu albo domownikowi razem z nim mieszkającemu służy prawo zwykłego używania zajętej ruchomości, pozostawionej pod ich dozorem, byleby przez to ruchomość nie straciła na wartości. To samo stosuje się, gdy ruchomość zobowiązanego zajęto u innej osoby i pozostawiono pod jej dozorem, jeżeli osoba ta była uprawniona do używania tej ruchomości.

§ 2. W innych przypadkach dozorca nie ma prawa używania zajętej ruchomości, chyba że jej używanie jest konieczne dla utrzymania jej wartości. W razie używania przez dozorcę zajętego inwentarza żywego, wartość uzyskiwanych pożytków podlega zaliczeniu na koszty dozoru.

Artykuł 102

§ 1. Dozorca obowiązany jest przechowywać zajętą ruchomość z taką starannością, aby nie straciła na wartości, oraz wydać ją na wezwanie organu egzekucyjnego lub poborca skarbowego. Dozorca obowiązany jest zawiadomić organ egzekucyjny o zamierzonej zmianie miejsca przechowywania ruchomości.

§ 2. Organ egzekucyjny przyzna na żądanie dozorczy, zwrot koniecznych wydatków związanych z wykonywaniem dozoru oraz wynagrodzenie za dozór, chyba że dozorcą jest jedna z osób wymienionych w art. 101 § 1.

§ 3. Organ egzekucyjny określa też wydatki i wynagrodzenie za dozór w razie przechowywania zajętych ruchomości w pomieszczeniach przez ten organ utrzymywanych.

§ 4. Na postanowienie organu egzekucyjnego w sprawie zwrotu wydatków związanych z wykonywaniem dozoru oraz wynagrodzenia za dozór służy wierzycielowi, zobowiązanemu oraz dozorczy zażalenie.

Artykuł 103

§ 1. Dozorca nie odpowiada za uszkodzenie, zniszczenie lub zaginięcie zajętej ruchomości, wynikłe wskutek przypadku lub siły wyższej.

§ 2. Za uszkodzenie, zniszczenie lub zaginięcie zajętej ruchomości w czasie transportu odpowiada organ egzekucyjny, chyba że wynikły w skutek przypadku lub siły wyższej.

Sprzedaż

Artykuł 104

§ 1. Sprzedaż zajętych ruchomości nie może nastąpić wcześniej niż siódmego dnia od daty zajęcia.

§ 2. Sprzedaż zajętych ruchomości może nastąpić bezpośrednio po zajęciu, jeżeli:

1/ ruchomości ulegają łatwo zepsuciu albo sprawowanie nad nimi dozoru lub ich przechowywanie powodowałoby koszty niewspółmierne do ich wartości,

2/ zajęto inwentarz żywy, a zobowiązany odmówił zgody na przyjęcie go pod dozór,

3/ egzekucja dotyczy zobowiązania, na którego pokrycie organ egzekucyjny przyjął od zobowiązanego, będącego rolnikiem przelew jego należności za przyszłe dostawy towarowe, a dostawy te z winy zobowiązanego w terminie nie zostały wykonane.

Artykuł 105

§ 1. Zajęte ruchomości, z zastrzeżeniem § 2, organ egzekucyjny sprzedaje w drodze licytacji publicznej albo sprzedaje po cenie oszacowania jednostkom prowadzącym działalność handlową lub przekazuje do sprzedaży przedsiębiorstwom prowadzącym sprzedaż komisową tego rodzaju ruchomości.

§ 2. Zajęte przedmioty o wartości historycznej, naukowej lub artystycznej organ egzekucyjny, w uzgodnieniu z właściwym ze względu na miejsce zajęcia tych przedmiotów wojewódzkim konserwatorem zabytków, zgłosi w celu nabycia po cenie oszacowania instytucji, o której mowa w art. 100 § 3, lub państwowemu przedsiębiorstwu zajmującemu się obrotem tymi przedmiotami. Oznaczenie wartości szacunkowej takich przedmiotów następuje w trybie przewidzianym w art. 99 § 2 ustawy.

Artykuł 106

§ 1. Cena wywołania w pierwszym terminie licytacji wynosi 3/4 wartości szacunkowej ruchomości. Jeżeli licytacja w pierwszym terminie nie dojdzie do skutku, ruchomości mogą być sprzedane w drugim terminie licytacyjnym. Cena wywołania w drugim terminie licytacyjnym wynosi połowę wartości szacunkowej ruchomości. Sprzedaż licytacyjna może nastąpić za cenę niższą od ceny wywołania.

§ 2. O terminie i miejscu licytacji organ egzekucyjny zawiadamia zobowiązanego najpóźniej na trzy dni przed dniem licytacji. W przypadkach określonych w art. 104 § 2 zawiadomienie takie następuje przed rozpoczęciem licytacji.

Artykuł 107

§ 1. Prawo własności zajętych ruchomości, będących przedmiotem licytacji, nabywa osoba, która z zachowaniem przepisów o przeprowadzaniu licytacji zaofiarowała najwyższą cenę, uzyskała przybicie i zapłaciła całą cenę w przepisany termin. Nabywca nie może domagać się unieważnienia licytacji i nabycia ruchomości ani też obniżenia ceny jej nabycia z powodu jej wad, mylnego oszacowania lub innej przyczyny.

§ 2. Zobowiązany, wierzyciel oraz każdy uczestnik licytacji może zgłosić do protokołu licytacji lub wnieść do organu egzekucyjnego, w terminie trzech dni od daty licytacji, zażalenie na naruszenie przepisów o przeprowadzaniu licytacji. Wniesienie zażalenia wstrzymuje wydanie sprzedanej rzeczy nabywcy. Nie dotyczy to rzeczy łatwo psujących się oraz rzeczy wydanych nabywcy przed wniesieniem zażalenia. Zażalenie powinno być rozpatrzone w terminie czterech dni. Nabywca może zrzec się nabytej rzeczy i żądać zwrotu zapłaconej ceny, jeżeli w tym terminie zażalenie nie zostało rozpatrzone, a nabywcy rzecz nie została wydana.

§ 3. Licytacja, przeprowadzona z naruszeniem przepisów o jej publicznym charakterze, o cenie wywołania i nabycia oraz o wyłączeniu od udziału w licytacji, podlega unieważnieniu przez organ egzekucyjny lub jego organ nadzorczy. Unieważnienie licytacji może jednak nastąpić tylko wtedy, gdy ruchomości sprzedane znajdują się jeszcze we władaniu nabywcy.

§ 4. W licytacji nie mogą uczestniczyć:

- 1/ zobowiązany,
- 2/ poborca skarbowy prowadzący licytację, jego małżonek i dzieci,
- 3/ pracownicy organu egzekucyjnego prowadzącego licytację, ich małżonkowie i dzieci, a jeżeli w danej miejscowości jest więcej organów egzekucyjnych - także pracownicy tych innych organów,
- 4/ osoby obecne na licytacji w charakterze urzędowym,
- 5/ osoby, które przekazały zajęte ruchomości na rzecz Skarbu Państwa, oraz członkowie ich rodzin określani w pkt 2.

Artykuł 108

§ 1. Zajęte ruchomości, które nie zostały sprzedane w trybie art. 105, organ egzekucyjny sprzedaje z wolnej ręki po cenie określonej przez ten organ, jednakże nie niższej od 1/3 ich wartości szacunkowej.

§ 2. Zajęte ruchomości nie sprzedane w trybie § 1, przekazuje organ egzekucyjny organizacji opieki społecznej po cenie ustalonej przez ten organ. Jeżeli organizacja ta nie wyrazi zgody na odpłatne przejęcie ruchomości, organ egzekucyjny sprzedaje je jednostkom prowadzącym skup przedmiotów używanych lub zajmujących się skupem surowców wtórnych.

Artykuł 109

§ 1. Minister Finansów, w drodze rozporządzenia, określi:

1/ sposób przeprowadzania licytacji, o której mowa w art. 105 § 1,

2/ szczególne tryby postępowania przy:

- a/ sprzedaży zajętych ruchomości ulegających szybkiemu zepsuciu,
- b/ przechowywaniu i sprzedaży zajętych ruchomości ze szlachetnych metali, innych kosztowności oraz papierów wartościowych,
- c/ przechowywaniu i sprzedaży zajętych broni, amunicji i innych przedmiotów, na których posiadanie jest wymagane zezwolenie.

§ 2. Określenie trybu postępowania przy przechowywaniu i sprzedaży rzeczy, o których mowa w § 1 pkt 2 lit. c), następuje w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych.²⁰

Artykuł 110

Przepisów art. 105-109 nie stosuje się do sprzedaży walut obcych. Zajęte waluty obce organ egzekucyjny sprzedaje bankom dewizowym posiadającym uprawnienie dewizowe do ich skupu. To samo dotyczy sprzedaży zajętego złota, platyny i srebra z wyjątkiem wyrobów użytkowych z tych metali.

Artykuł 111

Jeżeli należności pieniężne z mocy przepisów szczególnych korzystają z ustawowego prawa zastawu na ruchomości, egzekucję z tej ruchomości prowadzi się według przepisów art. 105-110, o ile przepisy szczególne nie zawierają odmiennych postanowień.

ROZDZIAŁ 7

Szczególne zasady egzekucji należności pieniężnych

Artykuł 112²¹

Gdy zobowiązanym do uiszczenia należności pieniężnej jest państwowa jednostka budżetowa, wierzyciel w celu otrzymania tej należności składa tytuł wykonawczy bezpośrednio tej państwowej jednostce, z której działalnością wiąże się egzekwowana należność. Jednostka ta jest obowiązana bezzwłocznie należność uiszczyć. Jeżeli należność nie zostanie uiszczona w ciągu siedmiu dni od daty złożenia tytułu wykonawczego, jednostka nadrzędna zobowiązanego, na wniosek wierzyciela zarządzi pokrycie należności ze środków zobowiązanego.

Artykuł 113

(uchylony)²²

ROZDZIAŁ 8

Podział sumy uzyskanej z egzekucji

Artykuł 114

Organ egzekucyjny, który prowadzi egzekucję należności pieniężnych na rzecz dwóch lub więcej wierzycieli, z kwoty uzyskanej z egzekucji przekazuje odpowiednie sumy przede wszystkim wierzycielom, którym służy prawo pierwszeństwa zaspokojenia ich należności, a następnie innym wierzycielom.

Artykuł 115

Gdy kwota uzyskana z egzekucji, prowadzonej na rzecz dwóch lub więcej wierzycieli, nie wystarcza na uregulowanie należności wszystkich wierzycieli, organ egzekucyjny dokonuje podziału uzyskanej kwoty między wierzycieli stosunkowo do wysokości ich należności, z zachowaniem ich uprawnień do pierwszeństwa zaspokojenia należności.

DZIAŁ III

EGZEKUCJA OBOWIĄZKÓW O CHARAKTERZE NIEPIENIĘŻNYM

ROZDZIAŁ 1

Przepisy wspólne

Artykuł 116

Środkami egzekucji administracyjnej obowiązków o charakterze niepieniężnym są:

- 1/ grzywna w celu przymuszenia,
- 2/ wykonanie zastępcze,
- 3/ odebranie rzeczy ruchomej,
- 4/ odebranie nieruchomości, opróżnienie lokali i innych pomieszczeń,
- 5/ przymus bezpośredni.

Artykuł 117

Organy określone w art. 20 § 2, w granicach swojej właściwości do nakładania obowiązków o charakterze niepieniężnym, mogą stosować środki egzekucyjne wskazane w art. 116 pkt 2, 3 i 5 również w celu wyegzekwowania wydanych bezpośrednio ustnych poleceń, bez potrzeby wystawienia tytułu wykonawczego i doręczenia zobowiązanemu postanowienia o zastosowaniu środka egzekucyjnego, jeżeli zwłoka w wykonywaniu obowiązku groziłaby niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia ludzkiego albo ciężkimi szkodami dla gospodarstwa narodowego lub jeżeli wymaga tego szczególnie interes społeczny.

Artykuł 118

Zobowiązany do wykonania obowiązku o charakterze niepieniężnym może być wezwany do wyjawienia, gdzie znajduje się przedmiot, którego egzekucja dotyczy. Przepisy art. 71 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 2

Grzywna w celu przymuszenia

Artykuł 119

§ 1. Grzywnę w celu przymuszenia nakłada się, gdy egzekucja dotyczy spełnienia przez zobowiązanego obowiązku znoszenia lub zaniechania albo obowiązku wykonania czynności, a w szczególności czynności, której z powodu jej charakteru nie może spełnić inna osoba za zobowiązanego.

§ 2. Grzywnę nakłada się również, jeżeli nie jest celowe zastosowanie innego środka egzekucji obowiązków o charakterze niepieniężnym.

Artykuł 120

§ 1. Grzywna w celu przymuszenia może być nakładana zarówno na osoby fizyczne, jak i osoby prawne, a także na jednostki organizacyjne nie posiadające osobowości prawnej.

§ 2. Gdy zobowiązanym jest osoba fizyczna działająca przez ustawowego przedstawiciela, przedsiębiorstwo państwowe lub inna państwowa jednostka organizacyjna, organizacja spółdzielcza, samorządowa, zawodowa lub inna społeczna osoba prawna lub jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej, grzywnę nakłada się na ustawowego przedstawiciela zobowiązanego lub na osobę, do której należy bezpośrednie czuwanie nad wykonywaniem przez zobowiązanego obowiązków tego rodzaju, jakim jest egzekwowany obowiązek. Jednocześnie może być nałożona grzywna na zobowiązaną osobę prawną lub jednostkę organizacyjną; jeżeli jest to niezbędne dla przymuszenia wykonania obowiązku.

Artykuł 121

§ 1. Grzywna w celu przymuszenia może być nakładana kilkakrotnie w tej samej lub wyższej kwocie.

§ 2. Każdorazowo nałożona grzywna nie może jednak przekraczać sumy 300.000²³ zł, a w stosunku do osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej - 1.500.000 zł.

§ 3. Grzywny nakładane wielokrotnie nie mogą łącznie przekroczyć sumy 1.500.000²⁵ zł, a w stosunku do osób prawnych i jednostek organizacyjnych nie posiadających osobowości prawnej - 15.000.000 zł.

§ 4. Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia zmieniać określone w § 2 i 3 granice grzywien.

Artykuł 122

§ 1. Grzywną w celu przymuszenia nakłada organ egzekucyjny, który doręcza zobowiązanemu:

1/ odpis tytułu wykonawczego zgodnie z art. 32, 21 postanowienie o nałożeniu grzywny.

§ 2. Postanowienie o nałożeniu grzywny powinno zawierać:

1/ wezwanie do uiszczenia grzywny w oznaczonym terminie z pouczeniem, że w przypadku nieuiszczenia grzywny w terminie zostanie ona ściągnięta w trybie egzekucji administracyjnej należności pieniężnych,

2/ wezwanie do wykonania obowiązku określonego w tytule wykonawczym w terminie wskazanym w postanowieniu, z zagrożeniem, że w razie niewykonania obowiązku w terminie będą nakładane dalsze grzywny w tej samej lub wyższej kwocie.

§ 3. Zobowiązanemu służy prawo zgłoszenia zarzutów i wniesienia zażalenia w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego (art. 33 i 34) oraz prawo wniesienia zażalenia na postanowienie o nałożeniu grzywny.

Artykuł 123

Przepisy art. 122 stosuje się również w przypadkach nakładania dalszych grzywien w celu przymuszenia, gdy zobowiązany mimo wezwania nie wykonał obowiązku określonego w tytule wykonawczym.

Artykuł 124

§ 1. Nałożone grzywny w celu przymuszenia, nie uiszczono w terminie, podlegają ściągnięciu w trybie egzekucji należności pieniężnych, określonym w niniejszej ustawie.

§ 2. Obowiązek uiszczenia nałożonych grzywien nie przechodzi na spadkobierców lub prawonabywców zobowiązanego.

Artykuł 125

§ 1. W razie wykonania obowiązku określonego w tytule wykonawczym, nałożone, a nie uiszczono lub nie ściągnięte grzywny w celu przymuszenia podlegają umorzeniu.

§ 2. Postanowienie w sprawie umorzenia grzywny wydaje organ egzekucyjny na wniosek zobowiązanego. Na postanowienie o odmowie umorzenia grzywny służy zażalenie.

Artykuł 126

Na wniosek zobowiązanego, który wykonał obowiązek, mogą być w uzasadnionych przypadkach uiszczono lub ściągnięte grzywny w celu przymuszenia zwrócone w całości lub w części. O zwrocie grzywny postanawia organ egzekucyjny za zgodą jednostki nadrzędnej.

ROZDZIAŁ 3

Wykonanie zastępcze

Artykuł 127

Wykonanie zastępcze stosuje się, gdy egzekucja dotyczy obowiązku wykonania czynności, którą można zlecić innej osobie do wykonania za zobowiązanego i na jego koszt.

Artykuł 128

§ 1. W celu zastosowania środka egzekucyjnego określonego w art. 127 organ egzekucyjny doręcza zobowiązanemu:

1/ odpis tytułu wykonawczego zgodnie z art. 32,

2/ postanowienie, że obowiązek objęty tytułem wykonawczym zostanie w trybie postępowania egzekucyjnego wykonany zastępczo przez inną osobę za zobowiązanego, na jego koszt i niebezpieczeństwo.

2. W postanowieniu o zastosowaniu wykonania zastępczego organ egzekucyjny może wezwać zobowiązanego do wpłacenia w oznaczonym terminie określonej kwoty tytułem zaliczki na koszty wykonania zastępczego, z pouczeniem, że w przypadku niewpłacenia kwoty w tym terminie zostanie ona ściągnięta w trybie egzekucji administracyjnej należności pieniężnych.

§ 3. W postanowieniu o zastosowaniu wykonania zastępczego organ egzekucyjny może również nakazać zobowiązanemu dostarczenie posiadanej dokumentacji, a także posiadanych materiałów i środków przewozowych, niezbędnych do zastępczego wykonania egzekwowanej czynności, z zagrożeniem zastosowania odpowiednich środków egzekucyjnych w razie uchylecia się zobowiązanego od dostarczenia tych dokumentów, materiałów i środków przewozowych.

§ 4. Zobowiązanemu służy prawo zgłoszenia zarzutów i wniesienia zażalenia w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego (art. 33 i 34) oraz prawo wniesienia zażalenia na postanowienie o zastosowaniu wykonania zastępczego.

Artykuł 129

Organ egzekucyjny może wydawać postanowienia w sprawie wezwania zobowiązanego do wpłacenia zaliczek na koszty wykonania zastępczego oraz w sprawie dostarczenia dokumentacji, materiałów i środków przewozowych także w toku zastępczego wykonania egzekwowanego obowiązku. Do tych postanowień stosuje się przepisy art. 128.

Artykuł 130

Jeżeli w postanowieniu w sprawie wykonania zastępczego nie wskazano osoby, której zostało zlecone zastępcze wykonanie egzekwowanego obowiązku, organ egzekucyjny zleci wykonanie egzekwowanych czynności określonej przez siebie osobie w terminie nie dłuższym niż miesiąc i zawiadomi o tym zobowiązanego.

Artykuł 131

Wykonawca odpowiada wobec zobowiązanego za rzetelne wykonanie robót, celowe zużycie materiałów dostarczonych przez zobowiązanego oraz prawidłowe korzystanie z jego środków przewozowych. Zobowiązany może dochodzić swoich roszczeń bezpośrednio od wykonawcy.

Artykuł 132

§ 1. Zobowiązany ma prawo wglądu w czynności wykonawcy oraz zgłaszania do organu egzekucyjnego wniosków co do sposobu wykonywania tych czynności.

§ 2. Zobowiązany może w toku czynności egzekucyjnych zgłosić do organu egzekucyjnego wniosek o zaniechanie dalszego stosowania wykonania zastępczego, jeżeli wykonawca na to się godzi, a zobowiązany złożył oświadczenie, że egzekwowany obowiązek wykona w terminie przez organ egzekucyjny wskazanym. Organ egzekucyjny uwzględni wniosek, jeżeli uzna to oświadczenie za nie budzące wątpliwości. Organ egzekucyjny może uzależnić wyrażenie zgody na wniosek zobowiązanego od złożenia przez niego zabezpieczenia wykonania egzekwowanego obowiązku w formie, jaką uzna za wskazaną.

§ 3. Na postanowienie organu egzekucyjnego w sprawie wniosku o zaniechanie dalszego stosowania wykonania zastępczego służy zobowiązanemu zażalenie.

Artykuł 133

§ 1. O zakończeniu czynności egzekucyjnych w drodze wykonania zastępczego i o wykonaniu egzekwowanego obowiązku organ egzekucyjny zawiadamia zobowiązanego. Równocześnie doręcza mu wykaz kosztów wykonania zastępczego, z wezwaniem do uiszczenia na pokrycie tych kosztów odpowiedniej kwoty w oznaczonym terminie, z uprzedzeniem, że w razie nieuiszczenia tej kwoty w terminie, zostanie ona ściągnięta w trybie egzekucji administracyjnej należności pieniężnych.

§ 2. Jeżeli koszty wykonania zastępczego są wysokie albo gdy wykonanie zastępcze trwa dłuższy okres, organ egzekucyjny może przed zakończeniem egzekucji doręczać zobowiązanemu wykazy poczynionych już kosztów z wezwaniem do ich pokrycia w oznaczonym terminie. Przepisy § 1 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 134

Jeżeli zobowiązany nie wpłacił w oznaczonym terminie określonej w postanowieniu o zastosowaniu wykonania zastępczego kwoty tytułem zaliczki na koszty wykonania zastępczego (art. 128 § 2) lub kwoty na pokrycie kosztów wykonania zastępczego wskazanej w wykazach doręczonych zobowiązanemu w myśl art. 133, organ egzekucyjny wszczy na egzekucję tych należności stosownie do przepisów o egzekucji administracyjnej należności pieniężnych.

Artykuł 135

W sprawach kosztów wykonania zastępczego nie uregulowanych w art. 127-134, stosuje się przepisy art. 64 i 65.

ROZDZIAŁ 4

Odebranie rzeczy ruchomej

Artykuł 136

§ 1. Jeżeli zobowiązany uchyla się od obowiązku wydania oznaczonej rzeczy ruchomej, rzecz ta może być mu przez organ egzekucyjny odebrana w celu wydania jej wierzycielowi. Dotyczy to również obowiązku wydania rzeczy na określony okres czasu.

§ 2. Odrębne przepisy określają przypadki, w których środek egzekucyjny przewidziany w § 1 może być zastosowany przy egzekucji obowiązku wydania rzeczy ruchomej oznaczonej tylko co do rodzaju lub gatunku.

§ 3. Środek egzekucyjny określony w § 1 stosuje się również, gdy egzekwowany jest obowiązek zniszczenia rzeczy ruchomej, nakazany ze względów sanitarnych lub innych względów społecznych, a także gdy egzekwowany obowiązek polega na ujawnieniu posiadania oznaczonej rzeczy ruchomej.

Artykuł 137

§ 1. Organ egzekucyjny stosuje środek egzekucyjny określony w art. 136 również, gdy podlegająca odebraniu rzecz ruchoma znajduje się we władaniu innej osoby, jeżeli rzecz ta nie została wyłączona spod egzekucji (art. 38).

§ 2. Gdy egzekwowany jest obowiązek zniszczenia rzeczy ruchomej, nakazany ze względów sanitarnych lub innych społecznych, rzecz ta podlega odebraniu w trybie określonym w art. 136 również, gdy własność rzeczy przeszła z zobowiązanego na inną osobę.

Artykuł 138

Odebrania rzeczy dokonuje egzekutor wyznaczony przez organ egzekucyjny (art. 31).

Artykuł 139

§ 1. Egzekutor, przystępując do czynności egzekucyjnych, doręcza zobowiązanemu:

1/ odpis tytułu wykonawczego zgodnie z art. 32,

2/ postanowienie organu egzekucyjnego o wezwaniu zobowiązanego do wydania rzeczy określonej w tytule wykonawczym, z zagrożeniem, że w razie niewykonania obowiązku zostanie zastosowany środek egzekucyjny w celu odebrania tej rzeczy.

§ 2. Zobowiązanemu służy prawo zgłoszenia zarzutów i wniesienia zażalenia w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego (art. 33 i 34) oraz prawo wniesienia zażalenia na postanowienie o zastosowaniu środka egzekucyjnego odebrania rzeczy.

Artykuł 140

Odebraną rzecz wydaje się wierzycielowi lub osobie przez niego do odbioru rzeczy upoważnionej, a gdy nie jest to możliwe, odebraną rzecz oddaje się na skład na koszt i niebezpieczeństwo wierzyciela.

ROZDZIAŁ 5

Odebranie nieruchomości. Opróżnienie lokalu i innych pomieszczeń

Artykuł 141

§ 1. Jeżeli egzekwowany jest obowiązek wydania nieruchomości albo opróżnienia lokalu mieszkalnego lub użytkowego albo innego pomieszczenia, stosuje się środek egzekucyjny prowadzący do odebrania zobowiązanemu nieruchomości albo usunięcia zobowiązanego z zajmowanego lokalu lub pomieszczenia, w celu wydania tej nieruchomości lub opróżnionego lokalu (pomieszczenia) wierzycielowi. Dotyczy to również obowiązku wydania nieruchomości na oznaczony okres czasu.

§ 2. Egzekucję prowadzi się przeciw zobowiązanemu, członkom jego rodziny i domownikom oraz innym osobom zajmującym nieruchomość lub lokal (pomieszczenie), które mają być opróżnione i wydane.

Artykuł 142

Odebrania nieruchomości lub opróżnienia lokalu i pomieszczeń dokonuje egzekutor, wyznaczony przez organ egzekucyjny (art. 31).

Artykuł 143

§ 1. Egzekutor przystępując do czynności egzekucyjnych doręcza zobowiązanemu:

1/ odpis tytułu wykonawczego zgodnie z art. 32,

2/ postanowienie organu egzekucyjnego o wezwaniu do wykonania obowiązku wydania nieruchomości albo opróżnienia lokalu (pomieszczenia) określonego w tytule wykonawczym, z zagrożeniem, że w razie niewykonania obowiązku zostanie zastosowany środek egzekucyjny w celu odebrania nieruchomości lub opróżnienia lokalu (pomieszczenia).

§ 2. Zobowiązanemu służy prawo zgłoszenia zarzutów i wniesienia zażalenia w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego (art. 33 i 34) oraz prawo wniesienia zażalenia na postanowienie w sprawie zastosowania środka egzekucyjnego.

Artykuł 144

Egzekutor usuwa z nieruchomości lub lokalu (pomieszczenia), które mają być opróżnione lub wydane wierzycielowi, znajdujące się tam ruchomości z wyjątkiem tych, które łącznie z nieruchomością (lokalem, pomieszczeniem) podlegają wydaniu wierzycielowi i wzywa osoby przebywające na tej nieruchomości lub w tym lokalu (pomieszczeniu) do jego opuszczenia, z zagrożeniem zastosowania przymusu bezpośredniego, a w razie oporu podejmuje odpowiednie kroki w celu zastosowania przymusu bezpośredniego.

Artykuł 145

Gdy nieruchomość podlegająca wydaniu albo lokal (pomieszczenie) podlegające opróżnieniu są zamknięte, egzekutor zarządzi ich otwarcie, przy zastosowaniu przepisów art. 46 i 51.

Artykuł 146

Ruchomości usunięte z nieruchomości lub lokalu (pomieszczenia) egzekutor oddaje zobowiązanemu lub osobie dorosłej spośród jego członków rodziny i domowników, albo na przechowanie innej osobie lub na skład, na koszt i niebezpieczeństwo zobowiązanego, albo zarządzi przeniesienie tych ruchomości na koszt i niebezpieczeństwo zobowiązanego na inną jego nieruchomość lub do innego lokalu (pomieszczenia) zajmowanego przez zobowiązanego lub przydzielonego mu w myśl obowiązujących przepisów.

Artykuł 147

Jeżeli zobowiązany mimo wezwania nie odebrał w określonym terminie ruchomości oddanych na przechowanie lub złożonych na skład, a koszty przechowania lub składu mogą być wyższe niż wartość tych ruchomości, organ egzekucyjny, na wniosek osoby, u której znajdują się te ruchomości, może je sprzedać stosując odpowiednio przepisy art. 105-107.

ROZDZIAŁ 6

Przymus bezpośredni

Artykuł 148

§ 1. Przymus bezpośredni polega na doprowadzeniu do wykonania obowiązku podlegającego egzekucji drogą zagrożenia zastosowania lub drogą zastosowania bezpośrednio skutecznych środków, nie wyłączając siły fizycznej, w celu usunięcia oporu zobowiązanego i oporu innych osób, które stają na przeszkodzie wykonaniu obowiązku.

§ 2. W szczególności przymus bezpośredni stosuje się w celu doprowadzenia do wykonania przez zobowiązanego opuszczenia nieruchomości, lokalu (pomieszczenia), wydania rzeczy, zaniechania czynności lub nieprzeszkadzania innej osobie w wykonywaniu jej praw, a także w przypadkach,

gdy ze względu na charakter obowiązku stosowanie innych środków egzekucyjnych nie jest możliwe.

Artykuł 149

Organ egzekucyjny wyznacza egzekutora (art. 31) w celu przeprowadzenia egzekucji przez zastosowanie przymusu bezpośredniego.

Artykuł 150

§ 1. Egzekutor, przystępując do czynności egzekucyjnych, doręcza zobowiązanemu:

1/ odpis tytułu wykonawczego zgodnie z art. 32,

2/ postanowienie organu egzekucyjnego o wezwaniu zobowiązanego do wykonania obowiązku wskazanego w tytule wykonawczym, z zagrożeniem zastosowania przymusu bezpośredniego.

§ 2. Zobowiązanemu służy prawo zgłoszenia zarzutów w sprawie prowadzenia postępowania egzekucyjnego (art. 33 i 34) oraz prawo wniesienia zażalenia na postanowienie w sprawie zastosowania środka egzekucyjnego.

§ 3. Jeżeli zwłoka w wykonaniu obowiązku może zagrozić zdrowiu lub życiu albo spowodować niemożność lub znaczne utrudnienie w dochodzeniu wykonania przez zobowiązanego obowiązku, a także w innych przypadkach określonych w odrębnych przepisach, może być niezwłocznie zastosowany przymus bezpośredni wykonania obowiązku wynikającego z przepisu prawa, po ustnym wezwaniu organu egzekucyjnego, bez uprzedniego upomnienia zobowiązanego oraz bez doręczenia mu odpisu tytułu wykonawczego i postanowienia o wezwaniu do wykonania obowiązku (§ 1).

§ 4. Określone w § 3 zasady stosowania przymusu bezpośredniego dotyczą również organów celnych przy sprawowaniu kontroli celnej.

Artykuł 151

Egzekutor może zastosować przymus bezpośredni również w toku postępowania egzekucyjnego, które zostało wszczęte w celu zastosowania innego ze środków egzekucyjnych, wymienionych w art. 116, gdy ten środek egzekucyjny okazał się bezskuteczny, a zastosowanie przymusu bezpośredniego może doprowadzić do wykonania egzekwowanego obowiązku. W tym przypadku przepisu art. 150 § 1 nie stosuje się, natomiast egzekutor powinien ustnie uprzedzić zobowiązanego, że w razie dalszego uchylania się od wykonania obowiązku zastosuje przymus bezpośredni.

Artykuł 152

Egzekutor może w toku czynności egzekucyjnych zastosować przymus bezpośredni również do innej osoby nie będącej zobowiązanym, jeżeli jej działalność lub wstrzymywanie się od działalności albo jej zachowanie się stanowi przeszkodę w doprowadzeniu do wykonania egzekwowanego obowiązku.

Artykuł 153

§ 1. Przymus bezpośredni w stosunku do żołnierza w czynnej służbie wojskowej albo funkcjonariusza Policji, Urzędu Ochrony Państwa lub Straży Granicznej może być zastosowany tylko przez właściwy organ wojskowy lub organ Policji, Unędu Ochrony Państwa lub Straży Granicznej.

§ 2. Przepisu § 1 nie stosuje się, gdy ze względów sanitarnych lub innych społecznych zachodzi potrzeba natychmiastowego wykonania egzekwowanego obowiązku, a właściwego organu wojskowego lub organu Policji, Urzędu Ochrony Państwa lub Straży Granicznej nie ma na miejscu.

DZIAŁ IV

POSTĘPOWANIE ZABEZPIECZAJĄCE

ROZDZIAŁ 1

Przepisy wspólne

Artykuł 154

§ 1. Organ egzekucyjny dokonuje na wniosek wierzyciela, przed wszczęciem postępowania egzekucyjnego, zabezpieczenia należności pieniężnej lub wykonania obowiązku o charakterze niepieniężnym, jeżeli brak zabezpieczenia mógłby utrudnić lub udaremnić egzekucję.

§ 2. Zabezpieczenie może być dokonane także przed terminem płatności należności pieniężnej lub przed terminem wykonania obowiązku o charakterze niepieniężnym.

§ 3. Zabezpieczenie należności pieniężnej może dotyczyć również przyszłych powtarzających się świadczeń.

Artykuł 155

Zabezpieczenie może być dokonane również przed ustaleniem kwoty należności pieniężnej lub obowiązku o charakterze niepieniężnym, jeżeli brak zabezpieczenia mógłby utrudnić lub udaremnić skuteczne przeprowadzenie egzekucji, a przepisy szczególne zezwalają na takie zabezpieczenie.

Artykuł 156

Wniosek o zabezpieczenie powinien odpowiadać warunkom określonym w art. 27 § 1 pkt 1-5. Ponadto wniosek powinien zawierać uzasadnienie, w którym należy wskazać niebezpieczeństwo utrudnienia lub udaremnienia egzekucji.

Artykuł 157

§ 1. Organ egzekucyjny wydaje postanowienie w sprawie zabezpieczenia. W razie uwzględnienia wniosku o zabezpieczenie, organ egzekucyjny w postanowieniu określi obowią-

zek, którego zabezpieczenie dotyczy, oraz sposób i zakres zabezpieczenia. W razie potrzeby można zastosować jednocześnie kilka sposobów zabezpieczenia.

§ 2. Organ egzekucyjny może uzależnić wydanie postanowienia o zabezpieczeniu od złożenia przez wierzyciela kaucji na zabezpieczenie roszczeń zobowiązanego o naprawę szkód spowodowanych skutkiem wykonania postanowienia o zabezpieczeniu.

§ 3. Organ egzekucyjny może w każdym czasie uchylić lub zmienić postanowienie o zabezpieczeniu.

Artykuł 158

§ 1. Postanowienie w sprawie zabezpieczenia doręcza się wierzycielowi.

§ 2. Postanowienie o zabezpieczeniu doręcza się zobowiązanemu równocześnie z wykonaniem czynności zabezpieczających.

§ 3. Na postanowienie o zabezpieczeniu służy w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia postanowienia prawo zgłoszenia zarzutów do organu egzekucyjnego, a na postanowienie tego organu, uznające zarzuty za nieuzasadnione, prawo wniesienia zażalenia. Przepisy art. 33 i 34 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 159

§ 1. Jeżeli wniosek o wszczęcie postępowania egzekucyjnego nie został zgłoszony w ciągu miesiąca od dokonania zabezpieczenia, a w terminie trzech miesięcy od dokonania zabezpieczenia przed ustaleniem należności pieniężnej lub obowiązku o charakterze niepieniężnym (art. 155), organ egzekucyjny uchyli zabezpieczenie i zarządzi zwrot kaucji złożonej w myśl art. 157 § 2. O uchyleniu zabezpieczenia organ egzekucyjny zawiadamia wierzyciela i obciąża go kosztami zabezpieczenia.

§ 2. Termin określony w § 1 może być przez organ egzekucyjny przedłużony na wniosek wierzyciela, jeżeli z uzasadnionych przyczyn postępowanie egzekucyjne nie mogło być wszczęte, jednakże termin wszczęcia postępowania egzekucyjnego co do obowiązku o charakterze niepieniężnym może być przedłużony tylko o okres do trzech miesięcy.

§ 3. Na postanowienie organu egzekucyjnego w sprawie przedłużenia terminu określonego w § 1 lub odmowy przedłużenia tego terminu służy wierzycielowi i zobowiązanemu zażalenie.

Artykuł 160

§ 1. Zabezpieczenie nie może zmierzać do tego, aby stanowiło wykonanie obowiązku.

§ 2. W drodze zabezpieczenia nie można stosować przeciw zobowiązanemu przymusu bezpośredniego.

Artykuł 161

Zajęte w celu zabezpieczenia rzeczy ulegające szybkiemu zepsuciu podlegają sprzedaży w drodze administracyjnej bez zbędnej zwłoki. Zajęte w celu zabezpieczenia inne ruchomości mogą być sprzedane w drodze egzekucji administracyjnej, jeżeli w razie niesprzedania straciłyby znacznie na wartości albo jeżeli dozór zajętych przedmiotów powoduje znaczne koszty. Dotyczy to również zajętego w celu zabezpieczenia inwentarza żywego, w razie gdy dłużnik odmawia przyjęcia go pod dozór r. Uzyskana ze sprzedaży kwota podlega złożeniu do depozytu organu egzekucyjnego.

Artykuł 162

§ 1. W razie zbiegu postępowania zabezpieczającego prowadzonego przez organ egzekucji administracyjnej i organ egzekucji sądowej, przepisów art. 62 nie stosuje się, chyba że w myśl przepisów Kodeksu postępowania cywilnego rzecz stanowiąca przedmiot zabezpieczenia podlega sprzedaży.

§ 2. W razie zbiegu postępowania zabezpieczającego prowadzonego przez dwa lub więcej organów egzekucji administracyjnej, ma odpowiednie zastosowanie art. 63.

Artykuł 163

§ 1. Przepisy art. 64 stosuje się do opłat za czynności zabezpieczenia i wydatków związanych z postępowaniem zabezpieczającym, jeżeli postępowanie egzekucyjne zostało wszczęte.

§ 2. Jeżeli postępowanie egzekucyjne nie zostało wszczęte, opłat za czynności zabezpieczenia nie pobiera się, a wydatki związane z postępowaniem zabezpieczającym obciążają wierzyciela. Przepis art. 64 § 4 stosuje się odpowiednio.

§ 3. Organ egzekucyjny może zażądać od wierzyciela wpłaty zaliczki na pokrycie wydatków związanych z postępowaniem zabezpieczającym i uzależnić zabezpieczenie od wpłacenia tej zaliczki.

§ 4. Przepisy art. 65 stosuje się również do opłat i wydatków postępowania zabezpieczającego.

ROZDZIAŁ 2

Zabezpieczenie należności pieniężnych

Artykuł 164

§ 1. Zabezpieczenie należności pieniężnej następuje przez zajęcie pieniędzy, wynagrodzenia za pracę, wierzytelności z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych, innych wierzytelności i praw majątkowych lub ruchomości albo przez wpis hipoteki przymusowej lub zakaz zbywania i obciążania nieruchomości, która nie ma urządzonej księgi wieczystej albo której księga wieczysta zaginęła lub uległa zniszczeniu.

§ 2. Do zajęcia w celu zabezpieczenia (§ 1) stosuje się odpowiednio przepisy o zajęciu pieniędzy, ruchomości, wierzytelności i innych praw majątkowych w postępowaniu egzekucyjnym. Jednakże zajęcie w celu zabezpieczenia wierzytelności z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych oraz innych wierzytelności lub praw majątkowych, związanych z posiadaniem dokumentu, może nastąpić także bez potrzeby odbioru lub umorzenia dokumentu (art. 84-86 i 96), jeżeli zajęcie ma na celu zabezpieczenie roszczeń o naprawienie szkody w mieniu społecznym wyrządzonej czynem przestępczym albo zabezpieczenie grożącej kary grzywny, innych świadczeń pieniężnych lub przepadku majątku.

§ 3. Zajęcie w celu zabezpieczenia nie może dotyczyć rzeczy lub praw zwolnionych spod egzekucji (art. 8-11).

Artykuł 165

§ 1. Papiery wartościowe zajęte w celu zabezpieczenia należności pieniężnych podlegają złożeniu do depozytu organu egzekucyjnego. Zajęte pieniądze podlegają złożeniu w banku na rachunku oszczędnościowym z oprocentowaniem w wysokości przewidzianej dla wkładów oszczędnościowych płatnych na każde żądanie. Przepisy prawa bankowego o kwotach wolnych od egzekucji nie mają zastosowania.

§ 2. Zajęta wierzytelność po nadejściu terminu jej płatności powinna być przez dłużnika tej wierzytelności zrealizowana przez złożenie należności do depozytu organu egzekucyjnego. Tak samo powinny być składane do depozytu organu egzekucyjnego zajęte wynagrodzenia za pracę i inne należności płatne w przyszłości, bez ponawiania ich zajęcia aż do wysokości należności zabezpieczonej.

Artykuł 166

Zobowiązany może złożyć do organu egzekucyjnego wniosek o przyjęcie na zabezpieczenie należności pieniężnej, zamiast zabezpieczenia wymienionego w art. 164 § 1, kaucji w gotówce lub w wierzytelnościach w krajowych instytucjach kredytowych. Organ egzekucyjny uwzględni taki wniosek i określi kwotę kaucji nie wyższą od należności podlegającej zabezpieczeniu.

ROZDZIAŁ 3

Zabezpieczenie obowiązków o charakterze niepieniężnym

Artykuł 167

§ 1. Organ egzekucyjny w postanowieniu w sprawie zabezpieczenia wykonania obowiązku o charakterze niepieniężnym (art. 157 § 1) określi środek zabezpieczenia lub inną czynność, które stosownie do okoliczności powinny być zastosowane.

§ 2. Przy wyborze środka zabezpieczenia organ egzekucyjny uwzględni interesy stron w takiej mierze, aby wierzycielowi zapewnić wykonanie obowiązku, a zobowiązanego nie obciążać ponad potrzebę.

Artykuł 168

Organ egzekucyjny może w razie potrzeby zastosować także środki zabezpieczenia przewidziane w art. 164 § 1. W szczególności może być dokonane zajęcie pieniędzy, wynagrodzenia za pracę, wierzytelności z rachunków bankowych i wkładów oszczędnościowych oraz innych wierzytelności, jeżeli w ten sposób zabezpieczy się pokrycie przez zobowiązanego kosztów wykonania zastępczego.

DZIAŁ V

PRZEPISY WPROWADZAJĄCE I KOŃCOWE

Artykuł 169

Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające, toczące się w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy, będzie prowadzone w dalszym ciągu w myśl przepisów tej ustawy i przez organy w niej wskazane.

Artykuł 170

§ 1. Pozostają w mocy przepisy ustawy z dnia 21 grudnia 1958 r. o szczególnym trybie ściągania zaległości z tytułu niektórych zobowiązań właścicieli nieruchomości wobec Państwa (Dz.U. Nr 77, poz. 398, z 1962 r. Nr 38, poz. 166 i z 1971 r. Nr 27, poz. 250).

§ 2. Pozostają w mocy przepisy ustaw szczególnych o zabezpieczeniu w drodze egzekucji administracyjnej, na podstawie postanowienia prokuratora, sądu, organu administracji finansowej, administracji celnej lub organów kontroli i rewizji finansowej, w postępowaniu karnym lub karnym skarbowym roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem przestępczym w mieniu społecznym, grożącej kary grzywny, innych świadczeń pieniężnych lub przepadku majątku.

§ 3. W postępowaniu o zabezpieczenie, o którym jest mowa w § 2, postanowienie o wyłączeniu wydaje organ egzekucyjny określony w art. 19, stosując przepisy niniejszej ustawy. Na postanowienie o wyłączeniu służy prawo wniesienia zażalenia organowi, który wydał postanowienie o zabezpieczeniu, oraz wierzycielowi. Do czasu rozstrzygnięcia zażalenia dokonane już czynności egzekucyjne pozostają w mocy.

§ 4. Pozostają w mocy przepisy szczególne o egzekucyjnym wykonywaniu orzeczeń zapadłych w postępowaniu arbitrażowym.

§ 5. W postępowaniu organów celnych przy sprawowaniu kontroli celnej przepisy art. 52 i 53 stosuje się, jeżeli prawo celne inaczej nie postanawia.

Artykuł 171

§ 1. Pozostają w mocy przepisy:

- 1/ ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. - Prawo bankowe (Dz.U. Nr 4, poz. 21, Nr 54, poz. 320, Nr 59, poz. 350 oraz Nr 74, poz. 439 i 440),
- 2/ ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. Nr 4, poz. 22 i Nr 74, poz. 439).

§ 2. W szczególności pozostają w mocy przepisy o niedopuszczalności egzekucji należności przypadających od banków, zawarte w art. 56 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. Nr 4, poz. 22 i Nr 74, poz. 439).

Artykuł 172

Pozostają w mocy przepisy art. 64 i 65 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r. - Prawo lokalowe (Dz.U. z 1987 r. Nr 30, poz. 165, z 1989 r. Nr 10, poz. 57, Nr 20, poz. 108, Nr 34, poz. 178, Nr 35, poz. 192 i z 1990 r. Nr 4, poz. 19, Nr 32, poz. 190 i Nr 34, poz. 198).

Artykuł 173

W sprawach umarzania opłat za czynności egzekucyjne, które zostaną uregulowane przepisami wydanymi na podstawie art. 65 nie stosuje się przepisów dekretu z dnia 16 maja 1956 r. o umarzaniu i udzielaniu ulg w spłacaniu należności państwowych (Dz.U. Nr 17, poz. 92 i z 1975 r. Nr 10, poz. 56).

Artykuł 174

Rada Ministrów może w drodze rozporządzenia postanowić, że przepisy działu II rozdziału 6 w zakresie przechowywania, oszacowania i sprzedaży zajętych ruchomości będą miały w całości lub w części odpowiednie zastosowanie przy zbywaniu niektórych ruchomości, które stały się własnością Państwa na podstawie przepisów o likwidacji mienia, o przypadku mienia, z tytułu spadków lub innych tytułów albo gdy Państwo na podstawie szczególnych przepisów jest upoważnione do sprzedaży obcej ruchomości, a także wprowadzić odchylenia od tych przepisów przy zbywaniu tych ruchomości.

P R Z Y P I S Y

- 1/ Patrz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1985 r. w sprawie wykonania ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 1986 r. Nr 1, poz. 4 z późniejszymi zmianami).
- 2/ Uregulowane zarządzeniem Ministra Finansów z dnia 28 października 1991 r. - w sprawie trybu postępowania wierzycieli należności pieniężnych przy podejmowaniu czyn-

ności zmierzających do zastosowania środków egzekucyjnych (M.P. nr 38, poz. 272; zm. M.P. z 1994 r. nr 58, poz. 495).

- 3/ Patrz przypis 1.
- 4/ Patrz przypis 1.
- 5/ Patrz przypis 1.
- 6/ Zgodnie z an. 4 ust. 6 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. o denominacji złotego (Dz.U. Nr 84, poz. 385; z 1995 r. Nr 16, poz. 79) wszelkie wartości pieniężne wynikające z obowiązujących przepisów podlegają z dniem 1 stycznia 1995 r. z mocy prawa przeliczeniu w stosunku 1 nowy złoty = 10.000 starych złotych.
- 7/ Art. 46 § 2 w brzmieniu ustalonym przez art. 8 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 6 marca 1993 r. o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 28, poz. 127).
- 8/ Art. 46 § 3 został dodany przez art. 8 pkt 1 lit. b ustawy, o której mowa w przypisie 7.
- 9/ Patrz zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 18 czerwca 1994 r. - w sprawie obowiązków organów Policji, Unędu Ochrony Państwa i Straży Granicznej przy udzielaniu pomocy bądź asysty organom egzekucyjnym (M.P. nr 37, poz. 321).
- 10/ Patrz zarządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 31 sierpnia 1994 r. - w sprawie obowiązków wojskowych organów porządkowych udzielających pomocy i asystujących przy czynnościach egzekucyjnych (M.P. nr 52, poz. 441).
- 11/ Patrz przypis 10.
- 12/ Patrz przypis 9
- 13/ Patrz rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 4 lipca 1990 r. w sprawie opłat za czynności egzekucyjne oraz sposobu przeprowadzania
- 14/ Art. 66. § 3 został dodany przez art. 8 pkt 2 ustawy, o której mowa w przypisie 7.
- 15/ Art. 76 § 1 w brzmieniu ustalonym przez art. 8 pkt 3 ustawy, o której mowa w przypisie 7.
- 16/ Art. 85 § 1 w brzmieniu ustalonym przez art. 4 ustawy z dnia 14 lutego 1992 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe i niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 20, poz. 78).
- 17/ Patrz zarządzenie Prezesa NBP z dnia 21 kwietnia 1992 r. w sprawie trybu zawiadamiania placówek obsługujących obrót oszczędnościowy o zajęciu w drodze egzekucji administracyjnej rachunku bankowego stanowiącego wkład oszczędnościowy (M.P. Nr 12, poz. 88).
- 18/ Art. 87 w brzmieniu ustalonym przez art. 8 pkt 4 ustawy, o której mowa w przypisie 7.
- 19/ Patrz rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 22 marca 1969 r. w sprawie ograniczenia egzekucji z niektórych rachunków bankowych (Dz.U. nr 10, poz. 73).

20/ Patrz przypis 13.

- 21/ Art. 112 w brzmieniu ustalonym przez art. 8 pkt 5 ustawy, o której mowa w przypisie 7.
- 22/ Art. 113 został uchylony przez art. 8 pkt 6 ustawy, o której mowa w przypisie 7.

- 23/ Patrz przypis 6.
- 24/ Patrz przypis 6.
- 25/ Patrz przypis 6.
- 26/ Patrz przypis 6.

34 USTAWA

z dnia 20 grudnia 1989 r.

o Krajowej Radzie Sądownictwa

(Dz.U. Nr 37, poz. 435 i z 1990 r. Nr 53, poz. 306 oraz z 1993 r. Nr 47, poz. 213)

Artykuł 1

1. Tworzy się Krajową Radę Sądownictwa z siedzibą w Warszawie.
2. Krajowa Rada Sądownictwa strzeże niezawisłości sędziowskiej i niezależności sędziów.

Artykuł 2

Krajowa Rada Sądownictwa zwana dalej "Radą", w szczególności:

- 1/ rozpatruje kandydatury na stanowiska sędziów Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, sądów powszechnych i sądów wojskowych oraz przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej wnioski o ich powołanie,
- 2/ rozpatruje i rozstrzyga wnioski o przeniesienie sędziego na inne miejsce służbowe ze względu na powagę stanowiska sędziego,
- 3/ określa ogólną liczbę członków Sądu Dyscyplinarnego i Wyższego Sądu Dyscyplinarnego oraz wskazuje liczbę członków sądów dyscyplinarnych wybieranych odpowiednio przez zgromadzenia ogólne Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, zebranie zgromadzeń ogólnych sędziów sądów apelacyjnych oraz zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich,
- 4/ wyraża zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska sędziego, który przekroczył 65 lat życia,
- 5/ wypowiada się w sprawie etyki zawodowej sędziów,
- 6/ wysłuchuje informacji Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Ministra Sprawiedliwości, Prezesa Naczelnego Są-

du Administracyjnego i przewodniczącego Wyższego Sądu Dyscyplinarnego o działalności sądów oraz wypowiada się o stanie kadry sędziowskiej,

7/ wyraża stanowisko co do propozycji zmian ustroju sądów, a także w innych sprawach dotyczących warunków ich funkcjonowania,

8/ zapoznaje się z projektami aktów normatywnych dotyczących sądownictwa,

9/ opiniuje programy szkolenia aplikantów, zakres oraz sposób przeprowadzania egzaminu sędziowskiego i ustalania jego wyników, a także zasady oceny prac asesorów sądowych,

10/ wyraża opinię w sprawach dotyczących sędziów i sądów, wniesionych pod obrady Rady przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, inne organy państwowe, a także przez zgromadzenie ogólne sędziów.

Artykuł 3

1. Kandydatury na stanowiska sędziów są zgłaszane odpowiednio przez zgromadzenie ogólne sędziów Sądu Najwyższego, Naczelnego Sądu Administracyjnego, sądów apelacyjnych oraz zgromadzenie ogólne sędziów w sądach wojewódzkich w podwójnej liczbie w stosunku do nieobsadzonych stanowisk. Jedna kandydatura może być zgłoszona na stanowisko sędziego sądu rejonowego lub w razie braku innych odpowiednich kandydatów.

¹ Wnioski w sprawie kandydatur na stanowiska sędziów sądów powszechnych, zgłaszane przez organy sądów, są przekazywane do Krajowej Rady Sądownictwa za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości, który może wyrazić swoją opinię o kandydatach.

2. Kandydatury na stanowiska sędziów sądów wojskowych, wyłonione przez zgromadzenie tych sędziów, są zgłaszane Radzie przez Ministra Obrony Narodowej.

3. Kandydatury na stanowiska sędziów sądów powszechnych może zgłosić również Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 4

1. W skład Rady wchodzi: Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Sądu Najwyższego kierujący pracami Izby Wojskowej Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego, dwóch sędziów Sądu Najwyższego, sędzia Naczelnego Sądu Administracyjnego, jedenastu sędziów sądów powszechnych, sędzia sądu wojskowego, czterech posłów, dwóch senatorów, osoba wskazana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz Minister Sprawiedliwości.

2. Rada wybiera ze swego grona przewodniczącego i wiceprzewodniczącego Rady.

Artykuł 5

Kadencja Rady trwa cztery lata.

Artykuł 6

1. Członków Rady spośród posłów wybiera Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, spośród senatorów - Senat, a spośród sędziów Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego - zgromadzenie ogólne tych sądów.

2. Członków Rady spośród sędziów sądów powszechnych wybiera:

1/ dwóch członków spośród sędziów sądów apelacyjnych zebranie zgromadzeń ogólnych sędziów sądów apelacyjnych,

2/ dziewięciu członków - zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich, ze swego grona, a członka Rady spośród sędziów sądów wojskowych wybiera zgromadzenie sędziów tych sądów.

3. Poseł, senator lub sędzia nie może być wybrany w skład Rady, jeżeli sprawował funkcję jej członka przez dwie kolejne kadencje.

Artykuł 7

1. Mandat wybieranego członka Rady wygasa w czasie kadencji Rady w razie:

1/ zrzeczenia się członkostwa,

2/ odwołania przez organ, który dokonał wyboru,

3/ wygaśnięcia mandatu posła, senatora lub ustania stosunku służbowego sędziego,

4/ śmierci.

2. W razie wygaśnięcia mandatu wybieranego członka Rady, wyborów uzupełniających dokonują odpowiednie organy, o których mowa w art. 6. Wyboru należy dokonać w ciągu dwóch miesięcy od dnia wygaśnięcia mandatu.

3. Jeżeli mandat posła i senatora wygasa w związku z rozwiązaniem Sejmu i Senatu, poseł i senator sprawuje funkcję członka Krajowej Rady Sądownictwa do dnia wyboru przez Sejm i Senat nowych członków.

Artykuł 8

1. Przedstawiciele zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich wybierają, na okres kadencji Rady, zgromadzenia ogólne w sądach wojewódzkich w proporcji jeden przedstawiciel na każdą rozpoczętą liczbę pięćdziesięciu sędziów.

2. Wybory przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich przeprowadza się najpóźniej na miesiąc przed zakończeniem kadencji Rady.

3. Termin i miejsce zebrań zgromadzeń ogólnych sędziów sądów apelacyjnych oraz zebrań przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich wyznacza Minister Sprawiedliwości.

4. Zebrania, o których mowa w ust. 3, odbywają się według regulaminów uchwalonych przez te zebrania; zebraniom przewodniczy najstarszy wiekiem sędzia.

Artykuł 9

1. Rada obraduje na posiedzeniach plenarnych. Do ważności uchwał Rady wymagana jest obecność co najmniej 1/2 jej składu.

2. Uchwały Rady zapadają bezwzględną większością głosów, w głosowaniu jawnym. W razie równości głosów decyduje głos przewodniczącego. Na wniosek członków Rady głosowanie jest tajne.

Artykuł 10

1. Posiedzenie Rady zwołuje jej przewodniczący w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak niż raz na 3 miesiące, albo na wniosek 1/3 jej składu.

2. Szczegółowy tryb działania Rady określa regulamin uchwalony przez Radę.

Artykuł 11

Obsługę administracyjną rady zapewnia Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 12

1. W terminie miesiąca od dnia wejścia w życie ustawy zgromadzenia, o którym mowa w art. 6 ust. 1 i 2, wybiorą członków Rady, a zgromadzenia ogólne sędziów w sądach wojewódzkich - swych przedstawicieli.

2. Minister Sprawiedliwości zwoła zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów w sądach wojewódzkich do

wyboru członków Rady, w terminie dwóch miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

Artykuł 13

W terminie dwóch miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy Minister Sprawiedliwości przedstawi Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej wnioski o powołanie na stanowiska sędziów osób, które przestały zajmować te stanowiska ze

względem na swoje przekonania, poglądy polityczne lub działalność społeczną, zadeklarowały zamiar powrotu na stanowisko sędziego i spełniają wymagane warunki do zajmowania tego stanowiska.

Artykuł 14

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

35

USTAWA

z dnia 20 czerwca 1985 r.

o Prokuraturze (Dz.U. z 1994 r. Nr 19, poz. 70)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Prokuraturę stanowią: Prokurator Generalny oraz podlegli mu prokuratorzy powszechnych i wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

2. Prokurator Generalny jest naczelnym organem prokuratury. Funkcję Prokuratora Generalnego sprawuje Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 2

Zadaniem prokuratury jest strzeżenie praworządności oraz czuwania nad ściganiem przestępców.

Artykuł 3

1. Zadania określone w art. 2 Prokurator Generalny i podlegli mu prokuratorzy wykonują przez:

1/ prowadzenie lub nadzorowanie postępowania przygotowawczego w sprawach karnych oraz sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami,

2/ wytaczanie powództw w sprawach karnych i cywilnych oraz składanie wniosków i udział w postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych, ze stosunku pracy i ubezpieczeń społecznych, jeżeli tego wymaga ochrona praworządności, interesu społecznego, własności społecznej lub praw obywateli,

3/ podejmowanie środków przewidzianych prawem, zmieniających do prawidłowego i jednolitego stosowania prawa w postępowaniu sądowym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach,

4/ sprawowanie nadzoru nad wykonaniem wyroków w sprawach karnych, postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych decyzji o pozbawieniu wolności,

5/ prowadzenie badań w zakresie problematyki przestępczości oraz jej zwalczania i zapobiegania,

6/ zaskarżenie do sądu niezgodnych z prawem decyzji administracyjnych oraz udział w postępowaniu sądowym w sprawach zgodności z prawem takich decyzji,

7/ koordynowanie działalności w zakresie ścigania przestępstw, prowadzonej przez inne organy państwowe,

8/ współdziałanie z organami państwowymi, państwowymi jednostkami organizacyjnymi i organizacjami społecznymi w zapobieganiu przestępczości i innym naruszeniom prawa,

9/ opiniowanie projektów aktów prawnych,

10/ podejmowanie innych czynności określonych w ustawach.

2. W sprawach należących do zakresu działania sądów wojskowych oraz innych organów wojskowych czynności, o których mowa w ust. 1, wykonują prokuratorzy wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

Artykuł 4

Prokurator Generalny może występować do Trybunału Konstytucyjnego o ustalenie powszechnie obowiązującej wykładni ustaw.

Artykuł 5

Jeżeli uchwała organu samorządu terytorialnego albo rozporządzenie terenowego organu administracji są niezgodne z prawem, prokurator zwraca się do organu, który je wydał, o ich zmianę lub uchylenie albo kieruje wnioskiem o ich uchylenie do właściwego organu nadzoru; w wypadku uchwały organu samorządu terytorialnego prokurator może także wystąpić z wnioskiem o stwierdzeniu jej nieważności do sądu administracyjnego.

Artykuł 6

1. Prokuratorami powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury są prokuratorzy prokuratur apelacyjnych, wojewódzkich i rejonowych.

2. Prokuratorami wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury są: Naczelny Prokurator Wojskowy, zastępca Naczelnego Prokuratora Wojskowego, prokuratorzy okręgów wojskowych, prokuratorzy rodzajów sił zbrojnych, wojskowi prokuratorzy garnizonowi oraz prokuratorzy odpowiednich jednostek organizacyjnych prokuratury.

Artykuł 7

Prokurator jest obowiązany do podejmowania działań określonych w ustawach, kierując się zasadą bezstronności i równego traktowania wszystkich obywateli.

Artykuł 8

1. Prokurator przy wykonywaniu czynności określonych w ustawach jest niezależny, z uwzględnieniem granic niezależności określonych w ust. 2.

2. Prokurator jest obowiązany wykonywać zarządzenia, wytyczne i polecenia przełożonego prokuratora. Jeżeli jednak polecenie dotyczy treści czynności w postępowaniu, prokurator może żądać doręczenia mu polecenia na piśmie wraz z uzasadnieniem, zmiany polecenia lub wyłączenia go od wykonania tej czynności albo od udziału w sprawie. O wyłączeniu rozstrzyga ostatecznie prokurator bezpośrednio przełożony nad prokuratorem, który wydał polecenie.

3. Prokurator apelacyjny lub prokurator wojewódzki w razie stwierdzenia przy rozpoznawaniu sprawy w postępowaniu zażaleniowym oczywistej obrazy przepisów prawa, niezależnie od innych uprawnień wytyka uchybienie właściwemu prokuratorowi. Prokurator apelacyjny lub prokurator wojewódzki przed wytknięciem uchybienia może żądać wyjaśnień. Stwierdzenie i wytknięcie uchybienia nie wpływa na rozstrzygnięcie sprawy.

4. W razie stwierdzenia oczywistej obrazy przepisów prawa, prokurator apelacyjny lub prokurator wojewódzki zobowiązany jest żądać wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przeciwko prokuratorowi, który obraży się dopuścił.

Artykuł 9

1. Organy samorządu terytorialnego oraz organy administracji państwowej, a także inne państwowe jednostki organizacyjne, spółdzielnie i ich związki, organizacje zawodowe, samorządowe i inne organizacje społeczne udzielają Prokuratorowi Generalnemu i podległym mu prokuratorom pomocy w realizacji ich zadań.

2. Prokurator wojewódzki lub rejonowy, z własnej inicjatywy bądź na wniosek organów samorządu terytorialnego albo właściwego terenowego organu rządowej administracji ogólnej, przedkłada im informację o stanie przestępczości i jej zwalczaniu w województwie lub gminie (mieście, dzielnicy).

ROZDZIAŁ 2

Organizacja prokuratury

Artykuł 10

1. Prokurator Generalny:

1/ kieruje działalnością prokuratury osobiście bądź przez zastępców Prokuratora Generalnego,

2/ wydaje zarządzenia, wytyczne, polecenia.

2. Prokurator Generalny może przedsięwziąć wszelkie czynności należące do zakresu działania prokuratury lub zlecać ich wykonanie podległym prokuratorom, chyba że ustawa zastrzega określoną czynność wyłącznie jego właściwości.

3. Prokurator przełożony może zlecać podległym prokuratorom wykonanie czynności należących do jego zakresu działania, chyba że ustawa zastrzega określoną czynność wyłącznie jego właściwości, oraz przejmować czynności prokuratorów podległych.

Artykuł 11

Prokuratorów prokuratur apelacyjnych, wojewódzkich i rejonowych powołuje Prokurator Generalny, a prokuratorów odpowiednich wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury - Prokurator Generalny na wniosek Ministra Obrony Narodowej.

Artykuł 12

1. Zastępcę Prokuratora Generalnego powołuje spośród prokuratorów i odwołuje z tego stanowiska Prezes Rady Ministrów na wniosek Prokuratora Generalnego.

2. Jednym z zastępców Prokuratora Generalnego jest Naczelny Prokurator Wojskowy, którego powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów, na wniosek Prokuratora Generalnego, zgłoszony w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej. Naczelny Prokurator Wojskowy kieruje w zastępstwie

Prokuratora Generalnego działalnością wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

Artykuł 13

1. (skreślony)

2. Do pełnienia funkcji prokuratora apelacyjnego, wojewódzkiego i prokuratora rejonowego, a także do pełnienia pozostałych funkcji w prokuraturze, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4 oraz art. 111, powołuje spośród prokuratorów i odwołuje z pełnienia tych funkcji Prokurator Generalny.

3. Zastępców Naczelnego Prokuratora Wojskowego, prokuratorów Naczelnego Prokuratury Wojskowej, prokuratorów okręgów wojskowych i prokuratorów rodzajów sił zbrojnych powołuje i odwołuje Prokurator Generalny na wniosek Ministra Obrony Narodowej. Do pełnienia pozostałych funkcji w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury powołuje spośród prokuratorów i odwołuje z tych stanowisk Prokurator Generalny w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

4. Prokurator Generalny może określić funkcje w prokuraturach apelacyjnych, wojewódzkich i rejonowych, na które powołuje prokuratorów i odwołuje z pełnienia tych funkcji prokurator apelacyjny.

Artykuł 14

1. Prokuratorem może być powołany ten, kto:

1/ posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,

2/ jest nieskazitelny charakteru,

3/ ukończył uniwersyteckie studia prawnicze,

4/ odbył aplikację prokuratorską lub sądową,

5/ złożył egzamin prokuratorski lub sędziowski,

6/ pracował w charakterze asesora prokuratorskiego lub sądowego co najmniej rok albo odbył w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury okres służby przewidziany w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych,

7/ ukończył 26 lat.

2. Na prokuratora w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury może być powołany tylko oficer zawodowy lub oficer służby okresowej.

3. Wymagania, o których mowa w ust. 1 pkt 4-6, nie dotyczą:

1/ profesorów i doktorów habilitowanych nauk prawnych w polskich szkołach wyższych, w Polskiej Akademii Nauk oraz w instytutach naukowo-badawczych i innych placówkach naukowych,

2/ sędziów oraz oficerów, którzy w sądach wojskowych zajmowali stanowiska sędziów,

3/ adwokatów oraz radców prawnych, którzy wykonywali ten zawód co najmniej trzy lata.

4. Wymagania, o których mowa w ust. 1 pkt 4 i 6, nie dotyczą notariuszy.

Artykuł 15

Prokuratorem nie może być osoba, której małżonek wykonuje zawód adwokata.

Artykuł 16

1. Prokurator Generalny może odwołać prokuratora powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury, jeżeli:

1/ prokurator, mimo dwukrotnego ukarania przez komisję dyscyplinarną karą wymienioną w art. 67 ust. 1 pkt 2-4, popełnił przewinienie służbowe a w tym dopuścił się oczywistej obrazy przepisów prawa lub uchybił godności urzędu prokuratorskiego, przed podjęciem decyzji Prokurator Generalny wysłuchuje wyjaśnień prokuratora, chyba że nie jest to możliwe, oraz zasięga opinii właściwego zgromadzenia prokuratorów w prokuraturze apelacyjnej,

2/ właściwa komisja lekarska orzekła trwałą niezdolność do pełnienia obowiązków prokuratora; nieuzasadniona odmowa prokuratora poddania się badaniu lekarskiemu może być powodem odwołania,

3/ z powodu choroby i płatnego urlopu dla poratowania zdrowia prokurator nie pełni służby nieprzerwanie przez okres dłuższy niż rok; do okresu tego wlicza się okresy poprzedniej przerwy w pełnieniu służby wskutek choroby i płatnego urlopu dla poratowania zdrowia, jeżeli okres czynnej służby nie przekroczył trzydziestu dni.

2. Prokurator Generalny może odwołać prokuratora wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury na wniosek Ministra Obrony Narodowej w wypadkach, gdy przepisy o służbie wojskowej przewidują zwolnienie z zawodowej służby wojskowej.

3. Prokurator Generalny odwołuje prokuratora powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury, jeżeli:

1/ zrzekł się stanowiska prokuratora,

2/ przekroczył 65 lat życia, chyba że Prokurator Generalny z własnej inicjatywy lub na wniosek zainteresowanego prokuratora wyrazi zgodę na dalsze zajmowanie stanowiska, nie dłużej jednak niż do ukończenia 70 lat,

3/ zawarł związek małżeński z osobą, która wykonuje zawód adwokata i nie zaprzestała go wykonywać w terminie trzech miesięcy od zawarcia związku małżeńskiego.

4. Stosunek służbowy prokuratora wygasa po upływie trzech miesięcy od doręczenia zawiadomienia o odwołaniu, chyba że na wniosek zainteresowanego prokuratora określono krótszy termin.

5. Prawomocne orzeczenie komisji dyscyplinarnej o wydaleniu ze służby prokuratorskiej oraz prawomocne orzeczenie sądu skazujące prokuratora na karę dodatkową pozbawienia

praw publicznych, zakazu zajmowania stanowiska prokuratora lub na karę degradacji pociąga za sobą z mocy prawa utratę stanowiska prokuratora; stosunek służbowy prokuratora wygasa z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia.

6. Prokurator uprawniony do świadczeń emerytalnych, pozostając na stanowisku prokuratora po przekroczeniu 60 lat przez kobietę i 65 lat przez mężczyznę, pobiera świadczenie emerytalne i wynagrodzenie na zasadach ogólnych dotyczących emerytów wykonujących zatrudnienie. Przepisy art. 81 i 82 oraz 86 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267, z 1984 r. Nr 52, poz. 268 i 270, z 1986 r. Nr 1, poz. 1, z 1989 r. Nr 35, poz. 190 i 192, z 1990 r. Nr 10, poz. 58 i 61, Nr 36, poz. 206, Nr 66, poz. 390 i Nr 87, poz. 506 oraz z 1991 r. Nr 7, poz. 24) stosuje się.

Artykuł 17

1. Powszechnymi jednostkami organizacyjnymi prokuratury są prokuratury apelacyjne, wojewódzkie i prokuratury rejonowe.

1.¹ Prokuraturą apelacyjną kieruje prokurator apelacyjny. Prokurator apelacyjny jest przełożonym prokuratorów prokuratury apelacyjnej, prokuratorów prokuratur wojewódzkich oraz prokuratorów prokuratur rejonowych na obszarze działania prokuratury apelacyjnej.

2. Prokuraturą wojewódzką kieruje prokurator wojewódzki. Prokurator wojewódzki jest prokuratorem przełożonym prokuratorów prokuratury wojewódzkiej oraz prokuratorów rejonowych i prokuratorów prokuratur rejonowych na obszarze działania prokuratury wojewódzkiej.

3. Prokuraturą rejonową kieruje prokurator rejonowy. Prokurator rejonowy jest prokuratorem przełożonym prokuratorów prokuratury rejonowej.

4. Prokuraturę apelacyjną tworzy się dla okręgów kilku województw. Prokuraturę wojewódzką tworzy się dla jednego lub więcej województw; w uzasadnionych przypadkach może być utworzona więcej niż jedna prokuratura wojewódzka w granicach tego samego województwa. Prokuraturę rejonową tworzy się dla jednej lub większej liczby jednostek podziału terytorialnego stopnia podstawowego, w granicach tego samego województwa.

5. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem-Szefem Urzędu Rady Ministrów, w drodze rozporządzenia, tworzy i znosi prokuratury apelacyjne, wojewódzkie i rejonowe oraz ustala ich siedziby i terytorialny zakres działania.

6. Minister Sprawiedliwości może poza siedzibą prokuratury stworzyć ośrodki zamiejscowe prokuratur wojewódzkich lub rejonowych.

7. Minister Sprawiedliwości może zarażdzić wspólne prowadzenie spraw z zakresu administracji i gospodarki finansowej sądu powszechnego i powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury przez właściwy sąd powszechny, jeżeli obie jednostki mają siedzibę w tej samej miejscowości.

8. Wojskowymi jednostkami organizacyjnymi prokuratury są: Naczelna Prokuratura Wojskowa, prokuratury okręgów wojskowych, prokuratury rodzajów sił zbrojnych oraz wojskowe prokuratury garnizonowe. W miarę potrzeby mogą być tworzone inne rodzaje wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

9. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości tworzy i znosi wojskowe jednostki organizacyjne prokuratury oraz ustala ich siedziby i terytorialny zakres działania.

Artykuł 18

1. Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, ustala regulamin określający tryb wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury.

2. Minister Sprawiedliwości określa wewnętrzną organizację powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury oraz zakres działania sekretariatów i innych działów administracji.

3. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości ustala regulamin określający tryb wewnętrznego urzędowania wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury oraz wewnętrzną organizację tych jednostek.

Artykuł 19

1. W prokuraturze apelacyjnej działa zgromadzenie prokuratorów, które składa się z prokuratorów prokuratury apelacyjnej oraz delegatów prokuratorów prokuratur wojewódzkich i rejonowych działających na obszarze właściwości prokuratury. Delegatów prokuratorów prokuratur wojewódzkich i rejonowych, w liczbie równej liczbie prokuratorów prokuratury apelacyjnej, wybierają na okres dwóch lat, po połowie, zebrania prokuratorów prokuratur rejonowych; Minister Sprawiedliwości ustala regulamin wyboru delegatów.

2. Przewodniczącym zgromadzenia prokuratorów jest prokurator apelacyjny.

3. Posiedzenia zgromadzenia prokuratorów zwołuje prokurator apelacyjny z inicjatywy własnej lub Prokuratora Generalnego, kolegium prokuratury apelacyjnej albo jednej piątej liczby członków zgromadzenia.

Artykuł 20

Zgromadzenie prokuratorów:

1/ wysłuchuje informacji prokuratora apelacyjnego o działalności prokuratur i pracy prokuratorów oraz wyraża opinię w tym zakresie,

2/ ustala liczbę i wybiera dwie trzecie liczby członków kolegium prokuratury apelacyjnej,

3/ wybiera przedstawiciela do Rady Prokuratorów przy Prokuraturze Generalnej,

4/ wybiera członków komisji dyscyplinarnych,

5/ rozpatruje sprawozdania z działalności kolegium prokuratury apelacyjnej,

6/ wyraża opinię o kandydatach na prokuratora apelacyjnego, wojewódzkiego i prokuratorów rejonowych,

7/ wyraża opinię w innych sprawach przedstawionych przez prokuratora apelacyjnego lub kolegium prokuratury apelacyjnej.

Artykuł 21

1. Kolegium prokuratury apelacyjnej składa się z czterech do dziesięciu członków, wybieranych w dwóch trzecich przez zgromadzenie prokuratorów, a w jednej trzeciej powołanych przez prokuratora apelacyjnego spośród prokuratorów. Przewodniczącym kolegium prokuratury apelacyjnej jest prokurator apelacyjny.

2. Kadencja kolegium prokuratury apelacyjnej trwa dwa lata.

3. Posiedzenia kolegium prokuratury apelacyjnej zwołuje prokurator apelacyjny z własnej inicjatywy lub na wniosek jednej trzeciej liczby członków kolegium.

Artykuł 22

Kolegium prokuratury apelacyjnej:

1/ rozpatruje wnioski wynikające z wizytacji i lustracji prokuratorów,

2/ wyraża opinię o kandydatach na asesorów prokuratorskich oraz prokuratorów prokuratur rejonowych, wojewódzkich i apelacyjnych

3/ wyraża opinię w sprawach odwołania prokuratora,

4/ wyraża opinię w sprawach przedstawionych przez prokuratora apelacyjnego.

Artykuł 23

1. Rada Prokuratorów przy Prokuraturze Generalnej składa się z przedstawicieli wybranych przez zgromadzenie prokuratorów w prokuraturach apelacyjnych. Przewodniczącym Rady jest Prokurator Generalny.

2. Kadencja Rady trwa dwa lata.

3. Posiedzenia Rady zwołuje Prokurator Generalny z własnej inicjatywy lub na wniosek jednej trzeciej liczby członków Rady.

4. Rada działa na podstawie uchwalonego przez siebie regulaminu.

Artykuł 24

1. Rada Prokuratorów przy Prokuraturze Generalnej wyraża opinię w sprawach podejmowanych z własnej inicjatywy

lub przedstawionych przez Prokuratora Generalnego w szczególności dotyczących

1/ projektów wytycznych i zarządzeń Prokuratora Generalnego,

2/ stanu i rozwoju kadry prokuratorskiej oraz kierunków szkolenia prokuratorów, asesorów i aplikantów,

3/ okresowych ocen realizacji zadań prokuratury,

4/ kierunków działań w celu doskonalenia kwalifikacji zawodowych prokuratorów oraz poziomu ich pracy,

2. Rada Prokuratorów przy Prokuraturze Generalnej ustala także ogólną liczbę członków komisji dyscyplinarnych oraz wskazuje liczbę członków komisji dyscyplinarnych wybieranych przez wojewódzkie zgromadzenia prokuratorów w prokuraturach apelacyjnych.

ROZDZIAŁ 3

Działalność prokuratury Postępowanie przygotowawcze

Artykuł 25

1. Prokurator, stosownie do przepisów ustaw, wszczyna i prowadzi postępowanie przygotowawcze albo zleca wszczęcie lub prowadzenie takiego postępowania innemu uprawnionemu organowi.

2. W toku postępowania przygotowawczego prokurator stosuje, w wypadkach przewidzianych w ustawach, środki zapobiegawcze wobec podejrzanych.

3. Tymczasowe aresztowanie lub poręczenie majątkowe mogą być zastosowane tylko po uprzednim przesłuchaniu przez prokuratora podejrzanego, chyba że osoba ta ukrywa się.

Artykuł 26

1. Prokurator sprawuje nadzór nad postępowaniem przygotowawczym prowadzonym przez uprawniony do tego inny organ. Zarządzenia prokuratora w postępowaniu przygotowawczym są wiążące.

2. W razie niewykonania zarządzenia, o którym mowa w ust. 1, na żądanie prokuratora, przełożony winnego funkcjonariusza wszczyna przeciwko niemu postępowanie służbowe lub dyscyplinarne.

Artykuł 27

1. W razie gdy postępowanie przygotowawcze ujawni istnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu przestępstw lub utrudniających ich ujawnianie, prokurator kieruje wystąpieniem do odpowiedniego organu.

2. W wystąpieniu prokurator może żądać również przeprowadzenia kontroli, a także wszczęcia przeciwko winnym postępowania w przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej, służbowej, materialnej lub innej przewidzianej w przepisach dotyczących stosunków pracy.

Artykuł 28

1. W razie umorzenia postępowania przygotowawczego, prokurator może, stosownie do okoliczności, przestać sprawę właściwemu organowi w celu wszczęcia postępowania służbowego, dyscyplinarnego lub o wykroczenie albo w celu rozpatrzenia sprawy przez właściwą organizację społeczną lub zawodową.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio w razie odmowy wszczęcia postępowania przygotowawczego, a także w razie skierowania sprawy do sądu z aktem oskarżenia.

Artykuł 29

1. Wytyczne Prokuratora Generalnego w zakresie postępowania przygotowawczego są wiążące dla wszystkich organów uprawnionych do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

2. Wydawane przez ministrów akty normatywne dotyczące postępowania przygotowawczego wymagają uprzednio uzgodnienia z Prokuratorem Generalnym, a wydawane przez terenowe organy rządowej administracji ogólnej - uprzednio uzgodnienia z prokuratorem wojewódzkim.

3. Ministrowie nadzorujący organy uprawnione do prowadzenia postępowania przygotowawczego obowiązani są do przedstawiania Prokuratorowi Generalnemu corocznych informacji o działalności tych organów w zakresie postępowania przygotowawczego.

4. Terenowe organy rządowej administracji ogólnej są obowiązane do składania informacji, o których mowa w ust. 3, właściwym prokuratorom wojewódzkim.

5. Informacje, o których mowa w ust. 3 i 4, składane są do końca stycznia roku następnego.

Artykuł 30

1. Prokurator Generalny może występować do naczelnych i centralnych organów administracji państwowej o podjęcie środków w celu usprawnienia działalności podległych im organów w zakresie postępowania przygotowawczego.

2. Uprawnienia określone w ust. 1 przysługują odpowiednio prokuratorom wojewódzkim i rejonowym w stosunku do organów państwowych o terenowym zakresie działania oraz organów samorządu terytorialnego.

3. Organ, do którego zwrócił się prokurator, jest obowiązany w terminie tygodni od daty otrzymania wystąpienia zawiadomić prokuratora o podjętych środkach, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 31

W sprawach należących do zakresu działania sądów wojskowych uprawnienia przewidziane w art. 29 ust. 1 i 2 art. 30 przysługują również Naczelnemu Prokuratorowi Wojskowemu oraz odpowiednio podległym mu prokuratorom wojskowym.

Udział prokuratora w postępowaniu sądowym

Artykuł 32

1. Prokurator wykonuje czynności oskarżyciela publicznego przed wszystkimi sądami. Może również wykonywać te czynności w sprawach wniesionych do sądu przez innych oskarżycieli.

2. W razie gdy wyniki postępowania sądowego nie potwierdzają zarzutów oskarżenia, prokurator odstępuje od oskarżenia.

3. Prokurator wnosi, w wypadkach przewidzianych w ustawach, środki zaskarżenia od orzeczeń sądowych.

Artykuł 33

(skreślony)

Artykuł 34

(skreślony)

Nadzór nad wykonywaniem wyroków w sprawach karnych oraz orzeczeń i decyzji o pozbawieniu wolności.

Artykuł 35

Prokurator sprawuje, w granicach przewidzianych ustawami, nadzór nad wykonywaniem wyroków w sprawach karnych, postanowień o tymczasowym aresztowaniu oraz innych orzeczeń i decyzji o pozbawieniu wolności.

Artykuł 36

Nadzór penitencjarny prokuratora nad zakładami, w których przebywają osoby pozbawione wolności, obejmuje przede wszystkim kontrolę legalności osadzenia w nich tych osób oraz kontrolę legalności wykonywania kary pozbawienia wolności, jak również wszystkich orzeczeń i decyzji o pozbawieniu wolności.

Artykuł 37

Prokuratorowi przysługuje prawo wstępu w każdym czasie do pomieszczeń zakładu, w którym przebywają osoby pozbawione wolności, jak również przeglądania dokumentów i żądania wyjaśnień od administracji zakładu, przeprowadzania rozmów z osobami osadzonymi w zakładzie oraz badania ich skarg i wniosków.

Artykuł 38

1. W razie stwierdzenia niezgodnego z prawem pozbawienia wolności, prokurator zarządza natychmiastowe zwolnienie.

2. Prokurator może wstrzymać wykonanie każdej decyzji administracji zakładu, w którym przebywają osoby pozbawione wolności, jeżeli decyzja ta dotyczy osoby pozbawionej wolności i jest sprzeczna z prawem. O wstrzymaniu wykonania decyzji prokurator zawiadamia niezwłocznie organ nadrzędny nad administracją zakładu.

Artykuł 39

1. Prokurator Generalny przedstawia Prezydentowi wnioski w przedmiocie ułaskawienia osób skazanych przez sądy.

2. W odniesieniu do wniosków w przedmiocie ułaskawienia osób skazanych przez sądy wojskowe uprawnienie określone w ust. 1 przysługuje również Naczelnemu Prokuratorowi Wojskowemu.

Badanie problematyki przestępczości oraz działań służących jej zwalczaniu i zapobieganiu

Artykuł 40

1. Jeżeli wyniki badań to uzasadniają, Prokurator Generalny występuje z wnioskiem do właściwego organu o podjęcie odpowiednich środków, w tym również o wydanie lub zmianę określonych przepisów, w celu przeciwdziałania przestępczości.

2. Zadania określone w ust. 1 wykonują również prokuratorzy wojewódzcy i rejonowi w stosunku do terenowych organów administracji państwowej oraz innych o terenowym zakresie działania.

3. Organ, do którego zwrócił się prokurator, jest obowiązany, w terminie trzydziestu dni od daty otrzymania wniosku, zawiadomić prokuratora o podjętych środkach, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 41

1. W odniesieniu do przestępstw należących do zakresu działania sądów wojskowych czynności określone w art. 40 ust. 1 może również podejmować Naczelną Prokurator Wojskowy.

2. Czynności określone w art. 40 mogą podejmować, w zakresie swego działania, również prokuratorzy okręgów wojskowych, prokuratorzy rodzajów sił zbrojnych i wojskowi prokuratorzy garnizonowi.

Udział prokuratora w innych postępowaniach

Artykuł 42

Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym, administracyjnym, w sprawach o wykroczenia oraz w innych postępowaniach określają odrębne ustawy.

Artykuł 43

1. Jeżeli wymaga tego ochrona praworządności w sprawach, o których mowa w art. 42, prokurator może żądać nadesłania lub przedstawienia akt oraz dokumentów i pisemnych wyjaśnień, przesłuchać świadków i zasięgnąć opinii biegłych, a także przeprowadzić oględziny w celu wyjaśnienia sprawy.

2. Do czynności wymienionych w ust. 1 stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego.

ROZDZIAŁ 4

Prokuratorzy Obowiązki i prawa

Artykuł 44

1. Prokurator jest obowiązany postępować zgodnie ze ślubowaniem prokuratorским oraz stale podnosić kwalifikacje zawodowe.

2. Prokurator powinien w służbie i poza służbą strzec powagi sprawowanego urzędu i unikać wszystkiego, co mogłoby przynieść ujemę godności prokuratora lub osłabiać zaufanie do jego bezstronności.

3. W okresie zajmowania stanowiska prokurator nie może należeć do partii politycznej ani brać udziału w żadnej działalności politycznej. Zakaz działalności politycznej nie dotyczy posła i senatora.

Artykuł 45

1. Stosunek służbowy prokuratora nawiązuje się z chwilą doręczenia zawiadomienia o powołaniu.

2. Prokurator powinien zgłosić się w celu objęcia stanowiska w ciągu czternastu dni od otrzymania zawiadomienia o powołaniu, jeżeli nie oznaczono innego terminu.

3. W razie nie usprawiedliwionego nieobjęcia stanowiska w terminie określonym w ust. 2, powołanie traci moc; okoliczność tę stwierdza Prokurator Generalny.

4. Przy powołaniu prokurator składa ślubowanie wobec Prokuratora Generalnego według następującej roty:

"Ślubuję uroczyście na powierzonym mi stanowisku prokuratora służyć wiernie Rzeczypospolitej Polskiej, stać na straży prawa i strzec praworządności, obowiązki mojego urzędu wypełniać sumiennie, dochować tajemnicy państwowej i służbowej, a w postępowaniu kierować się zasadami godności i uczciwości".

Artykuł 46

Czas pracy prokuratora jest określony wymiarem jego zadań.

Artykuł 47

1. Żądania, przedstawienia i zażalenia w sprawach związanych ze swoim stanowiskiem prokurator może wносить tylko w drodze służbowej. W takich sprawach prokurator nie może zwracać się do instytucji i osób postronnych ani podawać tych spraw do wiadomości publicznej.

2. W sprawach o roszczenia ze stosunku pracy prokuratorowi przysługuje droga sądowa.

3. Prokurator powinien niezwłocznie zawiadomić przełożonego o toczącym się postępowaniu sądowym, w którym występuje w charakterze strony lub uczestnika postępowania.

Artykuł 48

1. Prokurator jest obowiązany zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których w postępowaniu przygotowawczym, a także poza jawną rozprawą sądową, powziął wiadomość ze względu na swoje stanowisko prokuratora.

2. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po ustaniu stosunku służbowego.

3. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy prokurator składa zeznania jako świadek w postępowaniu przygotowawczym lub przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru Państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości. W takich wypadkach od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić prokuratora Prokurator Generalny.

Artykuł 49

1. Prokuratorowi nie wolno obok piastowanego stanowiska zajmować żadnego innego, z wyjątkiem stanowiska pracownika naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub naukowego, jeżeli zajmowanie takiego stanowiska nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków prokuratora.

2. Prokuratorowi nie wolno wykonywać zajęć, które by przeszkadzały mu w pełnieniu obowiązków prokuratora albo mogły uchybiać godności jego urzędu lub podważać zaufanie do jego bezstronności.

3. Prokurator Generalny - w stosunku do prokuratorów apelacyjnych oraz prokuratorów wojewódzkich, a prokurator apelacyjny - w stosunku do prokuratorów podległych mu powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, udziela zezwolenia na wykonywanie innych zajęć niż określone w ust. 2, jak również decyduje o tym, czy zajmowanie stanowiska naukowo-dydaktycznego, dydaktycznego lub naukowego nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków prokuratora.

Artykuł 50

1. Prokurator Generalny może delegować prokuratora do innej jednostki organizacyjnej prokuratury, Ministerstwa Sprawiedliwości lub innej jednostki organizacyjnej podległej Ministrowi Sprawiedliwości albo przez niego nadzorowanej, zgodnie z jego kwalifikacjami. Delegowanie na okres dłuższy

niż sześć miesięcy w ciągu roku może nastąpić tylko za zgodą prokuratora.

2. Delegowanie na okres do dwóch miesięcy w ciągu roku może zarządzić również prokurator apelacyjny i wojewódzki.

Artykuł 51

1. W okresie niewykonywania czynności z powodu choroby prokurator otrzymuje wynagrodzenie, nie dłużej jednak niż przez okres roku. W razie niemożności wykonywania czynności z innych powodów określonych w przepisach o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego, prokuratorowi przysługują świadczenia przewidziane w tych przepisach.

2. Za usprawiedliwione niewykonywanie czynności prokuratorowi przysługuje wynagrodzenie.

Artykuł 52

1. Prokuratorowi przysługuje corocznie urlop dodatkowy w wymiarze:

1/6 dni roboczych - po 10 latach pracy,

2/12 dni roboczych - po 15 latach pracy.

2. Do okresu pracy, od którego zależy wymiar urlopu dodatkowego, wlicza się wszystkie okresy zatrudnienia w prokuraturze lub sądzie na stanowiskach: aplikantów, asesorów, prokuratorów i sędziów, a także okresy wykonywania zawodu adwokata, radcy prawnego lub zajmowania samodzielnego stanowiska w organach administracji państwowej, z którym była związana praktyka prawnicza, oraz inne okresy pracy, jeżeli z tytułu tego zatrudnienia przysługiwał zwiększony wymiar urlopu.

Artykuł 53

1. Prokuratorowi można udzielić płatnego urlopu dla poratowania zdrowia, załatwienia ważnych spraw rodzinnych lub osobistych.

2. Urlop dla poratowania zdrowia nie może przekraczać sześciu miesięcy, a z innych przyczyn - jednego miesiąca w ciągu roku kalendarzowego.

3. Urlopu dla poratowania zdrowia nie można udzielić, jeżeli prokurator z powodu choroby nie wykonywał czynności w okresie roku.

4. Urlopu dla poratowania zdrowia udziela Prokurator Generalny, a urlopu dla załatwienia ważnych spraw osobistych i rodzinnych - prokurator apelacyjny w stosunku do podległych mu prokuratorów, a Prokurator Generalny - w stosunku do prokuratorów apelacyjnych.

Artykuł 54

1. Prokurator nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej bez zezwolenia właściwej komisji dyscyplinarnej ani zatrzymany bez zgody

przełożonego dyscyplinarnego. Nie dotyczy to zatrzymania na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa. Do wydania zezwolenia na pociągnięcie prokuratora do odpowiedzialności karnej wolno przedsięwziąć tylko czynności nie cierpiące zwłoki, zawiadamiając o tym niezwłocznie prokuratora przełożonego.

2. Do czasu rozstrzygnięcia wniosku o zezwolenie na pociągnięcie prokuratora do odpowiedzialności karnej komisja dyscyplinarna może polecić niezwłoczne zwolnienie prokuratora zatrzymanego na gorącym uczynku.

3. Od orzeczenia komisji dyscyplinarnej odmawiającego zezwolenia na pociągnięcie prokuratora do odpowiedzialności karnej przysługuje organowi lub osobie, która wniosła o zezwolenie, oraz rzecznikowi dyscyplinarnemu odwołanie w terminie siedmiu dni do odwoławczej komisji dyscyplinarnej.

4. Za wykroczenie prokurator odpowiada tylko dyscyplinarnie.

Artykuł 55

Postępowanie przygotowawcze przeciwko prokuratorowi wszczyna i prowadzi wyłącznie prokurator r.

Artykuł 56

1. Prokurator powinien zamieszkiwać w miejscowości będącej siedzibą jednostki organizacyjnej prokuratury, w której pełni służbę. Przełożony może wyrazić zgodę na zamieszkiwanie w innej miejscowości.

2. W razie uzyskania zgody na zamieszkanie prokuratora w innej miejscowości, prokuratorowi przysługuje zwrot kosztów przejazdu.

Artykuł 57

1. Prokuratorzy mają prawo do dodatkowej powierzchni mieszkalnej w postaci oddzielnej izby i zachowują je również po przejściu na emeryturę lub rentę.

2. O ile obowiązujące przepisy przewidują dodatkowe opłaty z tytułu korzystania z oddzielnej izby, prokurator jest zwolniony od płacenia tej dodatkowej opłaty w okresie zajmowania stanowiska prokuratora.

Artykuł 58

1. Prokuratorowi może być przyznana pomoc finansowa na zaspokojenie jego potrzeb mieszkaniowych.

2. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Finansów, w drodze rozporządzenia, określi zasady planowania i wykorzystywania środków na zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych prokuratorów oraz warunki przyznawania pomocy, o której mowa w ust. 1.

Artykuł 59

1. Prokuratorom, którzy wykazują w pracy inicjatywę, wzorowo i sumiennie wypełniają obowiązki oraz szczególnie

przyczyniają się do wykonywania zadań służbowych, mogą być przyznawane nagrody i wyróżnienia.

2. Rodzaje wyróżnień i nagród oraz tryb ich przyznawania ustala Prokurator Generalny; nagrodą może być również awans w terminie wcześniejszym, niż przewidują to przepisy o wynagrodzeniu lub przepisy szczególne.

Artykuł 60

Prokurator, któremu przyznano zaopatrzenie emerytalne (rentowe), może używać dotychczasowego tytułu, poprzedzając go wyrazem "emerytowany".

Artykuł 61

Strój urzędowy prokuratorów biorących udział w rozprawach sądowych określa Minister Sprawiedliwości.

Artykuł 62

1. Wynagrodzenie zasadnicze prokuratorów równorzędnych powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury jest równe i stanowi, odpowiednio do rangi stanowiska prokuratora, wielokrotność przeciętnego wynagrodzenia w sferze produkcji materialnej; wysokość wynagrodzenia prokuratorów równorzędnych powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury różnicuje staż pracy i pełnione funkcje.

2. Przez przeciętne wynagrodzenie w sferze produkcji materialnej, o której mowa w ust. 1, rozumie się przeciętne wynagrodzenie w sferze produkcji materialnej w gospodarce narodowej bez wypłat z zysku, ogłaszane co kwartał przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski" w terminie do 7 dnia roboczego drugiego miesiąca każdego kwartału za kwartał poprzedni.

3. Wynagrodzenie prokuratorów określa, w drodze rozporządzenia, Rada Ministrów.

Artykuł 63

(wygasty)

Artykuł 64

Przepisów art. 45 ust. 1-3, art. 46, 47, 49-51, 53-56, 58, 59 i 61 nie stosuje się do prokuratorów wojskowych jednostek prokuratury. Urlopu, o którym mowa w art. 52, udziela się, jeżeli prokurator wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury nie uzyskał wcześniej prawa do urlopu dodatkowego, określonego w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

Artykuł 65

1. W razie powołania prokuratora do niezawodowej służby wojskowej, jego prawa i obowiązki służbowe ulegają zawieszeniu na czas trwania służby. Prokurator zachowuje jednak

swoje stanowisko, a czas służby wojskowej wlicza się do okresu stosunku służbowego na stanowisku prokuratora.

2. Inne szczególne uprawnienia związane ze stosunkiem służbowym prokuratora powołanego do czynnej służby wojskowej i zwolnionego z tej służby normują przepisy o powszechnym obowiązku obrony lub przepisy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych.

3. Prokurator powołany do niezawodowej służby wojskowej odbywa ją w sądownictwie wojskowym, wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury lub wojskowych organach obsługi prawnej.

Odpowiedzialność dyscyplinarna

Artykuł 66

1. Prokurator odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia służbowe, w tym za oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawa i uchybienia godności urzędu prokuratorskiego.

2. Za nadużycie wolności słowa przy wykonywaniu obowiązków służbowych, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, prokuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, prokurator odpowiada tylko dyscyplinarnie.

Artykuł 67

1. Karami dyscyplinarnymi są:

- 1/ upomnienie,
- 2/ nagana,
- 3/ usunięcie z zajmowanej funkcji,
- 4/ przeniesienie na inne miejsce służbowe,
- 5/ wydalenie ze służby prokuratorskiej.

2. Wymierzenie kary określonej w ust. 1 pkt 2-4 pociąga za sobą, pozbawienie możliwości awansowania przez okres trzech lat oraz niemożność udziału w tym okresie w kolegium prokuratury apelacyjnej, w Radzie Prokuratorów i w komisji dyscyplinarnej oraz uzyskania utraconego stanowiska.

Artykuł 68

1. Po upływie trzech lat od chwili czynu nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, a w razie wszczęcia ulega ono umorzeniu.

2. Jeżeli jednak czyn zawiera znamiona przestępstwa, przedawnienie dyscyplinarne nie może nastąpić wcześniej niż przedawnienie przewidziane w przepisach Kodeksu karnego.

Artykuł 69

Przełożonym dyscyplinarnym jest w stosunku do prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury - Prokurator Generalny oraz prokurator apelacyjny w stosunku do prokuratorów prokuratury apelacyjnej, prokuratorów prokuratur wojewódzkich i prokuratur rejonowych na obszarze

działania prokuratury apelacyjnej, a także prokurator wojewódzki w stosunku do prokuratorów prokuratury wojewódzkiej i prokuratorów prokuratur rejonowych na obszarze działania prokuratury wojewódzkiej.

Artykuł 70

1. W sprawach dyscyplinarnych orzekają komisje dyscyplinarne:

1/ dla prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury działające przy Prokuratorze Generalnym:

- a/ w pierwszej instancji - Komisja Dyscyplinarna,
- b/ w drugiej instancji - Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna,

2/ dla prokuratorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury - Komisja Dyscyplinarna w Naczelnej Prokuraturze Wojskowej.

2. Komisje, o których mowa w ust. 1 pkt 1, ze swego grona wybierają przewodniczących komisji. Kadencja komisji trwa cztery lata.

3. Przewodniczącego i ośmiu członków Komisji Dyscyplinarnej w Naczelnej Prokuraturze Wojskowej powołuje na okres dwóch lat Prokurator Generalny w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej spośród kandydatów wybranych przez prokuratorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

4. Członkowie komisji dyscyplinarnych są w zakresie orzekania niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Artykuł 71

1. Prokurator może być zawieszony w czynnościach, jeżeli z uwagi na charakter przewinienia konieczne jest natychmiastowe odsunięcie go od wykonywania obowiązków.

2. Prawo zawieszenia w czynnościach przysługuje przełożonym dyscyplinarnym, a w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury - Naczelnemu Prokuratorowi Wojskowemu.

3. Zawieszenie w czynnościach ustaje z mocy prawa, jeżeli w ciągu trzech miesięcy od dnia zawieszenia nie wszczęto przeciwko prokuratorowi postępowania dyscyplinarnego, a także z chwilą prawomocnego zakończenia tego postępowania, chyba że komisja dyscyplinarna uchyliła je wcześniej.

Artykuł 72

1. Za przewinienie dyscyplinarne mniejszej wagi, nie uzasadniające wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, przełożeni prokuratorzy wymierzają podległym prokuratorom kary porządkowe upomnienia.

2. Od kary porządkowej upomnienia przysługuje ukarane-
mu odwołanie do prokuratora nadrzędnego.

Artykuł 73

1. Komisja Dyscyplinarna orzeka w składzie trzech członków, a Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna w składzie pięciu członków.

2. Komisja Dyscyplinarna w Naczelnej Prokuraturze Wojskowej orzeka w pierwszej instancji w składzie trzech członków, a w drugiej instancji w składzie pięciu członków. W składzie orzekającym w drugiej instancji nie może brać udziału członek Komisji, który brał udział w wydaniu zaskarżonego orzeczenia.

3. Skład orzekający wyznacza przewodniczący komisji dyscyplinarnej.

Artykuł 74

1. Rzecznika dyscyplinarnego wyznacza spośród prokuratorów Prokurator Generalny.

2. Rzecznik dyscyplinarny jest związany wskazaniem organu, który go wyznaczył.

Artykuł 75

Obwiniony może ustanowić obrońcę tylko spośród prokuratorów.

Artykuł 76

1. Postępowanie dyscyplinarne toczy się z wyłączeniem jawności. Na rozprawie mogą być obecni prokuratorzy i asesory pełniący czynności prokuratorskie.

2. Orzeczenie dyscyplinarne można podać do wiadomości publicznej po jego uprawomocnieniu się, na podstawie uchwały komisji dyscyplinarnej.

3. Protokolantem może być prokurator, asesor lub aplikant wyznaczony przez przewodniczącego komisji.

Artykuł 77

1. Rzecznik dyscyplinarny składa wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego na żądanie przełożonych dyscyplinarnych, po wstępnym wyjaśnieniu okoliczności koniecznych do ustalenia znamion przewinienia oraz złożeniu wyjaśnień przez obwinionego, chyba że złożenie tych wyjaśnień nie jest możliwe.

2. W toku postępowania przed komisją dyscyplinarną rzecznik dyscyplinarny pełni funkcję oskarżyciela oraz wnosi i popiera środki odwoławcze.

Artykuł 78

1. Po otrzymaniu wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego przewodniczący komisji wyznacza termin rozprawy i zawiadamia o nim rzecznika dyscyplinarnego, obwinionego oraz obrońcę, a w razie potrzeby wzywa świadków i biegłych.

2. Postępowanie dyscyplinarne w pierwszej instancji powinno być zakończone w terminie jednego miesiąca od daty wpływu wniosku.

3. Nie usprawiedliwione niestawiennictwo rzecznika dyscyplinarnego, obwinionego lub jego obrońcy nie wstrzymuje rozpoznania sprawy.

Artykuł 79

Jeżeli w toku rozprawy ujawni się inne przewinienie oprócz objętego wnioskiem o wszczęcie postępowania, komisja może wydać co do tego przewinienia orzeczenie tylko za zgodą rzecznika dyscyplinarnego i obwinionego lub jego obrońcy; w razie braku zgody przełożony dyscyplinarny może żądać złożenia odrębnego wniosku o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego.

Artykuł 80

W razie rozwiązania stosunku służbowego prokuratora w toku postępowania dyscyplinarnego, postępowanie toczy się nadal.

Artykuł 81

1. Jeżeli przewinienie zawiera znamiona przestępstwa, komisja dyscyplinarna wydaje zezwolenie, o którym mowa w art. 54 ust. 1, co nie wstrzymuje biegu postępowania dyscyplinarnego.

2. Po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego przeciwko prokuratorowi sąd lub prokurator przesyła akta sprawy właściwej komisji dyscyplinarnej.

Artykuł 82

1. Uzasadnienie orzeczenia komisji dyscyplinarnej sporządza się na piśmie w terminie siedmiu dni od ogłoszenia orzeczenia.

2. Orzeczenie wraz z uzasadnieniem doręcza się rzecznikowi dyscyplinarnemu i obwinionemu.

Artykuł 83

Od orzeczenia komisji dyscyplinarnej wydanego w pierwszej instancji przysługuje odwołanie obwinionemu i rzecznikowi dyscyplinarnemu. Odwołanie powinno być rozpoznane w terminie 7 dni od dnia jego wpływu do Odwoławczej Komisji Dyscyplinarnej.

Artykuł 84

Koszty postępowania dyscyplinarnego ponosi Skarb Państwa.

Artykuł 85

Po uprawomocnieniu się orzeczenia przewodniczący komisji dyscyplinarnej przesyła odpis orzeczenia Prokuratorowi

Generalnemu. Wykonanie orzeczenia należy do Prokuratora Generalnego.

Artykuł 86

1. Odpis prawomocnego orzeczenia skazującego na karę dyscyplinarną dołącza się do akt osobowych obwinionego.

2. Po upływie trzech lat od uprawomocnienia się orzeczenia skazującego na karę przewidzianą w art. 67 ust. 1 pkt 1-4, a po upływie pięciu lat od uprawomocnienia się orzeczenia skazującego na karę przewidzianą w art. 67 ust. 1 pkt 5, Prokurator Generalny, na wniosek ukaranego, zarządza usunięcie odpisu orzeczenia z akt osobowych, jeżeli w tym okresie nie wydano przeciwko ukaranemu innego orzeczenia skazującego.

Artykuł 87

1. Prokurator Generalny może wnieść sprzeciw od każdego prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego; sprzeciw na niekorzyść obwinionego może być wniesiony nie później niż w terminie sześciu miesięcy od uprawomocnienia się orzeczenia. Sprzeciw może wnieść również Naczelny Prokurator Wojskowy, gdy obwiniony jest prokuratorem wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury.

2. Sprzeciw rozpoznaje Odwoławcza Komisja Dyscyplinarna w składzie siedmiu członków, gdy obwiniony jest prokuratorem powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury, a Komisja Dyscyplinarna w Naczelnej Prokuraturze Wojskowej w pełnym składzie, gdy obwiniony jest prokuratorem wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury.

Artykuł 88

1. Prokurator Generalny może wglądać w czynności komisji dyscyplinarnych, zwracać uwagę na stwierdzone uchybienia, żądać wyjaśnień oraz usunięcia skutków uchybienia; czynności te nie mogą wkraczać w dziedzinę, w której członkowie komisji dyscyplinarnych są niezawisli.

2. Uprawnienia, o których mowa w ust. 1, przysługują również Naczelnemu Prokuratorowi Wojskowemu w odniesieniu do Komisji Dyscyplinarnej w Naczelnej Prokuraturze Wojskowej.

Artykuł 89

W sprawach nie uregulowanych w niniejszej ustawie do postępowania dyscyplinarnego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.

ROZDZIAŁ 5

Aplikanci i asesorzy prokuratury

Artykuł 90

Aplikacja prokuratorowska polega na przygotowaniu aplikanta do należytego wykonywania obowiązków prokuratora i trwa dwa lata.

Artykuł 91

1. Aplikantem prokuratury może być mianowana osoba spełniająca wymogi określone w art. 14 ust. 1 pkt 1-3.

2. Aplikantem wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury może być mianowany tylko oficer zawodowy albo oficer służby okresowej.

3. Aplikanta prokuratury mianuje i zwalnia: w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury - prokurator wojewódzki, a w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury - Naczelny Prokurator Wojskowy.

Artykuł 92

Przed objęciem stanowiska aplikant powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury składa wobec prokuratora wojewódzkiego ślubowanie pisemne według rotacji przepisanej dla pracowników urzędów państwowych.

Artykuł 93

Aplikant może występować przed sądem rejonowym w charakterze oskarżyciela publicznego w sprawach w postępowaniu uproszczonym.

Artykuł 94

1. Po ukończeniu aplikacji obowiązuje aplikanta złożenie egzaminu przed komisją powołaną przez Prokuratora Generalnego. W razie niedostatecznego wyniku, aplikant może przystąpić do egzaminu w drugim terminie, nie później jednak niż w ciągu sześciu miesięcy.

2. Prokurator wojewódzki - w stosunku do aplikantów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, a prokurator okręgu wojskowego lub rodzaju sił zbrojnych - w stosunku do aplikantów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury, mogą udzielić zezwolenia na przystąpienie do egzaminu w terminie późniejszym od terminu przewidzianego w ust. 1, nie później jednak niż w ciągu trzech miesięcy.

3. Zgoda na przystąpienie aplikantów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury do ponownego egzaminu nie skutkuje przedłużenia służby wojskowej.

4. Po złożeniu egzaminu prokuratorowskiego aplikant może być mianowany na stanowisko asesora prokuratury.

5. W wypadku nieprzystąpienia do egzaminu, niedostatecznego wyniku egzaminu końcowego lub niemianowania asesorem z uwagi na brak możliwości uzyskania kwalifikacji do wykonywania zadań na tym stanowisku:

1/ stosunek służbowy aplikanta powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury rozwiązuje się po upływie trzech miesięcy od daty zawiadomienia o zwolnieniu, chyba że na wniosek aplikanta określono krótszy termin,

2/ aplikant wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury skierowany zostaje do innej służby w siłach zbrojnych, chyba że w myśl przepisów ustawy lub przepisów o służ-

bie wojskowej podlega zwolnieniu z zawodowej albo okresowej służby wojskowej.

Artykuł 95

Do aplikantów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury stosuje się odpowiednio przepisy art. 46, art. 47 ust. 1, art. 62 oraz art. 65 ust. 1 i 2.

Artykuł 96

Aplikanci powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury za naruszenie swoich obowiązków ponoszą odpowiedzialność porządkową lub dyscyplinarną na zasadach obowiązujących mianowanych urzędników państwowych.

Artykuł 97

Minister Sprawiedliwości, w drodze rozporządzenia, określa szczegółowe zasady i tryb mianowania, zmiany warunków pracy oraz rozwiązywania stosunku pracy, a także szczegółowe obowiązki związane z zajmowaniem stanowiskiem aplikanta, organizację aplikacji prokuratorowskiej, zakres egzaminu prokuratorowskiego, skład komisji egzaminacyjnej, sposób powoływania jej członków, wysokość ich wynagrodzenia i postępowanie komisji egzaminacyjnej, a dla wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury - Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

Artykuł 98

Asesorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury mianuje i zwalnia Prokurator Generalny, a asesorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury - Naczelny Prokurator Wojskowy.

Artykuł 99

1. Prokurator Generalny może powierzyć asesorowi powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury, a Naczelny Prokurator Wojskowy - asesorowi wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury na czas określony, nie przekraczający dwóch lat, pełnienie czynności prokuratorowskich, jednakże bez prawa:

1/ udziału w postępowaniu przed sądem apelacyjnym i wojewódzkim,

2/ sporządzania środków zaskarżenia i wniosków do Sądu Najwyższego oraz występowania przed tym Sądem,

3/ stosowania tymczasowego aresztowania.

2. Asesor prokuratury nie posiadający uprawnień do pełnienia czynności prokuratorowskich może występować w charakterze oskarżyciela publicznego w sprawach w postępowaniu uproszczonym.

Artykuł 100

1. Do asesorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące pro-

kuratorów tych prokuratur, a do asesorów wojskowych - przepisy dotyczące prokuratorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

2. Prokurator Generalny może, z zachowaniem trzymiesięcznego okresu wypowiedzenia, zwolnić asesora powszechnej jednostki organizacyjnej prokuratury ze służby. Przepis art. 16 ust. 3 pkt 1 i 3 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 6

Pracownicy administracyjni i obsługi

Artykuł 101

1. W powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury zatrudnieni są pracownicy administracyjni i pracownicy obsługi.

2. Obowiązki i prawa pracowników, o których mowa w ust. 1, określają przepisy o pracownikach urzędów państwowych.

ROZDZIAŁ 7

(skreślony)

ROZDZIAŁ 8

Przepisy szczególne dotyczące prokuratorów wojskowych i wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury

Artykuł 108

1. Wojskowe jednostki organizacyjne prokuratury wchodzi w skład sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

2. W zakresie służby wojskowej Naczelny Prokurator Wojskowy podlega Ministrowi Obrony Narodowej, a inni prokuratorzy wojskowi - właściwym dowódcom.

Artykuł 109

1. Naczelny Prokurator Wojskowy składa Prokuratorowi Generalnemu i Ministrowi Obrony Narodowej sprawozdania z działalności prokuratorów wojskowych oraz informuje ich bieżąco o pracy wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury.

2. Minister Obrony Narodowej w porozumieniu z Prokuratorem Generalnym może określać zadania prokuratorów wojskowych w zakresie zapobiegania przestępczości oraz umacniania dyscypliny i porządku w wojsku.

Artykuł 110

1. Zwolnienie asesora lub aplikanta ze służby w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury następuje w wypadkach, gdy przepisy o służbie wojskowej przewidują zwolnienie z zawodowej lub okresowej służby wojskowej.

2. Prokuratora wojskowego i asesora nie można zwolnić z zawodowej służby wojskowej przed zwolnieniem go ze stanowiska prokuratora lub asesora.

Artykuł 111

1. Prokuratorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury wyznacza, przenosi i zwalnia ze stanowisk służbowych Minister Obrony Narodowej na wniosek Naczelnego Prokuratora Wojskowego, w trybie określonym w przepisach o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych. Asesorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury wyznacza, przenosi i zwalnia ze stanowisk Naczelny Prokurator Wojskowy.

2. Zasady wyznaczania oficerów i chorążych zawodowych, podoficerów zawodowych oraz mianowania pracowników cywilnych na stanowiska nieprokuratorские w wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury oraz kwalifikacje wymagane do objęcia tych stanowisk określają odrębne przepisy.

Artykuł 112

1. Prokurator lub asesor wojskowej jednostki organizacyjnej prokuratury nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej sądowej bez zezwolenia Komisji Dyscyplinarnej w Naczelnej Prokuraturze Wojskowej ani zatrzymany bez zgody Naczelnego Prokuratora Wojskowego. Przepisy art. 54 ust. 2 i 3 oraz art. 55 stosuje się odpowiednio, z tym że odwołanie od orzeczenia Komisji Dyscyplinarnej przysługuje do Naczelnego Prokuratora Wojskowego.

2. W odniesieniu do prokuratorów wojskowych i asesorów przepis art. 66 dotyczy tylko takich przewinień dyscyplinarnych oraz czynów naruszających honor i godność żołnierską, które popełnione zostały podczas lub w związku z wykonywaniem funkcji prokuratora lub asesora.

3. Za inne przewinienia dyscyplinarne oraz czyny naruszające honor i godność żołnierską prokuratorzy i asesory wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury odpowiadają na zasadach ogólnych, określonych w przepisach o odpowiedzialności dyscyplinarnej żołnierzy, z tym że prawo karania ich za przewinienia dyscyplinarne przysługuje jedynie przełożonym prokuratorom oraz Ministrowi Obrony Narodowej.

4. Za przewinienia dyscyplinarne oraz czyny naruszające honor i godność żołnierską aplikanci wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury odpowiadają na podstawie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej żołnierzy.

Artykuł 113

W wojskowych jednostkach organizacyjnych prokuratury karami dyscyplinarnymi są:

1/ nagana,

2/ surowa nagana,

3/ ostrzeżenie o niepełnej przydatności na zajmowanym stanowisku,

4/ przeniesienie na niższe stanowisko,

5/ ostrzeżenie o niepełnej przydatności w służbie prokurator-skiej (w wykonywaniu funkcji asesora),

6/ wydalenie ze służby prokurator-skiej (pozbawienie funkcji asesora).

Artykuł 114

1. Komisja dyscyplinarna, wymierzając karę wydalenia ze służby, może wystąpić z wnioskiem do Ministra Obrony Narodowej o zwolnienie ukaranego z zawodowej służby wojskowej lub o pozbawienie go stopnia oficerskiego. W rozumieniu ustawy o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych zwolnienie takie równoznaczne jest ze zwolnieniem z powodu ukarania karą dyscyplinarną usunięcia z zawodowej służby wojskowej, wniosek zaś o pozbawienie stopnia oficerskiego jest równoznaczny z wnioskiem oficerskiego sądu honorowego w tym przedmiocie.

2. Przewidziane w art. 71 zawieszenie w czynnościach służbowych prokuratorów wojskowych i asesorów pociąga za sobą skutki zawieszenia na podstawie wojskowych przepisów dyscyplinarnych.

Artykuł 115

1. Prokurator wojskowy, w razie naruszenia przez organ wojskowy prawa, rozkazów lub zarządzeń Ministra Obrony Narodowej o charakterze ogólnym oraz stwierdzenia okoliczności wpływających ujemnie na stan dyscypliny wojskowej i porządku wojskowego, wnosi, po wyjaśnieniu sprawy, sprzeciw lub wystąpienie do właściwego organu wojskowego.

2. O sposobie załatwienia sprzeciwu lub wystąpienia zawiadamia się niezwłocznie prokuratora wojskowego, który wniósł sprzeciw lub wystąpienie.

3. Prokurator wojskowy może przeprowadzić kontrolę problemową lub kompleksową przestrzegania prawa przez organy i przedstawicieli jednostek organizacyjnych wchodzących w skład sił zbrojnych lub podległych Ministrowi Obrony Narodowej, z wyłączeniem sądów wojskowych.

4. Prokurator wojskowy w toku wykonywania kontroli może, poza uprawnieniami wymienionymi w art. 43 ust. 1, dokonywać czynności w siedzibach kontrolowanych organów lub jednostek organizacyjnych, zaznajamiać się, w zakresie niezbędnym do wyjaśnienia sprawy, z poszczególnymi zagadnieniami wojskowymi oraz zwracać się do właściwych dowódców (szefów) o przeprowadzenie badań lub szczegółowej kontroli działalności organów wojskowych.

5. Szczegółowy tryb postępowania prokuratorów wojskowych w sprawach wymienionych w ust. 1-4 określa Prokura-

tor Generalny w porozumieniu z Ministrem Obrony Narodowej.

Artykuł 116

1. Do prokuratorów, asesorów i aplikantów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury stosuje się w sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą przepisy dotyczące żołnierzy zawodowych lub służby okresowej, z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Uposażenie prokuratorów, asesorów i aplikantów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury określają przepisy o uposażeniu żołnierzy, z tym że nie może ono być niższe od wynagrodzenia prokuratorów, asesorów i aplikantów w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury oraz w Ministerstwie Sprawiedliwości - na stanowiskach równorzędnych, ustalonych przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia.

ROZDZIAŁ 9

Zmiany w przepisach obowiązujących oraz przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 117

Przepisy art. 57 i 60 stosuje się także do prokuratorów, którzy przeszli na emeryturę lub rentę przed dniem wejścia w życie ustawy.

Artykuł 118

W sprawach nie uregulowanych w niniejszej ustawie lub w przepisach szczególnych do prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 16 września 1982 r. o pracownikach urzędów państwowych (Dz.U. Nr 31, poz. 214, z 1984 r. Nr 35, poz. 187, z 1988 r. Nr 19, poz. 132, z 1989 r. Nr 4, poz. 24, Nr 34, poz. 178 i 182, z 1990 r. Nr 20, poz. 121, z 1991 r. Nr 55, poz. 234, Nr 88, poz. 400 i Nr 95, poz. 425 oraz z 1992 r. Nr 54, poz. 254 i Nr 90, poz. 451), a w sprawach nie uregulowanych także w przepisach tej ustawy - przepisy Kodeksu pracy.

Artykuł 119

Ileć w ustawie jest mowa o ministrach, rozumie się przez to również przewodniczących komisji i komitetów sprawujących funkcje naczelnych organów administracji państwowej oraz kierowników urzędów centralnych.

Artykuł 120

1. Traci moc ustawa z dnia 14 kwietnia 1967 r. o Prokuraturze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz.U. z 1980 r. Nr 10, poz. 30 i z 1982 r. Nr 31, poz. 214).

2. Do czasu wydania przepisów wykonawczych przewidzianych w niniejszej ustawie zachowują moc przepisy dotychczasowe, jeżeli nie są z nią sprzeczne.

36

USTAWA

z dnia 8 marca 1990 r.

Ordynacja wyborcza do rad gmin

(Dz.U. Nr 16, poz. 96 i z 1991 r. Nr 53, poz. 227)

ROZDZIAŁ 1

Zasady ogólne

Artykuł 1

1. Ustawa określa zasady i tryb wyboru radnych rad gmin, zwanych dalej radami.

2. Radą miejską w rozumieniu niniejszej ustawy jest rada gminy w mieście.

Artykuł 2

1. Wybory są powszechne: prawo wybierania ma każdy obywatel polski, który w dniu wyborów ma ukończone 18 lat.

2. Prawo wybierania przysługuje również osobom, których obywatelstwo polskie nie zostało stwierdzone i nie są obywatelami innego państwa, jeżeli stale zamieszkują w Polsce co najmniej od dwóch lat.

3. Prawo wybierania do danej rady przysługuje osobom, które stale zamieszkują na obszarze działania tej rady.

Artykuł 3

Nie mają prawa wybierania osoby:

- 1/ ubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo prawomocnym orzeczeniem sądu z powodu choroby psychicznej,
- 2/ pozbawione praw publicznych lub praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem sądu lub Trybunału Stanu.

Artykuł 4

Wybrany w skład rady może być każdy, komu przysługuje prawo wybierania do danej rady.

Artykuł 5

Wybory są równe - wyborcy biorą udział w wyborach na równych zasadach. Każdemu wyborcy przysługuje jeden głos.

Artykuł 6

1. Wybory są bezpośrednie - wyborcy wybierają radnych bezpośrednio spośród kandydatów zgłoszonych w okręgach wyborczych.

2. Głosować można tylko osobiście.

Artykuł 7

Wybory odbywają się w głosowaniu tajnym. W lokalu wyborczym muszą znajdować się pomieszczenia za osłoną, zapewniające tajność głosowania. Karty do głosowania wrzuca się do opieczętowanej urny wyborczej.

Artykuł 8

1. W gminie (mieście) do 40 000 mieszkańców radni wybierani są w jednomandatowych okręgach wyborczych. Za wybranego uznaje się kandydata, który uzyskał najwięcej głosów.

2. W mieście powyżej 40 000 mieszkańców radni wybierani są w wielomandatowych okręgach wyborczych. Podziału mandatów pomiędzy listy kandydatów dokonuje się odpowiednio do łącznej liczby głosów oddanych na kandydatów danej listy. Mandaty przypadające dla danej listy otrzymują zgłoszeni na tej liście kandydaci, którzy uzyskali najwięcej głosów.

ROZDZIAŁ 2

Zarządzanie wyborów

Artykuł 9

1. Wybory do rad zarządza się nie później niż na miesiąc przed upływem kadencji rad.

2. Wybory do rad zarządza Prezes Rady Ministrów, wyznaczając datę wyborów na dzień ustawowo wolny od pracy, przypadający w okresie dwóch miesięcy po upływie kadencji.

3. Zarządzenie, o którym mowa w ust. 2 określa dni, w których upływają terminy przewidziane w niniejszej ustawie (kalendarz wyborczy). Zarządzenie ogłasza się w Dzienniku Ustaw najpóźniej w 60 dniu przed dniem wyborów.

Artykuł 10

Najpóźniej w 50 dniu przed dniem wyborów, wojewódzki komisarz wyborczy na wniosek wojewody, ustala osobno dla każdej gminy liczbę wybieranych radnych odpowiednio do zasad określonych w ustawie o samorządzie terytorialnym.

ROZDZIAŁ 3

Okręgi wyborcze

Artykuł 11

1. Okręg wyborczy obejmuje wyborców zamieszkałych na części obszaru działania rady.

2. Przy ustalaniu okręgów wyborczych należy uwzględniać przestrzenne, ekonomiczne i społeczne uwarunkowania wyznaczające więzi oraz interesy miejscowej wspólnoty obywateli zamieszkujących na obszarze tworzonego okręgu.

3. W gminach na terenach wiejskich okręgiem wyborczym powinno być sołectwo lub kilka sołectw. Podział sołectwa na dwa lub więcej okręgi wyborcze może nastąpić tylko w wypadku, gdy jest to konieczne dla zachowania normy przedstawicielstwa.

Artykuł 12

1. W każdym okręgu wyborczym tworzonym dla wyboru rady w gminie (mieście) do 40 000 mieszkańców wybiera się jednego radnego.

2. Dla wyboru rady w mieście powyżej 40 000 mieszkańców tworzy się okręgi wyborcze, w których wybiera się od 5 do 10 radnych.

Artykuł 13

Przy tworzeniu okręgów wyborczych dla wyboru danej rady należy przestrzegać jednakowej normy przedstawicielstwa, wynikającej z podzielenia liczby mieszkańców gminy (miasta) przez ustaloną dla tej rady liczbę wybieranych radnych. Odstępstwa od tak określonej normy przedstawicielstwa dopuszcza się w granicach 20 procent, jeżeli jest to uzasadnione względami określonymi w art. 11 ust. 2 i 3.

Artykuł 14

1. Wojewódzki komisarz wyborczy, na wniosek właściwego zarządu gminy (miasta), ustala odrębnie dla każdej rady:

1/ granice i numery okręgów jednomandatowych bądź

2/ liczbę okręgów wielomandatowych, ich granice i numery oraz liczbę radnych wybieranych w każdym okręgu.

2. Zarządzenie wojewódzkiego komisarza wyborczego ustalające okręgi wyborcze ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym oraz podaje do wiadomości wyborców przez rozplakatowanie obwieszczeń najpóźniej w 45 dniu przed dniem wyborów. W obwieszczeniach tych wymienia się również siedzibę właściwej terytorialnej komisji wyborczej.

ROZDZIAŁ 4

Obwody głosowania

Artykuł 15

1. W celu przeprowadzenia głosowania tworzy się obwody głosowania, obejmujące z reguły od 1000 do 3000 mieszkańców.

2. Dla wyboru rady w gminie (mieście) do 40 000 mieszkańców obwodem głosowania jest okręg wyborczy. W uzasadnionych wypadkach można tworzyć jeden obwód głosowania dla kilku okręgów wyborczych.

3. W zakładach pomocy społecznej lub zakładach dla inwalidów tworzy się odrębne obwody głosowania, o ile w zakładzie zamieszkuje co najmniej 100 wyborców zameldowanych na pobyt stały.

Artykuł 16

1. Właściwa terytorialna komisja wyborcza, na wniosek zarządu gminy, tworzy obwody głosowania, ustalając ich granice i numery, oraz wyznacza siedziby obwodowych komisji wyborczych.

2. Uchwałę terytorialnej komisji wyborczej o utworzeniu obwodów głosowania podaje się do wiadomości wyborców przez rozplakatowanie obwieszczeń najpóźniej w 25 dniu przed dniem wyborów.

ROZDZIAŁ 5

Spisy wyborców

Artykuł 17

1. Organ administracji właściwy dla ewidencji ludności sporządza spisy wyborców zameldowanych w gminie na pobyt stały.

2. Wyborcę nigdzie nie zameldowanego wpisuje się do spisu właściwego dla miejsca aktualnego pobytu na jego wniosek, złożony do organu sporządzającego spis najpóźniej w 7 dniu przed dniem wyborów.

3. Spisy wyborców sporządza się na podstawie rejestru wyborców w gminie, prowadzonego zgodnie z zasadami określonymi w odrębnych przepisach.

4. W spisie wyborców wymienia się nazwisko i imię, imię ojca, datę urodzenia i adres zamieszkania wyborcy.

5. Spis sporządza się w 2 egzemplarzach oddzielnie dla każdego obwodu głosowania. W wypadku obwodu głosowania utworzonego dla kilku okręgów wyborczych (art. 15 ust. 12) spisy wyborców sporządza się odrębnie dla każdego okręgu wyborczego. Spis wyborców powinien być podpisany przez osobę odpowiedzialną za jego sporządzenie oraz opatrzony pieczęcią organu, który go sporządził.

Artykuł 18

Państwowa Komisja Wyborcza określa po porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, wzór spisu wyborców oraz sposób jego sporządzania i aktualizowania.

Artykuł 19

Najpóźniej w 20 dniu przed dniem wyborów organ o którym mowa w art. 17 ust. 1, wyklada spisy wyborców do publicznego wglądu w swojej siedzibie na okres 5 dni po 5 godzin dziennie w pone dogodnej dla wyborców, podając do wiadomości wyborców miejsce i godziny wyłożenia spisów.

Artykuł 20

1. W okresie wyłożenia spisów wyborców do publicznego wglądu każdy może wnieść do organu, który sporządził spis wyborców, reklamację w sprawie nieprawidłowości spisu.

2. Reklamację wnosi się pisemnie lub ustnie do protokołu.

3. Reklamację rozpatruje się w ciągu 3 dni od daty jej wniesienia.

4. W wyniku rozpatrzenia reklamacji organ, który sporządził spis wyborców:

1/ uzupełnia lub prostuje spis bądź

2/ skreśla ze spisu osobę, której reklamacja dotyczy, doręczając jej decyzję wraz z uzasadnieniem, bądź

3/ pozostawia reklamację bez uwzględnienia, doręczając reklamującemu decyzję wraz z uzasadnieniem.

Artykuł 21

1. Od decyzji, o których mowa w art. 20 ust. 4 pkt 2 i 3, składający reklamację bądź osoba skreślona ze spisu może wnieść skargę do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce sporządzenia spisu. Do skargi należy dołączyć za skarżoną decyzję.

2. Sąd rozpatruje sprawę w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego oraz dwóch ławników w termi-

nie 3 dni od daty wniesienia skargi. Postanowienie sądu do-
ręcza się osobie, która wniosła skargę, oraz organowi, który
sporządził spis wyborców. Od postanowienia sądu nie przy-
sługują środki odwoławcze.

Artykuł 22

Po jednym egzemplarzu spisów wyborców przesyła się
najpóźniej w 3 dniu przed dniem wyborów przewodniczącym
właściwych obwodowych komisji wyborczych.

ROZDZIAŁ 6

Komisarze wyborczy i komisje wyborcze

Artykuł 23

Wybory przeprowadzają:

- 1/ Państwowa Komisja Wyborcza utworzona na podstawie
odrębnych przepisów,
- 2/ wojewódzcy komisarze wyborczy,
- 3/ terytorialne (gminne, miejskie) komisje wyborcze,
- 4/ obwodowe komisje wyborcze.

Artykuł 24

1. Do zadań Państwowej Komisji Wyborczej należy:

- 1/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem prawa wybor-
czego,
- 2/ powoływanie wojewódzkich komisarzy wyborczych,
- 3/ rozpatrywanie skarg na działalność wojewódzkich komisa-
rzy wyborczych,
- 4/ podanie do wiadomości publicznej zbiorczych wyników
wyborów do rad,
- 5/ przekazanie Radzie Ministrów informacji o przebiegu i
wynikach wyborów,
- 6/ wykonywanie innych czynności przewidzianych przepisami
niniejszej ustawy.

2. Realizując zadania określone w ust. 1 pkt 1, Państwowa
Komisja Wyborcza udziela wojewódzkim komisarzom
wyborczym i komisjom wyborczym wiążących wytycznych i
wyjaśnień.

Artykuł 25

1. Wojewódzki komisarz wyborczy jest pełnomocnikiem
Państwowej Komisji Wyborczej wyznaczonym dla obszaru
województwa.

2. Do zadań wojewódzkich komisarzy wyborczych należy:

- 1/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów pra-
wa wyborczego przez terytorialne i obwodowe komisje
wyborcze,
- 2/ zapewnienie we współdziałaniu z wojewodą organizacji
wyborów na obszarze województwa,
- 3/ tworzenie okręgów wyborczych,
- 4/ powoływanie terytorialnych komisji wyborczych,
- 5/ rozpatrywanie skarg na działalność terytorialnych komisji
wyborczych,
- 6/ udzielanie w miarę potrzeby terytorialnym i obwodowym
komisjom wyborczym wytycznych i wyjaśnień,
- 7/ zarządzenie druku kart do głosowania i dostarczenie ich
obwodowym komisjom wyborczym,
- 8/ ustalenie zbiorczych wyników wyborów przeprowadzonych
na obszarze województwa i zarządzenie ich ogłoszenia w
trybie określonym niniejszą ustawą.
- 9/ przesłanie sprawozdania z przebiegu wyborów na obszarze
województwa, wraz z ich wynikami, Państwowej Komisji
Wyborczej
- 10/ wykonywanie innych czynności wynikających z przepi-
sów niniejszej ustawy,

Artykuł 26

Do zadań terytorialnych komisji wyborczych należy:

- 1/ tworzenie obwodów głosowania,
- 2/ powoływanie obwodowych komisji wyborczych,
- 3/ sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów pra-
wa wyborczego przez obwodowe komisje wyborcze i
udzielanie im w miarę potrzeby wytycznych i wyjaśnień,
- 4/ rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji
wyborczych,
- 5/ rejestrowanie kandydatów lub list kandydatów na radnych,
- 6/ zarządzenie druku obwieszczeń, o których mowa w art. 44
ust. 3 lub w art. 52 ust. 3 oraz dostarczenie tych obwiesz-
czeń obwodowym komisjom wyborczym,
- 7/ wydawanie zaświadczeń pełnomocnikom list kandydatów
oraz mężom zaufania,
- 8/ ustalenie wyników wyborów do rady i zarządzenie ich
ogłoszenia w trybie określonym niniejszą ustawą,
- 9/ przesłanie protokołów ustalenia wyników wyborów wraz z
załącznikami wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu,
- 10/ wykonywanie innych czynności wynikających z przepi-
sów niniejszej ustawy.

Artykuł 27

Do zadań obwodowych komisji wyborczych należy:

- 1/ podanie do wiadomości wyborców informacji o listach
kandydatów i danych o kandydatach przez rozplakatowa-
nie obwieszczeń na obszarze obwodu głosowania,
- 2/ przeprowadzenie głosowania w obwodzie,
- 3/ czuwanie w dniu wyborów nad przestrzeganiem przepisów
prawa wyborczego w miejscu i czasie głosowania,
- 4/ ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich
do wiadomości publicznej oraz przesłanie protokołów gło-
sowania do właściwej terytorialnej komisji wyborczej,

Artykuł 28

(skreślony)

Artykuł 29

(skreślony)

Artykuł 30

Wojewódzkich komisarzy wyborczych powołuje Państwo-
wa Komisja Wyborcza najpóźniej w 55 dniu przed dniem
wyborów.

Artykuł 31

1. W skład terytorialnej komisji wyborczej wchodzi: prze-
wodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz i członko-
wie w liczbie od 6 do 14.

2. W skład obwodowej komisji wyborczej wchodzi: prze-
wodniczący, zastępca przewodniczącego, sekretarz oraz od 4
do 8 członków.

Artykuł 32

Terytorialne komisje wyborcze powołuje wojewódzki ko-
misarz wyborczy na wniosek właściwego zarządu gminy
(miasta) najpóźniej w 45 dniu przed dniem wyborów.

Artykuł 33

Obwodowe komisje wyborcze powoływane są przez wła-
ściwe terytorialne komisje wyborcze najpóźniej w 35 dniu
przed dniem wyborów.

Artykuł 34

1. W skład komisji wyborczych mogą wchodzić tylko wy-
borcy zamieszkałi na obszarze działania danej rady.

2. Osoba wchodząca w skład komisji wyborczej traci
członkostwo komisji od chwili zarejestrowania zgłoszenia jej
kandydatury na radnego.

3. Osoby wchodzące w skład Państwowej Komisji Wybor-
czej i komisarze wojewódzcy nie mogą kandydować na rad-
nych.

Artykuł 35

1. Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych pełnią
swoje funkcje honorowo. Przysługują im diety i zwrot ko-
szków podróży na zasadach i w wysokości ustalonych przez
Prezesa Rady Ministrów.

2. Osoby wchodzące w skład komisji wyborczych na czas
pełnienia obowiązków mogą otrzymać urlop bezpłatny w za-
trudniających ich zakładach pracy; w takim wypadku przy-
sługuje im zryczałtowana rekompensata za utracone zarobki
na zasadach i w wysokości ustalonych przez Radę Mini-
strów.

3. Zasady i wysokość wynagrodzenia wojewódzkich komi-
sarzy wyborczych określa Prezes Rady Ministrów.

Artykuł 36

Wojewódzcy komisarze wyborczy oraz osoby wchodzące
w skład komisji wyborczych korzystają z ochrony prawnej
przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych.

Artykuł 37

1. Obsługę Państwowej Komisji wyborczej i wojewódzkich
komisarzy wyborczych zapewniają odpowiednio: Krajowe
Biuro Wyborcze i wojewódzkie biura wyborcze, utworzone
na podstawie odrębnych przepisów.

2. Obsługę i techniczno-materialne warunki pracy teryto-
rialnych i obwodowych komisji wyborczych zapewnia, jako
zadania zlecone gminie, wójt lub burmistrz (prezydent mia-
sta)

Artykuł 38

1. Państwowa Komisja Wyborcza ustala swój regulamin
oraz określa tryb działania wojewódzkich komisarzy wybor-
czych.

2. Państwowa Komisja Wyborcza ustala regulaminy tery-
torialnych i obwodowych komisji wyborczych, określając w
nich w szczególności tryb pracy komisji oraz sposób sprawa-
nia nadzoru nad pracą obwodowych komisji wyborczych.

3. Generalny Komisarz Wyborczy ustala:

- 1/ wzory pieczęci komisji wyborczych,
- 2/ wzory protokołów rejestracji kandydatów i list kandydatów
na radnych,
- 3/ wzory zaświadczeń dla mężów zaufania i pełnomocników
list kandydatów,
- 4/ wzory kart do głosowania,
- 5/ wzory protokołów głosowania i protokołów ustalenia wy-
ników wyborów,
- 6/ wzory zaświadczeń o wyborze.

Artykuł 39

1. Pełnomocnictwa wojewódzkich komisarzy wyborczych wygasają z mocy prawa na 6 miesięcy przed upływem kadencji rad wybranych w wyborach dla których przeprowadzenia zostali powołani.

2. Terytorialne i obwodowe komisje wyborcze rozwiązuje organ, który je powołał, po zakończeniu ich działalności.

ROZDZIAŁ 7

Zgłaszanie kandydatów na radnych w okręgach jednomandatowych

Artykuł 40

1. Kandydatów na radnych w okręgach jednomandatowych, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego, zgłasza się do właściwej terytorialnej komisji wyborczej najpóźniej w 30 dniu przed dniem wyborów.

2. Zgłaszając kandydata na radnego należy podać jego nazwisko, imię, wiek, zawód i miejsce zamieszkania, wskazując jednocześnie okręg wyborczy, do którego następuje zgłoszenie kandydata.

3. Dla każdego zgłoszenia kandydatury należy dołączyć pisemne oświadczenie kandydata o wyrażeniu zgody na kandydowanie.

4. W oświadczeniu, o którym mowa w ust. 3, kandydat na radnego może wnosić o oznaczenie jego kandydatury w rejestrze kandydatów nazwą lub skrótem nazwy partii bądź ugrupowania politycznego, komitetu obywatelskiego albo innej organizacji popierającej jego kandydaturę.

5. Kandydować można tylko w jednym okręgu wyborczym.

Artykuł 41

1. Zgłoszenie kandydata na radnego powinno być podpisane przez co najmniej 15 wyborców zamieszkujących w danym okręgu wyborczym.

2. Wyborca podpisujący zgłoszenie kandydata na radnego, obok podpisu, podaje czytelnie swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania.

3. Uprawnionymi do składania oświadczeń w sprawie zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1 są pierwsi trzej wyborcy, którzy podpisali zgłoszenie kandydata na radnego.

Artykuł 42

1. Właściwa terytorialna komisja wyborcza niezwłocznie rejestruje we wskazanym okręgu wyborczym kandydaturę na radnego, zgłoszoną zgodnie z przepisami niniejszej ustawy, sporządzając protokół rejestracji zgłoszenia, i zawiadamia o tym zgłaszających.

2. Jeżeli zgłoszenie kandydata wykazuje wady, które nie dadzą się usunąć, komisja stwierdza nieważność zgłoszenia, powiadamiając o tym niezwłocznie zgłaszających.

3. Jeżeli zgłoszenie kandydata wykazuje inne wady, komisja wzywa niezwłocznie zgłaszających do ich usunięcia w ciągu 3 dni. Jeżeli wskazane wady nie zostaną w terminie usunięte, komisja stwierdza nieważność zgłoszenia kandydata.

4. Decyzję stwierdzającą nieważność zgłoszenia kandydata zgłaszający mogą zaskarżyć w ciągu 2 dni do wojewódzkiego komisarza wyborczego. Decyzja podjęta w wyniku rozpatrzenia skargi jest ostateczna.

Artykuł 43

Jeżeli w terminie przewidzianym dla zgłoszenia kandydatów nie zostaną zgłoszone w danym okręgu wyborczym co najmniej dwie kandydatury, właściwa komisja terytorialna wzywa wyborców, przez rozplakatowanie obwieszczeń, do zgłoszenia dodatkowych kandydatów. W takim wypadku termin zgłaszania i rejestrowania kandydatów ulega przedłużeniu o 5 dni.

Artykuł 44

1. Po zarejestrowaniu kandydatur terytorialna komisja wyborcza ustala w porządku alfabetycznym rejestr kandydatów dla każdego okręgu wyborczego.

2. Po ustaleniu rejestru kandydatów terytorialna komisja wyborcza zarządza wydrukowanie obwieszczeń zawierających dane o kandydatach wraz z ewentualnymi oznaczeniami, o których mowa w art. 40 ust. 4.

3. Obwieszczenia, o których mowa w ust. 2, powinny być rozesłane w dostatecznej ilości do obwodowych komisji wyborczych z poleceniem rozplakatowania w danym okręgu wyborczym najpóźniej w 15 dniu przed dniem wyborów. Równocześnie po jednym egzemplarzu obwieszczeń przesyła się do wojewódzkiego urzędu statystycznego.

Artykuł 45

1. Właściwa terytorialna komisja wyborcza skreśla z rejestru nazwisko kandydata na radnego, który zmarł, utracił prawo wybieralności lub wycofał zgodę na kandydowanie.

2. O skreśleniu nazwiska kandydata komisja niezwłocznie zawiadamia wyborców.

Artykuł 46

1. Kandydat na radnego może wyznaczyć swojego męża zaufania uprawnionego do reprezentowania go wobec komisji wyborczych i wojewódzkiego komisarza wyborczego.

2. Mąż zaufania reprezentuje interesy kandydata w szczególności w czasie głosowania, przy obliczaniu głosów i przy

ustalaniu wyników wyborów przez obwodową i terytorialną komisję wyborczą.

3. Przewodniczący terytorialnej komisji wyborczej wydaje mężowi zaufania zaświadczenie uprawniające do obecności w lokalu obwodowej komisji wyborczej w czasie wykonywania przez nią czynności.

ROZDZIAŁ 8

Zgłaszanie list kandydatów na radnych w okręgach wielomandatowych

Artykuł 47

1. Listy kandydatów na radnych w okręgach wielomandatowych, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego, zgłasza się do terytorialnej komisji wyborczej najpóźniej w 30 dniu przed dniem wyborów, ze wskazaniem okręgu, do którego następuje zgłoszenie danej listy.

2. Liczba kandydatów zgłoszonych na liście nie może przewyższać liczby radnych wybieranych w danym okręgu wyborczym.

3. Na liście kandydatów należy podać nazwisko, imię, wiek, zawód i miejsce zamieszkania każdego kandydata. Nazwiska kandydatów umieszczane są na liście w kolejności alfabetycznej lub innej kolejności, ustalonej przez zgłaszających.

4. Do każdego zgłoszenia listy należy dołączyć pisemne oświadczenia kandydatów na radnych o wyrażeniu zgody na kandydowanie.

5. Kandydować można tylko w jednym okręgu wyborczym i tylko z jednej listy kandydatów.

Artykuł 48

1. Zgłoszenie listy kandydatów na radnych powinno być podpisane przez co najmniej 150 wyborców zamieszkałych w danym okręgu wyborczym.

2. Wyborca podpisujący zgłoszenie listy kandydatów na radnych, obok podpisu, podaje czytelnie swoje imię, nazwisko i adres zamieszkania.

3. Uprawnionym do składania oświadczeń w sprawie zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1 jest pełnomocnik listy wskazany w pisemnym oświadczeniu pierwszych trzech wyborców, którzy podpisali zgłoszenie listy kandydatów.

Artykuł 49

Pełnomocnik listy może wnosić o oznaczenie listy, a w ramach listy także poszczególnych kandydatów, nazwą lub skrótem nazwy partii bądź ugrupowania politycznego, komitetu obywatelskiego albo innej organizacji popierającej daną

listę lub kandydaturę. Wniosek składa się na piśmie przed upływem terminu dla zgłaszania list kandydatów.

Artykuł 50

1. Właściwa terytorialna komisja wyborcza niezwłocznie rejestruje we wskazanym okręgu wyborczym listę kandydatów na radnych zgłoszoną zgodnie z przepisami niniejszej ustawy, sporządzając protokół rejestracji zgłoszenia, i zawiadamia o tym pełnomocnika listy.

2. Jeżeli zgłoszenie wykazuje wady dotyczące całej listy, które nie dadzą się usunąć, komisja stwierdza nieważność zgłoszenia, powiadamiając o tym niezwłocznie pełnomocnika listy.

3. Jeżeli zgłoszenie listy wykazuje inne wady, komisja wzywa niezwłocznie pełnomocnika listy do ich usunięcia w ciągu 3 dni. Jeżeli wskazane wady nie zostaną w terminie usunięte, komisja wyborcza stwierdza nieważność zgłoszenia listy w całości lub co do poszczególnych kandydatów. W razie stwierdzenia nieważności zgłoszenia tylko co do niektórych kandydatów, listę rejestruje się w zakresie nie dotkniętym nieważnością.

4. Decyzję stwierdzającą nieważność zgłoszenia listy kandydatów pełnomocnik listy może zaskarżyć w ciągu dwóch dni do wojewódzkiego komisarza wyborczego. Decyzja podjęta w wyniku rozpatrzenia skargi jest ostateczna.

Artykuł 51

Jeżeli w terminie przewidzianym dla zgłaszania list kandydatów nie zostaną zgłoszone w danym okręgu wyborczym co najmniej dwie listy kandydatów, właściwa terytorialna komisja wyborcza wzywa wyborców, przez rozplakatowanie obwieszczeń, do zgłoszenia dodatkowych list kandydatów. W takim wypadku termin zgłoszenia i zarejestrowania list kandydatów ulega przedłużeniu o 5 dni.

Artykuł 52

1. Po zarejestrowaniu list kandydatów na radnych terytorialna komisja wyborcza w obrębie każdego okręgu wyborczego oznacza je numerami w kolejności zgłoszenia.

2. Terytorialna komisja wyborcza zarządza wydrukowanie obwieszczeń zawierających informacje o zarejestrowanych listach kandydatów oraz dane o kandydatach. W wypadkach gdy listy kandydatów lub poszczególne kandydatury zostały oznaczone w sposób, o którym mowa w art. 49, obwieszczenia powinny zawierać również informacje o tych oznaczeniach.

3. Obwieszczenia, o których mowa w ust. 2 powinny być rozesłane do obwodowych komisji wyborczych z poleceniem rozplakatowania w danym okręgu wyborczym najpóźniej w 15 dniu przed dniem wyborów. Równocześnie po jednym egzemplarzu obwieszczeń przesyła się do wojewódzkiego urzędu statystycznego.

Artykuł 53

1. Właściwa terytorialna komisja wyborcza skreśla z zarejestrowanej listy nazwisko kandydata, który zmarł, utracił prawo wybieralności lub wycofał zgodę na kandydowanie.

2. O decyzjach, o których mowa w ust. 1, komisja niezwłocznie powiadamia wyborców i pełnomocnika listy.

Artykuł 54

1. Pełnomocnicy list mogą wyznaczyć do obwodowych komisji wyborczych mężów zaufania. Mąż zaufania reprezentuje interesy listy w szczególności w czasie głosowania i przy obliczaniu głosów przez obwodową komisję wyborczą.

2. Przewodniczący terytorialnej komisji wyborczej wydaje mężowi zaufania zaświadczenie uprawniające go do obecności w lokalu obwodowej komisji wyborczej, w czasie wykonywania przez nią czynności.

ROZDZIAŁ 9

Kampania wyborcza

Artykuł 55

1. Zgromadzenia zwoływane w ramach kampanii wyborczej nie podlegają przepisom ustawy z dnia 29 marca 1962 r. o zgromadzeniach (Dz.U. Nr 20, poz. 89, z 1971 r. Nr 12, poz. 115, z 1982 r. Nr 14, poz. 113, z 1985 r. Nr 36, poz. 167 oraz z 1989 r. Nr 20, poz. 104 i Nr 29, poz. 154)¹.

2. W dniu głosowania zwoływanie zgromadzeń, organizowanie pochodów i manifestacji, wygłaszanie przemówień, rozdawanie ulotek, jak też prowadzenie w inny sposób agitacji na rzecz kandydatów lub list kandydatów, jest zakazane.

3. Wszelkie formy agitacji w lokalu wyborczym są zabronione.

Artykuł 56

1. Wszelkie plakaty, napisy lub ulotki wyborcze zawierające wyraźne oznaczenie, od kogo pochodzą, bądź stwierdzenie, przez kogo są rozplakatowane, podlegają ochronie prawa.

2. Do plakatów wyborczych nie mają zastosowania przepisy art. 63a Kodeksu wykroczeń.

3. Zabrania się rozlepiania plakatów wyborczych na zewnątrz i wewnątrz budynków administracji państwowej oraz sądów, a także na znakach drogowych.

Artykuł 57

1. W wypadku, gdy plakaty, napisy, ulotki wyborcze albo inne formy propagandy i agitacji wyborczej zawierają dane i informacje nieprawdziwe bądź nieściśle, każdy zainteresowany ma prawo wnieść do sądu rejonowego wniosek o orzecze-

nie konfiskaty takich materiałów lub o wydanie zakazu publikowania takich danych i informacji bądź innego odpowiedniego zarządzenia tymczasowego.

2. Sąd rejonowy rozpoznaje wniosek, o którym mowa w ust. 1 w ciągu 24 godzin w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego. Postanowienie kończące postępowanie w sprawie sąd niezwłocznie doręcza osobie zainteresowanej, o której mowa w ust. 1, właściwemu wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu i osobie lub organizacji zobowiązanej do wykonania postanowienia sądu. Na postanowienie sądu rejonowego służy w terminie 24 godzin zażalenie do sądu wojewódzkiego zobowiązanego do jego rozpatrzenia w ciągu 24 godzin. Prawomocne postanowienie sądu podlega natychmiastowemu wykonaniu.

Artykuł 58

1. Niezależnie od przepisów art. 31-33 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. - Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24, z 1988 r. Nr 41, poz. 324 i z 1989 r. Nr 34, poz. 187), wiadomości nieprawdziwe lub oczywiście nieściśle, odnoszące się do wyborów i związane z kampanią wyborczą, podane w prasie oraz w wydawnictwach nieperiodycznych, wymagają niezwłocznie sprostowania, a termin do publikacji sprostowania wynosi 48 godzin.

2. W wypadku odmowy sprostowania zainteresowanemu przysługuje prawo wystąpienia z wnioskiem o wydanie odpowiedniego zarządzenia do sądu rejonowego, który obowiązany jest sprawę rozpoznać w postępowaniu nieprocesowym w ciągu 48 godzin w składzie jednego sędziego. Postanowienie kończące postępowanie w sprawie sąd niezwłocznie doręcza zainteresowanemu, który wystąpił z wnioskiem, oraz zobowiązanemu do publikacji sprostowania. Na postanowienie sądu rejonowego służy w terminie 24 godzin zażalenie do sądu wojewódzkiego, który rozpoznaje zażalenie w ciągu 24 godzin. Prawomocne postanowienie sądu podlega natychmiastowemu wykonaniu.

3. W odniesieniu do sprostowań wiadomości opublikowanych w innych wydawnictwach niż dzienniki sąd wskazuje dziennik, w którym sprostowanie ma być zamieszczone, na koszt zobowiązanego, w terminie nie przekraczającym 48 godzin.

4. W razie odmowy lub niezamieszczenia sprostowania przez zobowiązanego lub wskazane w postanowieniu sądu, na wniosek uprawnionego, sąd zarządza opublikowanie sprostowania w trybie egzekucyjnym w terminie wyznaczonym w postanowieniu sądu.

Artykuł 59

Wykonanie uprawnień wynikających z niniejszej ustawy nie ogranicza możliwości dochodzenia przez osoby pokrzywdzone lub poszkodowane uprawnień w oparciu o przepisy innych ustaw - a w szczególności Kodeksu karnego. Kodeksu cywilnego i Prawa prasowego - wobec osób, których działania w toku kampanii wyborczej naruszyły cudze dobra osobiste lub majątkowe.

Artykuł 60

Zabrania się prowadzenia kampanii wyborczej na terenie zakładów pracy w sposób i formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie.

Artykuł 61

1. Państwowa Komisja Wyborcza w porozumieniu z Przewodniczącym Komitetu do Spraw Radia i Telewizji "Polskie Radio i Telewizja" określi zasady, na których partie lub ugrupowania polityczne, komitety obywatelskie bądź inne organizacje lub instytucje popierające zgłoszonych kandydatów mają bezpłatny dostęp do państwowego radia i telewizji.

2. Ustalenia, o których mowa w ust. 1, Państwowa Komisja Wyborcza podaje do wiadomości publicznej i ogłasza w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski" najpóźniej w 50 dniu przed dniem wyborów.

3. Informacje, komunikaty, apele i hasła ogłaszane w prasie (drukowanej lub w radiu bądź w telewizji) na koszt kandydata albo partii bądź ugrupowań politycznych, komitetów obywatelskich bądź innych organizacji popierających kandydatów, muszą zawierać wskazanie, przez kogo są opłacane, i spełniać wymagania przewidziane w art. 56 ust. 1.

Artykuł 62

1. Finansowanie kampanii wyborczej jest jawne.

2. Kandydaci albo partie lub ugrupowania polityczne, komitety obywatelskie bądź inne organizacje popierające zgłoszonych kandydatów w ciągu dwóch miesięcy od dnia wyborów przedkładają wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu sprawozdanie finansowe, zawierające informacje o poniesionych kosztach związanych z prowadzeniem kampanii wyborczej oraz źródłach pozyskanych funduszy na prowadzenie kampanii wyborczej.

3. Partie polityczne lub inne organizacje popierające kandydatów bądź listy kandydatów na obszarze dwóch lub więcej województw składają w ciągu trzech miesięcy od dnia wyborów zbiorcze sprawozdania, o których mowa w ust. 2, Państwowej Komisji Wyborczej

4. Sprawozdania, o których mowa w ust. 2 i ust. 3, udośćniane są do publicznego wglądu.

ROZDZIAŁ 10

Karty do głosowania

Artykuł 63

Na karcie do głosowania w okręgu jednomandatowym umieszcza się w porządku alfabetycznym nazwiska i imiona kandydatów na radnych, zarejestrowanych w danym okręgu wyborczym, wraz z ewentualnymi oznaczeniami kandydatów w sposób określony w art. 40 ust. 4.

Artykuł 64

Na karcie do głosowania w okręgu wielomandatowym umieszcza się wszystkie listy kandydatów na radnych, zarejestrowane w danym okręgu wyborczym, wymieniając nazwiska i imiona kandydatów z każdej z list w kolejności ich zamieszczenia na liście, wraz z ewentualnymi oznaczeniami list i poszczególnych kandydatów w sposób określony w art. 49.

Artykuł 65

Na karcie do głosowania powinna być zamieszczona zwięzła informacja o sposobie głosowania i skutkach wadliwego wypełnienia karty.

Artykuł 66

1. Wydrukowanie kart do głosowania zarządza wojewódzki komisarz wyborczy na podstawie informacji przekazanych przez właściwe terytorialne komisje wyborcze.

2. Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie. Wielkość i rodzaj czcionek powinny być jednakowe dla wszystkich kandydatów.

Artykuł 67

Kartę do głosowania opatruje się pieczęcią właściwej terytorialnej komisji wyborczej.

ROZDZIAŁ 11

Głosowanie

Artykuł 68

1. Głosowanie odbywa się w lokalu obwodowej komisji wyborczej, zwanym dalej lokalem wyborczym, bez przerwy między godziną 8.00 a 20.00.

2. Przed rozpoczęciem głosowania obwodowa komisja wyborcza sprawdza, czy urna jest pusta, czy na miejscu znajdują się spisy wyborców oraz potrzebna ilość kart do głosowania, jak również czy w lokalu wyborczym znajdują się w dostatecznej ilości pomieszczenia zapewniające tajność głosowania, po czym komisja zamyka i pieczętuje urnę wyborczą pieczęcią komisji.

3. Od chwili zapieczętowania aż do zakończenia głosowania urny otwierać nie wolno.

Artykuł 69

1. Od chwili rozpoczęcia głosowania do chwili jego zakończenia w lokalu wyborczym powinni być obecni: przewodniczący obwodowej komisji wyborczej lub jego zastępca oraz co najmniej dwóch członków komisji.

2. Od chwili rozpoczęcia prac komisji do chwili ustalenia wyników głosowania w lokalu wyborczym mogą być obecni mężowie zaufania i pełnomocnicy list.

Artykuł 70

1. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej czuwa nad utrzymaniem porządku w czasie głosowania oraz nad zapewnieniem tajności głosowania i może w tym celu wydać odpowiednie zarządzenia porządkowe.

2. W razie konieczności przewodniczący obwodowej komisji wyborczej, po porozumieniu z terytorialną komisją wyborczą, może zażądać od odpowiednich organów państwowych przydzielenia straży.

Artykuł 71

1. Przed przystąpieniem do głosowania wyborca okazuje obwodowej komisji wyborczej dowód osobisty lub inny dokument stwierdzający tożsamość wyborcy.

2. Komisja sprawdza, czy dana osoba jest objęta spisem wyborców.

3. Wyborca ujęty w spisie, a nie posiadający dokumentu uznanego przez komisję za wystarczający do stwierdzenia jego tożsamości, może powołać się na świadectwo dwóch wiarygodnych osób, znanych komisji. Decyzja komisji w sprawie stwierdzenia tożsamości jest ostateczna.

4. Wyborca nie umieszczony w spisie wyborców zostanie dopisany do spisu w dniu wyborów i dopuszczony do głosowania, jeżeli z zapisu w jego dowodzie osobistym wynika, że jest zameldowany na pobyt stały w danym obwodzie głosowania.

5. Wyborca objęty spisem lub dopisany do spisu zgodnie z ust. 4 otrzymuje od komisji kartę do głosowania. Celem zapobieżenia wielokrotnemu głosowaniu komisja, wydając wyborcy kartę do głosowania, stawia znak przy jego nazwisku w spisie wyborców.

Artykuł 72

1. Po otrzymaniu karty do głosowania wyborca udaje się do pomieszczenia zapewniającego tajność głosowania, znajdującego się w lokalu wyborczym.

2. W obwodach głosowania utworzonych dla okręgów jednomandatowych wyborca stawia znak "x" w kratce z prawej strony obok nazwiska kandydata, na którego głosuje.

3. W obwodach utworzonych dla okręgów wielomandatowych wyborca głosuje na określonej liście kandydatów, stawiając znak "x" w kratce z prawej strony obok nazwiska jednego z kandydatów tej listy, przez co wskazuje jego pierwszeństwo do otrzymania mandatu.

4. Następnie wyborca podchodzi do urny i w obecności komisji wrzuca do urny kartę do głosowania, złożoną w ten sposób, aby strona zadrukowana nie była widoczna.

Artykuł 73

Osoby niepełnosprawne mogą korzystać przy głosowaniu z pomocy innych osób, z wyłączeniem członków komisji, pełnomocników list i mężów zaufania.

Artykuł 74

1. Głosowania przerywać nie wolno. Gdyby wskutek nadzwyczajnych wydarzeń czynności wyborcze były na czas przejściowy uniemożliwione, obwodowa Komisja wyborcza może przedłużyć je lub odroczyć do dnia następnego. Zarządzenie takie powinno być natychmiast przesłane do wiadomości właściwej terytorialnej komisji wyborczej oraz podane do wiadomości publicznej w sposób przyjęty w danej miejscowości.

2. W razie przerwania głosowania komisja pieczętuje urnę i oddaje ją na przechowanie przewodniczącemu. Po podjęciu głosowania komisja stwierdza protokolarnie, czy pieczęcie nie zostały naruszone.

Artykuł 75

1. O godz. 20⁰⁰ przewodniczący zarządza zamknięcie lokalu wyborczego. Od tej chwili mogą głosować tylko wyborcy, którzy przybyli do lokalu przed godz. 20⁰⁰.

2. Obwodowa komisja wyborcza może zarządzić wcześniejsze zakończenie głosowania, jeżeli wszyscy wyborcy objęci spisem wyborców wzięli udział w głosowaniu.

ROZDZIAŁ 12

Ustalanie wyników głosowania w obwodzie utworzonym dla jednomandatowego okręgu wyborczego

Artykuł 76

Niezwłocznie po zakończeniu głosowania obwodowa komisja wyborcza ustala wyniki głosowania w obwodzie. Przy ustalaniu wyników głosowania mogą być obecni mężowie zaufania.

Artykuł 77

1. Komisja ustala na podstawie spisu liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania.

2. Przewodniczący w obecności komisji otwiera urnę wyborczą, po czym komisja liczy znajdujące się w niej karty do głosowania ustalając w ten sposób liczbę oddanych głosów.

3. Kart do głosowania przedartych na dwie lub więcej części nie bierze się pod uwagę przy ustalaniu wyników głosowania.

4. Gdyby liczba oddanych głosów różniła się od liczby osób, którym wydano karty do głosowania, komisja podaje w protokole przypuszczalną przyczynę tej niezgodności.

Artykuł 78

1. Głos uważa się za nieważny, jeżeli na karcie do głosowania umieszczono znak "x" przy więcej niż jednym nazwisku kandydata.

2. Nieważne są również karty do głosowania inne niż urzędowo ustalone lub nie opatrzone pieczęcią terytorialnej komisji wyborczej.

3. Jeżeli na karcie do głosowania wyborca nie umieścił znaku "x" przy nazwisku żadnego kandydata lub wypełnił kartę w sposób niezgodny z art. 72 ust. 2, jego głos uznaje się za ważny bez dokonania wyboru.

4. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych nazwisk albo poczynienie innych dopisków nie pociąga za sobą skutków prawnych i nie wpływa na ważność głosów.

Artykuł 79

1. Po ustaleniu liczby głosów ważnych obwodowa komisja wyborcza przystępuje do obliczania głosów oddanych na poszczególnych kandydatów.

2. W wypadku gdy obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy, ustalenie liczby oddanych głosów, jak też głosów na poszczególnych kandydatów, następuje oddzielnie dla każdego okręgu wyborczego.

Artykuł 80

1. Obwodowa komisja wyborcza sporządza w dwóch egzemplarzach protokół głosowania. W wypadku gdy obwód głosowania obejmuje więcej niż jeden okręg wyborczy, komisja sporządza protokoły oddzielnie dla każdego okręgu.

2. W protokole należy wymienić liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ oddanych głosów (art. 77 ust. 2),

3/ głosów nieważnych,

4/ głosów ważnych,

5/ głosów ważnych bez dokonywania wyboru,

6/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów.

3. W protokole podaje się także czas rozpoczęcia i zakończenia głosowania oraz omawia zarządzenia i wydane decyzje, jak również istotne okoliczności związane z przebiegiem głosowania.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład obwodowej komisji wyborczej, obecne przy jego sporządzeniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

5. Mężom zaufania przysługuje prawa wniesienia do protokołu głosowania uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów.

6. Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu obwodowa komisja wyborcza podaje wyniki głosowania do wiadomości publicznej.

Artykuł 81

1. Przewodniczący obwodowej komisji wyborczej przesyła niezwłocznie w zapieczętowanej kopercie jeden egzemplarz każdego protokołu głosowania do terytorialnej komisji wyborczej.

2. Tryb przekazywania i przyjmowania protokołów ustala Państwowa Komisja Wyborcza.

Artykuł 82

Po dokonaniu czynności wymienionej w art. 81 ust. 1 przewodniczący obwodowej komisji wyborczej przesyła niezwłocznie odpowiedniemu zarządowi gminy dokumenty z głosowania: oddane karty do głosowania, spisy wyborców i drugi egzemplarz protokołu głosowania.

ROZDZIAŁ 13

Ustalanie wyników głosowania w obwodach utworzonych dla okręgu wielomandatowego

Artykuł 83

Niezwłocznie po zakończeniu głosowania obwodowa komisja wyborcza ustala wyniki głosowania w obwodzie. Przy ustalaniu wyników głosowania mogą być obecni mężowie zaufania i pełnomocnicy list kandydatów.

Artykuł 84

Do ustalenia liczby głosów oddanych w obwodzie stosuje się art. 77.

Artykuł 85

1. Głos uważa się za nieważny, jeżeli na karcie do głosowania umieszczono znak "x" przy więcej niż jednym nazwisku kandydata z danej listy lub z różnych list kandydatów.

2. Nieważne są również karty do głosowania inne niż urzędowo ustalone lub nie opatrzone pieczęcią terytorialnej komisji wyborczej.

3. Jeżeli na karcie do głosowania wyborca nie umieścił znaku "x" przy nazwisku żadnego kandydata lub wypełnił kartę w sposób niezgodny z przepisem art. 72 ust. 3, jego głos uznaje się za ważny bez dokonania wyboru.

4. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych nazwisk albo poczynienie innych dopisków nie pociąga za sobą skutków prawnych i nie wpływa na ważność głosu.

Artykuł 86

Po ustaleniu liczby ważnych głosów obwodowa komisja wyborcza przystępuje do obliczania głosów oddanych na kandydatów z poszczególnych list.

Artykuł 87

1. Obwodowa komisja wyborcza sporządza w dwóch egzemplarzach protokół głosowania.

2. W protokole należy wymienić liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ oddanych głosów (art. 77 ust. 2),

3/ głosów nieważnych,

4/ głosów ważnych,

5/ głosów ważnych bez dokonania wyboru,

6/ głosów ważnych na każdą okoliczność (łącznie liczba głosów oddanych na kandydatów danej listy),

7/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z list.

3. W protokole podaje się także czas rozpoczęcia i zakończenia głosowania oraz omawia zarządzenia i wydane decyzje, jak również inne istotne okoliczności związane z przebiegiem głosowania.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład obwodowej komisji wyborczej, obecne przy jego sporządzeniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

5. Mężom zaufania przysługuje prawo wniesienia do protokołu głosowania uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów.

6. Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu obwodowa komisja wyborcza podaje wyniki głosowania do wiadomości publicznej.

7. Artykuł 81 i art. 82 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 14

Ustalanie wyników wyborów w okręgach jednomandatowych

Artykuł 88

1. Na podstawie protokołów otrzymanych od obwodowych komisji wyborczych terytorialna komisja wyborcza ustala wyniki wyborów odrębnie dla każdego okręgu wyborczego.

2. Przy ustalaniu wyników wyborów mogą być obecni mężowie zaufania reprezentujący kandydatów.

Artykuł 89

1. Za wybranego w danym okręgu uznaje się kandydata, który otrzymał najwięcej ważnie oddanych głosów.

2. Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało równą liczbę głosów uprawniających do przyznania im mandatu, o pierwszeństwie rozstrzyga losowanie przeprowadzone przez przewodniczącego terytorialnej komisji wyborczej w obecno-

ści członków komisji i mężów zaufania. Przebieg losowania uwzględnia się w protokole wyników wyborów.

Artykuł 90

1. Po ustaleniu wyników wyborów terytorialna komisja wyborcza sporządza w dwóch egzemplarzach protokół wyników wyborów, zawierający, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego, liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ oddanych głosów,

3/ głosów nieważnych,

4/ głosów ważnych,

5/ głosów ważnych bez dokonania wyboru,

6/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów oraz nazwiska i imiona wybranych radnych.

2. Protokół podpisują, wszystkie osoby wchodzące w skład terytorialnej komisji wyborczej, obecne przy jego sporządzaniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

3. Mężom zaufania przysługuje prawo wniesienia do protokołu głosowania uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów.

Artykuł 91

Protokół, o którym mowa w art. 90, wraz z załącznikami oraz protokołami obwodowych komisji wyborczych, przewodniczący terytorialnej komisji wyborczej przesyła niezwłocznie wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu.

Artykuł 92

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu wyniku wyborów, terytorialna komisja wyborcza podaje do publicznej wiadomości, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego, liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ oddanych głosów,

3/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów oraz nazwiska i imiona wybranych radnych.

Artykuł 93

Na podstawie protokołu wyników wyborów, terytorialna komisja wyborcza wydaje radnym zaświadczenia o wyborcze.

Artykuł 94

Drugi egzemplarz protokołu wyników wyborów wraz z załącznikami terytorialna komisja wyborcza przesyła wojewódzkiemu, który przechowuje te materiały do czasu otrzymania dalszych zarządzeń Państwowej Komisji Wyborczej.

ROZDZIAŁ 15

Ustalanie wyników wyborów w okręgach wielomandatowych

Artykuł 95

1. Na podstawie protokołów otrzymanych od obwodowych komisji wyborczych terytorialna komisja wyborcza ustala wyniki głosowania w poszczególnych okręgach wyborczych.

2. Przy ustalaniu wyników głosowania i wyników wyborów mogą być obecni pełnomocnicy list kandydatów.

Artykuł 96

1. Po ustaleniu wyników głosowania w okręgu wyborczym terytorialna komisja wyborcza na odpowiednim formularzu sporządza w dwóch egzemplarzach zestawienie liczb:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ oddanych głosów,

3/ głosów nieważnych,

4/ głosów ważnych,

5/ głosów ważnych bez dokonania wyboru,

6/ głosów oddanych na każdą z list (łącznie liczba głosów oddanych na kandydatów danej listy),

7/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z list.

2. Zestawienie podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład terytorialnej komisji wyborczej, obecne przy jego sporządzaniu. Zestawienie opatruje się pieczęcią komisji.

Artykuł 97

1. Po sporządzeniu zestawienia, o którym mowa w art. 96, terytorialna komisja wyborcza dzieli w każdym okręgu wyborczym mandaty pomiędzy poszczególne (listy w następujący sposób:

1/ liczby głosów ważnych oddanych na poszczególne listy, dzieli się kolejno przez 1,4; 3; 5; 7... i dalej przez ciąg kolejnych liczb nieparzystych, aż do chwili gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile jest mandatów w okręgu wyborczym do podziału,

2/ każdej liście kandydatów przyznaje się tyle mandatów radnych, ile spośród ustalonego w powyższy sposób szeregu ilorazów przypada jej liczb kolejno najwyższych.

2. Jeżeli kilka list wykazuje ilorazy równe ostatniej z liczb uszeregowanych w wyżej podany sposób, a list jest więcej niż mandatów pozostałych do podziału, pierwszeństwo ma lista, która uzyskała najwięcej głosów, a gdy dwie lub więcej list ma równą liczbę głosów, o pierwszeństwie rozstrzyga losowanie przeprowadzone przez przewodniczącego terytorialnej komisji wyborczej w obecności członków komisji i

pełnomocników list. Przebieg losowania uwzględnia się w protokole wyników wyborów.

Artykuł 98

1. Mandaty przypadające na daną listę otrzymują kandydaci z tej listy, którzy uzyskali kolejno największą liczbę głosów.

2. Jeżeli dwóch lub więcej kandydatów otrzymało równą liczbę głosów, uprawniającą do przyznania im mandatu z danej listy, o pierwszeństwie rozstrzyga kolejność umieszczenia na liście, chyba że kolejność na liście była ustalona w porządku alfabetycznym. W takim wypadku o pierwszeństwie rozstrzyga losowanie przeprowadzone przez przewodniczącego terytorialnej komisji wyborczej w obecności członków komisji i pełnomocników list. Przebieg losowania uwzględnia się w protokole wyników wyborów.

Artykuł 99

1. Po ustaleniu wyników wyborów we wszystkich okręgach wyborczych do danej rady, terytorialna komisja wyborcza sporządza w dwóch egzemplarzach protokół wyników wyborów.

2. W protokole podaje się wyliczenie wyników wyborów w każdym okręgu wyborczym (art. 97 ust. 1), liczbę mandatów przypadających na każdą z list oraz nazwiska i imiona wybranych radnych ze wskazaniem listy, z której zostali wybrani.

3. Do protokołu załącza się zestawienie, o którym mowa w art. 96.

4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład terytorialnej komisji wyborczej obecne przy jego sporządzaniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

5. Pełnomocnikom list przysługuje prawo wniesienia do protokołu głosowania uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów.

Artykuł 100

Niezwłocznie po sporządzeniu protokołu wyników wyborów terytorialna komisja wyborcza podaje do publicznej wiadomości, odrębnie dla każdego okręgu wyborczego, liczbę:

1/ osób uprawnionych do głosowania,

2/ oddanych głosów,

3/ głosów ważnie oddanych na poszczególne listy kandydatów,

4/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej listy,

5/ mandatów, przypadających na poszczególne listy kandydatów oraz nazwiska i imiona radnych wybranych z poszczególnych list kandydatów.

Artykuł 101

Artykuł 91, 93 i 94 stosuje się odpowiednio.

ROZDZIAŁ 16

Ogłoszenie wyników wyborów

Artykuł 102

1. Po otrzymaniu od terytorialnych komisji wyborczych protokołów z wyborów wojewódzki komisarz wyborczy podaje do wiadomości publicznej, w postaci obwieszczenia, wyniki głosowania i wyniki wyborów do rad na obszarze województwa.

2. Obwieszczenie, o którym mowa w ust. 1, powinno zawierać zbiorcze informacje o wynikach głosowania na obszarze województwa, obejmujące liczby:

- 1/ osób uprawnionych do głosowania,
- 2/ oddanych głosów,
- 3/ głosów nieważnych,
- 4/ głosów ważnych bez dokonania wyboru,
- 5/ głosów ważnych,

3. Obwieszczenie zawiera również informacje podane według okręgów wyborczych utworzonych dla wyboru poszczególnych rad, obejmujące liczby:

- 1/ osób uprawnionych do głosowania,
- 2/ oddanych głosów,
- 3/ głosów nieważnych,
- 4/ głosów ważnych bez dokonania wyboru,
- 5/ głosów ważnych,
- 6/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów w okręgach jednomandatowych,
- 7/ głosów ważnie oddanych na poszczególne listy kandydatów (w okręgach wielomandatowych),
- 8/ głosów ważnie oddanych na poszczególnych kandydatów każdej z list oraz nazwiska i imiona wybranych radnych; w okręgach wielomandatowych ze wskazaniem list, z których zostali wybrani.

4. Obwieszczenie podaje się do wiadomości publicznej przez rozplakatowanie w każdej gminie oraz za pośrednictwem miejscowej prasy.

5. Wojewódzki komisarz wyborczy zarządza ogłoszenie obwieszczenia o wynikach głosowania i wynikach wyborów w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

6. Wojewódzki komisarz wyborczy przesyła po jednym egzemplarzu każdego obwieszczenia Państwowej Komisji Wyborczej oraz do wojewódzkiego urzędu statystycznego.

Artykuł 103

Po dokonaniu czynności określonych w art. 102 wojewódzki komisarz wyborczy przesyła materiały z wyborów do wojewody, który przechowuje te materiały do czasu otrzymania dalszych zarządzeń Państwowej Komisji Wyborczej

Artykuł 104

Państwowa Komisja Wyborcza podaje do wiadomości publicznej obwieszczenie zawierające informacje o zbiorczych wynikach wyborów do rad na obszarze całego kraju, podlegające ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

Artykuł 105

W ciągu 6 miesięcy od dnia wyborów Główny Urząd Statystyczny opublikuje w formie określonej przez Państwową Komisję Wyborczą wyniki głosowania i wyniki wyborów do wszystkich rad.

ROZDZIAŁ 17

Ważność wyborów

Artykuł 106

1. W ciągu 14 dni od dnia wyborów wyborca może wnieść protest przeciwko ważności wyborów, jeżeli dopuszczono się przestępstwa przeciwko wyborom albo naruszenia przepisów niniejszej ustawy, a przestępstwo to lub naruszenie mogło wywrzeć istotny wpływ na wynik wyborów.

2. Protest wnosi się na piśmie do właściwego sądu wojewódzkiego za pośrednictwem wojewódzkiego komisarza wyborczego. Jeżeli protest nie zawiera wystarczającego udokumentowania zarzutów, wojewódzki komisarz wyborczy może wezwać osobę wnoszącą protest do uzupełnienia dokumentacji w ciągu 7 dni od wniesienia protestu.

3. Sprawy, o których mowa w ust. 1, sąd wojewódzki rozpatruje w składzie 3 sędziów na posiedzeniu jawnym z udziałem wojewódzkiego komisarza wyborczego i zainteresowanych.

Artykuł 107

1. Sąd wojewódzki unieważnia wybory w odpowiednim okręgu wyborczym w całości lub części, jeżeli w wyborach w tym okręgu dopuszczono się przestępstw przeciwko wyborom lub naruszenia przepisów niniejszej ustawy, które wywarły istotny wpływ na wyniki głosowania lub ich ustalenie.

2. Unieważniając wybory, sąd wojewódzki określa w orzeczeniu, w jakim zakresie i od jakiej czynności należy rozpocząć nowe postępowanie wyborcze.

Artykuł 108

1. W razie unieważnienia wyborów wojewoda zarządza w ciągu 14 dni od daty unieważnienia ponowne wybory w odpowiednim okręgu wyborczym przy uwzględnieniu treści orzeczenia, o którym mowa w art. 107, ustalając jednocześnie kalendarz czynności wyborczych.

2. Ponowne wybory, w zakresie określonym orzeczeniem sądu, przeprowadza się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów niniejszej ustawy. Kalendarz wyborczy może przewidywać krótsze terminy.

3. Wybory ponowne, o których mowa w ust. 1 i 2, przeprowadzają te same komisje wyborcze na podstawie tych samych spisów wyborców, chyba że podstawą unieważnienia były zarzuty odnoszące się do komisji lub spisów. W tym wypadkach należy niezwłocznie powołać nowe komisje lub sporządzić nowe spisy.

ROZDZIAŁ 18

Wygaśnięcie mandatu radnego i uzupełnienie składu rady

Artykuł 109

1. Wygaśnięcie mandatu radnego następuje wskutek:

- 1/ śmierci,
- 2/ zrzeczenia się mandatu,
- 3/ utraty prawa wybieralności,
- 4/ prawomocnego wyroku sądu, orzeczonego za przestępstwo popełnione z chęci zysku lub innych niskich pobudek,
- 5/ zmian w podziale terytorialnym państwa, powodujących wygaśnięcie mandatów stosownie do przepisów art. 114.

2. Wygaśnięcie mandatów radnych następuje również, stosownie do przepisów ustawy o samorządzie terytorialnym, w wypadku odwołania rady w drodze referendum lub rozwiązania rady uchwałą Sejmu.

3. Wygaśnięcie mandatu radnego w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 1-4 stwierdza rada. O wygaśnięciu mandatu radnego zarząd gminy powiadamia wyborców właściwego okręgu wyborczego w drodze obwieszczenia.

Artykuł 110

1. W wypadku wygaśnięcia mandatu radnego, wybranego w okręgu jednomandatowym, przeprowadza się w tym okręgu, w ciągu 3 miesięcy od daty stwierdzenia przez radę wygaśnięcia mandatu, wybory uzupełniające, chyba że do zakończenia kadencji rady zostało mniej niż 6 miesięcy.

2. Rada gminy po zasięgnięciu opinii zainteresowanych wyborców, może większością głosów 2/3 członków rady, podjąć uchwałę o nieprzeprowadzeniu wyborów w terminie określonym w ust. 1, jeżeli skutek wygaśnięcia mandatów

skład rady zmniejszył się nie więcej niż o jedną piątą. Tryb zasięgnięcia opinii wyborców określa rada.

3. Jeżeli w wyborach, o których mowa w ust. 1, zarejestrowany jest tylko jeden kandydat, głosowania nie przeprowadza się a za wybranego właściwa terytorialna komisja wyborcza uznaje zarejestrowanego kandydata, sporządzając odpowiedni protokół. Wzór protokołu określi Państwowa Komisja Wyborcza. Przepisy art. 90-94 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 111

Wybory uzupełniające odbywają się przy odpowiednim zastosowaniu przepisów niniejszej ustawy, z tym że:

1/ zarządzenie o przeprowadzeniu wyborów ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

2/ kalendarz wyborczy może przewidywać krótsze terminy.

Artykuł 112

1. W wypadku wygaśnięcia mandatu radnego wybranego w okręgu wielomandatowym rada, stwierdzając wygaśnięcie mandatu radnego, podejmuje uchwałę o wstąpieniu na jego miejsce kandydata z tej samej listy, który w wyborach uzyskał kolejno największą liczbę głosów, a nie utracił prawa wybieralności. Przy równej liczbie głosów decyduje kolejność zamieszczenia kandydata na liście.

2. Kandydat może zrzec się pierwszeństwa do obsadzenia mandatu na rzecz kandydata z tej samej listy, który uzyskał kolejno największą liczbę głosów. Oświadczenie to powinno być zgłoszone radzie na piśmie w ciągu trzech dni od daty doręczenia zawiadomienia o przyznaniu mandatu.

3. Jeżeli skutek wygaśnięcia mandatów, których obsadzenie w trybie ust. 1 i 2 nie było możliwe, skład rady zmniejszył się więcej niż o jedną piątą, przeprowadza się wybory uzupełniające do danej rady, chyba że do zakończenia kadencji rady zostało mniej niż 6 miesięcy.

4. Wybory, o których mowa w ust. 3, przeprowadza się wyłącznie w okręgach, w których są do obsadzenia w tym trybie co najmniej dwa mandaty. Do wyborów tych stosuje się przepisy ustawy o wyborach w okręgach wielomandatowych. Przepisy art. 110 ust. 1 w sprawie terminu przeprowadzenia wyborów uzupełniających oraz art. 111 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 113

1. W wypadkach określonych w art. 109 ust. 2 Prezes Rady Ministrów zarządza, w okresie dwóch miesięcy, wybory przedterminowe do rady. Kadencja nowo wybranej rady upływa z dniem upływu kadencji rady.

2. Wyborów przedterminowych nie przeprowadza się w okresie sześciu miesięcy przed upływem kadencji rady.

3. Artykuł 110 ust. 3 stosuje się odpowiednio także do wyborów, o których mowa w ust. 1.

Artykuł 114

1. Zmiany w podziale terytorialnym państwa zachodzące w toku kadencji rad powodują następujące zmiany w ich składzie:

1/ jeżeli z jednej gminy utworzone zostały dwie lub więcej gmin albo gdy z części gminy tworzy się nową gminę, dotychczasowa rada z mocy prawa zostaje rozwiązana i przeprowadza się nowe wybory do rad gmin objętych tymi zmianami,

2/ jeżeli z gminy zostaje wyłączony obszar stanowiący okręg wyborczy dla wyboru rady tej gminy i włączony do sąsiedniej gminy, radny bądź radni wybrani w tym okręgu stają się radnymi rady gminy powiększonej,

3/ jeżeli gmina zostaje włączona do innej gminy, radni rady gminy zniesionej stają się radnymi rady gminy powiększonej,

4/ jeżeli z dwóch lub więcej gmin tworzy się nową gminę, radni rad gmin zniesionych stają się radnymi rady nowej gminy,

5/ jeżeli z gminy zostaje wyłączony obszar stanowiący część okręgu wyborczego dla wyboru rady tej gminy i włączony do sąsiedniej gminy, radni wybrani na tym terenie stają się członkami odpowiednich rad zależnie od swojego miejsca zamieszkania.

2. Nowe wybory radnych, o których mowa w ust. 1, zarządza wojewoda, ustalając w miarę potrzeby liczby wybieranych radnych w nowo utworzonych okręgach wyborczych. Przy wprowadzaniu zmian w składzie rad na podstawie ust. 1 mogą nastąpić odstępstwa od liczby radnych ustalonej dla odpowiednich rad w ustawie o samorządzie terytorialnym.

3. Artykuł 110 ust. 3 stosuje się odpowiednio do wyborów, o których mowa w ust. 1 i 2.

ROZDZIAŁ 19

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 115

1. W wypadkach, w których w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy w dwóch jednostkach terytorialnych stopnia podstawowego działa wspólna rada narodowa miasta i gminy, wybiera się wspólną radę gminy i miasta według zasad określonych w art. 8 ust. 1 i w innych przepisach niniejszej ustawy odnoszących się do wyborów w jednomandatowych okręgach wyborczych.

2. Dla przeprowadzenia wyborów, o których mowa w ust. 1 powołuje się wspólną terytorialną komisję wyborczą.

3. Liczbę radnych w radach, o których mowa w ust. 1 ustala się odpowiednio do łącznej liczby mieszkańców obu jednostek terytorialnych.

Artykuł 116

W miastach podzielonych na dzielnice wybory na podstawie niniejszej ustawy przeprowadza się tylko do rad miejskich, chyba że zgodnie z obowiązującymi przepisami dzielnice w danym mieście stanowią samodzielne gminy. W takim wypadku rady gminy w dzielnicach wybiera się według zasad określonych w art. 8 ust. 2 i w innych przepisach niniejszej ustawy odnoszących się do wyborów w wielomandatowych okręgach wyborczych.

Artykuł 117

1. Jeśli przy zastosowaniu zasad przewidzianych w art. 11 ust. 2 i ust. 3 oraz art. 13 dla ustalenia okręgów wyborczych zachodziłaby w uzasadnionych wypadkach konieczność zwiększenia lub zmniejszenia liczby radnych wybieranych do poszczególnych rad, wojewódzki komisarz wyborczy może w pierwszych wyborach do rad gmin zarządzonych na podstawie niniejszej ustawy ustalić odmienną niż przewidziana w ustawie o samorządzie terytorialnym liczbę radnych wybieranych do danej rady.

2. W wypadkach, o których mowa w ust. 1, liczba radnych może być ustalona w granicach:

1/ od 12 do 16 radnych - dla gmin do 4 000 mieszkańców;

2/ od 16 do 30 radnych - dla gmin do 7 000 mieszkańców;

3/ od 18 do 24 radnych - dla gmin do 10 000 mieszkańców;

4/ od 20 do 26 radnych - dla gmin do 15 000 mieszkańców;

5/ od 22 do 28 radnych - dla gmin do 20 000 mieszkańców;

6/ od 26 do 32 radnych - dla gmin do 40 000 mieszkańców;

Artykuł 118

1. W pierwszych wyborach do rad gmin zarządzonych na podstawie niniejszej ustawy:

1/ uprawnienia zarządu gminy (miasta), o których mowa w art. 14 ust. 1, art. 16 ust. 1 i art. 32, wypełniają właściwe prezydium rad narodowych stopnia podstawowego,

2/ obowiązki zarządu gminy (miasta), o których mowa w art. 82, wypełniają odpowiednio prezydenci miast, naczelnicy gmin lub miast bądź naczelnicy miasta i gminy,

3/ przez właściwe organy administracji, o których mowa w art. 17 i art. 37, rozumieć należy wojewodów oraz dotychczasowe terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego.

2. W odniesieniu do plakatów lub ulotek wyborczych, które spełniają warunki przewidziane w art. 56, nie mają zastosowania przepisy ustawy z dnia 31 lipca 1981 r. o kontroli publikacji i widowisk (Dz.U. Nr 20, poz. 99, z 1983 r. Nr 44, poz. 204, z 1984 r. Nr 5, poz. 24, z 1987 r. Nr 37, poz. 209 oraz z 1989 r. Nr 34, poz. 178 i 186)².

Artykuł 119

Ileć w przepisach niniejszej ustawy jest mowa o wojewodzie, przepisy te odnoszą się również do prezydenta miasta stołecznego Warszawy, miasta Krakowa i miasta Łodzi.

Artykuł 120

1. Koszty związane z wyborami pokrywane są z budżetu państwa, z tym że nie dotyczy to kosztów związanych ze zgłaszaniem kandydatów i prowadzoną przez nich kampanią wyborczą.

2. Wszelkie pisma oraz postępowanie sądowe i administracyjne w sprawach wyborczych wolne są od opłat.

Artykuł 121

1. Kadencja rad narodowych wybranych dnia 19 czerwca 1988 r. upływa z dniem 30 kwietnia 1990 r.

2. Pierwsze wybory do rad gmin po wejściu w życie niniejszej ustawy powinny być zarządzane nie później niż w dniu upływu kadencji rad narodowych.

Artykuł 122

Traci moc ustawa z dnia 13 lutego 1984 r. - Ordynacja wyborcza do rad narodowych (Dz.U. z 1988 r. Nr 7, poz. 55).

Artykuł 123

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

P R Z Y P I S Y

1/ Aktualnie obowiązuje ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. Prawo o zgromadzeniach (Dz.U. Nr 51, poz. 297).

2/ Przepis ten jest nieaktualny. Zob. postanowienia ustawy z dnia 11 kwietnia 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk, zniesieniu organów tej kontroli oraz zmianie ustawy - Prawo prasowe (Dz.U. Nr 29, poz. 173).

37 USTAWA

z dnia 8 marca 1990 r.

o samorządzie terytorialnym

(Dz.U. Nr 16, poz. 95, Nr 34, poz. 199, Nr 43, poz. 253 i Nr 89, poz. 518, z 1991 r. Nr 4, poz. 18 i Nr 110, poz. 473 oraz z 1992 r. Nr 85, poz. 428 i Nr 100, poz. 499).

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową.

2. Ileć w niniejszej ustawie jest mowa o gminie, należy przez to rozumieć wspólnotę samorządową oraz odpowiednie terytorium.

Artykuł 2

1. Gmina wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.

2. Gmina posiada osobowość prawną.

3. Samodzielność gminy podlega ochronie sądowej.

Artykuł 3

1. O ustroju gminy stanowi jej statut.

2. Projekt statutu gminy powyżej 300.000 mieszkańców podlega uzgodnieniu z Prezesem Rady Ministrów.

3. W sprawach spornych rozstrzyga Rada Ministrów.

Artykuł 4

1. Tworzenie, łączenie i znoszenie gmin, ustalanie ich granic i nazw oraz siedzib władz następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami.

2. Przy tworzeniu, łączeniu, znoszeniu gmin i ustalaniu ich granic należy dążyć do tego, aby gmina obejmowała ob-

szar możliwie jednorodny ze względu na układ osadniczy i przestrzenny oraz więzi społeczne i gospodarcze zapewniające zdolność wykonywania zadań publicznych.

3. Nadanie gminie lub miejscowości statusu miasta następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów.

Artykuł 5

1. W gminie mogą być tworzone jednostki pomocnicze: sołectwa oraz dzielnice miejskie i osiedla.

2. Sołectwo lub dzielnicę (osiedle) tworzy rada gminy w drodze uchwały po przeprowadzeniu konsultacji z mieszkańcami lub z ich inicjatywy.

3. Zasady tworzenia jednostek pomocniczych określa statut gminy.

4. W miastach, w których istniały w dniu 1 stycznia 1990 r. wyodrębnione administracyjnie dzielnice, mogą one uzyskać status gminy. Decyzję w tej kwestii podejmuje Prezes Rady Ministrów po zasięgnięciu opinii zainteresowanych środowisk. Dzielnice stanowiące gminy tworzą obligatoryjny związek gmin, którego zadania i ustroj określa odrębna ustawa.

ROZDZIAŁ 2

Zakres działania i zadania gminy

Artykuł 6

1. Do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów.

2. Jeżeli ustawy nie stanowią inaczej, rozstrzyganie w sprawach, o których mowa w ust. 1, należy do gminy.

Artykuł 7

1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

1/ ładu przestrzennego, gospodarki terenami i ochrony środowiska,

2/ gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego,

3/ wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i utylizacji odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą,

4/ lokalnego transportu zbiorowego,

5/ ochrony zdrowia,

6/ pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych,

7/ komunalnego budownictwa mieszkaniowego,

8/ oświaty, w tym szkół podstawowych, przedszkoli i innych placówek oświatowo-wychowawczych,

9/ kultury, w tym bibliotek komunalnych i innych placówek upowszechniania kultury,

10/ kultury fizycznej, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,

11/ targowisk i hal targowych,

12/ zieleni komunalnej i zadrzewień,

13/ cmentarzy komunalnych,

14/ porządku publicznego i ochrony przeciwpożarowej,

15/ utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych.

2. Ustawy określają, które zadania własne gminy mają charakter obowiązkowy.

Artykuł 8

1. Ustawy mogą nakładać na gminę obowiązek wykonywania zadań zleconych z zakresu administracji rządowej.

2. Zadania z zakresu administracji rządowej gmina może wykonywać również na podstawie porozumienia z organami tej administracji.

3. Zadania, o których mowa w ust. 1 i 2, są wykonywane po zapewnieniu środków finansowych przez administrację rządową.

Artykuł 9

1. W celu wykonywania zadań gmina może tworzyć jednostki organizacyjne, w tym przedsiębiorstwa, i zawierać umowy z innymi podmiotami.

2. Gmina oraz inna komunalna osoba prawna nie może prowadzić działalności gospodarczej wykraczającej poza zadania o charakterze użyteczności publicznej.

Artykuł 10

Wykonywanie zadań publicznych przekraczających możliwości gminy następuje w drodze współdziałania międzykomunalnego.

ROZDZIAŁ 3

Władze gminy

Artykuł 11

1. Mieszkańcy gminy podejmują rozstrzygnięcia w głosowaniu powszechnym (poprzez wybory i referendum) lub za pośrednictwem organów gminy.

2. Zasady i tryb przeprowadzania wyborów do rady gminy określa odrębna ustawa.

Artykuł 12

1. W sprawach samoopodatkowania mieszkańców na cele publiczne oraz odwołania rady gminy przed upływem kadencji rozstrzyga się wyłącznie w drodze referendum gminnego.

2. Referendum może być przeprowadzone w każdej innej sprawie ważnej dla gminy.

Artykuł 13

1. Referendum przeprowadza się z inicjatywy rady gminy lub na wniosek co najmniej 1/10 mieszkańców uprawnionych do głosowania.

2. Referendum jest ważne, jeżeli wzięło w nim udział co najmniej 30% uprawnionych do głosowania.

3. Referendum w sprawie odwołania rady gminy przed upływem kadencji przeprowadza się na zasadach określonych w ust. 1 i 2.

4. W sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą tryb przeprowadzenia referendum określa odrębna ustawa.

Artykuł 14

1. Uchwały organów gminy zapadają zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu organu, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

2. W przypadku równej liczby głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Artykuł 15

1. Z zastrzeżeniem art. 12 organem stanowiącym i kontrolnym w gminie jest rada gminy.

2. Jeżeli siedziba rady gminy znajduje się w mieście położonym na terytorium tej gminy, rada nosi nazwę rady miejskiej.

Artykuł 16

Kadencja rady gminy trwa 4 lata licząc od dnia wyboru.

Artykuł 17

W skład rady wchodzi radni w liczbie:

- piętnastu w gminach do 4.000 mieszkańców

- osiemnastu w gminach do 7.000 mieszkańców

- dwudziestu w gminach do 10.000 mieszkańców

- dwudziestu dwóch w gminach do 15.000 mieszkańców

- dwudziestu czterech w gminach do 20.000 mieszkańców

- dwudziestu ośmiu w gminach do 40.000 mieszkańców

- trzydziestu dwóch w gminach do 60.000 mieszkańców

- trzydziestu sześciu w gminach do 80.000 mieszkańców

- czterdziestu w gminach do 100.000 mieszkańców

- czterdziestu pięciu w gminach do 200.000 mieszkańców oraz po pięciu na każde dalsze rozpoczęte 100.000 mieszkańców, nie więcej jednak niż stu radnych.

Artykuł 18

1. Do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej.

2. Do wyłącznej właściwości rady gminy należy:

1/ uchwalanie statutu gminy,

2/ wybór i odwołanie zarządu, stanowienie o kierunkach jego działania oraz przyjmowanie sprawozdań z jego działalności,

3/ powoływanie i odwoływanie skarbnika gminy, który jest głównym księgowym budżetu, oraz sekretarza gminy - na wniosek przewodniczącego zarządu,

4/ uchwalanie budżetu gminy oraz przyjmowanie sprawozdań z działalności finansowej gminy i udzielanie absolutorium zarządowi z tego tytułu,

5/ uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

6/ uchwalanie programów gospodarczych,

7/ ustalanie zakresu działania sołectwa i dzielnicy (osiedla) oraz zasad przekazywania im składników mienia do korzystania,

8/ podejmowanie uchwał w sprawach podatków i opłat w granicach określonych w odrębnych ustawach,

9/ podejmowanie uchwał w sprawach majątkowych gminy, przekraczających zakres zwykłego zarządu, dotyczących:

a/ określania zasad nabycia, zbycia i obciążania nieruchomości gruntowych oraz ich wydzierżawiania lub najmu na okres dłuższy niż trzy lata, o ile ustawy szczególne nie stanowią inaczej; do czasu określenia zasad zarząd może dokonywać tych czynności wyłącznie za zgodą rady gminy,

b/ emitowania obligacji oraz określania zasad ich zbywania, nabywania i wykupu przez zarząd,

c/ zaciągania długoterminowych pożyczek,

d/ ustalania maksymalnej wysokości pożyczek krótkoterminowych, zaciąganych przez zarząd w roku budżetowym,

e/ zobowiązań w zakresie podejmowania inwestycji i remontów o wartości przekraczającej granicę ustaloną corocznie przez radę gminy,

f/ tworzenia i przystępowania do spółek i spółdzielni oraz rozwiązywania i występowania z nich,

g/ określania zasad wnoszenia, cofania i zbywania udziałów i akcji przez zarząd,

h/ tworzenia, likwidacji i reorganizacji przedsiębiorstw, zakładów i innych gminnych jednostek organizacyjnych oraz wyposażania ich w majątek,

10/ określanie wysokości sumy, do której zarząd gminy może samodzielnie zaciągać zobowiązania,

11/ podejmowanie uchwał w sprawie przyjęcia zadań z zakresu administracji rządowej, o których mowa w art. 8 ust. 2,

12/ podejmowanie uchwał w sprawach współdziałania z innymi gminami oraz wydzielanie na ten cel odpowiedniego majątku,

13/ podejmowanie uchwał w sprawach: herbu gminy, nazw ulic i placów publicznych oraz wznoszenia pomników,

14/ nadawanie honorowego obywatelstwa gminy,

15/ stanowienie w innych sprawach zastrzeżonych ustawami do kompetencji rady gminy.

3. Rada gminy kontroluje działalność zarządu i podporządkowanych mu jednostek; w tym celu powołuje komisję rewizyjną. Artykuł 21 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 19

1. Rada gminy wybiera ze swego grona przewodniczącego i 1-3 wiceprzewodniczących w głosowaniu tajnym.

2. Funkcji określonych w ust. 1 nie można łączyć ze stanowiskiem wójta, burmistrza lub prezydenta.

Artykuł 20

1. Rada gminy obraduje na sesjach zwoływanych przez przewodniczącego w miarę potrzeby, nie rzadziej jednak niż raz na kwartał.

2. Pierwszą sesję nowo wybranej rady gminy zwołuje przewodniczący rady poprzedniej kadencji w ciągu 7 dni po ogłoszeniu zbiorczych wyników wyborów.

3. Na wniosek zarządu lub co najmniej 1/4 ustawowego składu rady gminy przewodniczący obowiązany jest zwołać sesję w ciągu 7 dni od daty złożenia wniosku.

Artykuł 21

1. Rada gminy może powoływać stałe i doraźne komisje do określonych zadań, ustalając przedmiot działania oraz skład osobowy.

2. W skład komisji mogą wchodzić osoby spoza rady gminy w liczbie nie przekraczającej połowy składu komisji.

3. Komisje podlegają radzie gminy, przedkładają jej plan pracy oraz sprawozdania z działalności.

Artykuł 22

Organizację wewnętrzną oraz tryb pracy rady i jej organów określa statut gminy.

Artykuł 23

Radny reprezentuje wyborców, utrzymuje stałą więź z mieszkańcami oraz ich organizacjami, przyjmuje zgłaszane postulaty i przedstawia je organom gminy do rozpatrzenia.

Artykuł 23a

1. Przed przystąpieniem do wykonywania mandatu radni składają ślubowanie:

"Ślubuję uroczyście jako radny pracować dla dobra i pożytku gminy, działać zawsze zgodnie z prawem oraz z interesami gminy i jej mieszkańców, godnie i rzetelnie reprezentować swoich wyborców, troszczyć się o ich sprawy oraz nie szczędzić sił dla wykonania zadań gminy".

2. Ślubowanie odbywa się w ten sposób, że po odczytaniu roty wywołani kolejno radni powstają i wypowiadają słowo "ślubuję".

3. Radni nieobecni na pierwszej sesji rady gminy oraz radni, którzy uzyskali mandat w czasie trwania kadencji, składają ślubowanie na pierwszej sesji, na której są obecni.

Artykuł 24

Radny jest obowiązany brać udział w pracach rady gminy i jej organów oraz innych instytucji samorządowych, do których został wybrany lub desygnowany.

Artykuł 25

1. Radny korzysta z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych.

2. Rozwiązanie z radnym stosunku pracy wymaga uprzedniej zgody rady gminy, której jest członkiem. Rada gminy odmówi zgody na rozwiązanie stosunku pracy z radnym, jeżeli podstawą rozwiązania tego stosunku są zdarzenia związane z wykonywaniem przez radnego mandatu.

3. Pracodawca obowiązany jest zwolnić radnego od pracy zawodowej w celu umożliwienia mu brania udziału w pracach organów gminy.

4. Na zasadach ustalonych przez radę gminy radnemu przysługują diety oraz zwrot kosztów podróży służbowych.

5. Przepis ust. 4 stosuje się odpowiednio do członków komisji spoza rady gminy.

Artykuł 26

1. Organem wykonawczym gminy jest zarząd.

2. W skład zarządu wchodzi: wójt albo burmistrz (prezydent miasta) jako przewodniczący zarządu, ich zastępcy oraz pozostali członkowie.

3. Burmistrz jest przewodniczącym zarządu w gminie, w której siedziba władz znajduje się w mieście położonym na terytorium tej gminy.

4. W miastach powyżej 100.000 mieszkańców przewodniczącym zarządu jest prezydent miasta. Dotyczy to również miast, w których do dnia wejścia w życie niniejszej ustawy prezydent miasta był organem wykonawczo-zarządzającym.

5. Ilekroć w ustawie jest mowa o burmistrzu, należy przez to rozumieć także prezydenta miasta.

Artykuł 27

Członkostwa zarządu nie można łączyć z zatrudnieniem w administracji rządowej.

Artykuł 28

1. Z zastrzeżeniem ust. 2 i 3, zarząd w liczbie od 4 do 7 osób wybiera rada gminy spośród swoich członków, w głosowaniu tajnym.

2. Wójt, burmistrz i ich zastępcy mogą być wybierani spośród składu rady gminy.

3. Rada gminy wybiera wójta lub burmistrza w oddzielnym, tajnym głosowaniu, bezwzględną większością głosów, w obecności co najmniej 2/3 ustawowego składu rady.

4. Zastępcę albo zastępców wójta lub burmistrza wybiera rada gminy na wniosek wójta lub burmistrza.

5. Odwołanie zarządu gminy lub poszczególnych jego członków następuje w głosowaniu tajnym bezwzględną większością głosów ustawowego składu rady gminy. Głosowanie w sprawie odwołania przeprowadza rada gminy, po zapoznaniu się z opinią komisji rewizyjnej, na następnej sesji po sesji, na której zgłoszono wniosek o odwołanie.

6. W razie odwołania zarządu rada gminy powołuje w ciągu jednego miesiąca nowy zarząd. Do czasu powołania nowego zarządu rada może powierzyć dotychczasowemu zarządowi wykonywanie jego obowiązków.

Artykuł 29

Po upływie kadencji rady gminy zarząd działa do dnia wyboru nowego zarządu.

Artykuł 30

1. Zarząd wykonuje uchwały rady gminy i zadania gminy określone przepisami prawa.

2. Do zadań zarządu należy w szczególności:

1/ przygotowywanie projektów uchwał rady gminy,

2/ określanie sposobu wykonywania uchwał,

3/ gospodarowanie mieniem komunalnym,

4/ wykonywanie budżetu,

5/ zatrudnianie i zwalnianie kierowników gminnych jednostek organizacyjnych,

6/ wykonywanie zadań zleconych, o których mowa w art. 8.

3. W realizacji zadań własnych gminy zarząd podlega wyłączenie radzie gminy.

Artykuł 31

Wójt lub burmistrz organizują pracę zarządu, kierują bieżącymi sprawami gminy oraz reprezentują ją na zewnątrz.

Artykuł 32

1. W sprawach nie cierpiących zwłoki, związanych z bezpośrednim zagrożeniem interesu publicznego, wójt lub burmistrz podejmują czynności należące do kompetencji zarządu. Nie dotyczy to wydawania zarządzeń porządkowych, o których mowa w art. 41 ust. 2.

2. Czynności podjęte w trybie, o którym mowa w ust. 1, wymagają zatwierdzenia na najbliższym posiedzeniu zarządu.

Artykuł 33

1. Zarząd wykonuje zadania przy pomocy urzędu gminy.

2. Organizację i zasady funkcjonowania urzędu określa regulamin organizacyjny, uchwalony na wniosek zarządu przez radę gminy.

3. Kierownikiem urzędu jest wójt lub burmistrz.

4. W zakresie ustalonym przez zarząd wójt lub burmistrz może powierzyć prowadzenie spraw gminy w swoim imieniu sekretarzowi gminy.

5. Kierownik urzędu wykonuje uprawnienia zwierzchnika służbowego w stosunku do pracowników urzędu oraz kierowników gminnych jednostek organizacyjnych, z zastrzeżeniem art. 30 ust. 2 pkt 5.

6. Status prawny pracowników samorządowych określa odrębna ustawa.

Artykuł 34

Sekretarz i skarbnik gminy (główny księgowy budżetu) uczestniczą w pracach zarządu bez prawa głosowania.

Artykuł 35

Organizację i zakres działania sołectwa, dzielnicy (osiedla) określa właściwa rada gminy odrębnym statutem.

Artykuł 36

1. Organem uchwałodawczym w sołectwie jest zebranie wiejskie, a wykonawczym - sołtys. Działalność sołtysa wspomaga rada sołecka.

2. Sołtys oraz członkowie rady sołeckiej wybierani są w głosowaniu tajnym, bezpośrednim, spośród nieograniczonej

liczby kandydatów, przez stałych mieszkańców sołectwa uprawnionych do głosowania.

3. Sołtys korzysta z ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym.

Artykuł 37

1. Organem uchwałodawczym w dzielnicy (osiedlu) jest rada o liczbie członków ustalonej według art. 17. Zasady i tryb przeprowadzania wyborów określa rada gminy.

2. Organem wykonawczym w dzielnicy (osiedlu) jest zarząd wybierany według art. 28. Na czele zarządu stoi przewodniczący.

3. Przewodniczący zarządu korzysta z ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym.

4. Statut osiedla może ustalić, że w osiedlu organem uchwałodawczym jest ogólne zebranie mieszkańców. Ogólne zebranie wybiera zarząd osiedla; art. 36 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 38

Odrębności ustroju gmin, które wykonują zadania o szczególnym charakterze, określają właściwe ustawy. Dotyczy to w szczególności gmin uzdrowiskowych.

Artykuł 39

1. Decyzje w indywidualnych sprawach z zakresu administracji publicznej wydaje wójt lub burmistrz.

2. Wójt lub burmistrz może upoważnić swoich zastępców lub innych pracowników urzędu gminy do wydawania w jego imieniu decyzji administracyjnych, o których mowa w ust. 1.

3. Do załatwiania indywidualnych spraw z zakresu administracji publicznej rada gminy może upoważnić również organy wykonawcze jednostek pomocniczych, o których mowa w art. 5 ust. 1, oraz organy jednostek i podmiotów, o których mowa w art. 9 ust. 1.

4. Od decyzji administracyjnych, wydawanych przez wójta lub burmistrza w sprawach należących do zadań własnych gminy, służy odwołanie do kolegium odwoławczego przy sejmiku samorządowym, a w sprawach zleconych - do wojewody.

Artykuł 39a

Prezes Rady Ministrów ustala instrukcję kancelaryjną dla organów gminy, związków komunalnych oraz sejmików samorządowych.

ROZDZIAŁ 4

Przepisy gminne

Artykuł 40

1. Na podstawie upoważnień ustawowych gminie przysługuje prawo stanowienia przepisów powszechnie obowiązujących na obszarze gminy, zwanych dalej przepisami gminnymi.

2. Na podstawie niniejszej ustawy organy gminy mogą wydawać przepisy gminne w zakresie:

1/ wewnętrznego ustroju gminy oraz sołectw i dzielnic (osiedli),

2/ organizacji urzędów i instytucji gminnych,

3/ zasad zarządu mieniem gminy,

4/ zasad i trybu korzystania z gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej.

3. W zakresie nie uregulowanym w odrębnych ustawach lub innych przepisach powszechnie obowiązujących rada gminy może wydawać przepisy porządkowe, jeżeli jest to niezbędne dla ochrony życia lub zdrowia obywateli oraz dla zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego.

4. Przepisy porządkowe, o których mowa w ust. 3, mogą przewidywać za ich naruszanie karę grzywny wymierzaną w trybie i na zasadach określonych w prawie o wykroczeniach.

Artykuł 41

1. Przepisy gminne ustanawia rada gminy w formie uchwały.

2. W przypadku nie cierpiącym zwłoki przepisy porządkowe może wydać zarząd w formie zarządzenia.

3. Zarządzenie, o którym mowa w ust. 2, podlega zatwierdzeniu na najbliższej sesji rady gminy. Traci ono moc w razie odmowy zatwierdzenia bądź nieprzedstawienia do zatwierdzenia na najbliższej sesji rady.

4. W razie nieprzedstawienia do zatwierdzenia lub odmowy zatwierdzenia zarządzenia, rada gminy określa termin utraty jego mocy obowiązującej.

Artykuł 42

1. Przepisy gminne ogłasza się przez rozplakatowanie obwieszczeń w miejscach publicznych lub w inny sposób miejscowo przyjęty, a także przez ogłoszenie w lokalnej prasie, chyba że przepisy prawa stanowią inaczej.

2. Przepisy gminne wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, o ile nie przewidują wyraźnie terminu późniejszego.

3. Urząd gminy prowadzi zbiór przepisów gminnych dostępny do powszechnego wglądu w jego siedzibie.

ROZDZIAŁ 5

Mienie komunalne

Artykuł 43

Mieniem komunalnym jest własność i inne prawa majątkowe należące do poszczególnych gmin i ich związków oraz mienie innych komunalnych osób prawnych, w tym przedsiębiorstw.

Artykuł 44

Nabycie mienia komunalnego następuje:

1/ na podstawie ustawy - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym,

2/ przez przekazanie gminie mienia w związku z utworzeniem lub zmianą granic gminy w trybie, o którym mowa w art. 4; przekazanie mienia następuje w drodze porozumienia zainteresowanych gmin, a w razie braku porozumienia - decyzją Prezesa Rady Ministrów,

3/ w wyniku przekazania przez administrację rządową na zasadach określonych przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia,

4/ w wyniku własnej działalności gospodarczej,

5/ przez inne czynności prawne,

6/ w innych przypadkach określonych odrębnymi przepisami.

Artykuł 45

1. Podmioty mienia komunalnego samodzielnie decydują o przeznaczeniu i sposobie wykorzystania składników majątkowych, przy zachowaniu wymogów zawartych w odrębnych przepisach prawa, z zastrzeżeniem przepisu ust. 2.

2. Uchwały organów gminy dotyczące:

1/ zmiany przeznaczenia oraz zbycia nieruchomości służącej do powszechnego użytku lub bezpośredniego zaspokojenia potrzeb publicznych,

2/ zmiany przeznaczenia oraz zbycia przedmiotów posiadających szczególną wartość naukową, historyczną, kulturalną i przyrodniczą,

3/ zbycia w trybie nieodpłatnym innych składników mienia komunalnego wymagają zgody sejmiku samorządowego, jeżeli wojewoda zgłosi sprzeciw wobec uchwały.

Artykuł 46

1. Oświadczenie woli w imieniu gminy w zakresie zarządu mieniem składają dwaj członkowie zarządu lub jeden członek zarządu i osoba upoważniona przez zarząd (pełnomocnik), o ile statut nie stanowi inaczej.

2. Zarząd może udzielić wójtowi lub burmistrzowi upoważnienia do składania jednoosobowo oświadczeń woli związanych z prowadzeniem bieżącej działalności gminy.

3. Jeżeli czynność prawna może spowodować powstanie zobowiązań pieniężnych, do jej skuteczności potrzebna jest kontrasygnata skarbnika gminy (głównego księgowego budżetu) lub osoby przez niego upoważnionej.

4. Skarbnik gminy (główny księgowy budżetu), który odmówił kontrasygnaty, dokona jej jednak na piśmie poleceń zwierzchnika, powiadamiając o tym radę gminy oraz regionalną izbę obrachunkową.

Artykuł 47

1. Kierownicy jednostek organizacyjnych gminy nie posiadających osobowości prawnej działają jednoosobowo na podstawie pełnomocnictwa udzielonego przez zarząd gminy.

2. Do czynności przekraczających zakres pełnomocnictwa potrzebna jest zgoda zarządu.

Artykuł 48

1. Sołectwo, dzielnica (osiedle) zarządza i korzysta z mienia komunalnego oraz rozporządza dochodami z tego źródła w zakresie określonym statutem. Statut ustala również zakres czynności dokonywanych samodzielnie przez organy sołectwa lub dzielnicy (osiedla) względem przysługującego im mienia.

2. Rada gminy nie może uszczuplić dotychczasowych praw sołectw do korzystania z mienia bez zgody zebrania wiejskiego.

3. Wszystkie przysługujące dotychczas mieszkańcom wsi prawa własności, użytkowania lub inne prawa rzeczowe i majątkowe, zwane dalej mieniem gminnym, pozostają nienaruszone.

4. Do mienia gminnego mają zastosowanie, z zastrzeżeniem ust. 3, przepisy dotyczące mienia komunalnego.

Artykuł 49

1. Gmina nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania innych komunalnych osób prawnych, a te nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania gminy.

2. W przypadku zniesienia lub podziału gminy odpowiedzialność za jej zobowiązania ponoszą solidarnie gminy, które przejęły jej mienie.

Artykuł 50

Obowiązkiem osób uczestniczących w zarządzaniu mieniem komunalnym jest zachowanie szczególnej staranności przy wykonywaniu zarządu zgodnie z przeznaczeniem tego mienia i jego ochrona.

ROZDZIAŁ 6

Komunalna gospodarka finansowa

Artykuł 51

1. Gmina samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową na podstawie budżetu gminy, zwanego dalej budżetem.
2. Budżet jest uchwalany na rok kalendarzowy.
3. Sołectwa i dzielnice (osiedla) nie tworzą własnych budżetów. Statut gminy określa uprawnienia sołectw i dzielnic (osiedli) do prowadzenia gospodarki finansowej w ramach budżetu gminy.

Artykuł 52

1. Projekt budżetu przygotowuje zarząd, uwzględniając zasady prawa budżetowego i wskazówki rady gminy.
2. Projekt budżetu wraz z informacją o stanie mienia komunalnego i objaśnieniami zarząd przedkłada radzie gminy najpóźniej do 15 listopada roku poprzedzającego rok budżetowy i przesyła projekt do wiadomości regionalnej izbie obrachunkowej.
3. Budżet jest uchwalany do końca roku poprzedzającego rok budżetowy.

Artykuł 53

1. Procedurę uchwalania budżetu oraz rodzaje i szczegółowość materiałów informacyjnych towarzyszących projektowi określa rada gminy.
2. Do czasu uchwalenia budżetu przez radę gminy, jednak nie później niż do 31 marca roku budżetowego, podstawą gospodarki budżetowej jest projekt budżetu przedłożony radzie gminy.
3. W przypadku nieuchwalenia budżetu w terminie, o którym mowa w ust. 2, regionalna izba obrachunkowa ustala najpóźniej do końca kwietnia budżet gminy w zakresie obowiązkowych zadań własnych oraz zadań zleconych.

Artykuł 54

1. Dochodami gminy są:
  - 1/ podatki, opłaty i inne wpływy określone w odrębnych ustawach jako dochody gminy
  - 2/ dochody z majątku gminy,
  - 3/ subwencja ogólna z budżetu państwa.
2. Dochodami gminy mogą być:
  - 1/ nadwyżki budżetowe z lat ubiegłych,
  - 2/ dotacje celowe na realizację zadań zleconych,
  - 3/ wpływy z samoopodatkowania mieszkańców,
  - 4/ (skreślony)

5/ spadki, zapisy i darowizny,

6/ inne dochody.

Artykuł 55

1. Subwencje ogólne są ustalane dla gmin według zobiektywizowanych kryteriów, które określa odrębna ustawa.
2. Minister Finansów ustala, zgodnie z ust. 1, wysokość i rozdziela subwencje ogólne na rzecz każdej gminy bezpośrednio z budżetu państwa.

Artykuł 56

(skreślony)

Artykuł 57

Wydatki budżetu nie mogą przekraczać dochodów oraz wpływów z pożyczek krótkoterminowych i obligacji pomniejszych o dokonane spłaty:

Artykuł 58

1. Uchwały organów gminy dotyczące zobowiązań finansowych wskazują źródła dochodów, z których zobowiązania te zostaną pokryte.
2. Uchwały, o których mowa w ust. 1, zapadają bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy składu organu gminy.

Artykuł 59

1. Dyspozycja środkami pieniężnymi gminy jest oddzielona od kasowego jej wykonania.
2. Wydatki dokonywane są w miarę wpływów dochodów budżetowych, w granicach uchwalonych przez radę gminy.

Artykuł 60

1. Za prawidłową gospodarkę finansową gminy odpowiada zarząd.
2. Obsługę bankową gminy prowadzi bank wskazany przez jej radę, z tym że wyłącza się możliwość wskazania Narodowego Banku Polskiego.

Artykuł 61

1. Gospodarka finansowa gminy jest jawna.
2. Wójt lub burmistrz niezwłocznie ogłasza uchwałę budżetową i sprawozdanie z jej wykonania w trybie przewidzianym dla przepisów gminnych.
3. Zarząd informuje mieszkańców gminy o założeniach projektu budżetu, kierunkach polityki społecznej i gospodarczej oraz wykorzystywaniu środków budżetowych.

Artykuł 62

1. Kontrolę gospodarki finansowej gmin i związków sprawują regionalne izby obrachunkowe.
2. Prezesów regionalnych izb obrachunkowych powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek Ministra Finansów.

Artykuł 63

Odrębne ustawy określają:

- 1/ sposób powoływania, organizację i szczegółowe zasady działania regionalnych izb obrachunkowych,
- 2/ podatki, opłaty i wpływy uznane za dochody gminy,
- 3/ ogólne zasady procedury budżetowej i gospodarki finansowej w gminach,
- 4/ warunki zaciągania pożyczek przez gminy.

ROZDZIAŁ 7

Związki i porozumienia komunalne

Artykuł 64

1. W celu wspólnego wykonywania zadań publicznych gminy mogą tworzyć związki międzygminne (związki komunalne).
2. Uchwały o utworzeniu związku podejmują rady zainteresowanych gmin.
3. Prawa i obowiązki gmin uczestniczących w związku komunalnym, związane z wykonywaniem zadań przekazanych związkowi, przechodzą na związek z dniem ogłoszenia statutu związku.
4. Obowiązek utworzenia związku może być nałożony tylko w drodze ustawy, która określa zadania związku i tryb zatwierdzenia jego statutu.
5. Do związków komunalnych art. 39 ust. 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 65

1. Związek wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność.
2. Związek posiada osobowość prawną.

Artykuł 66

Gmina informuje sejmik samorządowy oraz wojewodę o zamiarze przystąpienia do związku.

Artykuł 67

1. Utworzenie związku wymaga przyjęcia jego statutu przez rady zainteresowanych gmin bezwzględną większością głosów ustawowego składu rady gminy.
2. Statut związku powinien określać:
  - 1/ nazwę i siedzibę związku,
  - 2/ uczestników i czas trwania związku,
  - 3/ zadania związku,
  - 4/ organy związku, ich strukturę, zakres i tryb działania,
  - 5/ zasady korzystania z obiektów i urządzeń związku,
  - 6/ zasady udziału w kosztach wspólnej działalności, zyskach i pokrywania strat związku,
  - 7/ zasady przystępowania i występowania członków oraz zasady rozliczeń majątkowych,
  - 8/ zasady likwidacji związku,
  - 9/ inne zasady określające współdziałanie.
3. Zmiana statutu następuje w trybie przewidzianym dla jego ustanowienia.

Artykuł 68

1. Rejestr związków prowadzi Prezes Rady Ministrów.
2. Związek nabywa osobowość prawną po zarejestrowaniu, z datą ogłoszenia statutu, w trybie i na zasadach ustalonych przez Prezesa Rady Ministrów.

Artykuł 69

1. Organem stanowiącym i kontrolnym związku jest zgromadzenie związku, zwane dalej zgromadzeniem.
2. W zakresie zadań zleconych związkowi zgromadzenie wykonuje kompetencje przysługujące radzie gminy.

Artykuł 70

1. W skład zgromadzenia wchodzi wójtowie i burmistrzowie gmin uczestniczących w związku.
2. Za zgodą rady gmina może być reprezentowana w związku przez innego członka organu gminy.

3. Statut może przyznawać określonym gminom więcej niż jeden głos w zgromadzeniu. Dodatkowych przedstawicieli wyznacza zainteresowana rada gminy.

Artykuł 71

Uchwały zgromadzenia są podejmowane bezwzględną większością głosów statutowej liczby członków zgromadzenia.

Artykuł 72

1. Członek zgromadzenia może wnieść pisemny sprzeciw w stosunku do uchwały zgromadzenia w ciągu 7 dni od daty jej podjęcia.

2. Wniesienie sprzeciwu wstrzymuje wykonanie uchwały i wymaga ponownego rozpatrzenia sprawy.

3. Sprzeciw nie może być zgłoszony do uchwały podjętej w wyniku ponownego rozpatrzenia sprawy.

Artykuł 73

1. Organem wykonawczym związku jest zarząd.

2. Zarząd związku jest powoływany i odwoływany przez zgromadzenie spośród jego członków.

3. O ile statut tak stanowi, dopuszczalny jest wybór członków zarządu spoza członków zgromadzenia w liczbie nie przekraczającej 1/3 składu zarządu związku.

4. Do przewodniczącego zarządu związku stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące wójta lub burmistrza.

Artykuł 74

1. Gminy mogą zawierać porozumienia komunalne w sprawie powierzenia jednej z nich określonych przez nie zadań publicznych.

2. Gmina wykonująca zadania publiczne objęte porozumieniem przejmuje prawa i obowiązki pozostałych gmin, związane z powierzonymi jej zadaniami, a gminy te mają obowiązek udziału w kosztach realizacji powierzonych zadań.

Artykuł 75

W zakresie nie uregulowanym treścią porozumienia do porozumień komunalnych stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące związków komunalnych.

ROZDZIAŁ 8

Sejmik samorządowy

Artykuł 76

1. Gminy z obszaru województwa wyłaniają wspólną reprezentację w postaci sejmiku samorządowego, zwanego dalej sejmikiem.

2. Zasady i tryb działania sejmiku i jego organów określa uchwalany przez niego regulamin.

Artykuł 77

1. Do zadań sejmiku należy:

1/ocena działalności gmin i instytucji komunalnych na obszarze województwa,

2/ upowszechnianie doświadczeń samorządowych,

3/ prowadzenie mediacji w sprawach spornych między gminami,

4/ zwoływanie nadzwyczajnej sesji rady gminy,

5/ wyrażanie zgody w sprawach, o których mowa w art. 45 ust. 2,

6/ podejmowanie uchwał w sprawie rozwiązania zarządu gminy w trybie określonym w art. 96 ust. 2,

7/ ocena działalności administracji rządowej w województwie, w tym opiniowanie kandydatów na wojewodów,

8/ wyrażanie opinii w istotnych sprawach województwa,

9/ występowanie z wnioskami o uchylenie zarządzeń wojewody naruszających interesy lokalne,

10/ reprezentowanie interesów gmin wobec administracji rządowej,

11/ powoływanie członków kolegium odwoławczego, o którym mowa w art. 39 ust. 4.

2. Sejmik podejmuje nadto uchwały w sprawach określonych odrębnymi ustawami.

3. Czynności określone w ust. 1 pkt 2-4 oraz w pkt 8 i 9 wykonuje między sesjami sejmiku jego prezydium. W sprawach czynności określonych w pkt 8 i 9 prezydium obraduje z udziałem delegatów zainteresowanych gmin.

Artykuł 78

1. Wyboru delegatów do sejmiku dokonują rady gmin w głosowaniu tajnym spośród swoich członków:

1/ w gminie do 20.000 mieszkańców - jednego delegata,

2/ w gminie od 20.001 do 50.000 mieszkańców - dwóch delegatów,

3/ w gminie od 50.001 do 100.000 mieszkańców - trzech delegatów,

4/ w gminie liczącej ponad 100.000 mieszkańców - po jednym dodatkowym delegacie przypadającym na każde rozpoczęte 100.000 mieszkańców.

2. Delegat do sejmiku zachowuje mandat radnego. W wypadku wygaśnięcia mandatu lub odwołania delegata przez radę gminy, właściwa rada dokona niezwłocznie wyboru uzupełniającego.

3. W czasie trwania kadencji sejmiku właściwa rada może odwołać swojego delegata większością 2/3 głosów, w obecności co najmniej połowy ustawowego składu rady.

Artykuł 79

1. Pierwsze posiedzenie sejmiku zwołuje prezydium sejmiku poprzedniej kadencji w ciągu 30 dni po wyborach samorządowych.

2. Na pierwszym posiedzeniu sejmik wybiera spośród delegatów prezydium, składające się z przewodniczącego, dwóch zastępców oraz sześciu członków.

3. Sejmik pełni funkcje do czasu wyłonienia nowego składu sejmiku przez nowo wybrane rady gmin.

Artykuł 80

1. Co najmniej dwa razy w roku wojewoda i sejmik informują się wzajemnie o swojej działalności.

2. Na sesjach plenarnych delegaci mają prawo składania interpelacji do wojewody, który jest obowiązany udzielić na nie odpowiedzi nie później niż w ciągu 30 dni.

3. Delegaci składają własnym radom sprawozdania z działalności sejmiku.

Artykuł 81

1. Kolegium odwoławcze przy sejmiku orzeka w składach trzyosobowych w sprawach odwołań od indywidualnych decyzji administracyjnych wydawanych przez wójta lub burmistrza w zakresie zadań własnych gmin.

2. Liczbę członków kolegium odwoławczego określa sejmik. Członków kolegium odwoławczego powołuje się na okres kadencji sejmiku.

3. Kolegium odwoławcze działa do wyboru nowego kolegium przez sejmik następnej kadencji.

Artykuł 82

1. Koszty działalności sejmiku ponoszą gminy, opłacając składki w wysokości proporcjonalnej do liczby mieszkańców.

2. Wojewoda zapewnia sejmikowi możliwość korzystania z niezbędnych lokali.

Artykuł 83

1. Budżet oraz wysokość składek uchwała sejmik.

2. Do gospodarki finansowej sejmiku stosuje się odpowiednio przepisy o gospodarce finansowej gmin, z wyłączeniem przepisów art. 54.

ROZDZIAŁ 9

Stowarzyszenia gmin

Artykuł 84

1. W celu wspierania idei samorządu terytorialnego oraz obrony wspólnych interesów, gminy mogą tworzyć stowarzyszenia.

2. Organizację, zadania oraz tryb pracy stowarzyszenia określa jego statut.

3. Do stowarzyszeń gmin stosuje się odpowiednio przepisy Prawa o stowarzyszeniach.

ROZDZIAŁ 10

Nadzór nad działalnością komunalną

Artykuł 85

1. Nadzór nad działalnością komunalną sprawowany jest na podstawie kryterium zgodności z prawem, z zastrzeżeniem przepisu ust. 2.

2. W sprawach zleconych nadzór sprawowany jest ponadto na podstawie kryteriów celowości, rzetelności i gospodarności.

Artykuł 86

Organami nadzoru są: Prezes Rady Ministrów i wojewoda, a w zakresie spraw budżetowych - regionalna izba obrachunkowa.

Artykuł 87

Organy nadzoru mogą wkraczać w działalność komunalną tylko w przypadkach określonych ustawami.

Artykuł 88

Organy nadzoru mają prawo żądania niezbędnych informacji i danych dotyczących organizacji i funkcjonowania gminy oraz mogą dokonywać wizytacji administracji komunalnej i uczestniczyć w posiedzeniach organów gminy.

Artykuł 89

1. Jeżeli prawo uzależnia ważność rozstrzygnięcia organu gminy od jego zatwierdzenia, uzgodnienia lub zaopiniowania przez inny organ, zajęcie stanowiska przez ten organ powinno nastąpić nie później niż w ciągu 14 dni od daty doręczenia tego rozstrzygnięcia lub jego projektu.

2. Jeżeli organ, o którym mowa w ust. 1, nie zajmie stanowiska w sprawie, rozstrzygnięcie uważa się za przyjęte w brzmieniu przedłożonym przez gminę, z upływem terminu określonego w ust. 1.

Artykuł 90

1. Wójt lub burmistrz obowiązany jest do przedłożenia wojewodzie uchwał rady w ciągu 7 dni od daty ich podjęcia.

2. Uchwałę budżetową oraz uchwałę o nieudzieleniu zarządowi absolutorium przedkłada się regionalnej izbie obrachunkowej na zasadach określonych w ust. 1.

Artykuł 91

1. Uchwała organu gminy sprzeczna z prawem jest nieważna. O nieważności uchwały w całości lub w części orzeka organ nadzoru w terminie nie dłuższym niż 30 dni od daty doręczenia uchwały, w trybie określonym w art. 90.

2. Organ nadzoru, wszczynając postępowanie w sprawie stwierdzenia nieważności uchwały, może wstrzymać jej wykonanie.

3. Rozstrzygnięcie nadzorcze powinno zawierać uzasadnienie faktyczne i piawne oraz pouczenie o dopuszczalności wniesienia skargi do sądu administracyjnego.

4. W przypadku nieistotnego naruszenia prawa organ nadzoru nie stwierdza nieważności uchwały, ograniczając się do wskazania, iż uchwałę wydano z naruszeniem prawa.

5. Przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego stosuje się odpowiednio.

Artykuł 92

Jeżeli stwierdzenie nieważności dotyczy uchwały budżetowej, budżet, w części objętej stwierdzeniem nieważności, nie może być wykonywany do chwili rozstrzygnięcia sprawy przez sąd administracyjny. Przepisy art. 53 ust. 2 i 3 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 93

1. Po upływie terminu wskazanego w art. 91 ust. 1 organ nadzoru nie może we własnym zakresie stwierdzić nieważności uchwały organu gminy. W tym przypadku organ nadzoru może zaskarżyć uchwałę do sądu administracyjnego.

2. W przypadku, o którym mowa w ust. 1, wydanie postanowienia o wstrzymaniu wykonania uchwały należy do sądu.

Artykuł 94

1. Nie stwierdza się nieważności uchwały organu gminy po upływie jednego roku od daty jej podjęcia, chyba że uchybiono obowiązkowi przedłożenia uchwały w terminie określonym w art. 90 ust. 1.

2. Jeżeli nie stwierdzono nieważności uchwały z powodu upływu terminu określonego w ust. 1, a istnieją przesłanki stwierdzenia nieważności, orzeka się o niezgodności uchwały z prawem. Przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego co do skutków takiego orzeczenia stosuje się odpowiednio.

Artykuł 95

1. Działając w granicach art. 85 ust. 2, wojewoda może wstrzymać wykonanie uchwały organu gminy i przekazać sprawę do ponownego rozpatrzenia, wskazując zaistniałe uchybienia oraz termin załatwienia sprawy.

2. Jeżeli uchwała organu gminy, podjęta w wyniku ponownego rozpatrzenia sprawy, nie uwzględnia wskazówek, o których mowa w ust. 1, wojewoda może uchylić uchwałę i

wydać zarządzenie zastępcze, powiadamiając o tym prezydium sejmiku i właściwego ministra.

3. Zarządzenie zastępcze wchodzi w życie w terminie 30 dni od daty jego wydania, chyba że w tym czasie minister wyda inne rozstrzygnięcie w sprawie.

4. Przepisy ust. 1-3 stosuje się odpowiednio do czynności podejmowanych przez gminę w wykonaniu zadań, o których mowa w art. 8 ust. 1.

Artykuł 96

1. W razie powtarzającego się naruszenia przez radę gminy Konstytucji lub ustaw, Sejm, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, może w drodze uchwały rozwiązać radę gminy. Rozwiązanie rady równoznaczne jest z rozwiązaniem wszystkich organów gminy. Prezes Rady Ministrów wyznacza wówczas osobę, która do czasu wyborów nowych organów gminy pełni funkcję tych organów.

2. Jeżeli powtarzającego się naruszenia Konstytucji lub ustaw dopuszcza się zarząd gminy, wojewoda wzywa radę gminy do zastosowania niezbędnych środków, a jeżeli wezwanie to nie odnosi skutku - występuje z wnioskiem do sejmiku o rozwiązanie zarządu gminy. Sejmik podejmuje uchwałę bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy liczby delegatów. Do czasu wyboru nowego zarządu funkcję zarządu, a także funkcję wójta lub burmistrza pełni osoba wyznaczona przez prezydium sejmiku.

Artykuł 97

1. W razie nie rokującego nadziei na szybką poprawę i przedłużającego się braku skuteczności w wykonywaniu zadań publicznych przez organy gminy, Prezes Rady Ministrów może zawiesić organy gminy i ustanowić zarząd komisaryczny na okres do dwóch lat, nie dłużej jednak niż do wyboru zarządu przez radę kolejnej kadencji.

2. Ustanowienie zarządu komisarycznego może nastąpić po uprzednim przedstawieniu zarzutów organom gminy i wezwaniu ich do niezwłocznego przedłożenia programu poprawy sytuacji gminy oraz po wysłuchaniu opinii sejmiku.

3. Komisarza rządowego powołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek wojewody, zaopiniowany przez sejmik.

4. Komisarz rządowy przejmuje wykonywanie zadań i kompetencji organów gminy.

Artykuł 98

1. Rozstrzygnięcie organu nadzorczego dotyczące gminy, a także stanowisko zajęte w trybie art. 89, podlega zaskarżeniu do sądu administracyjnego z powodu niezgodności z prawem w terminie 30 dni od daty jego doręczenia.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio do rozstrzygnięć dotyczących organów związków i porozumień komunalnych.

3. Do złożenia skargi uprawniona jest gmina lub związek komunalny, których interes prawny, uprawnienie albo kompetencja zostały naruszone. Podstawą wniesienia skargi jest uchwała organów gminy.

4. Do postępowania w sprawach, o których mowa w ust. 1 i 2, stosuje się odpowiednio przepisy o zaskarżaniu do sądu administracyjnego decyzji w indywidualnych sprawach z zakresu administracji publicznej.

5. Rozstrzygnięcia nadzorcze stają się prawomocne z upływem terminu do wniesienia skargi bądź z datą oddalenia lub odrzucenia skargi przez sąd.

Artykuł 99

1. Przepisy o nadzorze nad gminami stosuje się odpowiednio do sejmików oraz do związków i porozumień komunalnych.

2. W sprawach związków i porozumień komunalnych, wykraczających poza granice województwa, organy nadzorcze działają w zakresie swojej właściwości miejscowej i za pośrednictwem organów nadzorczych właściwych ze względu na siedzibę władz związku lub porozumienia, chyba że statut związku lub porozumienie przekazuje uprawnienia nadzorcze Prezesowi Rady Ministrów.

Artykuł 100

Postępowanie sądowe, o którym mowa w artykułach poprzedzających, jest wolne od opłat sądowych.

Artykuł 101

1. Każdy, czyj interes prawny lub uprawnienie zostały naruszone uchwałą podjętą przez organ gminy w sprawie z zakresu administracji publicznej, może - po bezskutecznym wezwaniu do usunięcia naruszenia - zaskarżyć uchwałę do sądu administracyjnego.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się, jeżeli w sprawie orzekał już sąd administracyjny i skargę oddalił.

2a. Skargę na uchwałę, o której mowa w ust. 1, można wnieść do sądu administracyjnego w imieniu własnym lub reprezentując grupę mieszkańców gminy, którzy wyrażą na to pisemną zgodę.

3. W sprawie wezwania do usunięcia naruszenia stosuje się przepisy o terminach załatwiania spraw w postępowaniu administracyjnym.

4. W sprawach, o których mowa w ust. 1, stosuje się odpowiednio art. 94.

Artykuł 102

Przepisów rozdziału niniejszego nie stosuje się do decyzji indywidualnych w sprawach z zakresu administracji publicznej, wydawanych przez organy gmin, ich związków lub kolegia odwoławcze przy sejmikach. Kontrolę instancyjną w tym zakresie oraz nadzór pozainstancyjny i kontrolę sprawowaną przez sąd określają przepisy odrębne.

ROZDZIAŁ 11

Przepis końcowy

Artykuł 103

Ustawa wchodzi w życie w terminie i na zasadach określonych ustawą - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym, z wyjątkiem art. 5 ust. 4 i art. 17, które wchodzi w życie z dniem ogłoszenia*.

* Ustawa o samorządzie terytorialnym weszła w życie w dniu 27 maja 1990 r. Zob. art. 1 ustawy z dnia 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. Nr 32, poz. 191).

z dnia 11 października 1991 r.

o referendum gminnym
(Dz.U. Nr 110, poz. 473)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. W referendum mieszkańcy gminy wyrażają w drodze głosowania swoją wolę co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy lub odwołania rady gminy przed upływem kadencji.

2. Referendum gminne polega na udzieleniu na urzędowej karcie do głosowania pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie albo na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami.

Artykuł 2

W referendum gminnym mają prawo brać udział nieszkańcy gminy stale zamieszkujący na jej obszarze i posiadający czynne prawo wyborcze do rad gmin.

Artykuł 3

1. W sprawach samoopodatkowania mieszkańców na cele publiczne oraz odwołania rady gminy przed upływem kadencji rozstrzyga się wyłącznie w drodze referendum gminnego.

2. Referendum może być przeprowadzone w każdej innej sprawie ważnej dla gminy.

Artykuł 4

Referendum w sprawie odwołania rady gminy nie przeprowadza się, jeżeli do upływu kadencji rady pozostało mniej niż 6 miesięcy.

ROZDZIAŁ 2

Referendum przeprowadzane z inicjatywy rady gminy

Artykuł 5

1. Rada gminy podejmuje uchwałę o przeprowadzeniu referendum w sprawie samoopodatkowania mieszkańców na cele publiczne lub w innej sprawie ważnej dla gminy bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby radnych.

2. Uchwała, o której mowa w ust. 1, powinna zawierać:

1/ pytanie lub pytania referendum w liczbie nie przewyższającej pięciu albo warianty decyzji zaproponowane mieszkańcom gminy do wyboru,

2/ w przypadku gdy przedmiotem referendum jest samoopodatkowanie mieszkańców na cele publiczne - wskazanie konkretnego celu (celów) i zasad samoopodatkowania,

3/ termin przeprowadzenia referendum,

4/ wzór karty do głosowania.

Artykuł 6

1. Uchwała rady gminy o przeprowadzeniu referendum podlega bezzwłocznemu opublikowaniu przez rozplakatowanie na terenie gminy lub w inny sposób zwyczajowo w niej przyjęty oraz opublikowaniu w dzienniku urzędowym województwa.

2. Referendum przeprowadza się między 30 a 35 dniem od dnia opublikowania uchwały rady na terenie gminy.

ROZDZIAŁ 3

Referendum przeprowadzane na wniosek mieszkańców

Artykuł 7

1. Z inicjatywą przeprowadzenia referendum na wniosek mieszkańców gminy wystąpić może:

1/ obywatel lub grupa obywateli, którym przysługuje prawo wybierania do rady danej gminy,

2/ struktura terenowa partii politycznej lub organizacji społecznej działająca w danej gminie.

2. Podmioty, o których mowa w ust. 1, zwane są dalej inicjatorami referendum.

Artykuł 8

1. Inicjator referendum powiadamia na piśmie wójta lub burmistrza (prezydenta miasta) o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum.

2. Powiadomienie, o którym mowa w ust. 1, zawierać powinno:

1/ jeżeli inicjatorem referendum jest obywatel - jego nazwisko, imię, datę urodzenia, adres i numer dowodu osobistego,

2/ jeżeli inicjatorem referendum jest grupa obywateli - nazwiska, imiona, daty urodzenia, adresy i numery dowodów osobistych wszystkich członków grupy oraz wskazanie osoby będącej jej pełnomocnikiem,

3/ jeżeli inicjatorem referendum jest partia polityczna lub organizacja społeczna - jej nazwę, adres siedziby na terenie gminy oraz nazwisko, imię, datę urodzenia, adres i numer dowodu osobistego osoby będącej jej pełnomocnikiem,

4/ określenie sprawy, w której ma zostać przeprowadzone referendum.

3. Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) niezwłocznie potwierdza na piśmie otrzymanie powiadomienia.

4. Pełnomocnikiem inicjatora referendum może być jedynie osoba, której przysługuje prawo wybierania do rady danej gminy.

5. Na pisemny wniosek inicjatora referendum, wójt lub burmistrz (prezydent miasta), w ciągu 7 dni od otrzymania wniosku, powiadamia w formie pisemnej inicjatora referendum lub jego pełnomocnika o liczbie mieszkańców gminy uprawnionych do głosowania. Liczba ta stanowi podstawę obliczeń, o których mowa w art. 13 ustawy o samorządzie terytorialnym.

6. Inicjator referendum w sprawie odwołania rady gminy przed upływem kadencji powiadamia o zamiarze wystąpienia z taką inicjatywą również wojewódzkiego komisarza wyborczego; do tego powiadomienia stosuje się przepisy ust. 1 i 3.

Artykuł 9

1. Inicjator referendum na swój koszt i w sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie podaje do wiadomości jej mieszkańców przedmiot zamierzonego referendum.

2. Informacja o zamierzonym referendum w sprawach, o których mowa w art. 5 ust. 1, musi spełniać warunki zawarte w art. 5 ust. 2 pkt 1 i 2.

3. Informacja o zamierzonym referendum w sprawie odwołania rady gminy musi zawierać uzasadnienie odwołania.

Artykuł 10

1. W terminie 60 dni od dnia powiadomienia wójta lub burmistrza (prezydenta miasta) o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum jego inicjator zbiera podpisy mieszkańców uprawnionych do wybierania rady danej gminy i pragnących poprzeć inicjatywę w tej sprawie.

2. Podpisy zbiera się na kartach, z których każda zawiera informacje o przedmiocie zamierzonego referendum oraz o jego inicjatorze.

3. Mieszkaniec gminy popierający wniosek o przeprowadzenie referendum podaje na karcie nazwisko, imię, datę urodzenia, adres i numer dowodu osobistego. Dane te potwierdza własnoręcznym podpisem.

Artykuł 11

1. Inicjator referendum przekazuje pisemny wniosek o przeprowadzenie referendum wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta) i może żądać od niego pisemnego potwierdzenia.

2. Wniosek o przeprowadzenie referendum musi spełniać warunki, o których mowa w art. 5 ust. 2 pkt 1 i 2.

3. Do wniosku dołącza się karty, o których mowa w art. 10 ust. 2.

Artykuł 12

1. Wójt lub burmistrz (prezydent miasta) przekazuje bezzwłocznie wniosek, o którym mowa w art. 11, radzie gminy.

2. Rada gminy powołuje ze swego grona komisję do sprawdzenia, czy wniosek mieszkańców o przeprowadzenie referendum odpowiada przepisom ustawy o samorządzie terytorialnym i ustawy niniejszej.

3. Do udziału w pracach komisji zaprasza się w charakterze obserwatora inicjatora referendum lub jego pełnomocnika. Inicjator referendum lub jego pełnomocnik może w razie potrzeby składać komisji dodatkowe wyjaśnienia i przedstawiać dowody. Komisja może również żądać od inicjatora referendum lub jego pełnomocnika złożenia takich wyjaśnień i przedstawienia dowodów.

4. Wniosek o przeprowadzenie referendum, który nie spełnia warunków, o których mowa w art. 11, komisja zwraca inicjatorowi, wyznaczając 14-dniowy termin do usunięcia uchybień.

5. Jeżeli komisja stwierdzi, że wniosek o przeprowadzenie referendum zawiera uchybienia, których nie można usunąć, przekazuje wniosek radzie gminy wraz ze swoją opinią.

6. Przepisy ust. 4 i 5 odnoszą się również do uchybień w wykazie mieszkańców gminy popierających wniosek.

Artykuł 13

1. Rada gminy podejmuje uchwałę o przeprowadzeniu referendum, jeżeli wniosek mieszkańców spełnia wymogi ustawy o samorządzie terytorialnym i ustawy niniejszej oraz nie prowadzi do rozstrzygnięć sprzecznych z prawem; rada gminy jest związana treścią wniosku.

2. W przypadku zbiegu dwu lub więcej wniosków mieszkańców o przeprowadzenie referendum, rada gminy podejmuje uchwałę o ich przeprowadzeniu w kolejności, w jakiej zostały przekazane wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta) przez inicjatorów lub ich pełnomocników. Rada gminy może również, jeśli jest to możliwe, poddać wszystkie lub część wniosków pod jednoczesne referendum gminne.

Artykuł 14

Rada gminy podejmuje uchwałę o przeprowadzeniu referendum lub odrzuceniu wniosku mieszkańców nie później niż w ciągu 30 dni od daty przekazania wniosku wójtowi lub burmistrzowi (prezydentowi miasta).

Artykuł 15

Uchwała rady gminy o przeprowadzeniu referendum na wniosek mieszkańców, podlega opublikowaniu zgodnie z art. 6 ust. 1.

Artykuł 16

1. Na uchwałę rady gminy odrzucającą wniosek mieszkańców o przeprowadzenie referendum, a także na niedotrzymanie przez radę gminy terminu określonego w art. 14, inicjatorowi wniosku służy skarga do sądu administracyjnego w terminie 14 dni od dnia doręczenia uchwały lub upływu terminu do jej podjęcia.

2. Naczelny Sąd Administracyjny rozpatruje odwołanie w terminie 14 dni. Postanowienie sądu jest ostateczne.

3. Postanowienie uwzględniające skargę zastępuje uchwałę rady.

Artykuł 17

Referendum przeprowadza się w okresie między 30 a 35 dniem od daty opublikowania na terenie gminy uchwały rady w tej sprawie lub od dnia ogłoszenia przez Naczelny Sąd Administracyjny postanowienia, o którym mowa w art. 16 ust. 2.

ROZDZIAŁ 4

Referendum w sprawie odwołania rady gminy

Artykuł 18

1. Inicjator referendum w sprawie odwołania rady gminy przekazuje wniosek mieszkańców wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu i może żądać od niego pisemnego potwierdzenia otrzymania wniosku.

2. Do wniosku dołącza się karty, o których mowa w art. 10 ust. 2.

3. Wojewódzki komisarz wyborczy zwraca inicjatorowi lub jego pełnomocnikowi wniosek zawierający usterki i wyznacza 14-dniowy termin do ich usunięcia.

4. Wojewódzki komisarz wyborczy odrzuca wniosek o przeprowadzenie referendum, w którym stwierdził nie dające się usunąć uchybienia. Postanowienie o odrzuceniu wniosku przekazuje się niezwłocznie inicjatorowi referendum lub jego pełnomocnikowi.

5. Przepisy ust. 3 i 4 odnoszą się również do uchybień w wykazie mieszkańców gminy popierających ten wniosek.

6. Inicjator referendum lub jego pełnomocnik może, w razie potrzeby, składać wojewódzkiemu komisarzowi wyborczemu dodatkowe wyjaśnienia i przedstawiać dowody. Wojewódzki komisarz wyborczy może także żądać od inicjatora referendum lub jego pełnomocnika takich wyjaśnień lub dowodów.

Artykuł 19

1. Wojewódzki komisarz wyborczy postanawia o przeprowadzeniu referendum, jeżeli wniosek mieszkańców spełnia wymogi ustawy o samorządzie terytorialnym niniejszej ustawy.

2. W przypadku zbiegu dwu lub więcej wniosków, o których mowa w ust. 1, wojewódzki komisarz wyborczy postanawia o przeprowadzeniu referendum w terminie liczonym od dnia otrzymania wniosku pierwszego.

Artykuł 20

Wojewódzki komisarz wyborczy wydaje postanowienie o przeprowadzeniu referendum lub odrzuceniu wniosku nie później niż w ciągu 30 dni od daty jego złożenia.

Artykuł 21

Postanowienie wojewódzkiego komisarza wyborczego o przeprowadzeniu referendum podlega opublikowaniu zgodnie z art. 6 ust. 1.

Artykuł 22

1. Od postanowienia wojewódzkiego komisarza wyborczego odrzucającego wniosek o przeprowadzenie referendum, o którym mowa w art. 18, a także niedotrzymania przez komisarza terminu określonego w art. 20, inicjatorowi wniosku służy odwołanie do sądu administracyjnego w terminie 14 dni od daty doręczenia postanowienia.

2. Sąd administracyjny rozpatruje odwołanie w terminie 14 dni. Postanowienie sądu jest ostateczne.

3. Postanowienie sądu uwzględniające odwołanie zastępuje postanowienie wojewódzkiego komisarza wyborczego.

4. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio w przypadku, o którym mowa w art. 18 ust. 3.

Artykuł 23

Referendum, o którym mowa w art. 18 ust. 1, przeprowadza się między 45 a 50 dniem od opublikowania na terenie gminy postanowienia w tej sprawie wojewódzkiego komisarza wyborczego albo od dnia ogłoszenia przez Naczelny Sąd Administracyjny postanowienia, o którym mowa w art. 22 ust. 3.

ROZDZIAŁ 5

Tryb przeprowadzania oraz ustalania i ogłaszania wyników referendum

Artykuł 24

1. Referendum przeprowadzają i ustalają jego wynik powołane w tym celu komisje terytorialne i obwodowe.

2. Terytorialną komisję powołuje:

1/ rada gminy - w sprawie dotyczącej samoopodatkowania mieszkańców na cele publiczne lub w innej sprawie ważnej dla gminy,

2/ wojewódzki komisarz wyborczy - w sprawie odwołania rady gminy przed upływem kadencji.

3. Obwodowe komisje powołuje komisja terytorialna.

4. Komisja terytorialna ustala wzory formularzy protokołów sporządzanych przez komisje.

5. Komisje posługują się odpowiednio pieczęcią terytorialnej i obwodowej komisji wyborczej, ustanowioną dla tych komisji w wyborach do rad gmin.

Artykuł 25

Komisja terytorialna dla przeprowadzenia referendum zarządza wydrukowanie potrzebnej liczby kart do głosowania i zapewnia dostarczenie ich do obwodów głosowania.

Artykuł 26

1. Karta do głosowania obejmuje:

1/ oznaczenie referendum (organu, który postanowił o przeprowadzeniu referendum, datę referendum),

2/ pytanie albo warianty rozwiązania sprawy będącej przedmiotem referendum; jeżeli referendum polega na udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie, na karcie do głosowania zamieszcza się również wyrazy: "tak" i "nie", a gdy referendum polega na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami, przy każdym z wariantów umieszcza się po lewej stronie numer wariantu,

3/ pouczenie o sposobie głosowania.

2. W razie poddania pod referendum więcej niż jednej sprawy, na karcie do głosowania zamieszcza się kolejno wszystkie postawione pytania lub warianty, z zachowaniem wymagań określonych w ust. 1 pkt 2.

3. Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie.

4. Karta do głosowania powinna być opatrzona pieczęcią rady gminy, która postanowiła o przeprowadzeniu tego referendum.

Artykuł 27

Referendum przeprowadza się w obwodach głosowania ustalonych dla wyborów do rad gmin.

Artykuł 28

Kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum ustala rada gminy lub wojewódzki komisarz wyborczy postanawiający o przeprowadzeniu referendum w sprawie odwołania rady. Kalendarz czynności podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym oraz podaniu do publicznej wiadomości w sposób zwyczajowo w niej przyjęty.

Artykuł 29

Referendum jest ważne, jeżeli wzięło w nim udział co najmniej 30% uprawnionych do głosowania.

Artykuł 30

1. Wynik referendum jest rozstrzygający, jeżeli za jednym z rozwiązań w sprawie poddanej referendum oddano więcej niż połowę ważnych głosów.

2. Wynik referendum w sprawie samoopodatkowania się mieszkańców na cele publiczne jest rozstrzygający, jeżeli za samoopodatkowaniem padło co najmniej 2/3 ważnie oddanych głosów.

Artykuł 31

Głos jest nieważny, jeżeli:

1/ na karcie do głosowania nie zaznaczono żadnej odpowiedzi,

2/ na karcie do głosowania zaznaczono więcej niż jedną odpowiedź na dane pytanie,

3/ karta została przekreślona.

Artykuł 32

1. Nieważne są karty do głosowania:

1/ inne niż urzędowo ustalone bądź nie opatrzone właściwą pieczęcią,

2/ podarte całkowicie na dwie lub więcej części.

2. Poczynienie na karcie do głosowania dodatkowych uwag lub innych dopisków nie pociąga za sobą skutków prawnych, a w szczególności nie wpływa na ważność karty.

Artykuł 33

W razie poddania pod referendum więcej niż jednej sprawy, komisje terytorialne i obwodowe ustalają liczbę głosów oddzielnie dla każdego pytania lub wyboru wariantu.

Artykuł 34

1. Po zakończeniu głosowania obwodowa komisja sporządza protokół wyników głosowania w obwodzie, zawierający liczbę:

- 1/ osób uprawnionych do głosowania,
- 2/ oddanych głosów,
- 3/ głosów nieważnych,
- 4/ głosów ważnych,
- 5/ głosów oddanych na poszczególne zaproponowane rozwiązania.

2. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy jego sporządzeniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

Artykuł 35

1. Po ustaleniu wyników głosowania terytorialna komisja sporządza protokół wyniku referendum, który zawiera:

- 1/ łączne dane liczbowe w sprawach, o których mowa w art. 34 ust. 1, z terenu całej gminy,
- 2/ wynik referendum.

2. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy jego sporządzeniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.

Artykuł 36

Niewłócznie po sporządzeniu protokołu wyników referendum terytorialna komisja podaje je do wiadomości publicznej w lokalach głosowania, siedzibie urzędu gminy i prasie lokalnej.

Artykuł 37

Jeżeli referendum zakończy się wynikiem rozstrzygającym w sprawie poddanej referendum, rada gminy niezwłocznie podejmuje czynności w celu jej realizacji.

Artykuł 38

1. W terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyników referendum każdy uprawniony do wzięcia w nim udziału mieszkaniec gminy może wnieść protest, jeżeli dopuszczono się naruszenia przepisów niniejszej ustawy, a naruszenie to mogło wywrzeć istotny wpływ na wynik referendum.

2. Protest wnosi się na piśmie do właściwego sądu wojewódzkiego. Wnoszący protest formułuje w nim zarzuty, podaje dowody i uzasadnia go.

3. Jeżeli protest nie spełnia warunków, o których mowa w ust. 2, sąd wojewódzki pozostawia go bez dalszego biegu.

4. Sąd wojewódzki rozpatruje protesty w ciągu 14 dni w trybie postępowania nieprocesowego w składzie 3 sędziów z udziałem wnoszącego protest i przedstawiciela komisji. Na postanowienie sądu nie przysługują środki odwoławcze.

5. W przypadku uwzględnienia protestu stosuje się odpowiednio art. 107 i 108 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. - Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16, poz. 96 i z 1991 r. Nr 53, poz. 227).

Artykuł 39

Uznanie uchwały rady gminy w sprawie przeprowadzenia referendum za sprzeczną z prawem w trybie art. 91 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 16, poz. 95, Nr 32, poz. 191, Nr 34, poz. 199, Nr 43, poz. 253 i Nr 89, poz. 518 oraz z 1991 r. Nr 4, poz. 18) jest równoznaczne z unieważnieniem wyników referendum.

Artykuł 40

1. Z zastrzeżeniem art. 38 ogłoszenie wyników referendum rozstrzygających o odwołaniu rady gminy przed upływem kadencji oznacza zakończenie działalności tej rady.

2. Nowe wybory do rady gminy przeprowadza się zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. - Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16, poz. 96 i z 1991 r. Nr 53, poz. 227).

3. Odwołanie rady gminy jest równoznaczne z rozwiązaniem zarządu gminy. Prezes Rady Ministrów wyznacza wówczas osobę, która do czasu wyboru nowych organów gminy pełni funkcję tych organów.

Artykuł 41

Koszty referendum pokrywa się z budżetu gminy. Nie dotyczy to czynności podejmowanych przez wojewódzkiego komisarza wyborczego.

ROZDZIAŁ 6

Przepisy końcowe

Artykuł 42

W sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 8 marca 1990 r. Ordynacja wyborcza do rad gmin (Dz.U. Nr 16, poz. 96 i z 1991 r. Nr 53, poz. 227).

Artykuł 43

W sprawach uregulowanych niniejszą ustawą nie stosuje się przepisów ustawy z dnia 6 maja 1987 r. o konsultacjach społecznych i referendum (Dz.U. Nr 14, poz. 83).

Artykuł 44

W ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 16 poz. 95, Nr 32, poz. 191, Nr 34, poz. 199, Nr 43, poz. 253 i Nr 89, poz. 518 oraz z 1991 r. Nr 4, poz. 18) wprowadza się następujące zmiany:

1/ w art. 12 w ust. 1 wyraz "lokalnego" zastępuje się wyrazem "gminnego",

2/ w art. 13 ust. 1 i 3 otrzymują brzmienie:

39 USTAWA z dnia 22 marca 1990 r.

o terenowych organach rządowej administracji ogólnej (Dz.U. Nr 21, poz. 123 i z 1991 r. Nr 75, poz. 328)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

Zadania administracji rządowej w terenie wykonują:

- 1/ wojewodowie i podporządkowane im organy, jako organy administracji ogólnej,
- 2/ terenowe organy administracji podporządkowane bezpośrednio ministrom, jako organy administracji specjalnej,
- 3/ organy gminy działające w ramach zadań zleconych.

Artykuł 2

1. Wojewoda jest na obszarze województwa przedstawicielem rządu.
2. Wojewoda wykonuje nadzór nad organami samorządu terytorialnego w trybie i granicach określonych odrębnymi ustawami.

Artykuł 3

1. Wojewoda rozpatruje sprawy indywidualne należące do jego zakresu działania.
2. Wojewoda jest w postępowaniu administracyjnym organem wyższego stopnia w rozumieniu przepisów Kodeksu postępowania administracyjnego w stosunku do:

"1. Referendum przeprowadza się z inicjatywy rady lub na wniosek co najmniej 1/10 mieszkańców uprawnionych do głosowania."

"3. Referendum w sprawie odwołania rady gminy przed upływem kadencji przeprowadza się na zasadach określonych w ust. 1 i 2."

Artykuł 45

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

1/ kierowników rejonowych urzędów rządowej administracji ogólnej,

2/ organów samorządu terytorialnego w zakresie realizowanych przez te organy zleconych zadań administracji rządowej.

Artykuł 4

1. Do wojewody należą wszystkie sprawy z zakresu administracji rządowej w województwie nie zastrzeżonych dla innych organów tej administracji.

2. Zadania i kompetencje wojewody określają ustawy.

3. Wojewoda wydaje rozporządzenia, zarządzenia i decyzje administracyjne.

Artykuł 5

Wojewodę powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw administracji.

Artykuł 6

1. Zastępcą wojewody jest wicewojewoda.

2. Wicewojewodę powołuje i odwołuje Prezes Rady Ministrów na wniosek wojewody.

3. Wicewojewoda wykonuje zadania i kompetencje w zakresie określonym przez wojewodę. Jeżeli wojewoda nie może pełnić obowiązków służbowych, zakres zastępstwa rozciąga się na wszystkie zadania i kompetencje wojewody.

Artykuł 7

Wojewoda może, w formie pisemnej, upoważniać pracowników urzędu wojewódzkiego do załatwiania określonych spraw w jego imieniu, w ustalonym zakresie, a w szczególności do wydawania decyzji administracyjnych.

Artykuł 8

1. Wojewoda może powierzyć prowadzenie, w jego imieniu, niektórych spraw z zakresu swoich właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych w pierwszej instancji, organom gminy położonej na terenie województwa, a także kierownikom państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych funkcjonujących na obszarze województwa.

2. W szczególnych przypadkach wojewoda może powierzyć wykonywanie zadań, z wyjątkiem wydawania decyzji administracyjnych, innym właściwym jednostkom.

3. Powierzenie, o którym mowa w ust. 1, następuje w drodze porozumienia ogłaszanego w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Artykuł 9

Ileć w ustawie jest mowa o:

1/ ministrach - należy przez to rozumieć także centralne organy administracji państwowej,

2/ organach administracji specjalnej - należy przez to rozumieć terenowe organy administracji rządowej podporządkowane bezpośrednio ministrom, a także kierowników państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych lub ich oddziałów terenowych w zakresie realizowanych przez nich zadań administracji państwowej,

3/ terenowych organach administracji rządowej - należy przez to rozumieć organy rządowej administracji ogólnej i specjalnej.

ROZDZIAŁ 2

Wojewoda jako przedstawiciel rządu

Artykuł 10

1. Wojewoda jako przedstawiciel rządu:

1/ koordynuje działalność organów administracji rządowej działających na obszarze województwa w zakresie zgodności z polityką rządu,

2/ organizuje kontrolę wykonywania na obszarze województwa zadań administracji rządowej wynikających z ustaw oraz z rozporządzeń, uchwał i zarządzeń naczelnych oraz centralnych organów administracji państwowej,

3/ zapewnia współdziałanie jednostek organizacyjnych działających na obszarze województwa w zakresie utrzymania porządku publicznego, a także zapobiegania klęskom żywiołowym oraz usuwania ich skutków,

4/ może przedstawiać pod obrady rządu projekty dokumentów rządowych w sprawach dotyczących województwa,

5/ reprezentuje rząd na uroczystościach państwowych i w trakcie przyjmowania wizyt oficjalnych składanych w województwie przez przedstawicieli państw obcych.

2. Wojewoda jako przedstawiciel rządu realizuje zadania zlecone przez Radę Ministrów.

Artykuł 11

1. Wojewoda może żądać informacji i wyjaśnień od działających na obszarze województwa organów administracji specjalnej.

2. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, gdy zwłoka zagraża interesowi publicznemu, wojewoda lub upoważniony przez niego pracownik urzędu wojewódzkiego może osobiście wejść w tok spraw załatwianych przez organ, o którym mowa w ust. 1.

Artykuł 12

Wojewoda zwołuje okresowo narady terenowych organów administracji rządowej z obszaru województwa w celu uzgadniania ich współdziałania i realizacji polityki rządu.

Artykuł 13

Działające na obszarze województwa organy administracji specjalnej są obowiązane uzgadniać z wojewodą projekty swoich aktów prawnych o charakterze ogólnym oraz projekty innych aktów, jeżeli mają one ważne znaczenie dla realizacji polityki rządu.

Artykuł 14

1. Wojewoda, z zastrzeżeniem ust. 2, może w szczególnie uzasadnionych przypadkach wstrzymać, na czas określony, czynności każdego organu prowadzącego egzekucję administracyjną. Przepisu art. 7 nie stosuje się.

2. Wstrzymanie przez wojewodę czynności organu prowadzącego egzekucję administracyjną obowiązków o charakterze pieniężnym może nastąpić na czas nie dłuższy niż jeden miesiąc.

3. O wstrzymaniu czynności egzekucyjnych, o których mowa w ust. 2, wojewoda niezwłocznie zawiadamia Ministra Finansów z podaniem przyczyn wstrzymania tych czynności.

Artykuł 15

W przypadku gdy nie dojdzie do uzgodnienia stanowisk wojewody i organów administracji specjalnej, sprawy sporne rozstrzyga Prezes Rady Ministrów.

Artykuł 16

Wojewoda opiniuje powoływanie i odwoływanie podległych ministrom organów administracji specjalnej, których terytorialny zasięg działania obejmuje obszar województwa lub jego części.

ROZDZIAŁ 3

Współdziałanie wojewody z sejmikiem samorządowym

Artykuł 17

Wojewoda współdziała z sejmikiem samorządowym w sprawach rozwoju społeczno-gospodarczego i przestrzennego zagospodarowania województwa, ochrony środowiska oraz zaspokajania zbiorowych potrzeb społecznych, a w szczególności:

1/ harmonizuje działalność terenowych organów administracji rządowej z działaniami podejmowanymi przez sejmik, zgodnie z kierunkami polityki państwa,

2/ uzgadnia kierunki i formy realizacji wspólnych inicjatyw,

3/ rozpatruje adresowane do niego inicjatywy, opinie i wnioski sejmiku.

Artykuł 18

Wojewoda przedstawia sejmikowi, nie rzadziej niż dwa razy w roku, ogólną informację o swojej działalności, w tym w szczególności o wykonywaniu nadzoru nad organami samorządu terytorialnego w województwie.

Artykuł 19

1. Wojewoda przedstawia sejmikowi do zaopiniowania projekty wydawanych przez siebie aktów prawa miejscowego, z wyłączeniem rozporządzeń porządkowych.

2. Jeżeli sejmik samorządowy nie wyrazi opinii w sprawach, o których mowa w ust. 1, w terminie 14 dni, uznaje się, że sejmik nie skorzystał z przysługującego mu uprawnienia.

ROZDZIAŁ 4

Prawo miejscowe

Artykuł 20

1. Wojewoda wydaje przepisy prawne powszechnie obowiązujące na terenie województwa lub jego części (prawo miejscowe) na podstawie upoważnień udzielonych w:

1/ ustawach szczególnych,

2/ art. 22 niniejszej ustawy.

2. Upoważnień do stanowienia aktów prawa miejscowego w ustawach, o których mowa w ust. 1 pkt 1, udziela się, jeżeli przedmiotem regulacji mają być sprawy o charakterze techniczno-organizacyjnym albo sprawy szczegółowe, które ze swej istoty wymagają uwzględnienia warunków i potrzeb miejscowych lub częstych zmian w sposobie ich uregulowania.

Artykuł 21

Wojewoda wydaje przepisy prawa miejscowego w formie rozporządzenia (wykonawczego, porządkowego).

Artykuł 22

1. W zakresie lub w przypadkach nie unormowanych w przepisach szczególnych, jeżeli jest to niezbędne do ochrony życia lub zdrowia obywateli, ochrony mienia, zapewnienia porządku publicznego, wojewoda może wydawać rozporządzenia ustanawiające na czas określony zakazy lub nakazy określonego w nich zachowania się (rozporządzenia porządkowe).

2. Rozporządzenia porządkowe mogą przewidywać za naruszenie ich przepisów kary grzywny, wymierzone w trybie i na zasadach określonych w prawie o wykroczeniach.

Artykuł 23

Rozporządzenia porządkowe wojewody przekazuje się niezwłocznie Prezesowi Rady Ministrów.

Artykuł 24

1. Rozporządzenia wojewody, z zastrzeżeniem art. 25 ust. 1 i 2, ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym; dzień wydania dziennika jest dniem ich prawnego ogłoszenia.

2. Rozporządzenia wojewody wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ich ogłoszenia, chyba że ustawa szczególna lub same rozporządzenia stanowią inaczej.

Artykuł 25

1. Rozporządzenia porządkowe wojewody ogłasza się przez ich publikację w środkach masowego przekazywania oraz w drodze obwieszczeń (plakatów) lub w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie. Rozporządzenia te wchodzi w życie z dniem takiego ogłoszenia.

2. W przypadkach kiedy z istoty regulacji zawartej w rozporządzeniu wojewody, wydanym na podstawie upoważnienia udzielonego w ustawie szczególnej, wynika, że zwłoka w wejściu w życie takiego rozporządzenia mogłaby spowodować nieodwracalne szkody lub poważne zagrożenie życia, zdrowia lub mienia obywateli, wojewoda może zarządzić ogłoszenie i wejście w życie takiego rozporządzenia w trybie i na zasadach określonych w ust. 1.

3. Rozporządzenia wojewody, o których mowa w ust. 1 i 2, podlegają także ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym; przepisu art. 24 nie stosuje się.

Artykuł 25a

1. Każdy, czyj interes prawny lub uprawnienie zostały naruszone przepisem prawa miejscowego, może - po bezskutecznym wezwaniu organu, który wydał przepis, lub organu upoważniającego do uchylecia przepisu w trybie nadzoru - zaskarżyć przepis do sądu administracyjnego.

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się, jeżeli w sprawie orzekł już sąd administracyjny i skargę oddalił.

3. W sprawie wezwania do usunięcia naruszenia stosuje się przepisy o terminach załatwiania spraw w postępowaniu administracyjnym.

4. Nie stwierdza się nieważności przepisu prawa miejscowego, jeżeli:

1/ przepis ten utracił moc przed wydaniem wyroku przez Sąd,

2/ skargę wniesiono po upływie roku od daty ogłoszenia przepisu w wojewódzkim dzienniku urzędowym,

3/ naruszenie interesu przwnego lub uprawnienia nie było istotne.

5. Przepisy ust. 1-4 stosuje się odpowiednio do przepisów powszechnie obowiązujących, wydawanych przez terenowe organy administracji, o których mowa w art. 1 pkt 2.

Artykuł 26

1. Wojewoda wydaje wojewódzki dziennik urzędowy.

2. W dzienniku, o którym mowa w ust. 1, ogłasza się:

1/ rozporządzenia wojewody,

2/ akty Prezesa Rady Ministrów uchylające rozporządzenia i zarządzenia wojewody,

3/ przepisy gminne w zakresie określonym odrębną ustawą

4/ inne akty prawne oraz informacje (obwieszczenia), jeżeli tak stanowią przepisy szczególne lub postanowi wojewoda.

5/ wyroki sądu administracyjnego uwzględniającego skargi na akty prawa miejscowego.

3. Prezes Rady Ministrów określa w drodze rozporządzenia zasady i tryb wydawania nraz rozpowszechniania dzienników, o których mowa w ust. 1.

4. Urzędy wojewódzkie i rejonowe prowadzą zbiory wojewódzkich dzienników urzędowych, dostępne do powszechnego wglądu.

Artykuł 27

Rada Ministrów ustala szczegółowy tryb i zasady postępowania w sprawach opracowywania, opiniowania i konsultowania projektów aktów ustanawiających przepisy prawa miejscowego oraz ich wydawania.

wania projektów aktów ustanawiających przepisy prawa miejscowego oraz ich wydawania.

ROZDZIAŁ 5

Urząd wojewódzki

Artykuł 28

1. Aparatem pomocniczym wojewody jest urząd wojewódzki.

2. W urzędzie wojewódzkim tworzy się wydziały oraz inne równorzędne komórki organizacyjne, uwzględniając:

1/ potrzeby i warunki miejscowe,

2/ charakter zadań,

3/ wymagania praworządne, skutecznego i ekonomicznego funkcjonowania urzędu,

4/ inne wymagania racjonalnego tworzenia struktur organizacyjnych.

3. W przypadkach uzasadnionych wymaganiami sprawnego działania urzędu, w wydziałach mogą być tworzone wewnętrzne komórki organizacyjne - oddziały, referaty lub samodzielne stanowiska pracy.

Artykuł 29

Wojewoda, w celu usprawnienia obsługi obywateli przez rządową administrację ogólną, może tworzyć delegatury jako zamiejscowe komórki organizacyjne urzędu wojewódzkiego.

Artykuł 30

1. W przypadku uzasadnionym szczególnymi potrzebami organizacji pracy wojewoda może ustanowić swojego pełnomocnika do prowadzenia spraw w zakresie oznaczonym w pełnomocnictwie.

2. Jeżeli pełnomocnika ustanawia się na czas nieokreślony, powołanie i zakres pełnomocnictwa uwzględnia się w statucie urzędu wojewódzkiego.

Artykuł 31

1. Dyrektor urzędu wojewódzkiego zapewnia sprawne funkcjonowanie urzędu, warunki jego działania, a także organizację pracy.

2. Dyrektor urzędu wojewódzkiego może, w imieniu wojewody oraz zgodnie z jego poleceniami, wykonywać także inne zadania w zakresie kierowania urzędem wojewódzkim.

Artykuł 32

1. Przy wojewodzie działa kolegium jako jego organ opini dawczo-doradczy.

2. W skład kolegium wchodzi: wicewojewoda, dyrektor urzędu wojewódzkiego, dyrektorzy wydziałów i równorzędnych komórek organizacyjnych urzędu wojewódzkiego oraz inne osoby powołane przez wojewodę.

3. Do udziału w posiedzeniach kolegium zaprasza się przewodniczącego sejmiku samorządowego.

4. Tryb pracy kolegium określa statut urzędu wojewódzkiego.

Artykuł 33

1. Organizację urzędu wojewódzkiego określa statut ustalany przez wojewodę w drodze zarządzenia.

2. Statut, o którym mowa w ust. 1, podlega zatwierdzeniu przez ministra właściwego do spraw administracji.

3. Statut wchodzi w życie z dniem zatwierdzenia.

Artykuł 34

1. Statut urzędu wojewódzkiego określa:

1/ nazwę i siedzibę urzędu,

2/ wykaz stanowisk dyrektorów wydziałów i ich zastępców oraz stanowisk równorzędnych,

3/ wykaz wydziałów oraz innych komórek organizacyjnych urzędu,

4/ zakresy działania wydziałów i innych jednostek organizacyjnych urzędu,

5/ wykaz organów i jednostek organizacyjnych podporządkowanych wojewodzie lub przez niego nadzorowanych,

6/ inne sprawy istotne dla organizacji i funkcjonowania urzędu.

2. Zmiana statutu urzędu wojewódzkiego, polegająca na uzupełnieniu zakresów działania wydziałów lub innych równorzędnych komórek organizacyjnych urzędu o nowe zadania nałożone na wojewodę przepisami prawa, oraz aktualizacja wykazu jednostek podporządkowanych wojewodzie lub przez ten organ nadzorowanych - nie wymaga zatwierdzenia, o którym mowa w art. 33 ust. 2.

Artykuł 35

1. Szczegółową organizację oraz tryb pracy urzędu wojewódzkiego określa regulamin ustalony przez wojewodę w drodze zarządzenia.

2. Statut oraz regulamin urzędu udostępnia się do powszechnego wglądu.

ROZDZIAŁ 6

Rejonowe organy rządowej administracji ogólnej

Artykuł 36

1. Kierownicy urzędów rejonowych wykonują określone w ustawach szczególne zadania i kompetencje rządowej administracji ogólnej.

2. Minister właściwy do spraw administracji, po zasięgnięciu opinii wojewodów, określa, w drodze rozporządzenia, siedziby i terytorialny zasięg działania urzędów rejonowych. Terytorialny zasięg działania tych urzędów nie może naruszać granic gmin.

Artykuł 37

1. Urząd rejonowy jest aparatem pomocniczym kierownika urzędu.

2. Komórkami organizacyjnymi urzędu rejonowego są oddziały, biura, referaty lub samodzielne stanowiska pracy.

3. Organizację urzędu rejonowego określa statut tego urzędu, nadany przez wojewodę.

4. Statut urzędu rejonowego zawiera ustalenia, o których mowa w art. 34 ust. 1 pkt 1-4 i 6.

5. Przepis art. 35 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

Artykuł 38

Kierownika urzędu rejonowego i jego zastępcę powołuje i odwołuje wojewoda.

Artykuł 39

Kierownik urzędu rejonowego może, w formie pisemnej, upoważnić pracowników podległego mu urzędu do załatwiania określonych spraw w jego imieniu, w ustalonym zakresie, a w szczególności do wydawania decyzji administracyjnych.

Artykuł 40

1. Kierownik urzędu rejonowego może, za zgodą wojewody, powierzyć prowadzenie niektórych spraw należących do jego właściwości, w tym wydawanie decyzji administracyjnych w pierwszej instancji, organom gminy położonej na obszarze działania urzędu, a także kierownikom państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych funkcjonujących na obszarze działania tego urzędu.

2. W szczególnych przypadkach wykonywanie zadań, z wyjątkiem wydawania decyzji, można powierzyć również innym właściwym jednostkom.

3. Powierzenie, o którym mowa w ust. 1, następuje w drodze porozumienia ogłaszanego w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

ROZDZIAŁ 7

Kierownictwo i nadzór

Artykuł 41

1. Rada Ministrów kieruje działalnością wojewody, jako przedstawiciela Rządu, określając zasady realizacji jego zadań i kompetencji.

2. Prezes Rady Ministrów wydaje wojewodzie polecenia służbowe i zarządzenia oraz sprawuje kontrolę zgodności jego działań z polityką rządu.

Artykuł 42

1. Organami nadzoru nad działalnością wojewody jako organu sądowej administracji ogólnej są Prezes Rady Ministrów i ministrowie.

2. Nadzór nad działalnością wojewody jest sprawowany na podstawie kryterium legalności oraz zgodności z polityką rządu, a także rzetelności, sprawności i gospodarności.

Artykuł 43

1. Rada Ministrów okresowo ocenia działalność wojewody jako organu rządowej administracji ogólnej oraz przedstawiciela rządu.

2. Wojewoda przedstawia Radzie Ministrów sprawozdanie ze swojej działalności - w zakresie ustalonym przez ministra właściwego do spraw administracji, działającego z upoważnienia Rady Ministrów.

Artykuł 44

Prezes Rady Ministrów, oprócz wykonywania kompetencji nadzorczych wynikających z przepisów niniejszej ustawy i ustaw szczególnych:

1/ uchyla rozporządzenia i zarządzenia wojewody niezgodne z ustawami oraz aktami wydanymi w celu ich wykonania,

2/ może uchylać akty prawne wojewody, o których mowa w pkt 1, z powodu niezgodności tych aktów z polityką Rządu lub naruszenia zasad rzetelności, sprawności i gospodarności,

3/ rozstrzyga sprawy sporne między wojewodą i ministrami.

Artykuł 45

1. Minister właściwy do spraw administracji:

1/ przedstawia projekty rozstrzygnięć w dziedzinie kierownictwa i nadzoru, należących do kompetencji Rady Ministrów i Prezesa Rady Ministrów,

2/ rozstrzyga sprawy sporne między wojewodami.

2. Minister, o którym mowa w ust. 1, udziela wojewodzie pomocy fachowej w organizacji jego pracy oraz w pracy kierowanego przez niego urzędu.

3. Minister właściwy do spraw administracji ustala instrukcję kancelaryjną dla urzędów terenowych organów administracji rządowej.

Artykuł 46

1. Ministrowie, w zakresie swoich właściwości, sprawują nadzór nad działalnością wojewody, stosując środki nadzoru określone w ustawach, a w szczególności uchylają, zmieniają lub stwierdzają nieważność decyzji wydawanych przez wojewodę, stosownie do przepisów o postępowaniu administracyjnym.

2. W sprawach, o których mowa w ust. 1, ministrowie udzielają wojewodzie fachowej pomocy w realizacji zadań oraz określają techniczne zasady ich wykonywania.

Artykuł 47

Wojewoda wykonuje kierownictwo i nadzór nad kierownikami urzędów rejonowych, wykorzystując uprawnienia i kompetencje przewidziane w ustawach szczególnych oraz odpowiednie uprawnienia i kompetencje przysługujące Prezesowi Rady Ministrów i ministrom w stosunku do wojewody na podstawie niniejszej ustawy.

Artykuł 48

Prezes Rady Ministrów ustala szczegółowy tryb kontroli rozporządzeń i zarządzeń wojewody.

ROZDZIAŁ 8

Podział terytorialny

Artykuł 49

1. Jednostkami zasadniczego podziału terytorialnego stopnia podstawowego są gminy.

2. Jednostką zasadniczego podziału terytorialnego dla wykonywania administracji rządowej jest województwo. Pomocniczą jednostką tego podziału jest rejon administracyjny, tworzony w trybie i na zasadach określonych w art. 36 ust. 2.

Artykuł 50

1. Tworzenie i znoszenie województw, ustalanie i zmiana ich nazwy oraz ustalanie siedziby wojewody następuje w drodze ustawy.

2. Zmiana granicy województwa następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów, po zasięgnięciu opinii zainteresowanych wojewodów oraz gmin, których te zmiany dotyczą, a także po przeprowadzeniu konsultacji społecznej wśród mieszkańców obszarów objętych zmianami.

3. Wykaz województw istniejących w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy określa załącznik do ustawy.

Artykuł 51

1. Na potrzeby określonych dziedzin administracji państwowej albo w innych uzasadnionych społecznie celach, ustawy szczególne mogą przewidywać dokonanie terytorialnego podziału specjalnego.

2. Terytorialny podział specjalny nie powinien naruszać granic jednostek podziału zasadniczego.

3. Dokonanie terytorialnego podziału specjalnego oraz zmian w tym podziale wymaga porozumienia z ministrem właściwym do spraw administracji.

Artykuł 52

1. Ustalenie i zmiana nazwy miejscowości lub obiektu fizjograficznego następuje w drodze zarządzenia ministra właściwego do spraw administracji, po zasięgnięciu opinii właściwej rady gminy.

2. Zarządzenie, o którym mowa w ust. 1, ogłasza się w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej "Monitor Polski".

ROZDZIAŁ 9

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 53

1. Do właściwości wojewodów przechodzą określone w przepisach prawa zadania i kompetencje należące dotychczas do wojewódzkich rad narodowych oraz terenowych organów administracji państwowej o właściwości ogólnej i o właściwości szczególnej stopnia wojewódzkiego, jeżeli te zadania i kompetencje nie zostały przekazane, w odrębnych ustawach, organom samorządu terytorialnego lub innym organom.

2. Kierownicy urzędów rejonowych przejmują zadania i kompetencje terenowych organów administracji państwowej o właściwości szczególnej i ogólnej stopnia podstawowego, wykonywane z mocy ustaw szczególnych przez rejonowe organy administracji państwowej, jeżeli nie zostały one przekazane w odrębnych ustawach organom samorządu terytorialnego lub innym organom.

Artykuł 54

1. Wojewodowie ustalą i ogłoszą, do dnia 31 grudnia 1990 r., wykaz aktów prawa miejscowego, wydanych przez wojewódzkie rady narodowe i terenowe organy administracji państwowej o właściwości ogólnej stopnia wojewódzkiego przed dniem wejścia w życie ustawy, które zachowują moc obowiązującą.

2. Akty nie zamieszczone w wykazie, o którym mowa w ust. 1, tracą moc z dniem ogłoszenia tego wykazu.

3. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do przepisów prawa miejscowego wydanych przez rady narodowe miast: stołecznego Warszawy, Krakowa i Łodzi oraz prezydentów tych

miast na zasadach określonych w art. 26 ustawy z dnia 20 lipca 1983 r. o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego (Dz.U. z 1988 r. Nr 26, poz. 183 i z 1989 r. Nr 34, poz. 178). Zakres obowiązywania tych przepisów ustalą i ogłoszą właściwe organy samorządu terytorialnego tych miast, w trybie i na zasadach określonych w odrębnej ustawie.

Artykuł 55

1. Osoby powołane na stanowiska wojewodów i wicewojewodów w trybie określonym w dotychczasowych przepisach - zachowują te stanowiska do czasu odwołania w trybie przewidzianym w art. 5 i 6.

2. Osoby powołane na stanowiska prezydentów i wiceprezydentów miast: stołecznego Warszawy, Krakowa i Łodzi w trybie określonym w dotychczasowych przepisach stają się z mocy prawa odpowiednio: wojewodą lub wicewojewodą warszawskim, krakowskim i łódzkim i zachowują te stanowiska do czasu odwołania w trybie przewidzianym w art. 5 i 6.

Artykuł 56

1. Urzędy wojewódzkie, z wyjątkiem urzędów miast: stołecznego Warszawy, Krakowa i Łodzi, działające w dniu wejścia w życie ustawy, stają się urzędami wojewódzkimi w rozumieniu tej ustawy.

2. Do czasu ustalenia na podstawie art. 33 statutów urzędów wojewódzkich, które stają się urzędami wojewódzkimi w rozumieniu ust. 1, urzędy te działają w oparciu o dotychczasowe statuty, jednak nie dłużej niż przez 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy.

3. Prezydenci miast: stołecznego Warszawy, Krakowa i Łodzi zorganizują, w terminie do dnia wejścia w życie ustawy o samorządzie terytorialnym, urzędy wojewódzkie w Warszawie, Krakowie i Łodzi.

Artykuł 57

W przypadku konieczności zmniejszenia zatrudnienia w urzędach wojewódzkich, o których mowa w art. 56, następuje to na zasadach określonych w przepisach ustawy o pracownikach urzędów państwowych dotyczących likwidacji urzędu. Osobom zwalnianym z urzędu przysługują również uprawnienia dla pracowników zwalnianych w związku z likwidacją zakładu pracy.

Artykuł 58

Zobowiązania i wierzytelności wojewódzkich rad narodowych, powstałe po dniu 1 stycznia 1989 r., z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy przejmują Skarb Państwa.

Artykuł 59

Ustawa wchodzi w życie z dniem wejścia w życie ustawy o samorządzie terytorialnym, z wyjątkiem art. 56 ust. 3, który wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

40
USTAWA

z dnia 21 listopada 1967 r.

o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej
(Dz.U. z 1992 r. Nr 4, poz. 16) (Wyciąg)

DZIAŁ I

PRZEPISY OGÓLNE

Artykuł 1

Obrona Ojczyzny jest sprawą i obowiązkiem wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 2

Umacnianie obronności Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji państwowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach.

Artykuł 3

1. Na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju stoją Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej.

2. W skład Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wchodzi jako ich rodzaje: wojska lądowe, wojska lotnicze i obrony powietrznej oraz marynarka wojenna.

3. Rodzaje Sił Zbrojnych składają się z jednostek wojskowych i związków organizacyjnych różnych rodzajów wojsk i służb.

Artykuł 4

1. Powszechnemu obowiązkowi obrony podlegają wszyscy obywatele polscy zdolni ze względu na wiek i stan zdrowia do wykonywania tego obowiązku. Obywatel polski będący równocześnie obywatelem innego państwa nie podlega powszechnemu obowiązkowi obrony, jeżeli stale zamieszkuje poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.

2. W ramach powszechnego obowiązku obrony obywatele polscy są obowiązani do pełnienia służby wojskowej, służby w obronie cywilnej, odbywania przysposobienia obronnego, uczestniczenia w samoobronie ludności, pełnienia służby w jednostkach zmilitaryzowanych, odbywania służby zastępczej

oraz do wykonywania świadczeń na rzecz obrony - na zasadach i w zakresie określonym w ustawie.

3. Ochotnicze spełnianie zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest prawem wszystkich obywateli polskich.

Artykuł 5

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej jako zwierzchnik Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w szczególności:

1/ na wniosek Ministra Obrony Narodowej określa główne kierunki rozwoju Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ich przygotowania do obrony Państwa,

2/ na wniosek Ministra Obrony Narodowej mianuje i zwalnia Szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz dowódców okręgów wojskowych i rodzajów Sił Zbrojnych.

Artykuł 6

1. Ustanawia się Komitet Obrony Kraju właściwy w sprawach obronności i bezpieczeństwa Państwa.

2. Do zadań Komitetu Obrony Kraju należy w szczególności:

1/ ustalanie generalnych założeń obrony Rzeczypospolitej Polskiej,

2/ rozpatrywanie głównych zagadnień dotyczących obronności i bezpieczeństwa Państwa oraz wytyczanie kierunków działania w tej dziedzinie w powiązaniu z całokształtem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i realizacją innych zadań państwowych,

3/ występowanie z wnioskami w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego, stanu wojennego, ogłoszenia mobilizacji oraz podjęcia postanowienia o stanie wojny,

4/ sprawowanie funkcji administratora w sprawach bezpieczeństwa i obronności Państwa w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego i stanu wojennego - na zasadach określonych w odrębnych przepisach ustawowych,

5/ ustalanie założeń organizacyjnych Sił Zbrojnych, obrony cywilnej i jednostek zmilitaryzowanych,

6/ ustalanie zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony, w tym związanych z podwyższaniem gotowości obronnej Państwa, wykonywanych przez ministrów, wojewodów i wójtów lub burmistrzów (prezydentów miast), podmioty

gospodarcze i inne jednostki organizacyjne oraz organizacje społeczne, a także koordynowanie ich realizacji,

7/ nadzorowanie i kontrolowanie wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony przez organy, podmioty, jednostki organizacyjne i organizacje wymienione w pkt 6,

8/ wykonywanie innych zadań w zakresie obronności i bezpieczeństwa Państwa.

Artykuł 7

Zadania wymienione w art. 6 ust. 2 pkt 1, 2 i 5-8 Komitet Obrony Kraju wykonuje w zgodności z ustaleniami Rady Ministrów, podejmowanymi w ramach sprawowania ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju i organizacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 8

1. Komitet Obrony Kraju jest organem kolegialnym.

2. W skład Komitetu Obrony Kraju wchodzi: przewodniczący, zastępcy przewodniczącego, członkowie i sekretarz*.

3. Komitet Obrony Kraju w ramach swego zakresu działania podejmuje uchwały oraz wydaje wytyczne i zalecenia.

Artykuł 9

Prezydent, jako Przewodniczący Komitetu Obrony Kraju:

1/ kieruje pracami Komitetu,

2/ wydaje zarządzenia w sprawach należących do zakresu działania Komitetu.

Artykuł 10

1. Zastępcą przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju do spraw Sił Zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego jest Minister Obrony Narodowej. Pozostałych zastępców przewodniczącego powołuje Prezydent.

2. Prezydent, po porozumieniu z Radą Ministrów, określa:

1/ zasady i tryb działania Komitetu Obrony Kraju,

2/ zasady i tryb powoływania i odwoływania członków i sekretarza Komitetu Obrony Kraju i jego Prezydium, a także zadania i uprawnienia osób wchodzących w skład Komitetu.

Artykuł 11

1. Komitet Obrony Kraju wykonuje swoje zadania przy pomocy Biura Bezpieczeństwa Narodowego.

2. Do pracowników Biura Bezpieczeństwa Narodowego stosuje się odpowiednio przepisy ustawy o pracownikach urzędów państwowych. Przewidziane w tych przepisach uprawnienia właściwych organów przysługują odpowiednio Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Biurem Bezpieczeństwa Narodowego kieruje Sekretarz Komitetu Obrony Kraju.

4. Działalność Biura Bezpieczeństwa Narodowego jest finansowana ze środków budżetowych Kancelarii Prezydenta.

5. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej określa organizację oraz zakres działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego

Artykuł 12

Minister Obrony Narodowej, jako zastępca przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju do spraw Sił Zbrojnych i planowania strategiczno-obronnego:

1/ przygotowuje założenia obronne Państwa,

2/ realizuje generalne założenia, decyzje i wytyczne Rady Ministrów i Komitetu Obrony Kraju w zakresie obrony Państwa oraz koordynuje realizację wynikających z nich zadań,

3/ sprawuje ogólne kierownictwo w sprawach wykonywania powszechnego obowiązku obrony na zasadach i w zakresie określonym w ustawie,

4/ sprawuje w powierzonym zakresie ogólny nadzór nad realizacją zadań obronnych przez organy administracji państwowej, instytucje państwowe, podmioty gospodarcze i inne jednostki organizacyjne oraz organizacje społeczne.

/...../

Artykuł 20

1. Kierowanie sprawami obronności w województwach należy do wojewódzkich komitetów obrony.

/...../

5. Przewodniczącymi wojewódzkich komitetów obrony są wojewodowie.

6. Komitet Obrony Kraju określa skład, zakres oraz zasady i tryb działania wojewódzkich komitetów obrony, a także zasady i tryb powoływania oraz zakres działania organów wykonawczych tych komitetów.

/...../

Artykuł 21

Komitet Obrony Kraju może również powoływać swoich pełnomocników dla poszczególnych obszarów kraju lub określonych dziedzin administracji państwowej i gospodarki narodowej, ustalając zakres ich zadań.

/...../

P R Z Y P I S

* Skład Komitetu Obrony Kraju określony został w zarządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 grud-

nia 1991 r. w sprawie składu oraz zasad i trybu działania Komitetu Obrony Kraju oraz zakresu działania Biura Bezpieczeństwa Narodowego (M.P., Nr 47, poz. 332). Zastępcami przewodniczącego Komitetu Obrony Kraju są:

1/ Prezes Rady Ministrów (jako pierwszy zastępca),

2/ Minister Obrony Narodowej.

Jako członkowie w skład tego organu wchodzi:

1/ Marszałek Sejmu,

2/ Marszałek Senatu,

3/ Minister Spraw Zagranicznych,

4/ Minister Spraw Wewnętrznych,

5/ Minister Finansów,

6/ Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Sekretarz Komitetu jest powoływany i odwoływany przez Prezydenta. W skład Komitetu wchodzi także jeden z sekretarzy stanu w Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, wyznaczany przez Prezydenta w miarę potrzeby. Zastępcy przewodniczącego oraz członkowie Komitetu Obrony Kraju wchodzi w skład Komitetu z chwilą powołania ich na odpowiednie stanowiska przez właściwe organy, a ich członkostwo w Komitecie ustaje z chwilą odwołania ze stanowiska.

41 DEKRET

z dnia 12 grudnia 1981 r.

o stanie wojennym

(Dz.U. Nr 29, poz. 154, z 1982 r. Nr 3, poz. 18 oraz z 1989 r. Nr 34, poz. 178) (Wyciąg)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Stan wojenny wprowadza się na części lub na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli wymaga tego wzgląd na obronność lub bezpieczeństwo państwa.

2. Stan wojenny na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wprowadza się ze względu na obronność państwa w razie niebezpieczeństwa naruszenia suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej albo ze względu na bezpieczeństwo państwa w razie poważnego narażenia lub naruszenia spokoju, ładu i porządku publicznego w kraju.

3. Stan wojenny na części terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wprowadza się ze względu na bezpieczeństwo państwa w granicach jednego lub kilku województw, miast lub gmin (miast i gmin) w razie poważnego narażenia lub naruszenia spokoju, ładu i porządku publicznego na danym obszarze.

Artykuł 2

1. Wprowadzenie stanu wojennego następuje w drodze zarządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, określającego terytorium, datę i wzgląd, na który stan wojenny został wprowadzony. W tym samym trybie następuje zniesienie stanu wojennego.

2. Zarządzenie w sprawie wprowadzenia i zniesienia stanu wojennego podlega ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, a także opublikowaniu w środkach masowego przekazu.

Artykuł 3

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wydaje obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego oraz skutkach wynikających z jego wprowadzenia w sferze obowiązków i praw obywateli.

2. Wojewodowie, na których obszarze działania wprowadzony został stan wojenny, zapewniają rozplakatowanie obwieszczeń, o których mowa w ust. 1, w miejscach powszechnie dostępnych, a także podanie do publicznej wiadomości treści tego obwieszczenia oraz innych informacji dotyczących stanu wojennego poprzez regionalne środki masowego przekazu, radiowęzły publiczne, urządzenia megafonowe i wewnątrzzakładowe urządzenia radiowe albo w inny sposób zwyczajowo przyjęty na tym obszarze.

Artykuł 4

1. Wprowadzenie stanu wojennego powoduje czasowe:

1/ zawieszenie lub ograniczenie określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i innych ustawach oraz umowach międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, podstawowych praw obywateli, a w szczegól-

ności: nietykalności osobistej (art. 87 ust. 1 Konstytucji), nienaruszalności mieszkań i tajemnicy korespondencji (art. 87 ust. 2 Konstytucji), prawa zrzeszania się (art. 84 ust. 1 Konstytucji), wolności słowa, druku, zgromadzeń, wieców, pochodów i manifestacji (art. 83 ust. 1 Konstytucji);

2/ zmiany w zakresie prawa pracy;

3/ nałożenie na obywateli oraz jednostki organizacyjne nie będące jednostkami gospodarki uspołecznionej szczególnych obowiązków;

4/ podporządkowanie działalności wszystkich organów władzy i administracji państwowej, jednostek organizacyjnych gospodarki uspołecznionej oraz organizacji społecznych interesom państwa i narodu;

5/ ustanowienie szczególnej odpowiedzialności obywateli, a w tym funkcjonariuszy publicznych, za nieprzestrzeganie porządku prawnego oraz niesumienne wypełnianie obowiązków wobec państwa w zakresie i na zasadach określonych w dekreście i innych przepisach ustawowych dotyczących stanu wojennego.

2. Wprowadzenie stanu wojennego powoduje również obowiązek wykonywania przez obywateli polskich powszechnego obowiązku obrony, określonego w przepisach ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej stosownie do postanowień Prezydenta w sprawie wprowadzenia stanu wojennego.

Artykuł 5

1. Wprowadzenie stanu wojennego wywołuje w czasie jego obowiązywania skutki określone w dekreście i innych przepisach ustawowych dotyczących stanu wojennego w stosunku do wszystkich obywateli polskich, przebywających w granicach jednostek podziału administracyjnego państwa, w których wprowadzony został stan wojenny, oraz ich mienia położonego w tych granicach.

2. Wprowadzenie stanu wojennego wywołuje w czasie jego obowiązywania skutki określone w dekreście i innych przepisach ustawowych dotyczących stanu wojennego również w stosunku do cudzoziemców przebywających w granicach jednostek podziału administracyjnego państwa, w których wprowadzony został stan wojenny, a także w stosunku do ich mienia położonego w tych granicach oraz mienia innych osób fizycznych i osób prawnych przebywających (mających siedzibę) za granicą, chyba że postanowienia dekretu, innych ustaw, umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita jest stroną, lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych stanowią inaczej, pod warunkiem wzajemności.

Artykuł 6

1. W czasie obowiązywania stanu wojennego Rada Ministrów może podejmować niezbędne uchwały w celu ochrony porządku publicznego, interesów państwa i praw obywateli.

2. W czasie obowiązywania stanu wojennego, na podstawie uchwał, o których mowa w ust. 1, albo z własnej inicja-

tyw w sprawach nie uregulowanych przepisami ustawowymi - Prezes Rady Ministrów oraz wojewodowie mogą wydawać niezbędne zarządzenia porządkowe w celu ochrony spokoju, ładu i porządku publicznego.

/...../

ROZDZIAŁ 2

Prawa i obowiązki obywateli w czasie obowiązywania stanu wojennego

Artykuł 8

1. Właściwe organy administracji państwowej mogą, jeżeli wymagają tego interesy bezpieczeństwa lub obronności państwa, wprowadzać ograniczenia swobody poruszania się osób, polegające na nakazie lub zakazie przebywania albo opuszczania w określonym czasie oznaczonych miejsc, obiektów i obszarów ("godzina policyjna").

2. W sprawach, o których mowa w ust. 1, zarządzenia wydają:

1/ Minister Spraw Wewnętrznych, jeżeli teren objęty nakazem lub zakazem obejmuje terytorium całego państwa albo obszar kilku województw,

2/ wojewoda, jeżeli teren objęty nakazem lub zakazem obejmuje obszar całego województwa albo jednego lub kilku miast lub gmin (miast i gmin) położonych w granicach tego województwa.

/...../

Artykuł 13

1. Zwoływanie i odbywanie wszelkiego rodzaju zgromadzeń, a także organizowanie i przeprowadzanie publicznych imprez artystycznych, rozrywkowych i sportowych oraz zbiórek publicznych wymaga uprzedniego uzyskania zezwolenia właściwego organu administracji państwowej.

2. Przepis ust. 1 nie dotyczy nabożeństw i obrzędów religijnych kościołów i związków wyznaniowych oraz zbiórek na cele religijne, odbywających się (przeprowadzonych) w obrębie kościołów, kaplic i przeznaczonych wyłącznie do tych celów domów modlitw.

/...../

Artykuł 14

1. Zawiesza się prawo do strajków i akcji protestacyjnych.

/...../

Artykuł 16

Zawiesza się działalność samorządu załóg przedsiębiorstw (zakładów) państwowych w zakresie określonym przez Radę Ministrów w drodze rozporządzenia.

Artykuł 18

1. Rada Ministrów, w drodze rozporządzenia, może wprowadzić cenzurę przesyłek pocztowych i korespondencji telekomunikacyjnej oraz kontrolę rozmów telefonicznych, określając równocześnie organy cenzury właściwe w tych sprawach.

/...../

chodzi uzasadnione podejrzenie, że pozostając na wolności nie będą przestrzegać porządku prawnego albo prowadzić będą działalność zagrażającą interesom bezpieczeństwa lub obronności państwa, mogą być internowani na czas obowiązywania stanu wojennego w ośrodkach odosobnienia. Postanowienia te nie naruszają immunitetów wynikających z przepisów szczególnych.

/...../

ROZDZIAŁ 5

Środki prewencyjne

Artykuł 42

1. Obywatele polscy mający ukończone lat 17, w stosunku do których ze względu na dotychczasowe zachowanie się za-

/...../

Dekret wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą od dnia uchwalenia.

/...../

42

USTAWA

z dnia 5 grudnia 1983 r.

o stanie wyjątkowym

(Dz.U. Nr 66, poz. 297 i z 1989 r. Nr 34, poz. 178) (Wyciąg)

ROZDZIAŁ 1

Przepisy ogólne

Artykuł 1

1. Stan wyjątkowy wprowadza się na czas oznaczony na części lub na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w razie klęski żywiołowej lub jeżeli zostało zagrożone wewnętrzne bezpieczeństwo państwa.

2. Stan wyjątkowy ze względu na klęskę żywiołową wprowadza się na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w razie wystąpienia na znacznym obszarze państwa zdarzeń żywiołowych zagrażających życiu lub zdrowiu większej liczby osób lub mieniu znacznych rozmiarów albo też mogących wywołać poważne zakłócenia w gospodarce narodowej, które wymagają podjęcia nadzwyczajnych środków ochrony podstawowych interesów państwa i obywateli, a w granicach jednego lub kilku województw albo na określonej części tych jednostek podziału terytorialnego - w razie wystąpienia ta-

kich zdarzeń na terenie tych jednostek podziału terytorialnego albo na określonej ich części.

3. Stan wyjątkowy ze względu na zagrożenie wewnętrzne bezpieczeństwa państwa wprowadza się na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w razie poważnego narażenia lub naruszenia spokoju, ładu i porządku publicznego na znacznym obszarze państwa, które wymaga podjęcia nadzwyczajnych środków ochrony podstawowych interesów państwa i obywateli, a w granicach jednego lub kilku województw albo na określonej części tych jednostek podziału terytorialnego - w razie zaistnienia takich okoliczności na terenie tych jednostek podziału terytorialnego albo na określonej ich części.

Artykuł 2

1. Stan wyjątkowy wprowadza Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w drodze zarządzenia na wniosek Rady Ministrów, Komitetu Obrony Kraju lub z własnej inicjatywy.

ROZDZIAŁ 7

Przepisy przejściowe i końcowe

Artykuł 61

2. W zarządzeniu, o którym mowa w ust. 1, określa się względy wprowadzenia stanu wyjątkowego, termin jego wprowadzenia, okres, na który stan ten został wprowadzony, oraz terytorium, na którym on obowiązuje.

2a. Prezydent może wprowadzić stan wyjątkowy na czas oznaczony, nie dłuższy niż trzy miesiące. Przedłużenie stanu wyjątkowego może nastąpić tylko raz, w drodze zarządzenia Prezydenta, na okres nie dłuższy niż trzy miesiące, za zgodą Sejmu i Senatu.

3. Prezydent przesyła niezwłocznie Marszałkowi Sejmu, Marszałkowi Senatu oraz Prezesowi Rady Ministrów zarządzenie w sprawie wprowadzenia stanu wyjątkowego. O wprowadzeniu stanu wyjątkowego Minister Spraw Zagranicznych informuje Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych.

4. Wojewodowie, na których obszarze działania został wprowadzony stan wyjątkowy, podają, w drodze obwieszczeń, do wiadomości publicznej wprowadzenie tego stanu oraz informują o wynikających z tego skutkach prawnych w sferze obowiązków i praw obywateli, zapewniając rozplakatowanie obwieszczeń w miejscach powszechnie dostępnych oraz podanie ich treści do publicznej wiadomości poprzez regionalne środki masowego przekazu, radiowęzły publiczne i zakładowe, urządzenia megafonowe oraz w inny sposób zwyczajowo przyjęty na danym obszarze.

Artykuł 3

1. Prezydent w drodze zarządzenia może znieść stan wyjątkowy przed upływem czasu, na który stan ten został wprowadzony, jeżeli ustaną okoliczności będące przyczyną jego wprowadzenia.

2. Zniesienie stanu wyjątkowego następuje z mocy prawa z upływem czasu, na który stan ten został wprowadzony.

Artykuł 4

Zarządzenia, o których mowa w art. 2 ust. 1 i 2a oraz art. 3 ust. 1, podlegają ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i opublikowaniu w środkach masowego przekazu.

Artykuł 5

Jeżeli kadencja Sejmu oraz rad narodowych i organów wybieranych przez te rady* kończy się w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego, ulega ona przedłużeniu na okres trzech miesięcy po zakończeniu stanu wyjątkowego.

Artykuł 6

1. Wprowadzenie stanu wyjątkowego powoduje czasowe zawieszenie lub ograniczenie określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i w innych ustawach oraz umowach międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stro-

na, niektórych podstawowych praw obywateli w zakresie nie-tykalności osobistej (art. 87 ust. 1 Konstytucji), nienaruszalności mieszkań i tajemnicy korespondencji (art. 87 ust. 2 Konstytucji), prawa zrzeszania się (art. 84 ust. 1 Konstytucji) oraz wolności zgromadzeń, wieców, pochodów i manifestacji (art. 83 ust. 1 Konstytucji).

2. Wprowadzenie stanu wyjątkowego powoduje także czasowe:

1/ nałożenie na obywateli oraz państwowe, spółdzielcze, społeczne i samorządowe jednostki organizacyjne szczególnych obowiązków,

2/ zmiany w zakresie prawa pracy,

3/ ustanowienie szczególnej odpowiedzialności obywateli, a w tym funkcjonariuszy publicznych, za nieprzestrzeganie porządku prawnego oraz niesumienne wypełnianie obowiązków wobec państwa.

3. Zakres i zasady stosowania przepisów ust. 1 i 2 określają ustawy i przepisy wydane na ich podstawie.

Artykuł 7

1. Wprowadzenie stanu wyjątkowego wywołuje w czasie jego obowiązywania skutki, zwane dalej "rygorami", określone w ustawach i przepisach wydanych na ich podstawie w stosunku do:

1/ wszystkich obywateli polskich zameldowanych lub przebywających na obszarze jednostek podziału terytorialnego państwa, w których został wprowadzony stan wyjątkowy, a także ich mienia położonego na tym obszarze,

2/ państwowych, spółdzielczych, społecznych i samorządowych jednostek organizacyjnych lub ich części, znajdujących się na obszarze jednostek podziału terytorialnego państwa, w których został wprowadzony stan wyjątkowy, a także mienia będącego w ich posiadaniu i położonego na tym obszarze,

3/ cudzoziemców przebywających na obszarze jednostek podziału terytorialnego państwa, w których został wprowadzony stan wyjątkowy, a także w stosunku do ich mienia położonego na tym obszarze nraz mienia innych osób fizycznych i osób prawnych przebywających (mających siedzibę) za granicą, chyba że postanowienia ustaw, umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną, lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych stanowią inaczej, pod warunkiem wzajemności, albo gdy przepisy wprowadzające rygory stanowią, że nie stosuje się ich do cudzoziemców i ich mienia.

2. W razie wprowadzenia stanu wyjątkowego tylko na części terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, określone rygory tego stanu mogą być stosowane również poza granicami jednostek podziału terytorialnego państwa, w których został wprowadzony stan wyjątkowy, jeżeli względy stanu wyjątkowego tego wymagają.

/...../

Rygory stanu wyjątkowego wprowadzonego ze względu na zagrożenie wewnętrznego bezpieczeństwa państwa

Artykuł 13

Zawiesza się prawo do organizowania i przeprowadzania wszelkiego rodzaju strajków i akcji protestacyjnych.

/...../

Artykuł 15

1. Osoby mające ukończone lat 18, w stosunku do których ze względu na dotychczasowe ich zachowanie się zachodzi uzasadnione podejrzenie, że pozostając na wolności nie będą przestrzegać porządku prawnego albo będą prowadzić działalność zagrażającą interesom bezpieczeństwa państwa, mogą być internowane na czas obowiązywania stanu wyjątkowego w ośrodkach odosobnienia. Postanowienia te nie naruszają immunitetów wynikających z przepisów szczególnych.

/...../

Artykuł 19

1. Rada Ministrów może wprowadzić, w drodze rozporządzenia, cenzurę przesyłek pocztowych i korespondencji telekomunikacyjnej oraz kontrolę rozmów telefonicznych i połączeń teleksowych, określając równocześnie organy cenzury właściwe w tych sprawach oraz zasady i tryb ich działania.

/...../

43

USTAWA

z dnia 31 stycznia 1980 r.

o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej

(Dz.U. Nr 7, poz. 18, z 1985 r. Nr 23, poz. 100 i z 1990 r. Nr 10, poz. 60 i Nr 34, poz. 199) (Wyciąg)

Artykuł 1

1. Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo, z roz-

winiętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony w czerwonym polu tarczy.

2. Otaczanie tych symboli czcią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej

Funkcje administratora w sprawach bezpieczeństwa i obronności państwa w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego

Artykuł 26

1. Funkcje administratora w sprawach bezpieczeństwa i obronności państwa w okresie obowiązywania stanu wyjątkowego wprowadzonego na całym lub na części terytorium, Rzeczypospolitej Polskiej sprawuje Komitet Obrony Kraju, a w odniesieniu do poszczególnych jednostek podziału terytorialnego państwa - również właściwe miejscowo wojewódzkie komitety obrony.

/...../

ROZDZIAŁ 6

Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy końcowe

/...../

Artykuł 35

Przepisy niniejszej ustawy i aktów wydanych na jej podstawie stosuje się w czasie obowiązywania stanu wyjątkowego na terytorium, na którym stan ten został wprowadzony, z zastrzeżeniem przepisu art. 7 ust. 2 tej ustawy.

Artykuł 36

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

* Aktualnie przepis ten dotyczy kadencji organów samorządu terytorialnego.

oraz wszystkich organów państwowych, instytucji i organizacji.

3. Symbole Rzeczypospolitej Polskiej pozostają pod szczególną ochroną prawa, przewidzianą w odrębnych przepisach.

/...../

Artykuł 3

1. Godło Rzeczypospolitej Polskiej umieszcza się w pomieszczeniach urzędowych i salach posiedzeń, salach wykładowych i lekcyjnych należących do:

1/ organów państwowych,

la/ organów gmin, związków komunalnych oraz sejmików samorządowych,

2/ jednostek Sił Zbrojnych,

3/ szkół i placówek oświatowo-wychowawczych,

4/ przedstawicielstw dyplomatycznych, urzędów konsularnych oraz innych oficjalnych przedstawicielstw i misji za granicą.

2. Przepisy wydane na podstawie ustawy mogą przewidywać umieszczanie godła Rzeczypospolitej Polskiej także na obiektach stanowiących ich siedziby urzędowe.

Artykuł 4

1. Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony, ułożone w dwóch poziomych, równoległych pasach tej samej szerokości, z których górny jest koloru białego, a dolny koloru czerwonego.

/...../

Artykuł 5

1. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej stanowią składniki flagi państwowej Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Barwy Rzeczypospolitej Polskiej mogą być umieszczone na budynkach i obiektach, a także w innych miejscach dla podkreślenia podniosłego charakteru uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych.

3. Przepisy wydane na podstawie ustawy mogą przewidywać inne okoliczności z okazji których umieszcza się barwy Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 6

1. Flagą państwową Rzeczypospolitej Polskiej jest prosto kątny płat tkaniny o barwach Rzeczypospolitej Polskiej umieszczony na maszcie.

2. Flagą państwową Rzeczypospolitej Polskiej jest także flaga określona w ust. 1 z umieszczonym pośrodku białego pasa godłem Rzeczypospolitej Polskiej.

/...../

Artykuł 7

1. Flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej podnosi się na budynkach lub przed budynkami stanowiącymi siedziby urzędowe albo miejsce obrad:

1/ Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej,

2/ Senatu Rzeczypospolitej Polskiej,

3/ Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej,

4/ Rady Ministrów oraz Prezesa Rady Ministrów,

5/ innych organów państwowych i państwowych jednostek organizacyjnych, a także organów samorządu terytorialnego i komunalnych jednostek organizacyjnych - z okazji uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych.

2. Flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej podnoszą również polskie statki żeglugi śródlądowej.

Artykuł 8

1. Flagę państwową z godłem Rzeczypospolitej Polskiej podnoszą:

1/ przedstawicielstwa dyplomatyczne, urzędy konsularne oraz inne oficjalne przedstawicielstwa i misje za granicą na budynkach lub przed budynkami ich siedzib urzędowych, a także kierownicy tych przedstawicielstw, urzędów i misji na swych rezydencjach i środkach komunikacji - w wypadkach przewidzianych w prawie i zwyczajach międzynarodowych,

2/ cywilne lotniska i lądowiska,

3/ cywilne samoloty komunikacyjne podczas lotów za granicą,

4/ kapitanaty (bosmanaty) portów - na budynkach lub przed budynkami stanowiącymi ich siedziby urzędowe.

/...../

Artykuł 9

1. Flagę państwową z godłem Rzeczypospolitej Polskiej podnoszą polskie statki morskie jako banderę, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami szczególnymi; ponadto do bandery stosuje się prawo i zwyczaje międzynarodowe.

/...../

Artykuł 10

Przepisy wydane na podstawie ustawy mogą przewidywać obowiązek podnoszenia flagi państwowej Rzeczypospolitej Polskiej także w innych wypadkach niż określone w art. 7-9.

Artykuł 11

1. W dniach żałoby narodowej flagę państwową Rzeczypospolitej Polskiej opuszcza się do połowy masztu.

2. Opuszczenie flagi na znak żałoby narodowej zarządza Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł 12

1. Hymnem państwowym Rzeczypospolitej Polskiej jest "Mazurek Dąbrowskiego".

/...../

2. Publicznie hymn państwowy wykonuje się lub odtwarza w czasie uroczystości oraz świąt i rocznic państwowych.

3. Przepisy wydane na podstawie ustawy mogą określać inne okoliczności, w związku z którymi może lub powinien być wykonywany lub odtwarzany publicznie hymn państwowy.

/...../

Artykuł 13

/...../

Artykuł 19

Ustawa wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

229807